

วิเคราะห์ปัจจัยการดำรงอยู่และการเปลี่ยนแปลงความเชื่อในพิธีกรรมของไทยทรงดำ

: กรณีศึกษาเขตตำบลหนองปรัง อำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี

กานต์ทิศา สีหมากสุก

ดุชนิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต

สาขาวิชาไทยศึกษา

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา

กรกฎาคม 2558

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยบูรพา

คณะกรรมการควบคุมคุณิพนธ์และคณะกรรมการสอบคุณิพนธ์ ได้พิจารณา
คุณิพนธ์ของ กานต์ทิศา สีนามสกุล ฉบับนี้แล้ว เห็นสมควรรับเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาคุณิพนธ์บัณฑิต สาขาวิชาไทยศึกษา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
ของมหาวิทยาลัยบูรพาได้

คณะกรรมการควบคุมคุณิพนธ์

..... อาจารย์ที่ปรึกษาหลัก
(ดร. บุญรอด บุญเกิด)

..... อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อภิญวัฒน์ โพธิ์सान)

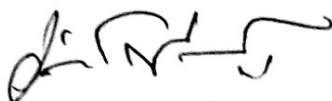
คณะกรรมการสอบคุณิพนธ์

..... ประธาน
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. วันวาร จะนุ)

..... กรรมการ
(ดร. บุญรอด บุญเกิด)

..... กรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อภิญวัฒน์ โพธิ์सान)

..... กรรมการ
(ดร. ชัยณรงค์ ศรีมันตะ)

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์อนุมัติให้คุณิพนธ์ฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่งของ
การศึกษาตามหลักสูตรปริญญาคุณิพนธ์บัณฑิต สาขาวิชาไทยศึกษา ของมหาวิทยาลัยบูรพา

..... คณบดีคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
(ดร. บุญรอด บุญเกิด)

(วันที่ ๑๔ เดือน ๑๑ ปี ๒๕๖๒ พ.ศ. ๒๕๖๒.....)

ประกาศคุณูปการ

ดุชนิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงได้ด้วยความสามารถ ช่วยเหลือ แนะนำ และให้คำปรึกษาอย่างดียิ่ง จาก ดมบุญรอด บุญเกิด ประธานที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. วิวัฒน์ โปธิสาน กรรมการที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. วันนร จะนู ประธานสอบปากเปล่าดุชนิพนธ์ ดร. ชัยณรงค์ ศรีมันตะ และรองศาสตราจารย์ ภาวดี มหาพันธ์ กรรมการสอบดุชนิพนธ์ ที่ได้กรุณา ถวายทอดความรู้ แนวคิด การ และตรวจสอบแก้ไขข้อบกพร่องด้วยความเอาใจใส่ยิ่ง ผู้วิจัยกราบ ขอบพระคุณเป็นอย่างสูง

ขอขอบพระคุณผู้ทรงคุณวุฒิ และผู้เชี่ยวชาญทุกท่านที่กรุณาตรวจสอบคุณภาพของ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย และได้กรุณาปรับปรุงแก้ไขข้อบกพร่องให้ถูกต้องสมบูรณ์ยิ่งขึ้น รวมทั้ง ขอขอบพระคุณบุคคลที่ผู้วิจัยได้อ้างอิงทางวิชาการตามที่ปรากฏในบรรณานุกรม

ขอขอบพระคุณชาวไทยทรงดำทุกท่านที่ให้ความอนุเคราะห์ ความสะดวกในการเก็บ ข้อมูลเพื่อการวิจัย และให้ความร่วมมือในการเก็บข้อมูลเป็นอย่างดี

ขอขอบพระคุณ พันเอกสุเทพ สีหมากสูง อาจารย์จินตนา สีหมากสูง และญาติพี่น้องทุกท่านที่คอยช่วยเหลือสนับสนุนทั้งด้านกำลังใจและกำลังทรัพย์ด้วยดีตลอดมา

ขอขอบคุณ คุณกฤษณะ อินน้อย และเพื่อนนิสิตสาขาวิชาไทยศึกษาทุกท่านที่ได้ให้ คำแนะนำและส่งเสริมกำลังใจตลอดมา นอกจากนี้ยังมีผู้ที่ให้ความร่วมมือช่วยเหลืออีกหลายท่าน ซึ่งผู้วิจัยไม่สามารถกล่าวนามในที่นี้ได้หมด จึงขอขอบคุณทุกท่านเหล่านั้นไว้ ณ โอกาสนี้ด้วย
คุณค่าทั้งหลายที่ได้รับจาก ดุชนิพนธ์ฉบับนี้ ผู้วิจัยขอมอบเป็นกตัญญูตเวทีแด่บิดา มารดา และบูรพาจารย์ที่เคยอบรมสั่งสอน ตลอดจนผู้มีพระคุณทุกท่าน

กานต์ทิศา สีหมากสูง

52810088 : สาขาวิชา : ไทยศึกษา : ป.ด. (ไทยศึกษา)

คำสำคัญ : ไทยทรงดำ / ความเชื่อ / พิธีกรรม / เพชรบุรี

กานต์ทิศา สีสหมากสูง : วิเคราะห์ปัจจัยการดำรงอยู่และการเปลี่ยนแปลงความเชื่อ

ในพิธีกรรมของไทยทรงดำ : กรณีศึกษาเขตตำบลหนองปรัง อำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี

(AN ANALYSIS OF THE FACTORS OF EXISTENCE AND CHANGE ON BELIEFS IN THAI SONG DAM PEOPLE'S RITES : A CASE STUDY IN THE AREA OF NONGPRONG SUB-DISTRICT, KHAOYOI DISTRICT, PHETCHABURI PROVINCE) คณะกรรมการควบคุม

คุษฎีนิพนธ์ : บุญรอด บุญเกิด, Ph.D., อภิญวัฒน์ โพธิ์सान, Ph.D., 353 หน้า. พ.ศ. 2558.

การวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์ 3 ประการ คือ 1. ศึกษาองค์ความรู้ด้านความเชื่อดั้งเดิมของชาวไทยทรงดำ 2. ศึกษาความเชื่อในพิธีกรรมของชาวไทยทรงดำ และ 3. วิเคราะห์ปัจจัยการดำรงอยู่และการเปลี่ยนแปลงความเชื่อในพิธีกรรมของชาวไทยทรงดำ โดยได้ข้อมูลจากการสัมภาษณ์บุคคล 2 กลุ่ม ได้แก่ ผู้นำในการประกอบพิธีกรรม และชาวบ้านผู้มีความเชื่อเกี่ยวกับประเพณีและการนับถือผีของไทยทรงดำ ที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไป

ผลการศึกษาวิจัยพบว่า ไทยทรงดำตำบลหนองปรัง เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีความเชื่อดั้งเดิมเกี่ยวกับเรื่องผี ขวัญ ข้อปฏิบัติ ข้อห้าม และความเชื่อเกี่ยวกับมดมนต์ โดยมีผีบรรพบุรุษเกี่ยวข้องกั่วิตชีวิตของไทยทรงดำมากที่สุด ความเชื่อในพิธีกรรมของไทยทรงดำตำบลหนองปรัง ในรุ่นปัจจุบัน แบ่งได้เป็น 6 เรื่อง ได้แก่ ความเชื่อในพิธีกรรมเกี่ยวกับการเกิด ความเชื่อในช่วงวัยเด็ก ความเชื่อในช่วงวัยรุ่น ความเชื่อในช่วงวัยผู้ใหญ่ ความเชื่อในพิธีกรรมเกี่ยวกับการเจ็บป่วย ความเชื่อในพิธีกรรมเกี่ยวกับการตายและหลังการตาย

ปัจจัยที่ทำให้ยังดำรงอยู่และเปลี่ยนแปลงไป มีทั้งสาเหตุที่มาจากปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอก ปัจจัยภายในที่ยังคงดำรงอยู่ ได้แก่ ครอบครัว ระบบความสัมพันธ์ทางเครือญาติ ความสามัคคี การมีผู้นำชุมชนที่ใส่ใจกับความเป็นไทยทรงดำ และระบบเศรษฐกิจ ส่วนปัจจัยภายนอกที่ยังคงดำรงอยู่ ได้แก่ ระบบการปกครองของบ้านเมืองในแต่ละยุคสมัย ระบบการศึกษา ในโรงเรียนเทคโนโลยีสื่อสารและการโทรคมนาคม ส่วนปัจจัยภายในที่ทำให้เปลี่ยนแปลง ได้แก่ การปลูกฝังความเชื่อและค่านิยมในครอบครัว สภาพแวดล้อมของชุมชน สภาพแวดล้อมทางสังคม และเศรษฐกิจ ส่วนปัจจัยภายนอกที่ทำให้เปลี่ยนแปลง ได้แก่ เหตุการณ์บ้านเมืองในแต่ละยุคสมัย ความเจริญทางการศึกษา คติความเชื่อทางพุทธศาสนา ความเจริญทางการแพทย์และสาธารณสุข ความเจริญทางเทคโนโลยี ความเจริญทางด้านสังคมและชุมชน

52810088: MAJOR : THAI STUDY ; Ph.D. (THAI STUDY)

KEYWORDS: THAI SONG DAM / BELIEFS / RITES / PHETCHABURI

KANTHITA SIMAKSUK: AN ANALYSIS OF THE FACTORS OF EXISTENCE AND CHANGE ON BELIEFS IN THAI SONG DAM PEOPLE'S RITES : A CASE STUDY IN THE AREA OF NONGPRONG SUB-DISTRICT, KHAOYOI DISTRICT, PHETCHABURI PROVINCE. ADVISORY COMMITTEE: BOONROD BOONGIRD, Ph.D., APRINYAWAT PHOSAN Ph.D, 353 P. 2015.

The objectives of this research were to study knowledge of common beliefs, to study beliefs about rituals and to analyze factors of existence and change on beliefs in Thai Song Dam people's rites at Nongprong sub-district, Khaoyoi district, Phetchaburi province. The data collected by interview with 1. the ritual leaders and 2. people aged over 60 years

The beliefs lead to the rites in every stage of Thai Song Dam people's life cycle at Nongprong sub-district starting from birth, living as Thai Song Dam and, funeral customs and rites. At presents, the ritual practicing of Thai Song Dam at Nongprong sub-district are divided into 6 major groups: 1. birth ritual belief 2. childhood belief 3. teenage belief 4. adult belief 5. illness belief 6. death and after death belief

Many factors affected changing and existence of the ritual beliefs of Thai Song Dam at Nongprong sub-district in which of both internal and external factors. The existing of ritual belief caused from internal factors including the family raising, the kinship system, harmoniousness, community leaders who concern the Thai Song dam ethic and economy and external factors including the regime, educational system, information technology and telecommunications. The changing of ritual beliefs caused from internal factors which were Instilling faith and family values, community environment, social and economic environment and external factors including politic, the growth of education, Buddhist beliefs, progress in medicine and public health, technological progress and society and community growth.

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ
สารบัญ.....	ฉ
สารบัญตาราง.....	ช
สารบัญภาพ.....	ณ
บทที่	
1 บทนำ.....	1
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	1
คำถามการวิจัย.....	5
วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	5
กรอบแนวคิดของการวิจัย.....	5
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการวิจัย.....	7
ขอบเขตของการวิจัย.....	7
นิยามศัพท์เฉพาะ.....	8
วิธีดำเนินการวิจัย.....	9
2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	14
แนวคิดเรื่องการรวมกลุ่มทางสังคมบนฐานความเชื่อและพิธีกรรม.....	14
แนวคิดและวิธีการของปรัชญาศาสนา.....	18
แนวคิดและวิธีการของสังกัปพิธีกรรมทางศาสนา.....	21
แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการดำรงอยู่และการเปลี่ยนแปลง.....	22
เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับไทยทรงดำ.....	27
3 ประวัติและวิถีชีวิตของไทยทรงดำในเขตตำบลหนองปรัง.....	39
ประวัติและบริบทหมู่บ้านในเขตตำบลหนองปรัง.....	39
วิถีชีวิตของไทยทรงดำในเขตตำบลหนองปรัง.....	54

สารบัญ (ต่อ)

บทที่	หน้า
4 องค์ความรู้ด้านความเชื่อดั้งเดิมของไทยทรงดำตำบลหนองปรุง.....	76
ความเชื่อเกี่ยวกับผี.....	76
ความเชื่อเกี่ยวกับผีขวัญ.....	98
ความเชื่อเกี่ยวกับข้อปฏิบัติและข้อห้าม.....	104
ความเชื่อเกี่ยวกับมดมนต์.....	109
5 ความเชื่อในพิธีกรรมของไทยทรงดำตำบลหนองปรุง.....	120
ความเชื่อในพิธีกรรมเกี่ยวกับการเกิด.....	120
การดำรงชีวิตเป็นไทยทรงดำ.....	135
6 วิเคราะห์ปัจจัยการดำรงอยู่และการเปลี่ยนแปลงความเชื่อในพิธีกรรมไทยทรงดำ ตำบลหนองปรุง.....	248
การคงอยู่ของความเชื่อในพิธีกรรมไทยทรงดำตำบลหนองปรุง.....	248
การเปลี่ยนแปลงของความเชื่อในพิธีกรรมไทยทรงดำตำบลหนองปรุง.....	257
7 สรุป อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ.....	278
สรุปผลการวิจัย.....	279
อภิปรายผล.....	291
ข้อเสนอแนะ.....	302
บรรณานุกรม.....	306
ภาคผนวก.....	322
ภาคผนวก ก.....	323
ภาคผนวก ข.....	328
ภาคผนวก ค.....	343
ประวัติย่อของผู้วิจัย.....	353

สารบัญตาราง

ตารางที่		หน้า
1	สรุปการรวบรวมข้อมูล.....	11
2	ไทยทรงดำในพื้นที่จังหวัดเพชรบุรี.....	46
3	จำนวนประชากรในเขตองค์การบริหารส่วนตำบลหนองปรัง.....	53
4	แสดงวันป่าดงของผู้สืบผีผู้ทำวและผู้สืบผีผู้น้อย.....	222
5	ความแตกต่างของพิธีเสนเรือนผู้ทำวกับพิธีเสนเรือนผู้น้อย.....	246
6	สรุปปัจจัยการดำรงอยู่และการเปลี่ยนแปลงความเชื่อในพิธีกรรม.....	273

สารบัญภาพ

ภาพที่	หน้า
1 กรอบแนวคิดของการวิจัย.....	6
2 ภาพถ่ายรูปวาด ที่มีชื่อว่า น้ำเต้าปุง	83
3 การนิมนต์พระสงฆ์มาสวดในพิธีช่มขวง.....	169
4 หาบเข้าบัวขวัญ.....	174

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ไทยทรงดำหรือไทดำ เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ไทสาขาหนึ่ง เรียกตนเองว่า ไตดำ หรือไทดำ มีถิ่นฐานอาศัยอยู่ในแคว้นสิบสองจุไท เดิมเป็นแคว้นอิสระปกครองตนเอง แต่ส่งส่วยบรรณาการให้กับ หลวงพระบาง เวียดนามและจีน (ยูนนาน) ทำให้สิบสองจุไท ถูกเรียกว่า เมืองสามฝ่ายฟ้า (จอมพลเจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรี, 2504, หน้า 17)

ไทยทรงดำได้เข้ามาเกี่ยวข้องกับประเทศไทย โดยรู้จักในชื่อต่างๆ ได้แก่ ลาวโซ่ง ไทดำ ลาวทรงดำ ไทยโซ่ง ไทยโซ่งดำ ฯ ด้วยผลมาจากการสงคราม ตั้งแต่สมัยธนบุรี จนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นและตอนกลาง ช่วงรัชกาลที่ 1 รัชกาลที่ 3 และรัชกาลที่ 5 ทำให้ชนบางส่วนในพื้นที่แคว้นสิบสองจุไท ถูกกวาดต้อนเข้ามาสยามในฐานะเชลย และถูกส่งให้ไปตั้งหลักแหล่งสร้าง ความเจริญให้กับบ้านเมืองในเขตหัวเมืองชั้นใน บริเวณเมืองเพชรบุรีเท่านั้น โดยถูกส่งให้ไปอยู่ บริเวณบ้านหนองเลา เมืองเพชรบุรี (พระราชพงศาวดารกรุงธนบุรี, 2551, หน้า 127-129)

บ้านหนองเลา เมืองเพชรบุรีจึงเป็นพื้นที่แรก ที่กวาดต้อนไทยทรงดำเข้ามาตั้งหลักแหล่ง ดังที่ สมทรง บุรุษพัฒน์ (2524, หน้า 7) ได้กล่าวว่า บ้านหนองเลาในอดีต สันนิษฐานว่าเป็นบ้านหนองปรัง เขตอำเภอเขาย้อย ในปัจจุบัน ซึ่งในสมัยรัชกาลที่ 3 ไทยทรงดำถูกกวาดต้อนให้มาอยู่ที่บ้านท่าแร่ ปัจจุบันอยู่ในเขตอำเภอบ้านแหลม จังหวัดเพชรบุรี แต่เนื่องจากชนกลุ่มนี้ชอบอาศัยอยู่ที่ดอนน้ำไม่ท่วม อีกทั้งบริเวณที่อาศัยเดิมขาดแคลนน้ำ จึงได้อพยพไปอยู่ที่อำเภอเขาย้อย เพชรบุรี ในเวลาต่อมา

ในสมัยรัชกาลที่ 5 เชลยศึกชาติพันธุ์ต่าง ๆ รวมทั้งไทยทรงดำได้ถูกส่งให้มาอยู่ที่เมืองเพชรบุรีอีกหลายครั้ง ชนหลายเชื้อชาติจึงตั้งถิ่นฐานปนกับชาวไทยพื้นเมือง กระทั่งมีการเลิกทาส ได้ส่งผลให้ประชาชนมีอิสระในการเคลื่อนย้ายถิ่นที่อยู่ได้อย่างเสรี ไทยทรงดำบางส่วนได้ย้ายออกจากเพชรบุรี ไปตั้งหลักแหล่งกระจายอยู่ในพื้นที่หลายแห่งของประเทศไทย เขตภาคกลาง เช่น นครปฐม สุพรรณบุรี ราชบุรี เขตภาคใต้ เช่น สุราษฎร์ธานี เขตภาคเหนือ เช่น พิชณุโลก โดยที่ทั้งหมดยังคงผูกพันและให้ความสำคัญกับจังหวัดเพชรบุรี เสมือนเป็นแผ่นดินแม่ของไทยทรงดำทั้งหมดในประเทศไทย ดังเห็นได้จากการขนานนามเรียกบ้านหนองปรัง ว่าบ้านเก่า โดยมีการกลับมา รวมญาติกันที่บ้านหนองปรัง ในวันที่ 10 เมษายนของทุกปี รวมทั้งเมื่อมีพระราชบัญญัติขนาน

นามสกุล ฯ ขึ้น ในสมัยรัชกาลที่ 6 ชาวไทยทรงดำได้มีการใช้นามสกุลแบบไทย แต่ยังคงสืบสิง (สายตระกูล) ของตนเองอยู่ด้วย โดยนามสกุลที่ตั้งขึ้นอย่างเป็นทางการ อาจตั้งให้มีความผูกพันกับ หมู่บ้านหรือบรรพบุรุษของตนที่เมืองเพชรบุรี ดังมีคำว่า เพชร รวมอยู่ในชื่อสกุล เพื่อระลึกถึงเมือง เพชรบุรี ของคนในชุมชนบ้านเกาะแรต จังหวัดนครปฐม (เรณู เหมือนจันทร์เชย, 2542, หน้า 27)

ความน่าสนใจของสังคมไทยทรงดำ ที่สำคัญที่สุดในการดำรงความเป็นปึกแผ่นของ สังคม ให้มีการอบของจารีตประเพณีที่เป็นแบบแผนในการจัดระเบียบที่ถูกต้องดีงามในวิถีชีวิต อยู่ที่เรื่องของประเพณีที่มีพื้นฐานมาจากความเชื่อในการนับถือผี เป็นความเชื่อแบบวิญญาณนิยม (Animism) ที่มีอิทธิพลสำคัญต่อประเพณีทั้งที่เป็นรูปธรรม และที่เป็นสัญลักษณ์แทนแนวความคิด แบบนามธรรม ซึ่งความเชื่อเรื่องผีและความเชื่อเรื่องขวัญ แสดงออกผ่านทางพิธีกรรมในรอบชีวิต ตั้งแต่เกิดจนกระทั่งตาย จากความเชื่อที่ว่าผีแดนเป็นผู้สร้างมนุษย์ และให้มีขวัญของแต่ละคน ติดตามตัวมาอยู่ในร่างกาย โดยที่ไม่สามารถมองเห็นขวัญได้ด้วยตาเปล่า เมื่อใดที่เจ้าของร่างกาย นั้นตกใจหรือเจ็บป่วย จากการที่ขวัญได้หลงออกไปจากตัว เรียกว่า ขวัญหายหรือขวัญหนี เมื่อ ขวัญไม่อยู่กับตัวจะถือว่าเป็นคนที่ไม่สมบูรณ์ ต้องทำพิธีสู่ขวัญหรือตามขวัญ ให้กลับมาอยู่ใน ร่างกาย โดยมีผู้ทำพิธีและแก้ไขการกระทำต่าง ๆ เกี่ยวกับผี รวมทั้งพิธีกรรมอีกหลายอย่างที่เป็น เหมือนกับการรักษาโรคด้วยวิธีการทางไสยศาสตร์ (Magic) ที่ไม่ใช่เป็นการรักษาทางกายโดยตรง แต่เป็นการรักษาโรคทางใจ จากความเชื่อว่า โลกนี้อยู่ภายใต้อำนาจของผี หากผีพึงพอใจก็สามารถ บันดาลให้ชีวิตของผู้คนเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีหรือร้ายได้ การฝ่าฝืนกฎของสังคมบางอย่างจะ ถือว่า ผิดผี ซึ่งผู้กระทำจะได้รับเคราะห์ร้ายตามมา แต่ความผิดสามารถแก้ไขด้วยการทำพิธีเสียผี (ขอขมาผี) เชื่อว่า เมื่อกระทำแล้วเหตุการณ์ร้ายต่าง ๆ จะบรรเทาลง นอกจากนี้ความเชื่อในเรื่องผี ยังนำไปสู่ความเชื่อที่ว่า คนตายยังคงอยู่และสามารถติดต่อกับคนเป็นได้ แม้บารมีมาช่วยคุ้มครอง ให้ชีวิตของลูกหลานอยู่เย็นเป็นสุขได้ เนื่องจากโลกหลังความตาย ขวัญหัว ต้องไปอยู่กับแดนที่ เมืองฟ้า ขวัญตัวจะถูกอัญเชิญให้มาอยู่ที่หิ้งผีเรือน ในส่วน กะล่อนห้อง และ ขวัญเท้า ไปอยู่ที่ป่าช้า ส่วนผู้สืบสายตระกูลก็สามารถช่วยให้พ่อแม่และบรรพบุรุษที่สิ้นชีวิตไปแล้วพ้นจากห้วงทุกข์ได้ เช่นกัน รวมทั้งยังเชื่อว่า ธรรมชาติรอบตัวเช่นแม่น้ำ ลำคลอง ป่าไม้ ภูเขา มีผีดูแลรักษาอยู่ ต้องให้ ความเคารพ จึงมีพิธีกรรมบูชาสิ่งทีเชื่อว่าศักดิ์สิทธิ์และเอื้อประโยชน์ต่อการดำรงอยู่ของไทยทรงดำ ซึ่งพิธีกรรมทั้งหลายล้วนเกิดหลังจากที่ได้เก็บเกี่ยวข้าวเรียบร้อยแล้ว จึงมีพิธีกรรมที่มีพื้นฐานมา จากความเชื่อ ซึ่งหลักการใหญ่ในการดำรงชีวิตของไทยทรงดำที่มีอยู่หลายพื้นที่ของประเทศไทยนั้น มีเรื่องความเชื่อและพิธีกรรมคล้ายกัน แต่รายละเอียดในพิธีกรรมของแต่ละพื้นที่อาจแตกต่างกันไป ขึ้นอยู่กับค่านิยม ความเชื่อ สภาพแวดล้อม ภูมิประเทศ ตลอดจนกาลเวลาและประสบการณ์ใน

การปฏิบัติสืบทอดกันมา เนื่องจากการแยกกันอยู่เป็นเวลานาน ย่อมทำให้เกิดลักษณะเฉพาะตัวในท้องถิ่น อันมีผลทำให้ประเพณีมีการเปลี่ยนแปลงไปตามแต่ละพื้นที่

ความเชื่อและพิธีกรรมทำให้ชุมชนไทยทรงดำยังคงดำรงอยู่ แต่ในการประกอบพิธีกรรม รวมทั้งผู้นำในการประกอบพิธีของไทยทรงดำ ได้ลดจำนวนลงมาก ทำให้พิธีกรรมที่ปฏิบัติตามความเชื่อตั้งแต่โบราณเลือนรางหรือสูญหายไปบ้าง คนแก่ที่ยังยึดถือปฏิบัติตามประเพณีดั้งเดิมก็ปฏิบัติเท่าที่ทำได้ ซึ่งอาจตัดทอนหรือเพิ่มเติมสิ่งใหม่บางประการเข้าไป ส่วนหนุ่มสาวรุ่นใหม่แม้ว่ายังให้การรับรู้และสืบทอดประเพณีเดิม แต่ได้คลายความเชื่อถือแบบเก่าไปพอสมควร และก้าวเข้าสู่ความเป็นไทยสมัยใหม่มากขึ้นผ่านระบบการศึกษาในโรงเรียน รวมทั้งความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีที่เข้าไปในหมู่บ้าน มีผลทำให้พิธีกรรมบางอย่างที่สืบทอดมาตั้งแต่อดีต ถูกสังคมสมัยใหม่เข้ามาแทนที่สังคมแบบเก่า เมื่อเด็กรุ่นใหม่มีใจน้อยลงและคนเฒ่าก็เริ่มหย่อนยานในเรื่องของประเพณี ประกอบกับชีวิตที่ต้องแข่งขันในการประกอบอาชีพ ต้องการรายได้ที่มากกว่า เป็นสภาพสังคมที่ไม่ใช่ชีวิตแบบสมัยโบราณที่ไม่ต้องดิ้นรนทางเศรษฐกิจมาก ในอดีตมีข้าวในนา มีปลาที่สามารถจับได้ในพื้นที่ของตนเอง ไม่มีความจำเป็นต้องใช้เงินในการซื้อหา ทำให้การรักษาวิถีชีวิตในรูปแบบดั้งเดิมต้องเปลี่ยนแปลงไปตามกระแสความเจริญสมัยใหม่ เมื่อความเชื่อดั้งเดิมได้ถูกความเชื่อในพุทธศาสนาจากสังคมรอบข้างเข้าไปปะปน กลายเป็นแนวความคิดผสมผสาน เกิดเป็นรูปแบบเฉพาะของชาวไทยทรงดำในเขตตำบลหนองปรong ด้วยการปฏิบัติตนเป็นชาวพุทธที่นิยมการทำบุญตักบาตร แต่ในการทำบุญนั้นได้แฝงคติความเชื่อเรื่องผีไว้ด้วย เช่น การถวายสังฆทาน เพื่อให้ผลบุญได้ส่งไปถึงผีบรรพบุรุษ อันสอดคล้องกับความเชื่อดั้งเดิมของตน

ที่ผ่านมา ได้มีนักวิชาการสนใจศึกษาเกี่ยวกับชาวไทยทรงดำตำบลหนองปรong จำนวนหนึ่ง ซึ่งการศึกษาทั้งหมดเน้นเพียงองค์ประกอบย่อยของพิธีกรรม ที่ไม่เป็นภาพรวมของไทยทรงดำทั้งระบบ เช่น วิทยานิพนธ์ของ พรพิมล ชันแสง (2541) เรื่อง อินทกอน ประเพณีการเล่นของลาวไซ่ง อำเภอลำปาง เข้าย้อย จังหวัดเพชรบุรี วิทยานิพนธ์ของ มธุรส ปราบไพรี (2543) เรื่อง ศักยภาพของชุมชนในการจัดการแหล่งท่องเที่ยว กรณีชุมชนไทยทรงดำ ตำบลเขาย้อย อำเภอลำปาง เข้าย้อย จังหวัดเพชรบุรี วิทยานิพนธ์ของ อัมรินทร์ แร่งเพชร (2545) เรื่อง วงปีไม้แมน ดนตรีในพิธีเสนของลาวไซ่ง ในอำเภอลำปาง เข้าย้อย จังหวัดเพชรบุรี วิทยานิพนธ์ของ ร้อยโท บุญเสริม ดินตะสุวรรณ (2545) เรื่อง ศึกษาผ้าและเครื่องนุ่งห่มของไทยทรงดำ ตำบลหนองปรong อำเภอลำปาง เข้าย้อย จังหวัดเพชรบุรี วิทยานิพนธ์ของ ปานทิพย์ คงยิ้มละมัย (2546) เรื่อง พิธีเสนเฮือนในวิถีชีวิตลาวไซ่ง กรณีศึกษาตำบลหนองปรong อำเภอลำปาง เข้าย้อย จังหวัดเพชรบุรี วิทยานิพนธ์ของ พัชรินทร์ คงคาสุริยา (2546) เรื่อง วิเคราะห์บทบาทขวัญของไทยไซ่ง อำเภอลำปาง เข้าย้อย จังหวัดเพชรบุรี วิทยานิพนธ์ของ ทิพย์สุดา ญาณโกมุท (2547) เรื่อง

ดนตรีในพิธีเสนตัวของไทยทรงดำ อำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี วิทยานิพนธ์ของ สมฤทัย เฟ่งศรี (2550) เรื่อง พิธีเสนตั้งบั้งหน่อ ดนตรีพิธีกรรมของลาวโซ่ง วิทยานิพนธ์ของ จีรวัดณ์ นัยชิต (2550) เรื่อง การศึกษาประเพณีเกี่ยวกับวิถีชีวิตลาวโซ่ง ตำบลดอนคา อำเภอบางแพะ ราชบุรี วิทยานิพนธ์ของ ชุตติมา น่วมฉัตร (2551) เรื่อง นิทานพื้นบ้านไทยทรงดำ อำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี การวิเคราะห์คุณธรรม วิทยานิพนธ์ของ พันจ่าเอกวีระศักดิ์ มั่นการ (2551) เรื่อง ภูมิปัญญาในการดูแลรักษาสุขภาพของชาวไทยโซ่ง : ศึกษากรณีกลุ่มผู้สูงอายุในอำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี

โดยทั้งหมดนี้ ยังไม่มีผู้ศึกษาเรื่องเกี่ยวกับความเชื่อในพิธีกรรมและสารัตถะของพิธีกรรมที่เป็นภาพรวมครอบคลุมในรอบวัฏจักรชีวิตทั้งหมด โดยเฉพาะชุมชนไทยทรงดำ ตำบลหนองปรัง อำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี เขตพื้นที่ซึ่งเป็นเสมือนเมืองแม่หรือเมืองศูนย์กลางของไทยทรงดำในประเทศไทย โดยมีชมองเพียงการนับถือผีเท่านั้น หากมีความเป็นพุทธและมีการปรับเปลี่ยนไปตามสภาพสังคมและเทคโนโลยีสมัยใหม่ที่เข้ามา การปรับเปลี่ยนบางอย่างทำให้ไทยทรงดำรุ่นใหม่ต้องปรับตัวให้สามารถอยู่ร่วมกับการเปลี่ยนแปลงของโลก โดยยังคงมีการสืบทอดความเชื่อและพิธีกรรมอันเป็นการดำรงรักษาอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม แต่หากพิธีกรรมนั้นเป็นเพียงการกระทำโดยที่คนรุ่นใหม่ไม่มีความเข้าใจในแก่นแท้ของความเชื่อ และเหตุผลของการประกอบพิธีกรรมอย่างถูกต้อง ต่อไปพิธีกรรมอาจเจือจางและสูญหายไป

ผู้วิจัยเห็นความสำคัญและต้องการเก็บรวบรวมองค์ความรู้ด้านความเชื่อที่ปรากฏอยู่ในพิธีกรรมในรอบวัฏจักรชีวิตของไทยทรงดำ ตำบลหนองปรัง อำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี เพื่อให้เป็นความภาคภูมิใจของชาวไทยทรงดำ และเป็นหลักฐานของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยทรงดำให้ปรากฏต่อไป

การวิจัยครั้งนี้ จึงมุ่งศึกษาองค์ความรู้ด้านความเชื่อเดิมและความเชื่อในพิธีกรรม เพื่อนำมาวิเคราะห์ปัจจัยการดำรงอยู่ และการเปลี่ยนแปลงความเชื่อในพิธีกรรม ของไทยทรงดำตำบลหนองปรัง อำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี ที่ยังคงปรากฏอยู่ท่ามกลางกระแสสังคมที่กำลังเปลี่ยนแปลงไป โดยที่ยังไม่มีผู้ใดทำให้เป็นภาพรวมทั้งระบบในรอบวัฏจักรชีวิต ตั้งแต่ความเชื่อในพิธีกรรมการเกิด ความเชื่อในพิธีกรรมเกี่ยวกับเด็ก ความเชื่อในพิธีกรรมในวัยผู้ใหญ่และวัยชรา รวมทั้งความเชื่อในพิธีกรรมเกี่ยวกับสุขภาพและการสะเดาะเคราะห์และความเชื่อในพิธีกรรมเกี่ยวกับการตายและหลังการตาย ที่แสดงความเชื่อและสารัตถะอย่างชัดเจน

คำถามการวิจัย

งานวิจัยนี้ต้องการศึกษาองค์ความรู้ด้านความเชื่อดั้งเดิม ความเชื่อและสาร์ตละใน พิธีกรรม ปัจจัยการดำรงอยู่และการเปลี่ยนแปลงความเชื่อในพิธีกรรมรอบชีวิตของไทยทรงดำ ใน เขตตำบลหนองปรุง อำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี ภายใต้เงื่อนไขและบริบททางสังคมที่เปลี่ยนไป ชนบทก้าวสู่ความทันสมัย ด้วยการนำเทคโนโลยีและระบบการสื่อสารที่สะดวกรวดเร็ว รวมทั้ง ระบบอินเทอร์เน็ตที่เชื่อมโยงความทันสมัยมาสู่ชุมชน ทำให้ได้รับข้อมูลข่าวสารรวดเร็วและทั่วถึง ทุกมุมโลก ชุมชนไทยทรงดำได้รับการพัฒนาไปสู่ความทันสมัย แต่คนในพื้นที่ยังคงให้ความสำคัญ กับความเชื่อในเรื่องการนับถือผี โดยปฏิบัติสืบทอดการประกอบพิธีกรรมและสาร์ตละในพิธีกรรม รอบวัฏจักรชีวิตอย่างต่อเนื่อง ผู้วิจัยจึงมีคำถามที่ต้องการคำตอบ ดังนี้

1. ชาวไทยทรงดำ มีความเชื่อดั้งเดิมทั่วไปเกี่ยวกับเรื่องใดบ้าง
2. หลังจากที่ชาวไทยทรงดำถูกกวาดต้อนเข้ามาในประเทศไทยแล้ว ความเชื่อในการ ประกอบพิธีกรรมจะเป็นเช่นไร เมื่อยุคสมัยเปลี่ยนแปลงไป ความเชื่อดั้งเดิมนั้นจะยังคงดำรงอยู่ หรือมีความเปลี่ยนแปลงไปอย่างไร
3. มีปัจจัยใดบ้างที่ส่งผลทำให้ความเชื่อในพิธีกรรมของไทยทรงดำ ตำบลหนองปรุง อำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี ยังคงดำรงอยู่หรือมีการเปลี่ยนแปลงไป ซึ่งจะส่งผลกระทบต่อมา อย่างไร

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

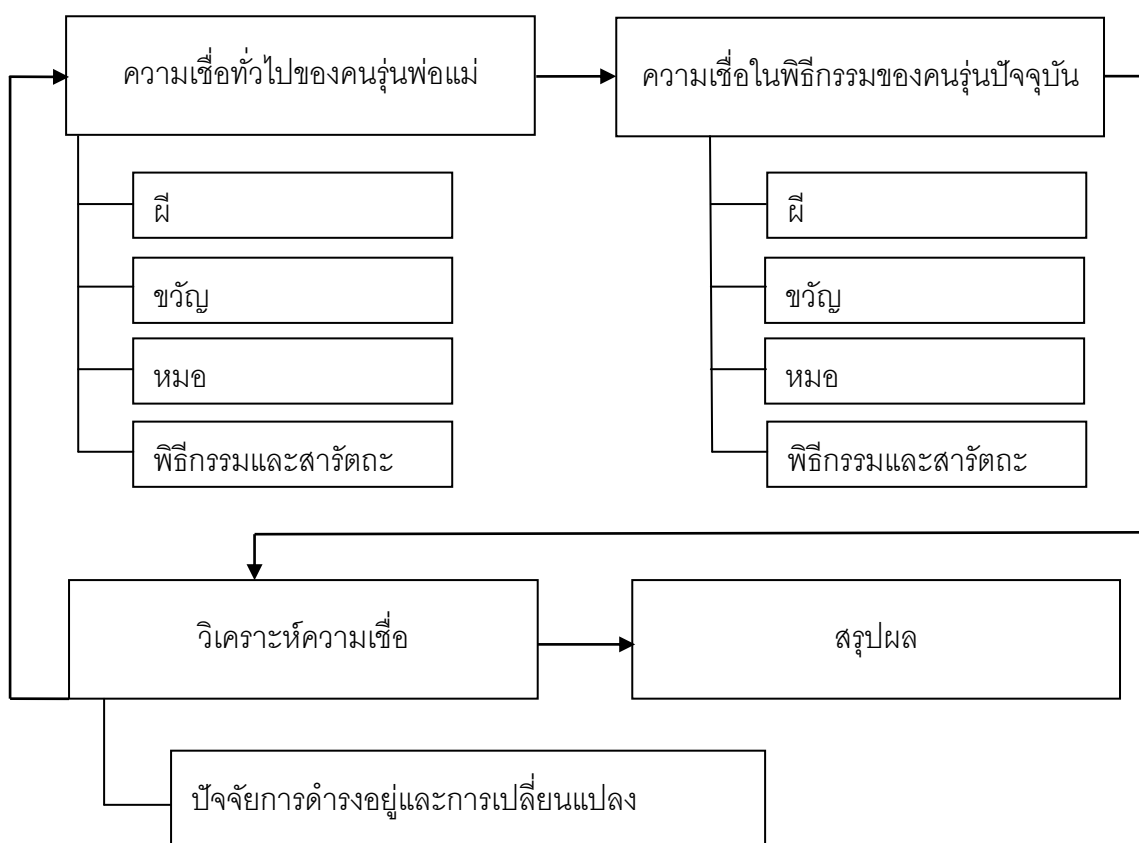
1. ศึกษาองค์ความรู้ด้านความเชื่อดั้งเดิมของไทยทรงดำ ตำบลหนองปรุง อำเภอ เขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี
2. ศึกษาความเชื่อในพิธีกรรมของไทยทรงดำ ตำบลหนองปรุง อำเภอเขาย้อย จังหวัด เพชรบุรี
3. วิเคราะห์ปัจจัยการดำรงอยู่และการเปลี่ยนแปลงความเชื่อในพิธีกรรมไทยทรงดำ ตำบลหนองปรุง อำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี

กรอบแนวคิดของการวิจัย

งานวิจัยเรื่อง วิเคราะห์ปัจจัยการดำรงอยู่และการเปลี่ยนแปลงความเชื่อในพิธีกรรม ของไทยทรงดำ กรณีศึกษาเขตตำบลหนองปรุง อำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี ซึ่งเป็นการศึกษา

องค์ความรู้ด้านความเชื่อดั้งเดิมและความเชื่อในพิธีกรรมไทยทรงดำ เพื่อวิเคราะห์หาความคงอยู่ และเปลี่ยนแปลงของความเชื่อในพิธีกรรม ที่มีปัจจัยจากบริบทของสังคมและเศรษฐกิจ สถานที่ และเวลา นำมาสร้างเป็นกรอบแนวคิดในการวิจัย ที่อธิบายกรอบแนวคิดได้ว่า

1. สัมภาษณ์หาความเชื่อดั้งเดิมของคนในรุ่นพ่อแม่ของผู้ให้สัมภาษณ์
2. สัมภาษณ์หาความเชื่อที่ยังคงมีปรากฏอยู่ของคนในรุ่นปัจจุบัน
3. วิเคราะห์ ความเชื่อดั้งเดิมที่ยังคงอยู่ โดยมีสาเหตุและปัจจัยจากสิ่งต่าง ๆ เพื่อศึกษาความเชื่อของคนในรุ่นปัจจุบัน ว่าเปลี่ยนแปลงไปอย่างไร
4. วิเคราะห์หาปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการดำรงอยู่และการเปลี่ยนแปลงของความเชื่อในพิธีกรรมของไทยทรงดำตำบลหนองปรุง ซึ่งได้แก่ สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ สภาพแวดล้อมทางสังคมและเศรษฐกิจ และความเจริญทางเทคโนโลยี เป็นต้น
5. สรุป ความเชื่อเรื่องใดที่ยังคงดำรงอยู่และความเชื่อเรื่องใดที่เปลี่ยนแปลงไป

ภาพที่

1 กรอบแนวคิดของการวิจัย

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับการวิจัย

1. ได้องค์ความรู้ด้านความเชื่อดั้งเดิมของไทยทรงดำ ตำบลหนองปรุง อำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี
2. เข้าใจสารัตถะ บทบาท และขั้นตอนของการประกอบพิธีกรรมในรอบวัฏจักรชีวิตของไทยทรงดำ ที่มีต่อชุมชนทั้งส่วนรวมและปัจเจกชน ตลอดจนวิถีชีวิตของผู้คนในท้องถิ่น
3. เข้าใจกระบวนการผสมผสานทางวัฒนธรรม การปรับเปลี่ยน และวิธีการสืบทอดเพื่อดำรงรักษาอัตลักษณ์ทางความเชื่อเกี่ยวกับพิธีกรรมรอบวัฏจักรชีวิต ในสังคมสมัยใหม่ของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยทรงดำ พื้นที่เขตตำบลหนองปรุง อำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี
4. สามารถนำองค์ความรู้มาประยุกต์ใช้เป็นแนวทางสร้างความเข้าใจที่ถูกต้อง ในการสืบทอดความเชื่อและพิธีกรรมในรอบชีวิต ให้ดำรงอยู่คู่กับชุมชน สร้างความเข้มแข็งให้กับท้องถิ่น และช่วยสร้างความสัมพันธ์ ซึ่งจะช่วยลดปัญหาความแตกแยกในสังคมได้

ขอบเขตของการวิจัย

1. ขอบเขตด้านพื้นที่

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้เลือกพื้นที่ ที่มีประชากรไทยทรงดำอาศัยอยู่เป็นจำนวนมาก จึงเลือกจำกัดขอบเขตการวิจัยอยู่เฉพาะพื้นที่ในตำบลหนองปรุง อำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี ซึ่งในตำบลมีพื้นที่ครอบคลุมทั้งหมด 6 หมู่บ้าน ดังนี้

บ้านหนองจิก หมู่ที่	1 และหมู่ที่ 2
บ้านหนองปรุง หมู่ที่	3 และหมู่ที่ 4
บ้านหนองเข้ หมู่ที่	5 และหมู่ที่ 6
2. ขอบเขตด้านกลุ่มเป้าหมายและผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

เลือกเฉพาะกลุ่มบุคคลที่เป็นผู้นำในการประกอบพิธีกรรมและกลุ่มชาวบ้าน โดยจะถามในแต่ละกลุ่มเกี่ยวกับรายละเอียดของความเชื่อในพิธีกรรมและสารัตถะในพิธีกรรม โดยจำแนกประเภทของกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 2 กลุ่มใหญ่ ได้แก่

2.1 กลุ่มผู้นำในการประกอบพิธีกรรม จำนวน 30 คน แบ่งเป็น

พ่อมดและแม่มด	จำนวน	4	คน
สะ	จำนวน	4	คน
เยื้อง	จำนวน	4	คน

จางและหอมเสน	จำนวน	4	คน
เขย	จำนวน	8	คน
ผู้อาวุโสและปราชญ์ชุมชน	จำนวน	6	คน

2.2 กลุ่มชาวบ้าน ผู้มีความเชื่อเกี่ยวกับและการนับถือผีและประกอบพิธีกรรมตามความเชื่อของไทยทรงดำ ที่มีอายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไป จำนวน 50 คน

รวมทั้งหมด	จำนวน	80	คน
------------	-------	----	----

3. ขอบเขตด้านเนื้อหาของการวิจัย

ขอบเขตด้านเนื้อหาของการวิจัยเน้นไปที่ วิเคราะห์ปัจจัยการดำรงอยู่และการเปลี่ยนแปลงความเชื่อในพิธีกรรม รวมทั้งสำรวจทัศนะความเชื่อในงานพิธีกรรม ของไทยทรงดำในตำบลหนองปรุง อำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี โดยมีขอบเขตของการดำเนินเรื่องที่ครอบคลุมในเรื่องของความเชื่อในพิธีกรรมรอบวัฏจักรชีวิต ดังนี้

3.1 ความเชื่อเกี่ยวกับการเกิดและการดำรงอยู่ ตั้งแต่ วัยเด็ก วัยรุ่นและวัยผู้ใหญ่

3.2 ความเชื่อในพิธีกรรมเกี่ยวกับการเจ็บป่วย ซึ่งเป็นรักษาโรคที่มีสาเหตุมาจากผีและขวัญ

3.3 ความเชื่อในพิธีกรรมว่าด้วยเรื่องการตายและหลังการตาย

นิยามศัพท์เฉพาะ

การดำรงอยู่ของความเชื่อ หมายถึง การคงอยู่ของความเชื่อในพิธีกรรม ซึ่งเป็นความเชื่อดั้งเดิมทั่วไป ที่สืบทอดต่อกันมาและยังคงดำรงความเชื่อดั้งเดิมของไทยทรงดำ ตำบลหนองปรุง อำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี

การเปลี่ยนแปลงของความเชื่อ หมายถึง การเปลี่ยนแปลงของความเชื่อและพิธีกรรมของไทยทรงดำตำบลหนองปรุง อำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี

ความเชื่อ หมายถึง การยอมรับในอำนาจของผีและผีขวัญ ที่มีผลดีหรือร้ายต่อคนในสังคม โดยการยอมรับนั้นได้ส่งอิทธิพลกับวิถีชีวิตและแนวปฏิบัติต่าง ๆ ในรอบวัฏจักรชีวิตของไทยทรงดำตำบลหนองปรุง อำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี

พิธีกรรม หมายถึง แบบแผนที่จัดขึ้นตามความเชื่อ และมีการปฏิบัติอย่างเป็นขั้นตอน มีระเบียบวิธีและแฝงปรัชญาไว้เป็นหลักการของพิธีกรรม เพื่อสื่อที่ให้แก่คนเข้าใจหลักปฏิบัติ โดยมีจุด

มุ่งหวัง ถึงทางที่จะนำมาซึ่งความสำเร็จในสิ่งที่คาดไว้ กระทำให้เกิดความสบายใจและให้เป็นการกำลังใจในการดำเนินชีวิตต่อไป

ความเชื่อในพิธีกรรม หมายถึง ความเชื่อที่นำไปสู่การปฏิบัติพิธีกรรมและความมุ่งหวังที่เกิดต่อการทำพิธีกรรมนั้น ๆ กับสิ่งที่เชื่อ

พิธีกรรมของไทยทรงดำ หมายถึง สิ่งที่ปฏิบัติอย่างมีระเบียบแบบแผนเป็นขั้นเป็นตอน มีผู้นำเฉพาะในการพิธีกรรม รวมทั้งมีเจ้าภาพ ลูกหลานและสมาชิกในสังคมเข้าร่วมในการประกอบกิจกรรมนั้น ซึ่งกระทำขึ้นตามคติความเชื่อของไทยทรงดำ เพื่อก่อให้เกิดประโยชน์ตามจุดประสงค์

สารัตถะ หมายถึง ความหมายที่แฝงนัยยะอยู่ในกรรมวิธี เป็นปรัชญาที่ซ่อนอยู่ในมาายาคติ และต้องใช้การตีความออกมา จึงจะเป็นที่รับรู้และเข้าใจร่วมกันได้

ไทดำ หมายถึง ชนกลุ่มชาติพันธุ์ไทสาขาหนึ่ง ที่อาศัยอยู่นอกประเทศไทย มีถิ่นฐานอยู่ที่มณฑลกวางสี มณฑลยูนนาน มณฑลตังเกี๋ยของประเทศจีน และโดยเฉพาะที่แคว้นสิบสองจุไทย ซึ่งมีเมืองแกงเป็นเมืองสำคัญ ปัจจุบัน คือ เมืองเดียนเบียนฟู ประเทศเวียดนาม

ไทยทรงดำ หมายถึง กลุ่มคนที่ถูกกวาดต้อนเข้ามาอยู่ในประเทศไทยและอยู่ในตำบลหนองปรัง รวมทั้งลูกหลานของคนเหล่านี้ที่เกิดและอยู่ที่นี้ไม่ว่าจะกี่รุ่นก็ตาม ซึ่งเป็นที่รู้จักกันในหลายชื่อด้วยกัน อาทิ ลาวโซ่ง ลาวทรงดำ ไทยโซ่ง ไทยทรงดำ หรือไทยโซ่งดำ

วิธีดำเนินการวิจัย

ผู้วิจัยใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) แล้วนำเสนอผลการวิจัยด้วยวิธีการพรรณนาวิเคราะห์ (Analytical descriptive) โดยกำหนดวิธีการและขั้นตอนการวิจัยไว้ ดังนี้

1. การเลือกพื้นที่ในการวิจัย

ผู้วิจัยเลือกพื้นที่ในการวิจัยครั้งนี้ที่ ตำบลหนองปรัง อำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี เนื่องจาก เป็นพื้นที่แรกที่มีชาวไทยทรงดำเข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่ และในปัจจุบันก็ยังคงมีไทยทรงดำอาศัยอยู่ในพื้นที่นี้อย่างหนาแน่น

2. วิธีการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาวิจัยเอกสารและการศึกษาภาคสนาม โดยใช้วิธีการสัมภาษณ์และการสังเกต ดังนี้

2.1 การศึกษาเอกสาร

รวบรวมข้อมูลที่ใช้ในการวิจัย แยกเป็น

2 ประเภท ดังนี้

2.1.1 เอกสารปฐมภูมิ เป็นข้อมูลที่ยังไม่ได้ผ่านการวิเคราะห์ ได้แก่ หนังสือนิยาย ภาพถ่าย เอกสารเกี่ยวกับความเชื่อและพิธีกรรม รวมไปถึงจดหมายเหตุและพงศาวดารที่เกี่ยวข้องกับไทยทรงดำ ความโหดเหี้ยม และบันทึกจากพวกหมอมด

2.1.2 เอกสารทุติยภูมิ เป็นเอกสารที่ผ่านการคิด วิเคราะห์ สังเคราะห์ มาชั้นหนึ่งแล้ว ได้แก่ เอกสารที่เกี่ยวข้องกับคติความเชื่อและงานพิธีกรรมของไทยทรงดำ และข้อมูลที่รวบรวมจากตำรา บทความ งานวิจัย วิทยานิพนธ์ รวมทั้งเอกสารอื่น เช่น บทความ รายงานการวิจัย หนังสือและเว็บไซต์ที่เกี่ยวข้องกับประวัติความเป็นมา ความเชื่อในพิธีกรรม และการเปลี่ยนแปลงของกลุ่มไทยทรงดำ

จากนั้น ผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้นำมาวิเคราะห์ภายใต้กรอบแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง เพื่ออธิบายปรากฏการณ์ของความเชื่อและสารัตถะพิธีกรรมเกี่ยวกับวัฏจักรชีวิตของไทยทรงดำ ในการศึกษาความคงอยู่และการเปลี่ยนแปลงความเชื่อในพิธีกรรมของไทยทรงดำ ตำบลหนองปรัง อำเภอลำดวน จังหวัดสุรินทร์

2.2 การศึกษาภาคสนาม

2.2.1 การสัมภาษณ์ ใช้การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก ทั้งแบบเป็นทางการและไม่เป็นทางการ ขึ้นอยู่กับสถานการณ์ โดยเลือกสัมภาษณ์เฉพาะไทยทรงดำที่มีภูมิลำเนาอยู่ในตำบลหนองปรัง อำเภอลำดวน จังหวัดสุรินทร์ แต่มีข้อยกเว้นสำหรับการสัมภาษณ์ผู้นำในการประกอบพิธีกรรม จะเป็นผู้ที่มีภูมิลำเนาอยู่นอกพื้นที่เป้าหมายก็ได้ เพียงแต่ได้เข้ามาทำพิธีกรรมในตำบลหนองปรัง ซึ่งกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ได้แก่ 1. กลุ่มผู้นำประกอบพิธีกรรม เช่น พ่อมด แม่มด สะจาง เยื้อง หมอเสน หมอขวัญ เขย (ผู้นำในพิธีศพของไทยทรงดำ) รวมทั้งผู้รู้และปราชญ์ชุมชน และ 2. กลุ่มชาวบ้านไทยทรงดำ ที่มีอายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไป และมีความเชื่อเกี่ยวกับการนับถือผี โดยมีกรอบแนวทางการสัมภาษณ์ที่ผู้วิจัยออกแบบมาจากกรอบแนวคิด ในประเด็นที่ตอบวัตถุประสงค์การวิจัย ซึ่งเริ่มจากการพูดคุย เพื่อเป็นการสำรวจเบื้องต้นเกี่ยวกับความเชื่อในพิธีกรรมของคนในรุ่นพ่อแม่ กับความเชื่อในพิธีกรรมของคนในรุ่นของผู้ให้สัมภาษณ์ จากนั้นนำมากำหนดประเด็นการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก ที่กำหนดแนวคำถามที่แบ่งเป็น คำถามสำหรับกลุ่มผู้นำในการประกอบพิธีกรรม กับกลุ่มชาวบ้านไทยทรงดำ ผู้มีความเชื่อเกี่ยวกับประเพณีและการนับถือผี เพื่อหาข้อมูลทั้งในอดีตและปัจจุบัน เกี่ยวกับความเชื่อดั้งเดิมและการเปลี่ยนแปลงของความเชื่อในพิธีกรรม ว่ามีความเชื่อดั้งเดิมในเรื่องอะไร (What) ปฏิบัติอย่างไร (How) และเหตุผลที่ทำอย่างนั้น ทำไม (Why) เมื่อมาถึงคนในรุ่นปัจจุบัน มีความเชื่ออะไรและปฏิบัติอย่างไร มีปัจจัยอะไรที่ทำให้ความเชื่อในพิธีกรรมแบบดั้งเดิมเปลี่ยนแปลงไป

2.2.2 การสังเกต เป็นการรวบรวมข้อมูลภาคสนาม ผู้วิจัยทำ 2 รูปแบบ ได้แก่

1. สังเกตแบบมีส่วนร่วม ด้วยการเข้าไปในพื้นที่เป้าหมาย เพื่อสำรวจพื้นที่และข้อมูลเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ความเป็นมา ประวัติหมู่บ้าน วิถีชีวิตและคติความเชื่อทั่วไป รวมถึงพิธีกรรมที่ปฏิบัติตามความเชื่อของไทยทรงดำตำบลหนองปรัง โดยเข้าไปร่วมอยู่ในพิธีกรรมและสร้างความคุ้นเคยด้วยการสัมภาษณ์ครอบครัวของผู้ประกอบพิธีกรรม และ 2. สังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม เป็นการสังเกตสภาพทั่วไปที่เป็นภาพรวม เช่น กิจกรรมที่เกิดขึ้นในรอบปี พิธีกรรมตามความเชื่อ ตลอดจนเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชน สภาพทางสังคมเศรษฐกิจ บุคคลและพฤติกรรมของบุคคลที่เข้าร่วมพิธีกรรม สังเกตบริเวณและบรรยากาศทั่วไป รวมทั้งสังเกตอุปกรณ์ เครื่องมือและวัสดุที่ใช้ในการประกอบพิธีกรรมทั้งหมด

3. การรวบรวมข้อมูล

การรวบรวมข้อมูลมีขั้นตอน ดังนี้

3.1 ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

3.2 สร้างแนวคำถาม เพื่อใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

3.3 ลงพื้นที่ภาคสนาม แนะนำตนเองและชี้แจงวัตถุประสงค์การทำวิจัยก่อนการ

สัมภาษณ์

3.4 รวบรวมข้อมูล โดยการสัมภาษณ์ จดบันทึก พร้อมทั้งบันทึกข้อมูลเป็นไฟล์เสียง

และไฟล์ภาพ

ตารางที่ 1 สรุปการรวบรวมข้อมูล

ประเด็นการศึกษา	ผู้ให้ข้อมูล	วิธีการได้มา	เครื่องมือ
ความเชื่อดั้งเดิม ของคนในรุ่นพ่อแม่	1. กลุ่มผู้นำในการ ประกอบพิธีกรรม	การสัมภาษณ์และการ สังเกตภาคสนาม	แบบสอบถาม
	2. กลุ่มชาวบ้าน ที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไป		
ความเชื่อในพิธีกรรม ของคนในปัจจุบัน	1. กลุ่มผู้นำในการ ประกอบพิธีกรรม	การสัมภาษณ์และการ สังเกตภาคสนาม	แบบสอบถาม
	2. กลุ่มชาวบ้าน ที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไป		

4. การตรวจสอบข้อมูล

เพื่อให้ข้อมูลที่ได้มาจากการเก็บข้อมูล มีความเที่ยงตรงและมีความเชื่อถือ โดยมีการตรวจสอบข้อมูล ดังนี้

4.1 การตรวจสอบข้อมูลจากเอกสาร ใช้การพิจารณาจากตัวผู้เขียน หรือคุณสมบัติของผู้เขียนว่ามีความน่าเชื่อถือหรือไม่เพียงใด ได้ข้อมูลจากอะไร มีหลักฐานที่สมเหตุสมผลหรือไม่ จากนั้นดูว่าเอกสารนั้นเขียนขึ้นเมื่อใด ที่ไหน และเอกสารนั้นมีคุณค่ามากน้อยเพียงใด ทั้งหมดนี้ ต้องมีความสัมพันธ์และเกี่ยวข้องกับประเด็นที่สนับสนุนการตอบคำถามและวัตถุประสงค์ของงานวิจัย

4.2 การตรวจสอบข้อมูลภาคสนาม ในขณะที่สัมภาษณ์ พิจารณาจากคำตอบที่ได้มานั้น สอดคล้องกับบริบทของชุมชนและสังคม รวมทั้งสอดคล้องกับข้อมูลเดิมที่มีอยู่ รวมทั้งสอดคล้องกับข้อสังเกตของนักวิจัยหรือไม่ โดยใช้การตรวจสอบข้อมูล ดังนี้

4.2.1 การตรวจสอบสามเส้าด้านวิธีรวบรวมข้อมูล โดยตรวจสอบความสอดคล้องจากการเก็บข้อมูลที่แตกต่างกัน ตรวจสอบว่าในข้อมูลเรื่องเดียวกัน มีความสอดคล้องกับเอกสารที่ตรวจสอบอย่างรอบคอบแล้ว การสังเกตและคำสัมภาษณ์จะมีความน่าเชื่อถือมากขึ้น

4.2.2 การตรวจสอบสามเส้าด้านข้อมูล ผู้วิจัยจะตรวจสอบข้อมูลจากแหล่งข้อมูลที่ต่างกัน โดยการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างที่มีความเชี่ยวชาญในแต่ละด้าน จากนั้นจึงนำข้อมูลมาประมวลหาความสอดคล้อง เพื่อตรวจสอบว่าข้อมูลที่ได้มาน่าเชื่อถือมากน้อยเพียงใด

4.2.3 การตรวจสอบข้อมูลในสถานที่และเวลาที่ต่างกัน เป็นการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญแต่ละคนมากกว่า 1 ครั้ง ทั้งแบบเป็นทางการและไม่เป็นทางการ ซึ่งข้อมูลบางส่วนที่ได้ อาจมีความแตกต่างกัน จึงต้องนำไปตรวจสอบจากหลักฐานอื่นหรือผู้ให้สัมภาษณ์อื่นอีกครั้ง

4.2.4 การตรวจสอบข้อมูลกับเจ้าของข้อมูล หลังจากเขียนรายงาน โดยนำมาประกอบกับกรอบแนวคิดในการวิจัย จากนั้นจึงนำไปให้ผู้ให้ข้อมูลอ่านและแสดงความคิดเห็นว่าตรงกับที่ให้ข้อมูลหรือไม่ ผู้ให้ข้อมูลเข้าใจความหมายว่าอย่างไร ยอมรับได้หรือไม่ จะช่วยให้ตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูลได้ดีขึ้น จากนั้นจึงจะนำข้อมูลที่ได้ไปจัดระเบียบข้อมูล เพื่อนำมาวิเคราะห์และเขียนรายงานต่อไป หากข้อมูลยังไม่ครบถ้วนหรือผู้ให้สัมภาษณ์ท่านนั้น มีข้อมูลบางอย่างเพิ่มเติมหรือน่าสนใจ ผู้วิจัยจะกลับมาสัมภาษณ์เพิ่มเติมอีก

5. ชั้นวิเคราะห์ข้อมูล

เรื่องระบบความเชื่อของไทยทรงดำ ตำบลหนองปรัง มีความเชื่อและสารัตถะที่ปรากฏในพิธีกรรม ว่ายังคงดำรงอยู่และมีความเปลี่ยนแปลงไปในเรื่องใด ทำไมยังคงดำรงอยู่ และสิ่งใด

หายไปหรือเปลี่ยนแปลงไปอย่างไร ทำไมจึงเปลี่ยนแปลงไป เมื่อเปลี่ยนแปลงแล้ว มีผลต่อไปอย่างไร จนสามารถนำมาสู่การตีความข้อมูล เพื่อตอบวัตถุประสงค์ของการวิจัย ซึ่งในการวิเคราะห์ข้อมูลสามารถตรวจสอบได้ ดังนี้

5.1 จัดระบบทางกายภาพข้อมูล โดยถอดข้อมูลออกมาจากการบันทึกเสียง สรุปข้อมูลที่ได้จากการสังเกตและสัมภาษณ์ จากนั้นนำมาแยกประเภทตามเนื้อหาที่กำหนดไว้

5.2 วิเคราะห์ประเด็นความเชื่อทั่วไป และความเชื่อในพิธีกรรมของไทยทรงดำ ตำบลหนองปรุง ตั้งแต่อดีตในช่วงคนรุ่นพ่อแม่ของผู้ให้สัมภาษณ์ จนถึงปัจจุบัน

5.3 วิเคราะห์หาปัจจัยการดำรงอยู่และการเปลี่ยนแปลงความเชื่อในพิธีกรรม ภายใต้กรอบของเวลา เพื่ออธิบายในแต่ละปัจจัย เช่น พื้นที่ เศรษฐกิจ สังคม รวมทั้งความเจริญทางเทคโนโลยี ที่มีผลกระทบต่อสถานการณ์ทางความเชื่อในพิธีกรรม ตั้งแต่ในรุ่นพ่อแม่ มาถึงคนในรุ่นปัจจุบัน โดยมีที่มาจากกรอบแนวคิดและทฤษฎีที่ได้ตั้งไว้ กับข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ในหมู่บ้านเป้าหมายเป็นหลัก

5.4 สรุปข้อมูล และเขียนนำเสนอผลรายงานการศึกษา แบบพรรณนาวิเคราะห์ เป็นรูปเล่มฉบับสมบูรณ์

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยเรื่อง วิเคราะห์ปัจจัยการดำรงอยู่และการเปลี่ยนแปลงความเชื่อในพิธีกรรมของ
ไทยทรงดำ : ศึกษาเฉพาะในเขตตำบลหนองปรุง อำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี มีเอกสารและ
งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

1. แนวคิดเรื่องการรวมกลุ่มทางสังคมบนฐานความเชื่อและพิธีกรรม
2. แนวคิดและวิธีการของปรัชญาศาสนา
3. แนวคิดและวิธีการของสังคมกับพิธีกรรมทางศาสนา
4. แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการดำรงอยู่และการเปลี่ยนแปลง
5. เอกสารและงานวิจัยเกี่ยวกับไทยทรงดำ

แนวคิดเรื่องการรวมกลุ่มทางสังคมบนฐานความเชื่อและพิธีกรรม

ความเชื่อ เป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้มีค่านิยมเกิดขึ้นในสังคม และเป็นฐานแห่งการเกิด
พิธีกรรมที่มนุษย์สืบสานและปฏิบัติ เนื่องจากมนุษย์มีทัศนคติแห่งจิตนิยมไม่ว่าจะเป็นความเชื่อที่มี
ต่อปรากฏการณ์เหนือธรรมชาติหรือปรากฏการณ์ทางสังคมที่มนุษย์กำหนดให้เกิดขึ้น ความเชื่อ
จึงเป็นวิถีแห่งปัญญาที่เป็นกุศโลบายในการรวมชุมชนให้เกิดชีวะวิถีดำเนินไปในทิศทางเดียวกัน
เป็นฐานรากสำคัญในการหลอมรวมความคิด ความรู้สึกของทุกคนให้พร้อมในการสร้างสรรค์
ความสุขสงบให้เกิดแก่กลุ่มของชน (วิลาวรรณ ปานทอง และคณะ, 2551, หน้า 98-111)

ความเชื่อเรื่องผี หากพิจารณาในแง่มุมทางมานุษยวิทยา ถือว่าเป็นความเชื่อทางศาสนา
(ฉลาดชาย รมิตานนท์, 2537, หน้า 33) ความเชื่อของมนุษย์ที่จัดไว้อย่างเป็นระบบ คือ ศาสนาและ
ปรัชญา ศาสนาสอนให้มนุษย์เชื่อด้วยศรัทธา ปรัชญาสอนให้มนุษย์เชื่อด้วยเหตุผล การดำเนินชีวิต
มนุษย์มักใช้ศรัทธาเป็นเป้าหมาย ใช้ความรู้เป็นเครื่องนำทาง ใช้ความเชื่อเป็นเครื่องตัดสิน
การกระทำ (อภิภูวัฒน์ โพธิ์สถาน, 2552, หน้า 26) ซึ่งสอดคล้องกับที่ สุธีรา อาวุธวัฒน์ (2527,
หน้า 5) กล่าวว่า ความเชื่อมีบทบาทสำคัญในการวางหลักแห่งการกระทำ และยังเป็นองค์ประกอบ
ที่ช่วยให้บุคคลสามารถที่จะแสดงออกมาให้เข้ากันสถานการณ์ตามความเชื่อได้อย่างเหมาะสม

ความเชื่อนี้มักถูกรักษาไว้ค่อนข้างมั่นคงในรูปของพิธีกรรม ซึ่งเกิดจากการตกผลึกทาง
ความคิด ทำให้สามารถผลิตซ้ำสืบทอดกันโดยผ่านการปฏิบัติอยู่เป็นประจำ กลายเป็นจิตใต้สำนึก

ที่หลายครั้งผู้ปฏิบัติเองก็ไม่สามารถอธิบายความหมายได้ แต่ปฏิบัติสืบต่อมา การศึกษาความเชื่อในพิธีกรรมเหล่านี้จึงช่วยให้เข้าใจกระบวนการเปลี่ยนแปลงในสังคมชนชาติไทยได้ดีขึ้น โดยเฉพาะกระบวนการผสมผสานความเชื่อจากสังคมใหญ่ เช่น พุทธศาสนา ขณะเดียวกันก็จะช่วยให้เข้าใจการคงอยู่อย่างเหนียวแน่นของชุมชนชนบทด้วย (อานันท์ กาญจนพันธุ์, 2544, หน้า 98) ทั้งนี้มนุษย์หรือสมาชิกในสังคมมีความสนใจ มีความคิด มีพฤติกรรมและกิจกรรมต่าง ๆ ไม่เหมือนกัน จึงต้องจัดกลุ่มของผู้มีความเชื่อเหมือนกันไว้พวกเดียวกัน (दनัย ไชยโยธา, 2546, หน้า 21) ดังที่ Durkheim (1915, p. 332) นักสังคมวิทยาชาวฝรั่งเศส ได้เขียนหนังสือชื่อ *The elementary forms of religious rites* ศึกษาชนพื้นเมืองในออสเตรเลีย โดยมีประเด็นสำคัญที่ว่า ระบบความเชื่อและศาสนาที่พบในสังคมล่าสัตว์ เป็นรูปแบบพื้นฐานสุดของศาสนา แต่ละชนเผ่ามีสัตว์หรือพืชเป็นสัญลักษณ์ประจำกลุ่ม (Totem) สมาชิกของแต่ละกลุ่มจะมีความเชื่อ ตำนาน นิยาย วิญญาณ สิ่งของศักดิ์สิทธิ์ พิธีกรรม เช่น เด็กชายหรือเด็กหญิงที่กำลังจะเป็นหนุ่มสาว จะต้องผ่านพิธีกรรมในระยะหัวเลี้ยวหัวต่อ จากการเป็นเด็กไปสู่การเป็นหนุ่ม สาว (Initiation rites) เมื่อผ่านพิธีกรรมนี้แล้ว จึงจะถือว่าเด็กชายหรือเด็กหญิงผู้นั้นเป็นคนโดยสมบูรณ์ ความเชื่อและพิธีกรรมทางศาสนาจึงเป็นกลไกในการรวมกลุ่มทางสังคม เป็นสิ่งที่สร้างสัญลักษณ์และเอกลักษณ์ของกลุ่ม คนแต่ละกลุ่มใช้สัญลักษณ์ต่างกัน ความเชื่อและแนวปฏิบัติที่ต่างกันจะเป็นสิ่งที่แยกคนกลุ่มหนึ่งออกจากคนอีกกลุ่มหนึ่ง ในแง่นี้กล่าวได้ว่า ต่าง totem หรือต่างศาสนา จึงต่างสังคมและวัฒนธรรมไปด้วย ดังนั้นเมื่อมีความเชื่อ จึงมีสื่อที่นำพาความเชื่อนั้นไปให้บรรลุถึงความสำเร็จด้วย ดังที่ สุเมธ เมธาวิทยกุล (2532, หน้า 1) ได้ให้ทัศนะเกี่ยวกับพิธีกรรม ว่าเป็นการกระทำที่คนเราสมมุติขึ้น เป็นขั้นตอน มีระเบียบวิธี เพื่อให้เป็นสื่อหรือหนทางที่จะนำมาซึ่งความสำเร็จในสิ่งที่คาดหวังไว้ ทำให้เกิดความสบายใจและมีกำลังใจที่จะดำเนินชีวิตต่อไป

พิธีกรรมที่มีในกลุ่มจึงเป็นเครื่องมือในการสมานความสัมพันธ์ทางสังคมได้ด้วย เพราะการอยู่ร่วมกันของมนุษย์ต้องมีความสัมพันธ์ (ปรีชา เศรษฐีธร, 2527, หน้า 2) เช่นเดียวกับที่ Brown (1967, pp. 234-241) นักมานุษยวิทยาชาวอังกฤษ ได้กล่าวไว้ในหนังสือ *The Andaman islanders* ว่า พิธีกรรมทางศาสนา มีหน้าที่ทำให้เกิดความสามัคคีในหมู่คณะ ตามความเชื่อพื้นฐานที่ว่า วัฒนธรรมทุกรูปแบบมีหน้าที่ทำให้สังคมอยู่รอด เหมือนกับอวัยวะต่าง ๆ ในร่างกายทำหน้าที่ต่างกัน แต่รวมกันแล้วเป็นแรงผลักดันให้ร่างกายทำหน้าที่ได้ เช่น พิธีศพ มีหน้าที่ทำให้พลังของกลุ่มไม่แตกสลาย เพราะในยามที่มีคนตาย ญาติมิตรโศกเศร้าเสียใจและอาจตรอมใจตายตามไปด้วย แต่การมีพิธีศพทำให้คนมารวมอยู่ด้วยกัน แสดงความเสียใจและปลอบใจญาติสนิทของผู้ตาย ทำให้ญาติสนิทของผู้ตายมีกำลังใจที่จะมีชีวิตอยู่ต่อไป

นอกจากนี้ยังมีหนังสือเรื่อง Reflections on Thai culture หรือ สะท้อนวัฒนธรรมไทย แปลโดย ชัตติยา กรรณสูต (Klausner, J. 2537, หน้า 26,106) เนื้อหาสะท้อนภาพชีวิตของชาวชนบท ที่สืบทอดต่อกันมาจนกลายเป็นวิถีแห่งการดำเนินชีวิตในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย โดยกล่าวในมุมมองหนึ่งของหมู่บ้านบางแห่งเมื่อถึงฤดูทำนา ครอบครัวส่วนใหญ่จะย้ายไปอยู่ที่กระท่อมในนา ตั้งแต่เดือนพฤษภาคม – มิถุนายน ไปจนถึงเดือนธันวาคม และจะกลับไปยังหมู่บ้านเมื่อมีพิธีทางศาสนาหรือพิธีในครอบครัวเท่านั้น รวมทั้งกิจกรรมงานฉลองและพิธีกรรมที่คนหนุ่มสาวเคยกระทำในวัยเด็ก จะเป็นเครื่องดึงดูดใจให้หนุ่มสาวที่ออกไปทำงานที่เมืองกรุง ได้กลับมาสู่ครอบครัว ศาสนา และหมู่บ้านของเขา นอกจากนี้ Cooley (1962, p. 215) ได้เสนอมุมมองในเรื่องของกระจกสองตน โดยกล่าวว่า สังคมและปัจเจกบุคคลไม่ได้เป็นปรากฏการณ์ที่แยกจากกันได้ แต่เป็นแง่มุมที่เป็นการรวมและเป็นการกระจายของสิ่งเดียวกัน เนื่องจากมนุษย์แต่ละคนไม่ได้อยู่อย่างโดดเดี่ยว หากแต่รวมกลุ่มกันจนเกิดเป็นสังคม ด้วยเหตุนี้ปัจเจกบุคคลและสังคมจึงเป็นเรื่องที่ไม่สามารถแยกออกจากกันได้ ในการจัดงานพิธีกรรมต่าง ๆ ถึงแม้ว่าจะเป็นพิธีกรรมแบบปัจเจกบุคคล ก็ต้องให้ทุกคนในสังคมเข้ามาร่วมรับรู้ด้วย ซึ่งสอดคล้องกับ Genep (1960, p.10) นักมานุษยวิทยาชาวเยอรมัน ที่มองพิธีกรรมว่าเป็นกลไกทางสังคมที่ใช้บอกการเปลี่ยนแปลงสถานภาพของคนในสังคม เนื่องจากในการประกอบพิธีกรรม ต้องมีญาติพี่น้องและเพื่อนบ้านมาร่วมในพิธี คนทั้งหมดเปรียบเสมือนพยานที่รับรู้การเปลี่ยนแปลงสถานภาพของคนในสังคมในช่วงเปลี่ยนจากวัยเด็กไปสู่วัยหนุ่มสาว ต้องเข้าสู่พิธีกรรมเปลี่ยนผ่านภาวะช่วงวัย จากนั้นสังคมจึงรับรู้และยอมรับ ว่าเด็กคนนั้นเป็นผู้ใหญ่เต็มตัว หรือเรียกว่าบรรลุนิติภาวะแล้ว สามารถมีครอบครัวหรือกระทำการอันเป็นผู้นำต่อไปในอนาคตได้

เสฐียร พันธงศรี (2534, หน้า 172) กล่าวไว้ในหนังสือ ศาสนาโบราณ ว่า ความสัมพันธ์ระหว่างพ่อแม่กับลูกเป็นอมตะ โดยอธิบายเกี่ยวกับเรื่องของสายเลือดว่า เมื่อพ่อแม่ตายไปแล้ว หลังจากนั้นเป็นหน้าที่ของลูกจะต้องทำพิธีกรรมหรือทำสักการะต่อศพตามลัทธิธรรมเนียมเท่านั้นแล้วจบก็ไม่ใช่ หากแต่ความสัมพันธ์อันเป็นอมตะเพราะสายเลือดอันเนื่องถึงกัน สายเลือดคือเหตุแห่งอมตะ เปลี่ยนไม่ได้ เมื่อมีสายเลือดเดียวกันเป็นสิ่งสำคัญสำหรับสร้างชาติ เป็นเครื่องหมายแห่งความเป็นอยู่ของชาติ ในการดำรงอยู่ของกลุ่ม หากหมดเลือดก็หมดชีวิต เท่ากับชาติต้องสูญไปด้วย ดังที่ สุชีพ ปุญญานุภาพ (2532, หน้า 29) ได้แสดงทัศนะว่า การบูชาบรรพบุรุษ (Ancestor worship) เป็นแง่หนึ่งแห่งวิญญาณนิยม เป็นรากฐานของศาสนาทั้งปวง

แม้ว่าในปัจจุบันสังคมจะมีการปรับเปลี่ยน มีผลให้การแสดงออกเปลี่ยนแปลงไปด้วย ดังที่ อานนท์ อาภาภิรม (2525, หน้า 98) ได้ให้ทัศนะไว้ว่า งานพิธี เป็นพิธีกรรมที่แสดงออกให้เห็น

ถึงความมีหน้ามีตา แสดงถึงสถานภาพทางสังคมของเจ้าภาพให้เป็นที่ยอมรับของสังคม รวมทั้งการรวมกลุ่มเพื่อปฏิบัติวัฒนธรรมต่าง ๆ ของคนไทย มีค่านิยมพื้นฐานที่ตั้งอยู่บนความสนุกสนานตั้งแต่เกิดจนตาย เช่น การจัดงานในพิธีเกิด มีการแสดงดนตรี งานศพในชนบทจะมีการจัดงานมหรสพ ได้แก่ ลิเก หมอลำหรือภาพยนตร์

จากที่กล่าวมาทั้งหมด ทำให้ทราบว่ามนุษย์ใช้ศรัทธาเป็นเป้าหมาย ใช้ความรู้เป็นเครื่องนำทาง ใช้ความเชื่อเป็นเครื่องตัดสินใจกระทำ โดยที่ความเชื่อนั้นก่อให้เกิดให้มีพิธีกรรมและใช้พิธีกรรมเป็นสิ่งสร้างสัญลักษณ์และเอกลักษณ์ของกลุ่ม และใช้พิธีกรรมเป็นสื่อทำให้บรรลุความสำเร็จซึ่งสิ่งที่คาดหวังไว้ การประกอบพิธีกรรมเป็นเสมือนกับการสืบทอดแนวคิดทางความเชื่อที่มีการแฝงปรัชญาธรรมไว้เป็นหลักการสำคัญ ผู้เข้าร่วมพิธีจะได้รับรู้ถึงความสำคัญของพิธีกรรม เป็นการย้ำคิดย้ำเตือนความเชื่อที่เป็นเสมือนกรอบในการดำเนินชีวิตที่คอยเตือนสติมิให้ประมาท เมื่อคนในสังคมนั้นมีความเชื่ออย่างไร จะแสดงออกมาในรูปของพิธีกรรมอย่างนั้น พิธีกรรมในรูปแบบต่าง ๆ จึงเป็นกลไกทางสังคม เป็นกลวิธีที่เป็นรูปธรรมที่ทำให้คนมารวมกลุ่มกันตอบสนองต่อสังคมให้สามารถดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคงและเป็นปกติสุข เป็นการสืบทอดเพื่อการดำรงอยู่ แม้เวลาได้ผ่านไปหรือมีการโยกย้ายถิ่นที่อยู่ สภาพแวดล้อมสภาพภูมิประเทศจะเปลี่ยนไปอย่างไรก็ตาม พิธีกรรมที่มาจากความเชื่อจะเป็นเครื่องมือสร้างความสามัคคีให้ชนกลุ่มนั้นยังคงดำรงอยู่ได้ อีกทั้งพิธีกรรมยังใช้เป็นกลไกทางสังคม เพื่อบอกเปลี่ยนสถานภาพของคนในสังคมด้วย แม้ว่าการปฏิบัติซ้ำ ๆ มาเป็นระยะเวลาอันยาวนาน อาจเกิดลักษณะที่เรียกว่า การลืมนั่นและการขาดความเข้าใจ รวมไปถึงการเข้าใจที่ผิดเพี้ยนและทำให้พิธีกรรมบางอย่างเกิดการเปลี่ยนแปลงในขั้นตอนการปฏิบัติ ซึ่งจะมีคำถามตามมาหลังการปฏิบัติพิธีกรรม ว่ากระทำเพื่ออะไร กระทำไปทำไม และมีประโยชน์อย่างไรต่อผู้เลื่อมใสศรัทธา ถ้าไม่มีคำตอบว่ากระทำไปเพื่ออะไร เมื่อรวมกับสภาพเศรษฐกิจที่ต้องใช้เงินในการจัดซื้อ ทำให้พิธีกรรมที่ถูกมองว่าไม่เป็นประโยชน์ เป็นเรื่องสิ้นเปลืองและเสียเวลา จึงไม่กระทำและเสื่อมการปฏิบัติพิธีกรรมนั้นไป เมื่อไม่มีพิธีกรรมเกิดขึ้นญาติพี่น้องไม่ได้พบเจอรวมกลุ่มกันทางสายเลือด จึงไม่ทราบว่าใครเป็นญาติกับฝ่ายใดบ้าง เมื่อผู้คนขาดการรวมกลุ่มกัน ไม่มีการกระทำร่วมกัน สังคมนั้นก็จะไม่กลมกลืนเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน แต่กความสามัคคีกัน เพราะคิดว่านั้นไม่ใช่พวกของตน สังคมก็จะล่มสลายหายไปในที่สุด แต่ถ้การรวมกลุ่มทางสังคมบนฐานความเชื่อและพิธีกรรม มีการย้ำคิดย้ำเตือนในเนื้อหาสาระของพิธีกรรม ว่ามีประโยชน์นำไปสู่ความสำเร็จในวัตถุประสงค์ต่อผู้กระทำเช่นใด พิธีกรรมก็จะมี การสืบทอดต่อไป แม้ว่าพิธีกรรมบางอย่างจะเกี่ยวกับความเชื่อเรื่องอำนาจเหนือธรรมชาติ ผ่านสื่อกลาง เช่น บุคคลที่สามารถติดต่อกับสิ่งลึกลับได้ ทำหน้าที่บทยาค่ายกับหมอ รักษาเพื่อตอบสนอง

อาการป่วยทางใจให้กับสังคมด้วย ซึ่งการเจ็บป่วยของบุคคลโดยไม่ทราบสาเหตุ คำตอบจึงมาจากความเชื่อที่ว่า ผีทำ เนื่องจากคนไปทำให้ผีดิผี หรือคนไปทำผิดอย่างอื่น ซึ่งเป็นกลวิธีการรักษาโรคอย่างหนึ่ง ในบางกรณียังมีผลในการควบคุมระเบียบสังคมอีกด้วย บุคคลที่สามารถติดต่อกับสิ่งลึกลับได้ จึงมีหน้าที่บำบัดช่วยเหลือทางด้านจิตใจของคนในสังคม และความเชื่อนั้นยังช่วยควบคุมระเบียบสังคม เพราะมนุษย์ยอมรับในความเชื่อ จึงยอมทำตามด้วยความไว้วางใจ บางครั้งไม่จำเป็นต้องมีเหตุผล ความเชื่อจึงเป็นพื้นฐานแห่งการนับถือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งทำให้เกิดความมั่นใจ เกิดพลัง เกิดปัญญา เกิดความสามัคคี และสังคมก็จะยังคงรวมกันเป็นสังคมที่เหนียวแน่น โดยใช้ฐานความเชื่อและพิธีกรรมเข้ามาจัดระเบียบสังคมแห่งการรวมกลุ่มนั่นเอง แต่ความเชื่อก็มีผลเสียอยู่บ้าง หากความเชื่อนั้นไม่ได้มีการศึกษาวิเคราะห์เหตุผล จึงต้องใช้แนวคิดและวิธีการของปรัชญาศาสนาเข้ามาวิเคราะห์ความเชื่อและพิธีกรรมร่วมด้วย การรวมกลุ่มกันของสังคมหนึ่ง ๆ ให้รวมกันเป็นสังคมที่มีความแข็งแกร่งนั้น ไม่ใช่ว่าจะเกิดขึ้นมาเองได้อย่างลอย ๆ หากแต่ต้องใช้เรื่องของระบบความเชื่อเข้ามาเป็นสิ่งยึดเหนี่ยว เป็นอันหนึ่งอันเดียว เมื่อมีความเชื่อหลัก จึงมีการปฏิบัติพิธีกรรมที่เป็นไปในรูปแบบเดียวกัน ทำให้เกิดเป็นศาสนาขึ้น ศาสนาที่ต่างกันในแต่ละสังคม มีส่วนช่วยวางระเบียบและแนวจริยธรรมให้แก่คนในสังคม เมื่อมีพิธีกรรมก็อยู่แสดงว่าความเชื่อที่มีอยู่ในสังคมนั้นยังเข้มแข็งจึงดำรงอยู่ได้

ดังนั้น เมื่อมีความเชื่อจึงมีพิธีกรรม และความเชื่อที่มีประโยชน์กับสังคม จะนำไปสู่การปฏิบัติพิธีกรรมที่เป็นประโยชน์กับสังคมต่อไปด้วย แล้วจะทราบได้อย่างไรว่าความเชื่อนั้นมีประโยชน์กับสังคมจริง ก็ต้องใช้เรื่องแนวคิดและวิธีการของปรัชญาศาสนา เข้ามาวิเคราะห์

แนวคิดและวิธีการของปรัชญาศาสนา

แนวคิดและวิธีการของปรัชญาศาสนา มีหลักการ ดังนี้

1. แนวคิดของปรัชญาศาสนา

ปรัชญาศาสนา คือ ปรัชญาประยุกต์สาขาหนึ่งที่น่าเอาปรัชญาบริสุทธิ์ไปตีความผลสรุปของวิชาศาสนา (กีรติ บุญเจือ, 2545, หน้า 201) เป็นสาขาของปรัชญาที่เน้นการศึกษาศาสนาในเชิงวิทยาศาสตร์ โดยใช้วิธีการทางปรัชญา (Philosophical thinking) ยึดหลักวิจารณ์ญาณและเหตุผล ไม่ใช่ศรัทธาแต่ประการเดียว เป็นการวิเคราะห์ความรู้ ความเชื่อ และประสบการณ์ทางศาสนา และช่วยแก้ปัญหาของศาสนา ที่ไม่สามารถอธิบายด้วยเหตุผลธรรมดา แต่ใช้เครื่องมือที่สำคัญคือ เหตุผล การวิเคราะห์และการวิพากษ์ ดังที่ อภิญวัณณ์ โภธิสถาน (2551, หน้า 1) กล่าวถึงลักษณะและขอบข่ายของปรัชญาศาสนาว่า ปรัชญาศาสนามีลักษณะเป็นเหตุผลนิยม ศึกษา

ศาสนาในเชิงเหตุผล คือทฤษฎีวิเคราะห์ปรากฏการณ์ทางศาสนาเชิงตรรกะและเหตุผล เพื่อจัดความเชื่อที่มลายออกจากศาสนา ตั้งอยู่บนฐานประสบการณ์ทางศาสนา ซึ่งอธิบายได้ยาก จำเป็นต้องอธิบายความรู้ทางศาสนาด้วยแนวคิดและสัญลักษณ์ และให้คุณค่าแก่นมนุษย์ ศึกษามนุษย์ เพื่อเข้าใจมนุษย์ ด้วยการวิเคราะห์ความคิดทางศาสนา

2. วิธีการศึกษาศาสนาเชิงปรัชญา

วิธีการศึกษาศาสนา อาจศึกษาได้จากหลายมุมมอง เช่น ศาสนาในเชิงปรัชญา ศาสนาในเชิงมานุษยวิทยา ศาสนาในเชิงจิตวิทยา ศาสนาในเชิงสังคมวิทยา และศาสนาในเชิงปรากฏการณ์วิทยา ทั้งนี้ในการศึกษาปรัชญาศาสนา จะต้องใช้วิธีศึกษาในเชิงปรัชญาเท่านั้น

เด็อน คาคี (2545, หน้า 4) กล่าวว่า การศึกษาศาสนาเชิงปรัชญา เริ่มด้วยการตั้งปัญหา เพื่อให้ได้คำตอบเชิงเหตุผล โดยอาศัยวิธีทางเหตุผล เช่น การวิเคราะห์ การวิจารณ์ การประเมินค่า การตีความและการเปรียบเทียบ เป็นต้น ซึ่งวิธีนี้เป็นการสรุปคำสอน แสดงให้เห็นภาพรวมยอดและความสอดคล้องทางเหตุผล หรือความเชื่อถือของคำสอนในศาสนานั้น ๆ

อภิภูวัฒน์ โพธิ์สาน (2551, หน้า 1) ได้อธิบายวิธีการของปรัชญาศาสนาว่า เป็นการนำเอาวิธีการทางวิทยาศาสตร์มาศึกษาศาสนา โดยสามารถศึกษาได้ 4 วิธี ได้แก่

วิธีอุปนัย เป็นการหาข้อสรุปสากลจากประสบการณ์เฉพาะอย่าง เกิดความรู้ใหม่ แต่อาจไม่แน่นอน

วิธีนิรนัย เป็นการหาข้อสรุปย่อยจากข้อสรุปสากล ความรู้ที่ได้แม้จะผิดยาก แต่ความรู้ที่ได้นั้นอาจไม่ใหม่

วิธีวิเคราะห์ เป็นวิธีการแยกแยะส่วนสลับซับซ้อน ให้เห็นส่วนประกอบอื่นได้อย่างชัดเจน

วิธีสังเคราะห์ เป็นวิธีการจัดการความคิดที่กระจัดกระจายอยู่มารวมกันเป็นระบบ ทั้งเก่าและใหม่ผสมเป็นระบบเดียวกัน

ปรัชญาศาสนา เป็นเรื่องที่ต้องใช้หัดคิดในการทำความเข้าใจและไม่ใช่เป็นเพียงแค่การคิดไปเรื่อยเปื่อย โดยผู้คิดใช้แต่เพียงอารมณ์และความรู้สึกหรือใช้แต่ใจ คิดเท่านั้น การใช้ใจคิดอย่างนั้นจะหาสาระและประโยชน์อะไรจากสิ่งที่คิดไม่ได้ เพราะสมองไม่ได้มุ่งมองที่หลักการของความมีอยู่จริงของธรรมชาติ เป็นเพียงการใช้อารมณ์ในช่วงขณะนั้นมาตัดสิน หากอารมณ์เปลี่ยนแนวความคิดก็อาจเปลี่ยนตามไปด้วยและมักยึดติดกับความคิดเห็นของตนเป็นใหญ่ โดยไม่ยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น นับว่าเป็นเรื่องที่ไม่ถูกต้องในการวิเคราะห์หาเหตุผลจากสิ่งที่พบ

ซึ่งในแนวคิดและวิธีการของปรัชญาศาสนา ต้องใช้หัวคิด (head) มากกว่าใช้ใจ (heart) เพราะหัว เป็นเสมือนที่รวมแห่งเหตุผล ไม่เหมือนกับใจ เป็นที่รวมแห่งความรู้สึกและอารมณ์ เป็นเรื่องของการ คิดด้วยเหตุผล โดยไม่เอาความรู้สึก ศรัทธาและอารมณ์เป็นที่ตั้ง (อุดม บัวศรี, 2543, หน้า 46)

การใช้วิธีการของปรัชญาทางศาสนา ในการวิเคราะห์หาคำตอบของการกระทำใน พิธีกรรม คำตอบที่ปรากฏออกมาจะเป็นความรู้อย่างแท้จริง สามารถทราบถึงแก่นแท้สิ่งนั้นได้อย่าง มีเหตุผล เป็นความรู้เพื่อการปฏิบัติ จากการทำความเข้าใจในสิ่งที่ประสบพบทางผัสสะทั้ง 5 ได้แก่ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ซึ่งไม่ใช่เป็นการรับรู้โดยเชื่ออย่างไรเหตุผล และไม่ใช้การปฏิเสธสิ่งที่พบนั้น อย่างมือคิดว่าเป็นเรื่องมมาย ในบางครั้งอาจต้อง ใช้การเปรียบเทียบเพื่อที่จะทำความเข้าใจในสิ่ง นั้นให้แจ่มแจ้ง เนื่องจากความเป็นผู้ต้องการรู้ในความรู้ที่ไม่รู้ของตน จนสงสัยว่าทำไม และต้องการหา คำตอบ เพื่อสนองความอยากของตัวเอง ซึ่งหากใช้หลักปรัชญาศาสนา ที่เป็นความรู้ระดับญาณ (การเห็นของจริงอย่างทะลุปรุโปร่งในทุกแง่มุม) ซึ่งเป็นตัวประสบการณ์อย่างแท้จริง ที่ไม่ใช่ การยื่นมองดูบ้านจากภายนอก แต่เป็นการเข้าไปสำรวจดูภายในบ้านอย่างละเอียดถี่ถ้วน การ ศึกษาเกี่ยวกับความเชื่อ โดยนำแนวคิดและวิธีการของปรัชญาศาสนามาใช้ จะทำให้ รู้และเข้าใจคติความเชื่อและพิธีกรรม โดยรู้แจ้งว่า ทำอะไร อย่างไรและเหตุใดจึงเชื่ออย่างนั้น เป็น การสืบทอด ที่ไม่ใช่เป็นเพียงการกระทำตาม ๆ กันมาเท่านั้น เพราะเมื่อการกระทำเป็นเพียง ประเพณีนิยม จะเป็นความรู้ในระดับความจำหรือสัญญา (Perception) เป็นความรู้ที่แบบผิวเผิน และเป็นเพียงฐานสำหรับความรู้ขั้นสูง ๆ ต่อไปในระดับความคิดเห็นหรือทิวฐิ (Conception) หรือ (View) และความรู้ระดับญาณ (Enlightenment) ซึ่งเป็นความรู้จริงเห็นแจ้ง (แสง จันทรغام, ม.ป.ป., หน้า 4)

ดังนั้น การศึกษาเรื่องความเชื่อและพิธีกรรมของไทยทรงดำในงานวิจัยนี้ จึงนำเอา หลักการและวิธีการศึกษาของปรัชญา ศาสนามาใช้ โดยนำเอาวิธีการแสวงหาความรู้โดยใช้การใช้ เหตุผล (Reasoning) การวิพากษ์ (Criticism) จึงถูกนำมาใช้ในการตรวจสอบจากการตั้งคำถามว่า อย่างไร และทำไม หรืออาจใช้รูปแบบวิภาษวิทยาหรือวิภาษวิธี เพื่อให้ได้ประเด็นคำตอบ โดยไม่นำ ศรัทธา อารมณ์และความรู้สึกมาเกี่ยวข้องหรือนำมาใช้ในการศึกษาปรากฏการณ์ทางความเชื่อ และพิธีกรรม ทั้งนี้เพื่อให้เกิดความเข้าใจในแง่มุมเชิงเหตุผล ยึดหลักวิจยญาณและเหตุผล จน สามารถอธิบายได้ เป็นการวิเคราะห์ความรู้ ความเชื่อ ประสบการณ์ทางศาสนา ที่จะช่วยแก้ปัญหา ของศาสนาที่ไม่สามารถอธิบายด้วยเหตุผลธรรมดา โดยใช้เหตุผลจากการวิเคราะห์และการวิพากษ์ ส่วนหลักการและวิธีการทางศาสนา สามารถนำเอาวิธีการศึกษาศาสนาในมิติต่าง ๆ มาใช้ศึกษา ปรากฏการณ์ พิธีกรรมและความเชื่อ เช่น จิตวิทยาศาสนา สังคมวิทยาศาสนา ซึ่งปรัชญาศาสนา

จะเน้นการศึกษาศาสนาด้วยวิธีการทางปรัชญา โดยใช้วิธีการทางเหตุผล ได้แก่ วิเคราะห์ วิจักษ์ การประเมินค่า การตีความ และการเปรียบเทียบ เป็นต้น จะช่วยอธิบายให้เห็นภาพรวบยอด และความสอดคล้องทางเหตุผล ความเชื่อหรือพิธีกรรมได้ โดยไม่ใช้ศรัทธา ความรู้สึกหรือความเลื่อมใส เป็นพื้นฐาน หากแต่ใช้ปรัชญาศาสนา ซึ่งใช้หลักของเหตุผลเป็นพื้นฐาน

แนวคิดและวิธีการของสังกัปพิธีกรรมทางศาสนา

Concept เป็นคำที่ตรงกับคำในภาษาไทย คือ สังกัป แนวคิด มโนทัศน์ มโนภาพ มโนคติ และ ความคิดรวบยอด ซึ่งคำทั้งหมดนี้ ตามนิยามในพจนานุกรมหลายฉบับ ได้ให้ความหมายไว้ใกล้เคียงกัน (ราชบัณฑิตยสถาน, 2554, หน้า 645, 880, 1223) ดังนี้

สังกัป คือ สิ่งที่เป็นการแสดงถึงลักษณะของสิ่ง ๆ หนึ่ง ที่สามารถสื่อสารไปให้อีกคน เข้าใจได้โดยง่าย มีความเป็นเอกภาพและเป็นเอกลักษณ์ในตัวเอง เป็นความเข้าใจถึงหลักคิด แนวความคิดหรือหลักทฤษฎีในเรื่องนั้น ๆ

แนวคิด คือ ความคิดที่จะเป็นแนวที่จะดำเนินต่อไป

มโนทัศน์ คือ การเห็นด้วยใจ ซึ่งหมายถึงความเข้าใจที่ลึกกว่าเพียงแค่การเห็นด้วยตา (รูปธรรม) นั่นคือเข้าใจถึงนามธรรม (นัยทั่วไป) ที่คลุมรูปธรรม (ที่เฉพาะเจาะจง) นั้น

มโนภาพ คือ ความคิดเห็นเป็นภาพขึ้นในใจ

มโนคติ คือ การเกิดข้อสรุปขึ้นในใจ ความหมายเดียวกับมโนทัศน์

ในการที่จะทำการรวบรวมข้อมูลและมองเห็นความสัมพันธ์ชนิดต่าง ๆ ได้นั้น จะต้องใช้ความคิดรวบยอดให้เป็นประโยชน์ ซึ่งในพจนานุกรมศัพท์สังคมวิทยา ได้ให้ความหมายของ ความคิดรวบยอดไว้ว่า ภาพในใจหรือแบบของความคิด ที่เป็นตัวแทนของสิ่งของทั้งประเภท (ราชบัณฑิตยสถาน, 2554, หน้า 77)

คำทั้งหมดนั้น โดยรวมแล้วมีลักษณะเป็นนามธรรม ดังที่ ฌองค์ ศรีสวัสดิ์ (2542, หน้า 8) ได้ให้ทัศนะเกี่ยวกับมโนภาพหรือความคิดรวบยอด ว่าเป็นนามธรรมที่ได้มาจากการสังเกตการณ์ หรือปรากฏการณ์ต่าง ๆ โดยมีจุดประสงค์เพื่อทำความเข้าใจ ด้วยการดึงเอาเหตุการณ์ต่าง ๆ มาอยู่ภายใต้หัวข้อเรื่องเดียวกัน ซึ่งมโนภาพบางอย่างสามารถเข้าใจได้ง่าย เพราะเป็นมโนภาพในระดับต่ำ แต่มโนภาพบางอย่างสามารถเข้าใจได้ยาก เพราะเป็นนามธรรมในระดับสูง เรียกว่า ภาพสักร่าง ซึ่งเป็นตัวแทนของนามธรรม เช่นเดียวกับที่ สุเมธ เมธาวิทยกุล (2532, หน้า 1-2) ได้ให้ทัศนะเกี่ยวกับคำว่า สังกัปพิธีกรรมศาสนา ว่าเป็นแนวความคิดรวบยอด พิธีกรรมทางศาสนา เป็นการกระทำที่คนเราสมมุติขึ้น มีขั้นตอนและระเบียบวิธี เพื่อให้เป็นสื่อ นำมาซึ่งความสำเร็จในสิ่งที่

คาดหวังไว้ ทำให้เกิดความสบายใจและมีกำลังใจในการดำเนินชีวิตต่อไป รวมทั้งเป็นเครื่องมือที่จะนำพาให้มนุษย์เราไปสู่ฝั่งที่เป็นจุดหมาย โดยในพิธีกรรมได้แฝงปรัชญาธรรมหรือความหมายทางปรัชญาไว้เป็นหลักการของพิธีกรรมนั้นด้วย เพื่อมุ่งหมายที่จะให้คนเข้าใจหลักธรรมโดยไม่รู้ตัว เนื่องจากมนุษย์มีสติปัญญาที่ไม่เท่ากัน บางคนอาจยากที่จะเข้าใจหลักศาสนาที่ลึกซึ้งได้ จึงต้องมีวิธีการทำให้เข้าใจหลักธรรมด้วยวิธีการง่าย ๆ ด้วยการสอดแทรกหลักธรรมไว้ในพิธีกรรมร่วมด้วย อีกทั้งการประกอบพิธีกรรม ยังเป็นเสมือนคอกที่ล้อมคนในสังคมให้เข้ามารวมกัน เป็นเสมือนเรือที่มีไว้ให้คนนั่งพายเข้าหาฝั่ง ซึ่งพิธีกรรมแต่ละอย่างจะมีลักษณะสำคัญ คือ 1. เป็นสื่อสัญลักษณ์แสดงถึงความเป็นจริง 2. เน้นเรื่องจิตใจเป็นสำคัญ มุ่งหมายทำให้เกิดความสบายใจ มีกำลังใจ มีความหวังว่าสิ่งเหล่านั้นจะทำให้สมหวัง

สังกับพิธีกรรม ยังเป็นการหาแนวคิดและองค์ความรู้ เป็นชุดคำอธิบายอย่างมีเหตุผลต่อการกระทำพิธีทางศาสนาที่เป็นปรัชญาหรือแนวคิด ซึ่งแฝงอยู่ในพิธีกรรมต่าง ๆ ที่บรรพบุรุษได้ริเริ่มและปฏิบัติสืบกันมาจนถึงปัจจุบัน (แสง จันทร์งาม, ม.ป.ป., หน้า 5) เป็นความรู้ที่สลับซับซ้อน เพราะไม่ใช่มีในภาพเดียวเหมือนความจำ แต่ประกอบด้วยมโนภาพหรือ ความจำมากมาย เป็นความรู้ที่กว้างขวาง เนื่องจากมองเห็นโครงสร้างทั้งหมด เหมือนการมองบ้านทั้งหลัง ไม่ใช่มองอิฐแต่ละแผ่นที่ประกอบกันขึ้นเป็นบ้าน (อภิญวัฒน์ โปธิสาน, 2552, หน้า 10)

ดังนั้น การจะ ศึกษาความหมายแท้จริงที่ซ่อนอยู่ และแสดงออกมาในรูปของพิธีกรรมตามความเชื่อ สามารถที่จะตีความได้ โดยการใช้แนวคิดและวิธีการของสังกับพิธีกรรมทางศาสนามาวิเคราะห์ เป็นแนวทางที่จะอธิบายความหมายที่แท้จริงของพิธีกรรม และขั้นตอนที่ปฏิบัติตามคติความเชื่อของไทยทรงดำตำบลหนองปรือ เพื่อให้ทราบความหมายจากภาพสะท้อน ที่แสดงออกมาในรูปของพิธีกรรมในขั้นตอนนั้น ๆ เผยแนวคิดที่ซ่อนอยู่ในพิธีกรรมนั้นออกมาได้

แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการดำรงอยู่และการเปลี่ยนแปลง

การเกิดขึ้นและการเปลี่ยนแปลง เป็นสิ่งที่เป็นไปตามวัฏจักรของวิถีธรรมชาติ วัฒนธรรม ความเชื่อ ก็ไม่สามารถหลีกเลี่ยงจากการเปลี่ยนแปลงได้พ้น ถึงแม้ว่าวัฒนธรรมความเชื่อนั้นจะได้รับการสืบทอดต่อกันมาอย่างมั่นคงเพียงใดก็ตาม กาลเวลาและเงื่อนไขปัจจัยหลายอย่างก็สามารถทำให้รูปแบบและรายละเอียดปลีกย่อยต่าง ๆ แตกต่างไปจากเดิมไม่มากนักน้อย หากแต่แก่นหรือรากฐานของวัฒนธรรมความเชื่อยังมีการคงอยู่ จึงควรทำความเข้าใจยอมรับในการเข้าถึงกฎของการเปลี่ยนแปลงและดำรงอยู่

สำหรับวัฒนธรรมความเชื่อด้านพิธีกรรม ที่ดำรงอยู่ของไทยทรงดำ ตำบลหนองปรัง อำเภอกาญจโย จังหวัดเพชรบุรี มีการถ่ายทอดสืบต่อกันมายาวนาน จนเป็นวัฒนธรรมความเชื่อ แต่กำลังเปลี่ยนแปลงไป โดยมีแนวโน้มถูกลดบทบาทและหมดความสำคัญลง หากไม่มีการค้ำจุนที่จะหาวิธีการให้ภูมิปัญญาท้องถิ่นนี้ดำรงอยู่ได้ต่อไปวัฒนธรรมความเชื่อ อาจกลายเป็นเพียงตำนานหรือเรื่องเล่าขาน อย่างที่บางวัฒนธรรมกำลังประสบอยู่

ดังนั้นการวิเคราะห์ถึงสาเหตุ ที่ทำให้วัฒนธรรมความเชื่อในพิธีกรรมของไทยทรงดำ เปลี่ยนแปลงในปัจจุบัน จึงเป็นสิ่งสำคัญที่จะต้องศึกษาแนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการดำรงอยู่และการเปลี่ยนแปลง ซึ่งจะนำมาใช้วิเคราะห์ปัจจัยการดำรงอยู่และการเปลี่ยนแปลงความเชื่อในพิธีกรรมของไทยทรงดำ ในเขตตำบลหนองปรัง อำเภอกาญจโย จังหวัดเพชรบุรี เพื่อที่จะถ่ายทอดองค์ความรู้ไปสู่คนรุ่นใหม่ ด้วยใจที่เป็นกลางและเล็งเห็นความสำคัญที่จะอนุรักษ์ให้คงอยู่ โดยในตอนนี้ผู้วิจัยจะนำหลักการเรื่อง การดำรงอยู่และการเปลี่ยนแปลง มานำเสนอตามลำดับ ดังนี้

1. แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการดำรงอยู่

Emile Durkheim (1858 อ้างถึงใน สุพัตรา สุภาพ, 2533, หน้า 9 - 13) กล่าวว่า Bronislaw Malinowski และ A.R. Radcliffe-Brown (1881-1951) คือ ผู้ที่วางรากฐานสำคัญของทฤษฎีหน้าที่นิยม โดยกล่าวว่า ความเป็นความจริงที่ว่า สิ่งมีชีวิตทั้งหลายแสดงให้เห็นว่าการดำรงชีวิตจะต้องสามารถสนองความต้องการจำเป็นจำนวนหนึ่งเสียก่อน และสังคมมนุษย์มีความต้องการจำเป็นนั้นด้วย หรือเป็นความจริงที่ว่า สิ่งมีชีวิตต้องมีองค์ประกอบ หรือส่วนต่าง ๆ หลายส่วน สุพัตรา สุภาพ (2533, หน้า 13) ได้กล่าวถึง Bronislaw Malinowski (1884-1942) นักมานุษยวิทยาคนแรก ที่ได้ทดลองนำเอาหน้าที่นิยมมาใช้กับอินทรีย์นิยม เกี่ยวกับหลักความคิดในการวิเคราะห์สังคม คือ องค์ประกอบต่าง ๆ ของวัฒนธรรมทุกส่วน ทำหน้าที่สนองความต้องการจำเป็นของมนุษย์และวัฒนธรรม ทศนะของหน้าที่นิยมที่มีต่อวัฒนธรรม เน้นหลักสำคัญว่าประเพณีทุกอย่าง วัฒนธรรมทุกอย่าง ความคิดทุกความคิด ความเชื่อทุกความเชื่อของวัฒนธรรมสนองตอบความต้องการจำเป็น หรือทำหน้าที่อย่างใดอย่างหนึ่ง มีหน้าที่ที่จะต้องทำหรือเป็นตัวแทนของส่วนที่จะขาดเสียไม่ได้ในวัฒนธรรมนั้น

หลักทฤษฎีแลกเปลี่ยน ตอบคำถามเชิงทฤษฎีที่ว่า องค์การสังคม เกิด ดำรงอยู่ เปลี่ยนแปลงและแตกสลายได้อย่างไร และด้วยเหตุผลใด โดยใช้หลักเรื่องทางเศรษฐศาสตร์ คือ ชีวิตสังคมที่กล่าวถึงนี้ เป็นเสมือนตลาดสินค้าที่มีแม่ค้าและลูกค้าต่อรองราคากัน โดยแม่ค้าพยายามขายให้ได้ราคา ขณะที่ลูกค้าพยายามต่อราคาให้ได้ถูกลง โดยเชื่อว่า มนุษย์ไม่ได้ยึดหลักอรรถประโยชน์นิยมอย่างเดียว แต่มนุษย์เป็นสัตว์เศรษฐกิจก้าวหน้า (Advanced economic man)

ที่เลือกได้เป็น 1. ไม่ได้มุ่งแต่จะบรรลุเป้าหมายใดเป้าหมายหนึ่ง แล้วจะทิ้งเป้าหมายอื่นทั้งหมด
 2. ขอบอะไรไม่คงที่ 3. ไม่เคยมีข้อมูลเกี่ยวกับทางเลือกต่าง ๆ อย่างสมบูรณ์ และ 4. มีข้อจำกัด
 ทางสังคมในการเลือกทางออกหนึ่งใด สามารถวัดด้วยมาตรอื่น เช่น พอใจ ภูมิใจ ตรงกับ
 วัตถุประสงค์ที่จะใช้ได้อีกด้วย (สัญญา สัญญาวิวัฒน์, 2534, หน้า 27)

การเกิดขึ้นของชุมชนชนบท ที่มีการดำรงอยู่มาช้านาน มีความเป็นอิสระและพึ่งตัวเองได้
 เพราะวิถีการผลิตในอดีตเป็นการผลิตเพื่อดำรงชีพ แต่เมื่อสังคมเปลี่ยนแปลงตามกระแสโลกใน
 ระบบทุนนิยม ซึ่งปัจจุบันถือว่าเป็นกระแสสำคัญที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในระบบเศรษฐกิจของ
 ชุมชนชนบท ความเชื่อแบบชนบทยังคงอยู่จึงพบเห็นการบูชาผีบรรพบุรุษและการจัดพิธีกรรมที่
 เกี่ยวข้อง โดยที่บางชุมชนได้เปลี่ยนแปลงเป็นเมืองไปแล้วแต่ปรากฏการณ์เหล่านี้ยังคงเกิดขึ้นใน
 สังคมนั้น (ประจวบ จันทรหมื่น, 2552, หน้า 35) การที่ความเชื่อดำรงอยู่ได้ก็เพราะมันยังมีหน้าที่
 ตอบสนองบางสิ่งบางอย่าง แก่ผู้คนในสังคมและในวัฒนธรรมนั้น ๆ อยู่ โดยสิ่งใหม่ที่ก้าวเข้ามา
 ยังทำหน้าที่ได้ไม่เต็มที่ หรือยังไม่สามารถแทนที่และแทรกเข้าไปในระบบจิตสำนึกเดิมของผู้คนได้
 (ฉลาดชาย รมิตานนท์, 2537, หน้า 71) เงื่อนไขสำคัญที่สุด ที่ทำให้ระบบความเชื่อยังคงดำรงอยู่
 ได้แก่ การต้องการตอบสนองความต้องการทางกายและใจของคนในสังคม (ทิพวรรณ คำมา,
 2546, หน้า 18) สิ่งที่ยังคงทนต่อการพิสูจน์ สิ่งที่ยังคงดำรงและเป็นประโยชน์อย่างแท้จริง ตลอดจนถึงที่
 เหมาะสมกับกาลสมัยเท่านั้น จึงจะสามารถเก็บรักษาไว้และคงอยู่ได้ (อานนท์ อาภาภิรม, 2525,
 หน้า 127) แม้ว่าวัฒนธรรมนั้นจะได้รับการสืบทอดต่อกันมาอย่างมั่นคงเพียงใดก็ตาม แต่กาลเวลา
 และเงื่อนไขปัจจัยหลายอย่างก็สามารถทำให้รูปแบบและรายละเอียดปลีกย่อยต่าง ๆ แตกต่างไป
 จากเดิมบ้างไม่มากนักน้อย หากแต่แก่นหรือรากฐานของวัฒนธรรมดั้งเดิมนั้นก็ยังคงมีการคงอยู่

2. แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลง

แนวคิดนี้ มีผู้ให้คำอธิบายของการเปลี่ยนแปลงไว้หลายท่าน ดังที่ ชลธิชา ศาลิคุปต์
 (2550, หน้า 38) ให้คำอธิบายว่า โดยธรรมชาติแล้ว มนุษย์ไม่ได้อยู่หยุดอยู่นิ่ง มักจะพยายาม
 ปรับตัวให้สอดคล้องกับธรรมชาติเสมอ บางทีพยายามปรับธรรมชาติให้เข้ากับตัวมนุษย์เองด้วย
 ฉะนั้นมนุษย์จึงต้องมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ซึ่งจะเห็นได้ชัดเจนเมื่อเวลาผ่านไปในช่วง
 ระยะเวลาหนึ่ง

เมื่อสังคมเกิดการเปลี่ยนแปลง ผู้ที่อยู่ในสังคมอาจจะไม่รู้สึกรับรู้ถึงความเปลี่ยนแปลง
 เพราะความเปลี่ยนแปลงนั้นค่อย ๆ เปลี่ยน การเปลี่ยนแปลงทางสังคม จึงเป็นการเปรียบเทียบของ
 สิ่งเดียวกันในเวลาที่แตกต่างกัน ปล่อยให้ผ่านไปจึงจะสามารถสังเกตเห็นปรากฏการณ์หรือ

สถานการณ์ทางสังคมและวัฒนธรรมนั้นได้ (สัญญา สัญญาวิวัฒน์, 2534, หน้า 55) เช่นเดียวกับที่ สนิท สมัครการ (2538, หน้า 4) อธิบายว่า การเปลี่ยนแปลงทางสังคม หมายถึงการเปลี่ยนแปลง ใด ๆ ที่มีผลทำให้ความสัมพันธ์ทางสังคม เกิดมีความแตกต่างกันขึ้นไป ในช่วงเวลาใดเวลาหนึ่ง แล้วการเปลี่ยนแปลงนั้น ไม่ว่าจะเล็กน้อยหรือใหญ่โตเพียงใด ย่อมถือเป็นการเปลี่ยนแปลงทาง สังคมได้ทั้งสิ้น

การเปลี่ยนแปลง (Change) จึงหมายถึง การที่สิ่งใดสิ่งหนึ่งเปลี่ยนแปลงจากสภาพที่เคย ดำรงอยู่ไปสู่สภาพใหม่ เมื่อกาลเวลาผ่านไป การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นนี้อาจจะดีขึ้นหรือหรือ เลวลงกว่าสภาพเดิมก็ได้ หรืออาจจะเปลี่ยนแปลงเฉพาะด้านใดด้านหนึ่งก็ได้ ซึ่งการเปลี่ยนแปลง สามารถเกิดขึ้นได้ทั้งจากการกระทำของมนุษย์และเกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ (สนธยา พลศรี, 2529, หน้า 10) เช่นเดียวกับที่ พัทยา สายหู (2540, หน้า 228-229) กล่าวไว้ในหนังสือเรื่อง กลไกของ สังคม ว่าการเปลี่ยนแปลงของสังคม เป็นการเปลี่ยนระเบียบของสังคมในการกระทำเรื่องต่าง ๆ ของชีวิต ระเบียบที่กำหนดการกระทำและความสัมพันธ์ของคนในสังคม ได้แก่ ขนบธรรมเนียม ประเพณีในเรื่องต่าง ๆ ส่วนการเปลี่ยนแปลงของสังคม ได้แก่ การเปลี่ยนแปลงขนบธรรมเนียม ประเพณีที่กำหนดการกระทำและความสัมพันธ์ของคนที่มีต่อกัน เช่นเดียวกับที่ นิเทศ ดินณะกุล (2544, หน้า 10) ได้นิยามว่า การเปลี่ยนแปลงทางสังคม หมายถึง จำนวนคนส่วนมากรวมกลุ่มกัน ทำกิจกรรม และมีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน ซึ่งความสัมพันธ์ในการร่วมกันทำกิจกรรมดังกล่าว อาจมีความแตกต่างกันไปจากเดิม ที่บุคคลคนนั้นหรือพ่อแม่ของเขาเคยกระทำหรือมีความสัมพันธ์ มาก่อน ดังที่ William F. Ogburn (1886–1959) นักสังคมวิทยาชาวอเมริกัน มีความเชื่อว่า ตัวการ สำคัญที่เป็นสาเหตุของการเปลี่ยนแปลงทางสังคม คือ เทคโนโลยี โดยเห็นว่าการเปลี่ยนแปลงทาง บรรทัดฐาน เป็นไปช้ากว่าการเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยี เพราะเป็นสิ่งที่สามารถเลียนแบบได้ง่าย กว่า รับประทานได้เลยโดยไม่ต้องเปลี่ยนแปลงทางความคิดหรือการกระทำอื่นใด เช่นนี้ ทำให้ วัฒนธรรมเกิดความล่า (Cultural lag) ขึ้นได้ เพราะวัฒนธรรมส่วนสำคัญของสังคมสองส่วนเจริญ ไปไม่เท่ากัน ทั้งที่การกระทำและวัตถุ ควรจะเจริญไปพร้อมกัน

สุเทพ สุนทรภัสส์ (2540, หน้า 57) กล่าวว่า กระบวนการเปลี่ยนแปลง มีอยู่ 2 ประเภท ได้แก่ การเปลี่ยนแปลงแบบวัฏจักร ซึ่งเป็นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นซ้ำ ๆ เช่น เกิด แต่งงาน ตาย ซึ่งการเข้ามาแทนที่และการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอย่างซ้ำ ๆ เป็นการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างหรือ การเปลี่ยนแปลงทางประวัติศาสตร์ ส่วนปัจจัยที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมนั้น นิยพวรรณ วรรณศิริ (2550, หน้า 248-250) กล่าวว่า มี 9 แนวทาง ได้แก่ 1. ขบวนการทางจิตวิทยา

ได้แก่ การรับรู้โดยไม่รู้ตัวและการรับรู้ที่รู้ตัว 2. ประสบการณ์ที่ผ่านมานานจนลืมไปแล้ว 3. การเรียนรู้ ที่มาจากการเรียนรู้ประสบการณ์ต่าง 4. การเปลี่ยนแปลงนิสัยหรือพฤติกรรมโดยอัตโนมัติ 5. การเลียนแบบ 6. ความคิดเห็น 7. การโยกย้ายถิ่น โยกย้ายที่อยู่อาศัยไปยังแหล่งใหม่ 8. ภาวะจิตไร้สำนึก และ 9. การสร้างความรู้สึกร่วมและความผูกพันทางสังคม

การเปลี่ยนแปลงจึงเป็นเรื่องของขอบเขตการของพฤติกรรม ที่เป็นผลมาจากการทำงาน โดยอัตโนมัติของระบบจิตใจของมนุษย์ ซึ่งรับเอาความคิดใหม่ ๆ เข้ามาโดยไม่ระลึกรู้ ซึ่งการอธิบายถึงการรับเข้ามาอย่างไม่ตั้งใจของมนุษย์ เป็นสาเหตุให้เกิดเปลี่ยนแปลง เมื่อเกิดการเปลี่ยนแปลงในสภาวะใดส่วนหนึ่งแล้ว ย่อมทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในส่วนอื่น ๆ ด้วย ส่วนปัจจัยที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม มี 2 สาเหตุ ดังที่ ผ่องพันธุ์ มณีรัตน์ (2521, หน้า 53) ได้กล่าวถึงไว้ 2 ประเด็น ดังนี้ 1. สาเหตุภายนอกสังคมหรือความกดดัน (Stresses) และ 2. สาเหตุภายในสังคมหรือความเครียด (Strains)

การที่คนในสังคมจะเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมได้ ต้องมีปัจจัยอีกหลายประการเป็นตัวกระตุ้น โดยมองในมุมกว้างเป็นภาพรวม ไม่ใช่มองเป็นรายบุคคล เพราะทุกคนในสังคมได้รับผลกระทบนี้อย่างทั่วถึง แต่อาจแตกต่างกันไป เนื่องจากมีปัจจัยเรื่องการปลูกฝังทางวัฒนธรรมเป็นตัวแปร เพราะวัฒนธรรมเป็นสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้นทั้งหมด เป็นแบบแผนของพฤติกรรมที่เกิดจากการเรียนรู้ ความเชื่อ ค่านิยม ทักษะคติ และวิถีชีวิต เป็นต้น สมาชิกทุกคนในสังคมมีส่วนร่วมเป็นเจ้าของในผลผลิตของพฤติกรรมดังกล่าว และถ่ายทอดต่อไปยังชนรุ่นหลัง โดยมีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ (ผ่องพันธุ์ มณีรัตน์, 2520, หน้า 4) การมองให้เป็นภาพรวมแบบนี้ จะเห็นว่าขอบเขตการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมจะเป็นไปในรูปแบบใด ผู้ที่ต้องการเปลี่ยนแปลง คือ ผู้คาดหวังให้เกิดการเคลื่อนไหว แล้วมีผลดีขึ้นกว่าสภาพเดิมที่ประสบอยู่ การเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ สามารถเกิดขึ้นได้เองตามธรรมชาติและเกิดจากการกระทำของมนุษย์ การเรียนรู้จะทำให้มนุษย์มีความเข้าใจ เนื่องจากการเรียนรู้ยังมีความหมายครอบคลุมถึงการรับรู้และการเข้าใจ (สนธยา พลศรี, 2529, หน้า 16)

แนวคิดของการเปลี่ยนแปลงจะรวมถึงปรากฏการณ์ทั้งหมดของสังคม ซึ่งจะไม่สามารถศึกษาและเข้าใจความเปลี่ยนแปลงได้ หากปราศจากความรู้เกี่ยวกับที่มาหรือสถานที่ที่เกิดการเปลี่ยนแปลง ไม่ว่าจะเป็นเปลี่ยนแปลงทางทัศนคติ (Attitudes) ความเชื่อ (Beliefs) ความปรารถนา (Aspirations) และแรงจูงใจ (นิเทศ ตินณะกุล, 2544, หน้า 3) ซึ่งภูมิปัญญาในการปรับตัวเพื่อความเป็นตัวของตัวเองที่น่าพิจารณา คือ การนับถือพุทธศาสนาของชาวบ้านภาคกลาง ที่ในขณะเดียวกันก็สามารถรักษาคติการนับถือผี อันเป็นความเชื่อที่ฝังรากลึกอยู่เดิมไว้ได้ โดยชาวบ้านไม่รู้สึกรู้ว่าอุดมการณ์ของความเชื่อทั้งสองขัดแย้งกัน (เอกวิทย์ ณ ถกลาง, 2540, หน้า 108)

ส่วนความเชื่อและการปฏิบัติตามประเพณีนิยมที่เคยมีมาแต่ครั้งโบราณกาล อาจไม่เหมาะสมกับ กาลสมัยและสรรพสิ่งต่าง ๆ ที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วในปัจจุบัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งความเจริญ ทางวิทยาศาสตร์ที่สามารถพิสูจน์ได้ ทำให้ประเพณีบางอย่างที่ขาดเหตุผลในทางวิทยาศาสตร์ กลายเป็นสิ่งล้าสมัย (อานนท์ อภาภิรม, 2525, หน้า 126) การที่ชนชั้นนำของไทยต้องการให้ ประเทศไทยเข้าสู่การเป็นสมัยใหม่ แต่การเป็นสมัยใหม่ของไทยนั้นมีลักษณะพิเศษ คือ การเป็น สมัยใหม่ทางเศรษฐกิจที่รับเทคโนโลยีและระบบทุนนิยม โดยเฉพาะทุนนิยมการค้ารับจากตะวันตก แต่ยังรักษารัฐและวัฒนธรรมแบบจารีตของไทยโบราณ เป็นเช่นนี้ตั้งแต่เปิดประเทศ ในราวช่วง กลางศตวรรษที่ 19 จนถึงปัจจุบัน นี่คือนโยบายประเทศไทยในพัฒนาการเศรษฐกิจสังคมโลก คือ การเป็นสมัยใหม่ของไทย (ฉัตรทิพย์ นาถสุภา, 2553, หน้า 1-3)

สรุปว่าสิ่งที่มีอยู่แล้วในดั้งเดิม เมื่อกาลเวลาผ่านไป สิ่งต่าง ๆ ย่อมมีการปรับเปลี่ยน ไปตามบริบทของแต่ละพื้นที่ เมื่อทราบถึงการดำรงอยู่ก็จะทราบถึงการเปลี่ยนแปลงด้วย ซึ่งทั้งหมด เหล่านี้เป็นการให้ภาพสังคมไทยทรงดำที่มีการนับถือผี เมื่อเข้ามาอยู่ในประเทศไทย จึงมีการเรียนรู้ สิ่งใหม่ในสภาพแวดล้อมใหม่ สังคมและเศรษฐกิจในรูปแบบใหม่ที่เกิดขึ้นจากปัจจัยต่าง ๆ ทั้งภายในและภายนอก เช่น สภาพแวดล้อม สังคม เศรษฐกิจและเทคโนโลยี มีผลให้วิถีชีวิต เปลี่ยนแปลงไป ส่งผลให้ความเชื่อบางอย่างต้องปรับเปลี่ยน เช่น ปัจจุบันพิธีกรรมของไทยทรงดำ บางพิธีกรรมมีการนิมนต์พระมาสวดในพิธีหรือมีการบวชพระให้กับลูกชายเมื่ออายุครบบวช ซึ่งแนว ปฏิบัติต่าง ๆ เหล่านี้ทำให้ในสังคมของไทยทรงดำมีการแสดงออกในบางพิธีกรรมมีความเชื่อพุทธ ศาสนาเข้าไปปนอยู่กับความเชื่อดั้งเดิมของตนเองในหลายโอกาส

จากความหมาย แนวคิดและทฤษฎีทั้งหมด จึงถูกนำมาใช้เป็นกรอบแนวคิดในการ วิเคราะห์หาปัจจัยของการดำรงอยู่และการเปลี่ยนแปลงของความเชื่อในพิธีกรรมของไทยทรงดำ ตำบลหนองปรัง อำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี ซึ่งผู้วิจัยจะนำแนวคิดที่กล่าวทั้งหมด มาใช้เป็น แนวทางในการศึกษาต่อไป

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวกับไทยทรงดำ

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวกับไทยทรงดำ แบ่งออกเป็น 2 กลุ่มใหญ่ คือ กลุ่มเอกสาร ที่เกี่ยวกับไทยทรงดำ และกลุ่มงานวิจัยที่เกี่ยวกับไทยทรงดำ

1. กลุ่มเอกสารที่เกี่ยวกับไทยทรงดำ ได้แยกย่อยออกเป็น 3 ซ้อย่อย ดังนี้
 - 1.1 เอกสารที่เกี่ยวกับพิธีกรรมไทยทรงดำ
 - 1.2 เอกสารที่เกี่ยวกับความเชื่อในพิธีกรรมไทยทรงดำ

1.3 เอกสารที่เกี่ยวข้องกับการดำรงอยู่และการเปลี่ยนแปลงความเชื่อในพิธีกรรมของชาวไทยทรงดำ

2. กลุ่มงานวิจัยที่เกี่ยวกับชาวไทยทรงดำ แยกย่อยออกเป็น 3 ช้อย่อย ดังนี้

2.1 งานวิจัยที่เกี่ยวกับพิธีกรรมชาวไทยทรงดำ

2.2 งานวิจัยที่เกี่ยวกับความเชื่อในพิธีกรรมชาวไทยทรงดำ

2.3 งานวิจัยที่เกี่ยวกับการดำรงอยู่และการเปลี่ยนแปลงความเชื่อในพิธีกรรม ของชาวไทยทรงดำ

1. กลุ่มเอกสารที่เกี่ยวกับชาวไทยทรงดำ

ในกลุ่มเอกสารนี้ เป็นเรื่องเฉพาะเกี่ยวกับชาวไทยทรงดำเท่านั้น ผู้วิจัยได้เน้นที่เอกสารเกี่ยวกับพิธีกรรม ความเชื่อในพิธีกรรม การดำรงอยู่และการเปลี่ยนแปลงความเชื่อในพิธีกรรม เพื่อสำรวจความรู้ในเรื่องที่ได้มีผู้ศึกษาไว้ก่อนแล้ว ดังนี้

1.1 เอกสารที่เกี่ยวกับพิธีกรรมชาวไทยทรงดำ

คณะกรรมการจัดงานและศิษยานุศิษย์ (2545) ได้ศึกษาวิถีชีวิตของไทยดำ ไว้ในหนังสืออนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพพระครูอุปัถฌ์พัฒนวิธาน (บุญเทียม ปภัสฺสโร) โดยกล่าวถึง ความเป็นมาของกลุ่มชนไทยดำ โดยเฉพาะในตำบลหนองปรัง อำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี ซึ่งนำเสนอในเรื่องวิถีชีวิตและความเป็นอยู่ ที่มีทั้งเรื่องลักษณะบ้านเรือน อาหารการกิน เครื่องใช้และวัฒนธรรม ประเพณีของชาวไทยดำ การแต่งกายของชาวไทยดำทั้งชายและหญิง ทรงผมเครื่องประดับ การละเล่นและเพลงพื้นบ้าน ประเพณีการลงขวงและการเล่นคอน พิธีแต่งงาน พิธีเรียกขวัญ พิธีปาดตงและพิธีศพ ซึ่งทั้งหมดในวิถีชีวิตของชาวไทยดำ ได้สะท้อนให้ทราบถึงขั้นตอนในพิธีกรรมและสารัตถะบางประการไว้พอสมควร แม้จะไม่มากนัก แต่ก็สามารถนำไปใช้เป็นแนวทางในงานวิจัยให้กับผู้วิจัยได้

กลุ่มนักศึกษาคณะการศึกษาร่วมกันสรรค์สร้างชุมชน (2547) ได้ศึกษาและจัดทำหนังสือ สารานุกรมไทยด้าล้ำค่า โดยเนื้อหาสารานุกรมได้กล่าวถึง ชื่อเรียกกลุ่มชาติพันธุ์ ถิ่นกำเนิด และการตั้งถิ่นฐานในประเทศไทย ลักษณะทางชาติพันธุ์และนิสัยใจคอ การแต่งกาย โครงสร้างทางสังคมและระบบเครือญาติ ลักษณะที่อยู่อาศัย การศึกษาและอาชีพ ภาษา ความเชื่อ ประเพณีและพิธีกรรม ภูมิปัญญา อาหาร สุขภาพอนามัยและการรักษาโรค สำนวนสุภาษิต วรรณกรรม ดนตรี และการละเล่น ทศนคติกลุ่มชาติพันธุ์และความสัมพันธ์กับคนภายนอก เรื่องความเชื่อ พิธีกรรม สุขภาพอนามัยและการรักษาโรค ซึ่งทั้งหมดนั้นกล่าวตั้งแต่การเกิด การแต่งงาน การขึ้นบ้านใหม่ การเส่นเรือน แปงขวัญ เสนตัว เสนฆ่าเกือก เสนเต็ง เสนกวัดกว้าย และพิธีแก้เคราะห์ ซึ่งทั้งหมดนี้

ผู้วิจัยสามารถนำไปใช้ประกอบในเรื่องการจัดพิธีกรรมในรอบชีวิตของไทยทรงดำได้ แต่ในหนังสือเล่มนี้ก็ไม่ได้กล่าวถึงรายละเอียดขั้นตอนในพิธีกรรมไว้ ได้แต่กล่าวถึงสารัตถะบางประการด้านความเชื่อในพิธีกรรมไว้บ้าง ซึ่งผู้วิจัยได้นำเรื่องพิธีกรรมและสารัตถะไปใช้ประกอบในการศึกษาได้บางส่วน

1.2 เอกสารที่เกี่ยวกับความเชื่อในพิธีกรรมไทยทรงดำ

สิริ พิงเดช (2519) ผู้ใช้นามแฝงว่า สุลี ศึกษาเรื่อง ประวัติ ภูมิ ของ ผู้ไทซ่งดำ ซึ่งในหนังสือได้แบ่งออกเป็น 2 ภาค ในภาคแรก คือ ภาคประวัติผู้ไทซ่งดำ แก่ ประวัติผู้ไทซ่งดำ ประวัติการอพยพ ต้นชาติกำเนิด ประวัติกำเนิดผู้ไทซ่งดำเชิงโบราณคดี รวมทั้งมีบทสรุปท้ายเรื่อง ได้แก่ ปกิณกะประเพณีโชน บ้านพวกโชน การแต่งกาย เครื่องประดับ สังคมของหนุ่มสาว พิธีเสน พิธีศพ โดยทั้งหมดเป็นข้อมูลเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาและประเพณีพิธีกรรมของไทยทรงดำ ในจังหวัดเพชรบุรี พร้อมทั้งได้อธิบายสารัตถะบางประการของคติความเชื่อประกอบไว้ในบางส่วน ในภาคที่ 2 กล่าวถึงเรื่องลัทธิประเพณีที่ว่าด้วยเรื่อง พื้นฐานการแต่งกาย ทรงผม ที่อยู่อาศัย และพิธีกรรม ได้แก่ การข่มขวง งานกินหลอง การเกิด พิธีเสน แพงขวัญ และลัทธิการทำศพ ซึ่งผู้วิจัยจะได้นำมาใช้เป็นแนวทางในงานวิจัย โดยเฉพาะเรื่องพิธีกรรมและสารัตถะคติความเชื่อในพิธีกรรมที่ได้ถูกตีความไว้แล้ว

สุมิตร ปิติพัฒน์ (2543) ศึกษาเรื่อง ศาสนาและความเชื่อไทดำในสิบสองจุไทย สาธารณรัฐสังคมนิยมเวียดนาม โดยศึกษาเกี่ยวกับคนไทดำในสิบสองจุไทย ที่ได้นำเสนอพื้นฐานและพัฒนาการทางภาษาและวัฒนธรรมดั้งเดิมของชนชาติไท ที่ครอบคลุมเรื่องความเชื่อและพิธีกรรมทางศาสนา รวมทั้งระเบียบการแต่งงาน ตลอดจนถึงความสัมพันธ์ที่มีระหว่างคนไทกับกลุ่มชาติพันธุ์เพื่อนบ้านอื่น ๆ ด้วยการลงพื้นที่และสัมภาษณ์ผู้รู้เรื่องวัฒนธรรมประเพณีและผู้ประกอบพิธีกรรมของชนเผ่าแต่ละกลุ่ม ทำให้ทราบว่าคนไทบางกลุ่มยังคงสามารถรักษาแบบแผนวัฒนธรรมดั้งเดิมอยู่ แล้วจึงนำข้อมูลมาวิเคราะห์เปรียบเทียบกันเองในกลุ่มคนไท ร่วมกับการเทียบเคียงกับข้อมูลเอกสารประวัติศาสตร์ของจีน ทำให้พบความสัมพันธ์ระหว่างวัฒนธรรมไทและจีนในสมัยโบราณ ตลอดจนประเด็นเรื่องถิ่นกำเนิดของวัฒนธรรมไท คนไทในแถบต้นแม่น้ำแดงกับพวกไทดำในสิบสองจุไทย โดยมีการนำเสนอวัฒนธรรม ความเชื่อและระบบการปกครอง ที่มีวิวัฒนาการซับซ้อนมากกว่าคนไทกลุ่มอื่น ซึ่งนับเป็นพัฒนาการทางสังคมในบริบทเฉพาะตัวของสิบสองจุไทย อีกทั้งยังพบว่า คนไท ที่อาศัยอยู่ทางตอนบนของแม่น้ำแดงมีวัฒนธรรมในบางมิติคล้ายคลึงกันกับพวกไทดำในเขตสิบสองจุไทยของเวียดนาม โดยกลุ่มคนไทต้นแม่น้ำแดงมีพัฒนาการทางสังคมสูงกว่าระดับหมู่บ้าน แต่ว่ามีได้มีความสลับซับซ้อนมากเท่ากับระบบ เมือง ของพวกไทดำในเขตสิบ

สองจุไท โดยใช้อักษรไทดำเป็นเกณฑ์กำหนดระดับความแตกต่างกับ คนไทที่ยังไม่มีอักษรใช้เป็นของตนเอง

1.3 เอกสารที่เกี่ยวข้องกับการดำรงอยู่และการเปลี่ยนแปลงความเชื่อในพิธีกรรมของไทยทรงดำ

ฉัตรทิพย์ นาถสุภา และ พิเชฐ สายพันธ์ (2532) ศึกษาเรื่อง ทฤษฎีบ้านเมือง ศาสตราจารย์คำจองกับการศึกษาชนชาติไท โดยศึกษาเกี่ยวกับคนไทในเวียดนาม โดยเฉพาะเรื่องคนไทดำและคนไทขาวในภาคตะวันตกเฉียงเหนือของเวียดนาม ในประเด็นเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของกลุ่มชนไทดำและไทขาว รวมทั้งข้อสังเกตและปัญหาในการแบ่งคนไท – ไต ในภาคตะวันตกเฉียงเหนือของเวียดนาม โดยแสดงให้เห็นทราบถึงอัตลักษณ์ของคนไทดำได้ชัดเจน สามารถแบ่งแยกคนไทดำออกจากคนไทขาว รวมทั้งแสดงระบบการปกครองของกลุ่มไทดำที่มีพัฒนาการจากระบบที่เรียกว่า บ้าน มาเป็นระบบที่เรียกว่า เมือง

ชลธิรา สัตยาวัดมน (2544) ศึกษาเรื่อง สืบสานประวัติศาสตร์สังคมและวัฒนธรรมไปเยว่ การศึกษาเชิงมานุษยวิทยา โดยศึกษาประวัติศาสตร์ของชุมชนไทนอกประเทศไทย ที่อาศัยอยู่ในแถบตอนใต้ของประเทศจีน โดยการลงพื้นที่ภาคสนามทำให้พบว่าชนชาติไทมีหลายเผ่า มีตั้งแต่ จ้วง ไทดำ ไทขาว ไทลื้อ ฉาน ฯ ชนกลุ่มไททั้งหมดมีการใช้ภาษาในตระกูลเดียวกัน และมีวัฒนธรรมร่วมที่บ่งบอกถึงความเป็นไท ช่วยฉายภาพลักษณะอัตลักษณ์เดิมของชนชาติไททั้งหมด และเข้าใจลักษณะพิเศษของชนชาติไทแต่ละกลุ่ม ซึ่งวัฒนธรรมไทเป็นหัวใจของการรวมกลุ่ม ทำให้ทราบว่าชนไทดำ เป็นกลุ่มชนไทสาขาหนึ่ง มีถิ่นฐานอยู่ ณ บริเวณที่ใดบ้าง และมีวัฒนธรรมร่วมแห่งความเป็นไท ในเรื่องของประเพณีและพิธีกรรมในบางอย่าง

ประยูทธ สืบอารีพงศ์ (2551) ศึกษาเรื่อง ไช่งดอนมะนาว โดยศึกษาวิถีชีวิตชุมชนไทยทรงดำบ้านดอนมะนาว อำเภอสองพี่น้อง จังหวัดสุพรรณบุรี เริ่มตั้งแต่ประวัติความเป็นมาชนชาติไทยทรงดำ กำเนิดชนชาติไทยทรงดำ สภาพภูมิประเทศดินแดนสิบสองจุไท และโดยเฉพาะวิถีชีวิตและวัฒนธรรมไทยทรงดำในสิบสองจุไท ซึ่งนำเสนอในเรื่องคติความเชื่อกับวิถีชีวิต สภาพสังคมและสถาบันครอบครัว ปรัชญาการดำรงชีวิตกับวัฒนธรรมการแต่งกาย การสืบทอดวัฒนธรรมประเพณี การเมืองการปกครองในดินแดนสิบสองจุไท กระทั่งชาวไทยทรงดำถูกกวาดต้อนเข้าสู่ประเทศไทย มาอยู่ที่จังหวัดเพชรบุรีและอพยพย้ายถิ่นฐานมาอยู่ที่บ้านดอนมะนาว จังหวัดสุพรรณบุรี โดยกล่าวถึงวิถีชีวิตชุมชนไทยทรงดำตั้งแต่เริ่มก่อตั้งหมู่บ้าน โดยพบว่าไทยทรงดำแห่งบ้านดอนมะนาว มีการสืบทอดความเชื่อและพิธีกรรมในรอบวัฏจักรชีวิตมาหลายชั่วอายุคน ซึ่งตลอดระยะเวลาที่ผ่านมา ความเชื่อและพิธีกรรมดั้งเดิมบางส่วนเริ่มขาดหายไปจากวิถีชีวิตแล้ว

บุญยงค์ เกศเทศ (2554) ศึกษาเรื่อง ไทดำ เมืองแกลง ทรงดำ ถิ่นสยาม จากหนองแสด ถึงหนองปรัง เป็นเอกสารแนวสารคดีบันทึกเรื่องราวของไทยทรงดำ เริ่มต้นการเดินทางที่เมืองแกลง เข้าไปบ้านหนองแสด ในสิบสองจุไท โดยกล่าวเปรียบเทียบวิถีชีวิตและพิธีกรรมต่าง ๆ เปรียบเทียบกับไทยทรงดำ บ้านหนองปรัง จังหวัดเพชรบุรี ซึ่งทำให้ผู้วิจัยทราบถึงการปรับเปลี่ยนวิถีของไทยดำ และไทยทรงดำในประเทศไทย ในเขตบ้านหนองปรัง ที่ผู้วิจัยสามารถนำมาใช้ในงานวิจัยได้ต่อไป

2. กลุ่มงานวิจัยที่เกี่ยวกับไทยทรงดำ

ในกลุ่มงานวิจัยนี้ เป็นเรื่องเฉพาะเกี่ยวกับไทยทรงดำ ที่ผู้วิจัยได้เน้นที่งานวิจัยเกี่ยวกับ พิธีกรรม ความเชื่อในพิธีกรรม และการดำรงอยู่และการเปลี่ยนแปลงความเชื่อในพิธีกรรม อันเป็นการสำรวจความรู้ในเรื่องที่ได้มีผู้ศึกษาไว้ก่อนแล้ว ดังนี้

2.1 งานวิจัยที่เกี่ยวกับพิธีกรรมไทยทรงดำ

จิราพร เจริญสุข (2516) วิจัยเรื่อง พิธีศพของลาวโซ่ง ผลการศึกษาวิจัยพบว่า ลาวโซ่ง มีความเชื่อว่าผู้ที่ตายแล้วต้องไปเฝ้าถ่าน ซึ่งลาวโซ่งถือว่าเป็นเทพเจ้าสูงสุด ในพิธีศพของลาวโซ่ง จึงต้องมีพิธีบอกทางให้ผู้ตายไปเข้าเฝ้าถ่าน รวมไปถึงสิ่งของต่าง ๆ ที่เจ้าภาพของงานประดิษฐ์ขึ้นมาใช้ในงานศพ ได้แสดงถึงสถานภาพของผู้ตายอีกด้วย ซึ่งแตกต่างจากความเชื่อของคนไทยในภาคกลาง ที่เชื่อว่าผู้ที่ตายไปแล้ว จะไปอยู่บนรถหรือสวรรค์ แล้วแต่ผลบุญที่ได้กระทำไว้ในขณะที่ยังมีชีวิตอยู่

มยุรี วัดแก้ว (2521) วิจัยเรื่อง การศึกษาโครงสร้างสังคมของลาวโซ่ง ผลการศึกษาค้นคว้าพบว่าการศึกษาพิธีกรรมทางศาสนาตามทฤษฎีและวิธีการศึกษาของ Leach ซึ่งนำมาใช้เฉพาะในเรื่องการจัดระเบียบสังคม ส่วนพิธีกรรมที่นำมาใช้ศึกษาโครงสร้าง ใช้พิธีเสนเรือน พิธีแต่งงาน และพิธีศพ โดยผลการวิจัยพบว่า การจัดระเบียบสังคมในระดับครอบครัว ใช้ระบบเครือญาติ และการใช้แนวคิดเรื่องผีเดียวกันเป็นสัญลักษณ์ร่วม โดยมีพิธีกรรมเป็นปัจจัยสำคัญที่สุดในการดำรงไว้ซึ่งความเป็นปึกแผ่นของสังคม (Social solidarity) การกระทำพิธีกรรมมิใช่เป็นเพียงกระทำไปตามหน้าที่เท่านั้น หากแต่มีวัตถุประสงค์อื่นที่สำคัญมากไปกว่านั้น คือ การกระทำพิธีกรรมเพื่อแสดงความกตัญญูต่อบรรพบุรุษ เพื่อสร้างความสามัคคีในหมู่คณะเป็นต้น ซึ่งผู้วิจัยสามารถนำแนวคิดเกี่ยวกับความเชื่อเรื่องผีและรายละเอียดเกี่ยวกับพิธีเสนเรือน พิธีแต่งงาน และพิธีศพ ที่สามารถชี้ให้เห็นหลักเกณฑ์ในการจัดระเบียบครอบครัว โดยใช้ความเชื่อเรื่องผีมาใช้เป็นแนวทาง ในงานวิจัยครั้งนี้ได้

สมคิด ศรีสิงห์ (2537) วิจัยเรื่อง วัฒนธรรมของไทยโซ่งดำ (ลาวโซ่ง) ในจังหวัด พิษณุโลกและพิจิตร ผลการศึกษาค้นคว้าพบว่ามีถิ่นฐานเดิมอยู่แถบแม่น้ำดำ ในประเทศ

เวียดนาม ต่อมาถูกให้อพยพเข้ามาในประเทศไทยตั้งแต่สมัยต้นรัตนโกสินทร์ ในหลายครั้งด้วยกัน ซึ่งในแต่ละครั้งรัฐไทยให้ไปอาศัยอยู่บริเวณจังหวัดเพชรบุรี ราชบุรี ต่อมาจึงขยายถิ่นฐานออกไปในท้องที่ต่าง ๆ ของประเทศไทย และบางส่วนได้เข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่ในจังหวัดพิษณุโลกและพิจิตร ประเพณีไทยซึ่งด้ามีรากฐานมาจากความเชื่อทางธรรมชาติและวิญญาณ โดยนับถือแกน เป็นเทพสูงสุด สามารถบันดาลให้เกิดความเป็นไปต่าง ๆ และเคารพวิญญาณของบรรพบุรุษ ซึ่งเป็นผู้คุ้มครองคนในตระกูล มีการเซ่นไหว้ทั้งแกนและบรรพบุรุษที่ยังคงปฏิบัติอยู่ถึงปัจจุบัน ส่วนวิญญาณศักดิ์สิทธิ์อื่น ๆ ที่ประจำอยู่ตามธรรมชาติแต่เดิม มีการเคารพบูชา แต่ปัจจุบันลดน้อยลงจนบางอย่างได้เลิกไป ส่วนการปฏิบัติทางวัฒนธรรมดั้งเดิม มีความเชื่อเรื่องผี – ขวัญ มีการเซ่นไหว้ผีฟ้า (แกน) และผีบรรพบุรุษเป็นประจำทุกครอบครัว มีการทำเสนเรื่อนและเสนปาดตง ส่วนที่ปฏิบัติเป็นบางครั้งคือ การกินดองหรือการแต่งงานแบบซ่ง และป่าแห้วหรือการทำศพแบบซ่ง ประเพณีอาชีพและประเพณีประจำเทศกาลส่วนใหญ่เลิกไป ส่วนความเชื่อในเรื่องอื่น ๆ มีการปฏิบัติน้อยมาก นอกจากที่บ้านหนองขานาง (บางระกำ) บ้านหนองหัวปลวก (โพธิ์ประทับช้าง) และบ้านสระบอระเพ็ด (สามง่าม) ที่ยังมีการปฏิบัติประเพณีแบบไทยซ่งด้ามากที่สุดในปัจจุบัน โดยข้อมูลทั้งหมดนี้ ผู้วิจัยสามารถนำไปใช้เป็นแนวทางการศึกษาตีความเชื่อและพิธีกรรมได้ แม้จะยังขาดเรื่องของสารัตถะในคติความเชื่ออยู่

พัชรินทร์ คงคาสุริฉาย (2546) วิจัยเรื่อง วิเคราะห์บทบาททำขวัญของชาวไทยซ่ง อำเภอยะโฮย จังหวัดเพชรบุรี ผลการศึกษาวิจัยพบว่า ผู้ประกอบพิธีทำขวัญขึ้นอยู่กับลักษณะของพิธี หากเป็นพิธีทำขวัญที่ไม่สำคัญ เช่น พิธีแบ่งขวัญ ใช้หมอลงขวัญประกอบพิธี หากเป็นพิธีทำขวัญที่สำคัญ เช่น พิธีเซ่นผีเรียกขวัญ ใช้พอมดหรือแม่มดเป็นผู้ประกอบพิธี หากเป็นพิธีสู่ขวัญเขย ใช้ผู้รู้ประกอบพิธีกรรม พิธีบอกทางผีขวัญ ใช้เขยประกอบพิธีกรรม ซึ่งบทบาทหน้าที่ในพิธีทำขวัญให้กับชุมชน มี 5 ประการ ได้แก่ 1. บทบาทหน้าที่ในการตอบสนองด้านจิตใจ 2. บทบาทหน้าที่ ในการสร้างความรู้สึกร่วมเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของชุมชน 3. บทบาทหน้าที่ในการรักษาอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม 4. บทบาทหน้าที่ในการปลูกฝังคุณธรรมของชุมชน 5. บทบาทหน้าที่ในการ ให้การศึกษาแก่ชุมชน

ปานทิพย์ คงยิ้มละมัย (2546) วิจัยเรื่อง พิธีเสนเฮื่อนในวิถีชีวิตลาวซ่ง กรณีศึกษา ตำบลหนองปรัง อำเภอยะโฮย จังหวัดเพชรบุรี ผลการศึกษาวิจัยพบว่า ขั้นตอนการเตรียมงาน และอาหารในพิธีเสนเฮื่อน มีการเปลี่ยนแปลงมากที่สุด โดยเงื่อนไขที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง ได้แก่ การศึกษา นโยบายจากภาครัฐ อาชีพและวิถีชีวิตแบบชุมชนเมือง ส่วนปัจจัยที่ทำให้พิธีเสน

เขื่อนยังคงดำรงอยู่ มาจากความเชื่อเรื่องผีบรรพบุรุษ อันเป็นการแสดงความกตัญญูและสร้าง ความสามัคคีในกลุ่มเครือญาติ

จิรวัดมน์ นัยชิต (2550) วิจัยเรื่อง การศึกษาประเพณีเกี่ยวกับวิถีชีวิตลาวโซ่ง ตำบล ดอนคา อำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี ผลการศึกษาวิจัยพบว่า ลาวโซ่ง ตำบลดอนคายังคงให้ ความสำคัญกับการประกอบพิธีกรรมตามความเชื่อที่สืบทอดมาจากบรรพบุรุษ ซึ่งประเพณีต่าง ๆ ที่ปรากฏ ได้สะท้อนถึงวิถีการดำเนินชีวิตแบบเรียบง่าย แม้ว่ารูปแบบของพิธีกรรมได้เปลี่ยนแปลง ไปเพื่อความเหมาะสมกับยุคสมัยในปัจจุบัน ซึ่งผู้วิจัยสามารถนำเรื่องของพิธีกรรมในวิถีชีวิต มาเป็นแนวทางในการศึกษาขั้นตอนการทำพิธีกรรมต่าง ๆ ซึ่งในงานวิจัยของ จิรวัดมน์ นัยชิต ยังขาดเรื่องของสารัตถะในพิธีกรรมเข้ามาประกอบ

2.2 งานวิจัยที่เกี่ยวกับความเชื่อในพิธีกรรมไทยทรงดำ

รัชพล ปัจพิบูลย์ (2538) วิจัยเรื่อง กระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมการทอผ้าของ ชาวไทยทรงดำ ผลการศึกษาวิจัยพบว่า ในกระบวนการถ่ายทอดการทอผ้าของชาวไทยทรงดำ ใน เขตอำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี ประกอบด้วยค่านิยม ความเชื่อและพิธีกรรมต่าง ๆ ที่ไม่สามารถ ใช้ผ้าที่ซื้อหาจากตลาดได้ แต่จำเป็นที่จะต้องใช้ผ้าที่ทอเองมาประดิษฐ์เป็นเครื่องแต่งกาย และใช้ ในการประกอบพิธีกรรม จึงทำให้เกิดความจำเป็น ในการถ่ายทอดการทอผ้าสืบทอดกันมา

ศิริพร ณ ถลาง (2539) วิจัยเรื่อง การวิเคราะห์ตำนานสร้างโลกของคนไท โดยศึกษา เปรียบเทียบตำนานการสร้างโลกของคนไทกลุ่มต่าง ๆ ที่อยู่ในและนอกประเทศไทย ได้แก่ ไทอาหม ไทใหญ่ ไทลื้อ ไทเขิน ไทยวน – ล้านนา อีสาน ลาว ไทดำ ไทขาวและจ้วง โดยใช้วิธีการทางคติชน วิทยาและมานุษยวิทยาในการศึกษาโครงสร้างและเนื้อหา จำนวน 50 สำนวน ในการวิเคราะห์ ความเชื่อดั้งเดิมและความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมของคนไท

ภัททिया ยิมเรวัต (2544) ศึกษาเรื่อง ประวัติศาสตร์สิบสองจุไทย โดยศึกษาคนไทยใน เวียดนาม โดยแสดงรายละเอียดเกี่ยวกับ วัฒนธรรม ประเพณี พิธีกรรม และระบบการปกครอง รวมทั้งพัฒนาการของคนไท โดยเฉพาะกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำที่อาศัยอยู่ในแถบเวียดนามตอนเหนือ ซึ่งพื้นที่แถบนั้นเดิมเรียกว่าสิบสองจุไทยที่แสดงให้เห็นประวัติศาสตร์ของดินแดนสิบสองจุไทย การตั้งถิ่นฐานของคนไทในสิบสองจุไทย พัฒนาการทางเศรษฐกิจ ตำนาน ระบบเครือญาติและ ครอบครัวของคนไทสิบสองจุไทย ระบบเครือญาติของสังคมไท ระบบการจัดการบ้านเมือง และ เหตุการณ์สำคัญทางประวัติศาสตร์ ซึ่งที่สำคัญ คือ เรื่องความเชื่อและพิธีกรรมบางอย่างของไทยดำ ในสิบสองจุไทย สามารถนำมาใช้เป็นแนวทางในการศึกษาของผู้วิจัย ไม่ว่าจะเป็นเรื่องดำ ขวัญ ผี และแกน โลกทัศน์เกี่ยวกับจักรวาล พิธีกรรมเกี่ยวกับชีวิต ซึ่งได้กล่าวไว้อย่างเป็นระบบอย่างชัดเจน

รวมทั้งสาระสำคัญบางอย่างที่ได้จากงานวิจัยเรื่อง ประวัติศาสตร์สิบสองจุไทย สามารถนำไปใช้ใน งานวิจัยของผู้วิจัยในส่วนที่เกี่ยวกับเหตุการณ์สงคราม กระทั่งการถูกเทครัวเข้ามาสู่ประเทศไทย และความเป็นมาเกี่ยวกับตำนานและนิทานต่าง ๆ ของไทยทรงดำ ระบบการจัดการบ้านเมือง ระบบเครือญาติและครอบครัวของคนไทยสิบสองจุไทยเป็นระบบดั้งเดิมที่ไทยทรงดำยังคงยึดถือ ประเพณีพิธีกรรมและความเชื่อที่ไทยทรงดำยังคงยึดถือปฏิบัติ สืบต่อมา

เรณู เหมือนจันทร์เชย (2541) วิจัยเรื่อง การศึกษาอิทธิพลของความเชื่อ ประเพณี และพิธีกรรมของชาวไทยโซ่งที่มีผลต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต กรณีศึกษาหมู่บ้านแหลมกะเจา 2 ตำบลลำลูกบัว อำเภอคอนตูม จังหวัดนครปฐม ผลการศึกษาค้นคว้าพบว่า ชาวไทยโซ่งเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีการสืบทอดและสามารถรักษาเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม โดยมีการพัฒนา ปรับตัวให้เข้ากับ สมัยใหม่อันเป็นผลมาจากปัจจัยต่าง ๆ ซึ่งการปรับตัวดังกล่าว ได้สนับสนุนการพัฒนาคุณภาพชีวิต ผู้วิจัยจะสามารถนำเรื่องของความเชื่อ พิธีกรรมและความเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ดังกล่าวมาเป็น แนวทางในการศึกษาวิจัย การดำรงอยู่และการเปลี่ยนแปลงความเชื่อในพิธีกรรมของไทยทรงดำ ตำบลหนองปรังได้

เรณู เหมือนจันทร์เชย (2542) วิจัยเรื่อง โลกทัศน์ของกลุ่มชาติพันธุ์ในประเทศไทย ความเชื่อเรื่องผีของไทยโซ่ง ผลการศึกษาค้นคว้า การนับถือผีของไทยโซ่งมีมาตั้งแต่สมัยดั้งเดิมสืบ ทอดเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน ซึ่งการนับถือผีเป็นปัจจัยสำคัญที่สุดที่ดำรงไว้ซึ่งความเป็นปึกแผ่นของ สังคมไทยโซ่ง และความเชื่อดั้งเดิมมีบทบาทต่อการดำเนินชีวิตของไทยโซ่งอย่างมาก พิธีกรรมจึง เป็นสัญลักษณ์ที่แสดงถึงกลุ่มชาติพันธุ์ พิธีกรรมแสดงให้เห็นถึงความเชื่อเกี่ยวกับการนับถือผี เช่น พิธีเสนเรือนเป็นการบูชาผีบรรพบุรุษ พิธีเสนเต็งเป็นการบูชาพญาแถน พิธีเสนหับมดเป็นการรับ และบูชาผีมดผีมันต์ พิธีบูชาผีบ้านเป็นการบูชาผีประจำหมู่บ้าน ซึ่งการปฏิบัติตามประเพณีและ พิธีกรรมตามความเชื่อที่เกี่ยวกับการนับถือผี เป็นสิ่งที่ไทยโซ่งทุกคนถือว่าเป็นหน้าที่

สุชาติพิศ สว่างผล (2543) วิจัยเรื่อง ความเชื่อ กรณีศึกษาชาวไทยทรงดำ ตำบล ประชาสุขสันต์ อำเภอลานกระบือ จังหวัดกำแพงเพชร ผลการศึกษาค้นคว้า ความเชื่อมีบทบาทใน การดูแลรักษาสุขภาพ และยังก่อให้เกิดพลังใจ รวมทั้งมีบทบาทในการอบรมสั่งสอนชาวบ้านโดย แฝงเจตนาไว้โดยอ้อม อีกทั้งช่วยในการจัดระเบียบสังคม สร้างความสามัคคีในกลุ่ม โดยไทยทรงดำ ก็มีได้ปฏิเสธระบบความรู้ของแพทย์แผนปัจจุบัน หากแต่มีการใช้ควบคู่กันไป

บุญมี ปารีชาติธนกุล (2546) วิจัยเรื่อง ความเชื่อเรื่องผีในพิธีกรรมของชาวไทยโซ่ง บ้านไผ่หูช้าง อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม ผลการศึกษาค้นคว้า ชาวไทยโซ่งบ้านไผ่หูช้างมีความ เชื่อเรื่องผี รวมทั้งมีการประกอบพิธีกรรมเกี่ยวกับความเชื่อในการนับถือผีอย่างเคร่งครัด มีการ

ยึดถือปฏิบัติพิธีกรรมเป็นประเพณีสืบต่อกันมา โดยเชื่อว่าการปฏิบัติพิธีกรรมเกี่ยวกับการนับถือผี เป็นสิ่งที่ดีงาม แสดงออกถึงความกตัญญูต่เวทเท เป็นสิริมงคลแก่ผู้ปฏิบัติ มีผลต่อการจัดระเบียบ และควบคุมสังคม ตลอดจนการดำเนินชีวิตของชาวไทยในชนบทบ้านไร่ทุ่งนา

กชณัฐ สันธนะประภิต และคณะ (2549) วิจัยเรื่อง การวิเคราะห์เชิงสัญลักษณ์ของ ประเพณีการแต่งงานชาวไทยทรงดำ ในเขตอำเภออุ้มทอง จังหวัดสุพรรณบุรี ผลการศึกษาพบว่า การใช้สัญลักษณ์ที่ใช้ในกระบวนการขั้นตอนในประเพณีการแต่งงานเหล่านี้ ได้แฝงคติที่สามารถสื่อเป็นความหมายเป็นสัญลักษณ์ประเภทภาษา สัญลักษณ์ประเภทเครื่องแต่งกาย สัญลักษณ์ประเภทอาหาร ซึ่งสัญลักษณ์ทั้งหมดได้ให้คุณค่าเน้นในเรื่องความผูกพันยึดมั่นในสถาบันครอบครัว การเคารพยกย่องบูชาบรรพบุรุษ ความรักความผูกพันในถิ่นกำเนิด วิธีการดำรงชีวิต การประกอบอาชีพ

กวรรณ สัจจรักษ์ (2553) วิจัยเรื่อง ความเชื่อและพฤติกรรมการดูแลเด็กเมื่อติดเชื้อในระบบทางเดินหายใจของผู้ปกครองชาวไทยดำและไทยกลางในศูนย์เด็กเล็กตำบลไร่รอบ อำเภอโพธิ์ประทับช้าง จังหวัดพิจิตร ผลการศึกษาพบว่า ประชากรที่มีความเชื่อด้านสุขภาพ โดยเฉพาะชาวไทยดำมีความเชื่อว่าเมื่อเด็กเจ็บป่วยให้หมอพื้นบ้านใช้คาถาและเป่าหัวด้วยน้ำมันทำให้เด็กหายป่วย ร้อยละ 74.50 และผูกแขนด้วยสายสิญจน์ที่นำมาจากพระที่นับถือ ร้อยละ 47.30 ซึ่งพฤติกรรมในการดูแลเด็กของผู้ปกครองชาวไทยดำมีพฤติกรรมที่ถูกต้อง มีการรักษาแนวสมัยใหม่ ผสมผสานกับการรักษาแบบพื้นบ้าน ดังนั้นเจ้าหน้าที่สาธารณสุขต้องตระหนักถึงความสำคัญของวิธีการรักษาโรคที่เป็นผลมาจากความเชื่อของคนในชุมชน เพราะวิธีการรักษามีผลดีต่อจิตใจของผู้ปกครองเด็ก

อภิญวัฒน์ โพธิ์सान (2552) วิจัยเรื่อง สารัตถะคติความเชื่อและพิธีกรรมลาวโซ่ง โดยศึกษาเกี่ยวกับสารัตถะแห่งคติความเชื่อและพิธีกรรมลาวโซ่งตำบลไร่รอบ อำเภอโพธิ์ประทับช้าง จังหวัดพิจิตร ที่มีรายละเอียดและมีขั้นตอน รวมทั้งอธิบายสารัตถะแห่งคติความเชื่อและพิธีกรรม มีเนื้อหาโดยรวมกล่าวถึง แนวคิด ข้อคิด วัตถุประสงค์สำคัญทางปรัชญาที่แฝงอยู่ ผ่านความเชื่อเรื่องผีและขวัญ ตลอดจนพิธีกรรมว่าด้วยการเกิด การแต่งงาน การรักษาโรคและการตาย รวมทั้งยังพบว่า ลาวโซ่งเขตตำบลไร่รอบยึดคติความเชื่อผีกับพุทธผสมกันไป แต่เอกลักษณ์ลาวโซ่งที่เด่นมาก ได้แก่ คติความเชื่อเรื่องผีและขวัญ ซึ่งเป็นคติความเชื่อแนววิญญาณนิยม (Animism) ที่ถือสืบทอดมาจากบรรพบุรุษ

พัฒนปกรณ์ ลีลาพฤทธิ (2555) วิจัยเรื่อง ศรีท้าววิวัฒน์ การปรับตัวเชิงนิเวศวิทยาวัฒนธรรม กลุ่มชาติพันธุ์ไทดำ ผลการศึกษาพบว่า เนื้อหาสาระเกี่ยวกับวิวัฒนาการด้านความเชื่อ

ความศรัทธา เกิดจากการปรับตัวให้เข้ากับแหล่งที่อยู่อาศัยในบริบทใหม่ ที่แตกต่างกับ ความสัมพันธ์ทางการปรับตัวเชิงนิเวศวิทยาวัฒนธรรม ตลอดช่วงเวลาของการตั้งถิ่นฐานอยู่บนดินแดนประเทศไทย โดยจำแนกเนื้อหาหลักออกเป็น 4 ส่วน ได้แก่ ส่วนแรก ว่าด้วยเรื่องความศรัทธา ส่วนที่สอง ว่าด้วยเรื่องนิเวศวิทยาวัฒนธรรม ส่วนที่สาม ว่าด้วยเรื่องความศรัทธากับนิเวศวิทยาวัฒนธรรม และส่วนที่สี่ ว่าด้วยเรื่องวิวัฒนาการความศรัทธากับการปรับตัวเชิงนิเวศวิทยาวัฒนธรรมที่เป็นการสั่งสอน คติ เปรียบเทียบ และความเชื่อที่สะท้อนให้เห็นวิถีชีวิตของชาวไทยทรงดำในแต่ละยุคสมัย

2.3 งานวิจัยที่เกี่ยวกับการดำรงอยู่และการเปลี่ยนแปลงความเชื่อในพิธีกรรมของชาวไทยทรงดำ

พิสมัย เอี่ยมกิจ (2550) วิจัยเรื่อง การศึกษาสภาพการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตทางด้านเศรษฐกิจและสังคม ของชุมชนลาวโซ่ง เขตตำบลดอนคล้าง จังหวัดราชบุรี ผลการศึกษาพบว่า สภาพการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตที่กลายเป็นเงินโซ่ง ทำให้กลุ่มภูมิปัญญาท้องถิ่นในชุมชนลาวโซ่งตำบลดอนคล้าง ตระหนักในความเสื่อมสูญทางวัฒนธรรม ที่อาจไปทำลายจิตสำนึกรักและสามัคคีระหว่างผู้คนในชุมชน จึงก่อให้เกิดการอนุรักษ์วิถีวัฒนธรรมการดำเนินวิถีชีวิตแต่ด้วย สภาพการเปลี่ยนแปลงของระบบเศรษฐกิจและสังคมภายนอกชุมชนที่เป็นไปอย่างต่อเนื่องและรวดเร็ว ได้ส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจชุมชนชาวลาวโซ่งอย่างรุนแรง ทำให้วิถีชีวิตทางเศรษฐกิจของชุมชนลาวโซ่งตำบลดอนคล้าง ต้องกลายเป็นเบี้ยล่างรับใช้ระบบเศรษฐกิจในเมือง ลาวโซ่งจำนวนมากกลายเป็นกลุ่มคนที่ยากจนอยู่ทั่วไป และผลักดันให้ลาวโซ่งหนุ่มสาวต้องดิ้นรนหางานทำนอกชุมชน เพื่อปรับเปลี่ยนวิธีการผลิต รวมทั้งต้องทำงานหนักมากขึ้น สภาพการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตดังกล่าวทำให้ครอบครัวต้องดิ้นรนและแสวงหาทาง ปรับตัวต่อภาวะเศรษฐกิจและละเลยต่อการพุ่มพักวิถีวัฒนธรรมและสังคม

น้ำทิพย์ ภูธนชัย (2550) วิจัยเรื่อง การปรับตัวทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยโซ่งบ้านตลาดควาย อำเภอจอมบึง จังหวัดราชบุรี ผลการศึกษาพบว่า ในการปรับตัว ทางวัฒนธรรม มีทั้งที่เป็นรูปธรรมและที่เป็นนามธรรม โดยมีสาเหตุที่มาจากปัจจัยจากภายในและภายนอกชุมชน

มนู สิงห์เรือง (2550) วิจัยเรื่อง การศึกษาความเปลี่ยนแปลงประเพณีไทยทรงดำกรณีศึกษาประเพณีเสนเรื่อนของชาวไทยทรงดำบ้านหนองเต่าดำ หมู่ที่ 4 ตำบลวังอิทก อำเภอบางระกำ จังหวัดพิษณุโลก ผลการศึกษาพบว่า หมู่บ้านหนองเต่าดำเป็นหมู่บ้านที่ตั้งอยู่ในพื้นที่ชนบท มีสภาพเศรษฐกิจแบบสังคมเกษตรกรรม ที่มีความเชื่อต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์เหนือธรรมชาติมาก

เพื่อให้เกิดความมั่นใจและความสบายแก่ตนเอง ความเชื่อที่มีมาตั้งแต่อดีตได้แฝงไปด้วยคุณค่าและความหมายที่แสดงออกมาในรูปแบบการประกอบพิธีกรรม ซึ่งความเชื่อในประเพณีเสนเรือนเป็นสิ่งที่ยึดเหนี่ยวจิตใจ มีคุณค่าและความหมายแฝงไปด้วยคุณค่าด้านภาวะธรรม ด้านความกตัญญูและด้านความสามัคคี แต่ในปัจจุบันรูปแบบการปฏิบัติพิธีเสนเรือน ได้เปลี่ยนแปลงไปจากอดีตและผู้คนให้ความสำคัญน้อยลง เนื่องจากชาวไทยทรงดำในปัจจุบัน ไม่ทราบถึงคุณค่าและความหมายของประเพณีเสนเรือน เพียงแต่ยึดถือและปฏิบัติตามบรรพบุรุษที่เคยประกอบพิธีกรรมเท่านั้น ซึ่งปัจจัยที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง ได้แก่ ปัจจัยทางด้านเทคโนโลยี ด้านการศึกษา ด้านวัฒนธรรม ด้านเศรษฐกิจ ด้านประชากร ทั้งหมดส่งผลกระทบต่อความเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชาวไทยทรงดำอีกด้วย

เพชรตะบอง ไพศุนย์ (2553) วิจัยเรื่อง การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมของไทดำในกระแสการเปลี่ยนแปลง กรณีศึกษาเปรียบเทียบไทดำในประเทศไทยและสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ผลการศึกษาพบว่า วัฒนธรรมไทดำในประเทศไทย ด้านความเชื่อและพิธีกรรมยังดำรงอยู่ ส่วนด้านประเพณี การทอผ้า การแต่งกาย และบ้านเรือน มีการเปลี่ยนแปลงไป แต่ในสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ยังคงรักษาไว้ได้ทั้งหมดค่อนข้างดีและมีการถือปฏิบัติเคร่งครัดมากกว่า สำหรับข้อเสนอเชิงยุทธศาสตร์สำหรับไทดำในประเทศไทย มี 3 ประเด็น ได้แก่ 1. ยุทธศาสตร์การฟื้นฟูวัฒนธรรม 2. ยุทธศาสตร์การรักษาวัฒนธรรม และ 3. ยุทธศาสตร์การเผยแพร่วัฒนธรรม

วิษุพันธ์ ไทยโพธิ์ศรี (2553) วิจัยเรื่อง การปรับตัวและการดำรงอยู่ของชุมชนลาวไซ่งกรณีศึกษา บ้านเกาะแรต อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม ผลการศึกษาพบว่า สภาพเศรษฐกิจของชุมชนลาวไซ่งบ้านเกาะแรต มีการขยายตัวมากขึ้นเป็นลำดับ ประชากรส่วนใหญ่เปลี่ยนอาชีพจากการทำนา เป็นการรับจ้างในโรงงานอุตสาหกรรมยางผลิตรถยนต์ ซึ่งโอกาสทางการศึกษา และการมีอิสระในการเลือกคู่ครองมากขึ้น รูปแบบทางสังคมมีทิศทางการเปลี่ยนแปลงใกล้เคียงกับสังคมเมือง ส่วนในด้านการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมพบว่า ชาวลาวไซ่งเกิดการแลกรับวัฒนธรรมของกลุ่มชนอื่น เข้ามาผสมผสานร่วมกับวัฒนธรรมดั้งเดิมของตน มีการปรับเปลี่ยนขั้นตอนในการปฏิบัติพิธีกรรมให้สะดวกขึ้น ระบบเศรษฐกิจและสังคมมีผลกระทบต่อภูมิปัญญาและวัฒนธรรมของชาวลาวไซ่งให้เปลี่ยนแปลงไป แต่ส่วนปัจจัยที่ทำให้ชุมชนดำรงอยู่ มาจากรูปแบบการเลี้ยงดูที่มีวิธีแสดงความกตัญญูในแบบการนับถือบุญคุณ ซึ่งสิ่งเหล่านี้เป็นที่มาของพิธีกรรมในการบูชาผีบรรพบุรุษต่าง ๆ สืบเนื่องมาถึงปัจจุบัน ซึ่งผู้วิจัยสามารถนำเรื่องของความเปลี่ยนแปลงมาเป็นแนวในงานวิจัยความเปลี่ยนแปลงของไทยทรงดำบ้านหนองปรังได้

รัชนี คุ่มสวัสดิ์ (2554) วิจัยเรื่อง วิถีชีวิตของชาวไทยทรงดำในเขตตำบลหนองชุมพล อำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี ผลการศึกษาพบว่า ไทยทรงดำมีวิถีชีวิตในด้านรูปแบบที่อยู่อาศัย การแต่งกาย การเกษตรและพิธีกรรม ที่เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม ซึ่งในการเปลี่ยนแปลงทั้งหมดนั้นมีสาเหตุจากกระบวนการพัฒนาประเทศของรัฐ ที่เร่งให้มีการกระจายความเจริญสู่ชนบท โดยเน้นความเจริญด้านเศรษฐกิจ อุตสาหกรรมและการสร้างสาธารณูปโภคต่าง ๆ ส่งผลให้ชุมชน ต้องมีการปรับรูปแบบวิถีชีวิต โดยประยุกต์ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นให้เข้ากับวิถีชีวิตดั้งเดิมของตน

จากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อของไทยทรงดำ พิธีกรรมไทยทรงดำ การดำรงอยู่และการเปลี่ยนแปลงความเชื่อในพิธีกรรมของไทยทรงดำ ซึ่งจะมีประโยชน์ในการปูพื้นความรู้ในเบื้องต้นให้ทราบว่า ความรู้ในแต่ละเรื่อง ได้มีแนวคิดเป็นอย่างไร รวมทั้งมีผู้ที่ศึกษาและเขียนความรู้ในแต่ละเรื่องไว้อย่างไร มีการทำในเรื่องใดไว้บ้าง แล้วสามารถนำส่วนใดในงานวิจัยนั้น มาใช้ประโยชน์ต่อยอดในงานวิจัยครั้งนี้ได้ โดยจะสื่อให้เห็นจากการนำเสนอเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องทั้งหมด ที่แม้ว่าจะมีผู้ศึกษา ค้นคว้า รวบรวมและทำวิจัยไว้แล้วหลายท่าน แต่ข้อมูลส่วนใหญ่ไม่ได้มองภาพรวมในวิถีชีวิตไทยทรงดำให้เป็นระบบ หากแต่แยกส่วนงานวิจัยออกเป็นเฉพาะในแต่ละเรื่อง เหตุนี้ผู้วิจัยจึงได้ใช้ข้อมูลการสัมภาษณ์ กับการเข้าร่วมพิธีกรรมต่าง ๆ ที่ไทยทรงดำยังคงปฏิบัติอยู่ในพื้นที่เป้าหมาย ซึ่งเมื่อนำข้อมูลที่ได้มาใช้ร่วมกับเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ที่มีผู้เคยศึกษาและค้นคว้าไว้ก่อนแล้ว ทำให้ผู้วิจัยได้ทราบถึงภาพรวม ที่มีรายละเอียดสาระสำคัญของความเชื่อในพิธีกรรมของไทยทรงดำทั้งหมด ที่จะนำมาวิเคราะห์ตีความ เพื่ออธิบายการดำรงอยู่และการเปลี่ยนแปลงความเชื่อในพิธีกรรม รวมทั้งสาระสำคัญในพิธีกรรมของไทยทรงดำในเขตพื้นที่ตำบลหนองปรัง

บทที่ 3

ประวัติและวิถีชีวิตของไทยทรงดำในเขตตำบลหนองปรัง

ในบทที่ 3 กล่าวถึงประวัติและวิถีชีวิตของไทยทรงดำ ในเขตตำบลหนองปรัง จังหวัด เพชรบุรี แบ่งเป็น 2 หัวข้อ ดังนี้

1. ประวัติและบริบทหมู่บ้านในเขตตำบลหนองปรัง
2. วิถีชีวิตของไทยทรงดำในเขตตำบลหนองปรัง

ประวัติและบริบทหมู่บ้านในเขตตำบลหนองปรัง

1. ประวัติความเป็นมาของไทยทรงดำในเขตตำบลหนองปรัง

เพื่อเป็นการทำความเข้าใจเกี่ยวกับความเป็นมาของไทยทรงดำ ในเขตตำบลหนองปรัง อำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี จึงจำเป็นต้องกล่าวถึงประวัติเกี่ยวกับถิ่นฐานเดิม และสาเหตุของการกวาดต้อนชนกลุ่มนี้เข้ามาในประเทศไทย ดังนี้

1.1 ประวัติการเข้ามาในประเทศไทย

ชาวไทยทรงดำในประเทศไทย เป็นกลุ่มชนที่สืบเชื้อสายมาจากชาวไทดำ ในแคว้นสิบสองจุไทย ซึ่งในอดีตนั้นเป็นแคว้นของกลุ่มคนไทยที่มีการปกครองตนเอง รวมตัวกันทางการเมืองอย่างหลวม ๆ แต่ไม่มีความเข้มแข็งถึงขั้นเป็นรัฐ (State) ที่มีกองทัพประจำการควบคุมพื้นที่ทั้งหมดได้อย่างถาวร (สุมิตร ปิติพัฒน์, 2545, หน้า 8) พื้นที่แคว้นสิบสองจุไทยเป็นทุ่งราบกว้างใหญ่ ภูเขาสูงโอบล้อม มีแม่น้ำแดง (น้ำตา) แม่น้ำดำ (น้ำแต) เป็นแม่น้ำสำคัญไหล ผ่านขอบเทือกเขา โดยมีชายแดนติดกับ ลาว (หลวงพระบาง) เวียดนาม และจีน (ยูนนาน) ซึ่งเป็นสามอาณาจักรที่มีความเข้มแข็งมาก สิบสองจุไทยจึงส่งส่วยบรรณาการให้ ทำให้สิบสองจุไทยถูกเรียกว่า เมืองสามฝ่าย ฟ้า (สมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงพระราชทานนาม, 2507, หน้า 17) คนไทดั้งเดิม อาทิ ไทดำ ไทขาวหรือไทต่อน ได้อาศัยอยู่ที่แคว้นสิบสองจุไทย ก่อนที่พวกเขาจะขยายอำนาจเข้ามานั้น เดิมแคว้นได้แบ่งการปกครองออกเป็น 12 เมืองหลัก ต่างเป็นอิสระต่อกัน ประกอบด้วยเมืองผู้ไทดำ 8 เมือง ได้แก่ 1. เมืองแกน 2. เมืองควาย 3. เมืองตุง 4. เมืองม่วย 5. เมืองลา 6. เมืองโมะ 7. เมืองวาด และ 8. เมืองสง ส่วนเมืองของผู้ไทขาว 4 เมือง ได้แก่ 1. เมืองไล 2. เมืองมุน 3. เมืองเจียน และ 4. เมืองบาง รวมทั้งหมด 12 เมือง (ประจักษ์พงศาพร ภาคที่ 9 พงศาพรเมืองไล, 2502, หน้า 36) เมืองแกน เป็นเมืองศูนย์กลางสำคัญของแคว้นสิบสองจุไทย เชื่อกันว่าเป็นดินแดนของแกน ท่านสร้างและประทานให้ แต่ที่เรียกกันว่าเมืองแกน เนื่องจากเป็นการเรียกตามสำเนียงของคนจีน

ที่พูดออกสำเนียงเรียกคำว่า แถน ไม่ชัด ทำให้เรียกเพี้ยนเป็น แถง (อภิญวัฒน์ โพธิ์สถาน, 2552, หน้า 17) ตำนานเมืองแถน กล่าวว่า ถิ่นกำเนิดดั้งเดิมของคนไทย คือ เมืองแถน ปัจจุบันเป็นอำเภอ เดียนเบียนฟู จังหวัดไลเอิว ประเทศเวียดนาม (ภัทธิตยา ยิมเรวัต, 2544, หน้า 26) ส่วนอีกสาเหตุหนึ่งที่มีผู้กล่าวถึง เมืองแถน ด้วยการใช้คำว่า เมืองแถง น่าจะมาจากกรกล่าวอ้างถึงในหนังสือ ประวัติการของจอมพลเจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรี เมืองครั้งเป็นแม่ทัพขึ้นมาปราบปรามโจรผู้ร้าย ในเมืองหัวพันห้าทั้งหก เมืองสิบสองจุไทย และเมืองพวน ซึ่งมีการใช้คำว่า เมืองแถง ในสิบสองจุไทย ตลอดทั้งเล่ม และยังได้กล่าวว่า เมืองสิบสองจุไทยนั้นพลเมืองเป็นพวกผู้ไทหรือลาวโซ่ง เช่นเดียวกับ พวกลาวในเมืองเพชรบุรี (จอมพลเจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรี, 2504, หน้า 554, 622) ผลจากสงคราม ในหลายครั้ง ตั้งแต่สมัยกรุงธนบุรี สมัยรัชกาลที่ 1 สมัยรัชกาลที่ 3 และในสมัยรัชกาลที่ 5 เหตุการณ์ทั้งหมดทำให้ชาวไทยทรงดำบางส่วน ถูกกวาดต้อนออกจากแคว้นสิบสองจุไทย เข้ามาในประเทศไทยหลายระลอกด้วยกัน รวมการกวาดต้อนทั้งหมด 8 ครั้ง ดังนี้

ครั้งที่ 1 สมัยกรุงธนบุรี นับเป็นครั้งแรกในการกวาดต้อนชนกลุ่มนี้เข้ามากรุงเทพฯ แห่งสยาม เมื่อประมาณ พ.ศ. 2322 โดยมีเหตุสืบเนื่องจากเหตุการณ์ที่พระวอ อุปราชเมือง เวียงจันทน์ ได้มีเรื่องขัดใจกับเจ้าเมืองเวียงจันทน์ พระวอจึงเข้ามาขอพึ่งพระบรมโพธิสมภารของ พระเจ้ากรุงธนบุรี โดยพาบริวารมาอยู่ที่ดอนมดแดง แขวงเมืองอุบล ต่อมากองทัพเวียงจันทน์นำ โดยพระยาสุโข ได้ยกทัพมาปราบพระวอและประหารชีวิตพระวอ ที่ดอนมดแดง (จดหมายเหตุ ความทรงจำ กรมหลวงนรินทรเทวี และพระราชวิจารณ์รัชกาลที่ 5, 2516, หน้า 145) การกระทำ ของกองทัพเวียงจันทน์ ที่ข้ามแดนเข้ามาประหารพระวอในเขตแดนของสยาม ถือว่าเป็นการ หมิ่นพระบรมเดชานุภาพของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช พระองค์จึงทรงมีพระบรมราชโองการ โปรดเกล้าฯ ให้สมเด็จพระยามหากษัตริย์ศึกเป็นแม่ทัพ ยกกองทัพขึ้นไปตีกรุงศรีสัตนาคนหุต และสามารถตีได้หัวเมืองลาวทั้งหมด อาณาจักรหลวงพระบางจึงมาขึ้นกับสยามในช่วงสงครามนี้ สยามจึงกำหนดให้เมืองหลวงพระบางไปตีเมืองทันต์กับเมืองม่วย ซึ่งเป็นถิ่นที่อยู่ของชาวไทดำ โดยทำการกวาดต้อนครอบครัวลาวและครอบครัวไทดำจำนวนมาก ให้เข้ามาอยู่ที่หัวเมืองชั้นใน ของสยาม บริเวณบ้านหนองเลา เมืองเพชรบุรี (พระราชพงศาวดารกรุงธนบุรี, 2551, หน้า 127-129)

ครั้งที่ 2 สมัย พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช รัชกาลที่ 1 ช่วงต้นรัตนโกสินทร์ ครัวลาวพวนและครัวลาวทรงดำได้ถูกกวาดต้อนจากเมืองแถน ส่งเข้ามา สยามอีกครั้ง เมื่อประมาณ พ.ศ. 2335 ครั้งนั้น เมืองพวน เมืองแถน เกิดการแข็งข้อกับเวียงจันทน์ ทำให้เจ้านันทเสนต้องยกกองทัพไปปราบปราม เมื่อปราบลงได้แล้ว จึงกวาดต้อนครัวลาวพวนและ

ลาวทรงดำ ส่งมาถวายกรุงเทพฯ (เจ้าพระยาทิพากรวงศ์, 2503, หน้า 219) พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ได้ทรงโปรดเกล้าฯ ให้พวกไทดำไปตั้งบ้านเรือนอยู่ที่บ้านหนองปรือ อำเภอยะย้อย จังหวัดเพชรบุรี (นำพวัลย์ กิจวัชรกุล, 2532, หน้า 25)

ครั้งที่ 3 สมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 3 ได้เกิดกบฏเจ้าอนุวงศ์เมื่อประมาณ พ.ศ.2369 ครั้งนั้นกรมพระราชวังบวรฯ เป็นแม่ทัพหลวง ยกทัพไปตีเวียงจันทน์ สยามปราบเวียงจันทน์ได้ในราว พ.ศ.2370 เจ้าอนุวงศ์แพ้สงครามได้เสด็จไปอยู่เมืองเวียดนาม และผลจากสงครามทำให้ชาวลาวและชาวไทดำ ถูกกวาดต้อนเข้ามาอยู่ในเขตหัวเมืองชั้นในของสยาม (หอสมุดแห่งชาติ, 1189, เลขที่ 4) ต่อมา ราว พ.ศ.2371 เจ้าอนุวงศ์ได้เสด็จกลับเข้ามายึดเวียงจันทน์ เจ้าพระยาราชสุภาวดีแห่งสยาม จึงกลับขึ้นไปปราบเจ้าอนุวงศ์ ที่เวียงจันทน์อีกครั้ง และได้จัดผู้คนไปกวาดต้อนครัวลาวทรงดำส่งมาสยาม (เจ้าพระยาทิพากรวงศ์, 2503, หน้า 74)

ครั้งที่ 4 สมัยรัชกาลที่ 3 ในราว พ.ศ. 2376 เวียดนามได้มารุกรานและครอบครองที่ราบสูงทรานนิงห์ ด้วยหมายเอาเมืองในเขตนี้เป็นเมืองหน้าด่านทางเสบียงอาหาร สยามจึงยกกองทัพไปขับไล่ญวนออกจากเมืองพวน เมืองแถง และหัวพันทั้งห้าทั้งหก แล้วกวาดต้อนชาวพวนและชาวไทดำบางส่วนส่งเข้ามาสยาม เป็นการตัดกำลังของลาวและเวียดนาม (ประชุมพงศาวดาร เล่ม 41, 2512, หน้า 248)

ครั้งที่ 5 และครั้งที่ 6 สมัยรัชกาลที่ 3 สงครามได้ยืดเยื้อมาจน พ.ศ. 2378 ต่อเนื่องถึง พ.ศ. 2379 ได้มีการกวาดต้อนครอบครัวไทดำเข้ามาอีก จากการแข็งข้อของเมืองหิมา เมืองคอยและเมืองควร ซึ่งต่อมาใน พ.ศ. 2381 เจ้าอุปราชกับเจ้าราชวงศ์ เกิดบาดหมางกัน เจ้าราชวงศ์จึงคุมชาวไทดำจำนวนหนึ่งลงมาพึ่งพระบรมโพธิสมภารแห่งสยาม (ประชุมพงศาวดาร เล่ม 4 พงศาวดารเมืองหลวงพระบาง, 2507, หน้า 343-344)

ครั้งที่ 7 สมัยรัชกาลที่ 3 ใน พ.ศ. 2382 เมืองหลวงพระบางได้ส่งครัวไทดำที่กวาดต้อนมาได้จากเมืองแถง จำนวนร้อยคนเศษลงมาถวายที่กรุงเทพฯ (ประชุมพงศาวดาร เล่ม 42, 2512, หน้า 214)

ไทยทรงดำที่เข้ามาสยามในสมัยรัชกาลที่ 3 ทั้งหมดถูกส่งให้ไปตั้งหลักแหล่งอยู่ที่บ้านท่าแร่ ปัจจุบันอยู่ในเขตอำเภอบ้านแหลม จังหวัดเพชรบุรี แต่เนื่องจากชนกลุ่มนี้ชอบอาศัยอยู่ที่ดอนน้ำไม่ท่วม อีกทั้งบริเวณที่แห่งนั้นขาดแคลนไม้ จึงได้อพยพไปอยู่ที่อำเภอยะย้อยในเวลาต่อมา (สมทรง บุรุษพัฒน์, 2524, หน้า 7)

ครั้งที่ 8 สมัยรัชกาลที่ 5 ในราวปี พ.ศ.2415 เกิดเหตุการณ์สงครามดั่งเกี้ยว บริเวณชายแดนเวียดนาม – จีน รวมทั้งลาวเหนือและสิบสองจุไทได้ถูกพวกจีนฮ่อ ซึ่งแท้จริงแล้ว เป็นพวกจีนชาวกวางตุ้งและกวางไซ แต่พลเมืองสำคัญผิดเรียกว่าเป็นฮ่อ (จอมพลเจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรี, 2504, หน้า 575) ได้บุกเข้ามาก่อความหัวเมืองลาวฝ่ายเหนือ แถบแม่น้ำดำ แม่น้ำแดง และที่ราบสูงทวานนินท์ พวกจีนฮ่อแบ่งออกเป็นกลุ่มตามสีธง เช่น จีนฮ่อธงแดง จีนฮ่อธงเหลือง และจีนฮ่อธงดำ ซึ่งกองทัพหลวงพระบางไม่สามารถตัดทอนได้ ทำให้จีนฮ่อธงเหลืองยึดได้เมืองเชียงคำ หลังจากนั้นกองทัพจีนฮ่อยังเคลื่อนกำลังลงไปทางใต้ มุ่งสู่เมืองเวียงจันทน์และหนองคาย เจ้าเมืองทั้งสองได้ขอความช่วยเหลือมาทางกรุงเทพฯ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ส่งกองทัพขึ้นไปพร้อมกับหัวเมืองฝ่ายเหนือ เพื่อปราบจีนฮ่อ ในหลายครั้งคราว (ราชกิจจานุเบกษาเล่มที่ 1 ปีจอชอศก จุลศักราช 1236 ตรงกับ พ.ศ. 2417 หน้า 37) แต่ปัญหายังไม่ยุติลงเพียงเท่านี้ เพราะพวกจีนฮ่อยังคงรุกรานหัวเมืองในแคว้นสิบสองจุไท โดยเฉพาะในเขตเมืองแฉก เมืองลาและเมืองไล ซึ่งพวกฮ่อมาค้าขายตีปล้นเก็บสมบัติเสบียงอาหาร จุดไฟเผาบ้านเรือนและคุมตัวไปเป็นทาส ให้ได้รับความลำบากไม่เป็นอันที่จะทำมาหากิน และหากผู้ใดขัดขืนพวกฮ่อก็จะฆ่าทิ้งเสีย เมื่อราษฎรเดือดร้อนเช่นนี้แล้ว พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงทรงโปรดเกล้าฯ ให้เจ้มนัไวยวรรณากเป็นแม่ทัพยกไปปราบพวกฮ่อ กับป้องกันชายแดนริมฝั่งแม่น้ำดำ ในเขตสิบสองจุไทอีกครั้งหนึ่ง เมื่อประมาณ พ.ศ.2428 และตั้งกองทัพอยู่ในบริเวณนี้ชั่วระยะเวลาหนึ่ง จนกระทั่งเมื่อพวกฮ่อได้แตกหนีไปแล้ว จึงได้ยกทัพกลับกรุงเทพฯ ในราว พ.ศ. 2430 ก่อนที่สยามจะเสียดินแดนฝั่งซ้ายแม่น้ำโขงให้กับฝรั่งเศส (จอมพลเจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรี, 2504, หน้า 263-270) เมื่อปราบจีนฮ่อเสร็จสิ้นแล้วยกกองทัพกลับกรุงเทพฯ โดยในครั้งนั้นได้นำหัวหน้ากบฏจีนฮ่ออุปราช และบุตรของผู้ครองนครหลวงพระบางกลับมากกรุงเทพฯ พร้อมกับกวาดต้อนชาวลาวทรงดำส่วนหนึ่งเข้ามาสยาม โดยส่งไปอยู่ที่เมืองเพชรบุรี และนำบุตรเขยของเจ้าเมืองไล แห่งสิบสองจุไทลงมาด้วย โดยให้อยู่ที่กรุงเทพฯ นับเป็นครั้งสุดท้ายในการกวาดต้อนลาวทรงดำจากสิบสองจุไท (เรณู เหมือนจันทร์เชย, 2542, หน้า13) เหตุการณ์นี้ ทางฝ่ายเจ้าเมืองไลเข้าใจว่าสยามจับบุตรเขยมาคุมขัง จึงเกิดความไม่พอใจ บุตรชายคนโตของเจ้าเมืองไล ชื่อคำอุ้ม ได้นำพวกจีนฮ่อธงดำเข้าตีและยึดเมืองหลวงพระบางได้ ต่อมาภายหลังทางกรุงเทพฯ ได้ปล่อยตัวบุตรเขยเจ้าเมืองไล ซึ่งในช่วงนี้ฝรั่งเศสได้ไปติดต่อให้ความช่วยเหลือคำอุ้ม และสนับสนุนให้เรียกร้อยเอาดินแดนเหล่านี้

ไปอยู่ในความดูแลของฝรั่งเศส ด้วยการอ้างว่าดินแดนเหล่านี้เคยส่งส่วยให้เวียดนาม จึงเป็นเสมือนเมืองขึ้นของเวียดนามด้วย สยามจึงมอบแคว้นสิบสองจุไทให้อยู่ในความดูแลของฝรั่งเศส ในปี พ.ศ.2434 (นำพวลย์ กิจรักษ์กุล, 2532, หน้า 28) ทั้งที่จริงแล้ว สยามได้สูญเสียแคว้นสิบสองจุไทให้แก่ฝรั่งเศส โดยพฤตินัยตั้งแตปี พ.ศ. 2431 (เพ็ญศรี ติ๊ก, 2544, หน้า 50-52)

ต่อมา วันที่ 13 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2446 (ร.ศ.122) มหาอำมาตย์เอกพระยาสุริยานุวัตร (เกิด บุนนาค) อัครราชทูตไทยประจำฝรั่งเศส ได้รับมอบอำนาจจากพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ให้เป็นผู้เจรจาและลงนามในสนธิสัญญากับฝรั่งเศส เกี่ยวกับการเปลี่ยนรูปแบบดินสยาม ซึ่งรัฐบาลสยามยอมสละอำนาจในดินแดนฝั่งขวาของแม่น้ำโขง ในส่วนที่ตรงข้ามกับเมืองหลวงพระบางให้ฝรั่งเศส แลกเปลี่ยนกับการให้ฝรั่งเศสถอนกำลังออกจากจังหวัดจันทบุรี โดยทำสัญญาปักปันเขตแดนระหว่างไทย กัมพูชา และเมืองหลวงพระบางของฝรั่งเศส ซึ่งการให้ฝรั่งเศสถอนทหารออกจากจันทบุรี เป็นจุดประสงค์หลักในการทำสัญญา ต่อมาฝรั่งเศสยังไม่พอใจในสัญญา ไทยจึงต้องมอบเมืองตราดและเกาะต่าง ๆ ให้ฝรั่งเศสยึดครอง (เดิม วิภาคย์พจนกิจ, 2546, หน้า 578) เมื่อประเทศไทยสิ้นสุดอำนาจในพื้นที่ฝั่งซ้ายแม่น้ำโขงแล้ว การกวาดต้อนชาวไทยทรงดำเข้ามาสู่สยามหลายระลอก ตั้งแต่สมัยกรุงธนบุรี ได้จบลงในสมัยรัชกาลที่ 5

จังหวัดเพชรบุรี จึงมีลูกหลานไทยทรงดำอาศัยอยู่เป็นจำนวนมากร่วมกับชาวไทยพื้นถิ่นเดิม ซึ่งในขณะนั้นสยามได้พัฒนาขึ้นอย่างรวดเร็ว ด้วยการเปิดประเทศติดต่อกับต่างชาติ โดยเฉพาะกลุ่มยุโรป ประกอบกับมีการเลิกทาสขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 5 ส่งผลให้ชาวไทยทรงดำมีอิสระในการเคลื่อนย้ายถิ่นที่อยู่ได้อย่างเสรี และมีโอกาสประกอบอาชีพได้หลากหลาย ไทยทรงดำบางส่วน จึงย้ายออกจากจังหวัดเพชรบุรี ไปตั้งชุมชนใหม่กระจายอยู่ในหลายพื้นที่ของแต่ละจังหวัดในประเทศไทย เช่น ชุมพร ราชบุรี สุพรรณบุรี นครปฐม กาญจนบุรี พิจิตร นครสวรรค์ พิษณุโลก สุโขทัย ฯ เป็นต้น โดยเฉพาะในพื้นที่จังหวัดเพชรบุรีนั้น มีชาวไทยทรงดำตั้งชุมชนกระจายอยู่ทั่วไปทั้งจังหวัด

1.2 ชื่อเรียกไทยทรงดำในประเทศไทยและแผ่นดินแม่ในจังหวัดเพชรบุรี

เมื่อไทยทรงดำบางส่วนย้ายออกจากจังหวัดเพชรบุรี ไปตั้งหลักแหล่งกระจายอยู่ในพื้นที่ต่าง ๆ ในประเทศไทยนั้น จากบันทึกต่าง ๆ ตั้งแต่ก่อนสมัยรัชกาลที่ 5 ไม่ปรากฏการเรียกชื่อ

ชนกลุ่มนี้ว่าไทยทรงดำแต่อย่างใด หากแต่ชนกลุ่มนี้ได้ถูกชาวสยามส่วนกลางเรียกว่า ลาว และใช้ คำว่า ลาว เป็นคำเรียกนำหน้า เช่น ลาวทรงดำ ลาวซังดำ ลาวซัง ฯ เป็นต้น

สำหรับสาเหตุที่สยามเรียกชนกลุ่มนี้ว่าลาว ในช่วงระยะแรกนั้น จากบันทึกที่ปรากฏ ในเอกสารชั้นต้นสมัยรัชกาลที่ 1 ถึงรัชกาลที่ 5 ได้กล่าวถึงคนสยามในขณะนั้นว่า ได้รับรู้และเข้าใจ เพียงว่าคนกลุ่มนี้ถูกกวาดต้อนมาจากพื้นที่บริเวณลาวทางตอนเหนือ แม้แต่ในบันทึกของจอมพล เจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรี เมื่อครั้งยกกองทัพขึ้นไปปราบฮ่อในสิบสองจุไทย ยังเรียกชนกลุ่มนี้ ที่อาศัย อยู่ที่เมืองเพชรบุรีว่า ลาวทรงดำ และเรียกผู้คนที่อาศัยอยู่ในสิบสองจุไทยว่า ผู้ไท (จอมพลเจ้าพระยา สุรศักดิ์มนตรี, 2504, หน้า 512) คนไทยภาคกลางเรียกชนกลุ่มนี้ว่าลาวทรงดำ เนื่องจากเข้าใจว่า เป็นพวกเดียวกับชาวลาว เพราะอพยพเข้ามาพร้อมกับลาวกลุ่มอื่น ๆ ต่อมาคำว่า ดำ ได้หายไป เรียกกันเพียงว่า ลาวทรงหรือลาวซัง (สุมิตร ปิติพัฒน์, 2521, หน้า 2)

คำว่า ซัง มีการสันนิษฐานไปได้หลายประเด็น และเนื่องจากคำว่า ซัง เป็นชื่อระบบ หน่วยการปกครองโบราณอย่างหนึ่งของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำในแคว้นสิบสองจุไทย ที่มีความสัมพันธ์ ในระบบบ้านเมือง หน่วยที่เรียกว่า ซัง คือ ชุมชนที่ประกอบด้วยหมู่บ้านประมาณ 3 – 5 หมู่บ้าน ซังเป็นกลุ่มหมู่บ้านที่ทำหน้าที่พิเศษบางประการ เพื่อช่วยเหลืองานด้านพิธีกรรมและด้านการ ปกครองของเมือง (พิเชษฐ สายพันธ์, 2553, หน้า 56)

มนตรี เพชรศาสตร์ (2524, หน้า 11) อ้างถึงหลวงวิจิตรวาทการ ในหนังสือ เรื่อง คันคว่าชนชาติไทย ในความตอนหนึ่งว่า ที่เรียกว่า ไทยดำ เพราะชอบนุ่งผ้าด้วยสีน้ำเงินแก่ ซึ่งเป็น สีประจำชาติไทยมาแต่โบราณ และอีกตอนหนึ่งกล่าวว่า ไทยดำเป็นเชื้อสายชนชาติไทยสาขาใหญ่ สาขาหนึ่ง และเรียกผู้ไทยสาขานี้ว่า เป็นชนชาติไทยดั้งเดิมหรือไทยโบราณ ที่เรียกว่า ลาวซังหรือ ลาวซัง ได้แก่ คำที่ใช้เรียกชาวไทยทรงดำ (ที่อยู่ทีอื่นก็คงเรียกว่า ไทยดำ) ที่เรียกว่า ลาว คงเป็น เพราะเรียกให้ผสมกลมกลืนเข้ากับคนท้องถิ่นที่มีอยู่ก่อนแล้ว จึงเรียกผู้ไทยดำที่เข้ามาอยู่ใหม่นี้ว่า ลาวดำ และชนกลุ่มนี้นุ่งเสื้อผ้าสีดำ จึงเรียกคนเหล่านี้ตามสีของเสื้อผ้าว่า ลาวซังดำ คำว่า ซัง หรือ ส้วง แปลว่า กางเกง ต่อมาคำว่า ดำ หายไป เหลือแต่คำว่า ซัง จึงเรียกกันว่า ลาวซังหรือไทยซัง

ชื่อเรียกที่แตกต่างกันไปหลายชื่อนั้น สันนิษฐานว่า ไทดำหรือไตดำ เป็นชื่อเรียก แรกเริ่มตั้งแต่พวกเขาอยู่ในถิ่นฐานดั้งเดิมนอกประเทศไทย เนื่องจากการแต่งกายที่นิยมใส่ผ้าสีดำ หรือสีน้ำเงินเข้ม (สารานุกรมไทดำล้ำค่า, 2547, หน้า 1)

กระทั่งในสมัยรัชกาลที่ 5 ทรงมีแนวพระราชดำริในเรื่องการเร่งรัดพัฒนาประเทศให้เป็นรัฐประชาชาติ โดยสร้างทุกคนให้มีสำนึกร่วมแห่งความเป็นชาติสยามเดียวกัน ด้วยการให้สัญชาติไทยเป็นเบื้องต้น กระทั่งสมัยหลังต่อมากับนโยบายสร้างชาติของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ที่ประกาศให้เรียกผู้คนที่อยู่ในราชอาณาจักรไทยทั้งหมดเป็นไทย ห้ามใช้คำว่า ลาวหรือจีน นำหน้าชื่ออีกต่อไป ชาวไทดำที่สยามเรียกว่า ลาว ลาวไซ่ง ลาวไซ่งดำ ลาวทรงดำ ฯ จึงถูกเปลี่ยนไปเรียกว่า ไทดำ ไทไซ่งและไททรงดำ รวมทั้งพวกลาวกลุ่มอื่น ก็ถูกใช้คำนำหน้าว่าไทยเช่นกัน อาทิ ไทยพวน ไทยเวียง ฯ เป็นต้น คำว่า ไทยทรงดำ จึงปรากฏขึ้นตั้งแต่ช่วงรัฐบาลของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ในสมัยรัชกาลที่ 9 เป็นต้นมา

จากข้อมูลที่ได้กล่าวมาทั้งหมด เกี่ยวกับชื่อเรียกอันหลากหลายที่ใช้เรียกชาวไทดำ จากสิบสองจุไท กลุ่มที่ถูกกวาดต้อนเข้ามาในประเทศไทย ได้นำไปสู่การสรุปได้ว่า คำว่า ไซ่ง ที่ใช้เป็นชื่อเรียกหน่วยการปกครอง อาจกลายเป็นความเข้าใจที่สยามใช้เรียกกลุ่มชาวไทดำว่าลาวไซ่ง หรืออีกข้อสันนิษฐานหนึ่ง อาจเป็นเพราะแต่งกายชุดเสื้อผ้าสีดำ โดยเฉพาะการสวมใส่กางเกงสีดำ เนื่องด้วยชาวลาวและชาวไทยอีสาน เรียกกางเกงว่า ไซ่ง ชาวผู้ไทในแถบภาคอีสาน ออกเสียงว่า ไซ่งหรือซวง การใส่เสื้อผ้าและกางเกงสีดำ จึงถูกชาวสยามเรียกว่า ไซ่งดำ ซึ่งหมายถึงกางเกงสีดำ เมื่อชนกลุ่มนี้ได้เข้ามาอยู่ในประเทศไทย ภาษาไทดำ มีสำเนียงคล้ายกับภาษาลาว จึงน่าจะเป็นสาเหตุที่ทำให้ชาวสยามเข้าใจว่าชาวไทดำ จากสิบสองจุไท เป็นพวกเดียวกับชาวลาวไปด้วย ชาวสยามจึงขนานนามเรียกชนกลุ่มนี้ว่า ลาวไซ่งดำและลาวไซ่ง ต่อมากร่อนเสียงเป็นคำว่า ลาวทรงดำ และเป็นคำว่า ไทยทรงดำ โดยเฉพาะในเขตจังหวัดเพชรบุรี

ชื่อเรียกทั้งหมดไม่ว่าจะเป็น ไทดำ ไซ่ง ไทไซ่ง ไทยไซ่ง ลาวไซ่ง ไทไซ่งดำ ไททรงดำ ไทยทรงดำ เป็นต้น จากชื่อเรียกที่ต่างกันไปในี้ จะเรียกกันอย่างไรก็คงไม่ผิด เนื่องจากเป็นที่เข้าใจกันดีแล้วในปัจจุบัน ว่าเป็นกลุ่มชาติพันธุ์เดียวกัน ซึ่งในพื้นที่จังหวัดเพชรบุรี จะมีผู้รู้จักชนกลุ่มนี้ในนามว่าไทยทรงดำเป็นอย่างดี ในงานวิจัยนี้ผู้วิจัยจึงใช้คำว่า ไทยทรงดำ กับลูกหลานกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำในเขตประเทศไทยปัจจุบันทั้งหมด โดยยกเว้นในกรณีที่ยังคงใช้คำว่า ไทดำ กับกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำที่อยู่นอกเขตประเทศไทย และกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำที่ถูกกวาดต้อนเข้ามาในประเทศไทย ในช่วงก่อนสมัยรัชกาลที่ 5 รวมทั้งข้อความที่อ้างอิงจากต้นฉบับ จะยังคงข้อความตามต้นฉบับเดิม

จากหลักฐานที่กล่าวอ้างมาแล้วข้างต้นทั้งหมด แสดงให้เห็นว่าไทยทรงดำในปัจจุบัน มีบรรพบุรุษเป็นชาวไทดำที่ถูกกวาดต้อนจากแคว้นสิบสองจุไทย เข้ามาในประเทศไทยตั้งแต่ก่อน สมัยรัชกาลที่ 5 โดยทั้งหมดถูกส่งให้ไปลงหลักปักฐานถาวร อยู่ในบริเวณที่ราบลุ่ม บ้านหนองเลา หรือบ้านหนองปรัง เมืองเพชรบุรี ที่นี้จึงเป็นเสมือน บ้านเก่า ที่ถือเป็น แผ่นดินแม่ของไทยทรงดำทั้งหมดในประเทศไทย (ถนอม คงยิมละมัย, สัมภาษณ์, 5 มกราคม 2555) และเพื่อเป็นการระลึกถึง ความเป็นพื้นที่แรก ที่ไทยทรงดำได้เข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่ รวมทั้งเพื่อเป็นการนึ้ย้อนถึงวิถีบรรพชน ความเชื่อและศิลปวัฒนธรรมของไทยทรงดำแบบดั้งเดิม จึงได้มีการจัดงานสืบสานประเพณีไทย ทรงดำ ขึ้นในวันที่ 10 เมษายนของทุกปีขึ้น (บุญยงค์ เกษเทศ, 2555, หน้า 194) เพื่อให้ไทยทรงดำ ที่ออกไปตั้งหลักแหล่งในที่อื่น ได้กลับมาเยี่ยมญาติของตน เสมือนว่าได้กลับบ้านเก่าของตน ดังคำขวัญของอำเภอเขาย้อยที่ว่า ภูเขางามถ้ำวิจิตร วิถีชีวิตไทยทรงดำ คุณค่าล้ำโบสถ์ไม้สัก หัตถกรรมหลักไม้ตาลกลึง ประสานซึ่งเสียงแคนวง

2. ประวัติและบริบทหมู่บ้านไทยทรงดำในเขตตำบลหนองปรัง

เนื่องจากจังหวัดเพชรบุรี เป็นจังหวัดที่มีไทยทรงดำอาศัยอยู่เป็นจำนวนมาก ผู้วิจัยจึง แสดงเขตพื้นที่ ที่มีไทยทรงดำอาศัยอยู่ในแต่ละพื้นที่ของจังหวัด ซึ่งพบไทยทรงดำมากที่สุดในพื้นที่ เขตตำบลหนองปรัง อำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี ดังนี้

ตารางที่ 2 ไทยทรงดำในพื้นที่จังหวัดเพชรบุรี

ไทยทรงดำในพื้นที่จังหวัดเพชรบุรี				
ลำดับ	อำเภอ	ตำบล	ชื่อบ้าน	หมู่ที่
1	เมืองเพชรบุรี	หนองขนาน	บ้านดอนคู	2
			บ้านดอนคู	3
			บ้านหนองช้างตาย	5
		ไร่ส้ม	บ้านทางหลวง	8
		เวียงคอย	บ้านเวียงคอยล่าง	1
			บ้านเวียงคอยบน	2

ตารางที่ 2 (ต่อ)

ไทยทรงดำในพื้นที่จังหวัดเพชรบุรี				
ลำดับ	อำเภอ	ตำบล	ชื่อบ้าน	หมู่ที่
		บางจาก	บ้านทุ่งเพ็ญ	7
		ธงชัย	บ้านธงชัย	1
			บ้านทุ่งเพ็ญ	4
		ตำบลวังตะโก	บ้านสะพานโพธิ์ลอย	1
			บ้านสมอหลัด	2
			บ้านเพ็ญ	3
		หนองพลับ	บ้านหนองสำโรง	2
			บ้านดอนทราย	3
			บ้านใหม่	4
			บ้านเหนือ	5
2	ชะอำ	ไร่ใหม่พัฒนา	บ้านทุ่งขาม	1
			บ้านไร่ใหม่พัฒนา	2
			บ้านรางจิก	3
			บ้านหนองเขื่อน	4
			บ้านไร่ดง	5
			บ้านโป่งแย้	6
			บ้านหนองช้างเหยียบ	7
			บ้านโป่งแก้งพัฒนา	8
3	บ้านลาด	ห้วยซ็อง	ห้วยซ็อง	1
			บ้านหนองโสน	3
		ไร่โคก	บ้านกรวย	2
		ห้วยลึก	บ้านหนองไก่อเอน	4
4	บ้านแหลม	บางครก	บ้านทุ่งเพ็ญ	7
			บ้านนาป่า	8

ตารางที่ 2 (ต่อ)

ไทยทรงดำในพื้นที่จังหวัดเพชรบุรี				
ลำดับ	อำเภอ	ตำบล	ชื่อบ้าน	หมู่ที่
5	แก่งกระจาน	ป่าเต็ง	บ้านปางไม้	9
			วังจันทร์	บ้านช่อง
		บ้านหนองมะกอก		2
		บ้านวังจันทร์		7
		บ้านโป่งตาเพชร		6
		บ้านหนองสะแก		3
		บ้านหนองจิก		8
		บ้านสระยายนนท์		4
		บ้านทุ่งเคล็ด	5	
6	เขาย้อย	หนองปลาไหล	บ้านหนองปลาไหล	2
			ทับคาง	บ้านดอนทราย
		บ้านหนองแหน		2
		บ้านท่าหอย		3
		บ้านทับคางบน		4
		บ้านทับคาง		5
		บ้านเขาย้อย		2
		บ้านท่าหอย		3
		บางเค็ม	บ้านบางเค็ม	2
			บ้านบางเค็ม	4
		หนองชุมพลเหนือ	บ้านวังกะล่อม	1
			บ้านหนองกะพ้อ	2
			บ้านมณีเลื่อน	3
			บ้านเนนรัก	5
			บ้านอู่ตะเภา	6

ตารางที่ 2 (ต่อ)

ไทยทรงดำในพื้นที่จังหวัดเพชรบุรี				
ลำดับ	อำเภอ	ตำบล	ชื่อบ้าน	หมู่ที่
		หนองชุมพล	บ้านเนิน	1
			บ้านหนองชุมพลล่าง	2
			บ้านหนองประดู่	3
			บ้านหนองโพธิ์	4
			บ้านหนองชุมพล	5
			บ้านพุ่มวง	6
			บ้านซัดหลังเต่า	7
		ห้วยท่าช้าง	บ้านห้วยท่าช้าง	1
			บ้านน้อย	2
			บ้านใหญ่กาหลง	3
			บ้านน้ำบ่อ	4
			บ้านบ่อรวก	5
			บ้านหนองแหน	6
		หนองปรง	บ้านหนองจิก	1
			บ้านหนองจิก	2
			บ้านหนองปรง	3
			บ้านหนองปรง	4
			บ้านหนองเข้	5
			บ้านหนองเข้	6
7	ท่ายาง	ท่าไม้รวก	บ้านโค้งตาบง	10
		มาบปลาเค้า	บ้านตาลกง	5
			บ้านตาลกง	6
			บ้านตาลกง	9
			บ้านนาชิงหนัง	8

ตารางที่ 2 (ต่อ)

ไทยทรงดำในพื้นที่จังหวัดเพชรบุรี				
ลำดับ	อำเภอ	ตำบล	ชื่อบ้าน	หมู่ที่
			บ้านตาลกงสามัคคี	11
		กลัดหลวง	บ้านเทพราช	3
			หนองเขาอ่อน	4
		ท่ายาง	บ้านเขากระจิว	6
		วังไคร้	บ้านแม่ประจันต์	1
			บ้านแม่ประจันต์	6
			บ้านแม่ประจันต์	9
		ยางหย่อง	บ้านท่าไต้	5
8	หนองหญ้าปล้อง	หนองหญ้าปล้อง	บ้านอ่างศิลา	1
			บ้านหนองไผ่	3
			บ้านหนองหญ้าปล้อง	4
		ท่าตระคร้อ	บ้านวังซอ	1
			บ้านท่าตระคร้อ	2
			บ้านหนองรี	3
			บ้านสามเรือน	4
			บ้านทุ่งเค็ด	5
			บ้านพุดอน	6
			บ้านหนองมะไฟ	7
			บ้านท่าตระคร้อเหนือ	8

ที่มา : สมทรง บุรุษพัฒน์ และคณะ (2554, หน้า 609-615)

2.1 ประวัติตำบลหนองปรุง

ตำบลหนองปรุง อำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี อยู่ทางด้านทิศเหนือของจังหวัดเพชรบุรี เป็นตำบลที่มีชาวไทยทรงดำอาศัยอยู่เป็นจำนวนมากที่สุดของจังหวัด มีพื้นที่ครอบคลุมทั้งหมด 27.5 ตารางกิโลเมตร ทางด้านทิศตะวันตกของตำบลหนองปรุง เป็นภูเขาเขตป่าสงวน ซึ่งเป็นพื้นที่สูง เมื่อฝนตกมาก น้ำจะไหลลงสู่ทิศตะวันออก ซึ่งเป็นพื้นที่ลุ่มและเป็นทุ่งกว้าง โดยอยู่ห่างจากตัวอำเภอเขาย้อย ประมาณ 7 กิโลเมตร (องค์การบริหารส่วนตำบลหนองปรุง, ข้อมูล ณ วันที่ 6 ตุลาคม 2556)

2.2 สภาพและบริบทหมู่บ้านในเขตตำบลหนองปรุง

2.2.1 การปกครอง

ตำบลหนองปรุง อยู่ในเขตการปกครองของอำเภอเขาย้อย ขึ้นกับองค์การบริหารส่วนตำบลหนองปรุง แบ่งเขตการปกครองออกเป็น 6 หมู่บ้าน ได้แก่ หมู่ที่ 1 บ้านหนองจิก หมู่ที่ 2 บ้านหนองจิก หมู่ที่ 3 บ้านหนองปรุง หมู่ที่ 4 บ้านหนองปรุง หมู่ที่ 5 บ้านหนองเข้ และ หมู่ที่ 6 บ้านหนองเข้

โดยมี นางสาวสมพร หอมกลิ่น เป็นกำนันตำบลหนองปรุงและเป็นผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ 1 ตำบลหนองปรุง

นายพิสิษฐ ขวัญเมือง	ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ 2
นายศุภชัย แหวนวงศ์	ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ 3
นายวัชรารุท แห่งหน	ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ 4
นางประนอม กลองชิต	ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ 5
นายสุदीใจ อยู่เย็น	ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ 6

2.2.2 การบริหาร

จัดการบริหารโดยองค์การบริหารส่วนตำบลหนองปรุง รับผิดชอบพื้นที่ โดยมีอาณาเขตพื้นที่และเขตติดต่อของตำบลหนองปรุง ดังนี้

- ทิศเหนือ ติดต่อกับ ตำบลทับค้าง อำเภอเขาย้อย
- ทิศใต้ ติดต่อกับ ตำบลห้วยท่าช้าง อำเภอเขาย้อย
- ทิศตะวันออก ติดต่อกับ ตำบลหนองปลาไหล อำเภอเขาย้อย
- ทิศตะวันตก ติดต่อกับ ตำบลหนองหญ้าปล้อง อำเภอหนองหญ้าปล้อง

คณะผู้บริหาร ทำหน้าที่เป็นฝ่ายบริหาร ซึ่งคณะผู้บริหารองค์การบริหารส่วนตำบลหนองปรังในชุดปัจจุบัน ประกอบด้วย

นายพนัส ล้วนเมือง นายองค์การบริหารส่วนตำบลหนองปรัง

นายเอกศักดิ์ สวรรค์จินดา รองนายก ฯ

นางกัญญา บุญธรรม รองนายก ฯ

นายประสิทธิ์ ชนพิทวานิช เลขานุการนายก ฯ

มีสภาองค์การบริหารส่วนตำบลหนองปรัง ทำหน้าที่เป็นฝ่ายนิติบัญญัติ ออกกฎข้อบังคับ เพื่อบังคับใช้ในเขตตำบล และทำหน้าที่เป็นฝ่ายตรวจสอบคณะผู้บริหาร โดยมีสมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบลหนองปรังในชุดปัจจุบัน ประกอบด้วย

นางอโณณิชา รุ่มรวย ประธานสภาองค์การบริหารส่วนตำบล

(สมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบลหมู่ที่ 2)

นายประสงค์ ศรีทัศน์ รองประธานสภา ฯ (สมาชิกสภาองค์การ

บริหารส่วนตำบลหมู่ที่ 1)

นายอัศวพล แดงเด่น สมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบล หมู่ที่ 1

นายฉลอง ตอนสุข สมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบล หมู่ที่ 2

นายลอบ ศุภย์จันทร์ สมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบล หมู่ที่ 3

นายทวย จัปใจ สมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบล หมู่ที่ 3

นายสายทอง ทองดี สมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบล หมู่ที่ 4

นายอนันท์ พยายาม สมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบล หมู่ที่ 4

นายป่อ แยกรัมย์ สมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบล หมู่ที่ 5

นายชาญ จรรย์งาม สมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบล หมู่ที่ 5

นายหาญ เชื้อชาติ สมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบล หมู่ที่ 6

นายประเสริฐ สุขอยู่ สมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบล หมู่ที่ 7

2.2.3 จำนวนครัวเรือน

ชาวบ้านส่วนใหญ่เป็นไทยทรงดำ มีจำนวนประชากรในเขตองค์การบริหารส่วนตำบลหนองปรัง ทั้งหมด 6 หมู่บ้าน มีจำนวนประชากรทั้งหมด 3, 871 คน เป็นชาย 1,828 คน หญิง 2,043 คน จำนวนครัวเรือน 1,051 ครัวเรือน โดยมีความหนาแน่นประชากรเฉลี่ย 140 คน/ตารางกิโลเมตร ดังนี้ (องค์การบริหารส่วนตำบลหนองปรัง, ข้อมูลวันที่ 6 ตุลาคม 2556)

ตารางที่ 3 จำนวนประชากรในเขตองค์การบริหารส่วนตำบลหนองปรือ

ชื่อหมู่บ้าน	หมู่ที่	จำนวนหลังคา เรือน (หลัง)	จำนวน ประชากรชาย (คน)	จำนวน ประชากรหญิง (คน)	จำนวน ประชากร (รวม)
บ้านหนองจิก	1	193	311	377	688
บ้านหนองจิก	2	147	295	306	601
บ้านหนองปรือ	3	239	436	448	884
บ้านหนองปรือ	4	195	294	359	653
บ้านหนองเข้	5	133	212	251	463
บ้านหนองเข้	6	144	280	302	582
รวม		1,051	1,828	2,043	3,871

ที่มา : องค์การบริหารส่วนตำบลหนองปรือ, ข้อมูล ณ วันที่ 6 ตุลาคม 2556

2.2.4 อาชีพ

ในอดีตไทยทรงดำประกอบอาชีพทำนาเพื่อการยังชีพ ด้วยการปลูกข้าวเหนียวเป็นหลัก ปัจจุบันอาชีพหลักส่วนใหญ่ของประชากรในเขตพื้นที่ตำบลหนองปรือ ยังคงยึดอาชีพทำนาและเกษตรกรรม ซึ่งกลุ่มที่ทำนาจะเป็นไปเพื่อการค้า โดยปลูกข้าวเจ้าเป็นหลัก รองลงมา ได้แก่ การปลูกถั่วลิสง ผักสวนครัว ส่วนการเลี้ยงสัตว์ ส่วนใหญ่เลี้ยงแบบปล่อยให้หาอาหารเองตามธรรมชาติ โดยเลี้ยงสำหรับใช้งาน จำหน่ายและบริโภค เช่น โค กระบือ ไก่ ฯ

ส่วนไทยทรงดำรุ่นใหม่ ที่ได้รับการศึกษาสูง ไม่นิยมทำนา บางส่วนจะไปทำงานรับราชการหรือเป็นลูกจ้างบริษัท ส่วนกลุ่มที่มีการศึกษาน้อยลงมา จะไปทำงานรับจ้างอยู่ที่ในเมือง โรงงาน ร้านค้า ฯ ด้วยเพราะเป็นอาชีพที่เป็นงานเบากว่าการทำนา

อาชีพรอง เป็นอาชีพเสริมที่ชาวบ้านในชุมชนใช้เวลาว่างจากฤดูทำนา ได้แก่ งานกลึงไม้ตาล ของหมู่ 1, 2, 4, 5, 6 และงานทอผ้า ของหมู่ 3 และถ้าผู้ชายมีเวลาว่างจะจักสาน เครื่องมือเครื่องใช้ ส่วนผู้หญิงจะทอผ้าไหมหรือผ้าฝ้ายไว้ใช้ในชีวิตประจำวันและใช้ในงานพิธีกรรมต่าง ๆ หรือทอผ้าไว้สำหรับจำหน่าย เป็นอาชีพเสริมที่สร้างรายได้เพิ่มอีกทางหนึ่งด้วย

2.2.5 สถานที่สำคัญของตำบล

มีสถานที่สำคัญของตำบล ดังนี้ องค์การบริหารส่วนตำบล 1 แห่ง โรงเรียนมัธยมศึกษา ระดับมัธยมต้น ชื่อโรงเรียนวัดหนองปรัง (บุญมานุสรณ์) จำนวน 1 แห่ง ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กตำบลหนองปรัง จำนวน 1 แห่ง วัดในศาสนาพุทธ จำนวน 1 แห่ง ชื่อวัดหนองปรัง โบสถ์คริสต์ จำนวน 1 แห่ง ชื่อโบสถ์คริสต์เตียนบ้านหนองเข้ และเรือนไทดำ (เรือนตัวอย่าง) จำนวน 1 แห่ง

วิถีชีวิตของไทยทรงดำในเขตตำบลหนองปรัง

ไทยทรงดำในเขตตำบลหนองปรัง อำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี ยังคงดำรงวิถีชีวิตในรูปแบบดั้งเดิมตามความเชื่อของตนเอง รวมทั้งมีความเชื่อในพระพุทธศาสนาเข้ามาปนด้วย ทำให้ความเชื่อไทยทรงดำบางอย่างได้เปลี่ยนแปลงหรือสูญหายไป แม้ในปัจจุบันจะมีความพยายามในหลายภาคส่วน ต้องการอนุรักษ์และรื้อฟื้นบางอย่างขึ้นมาใหม่ เพื่อสื่อสารให้คนรุ่นหลังได้ทราบและตระหนักในคุณค่าและจะได้สืบทอดต่อไป ซึ่งในงานวิจัยนี้ได้แบ่งพื้นฐานเบื้องต้นในการดำเนินชีวิตของไทยทรงดำในเขตตำบลหนองปรัง ออกเป็น 8 อย่าง ดังนี้

1. วิถีชีวิตด้านครอบครัว

ในอดีตครอบครัวของไทยทรงดำ เป็นระบบผัวเดียวเมียเดียว (Monogamy) มีลักษณะเป็นครอบครัวขยายที่มีขนาดใหญ่มาก มีสมาชิกหลายชั่วคนมาอยู่รวมกันเพื่อช่วยกันทำมาหากิน โดยเฉพาะทำนา (งามพิศ สัตย์สงวน, 2545, หน้า 283) มีการลำดับเครือญาติแบบฝ่ายเดียว (Unilateral Kinship) ที่มีพ่อเป็นใหญ่ ญาติทางฝ่ายพ่อเป็นสำคัญ เรียกว่า การสืบเชื้อสายหรือสืบผีฝ่ายพ่อ (เรณู เหมือนจันทร์เชย, 2542, หน้า 26) ผู้เป็นภรรยา ลูกชายและลูกสาวที่ยังไม่ได้แต่งงาน ถือเป็นบรรพบุรุษฝ่ายทางพ่อ และใช้ สิ่งเดียวกันหมด เรียกว่า เป็นญาติผีเดียวกัน ส่วนลูกสาวที่แต่งงานออกไปแล้ว ต้องไปถือเป็นบรรพบุรุษฝ่ายสามี และนับรวมเป็นญาติผีเดียวกับฝ่ายสามี โดยมีสิทธิเข้าประกอบพิธีกรรมในครอบครัวฝ่ายสามีได้ (ผวน ยอดแก้ว, สัมภาษณ์, 14 กรกฎาคม 2555)

ระบบเครือญาตินับได้ทั้งทางญาติสายโลหิตเดียวกันและญาติที่มาจาก การแต่งงาน ส่วนครอบครัวที่พ่อแม่มีลูกชายหลายคน เมื่อแต่งงานแล้วจะต้องมีลูกชายคนหนึ่งอยู่กับพ่อแม่ เป็นครอบครัวใหญ่ไปจนตลอดชีวิตพ่อแม่ (อภิญาวัฒน์ โพธิ์สาน, 2552, หน้า 61) ในปัจจุบันครอบครัวไทยทรงดำตำบลหนองปรัง เป็นครอบครัวขยายที่มีขนาดเล็กกว่าเดิม เพราะมีลูกน้อยลงหรือลูก ๆ ได้แต่งงานกับคนนอกพื้นที่ ที่ไม่ได้เป็นไทยทรงดำ และย้ายออกจากหมู่บ้าน ไปสร้าง

ครอบครัวในถิ่นอื่น นอกจากนี้ยังมีครอบครัวเดี่ยว แยกตัวออกมาปลูกบ้านใกล้กับบ้านของพ่อแม่ และยังมีอีกหลายสาเหตุที่จะทำให้จำนวนสมาชิกในบ้านมีจำนวนน้อยลง ซึ่งไม่ว่าระบบครอบครัว จะมีความเปลี่ยนแปลงไปอย่างไร แต่ในทุกครอบครัวยังคงมีภรรยาหรือสามีเพียงคนเดียว เป็น ระบบผัวเดี่ยวเมียเดี่ยวดังเช่นในอดีต โดยมีการสืบผีและถือสิงทางฝ่ายพ่อเช่นเดิม

1.1 สิง

สิง หมายถึง ตระกูล (คล้ายกับ แซ่ ของคนจีน) ไทยทรงดำมีการสืบผี เรียกว่า สืบสิง หรือสืบหล่ากำผี (สิริ พิงเดช, 2519, หน้า 190) มีหลายสิงด้วยกัน เช่น สิงล่อ สิงเรือหรือสิงเลื่อง สิงวี สิงกวาง สิงกา สิงลู สิงตอง ฯ เป็นต้น (ดำ โกลาวัลย์, สัมภาษณ์, 10 มกราคม 2555) การสืบสกุลด้วย สิง ยังแสดงให้เห็นทราบว่า ครอบครัวนั้นสืบทอดมาจากบรรพบุรุษในสายตระกูลของผู้ทำหรือผู้น้อย ถ้าใครอยู่ใน สิงล่อ ก็จะเป็นผู้ทำ ถ้าใครอยู่ใน สิงเรือ สิงลู สิงกา สิงกวาง สิงตอง เป็นต้น ถือว่าเป็นผู้น้อย (อภิญวัฒน์ โพธิ์สาน, 2552, หน้า 63) ต่อมาเมื่อมีกฎหมายการบังคับใช้นามสกุลขึ้น ไทยทรงดำทุกคนจึงใช้นามสกุลแบบไทย แต่ทุกคนจะทราบว่าตนเองเป็นคนในสิงใด เพราะสิง สามารถนำมาอ้างอิงความเกี่ยวข้องในเครือญาติได้ โดยเฉพาะในพิธีกรรมตามความเชื่อเรื่องผีบรรพบุรุษ เช่น พิธีเสนเรือน (ชวลิต อารยศิริธรรม, สัมภาษณ์, 14 เมษายน 2556)

1.2 ชนชั้น

การจัดโครงสร้างลำดับชั้นทางสังคมของไทยทรงดำ แบ่งเป็น 2 ชั้น ดังนี้ 1. ชั้นผู้ทำ (ไทยทรงดำออกเสียงว่า ผู้ดำ) หมายถึง ผู้ครองนครหรือเจ้านางเมือง รวมทั้งผู้ที่สืบเชื้อสายมาจากเจ้านางเมืองหรือผู้ปกครองเมืองในอดีต ถือเป็นชนชั้นสูง สืบสายจาก สิงล่อคำ หรือ สิงล่อเท่านั้น (ไทยทรงดำ ออกเสียงว่า สิงล่อคำ) และ 2. ชั้นผู้น้อย เป็น บุคคลหรือกลุ่มสายตระกูล และที่เกิดในตระกูลสามัญชนหรือชาวบ้านทั่วไป ซึ่งไทยทรงดำมีความเชื่อว่าผู้น้อยเป็นผู้ที่อยู่ภายใต้การปกครองของผู้ทำ ต้องให้ความสำคัญมากกว่า สำหรับสิง ชั้นผู้น้อย ได้แก่ สิงเลื่อง สิงวี สิงกวาง สิงกา สิงลู สิงตอง ฯ เป็นต้น (นุชชา จำปาทอง, สัมภาษณ์, 9 มกราคม 2556)

การแบ่งแยกชนชั้น ไม่ได้หมายความว่า จะทำเพื่อถูกเหยียดหยามกัน หากแต่เป็นการกำหนดจากสายสกุล เพื่อให้ทราบว่าบุคคลจากชั้นนั้นมีฐานะเป็นอะไร มีผีเรือนในสายไหน เพื่อให้ความเคารพกันตามฐานะของผีเรือนเป็นประการสำคัญ และเป็นการสะดวกในการจัดพิธี เช่น ไหว้ตามฐานะผีเรือนของบุคคลเหล่านั้น (สิริ พิงเดช, 2519, หน้า 190) พิธีกรรมของผู้ทำมักจัดใหญ่กว่าของผู้น้อยและผู้ทำกับผู้น้อย จะไม่ปฏิบัติพิธีร่วมกัน แต่ในชีวิตประจำวันแล้วผู้ทำกับผู้น้อยมีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันเป็นอย่างดี (อัญชุลี บุญะสิงห์, 2530, หน้า 30)

ในบางกรณี มีผู้ที่สืบสิงล่อ แต่บอกว่าตนและสมาชิกในบ้านของตนนั้น เป็นชนชั้นผู้น้อย ไม่ใช่ชนชั้นผู้ทำว เช่น ที่บ้านเลขที่ 47 หมู่ที่ 6 ตำบลหนองปรวง (อุไร แซ่มซ้อย, สัมภาษณ์, 3 มีนาคม 2555) ในกรณีเช่นนี้ ผู้วิจัยมองว่า ชัดกันในเรื่องการแบ่งชนชั้น ที่ว่าชนชั้นผู้ทำว ต้องเป็นสิ่งล่อเท่านั้น สำหรับเหตุการณ์นี้ ชวลิต อารยศิริธรรม (สัมภาษณ์, 14 เมษายน 2556) ได้อธิบายว่ามีกรณีพิเศษอยู่ เนื่องจากว่าในอดีตนั้น มีหญิงชนชั้นผู้ทำว สิงล่อ แต่งงานกับชายในชนชั้นผู้น้อย แต่หญิงผู้นั้นถือตัวว่าเป็นชนชั้นผู้ทำว จึงไม่ยอมเข้าถือน้ำฝายชาย ต่อมาหญิงนั้นตั้งครรภ์และมีบุตร บุตรที่เกิดมานั้นใช้สิงล่อตามฝ่ายแม่ แต่ก็ถือว่าบุตรนั้นเป็นชนชั้นผู้น้อย จึงได้เกิดเหตุการณ์กรณีที่ว่า คนในบ้านนั้นใช้สิงล่อ แต่ไม่ได้อยู่ในชนชั้นผู้ทำว

2. วิถีชีวิตด้านที่อยู่อาศัย

เรือนไทดำ (ไทยทรงดำออกเสียงว่า เอือนไทดำ) ตรงกับคำในภาษาไทยปัจจุบันว่า บ้านซึ่งบ้านที่เป็น เรือนไทดำแบบดั้งเดิม เรียกว่า เรือนทรงกระดองเต่า ถือเป็นแบบแผนของเรือนไทดำดั้งเดิม เรือนไทดำในระยะแรกของการตั้งถิ่นฐานในประเทศไทย เป็นเรือนทรงกระดองเต่า และวางสันหลังคาไปในทิศทางเดียวกันโดยไม่มีแปลกแยก (วีระ อินพันทัง, 2554, หน้า 173) ต่อมารูปแบบเรือนไทดำได้เปลี่ยนแปลงไปตามความจำเป็น และความเหมาะสมตามยุคสมัย เพิ่มเป็น 4 รูปแบบ ได้แก่ เรือนไทดำแบบดั้งเดิม เรือนที่พัฒนามาจากแบบดั้งเดิม เรือนที่ได้รับอิทธิพลของท้องถิ่น และเรือนที่ได้รับอิทธิพลจากส่วนกลาง

ชาวไทยทรงดำนิยมปลูกเรือนไว้ใกล้ ๆ กัน เรือนไทดำแบบดั้งเดิมเป็นเรือนเครื่องผูกสร้างด้วยวัสดุหาง่ายในท้องถิ่นเป็นสำคัญ เช่น ไม้ไผ่ ต้นไม้ หญ้า เสาเรือน ทำด้วยไม้เนื้อแข็งทั้งต้นที่มียางไว้สำหรับวางรองรับคาน พื้นบ้านเรียกว่า ฟาก ทำด้วยไม้ไผ่ทุบให้เป็นชิ้น ๆ แผลออกเป็นแผ่น หรือจะใช้ไม้กระดานทำเป็นแผ่นปูพื้นบ้านก็ได้ (บุญส่ง จำปีหอม, สัมภาษณ์, 10 มกราคม 2555) มุงหลังคาด้วยหญ้าคาหรือแฝก โดยทำให้เป็นทรงโค้งรูปคล้ายกับกระดองเต่า ลักษณะยาวคลุมปิดฝาเรือนโดยรอบทุกด้านลงมาเกือบถึงพื้นดิน เพราะความยาวของหลังคาที่คลุมตัวเรือนด้านข้างทั้งหมดช่วยในการป้องกันลม ฝน และอากาศที่หนาวเย็น เนื่องจากในอดีตไทยทรงดำอยู่ในพื้นที่อากาศหนาว อีกทั้งรูปลักษณะเช่นนี้ ยังสื่อถึงคติความเชื่อสืบเนื่องจากนิทานโบราณ ที่เล่าสืบต่อกันมาว่า เต่ามีบุญคุณต่อมนุษย์ด้วยการช่วยสอนบทสวดถวายแด่แกน ทำให้มนุษย์ไม่ต้องได้รับโทษจากคำสาปของแกน มนุษย์จึงสร้างบ้านเรือนให้มีลักษณะคล้ายกระดองเต่า เพื่อระลึกถึงในบุญคุณของเต่า (สารานุกรมไทดำล้าค่า, 2547, หน้า 14) นอกจากนี้ยังกันเชื่อว่า เต่าเป็นผู้สอนให้มนุษย์สร้างเรือนยกเสาสูง โดยทำหลังคาตามแบบรูปทรงกระดองเต่าอีกด้วย ในปัจจุบัน

ยังมีการประดับกระดองเต่า วางรูปปั้นเต่า ใช้กระดองเต่าหรือसानกระดองเต่าประดับไว้ที่เสาเอกของบ้าน เป็นสัญลักษณ์สื่อถึงความเชื่อเรื่องเต่านี้ด้วย

หลังคาส่วนบนหน้าจั่วมี ฆอกูด ประดับอยู่ที่ยอดจั่วทั้งส่วนด้านหน้าและส่วนด้านหลังของเรือน ฆอกูดในอดีตทำมาจากเขาควายจริง ๆ ต่อมาใช้ไม้แกะสลักเป็นกิ่งคล้ายเขาควายไขว้กัน ใช้เป็นสัญลักษณ์แทนเขาควาย ซึ่งฆอกูด มีประดับไว้ เพื่อเป็นสัญลักษณ์สื่อถึงความอดทน ความสำเร็จ และความสำนึกในบุญคุณของควาย ที่คอยช่วยเหลือมนุษย์ อันแสดงถึงความผูกพันกันในสังคมเกษตร (ถนอม คงยิมละมัย, สัมภาษณ์, 5 มกราคม 2555) ซึ่งควายนับว่ามีบุญคุณต่อชาวไทยทรงดำมาก ดังเห็นจากตำนานที่เล่าขานกันมาเป็นคติความเชื่อว่า แถนเป็นผู้ส่งควายเขาลู่หรือควายทุย ให้มาเป็นสัตว์ใช้สอยช่วยเหลือมนุษย์บนโลก และเพราะมนุษย์สำนึกในบุญคุณของควายเขาลู่ จึงได้ทำฆอกูด เป็นตัวแทนเขาควาย เพื่อเป็นสัญลักษณ์สื่อถึงควายเขาลู่ ที่แถนให้มา เทิดทูลประดับไว้เหนือจั่วบ้าน (อภิญาวัฒน์ โภธิสาน, 2552, หน้า 66) อีกทั้งฆอกูด ยังเป็นสัญลักษณ์แสดงถึงฐานะของชนชั้นผู้ทำว เพราะฆอกูดจะมีประดับไว้เฉพาะเรือนของผู้ทำวเท่านั้น (ทองดี ทิศาวงศ์, สัมภาษณ์, 2 มีนาคม 2555) ส่วนบันไดขึ้นเรือน ในอดีตจะมีบันไดอยู่สองทาง อยู่ด้านส่วนหน้า กับด้านส่วนหลัง ชั้นบันไดใช้ไม้ทั้งต้นที่มีลักษณะเป็นเสากลม วางพาดขวางเป็นชั้นบันไดไว้ในแต่ละชั้น ต่อมาได้เปลี่ยนไปเป็นใช้ไม้แผ่นวางพาด โดยมีตะปุดอกยึดไว้ ตัวเรือนยกใต้ถุนสูง มีประโยชน์ในการเก็บสิ่งของเครื่องใช้ทางการเกษตร และประกอบกิจกรรมต่าง ๆ เช่น ทอผ้า ตำข้าว อาจแบ่งส่วนไว้สำหรับกั้นคอกเลี้ยงสัตว์ กับมีแคร่ไม้ไผ่นั่งเล่นและเป็นที่รับแขกในเวลากลางวัน ภายในตัวบ้านเป็นพื้นที่โล่งมีชานแดดยื่นออกจากตัวบ้าน และมียุ้งข้าวที่สร้างเป็นเรือนยกเสาสองไว้ข้างที่พักอาศัย

ภายในเรือนไทดำ แบ่งพื้นที่เป็น 3 ส่วน ดังนี้

ส่วนหน้า ใช้สำหรับรับแขก เรียกว่า กวางตุ้มหรือกวางตุ้ม

ส่วนกลางเรือน ใช้สำหรับนอนและทำอาหาร โดยแบ่งส่วนพื้นที่ออกเป็น 3 ส่วนคือ ส่วนที่เป็นนอน ครัว และส่วนที่เป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ ไว้สำหรับบูชาผีเรือน เรียกว่า กะล่อห้อง (มุมของผีเรือน) ไทยทรงดำได้ัญเชิญ ขวัญหัว ของผีปู่ ย่า พ่อ และแม่ ที่ถึงแก่กรรมไปแล้ว ให้มาสถิตบนเรือน ซึ่งในกะล่อห้องต้องมีสิ่งของ ดังนี้ 1. บั้งน้ำตง (หม้อน้ำ) ไว้ใส่น้ำให้ผีกิน 2. ถ้วยกือ หรือถ้วยเช่าเหล้า สำหรับใส่เหล้าให้ผีกิน และที่ฝาผนังห้องต้องเสียบ ใต้ ให้เท่ากับจำนวนคนที่อาศัยอยู่ในเรือนด้วย

ส่วนหลังเรือน เป็นที่พักแขกชั่วคราว หากครอบครัวใดเป็นชนชั้นผู้ทำว จะมีห้องเล็กอยู่ทางด้านข้างของตัวบ้าน เรียกห้องนี้ว่า กว้านผีเรือน (สมทรง บุรุษพัฒน์, 2540, หน้า 19)

เรือนไทดำในรูปแบบดั้งเดิมที่ปรากฏอยู่ในปัจจุบัน ส่วนใหญ่เป็นเรือนที่สร้างขึ้นเพื่อใช้เป็นเรือนตัวอย่าง เป็นการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมแบบดั้งเดิม แต่บ้านเรือนของไทยทรงดำปัจจุบัน มีลักษณะผสมผสานเรือนแบบดั้งเดิมกับเรือนสมัยใหม่ที่มีอิทธิพลจากส่วนกลาง โดยสร้างให้เป็นทรงสมัยใหม่ตามแบบสากลทั่วไป วัสดุที่ใช้ก็ไม่ใช่เรือนไม้ทั้งหลังและไม่ได้ยกพื้นบ้านให้สูงขึ้นจากพื้นดินแบบเรือนไทดำดั้งเดิม หากแต่เปลี่ยนเป็นไปวัสดุสมัยใหม่ประกอบด้วย เช่น ไม้ ปูน อิฐ รวมทั้งมุงหลังคาด้วยสังกะสีหรือกระเบื้อง ฯ เป็นต้น เนื่องจากวัสดุธรรมชาติหายากขึ้นทุกวัน กับอายุการใช้งานที่ไม่คงทน เช่น หญ้าคามุงหลังคา ที่ยังง่ายต่อการติดไฟ หากเกิดไฟไหม้อาจลุกลามไปเรือนใกล้เคียงอย่างรวดเร็ว รวมทั้งรูปแบบทรงหลังคาก็ไม่ได้เป็นทรงกระดองเต่า ที่ยาวควมลงมาเกือบถึงพื้นดินเช่นเรือนไทดำดั้งเดิมแล้ว หากแต่ปรับเปลี่ยนให้หลังคาคลุมเฉพาะส่วนด้านบน เผยให้เห็นฝาเรือนด้านข้างตัวบ้าน เพื่อให้เหมาะสมกับสภาพภูมิอากาศในประเทศไทย และสอดคล้องกับสภาพเศรษฐกิจด้วย แต่ไม่ว่าลักษณะที่อยู่อาศัยจะเปลี่ยนแปลงไปอย่างไร ก็ยังคงมีการแบ่งส่วนที่เรียกว่ากะล่อห้อง ไว้สำหรับบูชาผีเรือนอยู่ทุกบ้าน และบางบ้านได้มีสื่อสัญลักษณ์รูปเต่ารวมทั้งประดับเขาควายไว้ เพื่อสื่อถึงความเชื่อของไทยทรงดำ ซึ่งการเปลี่ยนแปลงไปของวิถีชีวิตด้านที่อยู่อาศัย แสดงให้เห็นว่าชนกลุ่มนี้ ยังคงเลือกที่จะดำรงไว้ในส่วนที่เกี่ยวกับการนับถือผีและพิธีกรรมตามความเชื่อดั้งเดิมอยู่

3. วิถีชีวิตด้านการตกแต่งร่างกาย

ไทยทรงดำมีวัฒนธรรมในการดำเนินชีวิต ที่แสดงออกมาอย่างเป็นระเบียบแบบแผน โดยเฉพาะการแต่งกาย แบ่งแยกอย่างชัดเจนทั้งชายและหญิง ซึ่งในอดีตไทยทรงดำจะผลิตเสื้อผ้าและเครื่องแต่งกายใช้เองทั้งหมด เริ่มตั้งแต่การปลูกฝ้าย ปลูกหม่อนเลี้ยงไหม เพื่อผลิตเส้นใยและทอผ้าใช้เอง เป็นผ้าฝ้ายทอมือที่ย้อมครามจนเป็นสีดำ ซึ่งเป็นสีหลักของเสื้อผ้าทั้งหมด และใช้การปักกลดลายด้วยเส้นไหมสีขาว สีเขียว สีเหลือง สีแดง ลงบนผืนผ้าสีดำร่วมด้วย เรียกว่า เอื้อ (การปักลายผ้า) โดยปักกลดลายลงบนผ้าแต่เพียงส่วนน้อยเท่านั้น ซึ่งในการใส่เสื้อผ้า ต้องใส่ให้ถูกต้องตามธรรมเนียม เช่น เสื้อไท มีจำนวนกระดุมหลายเม็ดเรียงกันเป็นแนวยาวลงมา ผู้ใส่ต้องติดกระดุมให้ตรงกับรังดุมที่ถูกต้อง หากใส่กระดุมผิดตำแหน่ง จะทำให้ผู้ที่พบเห็นตำหนิได้ว่า เป็นคนขาดความรอบคอบและมักง่าย (ยง พยายาม, สัมภาษณ์, 10 มีนาคม 2555)

ทั้งนี้ การติดกระดุมเสื้อของไทยทรงดำ จะทำที่ติดกระดุมในจำนวนที่เป็นเลขคี่เท่านั้น เช่น 9, 11, 13, 15, 19, 21, 25, 29 เม็ด เป็นต้น บางท่านอาจเย็บติดกระดุมไว้มากถึง 49 เม็ด แล้วแต่ความชอบ ซึ่งการติดกระดุมเป็นจำนวนเลขคี่ เป็นสัญลักษณ์เปรียบเทียบกับคำสอนดั้งเดิมเล่าสืบกันมาของบรรพบุรุษไทยทรงดำ กล่าวว่า คนเราเกิดมา ต่างเกิดมาเพียงตัวคนเดียว

ถึงจะมีคู่มือต้องจากกันได้ จึงพึงระลึกไว้เสมอว่ามีแต่ตัวคนเดียวอย่างนี้ (แสง ฐปทอง, สัมภาษณ์, 10 มกราคม 2555)

3.1 การแต่งกายและเครื่องประดับสำหรับเด็ก

เด็กเล็กเกิดใหม่อาจยังไม่ต้องใส่เสื้อผ้า ใช้แต่เพียงผ้าหนึ่งผืน ปิดหน้าอกกับหน้าท้อง หรือผูกผ้าเอี๊ยม โดยให้มีสายโยงไปผูกมัดไว้ด้านหลัง และถ้าหากมารดาออกไปทำงานนอกบ้าน โดยต้องการนำลูกไปดูแลอย่างใกล้ชิด มารดาจะใช้ผ้าเสี่ยหลา หรือเรียกสั้น ๆ ว่า ล่า (ผ้าสะพาย หรือผ้าอุ้มเด็ก) ห่อตัวเด็กน้อยผูกติดไว้กับตัวมารดา ซึ่งถ้าแดดร้อนมารดาจะนำ มู่ หรือ มู ที่ทำมาจากผ้าฝ้ายปักด้วยไหมหลากสี มาสวมศีรษะเพื่อป้องกันแดด ให้กับเด็กที่มีอายุตั้งแต่แรกเกิดถึงสามขวบ มู่ มีทั้งของเด็กหญิงและเด็กชาย (หยด จอกถม, สัมภาษณ์, 10 มกราคม 2555) ดังนี้

มู่ เด็กหญิง เป็นหมวกที่มีลักษณะเป็นรูปสี่เหลี่ยมคล้ายถุง ด้านหน้าสั้น ด้านหลังยาวถึงท้ายทอย มุมบนสองมุมประดับด้วยกระจหรือผ้าหลากสี

มู่ เด็กชาย เป็นหมวกที่มีลักษณะเป็นรูปวงกลม มีการตกแต่งด้วยการเย็บดอกประดับไว้

นอกจากนี้ ยังมีมู่สำหรับแม่หมด (ผู้นำในการทำพิธีกรรม) ใช้สวมในขณะทำพิธี เพื่อป้องกันขวัญออกจากร่างกาย มู่ของแม่หมด จะเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ด้านบนไม่มีผ้าปิด ด้านข้างซ้ายและขวาใช้ผ้าไหมหลากสีประดับไว้ นิยมทำเป็นลวดลายพันธุ์พฤกษา เช่น ลายดอกพยอม ลายดอกมะลิ ลายขาบัว ลายดอกพิกุล และลายดาวลอย เป็นต้น (เทศ พิมพิงาม, สัมภาษณ์, 3 มีนาคม 2555)

เมื่อเด็กอายุประมาณ 1 ขวบ จนถึงอายุประมาณ 13 ปี เด็กชายและเด็กหญิงในอดีตจะยังไม่นุ่งกางเกง เพราะเด็กผู้ชายใช้การผูกสายพวย เด็กผู้หญิงใส่จับปิ้ง (ไทยทรงดำ เรียกว่า ตี๋ปิ้ง) ซึ่งเป็นสายสร้อยที่ใช้ผูกห้อยไว้รอบเอวของเด็ก โดยทำให้ส่วนด้านหน้า สามารถปิดบังอวัยวะเพศได้ ถือเป็นเครื่องประดับสำหรับเด็กอย่างหนึ่ง นิยมทำด้วยวัสดุมีค่า เช่น นาคหรือเงินแล้วแต่ฐานะ (ถนอม คงยิมละมัย, สัมภาษณ์, 10 มีนาคม 2555) ปัจจุบันสายพวยและจับปิ้งได้ถูกลดความนิยมลง เพราะเป็นของมีค่า เด็กยังรักษาของไม่เป็น อาจทำหายได้ ผู้ใหญ่จึงนิยมซื้อเสื้อผ้าเด็กสำเร็จรูป ให้เด็กสวมใส่ เนื่องจากมีราคาถูกกว่า

3.2 การแต่งกายและเครื่องประดับสำหรับวัยผู้ใหญ่

เมื่อพ้นวัยเด็กมาแล้ว การแต่งกายของไทยทรงดำ มีการเปลี่ยนแปลงให้เหมาะสมกับวัยและลักษณะการใช้งานที่แตกต่างกันทั้งชายและหญิง ซึ่งจะมีชุดที่สวมใส่ตามโอกาส ตั้งแต่การแต่งกายอยู่บ้าน ไปทำงานและไปงานสำคัญ ซึ่งไม่ว่าจะแต่งกายแตกต่างกันไปอย่างไร แต่จะมี

เสื้ออยู่ 2 ชนิด คือ เสื้อฮี และเสื้อตึก ที่ทุกคนทั้งหญิงชายจะใช้ใส่ เพื่อเป็นสื่อแสดงออกในความหมาย ดังนี้

เสื้อฮี (คำว่า ฮี แปลว่า ยาว) เป็นเสื้อสำคัญที่ชายและหญิงจะต้องมีไว้ประจำตัว อย่างน้อยคนละ 1-3 ตัว เป็นเสื้อที่มีความยาวคลุมลงมาปิดหัวเข่า ตัดเย็บจากผ้าฝ้ายย้อมคราม สำหรับเป็นชุดใส่ในงานพิธีสำคัญ ทั้งงานมงคลและงานอวมงคล เช่น งานแต่ง งานขึ้นบ้านใหม่ และงานศพ เป็นเสื้อที่ใช้ใส่ในงานพิธีกรรม เพื่อแสดงสถานภาพของตัวเอง เช่น เป็นชายหรือสะใภ้ โดยหำมนำมาใส่เล่นและต้องใส่ให้ถูกต้อง ด้วยการสวมเอาด้านที่มีสีสันสวยงามเอาไว้ข้างใน ห้ามเอาใส่ออกมาด้านนอก เพราะด้านที่มีสีสันสวยงามเอาไว้อาจให้กับคนตายเท่านั้น ซึ่งเสื้อฮีนี้ มารดาจะเป็นผู้ตัดเย็บ เพื่อมอบให้ลูกของตนเมื่อพวกเขาได้โตเป็นหนุ่มสาว อายุประมาณ 20 ปีไปแล้ว เสื้อฮีเป็นเสมือนของสำคัญ เป็นสัญลักษณ์แทนตัว ของเจ้าของเสื้อฮี (ประสิทธิ์ นิลนวล, สัมภาษณ์, 11 กุมภาพันธ์ 2555) คราวใดที่เจ้าของเสื้อฮีเจ็บป่วย พ่อแม่หรือญาติต้องนำเสื้อไปไว้ที่บ้านหมอทำพิธี เรียกว่า พิธีขึ้นเสื้อ หมอพิธีจะนำเสื้อไปไว้บนหิ้งครู เป็นการบอกครูให้รับทราบ และขอความเมตตา ซึ่งวิธีนี้อาจจะทำให้ผู้เจ็บป่วย หายเจ็บป่วยได้ (ยนต์ ห่อมล้อม, สัมภาษณ์, 2 มีนาคม 2557) เมื่อเจ้าของเสื้อสิ้นชีวิตลง เสื้อฮีจะถูกนำมาใช้คลุมโลงศพ โดยนำเสื้อด้านที่มีสีสันสวยงามออกด้านนอก (สิริ พึ่งเดช, 2519, หน้า 239) เปรียบได้กับคติที่ว่า เมื่อถึงแก่กรรมไปแล้ว ความดีที่ได้ทำมานั้นไม่ได้สูญเปล่าไปไหน ลูกหลานทุกคนได้รับรู้รับทราบกันหมดแล้ว และยังเชื่อกันว่า ขวัญของเจ้าเสื้อจะต้องไปเข้าเฝ้าแดนหลังจากสิ้นชีวิตไปแล้ว (ดำ โกลาวัลย์, สัมภาษณ์, 10 มกราคม 2555) บางสถานการณ์ ในปัจจุบัน เสื้อฮีอาจจะถูกนำมาพันไว้รอบหน้าอก (ไทยทรงดำ เรียกว่า ฮ้างนม) เนื่องจากเสื้อฮีเป็นเสื้อที่มีคุณค่าในการใส่ประกอบพิธีกรรม สะใภ้หรือเขยที่มาร่วมงานในพิธีกรรม อาจจะวุ่นสาละวนช่วยงานในพิธีกรรมหลายอย่าง ทำให้ไม่สะดวกที่จะใส่เสื้อฮีที่มีความยาว ผนวกกับอากาศในเมืองไทยที่ร้อนอบอ้าว ทำให้ผู้หญิงที่ใส่เสื้อฮีบางคนต้องถอดเอาเสื้อฮีมาคาดพันไว้ที่รอบหน้าอกแทนการใส่ หรือผู้ชายอาจนำเสื้อฮีมาพาดบ่า แทนการใส่เสื้อฮี เพื่อให้ยังคงสัญลักษณ์แสดงสถานะเขยหรือสะใภ้ ให้ถูกต้องตามธรรมเนียมดั้งเดิม

นอกจากนี้ยังมีเสื้อพิเศษ ที่เรียกว่า เสื้อตึก เป็นเสื้อไว้ทุกข์ ที่ใช้เฉพาะในงานศพ เท่านั้น ผู้ที่มีสิทธิใส่ได้ คือ ลูกหลานสืบเดียวกับผู้ตาย ทั้งชายและหญิง เสื้อตึกเป็นเสื้อที่ทำมาจากผ้าดิบสีขาว สำหรับใส่เพื่อไว้ทุกข์ให้กับผู้เสียชีวิต รูปทรงของเสื้อเป็นรูปแบบเดียวกันทั้งชายและหญิง โดยตัดเป็นทรงกระสอบ ความยาวประมาณเสื้อปกติทั่วไป มีลักษณะเป็นคอวีทั้งด้านหน้าและด้านหลัง ไม่มีแขน ด้านข้างไม่เย็บให้ติดกัน แต่ใช้การผูกเหมือนผูกโบว์ และโพกผ้าดิบสีขาว

ไว้ที่ศีรษะ (ชาญณรงค์ พุณนาม, สัมภาษณ์, 3 มีนาคม 2555) ดังที่ สิริ พึ่งเดช (2519, หน้า 241) กล่าวว่า เมื่อพ่อแม่หรือญาติผู้ใหญ่เสียชีวิตลง ลูกหลานผีเดียวกับผู้ตายจะใส่เสื้อตึก โดยใส่คลุมไว้ด้านนอกของชุดที่ใส่อยู่ และโปกศีรษะด้วยผ้าขาวตัดเป็นรูปสี่เหลี่ยมแล้วพับครึ่งด้านเฉียงให้เป็นรูปสามเหลี่ยม ดังคำกล่าวที่ว่า นุ่งเสื้อตึก ปกหัวขาว

ส่วนการแต่งกายที่เหลือเป็นการแต่งกาย ที่แบ่งแยกผู้ชายกับผู้หญิง ตามแต่โอกาส ดังนี้

3.2.1 การแต่งกายของผู้ชาย

การแต่งกายอยู่บ้าน ผู้ชายนุ่งกางเกงขาสั้นสีดำที่เรียกว่า ส้วงก้อม (ก้อม แปลว่า สั้น) แล้วคาดผ้าขาวม้าทับที่เอว ไม่นิยมสวมเสื้อ ปัจจุบันนุ่งกางเกงขาสั้นทั่วไป อาจผูกคาดผ้าขาวม้าที่เอวหรือไม่ผูก และสวมเสื้อยืดธรรมดาหรือไม่สวมเสื้อก็ได้

การแต่งกายไปทำงานหรือเดินทาง ผู้ชายนุ่งส้วงก้อม คาดเข็มขัด สวมเสื้อก้อม ถ้าเดินทางไกลหรือออกงานสำคัญ ต้องมีกระเป๋าคาดเอวที่เรียกว่า หลวมหรือกระเป๋าปักเอว เป็นของประดับสำหรับผู้ชายอย่างหนึ่ง ทำด้วยผ้าสีดำ บักลวดลายสีแดงสลักสีเหลือง มีฟู่ตอนปลาย ทำด้วยด้ายหลากสี ใช้คาดทับที่เอวนอกเสื้อก้อม ไว้สำหรับใส่ของใช้ประจำตัว เช่น เงิน หมาก พลุ ยาสูบ และอาวุธเล็ก ๆ เป็นต้น

การแต่งกายไปงานสำคัญ ผู้ชายนุ่งกางเกงขายาวสีดำ เรียกว่า ส้วงฮี สวมเสื้อฮีหรือเสื้อไท (เลือกใส่เสื้ออย่างใดอย่างหนึ่ง)

เสื้อ ของผู้ชายไทยทรงดำ มี 4 แบบ ได้แก่

เสื้อไท คือ เสื้อสำหรับใช้ใส่ไปเที่ยว เป็นเสื้อแขนยาวสีดำ รัดเอว ปลายย้วยเล็กน้อย มีกระดุมเงินติดเป็นแถวยาวประมาณ 9–29 เม็ด บางพื้นที่เรียกเสื้อไทว่า เสื้อซอนหรือซอน ที่เรียกว่าซอนเพราะที่บริเวณเอวทั้งสองข้างมีระบายบานออกตรงชายเสื้อ

เสื้อฮี (ผู้ชาย) เป็นเสื้อทรงกระบอกตรงลงมา (ไม่ได้ไว้ที่ส่วนเอว) คอกกลม ผ่าด้านหน้า โดยผ่าขาดตั้งแต่กระดุมคอดลงมาจนถึงชายเสื้อด้านล่าง เสื้อด้านขวาป้ายทับด้านซ้าย ติดกระดุมที่คอเสื้อด้านข้างหนึ่งเม็ด และติดกระดุมอีกเม็ดที่บริเวณส่วนเอว ด้านเดียวกับที่ติดกระดุมคอเสื้อ แขนยาวปลายแขนแคบสอบ ตัวเสื้อสีดำปักลวดลายสีล้วนดูชัดตามด้านข้างของเสื้อ โดยเฉพาะบริเวณตะเข็บเสื้อ นิยมปักเป็นลายเดินเส้น เรียกว่า ลายขอกูด อาจประดับตกแต่งด้วยเศษผ้าไหมหลากสีและกระจกเล็ก ๆ ที่ด้านข้างของเสื้อ แต่จะมีลวดลายไม่เยอะเท่าเสื้อฮีหญิง

เสื้อหงแห่ง เป็นเสื้อแขนสั้นสีดำ คอตั้ง ติดกระดุมประมาณ 5 เม็ด ด้านข้างทั้งสองด้านแหวกประมาณหนึ่งคืบ ใช้สำหรับใส่ทำงาน

เสื้อก้อม เป็นเสื้อผ้าฝ้ายสำหรับใส่ได้ทั่วไป สีดำทั้งตัวเข้ารูป มีความยาวประมาณ เลยเอวนิคหน่อย ด้านข้างโค้งเว้าเข้าเอว ชายเสื้อบานออก ปลายของตัวเสื้อด้านข้างทั้งสองด้าน ฝ้ายาวประมาณ 4-5 เซนติเมตร แขนเสื้อทรงกระบอก ยาวถึงข้อมือ คอตั้ง ฝ้าหน้า ติดกระดุมเงิน ยอดแหลม เรียงลงมาประมาณ 5-19 เม็ด แขนเสื้อช่วงใต้รักแร้ตัดฝ้าเป็นรูปสี่เหลี่ยมเย็บติด ช่วย ให้สามารถยกแขนขึ้นลงได้สะดวก

กางเกง ของผู้ชายไทยทรงดำ เรียกว่า ส้วงหรือช่วง มี 2 ชนิด ดังนี้

ส้วงก้อม เป็นกางเกงขาสั้น (ก้อม หมายถึง สั้น) มีขอบกางเกงกว้าง แบบกางเกง จีน ปลายแคบเรียวยาวประมาณหัวเข่าหรือปิดเข่า ขอบเอวกางเกงแตกต่างกับกางเกงจีนตรงการ เย็บประกอบฝ้าแต่ละชิ้น และโดยเฉพาะตรงเป้ากางเกง เวลานั่งต้องทบเอวกางเกงลงทบพับไว้ ด้านหน้า พับทบเอว อาจผูกคาดฝ้าขาวม้าที่เอวหรือไม่ผูก

ส้วงฮี เป็นกางเกงขายาว ตัดเย็บด้วยฝ้าสีดำ ไม่ต่อขอบเอว แต่เย็บเป็นส่วน ๆ ต่อกันระหว่างขาจำนวน 8 ชิ้น (ธิดา ชมพูนิช, 2539, หน้า 91)

3.2.2 การแต่งกายของผู้หญิง

ถนอม คงยิมละมัย (สัมภาษณ์, 5 มกราคม 2555) ได้เล่าถึงการแต่งกายของสตรี ไทยทรงดำ ว่ามีแบบแผนในการสวมใส่เสื้อผ้า เพื่อแสดงสถานภาพอย่างหนึ่ง ดังเช่น เมื่ออยู่บ้าน จะใส่เสื้อก้อมหรือจะใช้ฝ้าอ้งนม (ฝ้าที่ใช้สำหรับพันไว้รอบหน้าอก) ซึ่งเป็นฝ้าแถบยาวประมาณ 2 เมตร กว้างประมาณ 50 เซนติเมตร สีดำ ไม่นิยมปักสวดลาย นิยมใช้เฉพาะหญิงสูงอายุ ซึ่ง อาจจะทำฝ้าเปียว มาพาดคล้องคออีกผืนก็ได้ สีของฝ้าเปียวเป็นสัญลักษณ์แสดงสถานภาพของ หญิงสาวผู้นั้นด้วย ฝ้าเปียวเป็นฝ้าแถบสีดำ สีแดง สีเหลือง สีเขียว สีขาว ฯ ผืนฝ้ายาวประมาณ 1 เมตร กว้างประมาณ 30 เซนติเมตร ชายฝ้าทั้งสองด้านนิยมปักลวดลายเดินเส้นสวยงามหลากสี ฝ้าเปียวไม่ใช่เป็นเพียงฝ้าที่ใช้สำหรับพาดคล้องคอเท่านั้น ในอดีตใช้ในเชิงสัญลักษณ์ด้วยว่า ฝ้า เปียวสำหรับสตรีที่ยังไม่ได้แต่งงาน ใช้ฝ้าสีสด เช่น สีแดง สีเขียว สีชมพู หากเป็นสตรีที่แต่งงานแล้ว ใช้ฝ้าเปียวสีดำเท่านั้นที่นำมาคล้องพาดคอหรือคาดหน้าอก แต่เดิมผู้หญิงไทยทรงดำใช้ฝ้าเปียว อย่างสารพัดประโยชน์ เช่นเดียวกับฝ้าขาวม้าของผู้ชาย โดยผู้หญิงจะใช้เป็นฝ้าโพกหัวกันแดด พาดบ่า คาดอก พาดคอ ต่อมาลักษณะการใช้ฝ้าเปียวได้เปลี่ยนแปลงไปเป็นฝ้าสไบ ตามอิทธิพล ของสตรีไทยพื้นถิ่นลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา ที่นิยมห่มสไบ ต่อมาจึงมีกระแสนิยมของหญิงไทยทรงดำ ที่ใช้ฝ้าเปียวห่มเป็นสไบเฉียงทับด้านนอกเสื้อก้อม ขณะไปวัดหรืองานพิธีต่าง ๆ (ประทุม ปี่แก้ว, สัมภาษณ์ 15 กรกฎาคม 2555)

การแต่งกายอยู่บ้านของหญิงสูงอายุจึงใช้ผ้าสีดำที่เรียกว่า ผ้าฮ้างนม โดยนำมา พันไว้รอบหน้าอกหรือจะใส่ไว้กับเสื้อชั้นในสีดำและนุ่งซิ่นลายแดงโม ส่วนหญิงสาวที่ยังไม่ได้ แต่งงาน จะสวมเสื้อก้อม นุ่งผ้าซิ่นลายแดงโม ใช้ผ้าเปี้ยวสีสดใสพาดคอ แต่ถ้าหากอยู่เพียงภายใน บ้านและอากาศร้อน หญิงสาวอาจจะใช้แต่เพียงนำผ้าเปี้ยวมาพันคาดไว้รอบหน้าอกและนุ่งกับ ผ้าซิ่นลายแดงโมก็ได้ ในปัจจุบันผ้าเปี้ยวได้เปลี่ยนบทบาทไปจากเดิม เนื่องจากผู้หญิงไทยทรงดำ ในรุ่นหลัง ๆ มิได้เคร่งครัดในเรื่องสีของผ้าเปี้ยวเท่าใด เนื่องจากในบางครั้งอาจมีการนัดกันใส่ผ้า เปี้ยวสีเดียวกันของกลุ่มสตรีหลายวัย เช่น เมื่อมีการจัดงานประเพณีต่าง ๆ ที่หลายหมู่บ้านได้จัด งานร่วมกัน จะมีการใช้สีของผ้าเปี้ยวเป็นสัญลักษณ์ว่า ตนมาจากหมู่บ้านใด เพื่อจะได้ไม่พลัดหลง กับกลุ่มของตนภายในงานนั้น

การแต่งกายไปทำงานหรือเดินทาง ผู้หญิงสวมเสื้อก้อม นุ่งผ้าซิ่นลายแดงโม แต่หากเป็นการแต่งกายไปงานสำคัญ ผู้หญิงสวมเสื้อฮ้างหญิง นุ่งผ้าซิ่นลายแดงโมหรือผ้าซิ่นตาหมี เสื้อ ของผู้หญิงไทยทรงดำ มี 4 แบบ ดังนี้

เสื้อก้อม เป็นเสื้อสีดำทั้งตัว แขนยาวทรงกระบอกและมีผ้าสีเหลี่ยมเย็บแทรกอยู่ ใต้รักแร้ เพื่อสะดวกเวลายกแขนขึ้นลงทำให้เสื้อบริเวณใต้รักแร้ไม่ขาดง่าย คอตั้งไม่มีปก ผ่าหน้า สบายเสื้ออยู่ด้านขวา ติดกระดุมประมาณ 9-13 เม็ด เข้ารูปลอกและผายออก โഴ้หน้าท้องหรือโซ้ หัวเข็มขัด

เสื้อฮ้าง (ผู้หญิง) เป็นเสื้อคลุมสีดำยาวลงมาถึงเข่า ทรงกระสอบตรงลงมา ไม่เว้าเอว แขนยาวปลายแขนแคบสอบ คอแหลม สบายเสื้อกับสาด้านหน้าของตัวเสื้อเป็นผ้าซิ่นเดียวกัน การตัดเย็บประกอบด้วยผ้า 10 ชั้น ด้านนอกเป็นสีดำล้วนหรือมีลวดลายปักเล็กน้อย ส่วนด้านในมี การปักลวดลายสีอื่นต่าง ๆ ส่วนช่วงไหล่และด้านข้างของตัวเสื้อทุกชิ้นไม่มีตะเข็บ ด้านหน้ามีการ แทรกผ้ารูปสามเหลี่ยมยอดแหลม มีลวดลายตรงปลายที่ระหว่างสาด้านหน้ากับสาด้านหลัง และแผ่นผ้า ด้านหน้าทั้งสองข้าง ซึ่งทำให้ตัวเสื้อด้านหน้าใหญ่กว่าด้านหลัง เหมาะแก่การสวมใส่สำหรับสตรี ซึ่งมีหน้าอกไม่เหมือนกับสุภาพบุรุษ ที่คอเสื้อด้านหลัง จับจีบย่น 2 แห่ง เพื่อให้คอเสื้อตั้งขึ้น เหมาะแก่การสวมใส่ เรียกว่า แอ้วแหนบ (ธิดา ชมพูนิช, 2539, หน้า 95) ด้านในของตัวเสื้อ มี รอยต่อของตะเข็บมาก สามารถทำให้เรียบร้อยขึ้นด้วยการใช้ผ้าสีแถบยาวหลากสี นำมาหุ้มปิด ตะเข็บทั้งหมด ที่ชายเสื้อ คอ และสาด้านเสื้อ ตกแต่งด้วยผ้าสีลายดอกจันทน์ ซึ่งมีกลีบทำด้วยผ้าพับ ปลายแหลม และใช้กระจกเงาทำเป็นเกสรตรงกลางดอก ดอกจันทน์ทุกดอกบรรจุอยู่บนผ้าทรง สีเหลี่ยมจัตุรัสแล้วเย็บดอกต่อกันเป็นแถบยาวรอบชายเสื้อทั้งหมด

เสื้อชั้นในหรือเสื้อน้อย เป็นเสื้อไม่มีแขน สีดำหรือสีขาว เย็บตะเข็บเข้ารูป ยาว
ประมาณเอว ผ่าอกด้านหน้า มีกระดุม 5 เม็ด

เสื้อห่อหุ้ม เป็นเสื้อคอตั้ง สีดำ ติดกระดุมประมาณ 5 เม็ด ด้านข้างทั้งสองด้าน
แหวกประมาณหนึ่งคืบ ใช้ใส่ทำงาน

ผ้าซิ่น ของสตรีไทยทรงดำ มี 2 ชนิด ดังนี้

ผ้าซิ่นตาหมี่หรือซิ่นใหม่หมี่ สตรีไทยทรงดำในอดีต นิยมสวมใส่ผ้าซิ่นตาหมี่ให้กับ
ผู้เสียชีวิตที่เป็นเจ้าของซิ่นผืนนั้น และจะเผาไปพร้อมกับศพ เพราะเชื่อว่าสตรีผู้นั้นจะได้แต่งกาย
สวยงามไปเข้าเฝ้าแฉกที่เมืองฟ้า (นุชชา จำปาทอง, สัมภาษณ์, 9 มกราคม 2556) ในปัจจุบัน
ผ้าซิ่นตาหมี่เป็นสิ่งหายาก เนื่องจากผ้าซิ่นตาหมี่ถูกเผาไปพร้อมกับศพผู้เป็นเจ้าของ และหา
ผู้ทอผ้าซิ่นตาหมี่รุ่นใหม่ได้ยากขึ้น โดยมากผู้ใช้ผ้าซิ่นชนิดนี้ มีแต่พวกแม่มดใส่ทำพิธีกรรม
ไม่นิยมนำมาใช้ในชีวิตประจำวัน ดังที่ ถนอม คงยิ้มละมัย (สัมภาษณ์, 10 มีนาคม 2555) เล่าว่า
ในประเทศไทย หากย้อนขึ้นไปประมาณ 50 ปีที่ผ่านมา ผ้าซิ่นตาหมี่ของเก่า ๆ ยังคงมีเหลือสืบต่อ
มาถึงรุ่นลูกหลาน โดยถูกเก็บไว้ในขมุก (ภาชนะใส่เสื้อผ้า) ไทยทรงดำรุ่นใหม่บางส่วน อาจไม่รู้จัก
ผ้าซิ่นชนิดนี้ จึงไม่นำมาสวมใส่ ต่อมาผ้าซิ่นตาหมี่ ได้มีการทอขึ้นมาใหม่ที่ตำบลหนองปรัง อำเภอก
เขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี โดยมีนางไสว อ้อยทอง ซึ่งเป็นผู้เดียวในขณะนั้น ที่นุ่งซิ่นตาหมี่ไปวัด
และนำออกเผยแพร่จนเป็นที่รู้จักเพิ่มขึ้น ต่อมาในปี พ.ศ. 2539 นางไสว อ้อยทอง ได้รับรางวัลถ้วย
พระราชทานของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาสยามบรมราชกุมารี ด้านการแต่งกายงาม ในงาน
เผยแพร่วัฒนธรรมไทยทรงดำ ที่ตำบลห้วยยางโพน (บ้านหัวเขาจีน) อำเภอกปากท่อ จังหวัดราชบุรี
หลังจากนั้น ซิ่นตาหมี่จึงเริ่มมีผู้นำออกมาใช้ในงานประเพณีไทยทรงดำเรื่อยมา

ผ้าซิ่นลายแดงโม คือ ผ้าซิ่นที่เป็นผ้าฝ้ายย้อมครามให้มีสีครามเข้มเกือบดำ
ทอสลับลีขาวหรือสีฟ้าอ่อน เป็นลายทางยาวตรงลงมา ลายเส้นตรงตามแนวยาวนี้ มองดูโดยรวม
คล้ายกับลายของผลแดงโม จึงเรียกกันว่า ลายแดงโม สตรีไทยทรงดำใช้นุ่งกันทุกคนในทุกโอกาส
ลวดลายในผ้าซิ่นมีความหนาของทางเป็นเส้นเล็ก ใหญ่ สลับกันไปอย่างมีระเบียบแบบแผน โดยม
ีความหมาย ดังที่ ธิดา ชมพูนิช (2539, หน้า 83) กล่าวไว้ ดังนี้

ลายที่	1	ลายเส้นหนา 2 เส้น อยู่ชิดกัน หมายถึง การที่ไทย-ลาว เป็นพี่น้องกัน
ลายที่	2	เส้นเล็กเดี่ยว หมายถึงความเดียวดาย
ลายที่	3	เส้นหนา 2 เส้น อยู่ห่างกัน หมายถึงไทย-ลาว แยกจากกัน

จากการสัมภาษณ์ ทอด ชมยิ้ม (สัมภาษณ์, 10 มกราคม 2555) ได้อธิบายว่า
ผ้าซิ่นหนึ่งผืนประกอบด้วยผ้า 3 ส่วน นำมาเย็บต่อให้เป็นผืนเดียว แบ่งเป็น ส่วนหัวซิ่น ส่วนตัวซิ่น

และส่วนตีน การที่ผ้าชิ้นมีรูปแบบเช่นนี้ นอกจากเรื่องของความงามแล้ว ยังเกี่ยวข้องกับหน้าที่ใช้สอย ดังนี้

หัวชิ้น เป็นส่วนท่อนบนสุด ใช้ผ้าที่มีสีครามเข้มเกือบดำทั้งหมด มีความยาวประมาณ 25 เซนติเมตร ส่วนหัวชิ้นนี้เวลานุ่ง ผู้นุ่งต้องม้วนพับกับเข็มขัดที่ด้านหน้า เป็นส่วนที่ถูกชายเสื้อทับไว้ จึงไม่จำเป็นต้องทำให้มีลวดลาย

ตัวชิ้น เป็นผืนผ้าส่วนกลางที่โซ่วลายแดงโมอย่างเด่นชัด ลายทางยาวสีฟ้าอ่อนหรือสีขาว ทอสลับกับผืนผ้าสีครามดำ ใช้เส้นฝ้ายสีแดงเป็นเส้นยืน และใช้เส้นฝ้ายสีดำเป็นเส้นพุ่ง มีความยาวประมาณ 60 เซนติเมตร

ตีนชิ้น เป็น ผ้าคณละชิ้นกับสองส่วนแรก นำมาเย็บติดตรงส่วนปลายของชายผ้า โดยติดขวางลายตัวชิ้นไว้ เพื่อเป็นการจบลายผ้าชิ้นทั้งผืน ตีนชิ้นต้องมีความหนาพิเศษ เพื่อไม่ให้ผ้าชิ้นขาดง่าย เพราะขอบชายผ้าชิ้นเป็นส่วนที่ต้องสัมผัสกับสิ่งต่าง ๆ อีกทั้งตีนชิ้นยังทำให้ขอบชายผ้าชิ้นทนทานไม่หลุดลุ่ยหรือยืดออกได้ ลายตีนชิ้นเป็นผ้าทอลายเฉพาะสีน้ำเงินสลับกับพื้นดำ เป็นลายขวาง มีความกว้างประมาณ 3 - 3.5 เซนติเมตร

ในปัจจุบัน อาจเพราะความสะดวกในการทอผ้า จึงนิยมทอผ้าชิ้นโดยให้ส่วนหัวชิ้นกับส่วนตัวชิ้นเป็นผ้าผืนเดียวกัน ส่วนตีนชิ้นยังคงใช้ผ้าคณละผืนมาเย็บต่อกัน เนื่องจากส่วนตีนชิ้นยังต้องใช้ผ้าที่มีความหนาเป็นพิเศษอยู่ และในส่วนตีนชิ้นนี้ สำหรับสตรีที่สามีได้เสียชีวิตลง ผู้เป็นภรรยาต้องเลาะส่วนตีนชิ้นออกทั้งหมด เพื่อเป็นสัญลักษณ์แห่งการไว้ทุกข์ให้กับสามี จนกว่าจะออกทุกข์ จึงสามารถนำมาเย็บติดคืนดั้งเดิมได้ (บุญกุล ชมภูนิช, 2538, หน้า 40)

วิธีนุ่งผ้าชิ้น ใช้วิธีนุ่งที่เรียกว่า ทบหน้าวัว เป็นการนุ่งผ้าโดยจับขอบด้านบนของชิ้นทั้งด้านซ้ายและด้านขวา เอามุมของทั้งสองด้านมาทับกันตรงกลางเอว ใช้เชือกผูกให้พอดีกับเอว แล้วพับชายผ้าที่เกินลงมา จากนั้นคาดเข็มขัดหรือขมวดไว้กลางหน้าท้องให้ชายชิ้นส่วนด้านหน้า สั้นกว่าส่วนด้านหลัง เพื่อความสะดวกในขณะก้าวเดินหรือทำงาน เป็นวิธีนุ่งผ้าชิ้นที่แตกต่างจากสตรีชาวไทยพื้นเมืองโดยทั่วไป และในสมัยก่อนนิยมนุ่งผ้าชิ้นสองผืนซ้อนกัน เพื่อรักษาผ้าผืนด้านนอกไม่ให้ขาดง่าย ผ้าชิ้นผืนด้านในจะเป็นสีดำล้วน ไม่มีลาย (ยง พยายาม, สัมภาษณ์, 10 มีนาคม 2555)

ในปัจจุบัน รูปแบบการแต่งกายของสตรีไทยทรงดำ ได้ถูกปรับเปลี่ยนตามความเหมาะสมของสังคมแต่ละพื้นที่ อาทิ ไทยดำในประเทศเวียดนาม ปัจจุบัน นุ่งเป็นผ้าชิ้นสำเร็จรูปหรือกระโปรงสีดำสำเร็จรูป ไม่มีจีบพับทบ ยกเว้นแต่เพียงไทยดำเมืองวาด ผู้หญิงไทยดำยังคงนุ่งชิ้นลายแดงโมอยู่บ้าง สตรีไทยดำในประเทศลาว นิยมนุ่งชิ้นแบบพับทบไปด้านข้างด้านเดียว ส่วนสตรี

ไทยทรงดำในประเทศไทย นิยมนุ่งผ้าขึ้นแบบทบหน้าวัว โดยเฉพาะผู้เฒ่าผู้แก่ ยังคงแต่งกายโดยใช้ผ้าขึ้นแบบดั้งเดิม ส่วนสตรีรุ่นใหม่บางคน อาจมีทัศนคติไปในทางสมัยใหม่ ด้วยการนำผ้าลายแดงโมไปตัดให้เป็นกระโปรงสำเร็จรูป หรือทำรูปทรงให้มีความเป็นแฟชั่นมากขึ้น ซึ่งรูปแบบเสื้อผ้าและกระโปรงสำเร็จรูปลายแดงโม ในรูปแบบแฟชั่นสมัยใหม่ ซึ่งแสดงให้เห็นว่าคนรุ่นใหม่ มีวิธีการแสดงความเป็นไทยทรงดำ ด้วยการตัดเสื้อผ้า ที่ทอเป็นลายแดงโม แต่ทำให้มีรูปแบบสมัยใหม่ ซึ่งแฟชั่นเสื้อผาลายแดงโม นับเป็นความก้าวหน้าของรูปแบบเครื่องแต่งกายไทยทรงดำ ที่ปรับเปลี่ยนให้ก้าวหน้าไปพร้อมกับเทคโนโลยีสมัยใหม่ ทำให้ผาลายแดงโมของไทยทรงดำในประเทศไทย ยังคงมีพื้นที่อยู่ในสังคม โดยไม่สูญหายไปกับกาลเวลา แม้ปัจจุบันกิจกรรมการผลิตเสื้อผ้าแบบดั้งเดิมของไทยทรงดำ จะได้จางหายไปบ้าง เนื่องจากมีเสื้อผ้าราคาถูกจากโรงงานเข้ามาจำหน่ายหาซื้อง่ายและราคาไม่แพง รวมทั้งเมื่อเด็กโตขึ้น ต้องเข้าโรงเรียน ทำให้เด็กรุ่นใหม่ไม่อาจแต่งกายแบบดั้งเดิมได้ ก็ยังคงรักษาอัตลักษณ์ด้านการแต่งกาย ด้วยเสื้อผ้าแฟชั่นลายแดงโมนีเอง

3.2.3 เครื่องประดับสำหรับผู้หญิง

ไทยทรงดำตำบลหนองปรัง นิยมใช้เครื่องประดับที่ทำมาจาก เงิน ทอง นาก แต่นิยมเครื่องเงินมากที่สุด อาทิ ปิ่นปักผม ต่างหู กำไล เข็มขัด อีกทั้งเครื่องเงินบางชิ้นต้องนำมาร่วมพิธีกรรมที่เกี่ยวกับความเชื่อเรื่องผีด้วย ในอดีตการไม่ได้เครื่องประดับทั้งหมด ถือเป็นกาลไร้ทุกข์ของหญิงไทยทรงดำ (สุมิตร ปิติพัฒน์ และคณะ, 2521, หน้า 32)

ปิ่นปักผมและไม่ขัดเกล้า หญิงไทยทรงดำในประเทศไทย นิยมใช้ไม่ขัดเกล้า ซึ่งทำมาจากเงินเส้นยาวที่นำมาตัดให้โค้งคล้ายกับที่ศิพชนิดหนึ่ง ใช้สำหรับขัดมันผมเมื่อต้องการปั้นเกล้าให้อยู่ทรง ปัจจุบันวัสดุเปลี่ยนจากเงินเป็นโลหะ ส่วนสตรีไทดำในประเทศเวียดนาม นิยมใช้โลหะแท่งยาวเส้นเดียว ที่มีเหรียญเงินของฝรั่งเศสมาติดไว้ที่ปลายยอด เรียกว่า ปิ่น มาเสียบผม

ตุ้มหูหรือต่างหู หญิงไทยทรงดำที่มีอายุมากในเขตตำบลหนองปรังนิยมใช้ต่างหู เรียกว่า บ่องหู มีลักษณะกลมแบนใหญ่ เส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 5 เซนติเมตร ก้านใส่หูใหญ่ ประมาณ 1 เซนติเมตร ถือเป็นสัญลักษณ์ของผู้สูงอายุอย่างหนึ่ง ที่นิยมใช้กันมาตั้งแต่อดีต เมื่อเจ้าของบ่องหูเสียชีวิตลงต้องใช้ช่างให้ศพ เมื่อนำศพไปเผาแล้ว ในช่วงเวลาเก็บกระดูก ถ้าบ่องหูไม่ละลาย ลูกหลานคนใดเก็บได้ ถือกันว่าญาติผู้ใหญ่มอบให้ ต้องเก็บรักษาให้ดี จะอายุดีมีสุข (จำปี แหวนวนศ์, สัมภาษณ์, 8 มกราคม 2555) บ่องหูแบบนี้ เป็นรูปแบบเดียวกับที่สตรีไทดำสูงวัยในเวียดนามยังคงใช้อยู่ในปัจจุบัน นอกจากนี้ยังมีต่างหูรูปแบบใหม่ที่สาววัยรุ่นนิยมใช้ เป็นต่างหูรูปหยดน้ำ เรียกว่า สากกระเบื้องน้ำหยด หากเป็นสาวที่มีอายุขึ้นมาอีก นิยมใส่ต่างหู ที่มีก้านยาวรูปดอกพิกุล (โรงเรียนเขาย้อยวิทยา, ม.ป.ป., หน้า 4)

กำไล (กำไลแขน ไทยทรงดำ เรียกว่า เป๊าะแขน ปอกแขนต่วง ก้องแขน หากเป็นกำไลขาหรือกำไลข้อเท้า เรียกว่า ก้องแขน ก้องขา) ดังที่ ยง พยายาม (สัมภาษณ์, 10 มีนาคม 2555) เล่าว่า ในชีวิตประจำวัน หญิงไทยทรงดำใช้กำไลประดับร่างกาย และยังใช้ในงานพิธีด้วย โดยเฉพาะกำไลแขนจะถูกใช้นำมาประกอบในงานพิธีกรรม เช่น พิธีเรียกขวัญ เป็นต้น นอกจากนี้กำไลแขน ยังสามารถใช้แสดงสถานภาพของสตรีไทยทรงดำได้ด้วย ดังที่ อภิญวัฒน์ โพธิ์สถาน (2552, หน้า 71) กล่าวว่า หากเป็นกำไลแบบกลมขดทับและกำไลแขนแบบครึ่งวงกลม ใช้สำหรับคนที่แต่งงานแล้ว ถ้าเป็นกำไลแบบกลมเป็นวงใช้สำหรับเด็กสาว

กระดุมเงิน (ติดเสื้อ) ทำจากเงินแท้ นิยมทำเป็นรูปคล้ายดอกบัวตูมหรือรูปผีเสื้อ การติดกระดุมเสื้อเป็นจำนวนมากหรือน้อยนั้น ขึ้นอยู่กับฐานะของคนผู้นั้นด้วย หากเป็นผู้ที่มีฐานะไม่ค่อยดีหรือมีเงินน้อย จะไม่สามารถมีกระดุมเงินแท้จำนวนมากได้ แตกต่างจากผู้ที่มีฐานะดีจะสามารถมีกระดุมเงินแท้เป็นจำนวนมากได้ (ชบ เต่าทอง, สัมภาษณ์, 11 มกราคม 2555) อีกทั้งเครื่องประดับบางชิ้นยังใช้เป็นเครื่องป้องกันตัวเมื่อมีภัยจวนตัวได้ด้วย เนื่องจากว่าในสมัยก่อนไทยทรงดำอาศัยอยู่ในพื้นที่ป่าเขา อาจมีสัตว์ร้ายหรือโจรอยู่ในบริเวณนั้น เครื่องประดับจึงใช้เป็นเครื่องป้องกันตัวยามฉุกเฉินได้ เช่น ปิ่นปักผมหรือไม้ขีดเกล้าที่มีลักษณะแหลมคม หรือเข็มขัดที่สามารถนำมาใช้หวดหรือตีได้

จากที่กล่าวมาเกี่ยวกับเครื่องประดับของหญิงไทยทรงดำ เห็นได้ว่ามิใช่เป็นแต่เพียงเพื่อความสวยงามหรือใช้เป็นสัญลักษณ์แสดงถึงฐานะของผู้ที่สวมใส่เท่านั้น แต่ยังมีนัยยะของการสื่อความหมายแสดงสถานภาพของผู้ที่สวมใส่ แสดงให้ผู้พบเห็นรับรู้ได้ว่าบุคคลผู้นั้นยังโสดหรือมีสามีแล้ว ซึ่งการแสดงสถานภาพนั้น เพื่อป้องกันไม่ให้ชายอื่นหมายตา เพราะหากไม่มีการแสดงสถานภาพแล้ว อาจจะมีชายหนุ่มไปหมายปองหญิงที่มีสามีแล้ว และทำให้เกิดการทะเลาะและแตกความสามัคคีกัน ในที่สุดสังคมไทยทรงดำ ก็อาจจะเสื่อมสลายลงไปได้ จากการแตกความสามัคคี

4. วิถีชีวิตด้านทรงผม

ไทยทรงดำ เป็นผู้ที่มีระเบียบชัดเจนในทุกเรื่อง แม้กระทั่งเรื่อง ทรงผมของสตรีไทยทรงดำ สามารถแสดงสถานภาพของสตรีผู้นั้นได้ว่า ยังเป็นเด็กน้อยไม่ถึงวัยจะมีครอบครัว เป็นสาวที่สามารถมีครอบครัวได้แล้ว กำลังไว้ทุกข์ให้กับสามีที่เพิ่งตาย และเป็นม่ายสามีตายหลายปีแล้ว สถานภาพทั้งหมดนั้น สังเกตได้จากทรงผม ซึ่งในอดีตโดยปกติทั้ง เด็กหญิงและเด็กชาย ต้องถูกกล้อนผมตั้งแต่เด็ก แต่เมื่อเริ่มเข้าสู่วัยหนุ่มสาว ผู้ชายตัดผมสั้นทรงดอกกระพุ่มหรือทรงสูง ส่วนผู้หญิงไว้ทรงผมตามเกณฑ์อายุ (บุญมี ปารีชาติธัญกุล, 2544, หน้า 33) ดังที่ จำปี แหวนวงศ์

(8 มกราคม 2555) ได้เล่าว่า สตรีไทยทรงดำในอดีต ทุกคนเคร่งครัดในเรื่องการไว้ทรงผมมาก แบบของทรงผมในแต่ละช่วงอายุวัยได้ถูกกำหนดไว้ 10 แบบ ดังนี้

- ทรงเอี่ยมโหล่ สำหรับเด็กสาว อายุ 13-14 ปี เป็นทรงผมปล่อยให้ยาวประโหล่
- ทรงสับปลิ้นหรือทรงสับปิ่น สำหรับเด็กสาว อายุ 14-15 ปี เป็นผมยาวตลบปลิ้นขึ้นข้างบน แล้วสับหัวไว้ที่ท้ายทอย
- ทรงช่อดอกแคหรือทรงนกทะเล สำหรับเด็กสาว อายุ 15-16 ปี มัดให้เป็นจุกผมไว้ด้านหน้า ปล่อยให้ปลายผมให้ห้อยตกลงมา มองดูคล้ายดอกแคหรือหางนกทะเล
- ทรงจุกต๊ีบ สำหรับเด็กสาวอายุ 15-16 ปี ผมมีความยาวพอจะขมวดให้เป็นก้อน แต่ยังไม่แน่น โดยเกล้าเป็นจุกไว้บนศีรษะแล้วหักทบมารวมกันไว้กลางศีรษะ (มองดูคล้ายกับหอยโข่ง)
- ทรงช่อกระตืออก สำหรับเด็กสาว อายุ 16-17 ปี จะมีผมที่ยาวขึ้น สามารถมัดรวบผมที่ยาวนั้น โดยใช้ผมสอดเข้าในผม ให้ชายผมเผล่ออกด้านขวา คล้ายกับการผูกปมเชือกเงื่อนตาย โดยห้อยเอาชายผมออกมาไว้ด้านขวา
- ทรงช่อชอย สำหรับสาว อายุ 17-18 ปี ผมยาวผูกผมเป็นเงื่อนตาย ปล่อยให้ชายลงด้านซ้าย
- ทรงปั้นเกล้าชอย สำหรับสาว อายุ 19-20 ปี เริ่มเป็นสาวแล้ว ให้เกล้าผมไว้กลางศีรษะ โดยผูกผมแบบเดียวกับการผูกเนกไท ให้ชายผมห้อยออกมาทางขวา
- ทรงปั้นเกล้าตวง สำหรับสาว อายุ 20 ปีขึ้นไป ไปจนถึงผู้เฒ่า ให้เกล้าผมตั้งไว้บนศีรษะ คล้ายหูกะต๋าย ห้อยชายผมลงมาด้านซ้าย ผมส่วนที่มัดไว้คล้ายกับการผูกหูกะต๋ายนั้น ส่วนที่เห็นเด่น เรียกว่า โมยผม ส่วนที่อยู่ไปทางด้านหลังเรียกว่า ตวง ซึ่งตวงเป็นสิ่งแสดงความเป็นสาวเต็มตัว ถือว่าอยู่ในวัยที่สามารถแต่งงานได้หรือได้แต่งงานแล้ว (ถนอม คงยิ้มละมัย, สัมภาษณ์, 10 มีนาคม 2555)
- ปั้นเกล้าจ๋อน เป็นทรงผมของแม่เฒ่า เกळाผมเหมือนปั้นเกล้าตวง แต่ไม่ต้องมีตวง
- ปั้นเกล้าตัก หรือเรียกว่าทรงไว้ทุกข์ เป็นการเกล้าผมที่ไม่ตั้งตระหง่านขึ้น รวบผมให้กลุ่มผมอยู่ด้านหลัง ไว้ตรงท้ายทอย แล้วผูกด้วยเส้นฝ้ายขาว เป็นทรงผมแม่เฒ่าไว้ทุกข์ให้กับสามีที่ได้เสียชีวิตลงไปแล้ว (โรงเรียนเขาย้อยวิทยา, ม.ป.ป., หน้า 4) ซึ่งหลังจากเผาศพสามีและเชิญผีขึ้นเรือนแล้วจึงออกจากการไว้ทุกข์ได้ ซึ่งในช่วงที่ไว้ทุกข์ต้องทำผมทรงปั้นเกล้าตักและนุ่งผ้าซิ่นที่เลาะ

ชายขึ้นส่วนที่สามหรือส่วนตีนขึ้นออก เมื่อไว้ทุกข์ให้กับสามีได้ 1 ปี ไปแล้ว จึงจะสามารถตั้งบ้าน
 เก้าขึ้นได้ แต่ถ้ามีการนำศพสามีไปฝังไว้นานหลายปีแล้วยังไม่ได้เผา ในช่วงที่ยังไม่ได้เผาศพสามี
 นั้น สตรีต้องคงการไว้ทุกข์อยู่เช่นนั้น จนกว่าจะเผาศพสามีไปแล้ว จึงจะออกจากการไว้ทุกข์ได้
 ส่วนสตรีที่สามีเพิ่งถึงแก่กรรม โดยที่ศพยังอยู่บนบ้าน ให้สตรีนั้นปล่อยผมลง และถอด
 เครื่องประดับออกทั้งหมด ไม่ว่าจะเป็น ต่างหู เข็มขัดเงิน สร้อยคอ ฯ (สุมิตร ปิติพัฒน์ และคณะ,
 2521, หน้า 32) ในการกระทำเช่นนี้ อาจเพื่อให้หญิงนั้น ได้ใช้เวลาส่วนมากไปกับการจัดเตรียม
 งานศพ โดยไม่ต้องกังวลว่าอยู่กับการทำผมและแต่งตัว อีกทั้งการที่หญิงนั้นใส่เครื่องประดับ
 มาก อาจมีผู้ไม่หวังดีหาโอกาสเข้ามาตีสนิทและหลอกลวงได้ ส่วนสตรีที่ออกจากทุกข์แล้ว หาก
 ต้องการทำผมบ้านเกล้าดั้งเดิม ต้องให้สตรีที่มีสามีแล้วและมีความรู้เรื่องในชีวิตมาเป็นผู้ทำผมให้
 โดยกำหนดวันเกล้าผมตามเหมาะสม ซึ่งในระหว่างที่กำลังทำผมบ้านเกล้า จะมีคนมาอวยพรให้มี
 โชคดี สวัสดิ มีชัยต่อไป และจะแต่งงานใหม่อีกก็ได้ (เรณู เหมือนจันทร์เชย, 2521, หน้า 32)

นอกจากนี้ยังมี ข้อห้ามเด็ดขาดอีกอย่างหนึ่ง คือ ห้ามเด็กหญิงที่วัยยังไม่ถึงเกณฑ์ทำผม
 ทรงบ้านเกล้า ออกเรือนแต่งงาน พ่อแม่จะห้ามลูกสาวที่ยังไม่ถึงวัยทำผมบ้านเกล้า ได้ข้องเกี่ยวกับ
 ชายในทางชู้สาวทั้งสิ้น และต้องปฏิเสธชายที่มาทาบตามติดต่อลูกสาว โดยบอกว่าให้ไปติดต่อกับ
 หญิงที่ได้ทำผมบ้านเกล้าแล้วเถิดเขายังเล็กเกินไป ต่อเมื่อถึงเกณฑ์ที่ทำผมทรงบ้านเกล้าได้ จึงจะ
 ปล่อยให้มีโอกาสในการเลือกคู่ครอง (นุกูล ชมภูนิช, 2538, หน้า 49)

จากที่กล่าวมาทั้งหมด เกี่ยวกับทรงผมทั้ง 10 แบบ ที่สตรีไทยทรงดำในอดีตได้กระทำ
 เพื่อแสดงสถานภาพและช่วงวัยของตนนั้น ในปัจจุบันสตรีไทยทรงดำตำบลหนองปรัง ที่มีอายุ
 ตั้งแต่ 55 ปีขึ้นไป ยังคงไว้ซึ่งทรงผมแบบดั้งเดิม ส่วนทรงผมของหนุ่มสาวรุ่นใหม่ ได้เปลี่ยนไป
 ตามสมัยนิยม ต่อเมื่อมีงานประเพณี พิธีกรรม สตรีเกือบทุกคนจึงจะทำผมทรงบ้านเกล้าไปร่วมงาน

5. วิถีชีวิตด้านการพูด

ภาษาไทยดำ จัดอยู่ในตระกูลภาษาไทย สาขาตะวันตกเฉียงใต้ (Southwestern Branch)
 (เรณู เหมือนจันทร์เชย, 2542, หน้า 24) เช่นเดียวกับภาษาไทยและภาษาลาว ทั้งนี้สำเนียงพูดของ
 ไทยทรงดำในแต่ละพื้นที่ จะแตกต่างกันไปตามอิทธิพลของภาษาส่วนใหญ่ในถิ่นนั้น แต่โดยทั่วไป
 จะมีสำเนียงพูดคล้ายกับสำเนียงภาษาลาว และดั้งเดิมมีการบันทึกอักษรไทดำลงในสมุดพับที่
 เรียกว่า ปับ แบบเดียวกับสมุดข่อย รูปแบบอักษรไทดำมีลักษณะคล้ายอักษรลาวและอักษรไทย

โบราณบางตัว อักษรไทดำมีพยัญชนะ 34 ตัว มีพยัญชนะพิเศษ 8 ตัว มีสระและเครื่องหมายต่าง ๆ 18 รูป (นฤกุล ชมภูนิช, 2538, หน้า 80–81)

ทั้งนี้การเข้าไปสังเกตไทยทรงดำตำบลหนองปรองแบบมีส่วนร่วม ได้นำไปสู่การสรุปได้ว่าการพูดและการใช้ภาษาไทยดำแบบดั้งเดิมของคนชุมชน ที่มีอายุตั้งแต่ 35 ปีขึ้นไป ส่วนใหญ่จะสามารถเขียนและพูดภาษาไทยดำได้ ส่วนเด็กรุ่นใหม่ที่มีอายุน้อยกว่า 35 ปีลงมา จะสามารถฟังภาษาไทยดำได้รู้เรื่องและเข้าใจ แต่ไม่นิยมพูดภาษาไทยดำ คงพูดแต่ภาษาไทยภาคกลางและเขียนอักษรไทยลงในสมุดกระดาษธรรมดาเป็นส่วนมาก

6. วิธีชีวิตด้านการกำหนดเวลา

ไทยทรงดำ ใช้ปฏิทินไทดำเป็นเครื่องมือในการกำหนดวิถีชีวิต เพื่อให้ทราบ วัน เดือน ปี ฤดูกาล หรือดำเนินกิจกรรมทางการเกษตรและกำหนดวันในการทำพิธีกรรมต่าง ๆ เช่น พิธีปาดตง พิธีเสนเรือน เป็นต้น

6.1 การนับวัน (ไทยทรงดำเรียก วัน ว่า มื่อ) การนับวันตามปฏิทินไทดำ ไม่ปรากฏชัดว่านับวันใดเป็นวันเริ่มต้นแน่นอนใน 10 วัน ได้แก่ ฮวง (ผู้ทำวปาดตง) เต่า กา กาบ ฮัย ฮาย (ผู้ทำวปาดตง) เม็ง เป็ก กัด และ กด

ส่วนการพิจารณาว่า วันใดเป็นวันดีนั้น นิยมถือวันดีของตระกูลเป็นวันปาดตง ซึ่งไทยทรงดำเรียกวันที่ทำการปาดตงว่า มื่อเวนตง โดยผู้ทำวปาดตงทุก ๆ 5 วัน ผู้น้อยปาดตง ทุก ๆ 10 วัน โดยผู้ทำวยังใช้ ฮวงฆ่าควาย ฮาย ฆ่าหมู และยังเชื่อว่า เต่า เป็นวันที่ดีที่สุด ถ้าวันเต่า ไปตรงกับ วันร้ายหรือวันไม่ดี วันไม่เป็นมงคล (ไทยทรงดำ เรียกว่า มื่อฮ้าย) เป็นวันที่ใช้ไม่ได้ ให้เลือกวันดีในวันอื่นในลำดับต่อไป เรียกว่า มื่อรอง (ประสิทธิ์ นิลนวล, สัมภาษณ์, 11 กุมภาพันธ์ 2555) สำหรับวัน ที่ผู้ทำวจะทำพิธีเสนเรือน (เรียกว่า หล่อเรือน) นิยมทำอยู่ 2 วัน คือ ฮวง กับ ฮาย ซึ่งจะตรงกับวันปาดตงของผู้ทำว แต่ผู้ทำวส่วนใหญ่จะเลือกวัน ฮาย เป็นวันหล่อเรือน (พิธีเสนเรือน) (บุญรวม จันทรแดง, สัมภาษณ์, 6 มิถุนายน 2557)

6.2 วันขึ้นปีใหม่

ตามธรรมเนียมไทยทรงดำแต่เดิม ถือว่าวันขึ้นปีใหม่ เริ่มขึ้นในวัน ขึ้น 1 ค่ำ เดือน 6 ของทุกปี (ประมาณเดือนพฤษภาคม) การเริ่มปีใหม่ของไทยทรงดำนับว่าเป็นวันเริ่มต้นการทำงาน หลังจากที่ได้หยุดพักผ่อนในเดือน 5 ตลอดทั้งเดือน (ประมาณเดือนเมษายน) ทั้งนี้ตั้งแต่เริ่มวันแรกของปี ขึ้น 1 ค่ำ เดือน 6 ชาวบ้านทุกคนจะมีการปฏิบัติตัวใหม่ ด้วยการละทิ้งสิ่งที่ไม่ดีและการกระทำที่ไม่ดีต่าง ๆ เพื่อเป็นการเริ่มต้นใหม่ของปี ในปัจจุบันไทยทรงดำที่อยู่ในประเทศไทย จะนิยมถือปีใหม่ตามแบบสากลเช่นเดียวกับคนไทยทั่วไป แต่ถ้าหากเป็นกลุ่มไทดำที่

อาศัยอยู่ในเวียดนาม จะถือเอาช่วงเทศกาลตรุษจีน เป็นวันขึ้นปีใหม่ตามธรรมเนียมของคนเวียดนามในปัจจุบัน

6.3 ฤกษ์งามยามดี

มีการนับข้างขึ้น ทั้งหมด 15 ค่ำ ข้างแรม 15 ค่ำ ซึ่งไทยทรงดำตำบลหนองปรุง นิยมทำพิธีกรรมในวันข้างขึ้น ส่วนในวันข้างแรมก็มีทำ แต่ไม่มาก เพราะคำว่าขึ้น พ้องกับความหมายที่เป็นมงคล โดยการหาฤกษ์ดีมากที่สุดสมควรทำพิธีมงคล แต่ถ้าฤกษ์ดีมากเกินไปตรงกับวันตายของคนในบ้าน อาจใช้ฤกษ์อื่นแทน เรียกว่า ฤกษ์มีร่อง (ประสิทธิ์ นิลนวล, สัมภาษณ์, 11 กุมภาพันธ์ 2555) ส่วนการกำหนดวัน เวลา ในการประกอบพิธีกรรม เป็นสิ่งสำคัญเพื่อความเป็นสิริมงคล เช่น วันขึ้นบ้านใหม่ วันแต่งงาน เป็นต้น ส่วนพิธีเสนเรือ่น ถ้าปีนี้ถึงกำหนดแล้วไม่ได้ทำ ซึ่งจะด้วยเหตุผลใดก็ตาม ต้องบอกผีเรือ่นให้ทราบว่าเป็นเพราะเหตุใด พร้อมกับบอกขอผัดผ่อนเลื่อนไปเป็นปีหน้า (ประเสริฐ นิลนวล, สัมภาษณ์, 6 มิถุนายน 2557) ทั้งนี้ ไทยทรงดำนิยมที่จะทำพิธีกรรมในเดือนคู่ ไม่นิยมทำในเดือนคี่ และมีความเชื่อว่าประมาณกลางเดือน 8 ถึงกลางเดือน 11 รวมระยะเวลา 4 เดือน จะไม่ทำพิธีกรรม เพราะเชื่อว่า ผีเรือ่นไม่อยู่ ช่วงนี้ผีเรือ่นจะต้องกลับไปเฝ้าถนที่เมืองฟ้า (เป็นช่วงที่ตรงกับในทางพุทธศาสนา คือ ช่วงเข้าพรรษา) ในปัจจุบัน มีความเชื่อทางพุทธศาสนาเข้ามาผสมด้วย จึงมีความเชื่อเพิ่มขึ้นว่า พิธีกรรมที่จัดขึ้นจะต้องไม่ตรงกับวันพระด้วย

7. วิถีชีวิตด้านอาหาร

อาหาร เป็นสิ่งที่บ่งบอกความเป็นไทยทรงดำ ทั้งวัตถุดิบ รสชาติ ช่วงเวลา ที่มาของอาหารจากธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมใกล้ตัว เมื่อแม่บ้านไปดูแลไร่ นา ก็จะเก็บผักที่ขึ้นตามไร่ นา หรือในคลองและหนองน้ำ กลับมาบ้านเพื่อปรุงอาหาร ผู้ชายจะหา กุ้ง ปู ปลา กบ เขียด ลูกอ๊อด (โตคั่ว) กลับมาปรุงอาหารด้วย และแต่ละฤดูจะมีอาหารตามธรรมชาติบางชนิดมากเป็นพิเศษ จึงมีการถนอมอาหารด้วยการหมัก ตอง ตากแห้งเก็บไว้กินตลอดปี เช่น หน่อไม้ดอง (หน่อส้ม) ปลาาร้า เป็นต้น ในอดีตไทยทรงดำนิยมบริโภคข้าวเหนียว ปัจจุบันนิยมบริโภคข้าวเจ้า และรับประทานอาหารแบบเดียวกับคนไทยทั่วไป บางครั้งอาจมีอาหารแบบดั้งเดิมร่วมด้วย โดยเฉพาะเมื่อมีพิธีกรรมสำคัญ ซึ่งอัตลักษณ์อาหารคาวของไทยทรงดำ นิยมใส่ลูก มะแข่น (บางท้องถิ่นออกเสียงว่า มะแข่วน) ผสมลงไปในการปรุงอาหาร เพื่อให้อาหารมีกลิ่นหอมได้รสชาติเผ็ดร้อน ส่วนพริกขี้หนู (ไทยทรงดำ เรียกว่า ลูกโดด) โดยมีหน่อไม้ดองเป็นวัตถุดิบสำคัญ ในการปรุงอาหารของไทยทรงดำ ตำบลหนองปรุง

อาหารของไทยทรงดำมีหลายอย่างด้วยกัน อาหารคาว ได้แก่ แกงหน่อส้ม แกงหน่อปิ้ง แกงหน่อแห้ว แกงหยวกกล้วย แกงโฮเฮ แกงผำ ผอ ปลาบึงทาบ และกบปิ้งโอ้หรือกบมาถน ส่วน

เครื่องจิ้มแบบไทยทรงดำ ได้แก่ แจ่วปลาร้า แจ่วเอือดหล่านหรือแจ่วเอือดด้าน แจ่วเกลือ และแจ่วหวาน เป็นต้น อาหารหวาน เช่น ข้าวเม่าคอก อาหารหลายอย่างถูกปรุงขึ้นเป็นการเฉพาะเพื่อใช้ประกอบพิธีเสนเรือน พิธีเสนตัว พิธีเอาผีขึ้นเรือน เป็นต้น จำเป็นต้องมีอาหารพิเศษ ซึ่งจัดเป็นอาหารสำหรับงานพิธีดังกล่าวโดยเฉพาะ

7.1 อาหารที่เกี่ยวกับความเชื่อเรื่องผีในพิธีกรรม

อาหารในการปาดตง เป็นอาหารที่ทำรับประทานในชีวิตปกติประจำวัน โดยดักแบ่งข้าวปากหม้อกับอาหารที่ปรุงเสร็จแล้ว นำไปเสกไหว้ในกะล่อห้อง ให้ผีบรรพบุรุษกินก่อน เมื่อถึงฤดูเก็บเกี่ยว จึงนำข้าวใหม่มาให้ผีบรรพบุรุษกินก่อน เรียกว่า ปาดตงข้าวใหม่ (ไสว เพชรอรุณ, สัมภาษณ์ 7 พฤษภาคม 2555 และ บุญมี ปาฐกถิตินกุล, 2546, หน้า 173-176)

อาหารในพิธีเสนเรือน ต้องมีการฆ่าหมูหลวง (หมูที่เลี้ยงไว้เพื่อใช้ในพิธีเสนเรือน โดยเฉพาะ) อาหารส่วนใหญ่จึงเน้นหมูที่ใช้ในพิธี ได้แก่ เลือดดำ ผัดเผ็ดหัวหมู แกงไส้หมูคั่ว หมูจู้บ ข้าวเหนียวหนึ่ง แกงหน่อส้ม แจ่วปลาร้า แกงหยวกกล้วย แกงนางหวาน ผักจู้บ ส่วนของหวาน ได้แก่ ข้าวต้มมัด เผือกต้มและมันต้ม

อาหารในประเพณีแต่งงาน ฝ่ายเจ้าบ่าวจะเป็นผู้จัดอาหาร ตามที่ฝ่ายหญิงเรียกร้อง เพื่อจัดเลี้ยงแขกทั้งสองฝ่าย ได้แก่ เนื้อหมู ของหวาน ได้แก่ ข้าวต้มมัด ขนมจันอับ มะพร้าวอ่อน กล้วยน้ำว้า อ้อย ส่วนฝ่ายเจ้าสาวจัดอาหาร อาทิ ขนมจีนน้ำยาปลาร้า แกงหน่อส้ม แจ่วปลาร้า ข้าวเหนียวหนึ่ง ข้าวสอย ผัดเผ็ดหมู แกงป่าหมู ของหวาน เช่น ข้าวต้มมัด ขนมเปีย ซึ่งในปัจจุบันนิยมใช้ขนมไทยเข้ามาร่วมด้วย เช่น ขนมรวมมิตร เชื่อว่า เป็นรวมมิตรทั้งสองฝ่าย ขนมสาลี่ ๆ เชื่อว่าทำให้เงินทองและเกียรติยศจะเฟื่องฟูขึ้น ขนมชั้น เชื่อว่า เป็นการทำให้สูงตอยอด เป็นต้น

อาหารในพิธีศพ ที่นำมาเลี้ยงแขก ได้แก่ แกงหยวกกล้วย แกงหน่อส้ม แจ่วปลาร้า ผักจู้บ เป็นต้น

อาหารในงานขึ้นบ้านใหม่ ได้แก่ แกงหน่อส้ม แจ่วปลาร้า ปลาร้าสับ ข้าวเหนียวหนึ่ง ของหวาน เช่น ข้าวต้มมัด ขนมบัวลอยและผลไม้

ผักจู้บ ใช้ในพิธีปาดตงข้าวใหม่และพิธีเสนเรือน เป็นต้น

แกงหยัวะหรือแกงหยวกกล้วย เป็นแกงสำหรับเลี้ยงแขกในงานกินดอง (แต่งงาน)

ถือเป็นสัญลักษณ์ของงานแต่งงาน เนื่องจากหยวกกล้วยมีเส้นใยมากมาย จึงใช้เพื่อสื่อความหมายว่า คู่แต่งงานมีสายใยแห่งความสัมพันธ์ที่ดี ไม่เลิกรากันง่าย (ถนอม คงยิ้มละมัย, สัมภาษณ์, 10 มีนาคม 2555)

แกงบอนหรือแกงนางหวาน เป็นแกงที่ใช้ในพิธีเสนเรื่อน พิธีขึ้นบ้านใหม่ ซึ่งแกงบอน เป็นเสมือนสิ่งชีวิตคุณภาพของผู้แกง ด้วยว่าผู้ที่สามารถแกงบอนกินได้ เป็นผู้ที่มีฝีมือและ เป็นคนดี เพราะบอนมีสรรพคุณที่ทำให้เกิดอาการคัน หากผู้แกงเป็นผู้มีฝีมือและอยู่ในศีลธรรม ก็จะสามารถ ฆ่าบอนได้ ผู้ที่ได้รับประทานแกงบอนจะไม่คันปาก (ดารณี เอี่ยมเอิบ, สัมภาษณ์, 15 มกราคม 2555)

สรุป อาหารไทยทรงดำในอดีต ใช้สิ่งที่สามารถหาได้ใกล้ตัว มีอยู่แล้วในธรรมชาติ ไม่ได้ซื้อมา แต่ด้วยสภาวะการณที่เปลี่ยนแปลง ทำให้อาหารบางชนิดมีความเป็นไทยเข้าไปผสมอยู่ ด้วย ซึ่งในอดีต ไทยทรงดำไม่มีเมนูอาหารทะเล เนื่องจากถิ่นที่อยู่เดิมในสิบสองจุไทย ไม่ได้ติดทะเล ในปัจจุบันไทยทรงดำได้ประยุกต์ใช้สัตว์ทะเลผสมในอาหาร และใช้น้ำปลาแทนการใช้น้ำปลาร้า แต่เนื่องจากในการประกอบพิธีกรรมบางอย่าง ต้องใช้อาหารดั้งเดิมในพิธีกรรมนั้น เพราะเชื่อว่า อาหารแบบไทยทรงดำเป็นอาหารที่ผีพ่อ แม่ และผีบรรพบุรุษ เคยรับประทานเมื่อตอนมีชีวิตอยู่ หากไม่ทำอาหารที่ผู้เสียชีวิตชอบ จะเสมือนว่า ปล่อยให้ผีบรรพบุรุษอดอยาก ถือว่าอกตัญญูต่อ ผู้มีพระคุณ ซึ่งผีบรรพบุรุษอาจไม่พอใจ และทำให้คนในครอบครัวเกิดเหตุร้าย ทำมาหากินไม่ขึ้น อีกทั้งการนำอาหารมาเลี้ยงผีบรรพบุรุษ ยังเป็นเสมือนการแจ้งให้ผีทราบว่า แผ่นดินอุดมสมบูรณ์ อาหารมีปู ปลา กุ้งและหอยมากมาย ลูกหลานไม่ได้อดอยาก ทั้งหมดนี้เป็นความเชื่อที่ได้รับการ ถ่ายทอดตั้งแต่อดีตสืบมาจนลูกหลานไทยทรงดำรุ่นใหม่ก็ยังคงปฏิบัติอยู่ทุกวันนี้

8. วิถีชีวิตด้านเครื่องมือเครื่องใช้

เครื่องมือเครื่องใช้ที่เป็นงานหัตถกรรมพื้นบ้านของไทยทรงดำ ส่วนใหญ่เป็นเครื่องใช้ใน ชีวิตประจำวัน ที่ทำมาจาก ไม้ ไม้ไผ่ หวาย เช่น กะแอบ กะเหล็บ หาบเข่ง ขมุก หมอน ไห เป็นต้น ซึ่งเครื่องมือเครื่องใช้ในชีวิตประจำวันบางชิ้น สามารถนำมาใช้เป็นอุปกรณ์ประกอบในงาน พิธีกรรมด้วย ได้แก่

ขมุก เป็นภาชนะสำหรับใส่ผ้าที่สานด้วยไม้ไผ่ เป็นเครื่องใช้สำคัญที่ใช้ประกอบในงาน พิธีขึ้นบ้านใหม่ ซึ่งถือเป็นสมบัติล้ำค่า (บุญช่วย แยกรัง, สัมภาษณ์, 2 มีนาคม 2555)

ดาบ ในชีวิตประจำวันใช้สำหรับตัดไม้ ฝ่าฟัน หาของป่า ล่าสัตว์ ส่วนการใช้ในพิธีกรรม จะใช้ในการประกอบพิธีขึ้นบ้านใหม่

กะเหล็บ ทำมาจากไม้ไผ่สาน ใช้สำหรับใส่ของต่าง ๆ สะพายบ่าไปในสถานที่ต่าง ๆ ส่วนการใช้ในพิธีกรรมจะใช้ในพิธีแต่งงาน

ตั้ง ใช้สำหรับนั่ง ส่วนการใช้ในพิธีกรรม จะใช้ประกอบในพิธีแต่งงาน

ไม้ถู่หรือตะเกียบ ทำจากไม้รวกเหลา ใช้ในพิธีเสนเรือน โดยหมอเสนจะใช้ไม้ถู่สำหรับ คีบอาหารในขณะที่เช่นผีเรือนเป็นต้น

ก้วงและหยั่น คำว่า หยั่น ใช้เรียกมุ้งสีดำที่มีปีกกลดลายนหลากสีไว้ที่ขอบด้านบน สำหรับ คนที่แต่งงานแล้ว เนื่องจากสมัยก่อนไม่มีห้องนอนสำหรับบ่าวสาวแต่งงานกัน ปัจจุบัน เนื่องจากมี ห้องนอนหรือเรือนหอสำหรับคู่บ่าวสาวอย่างเป็นทางการเป็นส่วนตัวแล้ว หยั่นจึงไม่นิยมใช้แล้ว แต่จะมีไว้เพื่อ การอนุรักษ์มากกว่า ส่วนคำว่า ก้วง ใช้เรียกมุ้งสีขาวสำหรับคนทั่วไปใช้ มีลักษณะคล้ายมุ้งของคน ไทยพื้นเมือง (ทอน แบนโก, สัมภาษณ์, 10 มิถุนายน 2555)

ปาน เป็นภาชนะรูปทรงกระบอกขนาดใหญ่ ทำมาจากไม้ไผ่จักตอกหรือหวายแบบแบน สูงประมาณ 30 เซนติเมตร ความกว้างเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 1 เมตร สานขัดเป็นตาลายดอก ที่ใช้สำหรับใส่เครื่องเช่นในพิธีกรรม โดยใส่ทั้งอาหารคาวและหวานในคราวเดียวกันทั้งหมด เพื่อ เช่นผี ปานใช้ในพิธีเสนเรือน เรียกว่า ปานเผื่อน ใช้ในพิธีเรียกขวัญและแต่งงาน เรียกว่า ปานขวัญ (บุญมี ปาริชาติธนกุล, 2546, หน้า 28) นอกจากนี้ยังมีปานอีกชนิดหนึ่ง เรียกว่า ปานเสน ทำด้วย หวายหรือจักตอกไม้ไผ่ นำมาสานขัดอย่างหยาบ ใช้ในพิธีเสนตั้งบังหน่อ พิธีเสนเตง เป็นต้น นำมาใช้โดยเอาอาหารคาวใส่ไว้ช่วงล่างและใส่อาหารหวานไว้ในช่วงบน (มณฑา เต็มทวี, สัมภาษณ์, 28 กุมภาพันธ์ 2556)

ซ้าไก่ไก่ เป็นภาชนะขนาดใหญ่ สานด้วยตอก ลักษณะคล้ายเข่ง มี 2 หู ตาห่างโปร่ง สำหรับใส่ไก่เป็นและต้นกล้วย รวมทั้งเครื่องเช่นอื่น ๆ ในพิธีเสนตัว เป็นต้น

ไม้มอ เป็นไม้ที่ทำจากไม้ไผ่เหลาให้เป็นอันเล็ก ๆ ยาวประมาณ 8 นิ้ว ใช้จำนวนทั้งหมด 20 – 30 อัน โดยนำไปใส่ไว้ในกระบอกไม้ไผ่ ใช้ในพิธีกรรมเพื่อเสียดายสิ่งต่าง ๆ ที่ต้องใช้พอมด หรือแม่มดเป็นผู้ทำพิธี โดยพอมดหรือแม่มดจะอธิษฐานและเขย่ากระบอก จากนั้นจะหยิบไม้มอ ออกมา กะให้ได้ตรงตามจำนวนที่อธิษฐานไว้

เฉลวหรือตาเหลว ทำด้วยตอกสานหยาบ ๆ ให้เป็นรูปห้าเหลี่ยมหรือหกเหลี่ยม แล้วใช้ ไม้ไผ่อีกอันมาเสียบให้เป็นด้ามสำหรับไว้ปักลงดิน ไทยทรงดำเชื่อว่าใช้ป้องกันไม่ให้ผีร้ายเข้ามาใน บ้าน ขณะทำพิธีเช่นไหว้ผีเรือนหรือขณะทำพิธีเสนแก่เคราะห์ โดยนำไปปักไว้ที่พื้นดินบริเวณสี่มุม ของเรือน

กระสาหรือสวิง เป็นเครื่องมือตักปลาหรือกุ้ง ปากสวิงทำจากไม้ไผ่ตัดเป็นรูปสามเหลี่ยม มุมมน ปากกว้างประมาณ 100 เซนติเมตร ใช้หวายผูกขอบปากสวิงและถักด้ายตาโปร่ง เข้าตัวซุน

ตั้งแต่ก้นสวิงไปจนถึงปาก มีความยาวประมาณ 140 เซนติเมตร (ธิดา ชมพูนิช, 2539, หน้า 65-66) นอกจากนี้เป็นเครื่องมือเครื่องใช้ในชีวิตประจำวันแล้ว สวิงยังถูกนำมาใช้ในพิธี ชอนขวัญ ตามความเชื่อเรื่องขวัญอีกด้วย

วีหรือพัด มี 3 ชนิด ได้แก่

วี ใช้ในชีวิตประจำวัน ใช้พัดเพื่อคลายความร้อนทั่วไป มีขนาดกว้างประมาณ 20x40 เซนติเมตร ยาวประมาณ 50 เซนติเมตร ที่ทำมาจากตอกไม้ไผ่ สานเป็นรูปสี่เหลี่ยมคางหมู นำมาเย็บติดกับด้ามจับที่ทำมาจากลำไม้ไผ่เล็ก ๆ

วี ใช้เป็นหนึ่งในสัญลักษณ์แทนขวัญของเด็กแรกเกิด มีรูปร่างเหมือนกับ วี ที่ใช้ในชีวิตประจำวัน แต่มีขนาดเล็กกว่ามาก

วี สำหรับหมอบูประกอบพิธีกรรม ใช้พัดโบกไปมาขณะที่กำลังกล่าวคำเส่น เช่น พิธีเส่นเรือน พิธีเส่นอานปาง เป็นต้น ซึ่งวีชนิดนี้ ถือเป็นของสูงเปรียบเสมือนครูของหมอบู ห้ามนำมาใช้พัดเล่น ต้องใช้เฉพาะเมื่อประกอบพิธีกรรมเท่านั้น โดยแยกเป็น 1. วี (สำหรับพ่อมด) 2. วี (สำหรับแม่มด เป็นพัทธรรมดา แบบที่คนไทยทั่วไปใช้) และ 3. วี (สำหรับหมอบูเส่น) (ยนต์ ห้อมล้อม, สัมภาษณ์, 2 มีนาคม 2557) วี ของหมอบูเส่นจะมีรูปร่างที่ถูกตกแต่งพิเศษกว่าพัทธรรมดา เนื่องจากทำมาจากขนนก 3 ชนิด หรือจะเลือกขนนกเพียงชนิดใดชนิดหนึ่งใน 3 ประเภทที่กำหนด ได้แก่ นกเค้าแมว นกยูง และนกเงือก หรือ นก กก (ประสิทธิ์ นิลนวล, สัมภาษณ์, 11 กุมภาพันธ์ 2555)

บทที่ 4

องค์ความรู้ด้านความเชื่อดั้งเดิมของไทยทรงดำตำบลหนองปรุง

องค์ความรู้ด้านความเชื่อทั่วไปของไทยทรงดำตำบลหนองปรุง ที่กล่าวในบทที่ 4 นี้ เป็นองค์ความรู้ที่ได้มาจากการสัมภาษณ์ไทยทรงดำตำบลหนองปรุง ที่มีอายุตั้งแต่ 60 ปี ขึ้นไป โดยเน้นที่ความเชื่อของคนในรุ่นพ่อแม่ของผู้ให้สัมภาษณ์ แบ่งเป็น 4 หัวข้อ ดังนี้

1. ความเชื่อเกี่ยวกับผี
2. ความเชื่อเกี่ยวกับผีขวัญ
3. ความเชื่อเกี่ยวกับข้อปฏิบัติและข้อห้าม
4. ความเชื่อเกี่ยวกับมดมนต์

ความเชื่อเกี่ยวกับผี

จากการสัมภาษณ์ไทยทรงดำตำบลหนองปรุง เกี่ยวกับความเชื่อดั้งเดิมของคนรุ่นพ่อแม่ ได้รับความสืบทอดความเชื่อมาจากบรรพบุรุษส่งต่อมาเป็นความเชื่อที่ยึดถือในเรื่องผี ครอบคลุมไปถึงเรื่องแกน และขวัญ รวมถึงความเชื่อในเรื่องอื่น ๆ ที่ไทยทรงดำตำบลหนองปรุงใช้เป็นกรอบปฏิบัติในการดำเนินชีวิต ดังที่ สุมิตร ปิติพัฒน์ (2545, หน้า 25) ได้กล่าวว่า ความเชื่อดั้งเดิมเป็นตัวแทนระบบความเชื่อทางศาสนาโบราณของกลุ่มคนไทยทั้งหลาย ก่อนที่จะรับเอาความเชื่อจากพุทธศาสนาและศาสนาอื่น ๆ เข้ามาพร้อม

ความเชื่อเรื่องผีของไทยทรงดำตำบลหนองปรุง เป็นความเชื่อทางศาสนาของกลุ่มคนไทยดั้งเดิม ดังที่ ธรณี เลิศเลื่อมใส (2544, หน้า 172) ได้กล่าวว่า ผี เป็นสิ่งที่มีอยู่จริง แต่ไม่อาจมองเห็นได้ เพราะผีอยู่ในบริบทที่ตรงข้ามกับคน ซึ่งคำกล่าวนี้ สอดคล้องกับการสัมภาษณ์ไทยทรงดำตำบลหนองปรุง เกี่ยวกับความเชื่อเรื่องผีที่ว่า ผีและคน ต่างมีที่อยู่แยกออกจากกันชัดเจน โดยคนอาศัยอยู่ในโลกมนุษย์ ส่วนผีอาศัยอยู่ในเมืองฟ้า อาณาจักรของคนและผีมีเขตแดนต่อกัน เขตแดนของเมืองมนุษย์สิ้นสุดที่น้ำตกตาดผีไฟ (น้ำตกตาดผีไฟ) เมืองล่อ ประเทศเวียดนาม (ไสว เพชรอรุณ, สัมภาษณ์, 7 พฤษภาคม 2555) เหนือขึ้นไปนี้เป็นเขตของเมืองแกน เรียกว่า เมืองบนหรือเมืองฟ้า เชื่อสืบทอดกันมาดั้งเดิมอีกว่า น้ำตกตาดผีไฟเป็นสถานที่แห่งสุดท้ายบนโลกมนุษย์ของไทยทรงดำ เหตุนี้ชาวไทยทรงดำ ไม่ว่าจะอาศัยอยู่ที่แห่งใดในโลก เมื่อเสียชีวิตลงในลักษณะที่เรียกว่า ตายดี

(ตายตามธรรมชาติหรือแก่ตายเมื่อถึงอายุขัย) จะเรียกว่า ผีดี ในพิธีศพต้องมีเซยกก เป็นผู้ทำพิธีบอกกล่าวส่งวิญญาณผู้ตาย ให้กลับไปที่เมืองลอ (บุญส่ง จำปีหอม, สัมภาษณ์, 10 มกราคม 2555) เมื่อผีดีทั้งหลายมาถึงเมืองลอ ผีในสายตระกูลผู้น้อยต้องไปชำระล้างร่างกายที่น้ำตกตาดผีไฟ ชั้นล่างสุด ผีในสายตระกูลผู้ทำต้องไปชำระล้างร่างกายในบริเวณชั้นที่สองของน้ำตก เมื่อผีทั้งสองสายตระกูลชำระล้างร่างกายเรียบร้อยแล้ว จึงขึ้นไปเข้าเฝ้าแก่น ณ เมืองฟ้าต่อไป ในอดีตจึงมีประเพณีแต่งกายให้กับศพผู้หญิงในตระกูลผู้ทำด้วยผ้าชิ้นใหม่ตามหมี เพื่อแสดงความนอบน้อมเมื่อขึ้นไปเข้าเฝ้าแก่น (หยด จอกถม, สัมภาษณ์, 10 มกราคม 2555)

นอกจากการแบ่งสายตระกูลออกเป็นผีผู้ทำและผีผู้น้อยแล้ว ตามความเชื่อดั้งเดิมของไทยทรงดำ ยังจัดแบ่งผีออกเป็น ผีดีและผีไม่ดี ซึ่งมีอิทธิพลต่อการดำรงชีวิตของชาวไทยทรงดำ ตำบลหนองปรัง ให้มีความนึกคิดที่ดี เพื่อจะได้ประพฤติกรรมให้เหมาะสมอยู่ในกรอบจารีตที่ดั้งเดิม แต่เมื่อใดที่มีการปฏิบัติตนอย่างไม่ถูกไม่ควร จะถือว่าเป็นการกระทำที่ ผิดผี คือ การทำให้ผีไม่พอใจ ผีจะโกรธและอาจุลงโทษทำให้ชีวิตหรือครอบครัวอยู่อย่างไม่ปกติสุขได้ (ดารณี เชื้อมเอิบ, สัมภาษณ์, 15 มกราคม 2555) อำนาจแห่งการบันดาลของผี จะส่งผลถึงผู้ที่กระทำผิดผี ให้เป็นไปอย่างไรนั้นขึ้นอยู่กับระดับความยิ่งใหญ่และตำแหน่งหน้าที่ของผีเป็นสำคัญด้วย ทั้งนี้จากการสัมภาษณ์ไทยทรงดำตำบลหนองปรังจำนวนหนึ่ง ทำให้ผู้วิจัยมองประเภทของกลุ่มผีในความเชื่อดั้งเดิมได้เป็น 2 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มผีดีและกลุ่มผีไม่ดี ดังรายละเอียด ต่อไปนี้

1. กลุ่มผีดี

จากการสัมภาษณ์ไทยทรงดำตำบลหนองปรังในรุ่นพ่อแม่ เชื้อสืบทอดกันมาว่า ผีดี ได้แก่ กลุ่มผีที่มนุษย์ต้องระลึกถึงและให้ความเคารพ โดยเซ่นไหว้อย่างสม่ำเสมอ รวมทั้งคนผู้นั้นต้องปฏิบัติตนให้อยู่ในกรอบที่ดีด้วย ผีจึงจะให้คุณกับมนุษย์มากกว่าให้โทษ (พัน สุขอยู่, สัมภาษณ์, 6 มิถุนายน 2557) โดยยกย่องกันว่า แถน อยู่ในกลุ่มประเภทผีดีที่ยิ่งใหญ่และมีอำนาจสูงสุด (ผวน ยอดแก้ว, สัมภาษณ์, 14 กรกฎาคม 2555) ส่วนผีที่มีอำนาจยิ่งใหญ่รองลงมาจาก แถน ตามลำดับ ได้แก่ ผีเมือง ผีบ้าน ผิมดผิมนต์ ผีบรพบุรุษ ผีใต้ และผีประจำสถานที่ ซึ่งสามารถขยายความได้ ดังนี้

1.1 แถนหรือผีแถน คนในรุ่นพ่อแม่ได้สืบทอดความเชื่อนี้ให้คนในรุ่นลูกหลาน ผ่านทางการเล่านิทาน ตำนาน ความขั้บ และการปฏิบัติพิธีกรรมต่าง ๆ ที่แสดงให้เห็นว่า แถน

เป็นผีฟ้าที่มีอำนาจสูงสุดเหนือมนุษย์ การดำเนินชีวิตของมนุษย์ทุกคนอยู่ภายใต้กรอบการควบคุมให้ถูกต้องตามความประสงค์ของแถน ซึ่งสามารถดลบันดาลให้เกิดความเป็นไปในทางดีหรือร้ายต่อชีวิตมนุษย์และสิ่งต่าง ๆ ในโลกได้ (เลียบ แห่งหน, สัมภาษณ์, 10 มกราคม 2555) แถน มีอาณาจักรอยู่ในเมืองฟ้า ซึ่งในเมืองฟ้าได้แบ่งพื้นที่ออกเป็น 2 ส่วน คือ ส่วนของด้า (ผีบรรพบุรุษ) และส่วนของแถน ในเขตของแถนได้แบ่งออกเป็นเมืองของแถนต่าง ๆ อีก 11 แถน ได้แก่ แถนหลวง แถนบัวกำลาวิ แถนชาด แถนแนน แถนบุน แถนเคอหรือแถนคอค แถนเคาะ แถนสิง แถนงูงขาว แถนสัด และแถนวี (ภักทิตยา ยิมเรวัต, 2544, หน้า 213) นอกจากนี้ยังมีชื่อแถนอื่น ๆ ปรากฏอยู่ในการขับเพลงในพิธีกรรมของไทยทรงดำ เรียกว่า ความขับของแม่มด ซึ่งกล่าวว่า แถนมีพี่น้องด้วยกัน 4 แถน ได้แก่ แถนหลวง ซึ่งเป็นแถนพี่ใหญ่ ที่มีหน้าที่ปกป้องรักษาทุกคน แถนสิง มีหน้าที่คุ้มครองสิ่งหรือคนในตระกูล แถนถ่อง เปรียบได้กับเป็นกำนัน และแถนไซ้ เป็นน้องสุดท้องของแถนทั้ง 4 เปรียบได้กับเป็นผู้ใหญ่บ้าน (เรียม เงินเจือ, สัมภาษณ์, 9 กรกฎาคม 2557) นอกจากนี้ยังปรากฏชื่อ แถนแต่ง แถนกลอนและแถนแพน ในกำเนิดมนุษย์จากน้ำเต้า (อภิวัฒน์ โปธิ์สถาน, 2552, หน้า 84) แถนหล่อ แถนหิด แถนไห้ และแถนเจือง (ศิริพร ณ ถกลาง, 2539, หน้า 29) ได้มีหน้าที่ตามตำแหน่ง ดังนี้

แถนหลวง เป็นผู้ให้กำเนิดหรือผู้สร้างทุกสิ่งทุกอย่าง และเป็นหัวหน้าของแถนทั้งปวง มีหน้าที่คอยควบคุมดูแลการปฏิบัติของแถนต่าง ๆ ให้เป็นไปตามปกติ พร้อมทั้งมีหน้าที่ตัดสินข้อพิพาทต่าง ๆ ให้เกิดความยุติธรรมแก่ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง

แถนบัวกำลาวิ เป็นผู้ดูแลทุกข์สุข และความอุดมสมบูรณ์ของมนุษย์โลก มีหน้าที่ควบคุมดิน ฟ้า อากาศ ดวงดาวและทำให้ฝนตกต้องตามฤดูกาลด้วย

แถนชาด เป็นผู้กำหนดชะตาชีวิตและส่งให้มนุษย์มาเกิดในโลก

แถนแนน เป็นผู้ตั้งมิ่งขวัญของมนุษย์ มีหน้าที่กำหนดระยะเวลาของมนุษย์ ให้มีอายุสั้นหรือยืนยาว

แถนบุน เป็นผู้บันดาลความมั่นคงและความอุดมสมบูรณ์ให้เกิดแก่มนุษย์

แถนเคอหรือแถนคอค เป็นแถนแห่งโรคภัยไข้เจ็บ เป็นผู้บันดาลให้เกิดการเจ็บป่วยต่าง ๆ ให้กับมนุษย์ โดยเฉพาะในหมู่เด็ก

แถนเคาะ เป็นผู้บันดาลให้เกิดเคราะห์ร้ายและภัยพิบัติแก่มนุษย์

แกนสิง เป็นแกนผู้คุมครองประจำตระกูล คอยดูแลรักษาผู้อยู่ในวงศ์ตระกูล ให้มีความอยู่เย็นเป็นสุข และคอยต้อนรับผีสมาชิกให้กลับไปสู่แกนประจำสิงของตน

แกนสัด เป็นผู้ดูแลมนุษย์ให้อยู่ในระเบียบวินัย มีหน้าที่ติดตามจับคนผิดมาลงโทษ และคุมครองคนดีให้รอดพ้นภัยพิบัติต่าง ๆ

แกนนุ่งขาว เป็นผู้บันดาลให้เกิดแสงสว่าง มีหน้าที่กำหนดความสวยงาม ทำให้ผู้คนมีความสวยงาม

แกนวี เป็นผู้ตั้งเมืองและเป็นผู้แต่งตั้งเจ้าบ้านเจ้าเมือง ให้ลงมาปกครองบ้านเมือง
แกนแต่ง เป็นแกนแห่งการก่อสร้าง มีหน้าที่สร้างบ้านแปงเมือง และสอนให้มนุษย์รู้จักการทำไร่ทำนา เพาะปลูก เลี้ยงไหม ทอผ้าและประกอบอาชีพต่าง ๆ

แกนกลอน เป็นแกนแห่งกลอน มีหน้าที่สอนแต่งบทกลอน บทกล่อมเด็ก และบทกวี
แกนแพน เป็นแกนแห่งดนตรี มีหน้าที่สอนให้มนุษย์รู้จักการเล่นดนตรีและสร้างเครื่องดนตรี

แกนหล่อ เป็นแกนผู้สร้างคน

แกนหิดแกนไห เป็นแกนที่ดูแลคนตายที่ลำบากยากจน

แกนเจือง เป็นแกนที่ดูแลคนที่ตายอันเกิดจากการรบกัน

แกนถ่อง มีหน้าที่คล้ายกับเป็นกำนัน คอยดูแลปกป้องผีเรือน

แกนไชย มีหน้าที่คล้ายกับเป็นผู้ใหญ่บ้าน

จากที่กล่าวมาทั้งหมด เกี่ยวกับความเชื่อเรื่องแกน ได้แสดงให้เห็นทราบว่า ไทยทรงดำ ต่าบลหนองปรุง ตั้งแต่ก่อนคนในรุ่นพ่อแม่ มีความเชื่อดั้งเดิมที่มองแกนได้ 4 ฐานะ ได้แก่ แกนผู้สร้างอันยิ่งใหญ่ แกนผู้ส่งคนมาโปรด แกนผู้รักษา และแกนผู้ทำลาย ดังนี้

1.1.1 แกนผู้สร้างอันยิ่งใหญ่

แกนกลุ่มผู้สร้างอันยิ่งใหญ่ ได้แก่ แกนหลวง แกนชาด แกนแนน แกนนุ่งขาว แกนกลอน แกนแพน และแกนหล่อ ดังมีตำนานเล่าสืบต่อมาจากคนในรุ่นปู่ย่าและรุ่นพ่อแม่ของ ไทยทรงดำ เกี่ยวกับความยิ่งใหญ่ของแกน ซึ่งเป็นผู้สร้างทุกสิ่งทุกอย่างในโลก กล่าวไว้ว่า แต่ก่อน เมืองลุ่ม (เมืองมนุษย์) สมัยที่ยังไม่มีมนุษย์ ได้มีปู่เจ้าแกนหลวง เป็นผู้สร้างทุกสิ่ง มาปั้นแต่งคน แต่งวัว แต่งควาย แต่งสัตว์ทั้งหมด เอาใส่ในลูกน้ำเต้า 8 ลูก ซึ่งปู่แกนแต่มาให้ทำวจวงและทำวเงิน ได้นำน้ำเต้าทั้ง 8 ลูก มาปลูกที่เมืองอมเมืองอายุ แต่ยังไม่ปลูกไม่ได้เพราะน้ำท่วม ทำวเงินจึงได้อยู่ที่เมืองอมเมืองอายุ ส่วนทำวจวงเอาน้ำเต้าลงมาจากเมืองล่อ แต่ก็ยังไม่ได้ปลูก ทำวจวงได้มาเมีย มีลูกชายคนหนึ่งชื่อว่า ทำวล่อ ต่อมาทำวจวงได้มอบแผ่นดินนี้ให้กับลูกชาย จากนั้นทำวจวงจึงเอา

ลูกน้ำเต่าลงมาปลุกในเมืองแหวหรือเมืองลาว ปลุกได้เพียง 2 ลูกเท่านั้น ท้าวจวงก็นำน้ำเต่า 6 ลูก กลับคืนขึ้นไปให้กับท้าวเงิน ที่เมืองอมเมืองฮาย ส่วนท้าวลอได้มีเมียและมีลูก 3 คน ชื่อตาหลุก ตา เล้าและเจ้ากลางเกียง ต่อมาตาหลุกได้มีลูก 29 คน ตาเล้ามีลูก 20 คน เหลือแต่เจ้ากลางเกียง ยังไม่มี เมีย ได้ย้ายไปอยู่ตามเมืองต่าง ๆ จนสุดท้ายไปอยู่ที่เมืองแฉง กระทั่งมีลูกชายหนึ่งคนชื่อ ขุนแป จากตำนานที่สืบทอดมานี้ ต่อมาเมื่อไทยทรงดำได้เข้ามาอยู่เมืองไทย ได้เอาคำว่าขุนแป มาใช้เรียก คนที่มีตำแหน่งเป็นกำนันด้วย (บุญล้น ยอดแก้ว, สัมภาษณ์, 10 มกราคม 2555)

นอกจากนี้ ยังมีตำนานที่เกี่ยวกับความยิ่งใหญ่ได้กล่าวถึงแฉง ว่าเป็นผู้ยิ่งใหญ่ ผู้สร้างโลก ผู้ให้ชีวิตและวิธีการดำเนินชีวิตต่อทุกสรรพสิ่งในโลกว่า แฉงได้ปั้นมนุษย์ใส่ลูกน้ำเต่า (ไทยทรงดำเรียกลูกมะเต่า) โดยปั้นลูกน้ำเต่าให้ลูกใหญ่พอใส่คนได้จำนวนมาก ซึ่งแฉงได้ส่งร่าง ตัวหนังสือให้กับมนุษย์ มีทั้งหนังสือคนไทย หนังสือคนลาว หนังสือเจ๊ก ๆ โดยแฉงได้ส่งสอนสัตว์ เช่น ปู ปลา วัว ควาย ต้องรับเลี้ยงมนุษย์หมด ด้วยการยอมให้มนุษย์กินและยอมให้มนุษย์ใช้ แรงงานวัวควาย (ดำ โกลาวัลย์, สัมภาษณ์, 10 มกราคม 2555)

พงศาวดารล้านช้าง (2506, หน้า 137-139) ได้กล่าวถึงการกำเนิดผู้คน que แสดงให้เห็นถึงความยิ่งใหญ่ของแฉง ดังนี้ กาลก่อนนั้น มนุษย์อยู่บนดิน แฉงอยู่บนฟ้า แต่มีทางที่สามารถ ไปมาหาสู่กันได้โดยตลอด ซึ่งที่พื้นดินบริเวณเมืองลุ่ม มีขุนใหญ่ 3 คน คือ ขุนดาน ปู่กลางเชิงและ ขุนเด็ก ได้สร้างบ้านเมือง มีข้าวปลาสมบูรณ์ แฉงจึงใช้คนลงมาบอกกล่าวให้คนเมืองลุ่มทำการ เช่นไหว้ แต่คนทั้งหลายไม่ปฏิบัติตาม แฉงจึงโกรธและบันดาลให้น้ำท่วมเมือง ทำให้ผู้คนล้มตาย เหตุนี้ ขุนดาน ปู่กลางเชิง และขุนเด็ก จึงต่อแพนำลูกเมียขึ้นแพทวนน้ำไปยังเมืองฟ้า แฉงจึงไต่ถาม เหตุการณ์และกล่าวว่าได้ส่งคนมาเตือนให้นับถือ เมื่อไม่เชื่อฟังแฉงจึงบันดาลให้เป็นไป จากนั้นจึง ให้ทั้งหมดไปอยู่ที่บึงแฉงลอ ต่อมาเมื่อลุ่มน้ำเหือดแห้ง พวกเขาได้ขอกลับมาอยู่ที่เดิม โดยอ้างว่า อยู่ในเมืองฟ้าไม่สามารถทำอะไรได้เหมือนชาวฟ้า แฉงจึงอนุญาตและให้คนทั้ง 3 ลงมาอยู่ที่ตำบล นาน้อยอ้อยหนู โดยให้ควายเขาลูมาด้วย อยู่ต่อมา 3 ปีควายได้ตายลง ต่อมาเกิดฝนน้ำเต่าขึ้นมา จากซากควาย เมื่อผลแก่ก็เกิดมีผู้คนมากมายอยู่ในน้ำเต่า ปู่กลางเชิงจึงเอาสิ่วเจาะผลน้ำเต่านั้น คนทั้งหลายได้หลังไหลออกมา ประมาณ 3 วัน 3 คืน คนจึงหมดจากน้ำเต่า เกิดเป็นคนไทย 5 กลุ่ม ได้แก่ ไทลม ไทลี ไทเลิง ไทล่อและไทควง แยกย้ายตั้งบ้านเรือนในแถบบริเวณนั้น

นอกจากนี้ ยังมีตำนานเกี่ยวกับความเชื่อในวิถีชีวิตของไทยทรงดำในเรื่อง เต่า (ไทยทรงดำ เรียกว่า ความเวว่าเรื่องโตเต่า) ได้กล่าวว่า แฉงเป็นผู้มีอำนาจยิ่งใหญ่ สามารถสั่งการ ทุกอย่างได้ อีกทั้งในสมัยที่ฟ้าและดินยังติดต่อกันได้ แฉงท่านแกั่งว่าจะตาย สัตว์ทั้งหลายที่ อาศัยอยู่บนโลกมนุษย์จึงไปเข้าเฝ้าแฉง แต่มีเหตุให้เต่าขึ้นไปหาแฉงไม่ได้ ต้องอาศัยมนุษย์พาไป

เมื่อขึ้นไปถึงเมืองฟ้า มนุษย์ได้ร้องไห้เสียใจ ในขณะที่สัตว์อื่นไม่ร้องไห้เลย เต่าจึงกล่าวว่ามนุษย์เป็นสัตว์ที่ดีกว่าสัตว์อื่น อยากอยู่กับมนุษย์ เมื่อแณเห็นวามมนุษย์ร้องไห้ จึงคิดว่ามนุษย์ดีกว่าสัตว์อื่น แณจึงบอกกับเต่าว่ามนุษย์ดีกว่าสัตว์อื่น เต่าจึงลงมาสร้างเรือนให้มนุษย์อยู่อาศัย กลายเป็นที่มาของเรือนที่มีหลังคาทรงกระดองเต่า (ชู แป้นโก๋, สัมภาษณ์, 7 กรกฎาคม 2555)

ตำนานของไทยทรงดำ เกี่ยวกับแณในฐานะผู้สร้างอันยิ่งใหญ่ยังมีการเล่าสืบทอดกันต่อมากอีกมาก อาจแตกต่างกันไปในบางพื้นที่ แต่ทั้งหมดเป็นเรื่องที่สะท้อนความยิ่งใหญ่ของแณ ดังที่ Nghiem Van (1972, หน้า 189) กล่าวว่า แณหลงเป็นผู้ให้กำเนิดหรือผู้สร้างทุกสิ่งทุกอย่าง อภินิเวศน์ โพธิสถาน (2552, หน้า 82) ได้กล่าวถึงฐานะของแณ เป็นผู้สร้างมนุษย์และสรรพสิ่ง เป็นผู้ลงโทษหรือทำลายมนุษย์ และเป็นผู้คอยช่วยเหลือมนุษย์ ทั้งโดยตรงหรือโดยผ่านสื่อกลาง ซึ่งสอดคล้องกับที่ สมคิด ศรีสิงห์ (2537, หน้า 62) กล่าวว่า แณเป็นผีสูงสุด เป็นผู้สร้างทุกสิ่งทุกอย่างในโลก เป็นผู้ให้ชีวิต และวิธีการดำเนินชีวิตแก่พวกเขา ดังนั้นเมื่อจะกราบไหว้หรือทำพิธีกรรมต่าง ๆ จึงมีการเอ่ยชื่อแณเสียก่อน เพื่อให้ทราบการกระทำต่าง ๆ ดังที่ เรไร สืบสุข (2523, หน้า 25) กล่าวว่า แต่ละแณมีหน้าที่ให้คุณหรือโทษต่อมนุษย์ต่างกัน เรียกว่า แณนั่งจ้องเนื่องจากแณ เป็นผู้สร้างที่มองเห็นทุกสิ่ง และทุกการกระทำของมนุษย์ทุกคน แณท่านมองดูอยู่ ดังนั้น ไม่ว่าใครจะทำอะไรที่ไหน จึงอย่าคิดว่าไม่มีใครรู้ไม่มีใครเห็นเด็ดขาด (ปราณี แอวงค์, สัมภาษณ์, 15 กุมภาพันธ์ 2555)

ในเพลงขับ (ความขับ) ของไทยทรงดำตำบลหนองปรัง ได้แก่ ความขับเรื่องแปดมะเต่างวงข้าง มีเนื้อความกล่าวถึงมนุษย์เผ่าต่าง ๆ ว่า เกิดจากน้ำเต้าที่แณส่งให้มาเกิดบนพื้นโลกและแณเป็นผู้กำหนดสิ่งต่าง ๆ ในโลกมนุษย์ กำหนดวัน ค่ำ เดือน ปี ภาษาพูดและอักษรด้วย ดังที่ วิทย์ ญ กลาง (2540, หน้า 46) กล่าวว่า ภายใต้ความเชื่อในระบบความสัมพันธ์แห่งธรรมชาติ ที่มีมนุษย์เป็นส่วนหนึ่งในสถานะที่เป็นบุตรแห่งธรรมชาติ ท่าทีการแสดงออกในพิธีกรรมทุกขั้นตอน จึงเป็นการต่อยอดความอ่อนน้อมต่อธรรมชาติ ที่มีมนุษย์ได้พึ่งพาอาศัยมาโดยตลอด

1.1.2 แณผู้ส่งคนมาโปรด

แณในกลุ่มนี้ได้แก่ แณวี ดังมีตำนานที่กล่าวถึงการเกิดมนุษย์และตำนานเกี่ยวกับวีรบุรุษของไทยทรงดำที่เกี่ยวกับวิถีชีวิตของไทยทรงดำ ดังปรากฏใน พงศาวดารเมืองแฉง (2509, หน้า 103-104) ได้กล่าวถึง ตำนานการเกิดผู้คนว่า เดิมเมืองแฉงเป็นทุ่งว่างที่ปราศจากผู้คน มีภูเขาและต้นไม้อยู่ตามชายทุ่ง ต่อมามีเทพยดา 5 องค์ เทพธิดา 5 องค์ เป็นพี่น้องกัน ตกหลงใจจะพากันมาเกิดในโลกมนุษย์ จึงลงไปใต้น้ำเต้าเนรมิต ที่ชื่อว่า เต้าปุง ให้ลอยมาตกบนภูเขาทุ่งนาเตา (น่าน้อยอ้อยหนู) ห่างจากเมืองแฉงไปทางตะวันออก ประมาณเดินเท้าหนึ่งวัน ต่อมาผลน้ำเต้า ได้

แตกออก มีมนุษย์รูปกายต่างกันออกมาจากน้ำเต้า ทั้งชายและหญิงเป็นคู่ ตามลำดับ ได้แก่ ข้า
 และ ไทดำ ลาวพุงขาว ฮ่อ และแกว ต่อมาชายหญิงทั้ง 5 คู่ ได้พากันลงจากภูเขาไปอาบน้ำชำระ
 ร่างกายในหนองน้ำศักดิ์สิทธิ์ ชื่อหนองฮักหนองฮาย ที่ใครอาบแล้วจะมีร่างกายผ่องใส สะอาด
 ดงงามและมีสติปัญญา ชายหญิง 5 คู่ ยกเว้นแต่พวกข้าที่ไม่ได้ลงอาบน้ำ นอกนั้นอาบน้ำแล้วเกิด
 มีผิวพรรณงาม เติบโตเป็นหนุ่มสาวและได้เป็นสามีภรรยา กัน มีลูกหลานสืบมา โดยกลุ่มไทดำ มี
 ขุนลอคำ เป็นต้นตระกูลสร้างบ้านเรือนอยู่ที่ตำบลสามหมื่น ต่อมาเรียกว่าเมืองแกลง และเมื่อขุนลอคำ
 คำสิ้นชีพลง ได้มีผู้มีบุญนามว่า ขุนบรมราชา มาเกิดเป็นเจ้า ณ เมืองแกลง

ขุนบรมหรือเรียกพระนามเต็มว่า ขุนบรมราชาธิราช ในพงศาวดารจีน เรียกว่า
 ฟีล่อเก๊ะ เป็นกษัตริย์ผู้กล้าหาญมาก (โพธิ์ แซ่มลำเจียก, 2537, หน้า 44) ในประชุมพงศาวดาร
 เล่ม 44 เรื่องตำนานเมืองพวน (2512, หน้า 132) ได้มีการกล่าวถึง ขุนบรมราชาธิราช เป็นผู้ครอง
 เมืองแกลง โดยมีพระเหลสี 2 องค์ ได้แก่ พระนางแอกแดง มีพระโอรส 4 องค์ และพระนางยมพาลา
 มีพระโอรส 3 องค์ รวมพระโอรสทั้งหมด 7 องค์ ได้แก่ 1. ขุนลอค 2. ยี่ผาลาน 3. สามจูงสง 4. ไสผง
 5. งัวอิน 6. ลกกกลม 7. เจ็ดเจิง

ตำนานเรื่องแกลงสร้างโลก ตำนานเรื่องแปดมะเต่างวงช้าง ตำนานเรื่องน้ำเต้าปุง
 และตำนานขุนบรม ตำนานทั้งหมดนี้ ได้สะท้อนถึงประวัติความเป็นมา ความเชื่อ ค่านิยม การจัด
 ระเบียบสังคมและความคิดที่เกี่ยวกับธรรมชาติหลายประการของไทยทรงดำ ที่เกี่ยวข้องกับอำนาจ
 อันยิ่งใหญ่ของแกลง ดังที่ สิริ พึ่งเดช (2519, หน้า 64-66) ได้สรุป ตำนานเรื่องแปดมะเต่างวงช้าง
 จากพงศาวดารล้านช้างและพงศาวดารเมืองแกลง ไว้ว่า โลกเกิดขึ้นด้วยอำนาจจากแกลงฟ้า ผู้
 บันดาลให้เกิดมีแผ่นดิน แผ่นฟ้า พระอาทิตย์ พระจันทร์ และเกิดพืชพันธุ์ธัญญาหาร ต่อมาแกลงฟ้า
 บันดาลให้เกิดมีชีวิตขึ้นในโลก มีสัตว์และมนุษย์ แต่ความขัดแย้งทำให้แกลงบันดาลให้น้ำท่วมโลก
 มนุษย์และสัตว์จมน้ำตาย องค์ท้าวสองตน คือ ท้าวสงกับท้าวเงิน ได้ต่อแพหนีน้ำท่วมโลก แกลงจึง
 เรียกให้ท้าวทั้งสองเข้าเฝ้าและสั่งให้ทั้งสองลงมาสร้างพื้นโลกใหม่ โดยแกลงได้มอบแปดมะเต่า
 วงช้าง ซึ่งภายในบรรจุของต้องประสงค์ทุกสิ่งอัน เมื่อได้นำลงมาสู่พื้นโลก ผ่านไปจนกระทั่งน้ำลด
 แกลง ลูกน้ำเต้าแก่จัดจึงแตกออกเป็นมนุษย์คนแรกชื่อผู้ซ่า มนุษย์คนที่สองออกมาชื่อผู้ลือ
 มนุษย์คนที่สามชื่อผู้ลาว (ผู้ไตซงดำ) มนุษย์คนที่สี่ออกมาชื่อผู้แกว มนุษย์คนที่ห้าออกมาชื่อผู้ฮ่อ
 ไว้มเปี้ย

คนในสายตระกูลผู้ท้าว ถือมันสืบทอดกันมาว่า บรรพบุรุษต้นตระกูล มาจาก
 ตระกูลลอคหรือสิงลอค สืบสายมาจากอดีตเจ้าเมือง ซึ่งเป็นคนในชนชั้นปกครอง จึงมีธรรมเนียม
 การสืบสายตระกูลผู้ท้าวและผู้ผู้น้อย ซึ่งสอดคล้องกับที่ ศิราพร ณ ถลาง (2548, หน้า 234-235)

กล่าวว่า ตำนาน เป็นสิ่งที่ใช้บอกอัตลักษณ์กลุ่มชนหรือชาติพันธุ์ และมีบทบาทในการสร้างสิทธิธรรมในเรื่องตระกูลหัวหน้าเผ่า ทำให้คนในกลุ่มยอมรับในสิทธิธรรมนั้น

ภาพที่ 2 ภาพถ่ายรูปวาด ที่มีชื่อว่า น้ำเต้าป่อง

ที่มา : กานต์ทิศา สีหมากสุก ถ่ายเมื่อวันที่ 1 มีนาคม 2557 ณ ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร กรุงเทพฯ

นอกจากนี้ยังมีกลุ่มแกนผู้รักษา ได้แก่ แกนสิ่ง แกนहितแกนให้ แกนเจ็อง แกนถ่อง แกนไชย และแกนสัด (ไทยทรงดำ เปรียบแกนสัด เป็น ตำรวจ อัยการ ผู้พิพากษา) (เรียบ เงินเจ็อง, สัมภาษณ์, 9 กรกฎาคม 2557) ส่วนกลุ่มแกนผู้ทำลาย ได้แก่ แกนเคอหรือแกนคอบ และแกนเคาะ แกนทั้งหมดเป็นผู้กำหนดกรอบการดำเนินชีวิตมนุษย์ ไม่ให้ออกไปจากกรอบการควบคุม ถ้าหากมนุษย์ยังประพฤติปฏิบัติไปในทางที่นอกกรอบ แกนท่านจะไม่พึงพอใจ มนุษย์จึงต้องปฏิบัติตนอย่างมีสติและรอบคอบในการดำเนินชีวิต ระวังมิให้ออกนอกกรอบความประสงค์ของแกน หากไม่แล้วจะกลายเป็นการฝ่าฝืนกรอบระเบียบของแกน กลายเป็นการลบหลู่ดูหมิ่นแกนได้ ความยกย่องและเคารพต่อแกนนั้นอาจไม่ได้มีพิธีกรรมแสดงออกอย่างชัดเจน แต่ก็ได้มีปรากฏอยู่เป็นขั้นตอนสำคัญหนึ่ง ในบางพิธีกรรมของไทยทรงดำตำบลหนองปรัง ได้แก่

พิธีอัญเชิญแกนลงมาเป็นประธาน เพื่อรับทราบการกระทำในพิธีกรรม โดยการจัดที่ประทับพิเศษไว้รับรองแกน พร้อมทั้งมีโต๊ะเช่นเหล้าและอาหารให้แกน เป็นการแสดงความเคารพยกย่องท่าน และต้องมีขั้นตอนมีการส่งแกนกลับ เรียกว่า ฟายแกน เมื่อเสร็จพิธีแล้ว

พิธีการถวายเครื่องเซ่นให้แกน เพื่อขอขวัญของผู้เจ็บป่วยกลับคืนเจ้าของร่าง ในพิธีเสนตัว พิธีเสนเต็ง (การไถ่ถอนผีบรรพบุรุษที่ไปติดชื่อติดคาอยู่ในเมืองแกน)

พิธีส่งแพเคราะห์ (แปเคราะห์) เป็นพิธีที่ใช้ในการทำพิธีเสนแก่เคราะห์เรือน ดังมีความเชื่อสืบต่อกันมาในหมู่ไทยทรงดำว่าเป็นพิธีใช้บรรทุกเคราะห์กรรมและสิ่งไม่ดีภายในบ้าน รวมถึงเคราะห์กรรมของผู้สืบผี (เจ้าเสื่อ) ซึ่งหลังจากทำพิธีเสร็จ ต้องนำแพไปส่งหรือนำไปวางไว้ที่ทางสามแพร่งหรือนำไปลอยน้ำ เรียกว่า การส่งเคราะห์ โดยมีความเชื่อว่าเป็นการส่งไปให้แถน เพื่อบอกว่าเจ้าเสื่อยังมีชีวิตอยู่ในโลกมนุษย์ ทั้งนี้สิ่งของในแพที่มีประกอบไปด้วย ก้านกล้วย จำนวนคี่เท่านั้น 7 ก้าน หรือ 9 ก้าน นำมาวางเรียงต่อกัน ยึดติดกันไว้ด้วยไม้ไผ่ที่เหลาเล็ก ๆ แหวงให้ติดเข้าด้วยกันเป็นแพ แล้วนำกาบกล้วยมาตัดขนาดพอประมาณ หักมุมให้เป็นรูปสี่เหลี่ยมแล้วนำไปวางบนแพ ใช้ไม้ไผ่เหลาให้กลมเล็ก สูงพอประมาณ แหวงกาบกล้วยทั้งสี่มุมให้ติดกับแพก้านกล้วย เป็นทรงกระบอกวางอยู่บนแพ จากนั้นนำโหมสีต่าง ๆ มาคล้องที่ยอดหลักไม้ไผ่ทั้งสี่มุม เหมือนเป็นการคล้องด้ายสายสิญจน์ แต่คล้องโหมเงินไว้หนึ่งช่องคือด้านหน้าใช้สำหรับเป็นประตู (โหมในช่องที่เปิดออก จะถูกปิดเมื่อแพนี้ได้ผ่านพิธีส่งเคราะห์แล้ว) ด้านหน้า (ประตู) จะนำตัวแป้ (สัตว์ชนิดหนึ่งที่ทำขึ้นโดยการสานตอกไม้ไผ่) นำมาปักไว้ด้านหน้า ส่วนด้านหลังมีควายที่สานจากตอกไม้ไผ่ นำมาปักไว้ในกระบะ และในแพเคราะห์จะใส่หุ่นคน ที่ทำจากกาบกล้วย ห่มด้วยผ้าดำ จำนวน 2 หุ่น ถูหนุน ถูหิน เปลือกไข่ เปลือกตัวโหม เล็บมือเล็บเท้าของเจ้าของบ้าน ชานหมาก ของเจ้าของบ้าน ผิวของเสาบ้าน น้ำส้ม น้ำข้าวหมา (น้ำแช่ข้าวเหนียว) ข้าวเหนียว 1 ปั้น ปลาเค็ม 1 ตัว หมากพลู พร้อมทั้งหักไม้ไผ่ให้เป็นรูปตะขอและง่าม อย่างละ 9 อัน ใส่ลงไปด้วย ดังที่ ถนอม คงยิ้มละมัย (สัมภาษณ์, 5 มกราคม 2555) ได้อธิบายว่า ตะขอและง่ามจำลอง ที่ใส่ลงในแพนั้น เชื่อกันว่า ขณะทำพิธีเรียกเคราะห์ลงแพ จะช่วยให้เรียกได้ง่ายขึ้น อีกทั้งต้องนำไปหนวดหนามขัดเกา ใบหม่อน หนามมะเขือ หนามมะแว้ง และหนามส้มปล้อย ทั้งหมดนำมามัดรวมกันเป็นกำ ใส่ลงไปแพเคราะห์ด้วย รวมทั้งต้องมีผ้าฝ้าย 1 ชิ้นยาวเท่ากับฝ่ามือของเจ้าเสื่อและใส่เทียนทำจากเส้นฝ้ายที่นำมาชุบขี้ผึ้งให้เป็นเทียนยาวเท่ากับฝ่ามือของเจ้าเสื่อ นำมาพันให้เป็นแท่งจำนวน 4 แท่ง ทั้งนี้จะใช้จุดเพื่อการเสี่ยงทายเมื่อนำแพไปส่ง ด้วยการนำไปลอยน้ำหรือวางไว้ที่ทางสามแพร่ง (บุญส่ง จำปีหอม, สัมภาษณ์, 10 มกราคม 2555)

จากทั้งหมดที่กล่าวมานั้น สามารถประมวลแนวคิด ตามความเชื่อดั้งเดิมเกี่ยวกับแถนของไทยทรงดำตำบลหนองปรังได้ว่า แถนเป็นกลุ่มผีที่อยู่ในเมืองฟ้า (เมืองแถน) ซึ่งแถนมีหลายประเภทด้วยกัน ทำหน้าที่แตกต่างกันไปตามโครงสร้างสายงาน มีแถนหลวงผู้ยิ่งใหญ่ เป็นผู้ที่อยู่ยอดบนสุดของทำเนียบโครงสร้างสายการบังคับบัญชา มีอำนาจเหนือแถนทั้งปวง รวมทั้งมีอำนาจเหนือชีวิตมนุษย์ เพราะแถนหลวงท่านเป็นผู้สร้าง ผู้ส่งคนมาโปรด ผู้รักษา และผู้ทำลาย ทุกสรรพสิ่งในโลกจึงอยู่ในความควบคุมของแถน จะดลบันดาลให้เกิดความเป็นไปต่าง ๆ ในชีวิต

และทรัพย์สิน ทำให้มนุษย์ต้องยอมจำนนในการรับทราบและปฏิบัติให้ได้ตรงตามความประสงค์ของแกน เพื่อให้ท่านพึงพอใจและเมตตาบันดาลให้ประสบแต่ความสุขความเจริญ

1.2 ฝึเมือง

ฝึเมือง เป็นกลุ่มฝึที่มีความสำคัญและมีอำนาจรองจากแกน โดยมีพลังอำนาจในการดูแลรักษาบ้านเมืองให้อยู่อย่างร่มเย็นเป็นสุข ซึ่งระบบชุมชนหมู่บ้านในอดีต จะมีฝึบรรพบุรุษประจำหมู่บ้าน เรียกว่า เลื้อบ้าน และเมื่อชุมชนพัฒนาเข้าสู่ความเป็นรัฐแบบเจ้าฟ้า จึงมีเลื้อเมืองที่อัญเชิญมาอยู่ ณ หอฝึ ในพื้นที่ดงหรือที่ดอนประจำหมู่บ้าน ถือเป็นเขตศักดิ์สิทธิ์ เป็นพื้นที่สาธารณะ มีสัญลักษณ์ คือ หลักหมาย ทำหน้าที่เป็นศูนย์รวมทางจิตใจของหมู่บ้าน (สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2555, หน้า 42) ฝึเมืองและฝึบ้าน มีความแตกต่างกัน ที่ว่า ฝึเมือง เป็นฝึบรรพบุรุษของชนชั้นปกครองชาวไทยทรงดำ เป็นฝึของอดีตเจ้าเมืองผู้คุ้มครองรักษาเมืองให้ร่มเย็นและอุดมสมบูรณ์ ตามความเชื่อของชาวบ้านที่นิยมตั้งหลักเมืองอยู่ในที่ดอนของเมืองบริเวณนั้นถือเป็นเขตหวงห้าม ใช้เฉพาะประกอบพิธีเสนเมืองหรือเลี้ยงฝึเมืองเท่านั้น ในอดีตโบราณดั้งเดิม พิธีเสนเมืองได้ถูกจัดขึ้นอย่างใหญ่โต หมู่บ้านบริวารต่าง ๆ มีส่วนร่วมโดยส่งควายและผู้แทนไปร่วมพิธีทุกปี พิธีนี้มีจะการฆ่าควายเช่นสังเวทมน้อยตามขนาดของเมือง เพื่อแสดงโครงสร้างทางการเมืองและสถานภาพของเมือง ในโอกาสนี้ด้วย เช่น เมืองแฉง (เดียน เบียน พู) ต้องฆ่าควายถึง 14 ตัว ในการเสนเมืองแต่ละปี ส่วนเมืองเล็กฆ่าควายในจำนวนน้อยลงตามขนาดของเมืองและหมู่บ้านบริวาร (Lo Van Bien, สัมภาษณ์, 7 พฤษภาคม 2555) การเช่นไหว้ฝึเมืองมาจากความเชื่อ ความศรัทธาที่ว่า จะทำให้บ้านเมืองร่มเย็นเป็นสุขและปราศจากอันตรายทั้งปวงช่วงเวลาของการประกอบพิธีเสนฝึเมืองในอดีต จัดขึ้นที่เมืองแฉง จะเกิดขึ้นในราวเดือนกรกฎาคมของทุกปี ถือเป็นวันขึ้นปีใหม่ดั้งเดิมของไทยทรงดำ (พัฒนปกรณ์ ลีลาฤทธิ์, 2555, หน้า 50) ชนชั้นปกครองสามารถจัดทำพิธีบูชาฝึเมืองได้ ในขณะที่ผู้น้อย จัดทำพิธีบูชาได้แต่ฝึบรรพบุรุษของตนเอง (สารานุกรมกลุ่มชาติพันธุ์ไทยโซ่ง, 2539, หน้า 12)

1.3 ฝึบ้านหรือฝึปู่เจ้าเลื้อบ้าน

ฝึกลุ่มนี้ เป็นฝึหัวหน้ากลุ่มที่มาบุกเบิกที่ดินสร้างหมู่บ้านขึ้นครั้งแรก เป็นฝึต้นตระกูลของคนในหมู่บ้านนั่นเอง มีหน้าที่รักษาและคุ้มครองหมู่บ้าน โดยมีหอหรือศาลให้ท่านประทับ เรียกว่า ศาลฝึประจำหมู่บ้านหรือศาลพ่อปู่ บริเวณนั้นจะมีต้นไม้ใหญ่อยู่หน้าทึบ เรียกว่า ดงเลื้อหรือดงเชื้อ เป็นที่เคารพบูชาของทุกคนในหมู่บ้าน (จำปี แหวนวงค์, สัมภาษณ์, 8 มกราคม 2555) ในอดีตดั้งเดิม เจ้าเมืองและชาวบ้านต้องร่วมกันทำพิธีเช่นไหว้ฝึบ้าน และฝึเมือง โดยนำเลื้อไปเช่น

ไหว้ที่ศาล เนื่องจากความเชื่อ ความศรัทธาว่า เลื่อนนั้นเปรียบเสมือนขวัญ จึงกลายเป็นที่มาของการเรียก ศาลผีบ้าน ผีเมืองว่า เลื่อนบ้าน เลื่อนเมือง (พัฒนาปกรณ์ ลีลาพฤทธิ, 2555, หน้า 43)

ไทยทรงดำตำบลหนองปรอง เชื่อว่าในอดีต ก่อนคนในรุ่นพ่อแม่ขึ้นไปอีก มีการเซ่นไหว้ศาลประจำหมู่บ้าน ในวันขึ้น 1 ค่ำ เดือน 6 ของทุกปี ถือว่าเป็นวันปีขึ้นใหม่ดั้งเดิมของไทยทรงดำ โดยการนำของผู้ใหญ่บ้าน ที่จัดขึ้นในช่วงเช้า ไม่มีการนิมนต์พระสงฆ์มาร่วมในพิธีกรรม แต่เมื่อประมาณ 10 กว่าปีผ่านมาถึงปัจจุบัน มีการนิมนต์พระมาสวดในพิธีนี้ด้วย (อิน เผ่าพงศ์, สัมภาษณ์, 18 กรกฎาคม 2557) การเซ่นไหว้ศาล ตั้งแต่รุ่นพ่อแม่และปู่ย่ามาแล้วนั้น บางคนได้นำเสื้อสีของตนมาเข้าร่วมในพิธีด้วย โดยนำมาวางไว้ที่ศาลในขณะที่ทำพิธี รวมทั้งมีการทำน้ำศักดิ์สิทธิ์หรือน้ำมนต์ในแบบฉบับไทยทรงดำ (ชวลิต อารยดิตรรม, สัมภาษณ์, 14 เมษายน 2556) ด้วยการที่ชาวบ้านนำน้ำใส่ภาชนะ มาวางไว้ที่ศาลในขณะที่ทำพิธีที่เชื่อว่ามีศักดิ์สิทธิ์ เมื่อเสร็จพิธีจึงมาเอาเสื้อ อาหารและน้ำที่ผ่านพิธีกรรม (เชื่อว่าได้กลายเป็นน้ำมนต์แล้ว) กลับไปหรือแบ่งปันน้ำบางส่วนให้กับเพื่อนบ้านคนอื่น ๆ ที่ไม่ได้นำมาเข้าร่วมพิธีก็ได้ และหลังจากวันที่ได้ทำพิธีเซ่นไหว้ศาลประจำหมู่บ้าน จะไม่มีการเล่นลูกช่วงและอินกอนฟอนแคนของปีนั้นอีก เพราะจากนี้ไปจะวันเริ่มต้นการทำงานหรือฤดูทำนา (วิน จ่าราช, สัมภาษณ์, 1 มีนาคม 2555)

1.4 ผีผดผีมนต์

ผีกลุ่มนี้ได้แก่วิญญาณของครุมต เนื่องจากผู้ที่จะเป็นพ่อมดหรือแม่มดได้นั้น ต้องมีครูผู้สอนวิชาแห่งการเป็นมด (หมอมผู้นำในพิธีกรรมของไทยทรงดำ) ให้กับลูกศิษย์ ซึ่งในอดีตลูกหลานในสายตระกูลมดเท่านั้น จึงจะเป็นผู้ที่สามารถเรียนวิชาได้ โดยพ่อหรือปู่ เป็นผู้ที่ถ่ายทอดวิชาให้กับลูกหลานของตนเอง ต่อมาเมื่อครุมตเสียชีวิต ครุมตจะกลายสถานะเป็นผีผดผีมนต์ ซึ่งมีฐานะสูงกว่าผีบรรพบุรุษ (ยนต์ ห่อมล้อม, สัมภาษณ์, 2 มีนาคม 2557) ผีผดผีมนต์ เป็นผีฟ้าชั้นกลางที่มีอำนาจดังเทพผู้มีฤทธิ์ในทางช่วยเหลือมวลมนุษย์ โดยที่ไม่สามารถปรากฏร่างให้เห็นได้ ต้องมีลูกศิษย์เป็นร่างทรงให้ผีผดผีมนต์ได้เข้าถึงเท่านั้น ผีผดผีมนต์จึงจะช่วยเป็นสื่อติดต่อระหว่างมนุษย์กับผีหรืออำนาจลึกลับอื่นให้ได้ ดังที่ (พัน สุขอยู่, สัมภาษณ์, 6 มิถุนายน 2557) หมอมด ซึ่งเป็นศิษย์ที่มีครูเหล่านี้ ได้เล่าว่า พิธีเสนรับมด เป็นพิธีกรรมที่จัดขึ้นเพื่อต้อนรับผีผด ซึ่งทำเพียงครั้งเดียวเท่านั้นในชีวิตของคนที่จะรับสืบทอดการเป็นหมอมดต่อไป (ทายาทของมดแบ่งออกเป็น สายตระกูลพ่อมดกับสายตระกูลแม่มด) โดยมีที่มาเนื่องจากผีผดผีมนต์ มีความต้องการจะมาขออาศัยอยู่กับคนที่ผีผดผีมนต์ต้องการจะให้เป็นผู้สืบทอดตำแหน่งทายาท เป็นพ่อมดหรือแม่มดคนต่อไป ผีผดผีมนต์จึงมาสื่อสารด้วยการทำให้คนผู้นั้นมีอาการเจ็บป่วย อันเป็นสาเหตุให้คนผู้นั้นรักษาอย่างไรไม่หาย จึงไปหาหมอเยื้อง เพื่อเสี่ยงทายว่าเจ็บป่วยด้วยสาเหตุใด ถ้าหมอเยื้องเสี่ยงทายได้

ว่า ถูกผีมืดกระทำ เพราะต้องการให้เป็นผู้สืบทอดตำแหน่งมด ก็ให้ผู้ป่วยทำพิธีรับผีมืด จึงจะหายจากการเจ็บป่วย ทั้งนี้ บ้านที่ทำพิธีรับมดจะต้องทำหิ้งบูชาไว้ผีมืด เรียกว่า หิ้งผีมืดหรือหิ้งผีมืดผีมนต์ เป็นกระบะไม้สี่เหลี่ยมขนาดกว้างประมาณ 1 ศอก ยาวประมาณ 1 – 2 ศอก และมีหอย่าแขวนประดับอยู่ด้วย หิ้งมดจะนำไปติดไว้ที่หัวนอนของผู้ป่วยหรือติดไว้ที่เสาต้นใดต้นหนึ่งของบ้าน แต่ห้ามนำหิ้งผีมืดนี้ไปติดไว้ที่เดียวกับกะล่อห้อง เพราะผีมืดเป็นผีที่มีฐานะสูงกว่าผีเรือน ถ้านำมาอยู่ด้วยกัน จะเป็นการไม่สมควรอย่างยิ่ง (บุญรวม จันแดง, สัมภาษณ์, 6 มิถุนายน 2557) และอีกอย่างคือ ในพิธีจะต้องทราบด้วยว่า ผีมืดของบ้านใช้ชั้นอะไร ถ้าใช้ชั้น 5 ชั้น 8 ชั้น 11 และชั้น 12 ถือว่าเป็นมดใหญ่ ในแต่ละชั้นก็จะแตกต่างกันเรื่องการเตรียมชั้นหมาก เช่น ชั้น 5 ต้องใช้พลู 5 ใบ ชั้น 8 ใช้พลู 8 ใบ ชั้น 12 ใช้พลู 12 ใบ (ช่วย อุ่นดิน, สัมภาษณ์, 6 มกราคม 2555)

เมื่อตั้งหิ้งแล้วเชิญผีมืดมาอยู่บนหิ้ง โดยทำพิธีเช่นเกล้าและหมากพลู เพื่อเป็นการไหว้ครูของหมอมด เรียกว่า ปงอ้อ ตามความเชื่อที่ว่า ผีมืดเป็นผีครู ถ้าบ้านได้รับผีมืดแล้วจึงจะสามารถฝึกฝนการเป็นหมอมดเพื่อประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ได้ ถือว่าเป็นผู้สืบเชื้อสายมดต่อไป ซึ่งจะนำอุปกรณ์ที่ใช้ในการประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ของมด ไว้บนหิ้ง เช่น เครื่องแต่งตัวของมดในการทำพิธี วิ และปั้ง เป็นต้น ก่อนที่พ่อมดหรือแม่มดจะเริ่มทำพิธีกรรม ต้องเช่นมีการเช่นไหว้ผีมืดหรือผีครู ก่อนทุกครั้ง (พัน สุขอยู่, สัมภาษณ์, 6 มิถุนายน 2557)

พิธีเสนรับมด เป็นพิธีที่ต้องทำให้เสร็จภายในวันเดียว เริ่มตั้งแต่เช้าตรู่จนถึงหัวค่ำ พิธีนี้กระทำเดือนใดก็ได้ ยกเว้นในช่วง 4 เดือน ตั้งแต่ประมาณกลางเดือน 8 ถึงกลางเดือน 11 เนื่องจากไทยทรงดำเชื่อว่า ผีเรือนไม่อยู่ ไปเฝ้าแถวที่เมืองฟ้า (ยนต์ ห้อมล้อม, สัมภาษณ์, 2 มีนาคม 2557)

นอกจากพิธีเสนรับมดแล้ว ยังมีพิธีเสนตั้งบั้งหนอ ซึ่งเป็นพิธีที่การทำขึ้นในช่วงบ่ายหลังจากที่ได้ทำพิธีเสนเรือนเสร็จเรียบร้อยแล้ว พิธีเสนตั้งบั้งหนอ เป็นพิธีกรรมเลี้ยงผีมืดผีมนต์เกี่ยวกับการบูชาครุมดหรือการเช่นบูชาผีมืดผีมนต์ สำหรับบ้านที่เป็นสายตระกูลมด ที่มีหิ้งบูชามดเท่านั้น (เรียม เงินเจือ, สัมภาษณ์, 9 กรกฎาคม 2557) เป็นพิธีที่จัดขึ้นตามความเชื่อที่ว่า เพื่อเป็นการไหว้ครุมด ด้วยการอัญเชิญครุมดให้มาร่วมในพิธีและให้มารับของเช่นไหว้ โดยมีการร้องรำและเป่าปี่กับมีการกระแทกบั้ง (กระบอกไม้ไผ่) ให้เป็นจังหวะตามเสียงการเป่าปี่

1.5 ฝับรรพบุรุษ (ผีเรือน หรือ ผีดำ)

ฝักลุ่มนี้ ได้แก่ ผีของผู้ใหญ่ในตระกูลของฝ่ายชาย อาทิ ปู่ ย่า พ่อ แม่ ที่เสียชีวิตในลักษณะที่เรียกว่า ตายดี จากการสัมภาษณ์ บุญช่วย แยกรัง (สัมภาษณ์, 2 มีนาคม 2555) เล่าว่า ความเชื่อดั้งเดิมของไทยทรงดำตำบลหนองปรัง เชื่อว่าการตายมี 2 ประเภท ได้แก่

ประเภท ตายดี เป็นการตายอันเนื่องมาจากความเจ็บป่วยหรือถึงวัยอันสมควรเมื่อชราภาพมากแล้ว ผู้ตายจะถูกเรียกว่า ผีดี ที่ลูกหลานต้องจัดพิธีศพตามประเพณีให้ และผีดีเท่านั้นที่มีสิทธิ์ได้ไปเมืองฟ้า รวมทั้งยังคงความสัมพันธ์กับคนในครอบครัว ในฐานะพ่อ แม่ ปู่ ย่า เหมือนครั้งยังเป็นมนุษย์อยู่ในโลก แม้ว่าจะไม่มีร่างกายหยาบให้ผู้คนมองเห็นได้อีกต่อไปก็ตาม

ประเภท ตายไม่ดี เป็นการตายด้วยอุบัติเหตุต่าง ๆ ทำให้เสียชีวิตก่อนวัยอันควร (ตายโหง) ผู้ตายจะถูกเรียกว่า ผีร้าย ผีประเภทนี้จะไม่มีการทำพิธีเชิญผีขึ้นเรือน อันเป็นข้อห้ามเด็ดขาด และผีประเภทนี้จะไม่ถูกบันทึกรายชื่อลงไปในบ๊อบผีเรือน เมื่อไม่ถูกเชิญขึ้นเรือน ผีประเภทนี้จึงเป็นผีเร่ร่อน ไม่มีสิทธิ์ที่จะไปเมืองฟ้าได้ ห้ามจัดพิธีศพให้กับผีประเภทนี้ ทั้งห้ามนำศพตายโหงเข้าบ้าน คงทำได้เพียงนำศพไปฝังเท่านั้น ดังที่ ทูเรียน เจ็องจัน (สัมภาษณ์, 10 มกราคม 2555) ได้กล่าวเพิ่มเติมว่า ในอดีตถ้าหากจะนำศพตายโหงไปเผาก็สามารถทำได้ แต่จะต้องฝังไว้เป็นเวลานานจนคนลืมก่อน ถึงจะขุดขึ้นมาเผาได้ ห้ามเผาทันที เพราะศพตายโหงบางศพมีสภาพที่ไม่น่าดู จึงไม่ต้องการให้ลูกหลานเกิดความเศร้าสลดใจหรืออาลัยในการจากไปของศพนั้นมากนัก แม้ว่าจะไม่มีการเชิญผีร้ายขึ้นเรือนและไม่นำรายชื่อของ ผีร้ายที่ตายไม่ดีมาไว้ในรายชื่อบ๊อบผีเรือน แต่ลูกหลานที่ยังมีชีวิตอยู่ก็ไม่ใช่ว่าจะตัดผีชนิดนี้ออกปล่อยทิ้งโดยสิ้นเชิง แต่จะยังคงให้ความเอื้อเฟื้ออยู่บ้างในพิธีเสนเรือน เพราะถึงอย่างไร ก็ยังถือเป็นผู้ที่มี หว่าสิ่งเดียวกัน โดยเรียกผีประเภทนี้รวมทั้งหมดว่า ผีสามสิบหล้า (อภิญวณณ์ โพธิ์สาน, 2552, หน้า 335) ในพิธีเสนเรือน จะมีขั้นตอนการเช่นอาหารให้กับผีที่ตายไม่ดี โดยเรียกให้มากินแบบรวม ๆ ไม่ได้เอ่ยเรียกเชิญเป็นชื่อ ๆ ตามแบบรายชื่อของผีดีในบ๊อบผีเรือน และอาหารที่นำมาเช่นให้ผีร้ายกินจะไม่มีการเอาใบตองมารองอาหารไว้ เพราะผีสามสิบหล้าพวกนี้จะไม่มีการติดต่อกับผีเรือน ที่ถูกเชิญให้มากินเครื่องเช่นอย่างเฉพาะเจาะจง ตามรายชื่อในบ๊อบผีเรือน ดังนั้นในพิธีเสนเรือน ใบตองจึงเป็นสัญลักษณ์ของการให้เกียรติผีได้อย่างหนึ่งด้วย

หลังจากที่ได้จัดพิธีกรรมงานศพตามธรรมเนียมไทยทรงดำเรียบร้อยแล้ว ลูกหลานต้องทำพิธีเชิญผีขึ้นเรือน เพื่ออัญเชิญ ขวัญหัว ของผู้ตายให้มาสถิตอยู่บนเรือน ในส่วนที่เรียกว่า กะล่อห้อง หลังจากนั้นลูกหลานต้องเซ่นไหว้เลี้ยงผีตามวิถีชีวิตแบบไทยทรงดำ เพื่อให้ผีเรือนอยู่ดีมีสุขและให้ผีเรือนเป็นที่ยึดเหนี่ยว ช่วยคุ้มครองปกป้องรักษาดูแลบุตรหลานและคนในครอบครัวให้อยู่ดีมีสุข (ดำ โกลาวัลย์, สัมภาษณ์, 10 มกราคม 2555) ผีบรรพบุรุษ จัดเป็นผีที่มีความผูกพันกับ

มนุษย์มากที่สุด เมื่อไทยทรงดำนับถือผีเรือนเสมือนหนึ่งหลักยึดมั่นทางใจ จึงมีการเซ่นไหว้ผีเรือน เรียกว่า ปาดตงธรรมดา ในวันที่เป็น เวन्दง ของคนที่ถือผีในแต่ละสายตระกูล (ผู้ท้าวหรือผู้น้อย) ซึ่งเมื่อลูกหลานจะทำการสิ่งใดหรือมีใครมาสู่เรือนและมีการเลี้ยงสุรอาหาร ลูกหลานต้องจัดแบ่ง ส่วนหนึ่งไปให้กับผีเรือน เพื่อบอกกล่าวให้ผีเรือนทราบก่อน เป็นการแสดงความเป็นผู้มีมารยาทดี อย่างหนึ่ง (หุ่น เพชรพราย, สัมภาษณ์, 17 กรกฎาคม 2557) หรือในวันที่ไม่ตรงกับวันเวन्दง แต่ ลูกหลานได้ของกินพิเศษมา เมื่อนึกถึงผีบรรพบุรุษ จึงแบ่งส่วนหนึ่งใส่ถาดเข้าไปวางบอกกล่าวใน กะล่อห้อง และกล่าวเชิญผีเรือนให้มากิน เรียกว่า ปาดเซอ (อภิวัฒน์ โพธิ์สาน, 2552, หน้า 285) การนำอาหารมาเซ่นไหว้ ยังมีนัยยะเป็นเสมือนการบอกกล่าวให้ผีเรือนทราบว่า ลูกหลานมีกินมี ใช้ดีอยู่ ผีพ่อ ผีแม่ ไม่ต้องเป็นกังวล ซึ่งการเข้าไปบอกกล่าวในกะล่อห้อง เรียกแบบไม่เป็นทางการ ว่า เข้าไปบอก ห้อง (ชู แป้นโก, สัมภาษณ์, 7 กรกฎาคม 2555) เมื่อเก็บเกี่ยวพืชผลได้ครั้งแรกในปี นั้น ต้องมีการนำข้าวที่เก็บเกี่ยวได้ มาทำพิธีปาดตงข้าวใหม่ เป็นการเซ่นไหว้บอกกล่าวให้ผีเรือน ทราบว่า ปีนี้ลูกหลานเก็บเกี่ยวเสร็จแล้ว ได้พืชผลมากมีกินมีใช้อย่างดี ผีพ่อแม่ไม่ต้องเป็นห่วง (บุญส่ง จำปีหอม, สัมภาษณ์, 10 มกราคม 2555)

1.6 ผีใต้

ผีใต้ เป็นขวัญในตัวของคนเรา ครอบครัวไทยทรงดำในอดีตที่มีเด็กแรกเกิด กำเนิด ขึ้นเป็นสมาชิกใหม่ของตระกูล ผู้ที่เป็น ลุงตา ต้องสานได้ นำไปไว้ที่กะล่อห้อง ใช้เป็นสัญลักษณ์ แทนขวัญของแต่ละคน มีที่มาจากความเชื่อเรื่องขวัญที่อยู่ในตัวของมนุษย์ทุกคน (พัน สุขอยู่, สัมภาษณ์, 6 มิถุนายน 2557)

ใต้ เป็นชุดเครื่องจักสานขนาดเล็ก เป็นสัญลักษณ์แทนขวัญของคน เด็กเกิดใหม่ ทั้งชายและหญิงต้องมี ซึ่งใต้ที่ทำขึ้นมา เนื่องจากไทยทรงดำมีความเชื่อว่า ทุกคนที่เกิดมานั้น มีสิ่งเร้นลับคอยดูแลให้มีชีวิตรอด คนที่มีชีวิตคือคนที่มีขวัญสมบูรณ์ ขวัญจะเป็นสิ่งที่ติดอยู่กับตัว ตลอดไปตั้งแต่เกิดจนตาย ดังความเชื่อว่า เด็กแรกเกิดจะขวัญอ่อน หากต้องการให้เด็กมีขวัญดี และเลี้ยงง่าย จะต้องมีเครื่องช่วยให้ขวัญดี (ธิดา ชมพูนิช, 2539, หน้า 67-68) จึงต้องทำใต้ให้กับ ทุกคน ใต้จึงถือเป็นสัญลักษณ์ประจำตัวอย่างหนึ่งคล้ายกับบัตรประจำตัวประชาชน ที่ทุกคนต้องมี (อภิวัฒน์ โพธิ์สาน, 2552, หน้า 144) ใต้ มี 2 ชนิด ได้แก่

ใต้ ของผู้ชาย ในหนึ่งชุดประกอบด้วยสิ่งของ 4 อย่าง ดังนี้

วี เป็นพัดที่สานด้วยไม้ไผ่อย่างง่าย ๆ มีขนาดยาวประมาณ 2.5 นิ้ว ไทยทรงดำ เชื่อว่า มีพัดนี้แล้วจะอยู่เย็นเป็นสุข

กระท่อม ทำมาจากไม้ไผ่สาน สำหรับใส่หมาก พลุ สูงประมาณ 2 นิ้ว ไทยทรงดำ
เชื่อว่า กระท่อมใส่หมากและพลุ เพื่อเป็นเครื่องบูชาขวัญ
ธนู หรือ หน้าไม้ ทำด้วยดอกลำไยทั้งหมด หรือมีสายธนูที่ทำด้วยเชือกก็มี เรียกว่า
จิงโก่ง ไทยทรงดำเชื่อว่าธนูจะเอาไว้อยู่กับผีที่จะเข้ามาทำอันตรายขวัญของเด็ก
ถุงผ้าสีดำ เย็บเป็นทรงกระสอบ ขนาดยาว 2 นิ้ว สำหรับใส่เมล็ดข้าวเปลือก หรือ
ข้าวสาร

ใต้ ของผู้หญิง ในหนึ่งชุดประกอบด้วยสิ่งของ 3 อย่าง ดังนี้
วี เป็นพัดที่สานด้วยไม้ไผ่ ขนาดยาวประมาณ 2.5 นิ้ว ไทยทรงดำเชื่อว่า พัดนี้จะ
ช่วยบันดาลให้ขวัญของเจ้าของอยู่เย็นเป็นสุข

กระเช้า ทำมาจากไม้ไผ่สาน สำหรับใส่หมาก – พลุ มีขนาดสูงประมาณ 3 นิ้ว
ไทยทรงดำเชื่อว่า กระเช้าใส่หมาก พลุ เพื่อเป็นการบูชาขวัญ
ถุงผ้าสีดำ (แบบเดียวกับถุงผ้าของผู้ชาย)

1.7 ผีประจำสถานที่

ผีกลุ่มนี้ ไทยทรงดำเชื่อว่า สถานที่ต่าง ๆ เช่น ภูเขา ป่า แม่น้ำ ถ้าคลอง ไร่ นา
รวมทั้งต้นไม้ใหญ่ บันได ประตู ฯ จะมีผีสถิตอยู่ ซึ่งหากคนไปทำให้ผีตนใดไม่พอใจ ผีอาจกระทำ
ให้คนผู้นั้นเจ็บป่วยได้ จึงมีข้อห้ามมิให้ทำการละเมิดต่อผีเหล่านี้ เช่น ห้ามตัดต้นไม้ใหญ่โดยไม่
บอกกล่าว ห้ามนั่งคาบบันได เป็นต้น ซึ่งหากมีคนในครอบครัวเกิดอาการเจ็บป่วยอย่างไม่ทราบ
สาเหตุ ไทยทรงดำตำบลหนองปรังในรุ่นพ่อแม่จะสันนิษฐานไว้ก่อนว่าเป็นการกระทำของผี ต้องไป
หาหมอเยื้อง ให้ทำการเยื้อง (เสี่ยงทาย) หาสาเหตุของการเจ็บป่วย หากเพราะตกใจขวัญหลง
ออกจากตัวไป หมอขวัญอาจจะต้องไปตามขวัญกลับมาให้ หากเสี่ยงทายได้ว่าเป็นการกระทำของ
ผีชนิดใดทำให้เจ็บป่วย ก็อาจต่อรองกับผีว่าจะให้ผู้ป่วยทำการขอขมาไถ่โทษ (ยนต์ ห้อมล้อม,
สัมภาษณ์, 2 มีนาคม 2557) ซึ่งในการต่อนั้น อาจกระทำคล้ายกับการติดสินบนหรือให้สัจจะ
วาจาด้วยการสัญญากับผี ว่าหากทราบสาเหตุของการกระทำที่ล่วงเกิน อันเป็นการลบหลู่ดูหมิ่นใด
หรือกระทำผิดผีประการใด จะทำการแก้ไขให้ เพราะลูกหลานอาจกระทำไปเพราะรู้เท่าไม่ถึงการณ์
และได้สำนึกที่ทำผิดแล้ว เมื่อหายเจ็บป่วยแล้วจะทำพิธีแปงขวัญ พิธีสู่ขวัญหรือจะกระทำอย่างอื่น
แล้วแต่ที่ผีต้องการ โดยในระหว่างนี้จะขอเอาเสื้อมาขึ้นหิ้งไว้กับพ่อแม่ไว้ก่อน (พัน สุขอยู่,
สัมภาษณ์, 6 มิถุนายน 2557)

1.8 ฝึนาและฝึไร่

เป็นฝึผู้ดูแลนาและไร่ให้มีความอุดมสมบูรณ์ ฝึนาทำหน้าที่คุ้มครองนาข้าว ฝึไร่ทำหน้าที่ดูแลไร่ ให้มีการเจริญเติบโตมีผลผลิตที่ดี หรือที่เรียกกันว่า ฝึตาแยก ทั้งนี้ไทยทรงดำตำบลหนองปรongในอดีตได้ทำนาเป็นอาชีพหลัก เมื่อฝึนาให้คุณ มนุษย์จึงตอบแทนด้วยการ มีการเช่นไหว้ฝึนาทุกปี โดยกระทำใน 2 ช่วง ได้แก่ ในช่วงเมื่อจะเริ่มแรกนา (การทำนาครั้งแรกของปี) และช่วงเก็บเกี่ยวเสร็จแล้ว เรียกว่า พิธีปาดตงนา เป็นพิธีที่เชื่อว่าการทำขึ้นเพื่อแสดงความขอบคุณ ฝึนา ฝึไร่ ที่ทำหน้าที่ดูแลนาไร่ ด้วยการนำอาหารไปเลี้ยง ฝึนา ฝึไร่ เช่น ข้าวและกับข้าว ไข่ต้ม เหล้าขาว ขนมต้มแดง และขนมต้มขาว (มณฑา เต็มทวี่, สัมภาษณ์, 28 กุมภาพันธ์ 2556)

ในอดีตไทยทรงดำตำบลหนองปรong มีอาชีพทำไร่ทำนาเป็นหลัก จึงเรียกเจ้าที่ผู้ดูแลไร่นาว่า ฝึนาและฝึไร่ ชาวนาไทยทรงดำตำบลหนองปรongนิยมเลี้ยง (เช่น) ฝึนาและฝึไร่ เพื่อเป็นขวัญและกำลังใจแก่ตนเอง ในการเช่นไหว้ของคนทำนา เชื่อว่าเป็นการเช่นไหว้แม่โพสพด้วย โดยนำอาหารมาเช่นไหว้เลี้ยงตามกำลังศรัทธาของตนมาตั้งแต่อดีต อาหารที่นำมาเลี้ยงฝึ นิยมนำมาในวันพระทั้ง 8 ค่ำ และ 15 ค่ำ เวลาเช่นไหว้จะไม่เกินเวลา 11.00 นาฬิกา ผู้เช่นจะนำอาหารไปตั้งถวาย (อาจมีจุดธูปหรือไม่มีก็ได้) พร้อมกับบอกกล่าวให้เจ้าที่ทราบ ว่า เจ้าบ้านที่ทำนาทำไร่ ได้นำของมาเช่นไหว้ ขอให้มารับของเช่นและช่วยให้การทำไร่นามีความเจริญรุ่งเรืองให้ผลผลิตที่ดีด้วย ดังที่ ทองดี ทิศวงค์ (สัมภาษณ์, 2 มีนาคม 2555) เล่าว่า เมื่อไถนาและหว่านข้าวแล้ว ข้าวจะเติบโตงอกงามเขียวขจีขึ้น ก็จะเตรียมการไหว้ฝึไร่ฝึนา โดยเตรียมสำหรับอาหารคาวหวาน มีข้าวกับข้าว ขนม และทำธงริ้ว ใช้ไม้ฝึที่มีแขนงแตกไปซ้ายขวา เอาผ้าสีต่าง ๆ ผูกให้ดูสวยงาม นำไปปักที่นาของตน เพื่อแสดงว่าที่บริเวณนั้นจะทำการเลี้ยงฝึไร่ฝึนา ขอให้ฝึไร่ฝึนาช่วยดลบันดาลให้ปีนี้ได้มีผลผลิตที่อุดมสมบูรณ์ ให้ผลผลิตดีด้วยเถิด เมื่อเลี้ยงเสร็จแล้ว รอประมาณ 15 - 20 นาที ให้ลาของเช่นเก็บกลับบ้านได้ ทั้งนี้จากการสัมภาษณ์ไทยทรงดำตำบลหนองปรong ทุกคนทราบว่า การเช่นไหว้เป็นเพียงส่วนหนึ่งของปาฏิหาริย์ แต่ต้องขยันทำงานจึงจะประสบความสำเร็จได้ เพราะถ้าไม่ทำอะไรเลย ฝึไร่ฝึนาก็คงช่วยไม่ได้

1.9 ฝึประจำเมล็ดข้าวหรือแม่โพสพ

ฝึในกลุ่มนี้ เป็นอีกหนึ่งความเชื่อดั้งเดิมของไทยทรงดำ จากตำนานที่เล่าสืบต่อกันมาเกี่ยวกับเรื่องเมล็ดข้าวของไทยทรงดำ ที่สอนให้มนุษย์รู้จักบุญคุณของฝึประจำเมล็ดข้าว เป็นการ

แสดงความเคารพและกตัญญูต่อแม่โพสพ ผู้พิทักษ์รักษาต้นข้าว โดยมีการอัญเชิญผีประจำเมล็ดข้าวมา ให้ประจำยุ่งฉางเมื่อเก็บเกี่ยวเสร็จแล้ว (เรียน ปี่แก้ว, สัมภาษณ์, 21 มกราคม 2555)

นอกจากนี้ ยังมีข้อห้ามที่ไทยทรงดำทุกคนถือปฏิบัติต่อผีประจำเมล็ดข้าว เช่น ห้ามเล่าความฝัน ในขณะที่กินข้าว ห้ามเคาะจานข้าวในขณะที่กินข้าว เนื่องจากเชื่อว่าเป็นการลบหลู่ผีประจำเมล็ดข้าว (สมรภัท ทองเชื้อ, สัมภาษณ์, 11 มกราคม 2555) การทำขวัญข้าวจะทำให้ข้าวในนาอุดมสมบูรณ์ ชาวนาจะทำขวัญข้าว เริ่มตั้งแต่ขึ้นตอนการไถนา ไปจนถึงเก็บข้าวในยุ้ง ทั้งนี้ก่อนเริ่มไถนาจะต้องหาฤกษ์ยามที่เหมาะสมสำหรับการเริ่มทำนาในเดือน 6 หรือเดือนพฤษภาคม เมื่อเริ่มไถนาจนข้าวแตกกอ มีลำต้นแข็งแรงชาวนาจะเซ่นไหว้แม่โพสพ เพื่อขอให้ข้าวแตกกองามต่อไป เมื่อต้นข้าวเริ่มออกรวง หรือเรียกว่าข้าวตั้งท้อง ชาวนาจะนำกิ่งไม้หรือกิ่งไผ่สูงประมาณ 2 เมตร ประดับด้วยธงผ้ารูปสามเหลี่ยมสีต่าง ๆ แขนงชะลอมหรือตะกร้าสำหรับใส่หวี แป้ง และผ้าสบง ปักไว้ในนาพร้อมกับเครื่องเซ่นสำหรับรับขวัญ ได้แก่ ข้าวปากหม้อ ปลาต้ม มะพร้าวอ่อน กล้วยน้ำว้า แกงบวดฟักทอง กิ่งไม้ ประดับธง เครื่องแต่งตัวสตรี ได้แก่ หวี กระຈก แป้ง น้ำมันใส่ผม น้ำอบไทย (ทองหล่อ อิ่มมอก, สัมภาษณ์, 13 กุมภาพันธ์ 2555)

1.10 ฝीलานนวดข้าว

คนตั้งแต่ก่อนรุ่นพ่อแม่ เชื่อว่าทุกสิ่งทุกอย่างมีชีวิต ลานนวดข้าวและยุ้งข้าวก็มีชีวิต ซึ่งไทยทรงดำตำลอบหนองปรุง เรียกผีขวัญในส่วนขอสถานที่นี่ว่า ฝीलานนวดข้าว เมื่อจะนวดข้าวหรือขนข้าวขึ้นไปเก็บข้างในยุ้งฉาง ต้องมีพิธีทำขวัญข้าว เพื่อบอกกล่าว ขอขมาให้เป็นทีพึ่งทางใจ หรือเป็นหลักประกันความมั่นคงในชีวิตของผู้ทำนา ว่าตลอดปีจะมีข้าวกิน (บาน แซ่ม้า้อย, สัมภาษณ์, 1 มีนาคม 2555) ฝीलานนวดข้าว เป็นผีที่ประจำอยู่ในสถานที่สำหรับนำข้าวที่เก็บเกี่ยวแล้วมานวด โดยมีพิธีไหว้ลานนวดข้าว ในช่วงประมาณเดือน 3 ของทุกปี การเซ่นไหว้จัดทำขึ้นเพื่อเป็นการแสดงความนอบน้อม จึงมีข้อห้ามเกี่ยวกับการเคารพผีประจำลานนวดข้าว เช่น ห้ามใส่รองเท้าเข้าไปในลานนวดข้าว (เม้ย อาจเอี่ยม, สัมภาษณ์, 5 มิถุนายน 2555) การเซ่นไหว้ลานนวดข้าว เป็นการแสดงความกตัญญูอย่างหนึ่ง เมื่อขนข้าวเข้าลานและนวดข้าวเสร็จ จะมีพิธีทำขวัญแม่โพสพอีกครั้ง การจัดพิธีเป็นแบบเรียบง่าย เช่นไหว้และทำขวัญแม่โพสพ โดยหมอลำขลุ่ยกล่าวคำทำขวัญเป็นคำกลอน เดินเวียนเทียน 3 รอบ จากนั้นจึงขนข้าวเปลือกขึ้นยุ้งฉาง (ประทุม ปี่แก้ว, สัมภาษณ์, 15 กรกฎาคม 2555)

1.11 ฝึประจำต้นไม้

ฝึกลุ่มนี้ เป็นฝึที่ไทยทรงดำตำบลหนองปร่งเชื่อว่า ในต้นไม้บางชนิดมีฝึประจำต้นไม้คอยปกป้องรักษาอยู่ หากไปตัดต้นไม้ใหญ่บางชนิดโดยไม่มีการบอกกล่าวและไม่ขออนุญาตกับฝึประจำต้นไม้ก่อน อาจมีอันตรายเกิดขึ้นต่อคนผู้ละเมิดได้ ดังที่ พรหม ภูธรานนท์ (สัมภาษณ์, 19 สิงหาคม 2555) เล่าว่า ในอดีต การจะสร้างบ้าน (เรือน) แต่ครั้งจะต้องเข้าไปหาต้นไม้ที่มีลำต้นตรงตามตำราไม้งามที่เป็นไม้เนื้อแข็ง เช่น ไม้สัก และไม้นำไม้ที่เชื่อว่าอัปมงคลมาสร้างบ้าน เช่น ต้นกำปนู เพราะเป็นไม้ที่มีเนื้อนิ่ม ผุง่าย ดังนั้น เมื่อเจอต้นไม้ที่ถูกต้องตามตำรา จะต้องทำพิธีขอขมาต่อฝึที่รักษาต้นไม้ก่อน

ต้นไม้บางต้นอาจจะมีฝึประจำต้นไม้ที่ดุร้ายมาก จึงห้ามมนุษย์ตัดมาสร้างบ้านเรือน เช่น ไม้ตะเคียน ดังที่เคยมีเรื่องเล่ากันมาว่า บางคนได้พบเจอกับเรื่องแปลก ๆ หลังจากที่ได้ไปตัดต้นตะเคียนมาสร้างบ้าน จนต้องทำการขอขมาต่อต้นไม้ที่หลัง จึงจะสามารถอยู่ในบ้านนั้นได้อย่างสงบ (วิน จ่าราช, สัมภาษณ์, 1 มีนาคม 2555)

1.12 ฝึบันได

ไทยทรงดำตำบลหนองปร่งมีความเชื่อดั้งเดิมว่า บันไดเรือนของฝึคุ้มครองดูแลรักษาบันไดอยู่ เหตุนี้ในพิธีเสนเรือน จึงมีการนำเลือดหมูสดที่ฆ่าชำแหละในพิธีกรรม มาทาที่บันไดเพื่อเป็นการบูชาฝึบันได (มณฑา เต็มทวี, สัมภาษณ์, 28 กุมภาพันธ์ 2556) รวมทั้งในพิธีชมขวง (ขึ้นบ้านใหม่) จะมีการใช้มีดสับที่บันไดเบา ๆ ที่บันไดชั้นที่ 2 มีดสับที่บันไดชั้นแรกกับบันไดชั้นบนสุด เพราะถือว่าบันไดชั้นแรกเป็นเสมือนหัวของแม่ บันไดบนสุดเป็นเสมือนหัวของพ่อ ความเชื่อนี้ได้ส่งผลไปถึงพิธีแต่งงานของไทยทรงดำ ในขั้นตอนส่งตัวเจ้าสาว เมื่อเจ้าสาวไปบ้านเจ้าบ่าว จะต้องเดินขึ้นบันไดบ้านเจ้าบ่าว โดยห้ามเหยียบขั้นแรกกับบันไดชั้นบนสุด เชื่อว่า หากเหยียบลงไปจะเป็นการไม่ให้เกียรติพ่อผัวแม่ผัว (ทุเรียน เจือจาน, สัมภาษณ์, 10 มกราคม 2555) รวมถึงความเชื่อเกี่ยวกับบันได ในพิธีเสนฆ่าเกียด ว่าก่อนจะเสร็จพิธี ต้องนำร่างของสัตว์ที่แม่เกียดเข้าสังและถูกพอมดฆ่าตาย มาฝังไว้ใต้บันได เพื่อให้ฝึแม่บันไดช่วยสะกดไม่ให้ฝึแม่เกียดร้าย ออกมาทำร้ายเด็กได้อีก (บุญรวม จันทร์แดง, สัมภาษณ์, 6 มิถุนายน 2557) และถ้าเป็นช่วงเวลาปกติที่ไม่ได้จัดงานพิธีกรรมใด ๆ อันจะเกี่ยวกับบันได ไทยทรงดำตำบลหนองปร่งจะมีข้อห้ามไม่ให้ใช้มีดฟันที่บันไดอย่างเด็ดขาด เพราะเชื่อว่าบันไดมีฝึอยู่ จะทำให้เกิดอันตรายแก่ผู้กระทำ ซึ่งอาจจะหล่นหรือ

พลัดตกจากบันไดได้ อีกทั้งการที่เอามิดไปพันบันไดเล่นจะทำให้มีเส้นใยขึ้นมาที่มเท้า ในขณะที่เดินขึ้นลงบันไดบ้านได้ (บุญล้น ยอดแก้ว, สัมภาษณ์, 10 มกราคม 2555)

2. กลุ่มผีไม่ดี

จากการสัมภาษณ์ไทยทรงดำตำบลหนองปรัง คนในรุ่นพ่อแม่เชื้อสืบทอดกันว่า ผีไม่ดี ได้แก่ ผีที่ให้โทษกับมนุษย์มากกว่าให้คุณ โดยแบ่งประเภทของผีไม่ดี ดังนี้

2.1 ผีร้าย

ผีร้าย ได้แก่ กลุ่มผีที่เมื่อครั้งยังมีชีวิตเป็นมนุษย์ ได้ตายในแบบที่เรียกว่าตายไม่ดี คือ การตายโดยไม่เป็นไปตามธรรมชาติ เช่น ถูกยิงตาย รถชนตาย ผูกคอตาย จมน้ำตาย กินยาตาย ฯ รวมเรียกว่า ตายโหงหรือผีตายโหง ผีชนิดนี้จัดเป็นผีร้ายไม่มีสิทธิ์เป็นผีเรือน จะห้ามเชิญขึ้นเรือน ไปอยู่ที่กะล่อห้องเด็ดขาด (สำรวย จันผ่อง, สัมภาษณ์, 8 มิถุนายน 2557) ผีร้าย ยังรวมถึงผีที่เป็นญาติพี่น้อง ที่เสียชีวิตในขณะที่มีเด็กทารกอยู่ในครรภ์ (ตายทั้งกลม) หรือผีของหญิงที่เสียชีวิตในขณะที่คลอดลูกออกมาแล้วตายทันที (ตายพราย) เชื่อกันว่า ผีที่เสียชีวิตเกี่ยวกับทารกในครรภ์ อาจจะมาซ้ำเติมหรือมารังควาญหญิงท้องแก่ในขณะที่จะคลอดลูก ดังนั้นก่อนที่หญิงมีครรภ์จะคลอดลูกออกมา จะต้องทำพิธีเช่นผี เรียกว่า วานขวัญผีเรือน โดยหมอขวัญเป็นผู้ประกอบพิธีกรรม มีการฆ่าไก่ 1 ตัว เช่นผีเหล่านี้ได้กินก่อน เพื่อไม่ให้มีผีมารังควาญรบกวนหญิงมีครรภ์ในขณะที่กำลังจะคลอด ผีร้ายจึงเป็นเสมือนผีเวรร้ายและหิวโหย บางครั้งอาจเข้าสิงร่างหรือทำให้คนในบ้านเจ็บป่วยเรื้อรังอย่างไม่ทราบสาเหตุ เมื่อไปให้หมอเยี่ยงทำการเสี่ยงทายได้ว่า มีสาเหตุมาจากผีร้ายกระทำ อาจต้องจัดพิธีเสนกลางบ้าน ซึ่งเป็นการเซ่นอาหารให้กับผีร้าย เมื่อผีร้ายได้กินอิ่มแล้วจะออกไปไม่มารบกวนคนในบ้านอีก (ประพัฒน์ คำโพ, สัมภาษณ์, 3 มีนาคม 2555) ที่อยู่ของผีร้ายในเมืองฟ้า ชื่อว่า เมืองผีวายหัวจุ่มดินตีนจุ่มน้ำหรือเมืองผีร้าย เป็นที่อยู่ของผีขวัญของคนตายโหง (ภัททิยา ยิมเรวัต, 2544 , หน้า 218)

2.2 ผีแม่เกิด

ไทยทรงดำตำบลหนองปรัง เชื้อสืบทอดกันมาว่า ผีแม่เกิด คือ แม่ชื่อที่คอยดูแลเด็กทารก ซึ่งแม่ชื่อมีทั้งดีและร้าย ถ้าเป็นแม่ชื่อดีจะทำหน้าที่เป็นพี่เลี้ยงคอยดูแลทารกไม่ให้มีอันตรายร้ายแรงใดเกิดขึ้นกับเด็ก ดังที่ ช่วย อุ่นดิน (สัมภาษณ์, 6 มกราคม 2555) เล่าว่า เด็กทารกมีแม่ชื่อคอยดูแลอยู่ ซึ่งก็คือแม่คนเก่าของเด็กนั้นเมื่อชาติที่แล้ว ยังมีความเป็นห่วงลูก จึงตามมาคอยดูแล

ในชาติใหม่ เช่น หากเด็กหล่นจากเปล แม่ชื่อจะช่วยพยุงรับเด็กทารกนั้นไว้ ทำให้เด็กที่หล่นจากเปลไม่ได้รับอันตรายหรือบาดเจ็บร้ายแรง หากเป็นแม่ชื่อร้ายจะชอบเห็นเด็กเป็นชิ้นนอนซม คือภาพที่น่าดูของแม่เกิด และอาจจะอยากได้ชีวิตของเด็กนั้นไปอยู่ด้วย (หยด จอกถม, สัมภาษณ์, 10 มกราคม 2555) บางความเชื่อ กล่าวว่า เด็กแรกเกิดจะมีผีตามมาด้วย เป็นแม่ชื่อหรือแม่เกิด เป็นแม่คนเก่าเมื่อชาติที่แล้ว ตามมาดูแลลูก แต่เมื่อเห็นเด็กทารกมีแม่ใหม่ จึงเกิดความหวงแหนอยากได้เด็กกลับไปอยู่กับตน จึงมากระทำให้เด็กเจ็บป่วย (วัน จันทร์หอม, สัมภาษณ์, 15 มกราคม 2557)

เด็กที่มีอาการเจ็บป่วย ด้วยสาเหตุที่มาจากแม่เกิด หากเป็นเรื้อรังเด็กอาจจะเสียชีวิตได้ เพื่อให้แน่ใจว่ามีสาเหตุมาจากแม่ชื่อ แม่ของเด็กที่ไม่สบาย ต้องไปหาหมอเยี่ยง เพื่อให้เสี่ยงทายหาสาเหตุ แล้วจะได้ทำการแก้ไขด้วยการจัดพิธีเสนฆ่าเกิด เพื่อตัดสายใยของแม่เกิดกับเด็กให้ขาดออกจากกัน (ปราณี แอวงค์, สัมภาษณ์, 15 กุมภาพันธ์ 2555) ดังที่ เสฐียรโกเศศ (2552, หน้า 75) กล่าวว่า แม่ชื่อมักบงกชเด็กให้เจ็บป่วยหรือให้เป็นไปต่าง ๆ เพื่อต้องการตัวเด็กไปอยู่ด้วย สอดคล้องกับที่ ถนอม คงยิมละมัย (สัมภาษณ์, 5 มีนาคม 2555) เล่าว่า อาการของเด็กที่ถูกแม่เกิดบงกช ได้แก่ การร้องไห้ หรือเป็นไข้ตัวร้อนเป็นประจำ เชื่อว่า เป็นเพราะแม่เกิดได้มาหยอกเล่นกับเด็กจนเด็กไม่ได้หลับไม่ได้นอน ทำให้เด็กไม่แข็งแรงเจ็บป่วยบ่อย รักษาอย่างไรก็ไม่หาย และด้วยเหตุต่าง ๆ ที่มีเกิดขึ้นกับเด็กเล็กที่มีอายุยังไม่พ้นวัย คือ มีอายุยังไม่ถึง 10 ขวบ ไทยทรงดำตำบลหนองปรังจะเรียกว่า ยังไม่พ้นเชอ (ยังไม่พ้นเกณฑ์ของการเจ็บป่วย) เมื่อเยี่ยงเสี่ยงทายแล้ว จึงมีการเชิญพอมดให้มาทำพิธีเสนฆ่าเกิด ให้กับเด็กต่อไป โดยมีการกำหนดวันตายตัวว่า ต้องจัดพิธีให้ตรงกับคืนเดือนแรม 13 ค่ำ เท่านั้น และทำพิธีกรรมได้ทุกเดือน ยกเว้นเดือนที่เชื่อว่า ผีเรือนต้องไปเฝ้าถน

2.3 ผีเกิด

ผีเกิดเป็นกลุ่มผีเด็กที่เสียชีวิตตั้งแต่อายุยังน้อยหรือผู้ใหญ่ที่เสียชีวิตโดยที่ยังไม่ได้ผ่านการแต่งงานและมีอายุไม่เกิน 50 ปี ซึ่งถือว่าเป็นผีบ้านแม่เรือน (หากแต่งงานแล้วไม่ถือว่าเป็นผีเกิด) ถ้าเป็นผีเด็กทารกไปจนถึงอายุ 5 ขวบ เรียกว่า เด็กผีเกิดผีกา หากเป็นผีเด็กอายุ 5 – 10 ปี เรียกว่า เกิดม้ามของ ม้าม แปลว่า อยากได้ (ถนอม คงยิมละมัย, สัมภาษณ์, 5 มีนาคม 2555) นอกจากนี้ ยังเชื่อว่า เด็กเสียชีวิตในวัยที่อายุยังไม่ถึง 10 ขวบ ห้ามจัดงานศพเด็ก

ให้หุหฺรหฺร เพราะเชื่อกันว่าเด็กจะได้ใจมาเกิดอีก เมื่อมาเกิดใหม่ก็จะตายทั้งที่อายุยังไม่ถึง 10 ขวบ เช่นเดิม (เทศ พิมพิงาม, สัมภาษณ์, 3 มีนาคม 2555) เด็กที่ตายตั้งแต่อายุยังน้อย (0 - 15 ปี) ชาวญ จะไปรวมกันอยู่ที่เมืองผีเกิด บนเมืองฟ้า ผีที่เมืองนี้ นิยมเล่นกีฬาต่าง ๆ เช่น ลูกข่าง สะบ้า ตีไก่ เป็นต้น โดยมีผู้ดูแลจัดหาอาหารเสื้อผ้าให้เด็ก รวมทั้งพาไปเที่ยว ส่วนผีขวัญของหนุ่มสาวที่ตาย ขณะที่ยังไม่ได้แต่งงาน เรียกว่า บ่าวจวง สาวจวง จะมาอยู่อาศัยบริเวณที่ชื่อว่า สวนใหม่ป่าหม่อน ซึ่งเป็นสถานที่ร่มเย็นสบาย มีอาณาเขตกว้างขวางเหมาะสำหรับเป็นที่เล่นคอน รำแคน รำเงิ้ง สนุกสนาน และมีสถานที่สำหรับเล่นกีฬา เรียกว่า ช่วงอิน (ภททิยา ยิมเรวัต, 2544, หน้า 218) ส่วนผีที่ตายไม่ดีต่าง ๆ เช่น ผีตายโหงและผีเกิด ผีทั้งหมดนี้ เรียกว่า สามสิบหล้า จะไม่มีสิทธิ์มีชื่อ อยู่ในบัญชีที่เรียกว่า บัญชีเวียน เพราะผีเหล่านี้จะต้องถูกตัดทิ้งออกไปจากครอบครัว ซึ่งความเชื่อ เรื่องผีสามสิบหล้านี้ ได้มีกล่าวถึงในขั้นตอนที่เรียกว่า กีบหล้า เป็นการเชิญผีที่ตายไม่ดี ให้มารับเครื่องเซ่นในพิธีเสนเวียน (โละ อุ่นเป็นนิจย, สัมภาษณ์, 2 มีนาคม 2556)

จากทั้งหมดที่กล่าวมาเกี่ยวกับความเชื่อในเรื่องผี ได้แสดงให้เห็นทราบว่า ความเชื่อเกี่ยวกับ ผี ของไทยทรงดำตำบลหนองปรุง มีทั้งผีดีและผีไม่ดี โดยมีความสัมพันธ์และบทบาทที่แตกต่างกันไป อันมีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตแบบไทยทรงดำตำบลหนองปรุง ตั้งแต่อดีตมาจนกระทั่งถึงคนในรุ่นพ่อแม่ ได้ใช้เป็นแนวทางในการอบรมสั่งสอนลูกหลานให้เป็นคนดี อีกทั้งในอดีตปัญหาเกี่ยวกับสุขภาพ มีความเชื่อว่า ทุกอย่างรอบกายสามารถทำให้เกิดการเจ็บป่วยได้ และขาดแคลนยาที่มีประสิทธิภาพในการรักษาโรค จึงต้องพึ่งพอมดและแม่มด เพื่อทำการเยื้องและระบุนิเวศแก้ไข ด้วยวิธีการต่าง ๆ ที่เชื่อว่ามาจากการกระทำของผี ตั้งแต่ผีฟ้า ผีบรรพบุรุษ รวมทั้งผีร้ายต่าง ๆ ซึ่งต้องมีการฆ่าสัตว์ เพื่อใช้เซ่นในพิธีกรรมและเป็นอาหารบริโภคภายในครอบครัว โดยแบ่งบางส่วนให้กับมดเป็นคำรักษาโรค จึงทำให้มองได้ว่า หน้าที่แฝงอย่างหนึ่งของการทำพิธีกรรมเกี่ยวกับผี อาจเป็นการกระจายและแบ่งปันอาหารให้สมาชิกครอบครัวและผู้ที่เกี่ยวข้อง ได้บริโภคกันทั่วถึง ในช่วงที่เกิดวิกฤตขึ้นในครอบครัว อีกทั้งสังคมไทยทรงดำในอดีต อาจมีอาหารเพียงเพื่อการยังชีพของสมาชิกในครอบครัว ซึ่งคงส่งผลต่อสุขภาพพลานามัยให้เจ็บไข้ได้ป่วย และต้องรักษาตัวด้วยทรัพยากรอย่างจำกัด ยิ่งหากมีการตายเกิดขึ้นแต่ละครั้ง ต้องเสียค่าใช้จ่ายมาก จึงไม่จัดพิธีศพให้กับผู้เยาว์ เพื่อสงวนทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัดของครอบครัว พิธีเช่นไหว้ต่าง ๆ จึงอาจตีความ

ได้ว่าเป็นการกระจายอาหารภายในครอบครัวหรือชุมชนอีกแบบหนึ่งนั่นเอง เพราะหากไม่มีพิธีกรรมและการเจ็บป่วย จะไม่มีการฆ่าสัตว์เลี้ยง เพื่อประกอบอาหารบริโภค

3. การสืบผีของไทยทรงดำ

การสืบผีของไทยทรงดำ คือ การที่ลูกชายของครอบครัวนั้น ได้ทำพิธีเชิญผีบรรพบุรุษของตนเอง ให้ขึ้นมาสถิตที่กะล่อห้องของเรือนและคอยทำหน้าที่ดูแลผีบรรพบุรุษที่เชิญขึ้นมา ด้วยการนำอาหารมาเช่นไหว้ผีบรรพบุรุษในห้องผีเรือนตามกำหนด เว้นตง เสมือนหนึ่งว่าบรรพบุรุษนั้นยังมีอยู่ ไม่ได้ตายแล้วตายลับ (บุญส่ง จำปีหอม, สัมภาษณ์, 10 มกราคม 2555)

ความเชื่อเรื่องการสืบผีของไทยทรงดำตำบลหนองปรัง ของคนในรุ่นพ่อแม่ได้สืบทอดมาตั้งแต่ในอดีต โดยมีธรรมเนียมว่าผู้ที่สืบผีได้นั้น ต้องเป็นลูกชายคนสุดท้องของครอบครัว หากครอบครัวนั้นมีลูกชายหลายคน แต่ละคนอาจแยกเรือนออกไปปลูกเรือนอยู่ที่อื่น แต่ลูกชายคนเล็กจะย้ายออกไปไหนไม่ได้ ต้องอยู่ที่เรือนเดิมคอยดูแลพ่อแม่และทรัพย์สินต่อไป เรียกว่า อยู่เรือนใหญ่ ลูกชายคนเล็กจะได้มรดกมากกว่าลูกชายคนอื่น ๆ ในฐานะผู้เลี้ยงดูพ่อแม่ แต่เมื่อใดที่เรือนใหญ่มีพิธีเสนเรือน (พิธีเช่นไหว้ผีบรรพบุรุษครั้งใหญ่) ลูกชายที่แยกครอบครัวออกไปต้องนำของเช่นไหว้มาร่วมในพิธีด้วย (พา เพชรพราย, สัมภาษณ์, 17 กรกฎาคม 2557) ลูกชายในลำดับอื่น ที่แต่งงานแยกออกไปสร้างเรือนใหม่ ซึ่งเรือนใหม่ที่เพิ่งปลูกยังไม่ผีเรือน หากจะเข้าไปอยู่ต้องทำพิธีข่มขวง ซึ่งเป็นพิธีขึ้นบ้านใหม่ของไทยทรงดำ เพื่อไล่เสนียดจัญไรที่อาจติดมากับไม้ที่ใช้สร้างบ้านให้ออกไป (บุญช่วย แยกรัง, สัมภาษณ์, 2 มีนาคม 2555) ต่อมาเมื่อพ่อแม่ของฝ่ายชายเสียชีวิตลง ลูกชายที่ได้แยกเรือนออกไปใหม่ ต้องทำพิธีเชิญผีพ่อแม่และผีบรรพบุรุษมาอยู่ที่กะล่อห้อง กลายเป็น ผีเรือนในเรือนใหม่ของตน โดยการเช่นไหว้เลี้ยงผีบรรพบุรุษของตนสืบต่อไปด้วยเช่นกัน (ผวน ยอดแก้ว, สัมภาษณ์, 14 กรกฎาคม 2555)

ส่วนครอบครัวที่ไม่มีลูกชาย มีแต่ลูกสาว เรียกว่า หนอกกล้วยเกิดกลางสวน หมายถึง ครอบครัวนั้นมีแต่ผู้หญิง จะหาผู้ชายเป็นองค์เฒ่าแก่แทนลูกตาไม่ได้ ท่านให้ไล่เชื้อหาผู้ชายที่เกิดในตระกูลนั้น จากลำดับสูงไปหาต่ำ เมื่อได้ลูกหลานผู้ชายที่เห็นสมควร ให้หมายลูกหลานคนนั้นตั้งให้เป็นประธานแทนลูกตาได้ (ถนอม คงยิมละมัย, สัมภาษณ์, 5 มกราคม 2555) เนื่องจากประเพณีดั้งเดิม ลูกสาวไม่สามารถสืบผีต่อจากพ่อแม่ได้ เพราะเมื่อลูกสาวแต่งงาน ต้องออกไปถือผีทางฝ่ายชาย จึงมีกรณียกเว้นพิเศษสำหรับครอบครัวที่มีแต่ลูกสาว และลูกสาวที่ยังไม่ได้แต่งงาน สามารถเป็นผู้เลี้ยงผีพ่อแม่ไว้ในกะล่อห้องต่อไปได้ แต่สำหรับลูกสาวที่แต่งงานแยกเรือนออกไปแล้ว เมื่อพ่อแม่ของฝ่ายหญิงเสียชีวิตลง ลูกสาวสามารถเลี้ยงผีพ่อแม่ได้ด้วยการสร้างตูป (เรือนหลังเล็ก) ไว้ข้างนอกเรือนใหญ่ของฝ่ายชาย โดยทำพิธีอัญเชิญผีพ่อแม่มาเลี้ยงไว้ที่ตูปแห่งนี้

เหตุที่ต้องสร้างตูบไว้นอกเรือนใหญ่ของฝ่ายชาย เนื่องจากที่กะล่อห้องบนเรือนใหญ่ มีผีบรรพบุรุษของฝ่ายชายอยู่แล้ว ผีในตระกูลจึงอื่นไม่สามารถขึ้นมาบนเรือนนี้ได้อีก ลูกสาวจึงต้องเลี้ยงผีพ่อแม่ไว้ที่ตูบ จนกระทั่งตนเองมีลูกชาย จึงให้ลูกชายมารับช่วงสืบผีฝ่ายแม่ได้ต่อไป (ประสิทธิ์ นิลนวล, สัมภาษณ์, 11 กุมภาพันธ์ 2555)

ความเชื่อเกี่ยวกับผีขวัญ

จากการสัมภาษณ์ไทยทรงดำตำบลหนองปรุง เกี่ยวกับความเชื่อเรื่อง ผีขวัญ ซึ่งคนทั่วไปจะเรียกว่า ขวัญ ซึ่งคนในรุ่นพ่อแม่ เชื่อว่ามนุษย์ที่มีสุขภาพสมบูรณ์ทุกคน ต้องมีขวัญอยู่ในร่างกาย โดยขวัญจะอยู่ตามส่วนต่าง ๆ คนที่เสียชีวิตไปแล้ว ขวัญจะเคลื่อนออกจากร่างกาย (พัน สุขอยู่, สัมภาษณ์, 6 มิถุนายน 2557) ขวัญที่อยู่ในร่างกายของมนุษย์ มีอยู่เป็นจำนวนมาก โดยในร่างกายของมนุษย์จะมีขวัญ ประกอบอยู่ในอวัยวะสำคัญต่าง ๆ รวม 32 ขวัญ (เรียม เงินเจือ, สัมภาษณ์, 9 กรกฎาคม 2557) ซึ่งตรงกับที่ นำพวลย์ กิจกุล (2532, หน้า 107) และ นิพนธ์ เสนาพิทักษ์ (2526, หน้า 78) กล่าวว่า ร่างกายมนุษย์มี 32 ขวัญ ซึ่งเป็นสิ่งติดตัวมาแต่กำเนิด มองด้วยตาเปล่าไม่เห็น แต่สามารถทำให้ร่างกายเคลื่อนไหวและทำงานได้ มนุษย์จะได้ดีมีสุขหรือมีทุกข์โศกเคราะห์ร้าย เจ็บป่วยประการใดก็ตาม โดยมากจะเกี่ยวข้องกับความเป็นไปของขวัญในตัวของมนุษย์ หากขวัญมีการเคลื่อนออกจากตัวไปเพียงแค่ส่วนใดส่วนหนึ่ง เจ้าของร่างกายนั้นก็อาจจะไม่สบายเจ็บไข้ขึ้นได้ ดังที่ ประสิทธิ์ นิลนวล (สัมภาษณ์, 11 กุมภาพันธ์ 2555) ได้อธิบายรายละเอียดเกี่ยวกับขวัญทั้ง 32 ขวัญ ในร่างกายของมนุษย์ ดังนี้

1. หัว	2. หน้าผาก	3. คิ้ว	4. ตา
5. หู	6. จมูก	7. แก้ม	8. ปาก
9. ฟัน	11. คาง	12. คอ	13. ป่า
14. แขน	15. ข้อศอก	16. หน้าอก	17. หัวใจ
18. ตับ	19. ปอด	20. ม้าม	21. กระเพาะ
22. ลำไส้	23. เนื้อหนัง	24. ซี่โครง	25. สะโพก
26. ก้น	27. กระดูกสันหลัง	28. แข้ง	29. ขา
30. เข่า	31. ฝ่าเท้า	32. ลำตัว	

ขวัญที่อยู่ในร่างกายของมนุษย์ปกติที่ยังมีชีวิตอยู่ หากหลงออกจากร่างกาย ไปอยู่ที่อื่นจะทำให้เจ้าของร่างเจ็บป่วย ซึ่งคนในรุ่นพ่อแม่ได้มีการจัดการต่าง ๆ เกี่ยวกับขวัญหาย ให้คืนกลับเข้ามาอยู่ในร่างดั้งเดิม ด้วยวิธีการในเบื้องต้น เช่น ถ้าเด็กหกล้มในขณะที่มีพ่อแม่หรือปู่ย่าตายาย

อยู่ใกล้ ๆ ผู้ใหญ่เหล่านี้จะรีบเข้ามาโอบกอดเด็กไว้ พร้อมกับพูดปลอบขวัญว่า ขวัญเขีย ขวัญมา เพื่อปลอบขวัญของเด็กน้อยไม่ให้ตกใจแล้วหนีออกจากร่างกายไปที่อื่น (มณฑา เต็มทวี, สัมภาษณ์, 28 กุมภาพันธ์ 2556) หากเป็นกรณีเด็กไปวิ่งเล่นโดยลำพังหรือไปเล่นกับเพื่อน ๆ โดยไม่ได้อยู่ในสายตาของผู้ใหญ่ เด็กอาจไปทำอะไรให้ขวัญหายโดยไม่รู้ตัว ทำให้เด็กมีอาการเจ็บป่วย เมื่อผู้ใหญ่ถามจนได้ความว่าเด็กไปหกล้มหรือเกิดอะไรขึ้นจริง ผู้เป็นพ่อแม่หรือปู่ย่า จะตามขวัญของลูกหลานกลับมา ด้วยการถือสวิงไปเดินในทุ่งนา ในสถานที่ที่เด็กไปวิ่งเล่นแล้วหกล้มหรือที่มีเหตุอะไรเกิดขึ้นในบริเวณไหน จากนั้นจึงใช้สวิงช้อนไปมาในอากาศ แล้วร้องตะโกนเรียกขวัญว่า ขวัญอยู่ในไหน กลับมาได้แล้ว ถือเป็นการเรียกขวัญอย่างหนึ่ง โดยไม่ต้องพึ่งหมอผู้นำในพิธีกรรม (ยง พยายาม, สัมภาษณ์, 10 มีนาคม 2555) เมื่อทำเช่นนี้แล้ว แต่อาการเจ็บป่วยของเด็กไม่ดีขึ้น ผู้ใหญ่ในบ้านต้องไปหาหมอเยื้อง เพื่อเยื้องหาสาเหตุที่เจ็บป่วย เมื่อได้สาเหตุว่าขวัญหาย จากนั้นจึงไปหาหมอมด โดยนำเชื้อไปขึ้นหิ้งมดไว้ มดจะทำการสื่อสารกับผีมดให้ช่วยไปตามขวัญกลับมา และเมื่อเด็กนั้นหายจากอาการเจ็บป่วยดีแล้ว จึงทำพิธีให้ถูกต้อง ได้แก่ พิธีเรียกขวัญ ช้อนขวัญ แปะขวัญ อย่างใดอย่างหนึ่งให้ขวัญคืนมาอยู่ในร่างกายดังเดิม ซึ่งไม่เพียงแต่เด็กเท่านั้น ผู้ใหญ่ก็มีอาการขวัญหาย ได้เช่นกัน (สนั่น โภคัย, สัมภาษณ์, 2 มีนาคม 2555) โดยขวัญทั้งหมดนี้จะมี ผีมดเป็นผู้คุ้มขวัญให้อยู่ในร่างกายของคนเรา (ภักทิยา ยิมเรวัต, 2544, หน้า 208)

เมื่อผีมดเป็นผู้คุ้มขวัญในร่างกายของมนุษย์ จึงมีธรรมเนียมความเชื่อสืบต่อกันมาว่า หากขวัญหาย ไม่กลับมาเข้าร่างกาย ต้องให้หมอมดเป็นสื่อติดต่อกับผีมด เพื่อให้ผีมดช่วยไปตามขวัญของคนผู้นั้นกลับมา (บุญรวม จันทรแดง, สัมภาษณ์, 6 มิถุนายน 2557) นอกจากขวัญที่อยู่ในร่างกายของมนุษย์แล้ว ยังมีความเชื่อในรุ่นพ่อแม่ของไทยทรงดำตำบลหนองปรัง สืบทอดมาจากบรรพบุรุษ โดยเชื่อว่าเสื้อผ้าที่ใส่แล้วของคนผู้นั้น จะเป็นเสมือนขวัญหรือตัวแทนของเจ้าเสื้อ ทำให้การเยื้องเสี่ยงทายในแต่ละครั้ง ต้องมีการนำเสื้อฮีไปขึ้น (ฝาก) ไว้ที่หิ้งมด หากเด็กไม่มีเสื้อฮีให้ใช้เสื้อผ้าธรรมดาที่ใส่แล้วของเด็กนำไปขึ้นหิ้ง (พัน สุขอยู่, สัมภาษณ์ 6 มิถุนายน 2557) พิธีกรรมที่มีการนำเสื้อฮีไปขึ้นหิ้งได้แก่ พิธีกรรมเสนฆ่าเกิด พิธีเสนตัว พิธีเสนเต็ง พิธีแปงขวัญ รวมทั้งในการเช่นไหว้ศาลประจำหมู่บ้าน และด้วยความศรัทธา จึงที่มาของการนำเสื้อฮีไปขึ้นหิ้งมดในขั้นตอนการประกอบพิธีกรรมบางอย่างของไทยทรงดำตำบลหนองปรัง

นอกจากนี้ ยังมีธรรมเนียมปฏิบัติที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งของไทยทรงดำ ได้แก่ ความเชื่อที่ว่า เมื่อบุคคลตายลง เขยกก (ลูกเขยใหญ่ของครอบครัว) ทำหน้าที่อ่านคำบอกทางให้ผีขวัญของผู้ตาย เดินทางกลับขึ้นไปอยู่ที่เมืองแถน ตามระดับขั้นฐานะของบุคคล โดยแยกเป็นประเภทของผีขวัญผู้ท้าวและผีขวัญผู้น้อย (บุญช่วย ทับไฉ, สัมภาษณ์, 14 พฤศจิกายน 2554) ในการ

เดินทางไปเมืองฟ้า ต้องมุ่งหน้าตรงไปยังน้ำตกตาดผีไฟ สถานที่ซึ่งเชื่อกันว่า อยู่ในเขตเมืองมนุษย์ ที่เชื่อมต่อระหว่างเมืองมนุษย์และเมืองฟ้า ซึ่งสอดคล้องกับที่ สุมิตร ปิติพัฒน์ (2554, หน้า 39) กล่าวว่า เป็นสถานที่แรกสุดที่ผีขวัญของคนตายจะถูกบอกทางให้เดินทางไปสู่น้ำตกตาดผีไฟ ซึ่งเป็นสถานที่แห่งสุดท้ายในเมืองมนุษย์ ที่ผีขวัญจะขึ้นไปยังเมืองฟ้าเมืองฟ้าต่อไป

จากเมืองแดง (เขตประเทศเวียดนามในปัจจุบัน) ไปยังเมืองควาย และมุ่งสู่ม่าน้ำดำ (แม่น้ำเต้) ที่แม่น้ำแห่งนี้ มีสะพานสร้างด้วยหวาย (ไทยทรงดำ เรียกว่า ขัวหวาย) โดยเขยกก จะต้องบอกทางให้วิญญาณผู้ตายมาที่สะพานแห่งนี้ เพื่อข้ามฝั่งไปยังเมืองลอ (ประเทศเวียดนาม ในปัจจุบัน) แล้วมุ่งไปยังน้ำตกตาดผีไฟ เพื่อขึ้นสู่เมืองฟ้า (เมืองแดน) ไปเฝ้าและรับใช้ภูษาแดนต่อไป จากนั้นผีขวัญจะไปอยู่ในแต่ละสถานที่ ตามตระกูลของตัวเอง (ไสว เพชรอรุณ, สัมภาษณ์, 7 พฤษภาคม 2555) เช่นนี้แล้ว น้ำตกตาดผีไฟ จึงเป็นสถานที่แห่งสุดท้ายในเมืองมนุษย์ ก่อนที่จะไปเมืองฟ้า ความเชื่อดั้งเดิมนี้เอง ลูกหลานจึงได้ทำพิธีบอกทางส่งผีไปเมืองฟ้า เมื่อบุคคลเสียชีวิตลง โดยสร้างนกหงส์ ในกรณีผู้ตายเป็นผู้ชาย และสร้างนกปติ ในกรณีผู้ตายเป็นผู้หญิง เพื่อใช้เป็นพาหนะเหาะไปเมืองฟ้า ตามคำกล่าวบอกทางของเขยกก ในงานพิธีศพ (ชาญณรงค์ พูนงาม, สัมภาษณ์, 3 มีนาคม 2555) ส่วนขวัญของสัตว์เลี้ยงที่ตายลง ผีขวัญของสัตว์จะไปแค่ปากทางขึ้นเท่านั้น จะตามเจ้าของไปมิได้ (ประเสริฐ นิลนวล, สัมภาษณ์, 6 มิถุนายน 2557) ในพิธีศพคนตาย ต้องนำไม้ไผ่มาวางพาดไว้เหนือศพ 1 ลำ ซึ่งใช้แทนค่าเป็นสัญลักษณ์ของสะพานขาด (ไทยทรงดำ เรียกว่า ขัวด้วน) โดยมีผ้าไหม ซึ่งเป็นสมบัติของผู้ตายพาดไว้ที่ไม้ไผ่นั้น ปลายไม้ไผ่แขวนลงตาข่าย โดยใส่ไข่ดิบ 1 ฟองและข้าวเหนียว 1 บั้ว เรียกว่า ฤงใส่ไข่และบั้วข้าวต่อนกาก้า ไว้ในถุงตาข่าย และนำไปผูกห้อยไว้ที่ปลายไม้ไผ่ ในพิธีศพใช้เป็นสัญลักษณ์แทนขัวด้วน เชื่อกันว่า ผีขวัญของผู้ตายจะต้องโยนของในถุงตาข่ายนั้นให้กากิน และขณะที่กากำลังจิกกินไข่ดิบกับข้าวเหนียวอยู่นั้น ผีขวัญจะต้องใช้ผ้าที่ห้อยไว้ที่ไม้ไผ่ (สัญลักษณ์แทนขัวด้วนในพิธีศพ) ต่อเข้ากับปลายสะพานขาด ให้เชื่อมโยงพาดผ่านแม่น้ำไปยังอีกฝั่ง (ไทยทรงดำตำบลหนองปรัง เชื่อกันว่า คือ แม่น้ำดำ ในเวียดนาม) จากนั้นผีขวัญต้องรีบข้ามสะพานไปอีกฝั่งหนึ่งให้ได้ (ประสิทธิ์ นิลนวล, สัมภาษณ์, 11 กุมภาพันธ์ 2555) ซึ่งในการเดินทางไปยังเมืองฟ้าเมืองแดนของผีขวัญจะมีการหยุดพักไปเป็นที ๆ เรียกว่า ตาแดงหนึ่ง เช่นเดียวกับเมื่อครั้งที่บรรพบุรุษ ได้ถูกกวาดต้อนเข้ามาในประเทศไทย ในช่วงต้นกรุงรัตนโกสินทร์ นัยว่าเพื่อให้หยุดพักกินหมากพลูแล้วเดินทางต่อไป ที่สำคัญต้องไปข้ามแม่น้ำ ที่เชื่อกันว่า คือ แม่น้ำโขง เพื่อข้ามไปอีกฝั่งและไปยังเมืองแดนต่อไป โดยมีสะพานทอดข้ามแม่น้ำยาวออกไป แต่ว่าตรงปลายสะพานจะขาดด้วน มิได้ทอดไปถึงฝั่งโน้น จึงเรียกว่า ขัวด้วน ที่ปลายขัวด้วนนั้นจะมีนกอีกาปากเหล็ก เรียกว่า โตกาก้า คอยดักจิกผีที่จะข้ามไป

(อภิวัฒน์ โพธิ์สถาน, 2552, หน้า 108) สอดคล้องกับ ภัททิยา ยิมเรวัต (2544, หน้า 217) ได้กล่าว
ว่า ในเขตเมืองฟ้า แบ่งออกเป็น 2 ส่วน คือ ส่วนของอาณาจักรแกน อีกส่วนหนึ่งเป็นที่อยู่ของผี
ต่าง ๆ และค้ำ โดยมีแม่น้ำตากาย เป็นด่านที่จะผ่านขึ้นไปอีกชั้นหนึ่งของเมืองฟ้า มีนายด่าน ชื่อ
องกวานพันล่อง ใฝ่อยู่ หากจะข้ามต้องใช้เรือข้ามฟาก ซึ่งมีนายลอ เป็นนายผีพาย ใครจะข้ามไป
ต้องเสียค่าธรรมเนียมในการข้ามฟาก ผู้ตายจะใช้เงินเหรียญที่ญาติได้ผูกไว้ที่คอเสื้อให้ไปด้วยเป็น
ค่าธรรมเนียมเรือข้ามน้ำผ่านไป แต่สำหรับผีขวัญของผู้มีเวทมนต์จะข้ามไปได้โดยไม่ต้องใช้เรือ
และในแม่น้ำตากายนั้นจะเป็นที่อยู่ของผีขวัญนาค นอกจากนี้ยังมีป่าใหญ่เมืองฟ้า ซึ่งจะมีแม่น้ำมี
เรือที่ผีขวัญต้องผ่านไปขึ้นเรือนปาน แม่น้ำนี้เรียกว่า น้ำเกีย ที่ริมฝั่งแม่น้ำเกียจะเป็นป่ากว้าง
ต้นไม้ในบริเวณนี้จะมีใหญ่โตมาก และเต็มไปด้วยต้นมะม่วง เรียกว่า ต้นมะม่วงช่วงหลวง อยู่ติดกับ
ป่าช้าของเมืองฟ้า เรียกว่า ป่าแสวเมืองฟ้า

1. กลุ่มผีขวัญ

ขวัญ คนที่เสียชีวิตไปแล้ว จะเคลื่อนออกจากร่างกาย และเดินทางขึ้นไปใฝ่แกน เมื่อ
ขวัญได้เข้าใฝ่แกนเรียบร้อยแล้ว จากนั้นขวัญจะถูกแบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม ได้แก่ ขวัญหัว ขวัญกอก
และขวัญปลาย ซึ่งแต่ละส่วนจะแยกออกไปอยู่ตามสถานที่ต่าง ๆ ดังที่ ยนต์ ห้อมล้อม (สัมภาษณ์,
2 มีนาคม 2557) ได้อธิบายไว้ ดังนี้

ขวัญหัว เป็นขวัญที่อยู่บริเวณศีรษะของคนเรา เรียกว่า จอมขวัญ ขวัญเจ้า หรือ
จุ่มขวัญเหนือ ซึ่งในพิธีเชิญผีขึ้นเรือน ต้องอัญเชิญขวัญหัวให้ขึ้นไปเป็นผีเรือน อยู่ที่กะล่อห้อง
บนเรือนของทายาทผู้สืบผี

ขวัญกอกหรือขวัญต้น บางครั้งอาจเรียกว่า ขวัญตัวหรือจุ่มขวัญกลาง เป็นขวัญที่อยู่ตาม
ร่างกาย เมื่อเจ้าของร่างสิ้นชีวิตแล้ว ขวัญในส่วนนี้จะออกจากร่างกายไปอยู่บนเมืองฟ้า เพื่อไป
รวมอยู่กับญาติพี่น้องที่ได้ตายไปก่อนแล้วรออยู่ที่นั่น หากเป็นคนในตระกูลผู้ทำว ขวัญกอก จะถูก
ส่งไปอยู่ที่ เรือนปานหลวง (สถานที่แสนสุขสบายในเมืองฟ้า) กลายเป็น ผีค้ำหลวง ส่วนคนใน
ตระกูลผู้น้อยจะถูกส่งไปอยู่ที่ เรือนปานน้อย ในเขตค้ำดอย (บริเวณที่เป็นเขตรอยต่อระหว่างฟ้า
กับดิน) กลายเป็น ผีค้ำดอย สถานที่ ซึ่งต้องปลูกข้าวทำไร่ไถนาเอง โดยมีที่อยู่อาศัยและที่ทำกิน
เหมือนในเมืองมนุษย์ (บุญมี ปาริชาติธนกุล, 2546, หน้า 41) ดังจะเห็นได้ว่า ในพิธีฝังกระดูกคน
ตาย จะต้องปลูกสร้าง เรือนป่า (เฮือนป่า) ที่ป่าช้า (ป่าแสว) โดยมีการทำนาและปลูกผัก เช่น ข่า
ตะไคร้ เป็นต้น ให้ผีขวัญของผู้ตายด้วย เป็นการสอนผีขวัญให้รู้จักทำกินในโลกของผี ผีขวัญที่ไป
เมืองฟ้า จะเอาสิ่งปลูกสร้างและสิ่งของทั้งหมดที่ญาติ ๆ ทำไว้ในพิธีศพไปด้วย เพื่อนำไปใช้ทำกิน
ที่ค้ำดอยแห่งนี้ ในเมืองนี้มีบ่อน้ำกิน เรียกว่า บ่อน้ำกินเย็น สำหรับให้ผีขวัญที่อาศัยอยู่ที่นี้ใช้ดื่มกิน

แต่ถ้าหากเป็นคนชั้นผู้ทำว ชาว์ญกจะขึ้นไปถึงเมืองฟ้าไปอยู่ที่ เรือนปานหลวงหรือดำหลวง ณ เรือนปานนี้ ชาว์ญจะไม่ต้องทำงานหนัก เพียงแค่นี้ก็อยากกินหรืออยากจะได้อะไร ก็จะได้สิ่งนั้น ๆ สมปรารถนาเหมือนกับเมืองนรมิต แต่ถ้าเป็นแม่หญิงผู้ทำวไปเอาฝัวที่เป็นผู้น้อย เมื่อตายไป ชาว์ญในส่วนนี้จะแบ่งเป็น 3 กลุ่ม กลุ่มหนึ่งไปอยู่ด้าดอย กลุ่มสองไปอยู่ด้าปู้ กลุ่มสุดท้ายไปอยู่ที่ เรือนปานหลวงของสิงผู้ทำวของตน (ภักทิตยา ยิมเรวัต, 2544, หน้า 208) นอกจากนี้ ชาว์ญกใน เมืองฟ้า ยังสามารถติดต่อกับบุตรหลานในเมืองมนุษย์ได้ หากผู้ตายไปทำผิดกฎของเมืองฟ้า และ ถูกจับขังในคุกของเมืองฟ้า (ไทยทรงดำ เรียกว่า ติดชื่อติดคา) ไปไหนไม่ได้ จึงพยายามสื่อสารกับ ลูกหลานด้วยการทำให้คนในบ้านเจ็บป่วย จนต้องไปหาหมอเยื้องเสียงทาย หากมีสาเหตุจากการ ที่ผีบรรพบุรุษไปติดชื่อติดคาจริง ลูกหลานต้องไป ชัดเก้ายะ (บอกโครงกระดูกบรรพบุรุษ) และจัดพิธี เสนเต็ง ตามแต่ตระกูล (ผู้ทำวหรือผู้น้อย) เพื่อให้แกนพึงพอใจและปล่อยญาติของตน ให้หลุด ออกจากการติดชื่อติดคาหรือคุกในเมืองฟ้า (สำรวจ จันทรผ่อง, สัมภาษณ์, 8 มิถุนายน 2557) ชาว์ญปลายหรือชาว์ญเงา บางครั้งถูกเรียกว่า ชาว์ญตีนหรือจุ่มชาว์ญใต้ เป็นชาว์ญที่อยู่ในเงา เมื่อเจ้าของร่างเสียชีวิตลงแล้ว ชาว์ญส่วนนี้จะออกไปอยู่ที่ป่าช้า (ป่าแฮว) ซึ่งเป็นเขตที่ฝังกระดูกคน ตาย โดยมีหอหรือบ้านที่สร้างให้ผีอยู่ที่นี่ ในปานี้จะมีชาว์ญมือ ชาว์ญปาก ชาว์ญตา ชาว์ญจุมก ชาว์ญหู ของผู้ตายกระจายอยู่ในอากาศบริเวณปานี้ด้วย เพื่อจะได้คอยรับเครื่องบูชาที่ลูกหลานนำมา เช่น ไห้ว (ประพัฒน์ คำโพ, สัมภาษณ์, 3 มีนาคม 2555)

บางความเชื่อได้กล่าวว่า ชาว์ญมีจำนวนมากกว่า 32 ชาว์ญ ดังที่ ภักทิตยา ยิมเรวัต (2544, หน้า 207-212) กล่าวว่า ตามความเชื่อของชาวไทยนั้น คนเรามีชาว์ญทั้งหมด 80 ชาว์ญ โดยแบ่งเป็น ชาว์ญอยู่ข้างหน้า 30 ชาว์ญ และชาว์ญอยู่ข้างหลัง 50 ชาว์ญ ซึ่งเป็นจำนวนเท่ากับที่ บุญยงค์ เกศเทศ (2554, หน้า 134) กล่าวว่า ชาว์ญทั้งหมด 80 ชาว์ญ ได้กระจายกันอยู่ในทุกส่วนของร่างกาย เช่น ชาว์ญมือ ชาว์ญตีน ชาว์ญตา เป็นต้น โดยมี จอมชาว์ญหรือชาว์ญเจ้า เป็นชาว์ญใหญ่ที่สุดกลางศีรษะ ซึ่ง ข้อมูลเรื่องจอมชาว์ญ ก็ได้สอดคล้องกับที่ พัฒนปกรณ์ ลีลาพฤทธิ (2555, หน้า 47) ได้กล่าวว่า ชาว์ญที่อยู่กลางศีรษะ มีความสำคัญและสัมพันธ์กับความเชื่อที่ว่า ศีรษะเป็นของสูงและศักดิ์สิทธิ์ คนไทยส่วนมาถือว่า ศีรษะเป็นของสูง ห้ามแตะต้องด้วยความรุนแรง เช่น ห้ามตบหัว เป็นต้น

2. ถิ่นที่อยู่ของผีชาว์ญ

สมคิด ศรีสิงห์ (2537, หน้า 70) และ ภักทิตยา ยิมเรวัต (2544, หน้า 217) กล่าวว่า ชาว์ญกหรือชาว์ญตัว จะไปอยู่ในถิ่นที่ต่างกันไป ชนชั้นผู้น้อยจะถูกบอกทางให้ขึ้นไปเป็น ผีด้าดอย ส่วนชั้นผู้ทำวจะเดินทางกลับไปยังเมืองฟ้า เช่นเดียวกับผีชาว์ญผู้น้อย ผีชาว์ญของชนชั้นผู้ทำวจะ

เดินทางเรื่อยไปจนถึงบริเวณที่มีภูเขาสูงที่ชื่อ ภูเขาภูเมฆางอเมืองฟ้า และทางแยกสามสิบแควะ ซึ่งมีทางแยกมากมายสำหรับไปยังที่อยู่อาศัยของผีขวัญผู้ทำวและผีแถน ดังนี้

ทางตัดตรงไป เป็นที่อยู่ของผีผู้ทำว (ตระกูลสิงลหรือสิงลค่า) เรียกว่า เรือนปานหลวง ทางแยกด้านซ้ายของสามสิบแควะ เป็นที่อยู่ของผีแถนต่าง ๆ เช่น แถนหลวง แถนชาด แถนสิง แถนเคอและแถนอื่น ๆ

ทางแยกด้านขวา เป็นโรงงานผลิตมนุษย์ของแถนชาดและแถนแนน โดยความช่วยเหลือของแม่บ้านแม่นาง

ในระหว่างทางจะไปถึงแยกสามสิบแควะไปยังเมืองปานและจุดต่าง ๆ ของเมืองฟ้า โดยมีดินแดนอื่น ๆ เป็นที่อยู่ของผีขวัญบางประเภทด้วย เช่น

นางบิดนางเปือน เป็นสถานที่สำหรับผีแถนหรือผีฟ้าที่สติไม่ดีอาศัยอยู่

เมืองฮิตเมืองให้ เป็นที่อยู่ของผีคนจนเสื้อผ้าไม่มีใส่ เมื่อตายแล้วไป ขวัญ 1 ขวัญ ต้องมาอยู่ที่นี้ ซึ่งผีที่มาอยู่เมืองนี้ มีแต่ร้องไห้และร้องขอข้าวของมากินมาใช้

เมืองอยู่หล้าอยู่หลาย เมืองนี้เป็นเมืองของคนที่ยังเกี่ยวมาอยู่รวมกัน เป็นเมืองที่ขวัญของคนที่ยังเกี่ยวมาอยู่รวมกัน เป็นเมืองที่ขวัญของคนที่ยังเกี่ยวมาอยู่รวมกัน เป็นเมืองที่ขวัญของคนที่ยังเกี่ยวมาอยู่รวมกัน เป็นเมืองที่ขวัญของคนที่ยังเกี่ยวมาอยู่รวมกัน

เมืองศึก เป็นเมืองที่ผู้คนรบทัพจับศึกฆ่าฟันกัน ช้างม้าส่งเสียงร้องดังตลอดเวลาระหว่างการทำศึก เมื่อใดที่ฟ้าร้อง นั่นคือเสียงการสู้รบของชาวเมืองศึก โดยมีแม่ทัพนายกองรวมทั้งทำวเจืองอยู่เป็นแถนของพวกเขา กินแต่ข้าวเหนียวกับไข่ต้มเป็นอาหารสำหรับกองทัพ สายน้ำที่เมืองนี้จะมึสีเหมือนกับสายเลือด เพราะการฆ่าฟันกัน

เมืองฝิวังหรือเมืองที่คนเป็นขี้ จะมารวมกัน เมืองนี้ไม่มีฝิว ไม่มีเมีย มีแต่ขี้เท่านั้น กิจกรรมของคนในเมืองนี้ คือ จะขับลำร้องเพลงขี้

เมืองผีเกิด เป็นเมืองของผีเด็ก ที่ตายตั้งแต่อายุยังน้อย (0-12 ปี) จะมาอยู่รวมกันอย่างมีความสุข

จากที่กล่าวมาทั้งหมด เกี่ยวกับความเชื่อในเรื่อง ขวัญ ของคนที่ยังมีชีวิตอยู่ และขวัญของคนที่ยังมีชีวิตอยู่ ได้ส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตแบบไทยทรงดำ ซึ่งไทยทรงดำทุกคน เมื่อตายไปแล้วไม่มีใครตกรอก มีแต่ต้องขึ้นเมืองฟ้าทุกคน กระนั้นก็ตาม ผีขวัญทั้งหมด ไม่ว่าจะผีขวัญผู้ทำวหรือผู้น้อย ที่ไปอยู่ในถิ่นของตนในแต่ละเมืองนั้น ต้องมีแถนคอยควบคุมให้ผีขวัญปฏิบัติตนไปตามลักษณะของแต่ละเมืองที่กำหนดไว้ ถ้าไม่ยอมปฏิบัติตาม ต้องถูกแถนผู้คุมเมืองลงโทษตามกฎของเมืองฟ้า นั้น ตามคติความเชื่อไทยทรงดำ ที่ว่า ผีขวัญบนเมืองฟ้า อาจไปทำผิดกฎจึงถูกแถนจับ

ลงโทษให้ติดคุกติดตะราง (ไทยทรงดำ เรียกว่า ติดข้อติดคา) จนร้อนถึงลูกหลานในเมืองมนุษย์ ต้องทำพิธีเสนเต็ง เพื่อช่วยไถ่ถอนตัวจากแดน ให้ผีบรรพบุรุษได้หลุดออกจากการติดข้อติดคานั้น

ความเชื่อเกี่ยวกับข้อปฏิบัติและข้อห้าม

จากการลงพื้นที่ในภาคสนามและการสัมภาษณ์ เกี่ยวกับความเชื่อที่มีมาตั้งแต่ก่อนคน ในรุ่นพ่อแม่ของผู้ให้สัมภาษณ์ เรื่องข้อปฏิบัติและข้อห้ามของไทยทรงดำตำบลหนองปรัง ซึ่งคนใน รุ่นปัจจุบันได้รับการถ่ายทอดมาจากคำบอกเล่าหรือการปฏิบัติพิธีกรรมของปู่ ย่า ตา ยาย พ่อแม่ ถ่ายทอดส่งให้สืบมา โดยคนในรุ่นพ่อแม่ขึ้นไป ได้ปฏิบัติให้เห็นตั้งแต่คนในรุ่นปัจจุบันยังเป็นเด็ก ซึ่งในความเชื่อดังเดิมนั้น ได้สื่อสะท้อนถึงคติความเชื่อเกี่ยวกับผี ที่ทุกคนต้องทำความเข้าใจให้ ถูกต้อง เพื่อเป็นการลดความขัดแย้งที่อาจจะเกิดขึ้นในสังคม ทั้งนี้ธรรมเนียมที่เป็นข้อปฏิบัติสำคัญ อันส่งผลต่อความปลอดภัย และก่อให้เกิดความเจริญก้าวหน้าของตนเองและคนในครอบครัวของผู้ที่ยึดเป็นแนวปฏิบัติอย่างต่อเนื่อง ดังนี้

1. ข้อปฏิบัติ

ข้อปฏิบัติของไทยทรงดำตำบลหนองปรัง ที่คนในรุ่นพ่อแม่รับการสืบทอดมาจากคนรุ่น ปู่ย่า ส่วนใหญ่เป็นการสืบทอดการนับถือผีเรือนหรือผีบรรพบุรุษของตน โดยถือว่าผู้ใหญ่ในตระกูล และโดยเฉพาะพ่อแม่ เป็นบุคคลที่ผู้เป็นลูกต้องเคารพบูชาอย่างที่สุดเหนือสิ่งอื่นใด เพราะท่านเป็น ผู้ให้ชีวิตและเลี้ยงดูให้อาณาตลูกทุกคนมาด้วยความรัก เมื่อท่านแก่ชราลงจึงเป็นหน้าที่ของลูกทุก คนต้องแสดงความกตัญญูรู้คุณ ด้วยการดูแลท่านเป็นอย่างดีเช่นกัน กระทั่งท่านสิ้นชีวิตลง ร่างกาย ของท่านได้กลายเป็น ขอน และถูกไฟเผาไปตามธรรมเนียมพิธีศพแล้ว (บุญรวม จันทร์แดง, สัมภาษณ์, 6 มิถุนายน 2557) แต่ความสัมพันธ์ของพ่อแม่ลูก ยังคงดำเนินอยู่ แต่อยู่กับคนละมิติ จึงมีธรรมเนียมการเชิญผีขวัญของพ่อแม่ให้ขึ้นมาอยู่บนเรือน ในส่วน กะล่อห้อง โดยมีการเซ่นไหว้ ตามธรรมเนียมหลัก ๆ ได้แก่ ปาดตง ปาดตงข้าวใหม่ และพิธีเสนเรือน โดยทำให้เสมือนหนึ่งว่า ท่านยังอยู่ร่วมกับลูกหลานทุกคนในบ้านและคอยคุ้มครองลูกหลานอยู่ แม้ลูกหลานจะมองไม่เห็น ร่างของท่านแล้ว (พา เพชรพราย, สัมภาษณ์, 17 กรกฎาคม 2557)

แต่ในอีกมิติหนึ่งนั้น เวลาในการกินของท่านไม่เหมือนกับเมื่อตอนที่ท่านยังเป็นมนุษย์ ปกติ หากท่านได้กินตามธรรมเนียมปาดตงที่ปฏิบัติกันมานั้นท่านจะไม่อดอยากหิวโหยและท่านก็ จะดูแลลูกหลานเหมือนกับเมื่อครั้งที่ท่านมีชีวิต หากเมื่อใดที่ลูกหลานไม่ปฏิบัติตามธรรมเนียมและ ละเลยไม่นำของมาเซ่นไหว้ผีพ่อแม่ ทำให้ท่านต้องอดอยาก ท่านจะมาเตือนด้วยการทำให้ ลูกหลานเจ็บป่วย ฉะนั้นห้ามปล่อยปละละเลยจนถูกกล่าวหาว่าเป็นคนไม่มีสำนึกและไม่มี ความ

รับผิดชอบ มีผลให้ทำมาหากินไม่ขึ้นและไม่มีความเจริญในชีวิต แต่ในทางกลับกัน เมื่อลูกหลานได้เชิญท่านขึ้นเรือนมาเป็นผีเรือนและปฏิบัติกับท่านด้วยดี ลูกหลานก็จะสืบทอดความเป็นคนดีและปฏิบัติตนอย่างมีความสุขความเจริญยิ่งขึ้นต่อไป เมื่อเชื้อสืบทอดกันมาดังนี้ จึงมีการธรรมเนียมการสืบผีและเลี้ยงผีบรรพบุรุษสืบต่อกันมา

1.1 แนวปฏิบัติที่เป็นการอบรมสั่งสอนลูกหลานที่เกี่ยวกับผี ดังนี้

1. ต้องให้ความเคารพผีผู้ทำวเป็นผีใหญ่ เพราะถือว่าเป็นพวกเจ้าเมืองและราชวงศ์ จึงห้ามผีผู้น้อยถือวิสาสะเข้าไปเข้าไปในกะล่อห้องของผีผู้ทำว รวมทั้งห้ามใครอื่นที่ไม่ใช่คนในครอบครัว ขึ้นมาบนเรือนหรือมาเข้าห้องผีก่อนได้รับอนุญาต ถือเป็นกรไม่ควรเป็นอย่างยิ่ง เหมือนกับการที่เราได้เข้าไปในบ้านของคนอื่นโดยที่ยังไม่ได้รับอนุญาต อาจทำให้เจ้าของบ้านเข้าใจผิดคิดว่าเป็นโจรได้ เช่นเดียวกับกรที่มีคนจากที่อื่นจะมานอนค้างที่บ้าน ต้องบอกผีเรือนให้รับทราบก่อน มิฉะนั้นผีเรือนอาจมากระทำให้เจ็บไข้ รวมทั้งก่อนที่จะรื้อบ้านต้องบอกผีเรือนก่อน และเชิญผีเรือนให้ลงเรือน ต่อเมื่อสร้างบ้านใหม่เสร็จ จึงเชิญผีเรือนไปอยู่บ้านใหม่ ซึ่งข้อปฏิบัตินี้มีนัยยะเป็นการสั่งสอนให้ผู้ปฏิบัติเป็นผู้มีสัมมาคารวะ และให้เป็นผู้ที่มีความรอบคอบ มีสติ (ถนอม คงยิ้มละมัย, สัมภาษณ์, 5 มกราคม 2555) เป็นการสอนให้รู้จักมีมารยาท แม้ว่าบางคนอาจจะมาอยู่นาน ก็ให้บอกแค้นวันแรกที่มา แต่ถ้าเจ้าของบ้านลืมบอกกล่าว ให้บอกขอขมาผีเรือนด้วยการเข้าไปบอกกล่าวด้วยหมากพลูที่หลังก็ได้ แต่ในช่วงระยะหลังจะติดความเป็นไทยพุทธด้วยการยกมือไหว้ ซึ่งหากว่าความอ่อนน้อมเริ่มหายไป ก็จะทำให้สอณิสัยที่ไม่ดีหรือเป็นคนไม่รอบคอบต่อไป (ยง พายยาม, สัมภาษณ์, 10 มีนาคม 2555)

2. ต้องนำอาหารที่ทำเสร็จใหม่ไปเลี้ยงผี ห้ามนำของเหลือกินไปเลี้ยงผี เพราะถือว่าการไม่ให้ความเคารพต่อผี อีกทั้งข้อปฏิบัตินี้ยังมีนัยยะเพื่อสอนให้ผู้ปฏิบัติเป็นคนที่มีความคิดที่ดี มีเมตตา มีความเคารพผีใหญ่และให้เกียรติผู้อื่น เมื่อจะให้ของใครควรตั้งใจให้และให้แต่ของดี ๆ ไม่ใช่ให้ของเหลือ (ประสิทธิ์ นิลนวล, สัมภาษณ์, 11 กุมภาพันธ์ 2555)

3. ก่อนจะลงมือทำงานพิธีใด ๆ ก็ตาม ต้องบอกกล่าวผีบรรพบุรุษให้ทราบทุกครั้ง เนื่องจากขณะทำการบอกกล่าวผีบรรพบุรุษ ผู้บอกกล่าวจะต้องกระทำด้วยจิตใจสงบนิ่ง มั่นคง พงษ์จิตเป็นหนึ่งเดียว เมื่อจิตมีความนิ่งจะทำให้สามารถกระทำกรงานต่าง ๆ ได้อย่างมีสติ (ประพัฒน์ คำโพธิ์, สัมภาษณ์, 3 มีนาคม 2555)

4. ตั้งแต่ประมาณกลางเดือน 8 ถึงกลางเดือน 11 ช่วง 4 เดือนนี้ เชื่อกันว่าผีเรือนไม่อยู่ ต้องไปเข้าเฝ้าถนที่เมืองฟ้า หากทำการเสนเรือนในช่วงนี้ ผีเรือนจะไม่ได้รับเครื่องเซ่น และจะถือกรว่า ปีนั้นผียังไม่ได้กินของในพิธีเสนเรือนจากลูกหลาน ผีเรือนจะอดอยากและอาจจะทำให้

ลูกหลานเจ็บป่วยได้ ซึ่งต้องทำพิธีเสนเรือน้ำ ทำให้เป็นการสิ้นเปลืองโดยใช่เหตุ (ยนต์ ห้อมล้อม, สัมภาษณ์, 2 มีนาคม 2557)

5. ในพิธีเสนเรือน เมื่อชำหุ้มสำหรับใช้ในพิธีเสนเรือนแล้ว ต้องเอาเลือดหมูไปทาไว้ที่แม่บันได เชื่อว่า เป็นการบอกทางให้ผีเรือน ที่เชิญมาจากบ้านอื่นได้รู้จักบ้านที่เชิญ และยังเชื่อว่าเป็นการบูชาผีบันไดด้วย (สำรวจ จันทร์ผ่อง, สัมภาษณ์, 8 มิถุนายน 2557)

6. เมื่อลูกหลานจะไปลงขวง ต้องบอกผีเรือนก่อน เพื่อเป็นการขออนุญาตให้คนผู้ใหญ่และผู้ใหญ่รับทราบเสียก่อน อันเป็นมารยาทที่ดีและเป็นลูกที่ดี แต่ถ้าผู้ใหญ่ห้ามลูกหลานก็จะต้องไม่ไป (บุญส่ง จำปีหอม, สัมภาษณ์, 10 มกราคม 2555)

2. ข้อห้าม – กำ – ผิดผี – เสียผี

ธรรมเนียมปฏิบัติของไทยทรงดำตำบลหนองปรังมี ข้อห้าม ซึ่งเป็นข้อตกลงดั้งเดิมที่ไม่ควรปฏิบัติ เป็นเรื่องเกี่ยวกับความเชื่อ ที่เรียกว่า การถือ กำ โดยถือปฏิบัติสืบทอดต่อกันมาจนกลายเป็นระเบียบการปกครอง ที่เป็นมรดกตกทอดมาจากโบราณ เป็นการบอกสอนลูกหลานรับช่วงกันมาเป็นช่วง ๆ อายุคน ที่บางครั้งอาจจะไม่ได้อธิบายเหตุผลไว้ โดยเฉพาะเรื่องที่เชื่อมโยงไปถึงผี ที่ใครไม่ปฏิบัติตามอาจจะถูกผีลงโทษ และหากยังฝืนกระทำต่อไปอีก ก็จะถูกสังคมลงโทษให้ไม่มีใครคบค้าสมาคม ซึ่งการฝ่าฝืนกระทำ ถือเป็นการผิดธรรมเนียมของไทยทรงดำอย่างร้ายแรง เรียกว่า ผิดผี ซึ่งก็คือ การที่มีข้อปฏิบัติตามประเพณีอยู่ก่อนแล้ว แต่ยังทำผิดหรือได้กระทำก่อนที่จะได้รับอนุญาต ซึ่งต้องแก้ไขความผิดด้วยการ เสียผี

กำ ตรงกับคำในภาษาอีสานว่า คะลำ กะลำ หรือ ชะลำ คือ ข้อห้ามหรือสิ่งต้องห้ามที่จะผิดไปจากแนวปฏิบัติที่มีมาแต่สมัยก่อน จึงควรเว้นไม่กระทำ ซึ่งข้อห้ามต่าง ๆ ไม่ได้มีจดบันทึกไว้ เป็นแต่เพียงการพูดบอกกล่าวตักเตือนลูกหลานกันสืบมา เมื่อกระทำลงไปแล้วไม่ดีไม่งามและจะบังเกิดโทษเกิดภัย เกิดเสียดจัญไรแก่ตนเองและผู้คนที่อยู่ชิดใกล้ได้ หากฝ่าฝืนกระทำผิดข้อห้าม จะมีโทษไม่ร้ายแรงเท่าไรหรอก แต่ก็ส่งผลให้ถูกมองไปในทางที่ไม่ดีหรือถูกตำหนิ และไม่ถือเป็นความผิดร้ายแรงเท่ากับการผิดผี

ผิดผี คือ การละเลยไม่ปฏิบัติตามข้อห้าม ซึ่งจะส่งผลถึงความปลอดภัยในชีวิตหรือทรัพย์สินของตนและสมาชิกในครอบครัวด้วย แต่กระนั้นความผิดสามารถแก้ไขได้ หากสำนึกผิดและมาขอสมาคอผี ด้วยเครื่องเซ่นหรือสิ่งของตามแต่ที่ผีจะพึงใจ เรียกว่าการ เสียผี (การแก้ไขสิ่งที่กระทำผิด ไปด้วยการเสียสิ่งของให้แก่ผี) เมื่อผีพึงพอใจและยกโทษให้ ก็จะช่วยบันดาลสิ่งร้ายให้กลายเป็นดีและนำความสุขมาให้แก่ผู้นั้น (สำเรื่อง หน่อพันธ์, สัมภาษณ์, 2 มีนาคม 2555)

เสียผี คือ การทำไม่ถูกต้องตามกฎหมายหรือระเบียบที่วางไว้อันเป็น ข้อห้าม เรียกว่า กำ อันเกิดจากการฝ่าฝืนทำในสิ่งที่ห้าม ซึ่งไทยทรงดำเรียกการผิดตามกฎหมายเกณฑ์ที่ถูกกำหนดขึ้นว่า ผิดผี คือ การประพฤติปฏิบัติผิดประเพณี โดยมากจะเกี่ยวข้องกับผี เช่น การที่ลูกหลานไม่ปาดตงให้ผีเรือนได้กิน หรือแขกมาหาที่บ้านแล้วเลี้ยงเหล้าโดยไม่ให้ผีเรือนกินก่อน หรือมีคนมานอนค้างที่บ้านโดยไม่บอกกล่าวกับผีเรือน หรือการจับเนื้อต้องตัวหญิงสาวในที่มืดหรือที่ไม่มีคนอยู่ แม้กระทั่งความผิดร้ายแรง เช่น มีผู้ชายแอบมานอนค้างกับลูกสาวหรือพาลูกสาวหนี เป็นต้น การกระทำเหล่านี้เป็นการผิดผี จะให้ผีโกรธและลงโทษให้เป็นไปต่าง ๆ เช่น เจ็บป่วยหรืออยู่อย่างไม่มีความสุข เป็นต้น ต้องแก้ไขในสิ่งที่ได้กระทำผิดต่อผีเรือนเรียกว่า การเสียผี ซึ่งเป็นการเสียสิ่งของให้กับผี (เจียม เงินเจือ, สัมภาษณ์, 9 กรกฎาคม 2557) โดยมีขันธ์หมากไปไหว้ขอขมา หรืออาจมีเครื่อง เช่น หัวหมู 1 หัว เหล้า 1 ขวด เข้าไปบอกกล่าวขอขมาผีด้วย (สมรวัช ทองเชื้อ, สัมภาษณ์, 11 มกราคม 2555)

ทั้งนี้ธรรมเนียมปฏิบัติตามความเชื่อดั้งเดิม ที่เป็นเรื่องเฉพาะของวิถีชีวิตไทยทรงดำ ซึ่งจากการสัมภาษณ์แม่ผด เทศ พิมพังาม (สัมภาษณ์, 3 มีนาคม 2555) ในเรื่องธรรมเนียมปฏิบัติที่เป็นข้อห้าม โดยยกมาเพียงบางส่วน ดังนี้

2.1 ข้อห้ามคำสอนเกี่ยวกับความเชื่อในเรื่องผี

ความเชื่อที่เป็นคำสอนที่เป็นเหมือนกับข้อห้ามที่ไม่ต้องการให้คนได้กระทำในสิ่งที่ถือกันว่าไม่งาม ไม่เหมาะสมหรือไม่สมควรกระทำ อาทิ

1. ห้ามชาย หญิงล้วงกินกันมากกว่าจับมือถือแขนและห้ามชายอื่นทำการละเมิดจับมือถือแขนหญิงสาวบนเรือน ไม่เช่นนั้นแล้วต้องขอขมาผีเรือน

2. ห้ามหญิงชายหนีตามกันไปโดยมิได้สุ่ขอต่อพ่อแม่ ถ้าหากละเมิดข้อห้ามนี้แล้วต้องการจะกลับเข้าบ้านต้องขอขมาผีเรือน จึงจะรับเข้าผีของตน และหญิงที่หนีตามกันไป สังคมจะไม่นิยมรับ

3. วันขึ้นบ้านใหม่ ต้องก่อไฟในเตาให้ไฟดับตลอดคืน เรียกว่า ไฟบ้าน เป็นสัญลักษณ์แสดงว่ามีคนอยู่ แต่ถ้าปล่อยให้ไฟดับ เจ้าของบ้านจะไม่ได้อยู่บ้านและบ้านจะพังทลาย

4. ถ้าวัวควายเข้าบ้านผู้อื่นที่ไม่ใช่ผีเดียวกัน เจ้าของบ้านจะต้องบอกผีบ้านเสียก่อน มิฉะนั้นจะทำให้เจ็บไข้ได้ป่วย เจ้าของวัวควายจะต้องทำพิธีขอขมาผีเรือน เพราะว่าผีทักทาย

5. ห้ามนอนใต้ชื่อ ผีจะอำ เป็นการสอนเพื่อไม่ให้นอนเกะกะ จึงอ้างผีเรื่อยไปคนจะได้นอนริม ๆ ฝา (ประทุม ปี่แก้ว, สัมภาษณ์, 15 กรกฎาคม 2555)

6. ห้ามตำครกเปล่า ถ้าครกแตกแม่ธรณีจะสูบ เรื่องนี้เป็นเพราะคนโบราณไม่ต้องการให้ทำเรื่องไร้ประโยชน์ที่ทำแล้วไม่ได้สาระอะไร และครกถือเป็นของมีค่า หากเสียหายจะต้องยากลำบากไปหาซื้อครกใหม่ รวมทั้งเสี่ยงตำครกอาจดังไปรบกวนคนอื่นได้ (บุญเสื่อง จรรยางาม, สัมภาษณ์, 12 กันยายน 2557)

2.2 ข้อห้ามคำสอนเกี่ยวกับความเชื่อในเรื่องการตาย

จากการสัมภาษณ์ไทยทรงดำตำบลหนองปรongเกี่ยวกับความเชื่อในเรื่องของการตาย ซึ่งเกี่ยวข้องกับจัดการศพที่จะกล่าวในที่นี้เป็นเพียงความเชื่อในส่วนหนึ่งเท่านั้น ดังนี้

ห้ามพันไม้ ลับมีด ตำข้าว ในเวลากลางคืน ยกเว้นเมื่อมีคนตาย จึงมีงานศพ ซึ่งเป็นธรรมเนียมว่า คนในบ้านที่ถือผีเดียวกัน จะต้องไปช่วยกันทำพิธีจนกว่าจะเอาผีไปป่าช้าแล้ว โดยในช่วงเวลาดังกล่าว จะไม่มีการเข้าไปทำงานในไร่นาทุกชนิด (ชาญณรงค์ พูนนาม, สัมภาษณ์, 3 มีนาคม 2555)

บ้านที่มีงานศพต้องก่อไฟให้สว่างตลอดคืน เป็นธรรมเนียมเชิงสัญลักษณ์บอกให้คนในหมู่บ้านทราบว่าบ้านใดกำลังมีงานศพ คนจะได้มุ่งหน้าไปช่วยงานได้ถูก เพราะสมัยก่อนยังไม่มีการใช้ไฟฟ้าใช้ แสงไฟที่ก่อจะได้เป็นสัญลักษณ์ในการบอกตำแหน่งบ้านที่มีงาน ผู้คนอื่น ๆ จะได้เดินทางมาร่วมงานศพได้อย่างถูกต้อง (สำรวจ อยู่สูง, สัมภาษณ์, 6 มีนาคม 2555)

พี่น้องท้องเดียวกัน ห้ามหามศพให้กัน เพราะเชื่อกันว่าผีจะมาชวนไปอยู่ด้วย และคนที่ทำหน้าที่หามศพ เมื่อกลับบ้านมาต้องทำขวัญให้กับคนหามศพ เพื่อป้องกันไม่ให้ขวัญของผู้นั้นตามคนตายไปด้วย และเพื่อเป็นการปลอบบำรุงขวัญของคนผู้นั้นให้อยู่กับเนื้อกับตัวด้วย (สวิง จำปาจิต, สัมภาษณ์, 6 มิถุนายน 2555)

เมื่อกลับมาจากงานศพ ก่อนเข้าบ้านให้ล้างมือ หน้าและเท้า เพื่อให้กลิ่นศพหาย ไป ถ้าไม่ทำถือว่าผีจะติดตามมา จะทำให้มีขวัญไม่กล้าไม่หาญ จะป่วยลงชงแห้ง เพราะงานศพในอดีตใช้วิธีการเผาแบบเชิงตะกอน อาจทำให้มีฝุ่นควันไฟและเศษขี้เถ้าเผาศพติดอยู่ตามใบหน้าและร่างกายได้ จึงต้องล้างออกจากร่างกายเสียก่อน (ประพัฒน์ คำโพธิ์, สัมภาษณ์, 3 มีนาคม 2555)

เสร็จพิธีศพแล้วต้องทำพิธีเซ่นผีขึ้นเรือน เพื่อเชิญวิญญาณหรือขวัญของผู้ตายให้มาอยู่ที่กะล่อห้อง จากนั้นต้องทำพิธีเส่นกวัดกว้าย ด้วยการคว่ำถ้วย ชาม โอง กลับฟูก หมอน ที่นอน เสื้อ ต้องทำความสะอาดบ้านใหม่หมด ให้เรือนร่ายเป็นเรือนดี (แปง เพชรพราย, สัมภาษณ์, 17 กรกฎาคม 2557) ส่วนผู้ที่เป็นผัวเมียกัน ถ้าฝ่ายไหนตายก่อน จะต้องเขียนหนังสือหย่าทิ้งไว้ในโลง เพื่อมิให้ผีเมียหรือผีผัวตามมาหึงหวงได้อีก อีกทั้งหากเมียตาย ผัวที่ยังมีชีวิตอยู่ต้องการจะมี

เมื่อยี่สิบใหม่ ในวันแต่งงานเมื่อยี่สิบใหม่ต้องใส่เสื้อกลับหลัง เพื่อกันมิให้เมียเก่ามารังควาน (อัน เผ่าพงศ์, สัมภาษณ์, 18 กรกฎาคม 2557)

จากทั้งหมดที่กล่าวมาได้แสดงให้เห็นถึงธรรมเนียมส่วนหนึ่งที่เป็น ขอบปฏิบัติ และ ข้อห้าม ของไทยทรงดำตำบลหนองปรัง ที่จะต้องยึดถือ กำ เพื่อไม่ให้เกิดการละเมิดหรือทำผิด จน นำไปสู่การ ผิดผี จนกระทั่งต้องมีการขอขมาผีด้วยการนำเครื่องเซ่นต่าง ๆ ไปเซ่นให้ผี เรียกว่า เสียผี เพื่อให้ผีพึงพอใจและยกโทษให้ ทั้งนี้ก็เพื่อให้เกิดผลดีโดยไม่ต้องอธิบายความ อีกทั้งเพื่อ ไม่ให้ลูกหลานกระทำการที่ไม่ถูกต้องจนเกิดความไม่ดีไม่งามขึ้น แต่หากปฏิบัติได้ก็จะถูกยกย่องว่า เป็นคนดี ซื่อสัตย์ มีความกตัญญู จึงไม่มีนรกสำหรับไทยทรงดำ เมื่อตายไปจึงมีพิธีบอกทางไป เมืองฟ้าเท่านั้น เพื่อกลับไปหาปู่ย่าตายายและบรรพบุรุษต่อไป

ความเชื่อเกี่ยวกับมดมนต์

ความเชื่อเกี่ยวกับมดมนต์ เป็นเรื่องราวเกี่ยวกับเวทย์มนต์และคาถา ที่นำไปปฏิบัติต่อ สิ่งที่เป็นนามธรรมของไทยทรงดำตำบลหนองปรัง โดยมีการใช้มนต์และการปฏิบัติที่แตกต่างกัน ตามระดับความยิ่งใหญ่ อาทิ แถน มีอำนาจให้คุณหรือโทษต่อชีวิตความเป็นอยู่ของมนุษย์ ตลอดจนความเป็นไปของโลกมนุษย์ ไทยทรงดำจึงมีการจัดพิธีกรรมให้แถน ด้วยความอ่อนน้อม และยอมรับอำนาจเหล่านั้น ด้วยการ เซ่น หรือ เสน ตามธรรมเนียมกำหนด และในการจัดพิธีกรรม ที่สำคัญ ไทยทรงดำตำบลหนองปรังต้องเชิญแถนให้มาเป็นประธานในพิธีกรรม เช่น พิธีเสนาเต็ง (พา เพชรพราย, สัมภาษณ์, 17 กรกฎาคม 2557) แต่ผีบางประเภทอาจต้องปฏิบัติในเชิงบังคับ และตอบโต้ด้วยเวทมนตร์คาถา เพื่อให้สยบต่ออำนาจของเวทมนตร์ ซึ่งรวมไปถึงอำนาจของ เครื่องรางของขลัง ของผู้นำในพิธีกรรมแต่ละประเภท เช่น ดาบ พัด กำไลเงิน เขี้ยวเสือ เขี้ยวหมูป่า หรือชิ้นส่วนจากสัตว์ร้ายต่าง ๆ (ลำเรื่อง หน่อพันธุ์, สัมภาษณ์, 2 มีนาคม 2555)

บุญรวม จันทรแดง (สัมภาษณ์, 6 มิถุนายน 2557) เล่าว่า ผีประเภทที่ต้องใช้อำนาจ บังคับ เช่น ผีตายโหงและผีเร่ร่อนทั้งหลาย ซึ่งไม่ใช่แต่เฉพาะเกี่ยวกับเรื่องผีเท่านั้น ที่ต้องใช้คาถา ในการกำกับ ทั้งนี้ความเชื่อในวิธีการรักษาโรคบางอย่างที่เชื่อว่า มีผีเป็นผู้กระทำ ก็สามารถเชิญพ่อมด หรือผู้มีอำนาจในการใช้เวทมนตร์คาถา มาใช้แก้ไขสถานการณ์ที่เลวร้ายให้กลายเป็นดีได้ อีกทั้ง ใช้วัตถุที่เชื่อว่ามีอำนาจศักดิ์สิทธิ์ ปกป้องคุ้มครองผู้ที่ครอบครองวัตถุนั้น ให้เกิดผลตามต้องการได้ ดังที่ สุมิตร ปิติพัฒน์ (2545, หน้า 32) กล่าวว่า การใช้เวทมนตร์คาถาในลักษณะนี้ ไทยทรงดำ เรียกว่า ความหมั่น

จากการสัมภาษณ์ไทยทรงดำตำบลหนองปรุง เกี่ยวกับการใช้เครื่องราง เพื่อป้องกันตัว สามารถให้ผู้อื่นเห็นและรับรู้ได้ แต่ห้ามผู้หญิงแตะต้องเครื่องรางนั้น เพราะเชื่อว่าของจะเสื่อมหรือมีอำนาจลดลง (ประสิทธิ์ นิลนวล, สัมภาษณ์, 11 กุมภาพันธ์ 2555) นอกจากนี้ยังมีคาถาเกี่ยวกับการเสกน้ำมันให้ผู้หญิงท้องแก่เต็มในขณะที่กำลังจะคลอด หรือการเป่าคาถาเพื่อให้คลอดดูง่าย (อิน เฝ้าพงศ์, สัมภาษณ์, 18 กรกฎาคม 2557) ทั้งนี้ผู้ประกอบการพิธีทางไสยศาสตร์ มักจะปกปิดวิชาเป็นความลับ ไม่เปิดเผยวิธีการหรือเผยแพร่ความรู้ให้ผู้อื่นทราบ เพราะเกรงว่าเวทย์มนตร์จะเสื่อมหรืออาจได้รับอันตรายจากการแก้แค้นของกลุ่มผู้เสียหาย

บุคคลผู้มีความสามารถใช้เวทย์มนต์ ได้แก่ กลุ่มบุคคลผู้ทำหน้าที่เกี่ยวกับความเชื่อของไทยทรงดำตำบลหนองปรุง ซึ่งกลุ่มบุคคลในกลุ่มนี้ มีหน้าที่เป็นผู้นำในการประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ตามความเชื่อดั้งเดิมของไทยทรงดำตำบลหนองปรุง

1. บุคคลผู้ทำหน้าที่เกี่ยวกับความเชื่อของไทยทรงดำตำบลหนองปรุง

การประกอบพิธีกรรมในคติความเชื่อทั่วไปของไทยทรงดำตำบลหนองปรุง ต้องมีบุคคลเป็นผู้นำประกอบพิธีกรรม นิยมใช้คำว่า หมอ (priest) เป็นคำเรียกนำหน้าตำแหน่งของบุคคลผู้ดำเนินการทำหน้าที่เกี่ยวกับความเชื่อ ดังที่ ศิริพร ณ ถลาง (2539, หน้า 29) กล่าวว่า หมอในอดีตหมายถึง ผู้รู้เกี่ยวกับฮีดคองประเพณีของบ้านเมืองและโหราศาสตร์ เป็นตำแหน่งที่สืบสกุล มีคนบางสกุลเท่านั้นที่สามารถจะเป็นหมอได้ ซึ่งสอดคล้องกับที่ สุมิตร ปิติพัฒน์ (2554, หน้า 35) กล่าวว่า ในอดีตผู้เป็นหมอ มีหน้าที่ให้คำปรึกษาและประกอบพิธีกรรมทางศาสนาแก่เจ้าเมืองและราษฎรทั่วไป เมื่อมีข้อสงสัยหรือข้อพิพาทที่เกี่ยวข้องกับการอยู่ดีกินดีของประชาชน หมอเป็นผู้ให้คำปรึกษาแก่เจ้าเมือง โดยอ้างอิงหลักฐานจากหนังสือและระเบียบประเพณีของบ้านเมืองเป็นหลัก บางครั้งอาจถูกเรียกว่า หมอบ้านหมอมือง หมอมดหรือมดมนต์

สมฤทัย เฟ่งศรี (2550, หน้า 57) กล่าวว่า หมอผู้นำพิธีกรรมที่มีตำแหน่งสูงสุด ได้แก่ หมอมด เพราะสามารถติดต่อกับแดน ผีเรือน รวมทั้งผีไมตรีที่เป็นฝ่ายอธรรมทั้งหลาย โดยสามารถทำพิธีกรรมต่าง ๆ ได้ ยกเว้นพิธีศพ ส่วนหมอพิธีชนิดอื่นจะต้องเรียนวิชากับหมอมด ให้ได้ก่อน จากนั้นจึงจะสามารถทำพิธีกรรมตามที่เรียนมา แต่ยกเว้นพิธีศพอีกเช่นกัน หมอพิธีศพจะอยู่ระดับล่างสุด เพราะต้องคลุกคลีกับศพและติดต่อกับผีตาย

จากการสัมภาษณ์ไทยทรงดำตำบลหนองปรุง กล่าวว่า ในสังคมไทยทรงดำ หมอ คือ ผู้นำในการประกอบพิธีกรรม เป็นสื่อกลางติดต่อกับผี ซึ่งเป็นผู้ที่มีอิทธิพลมากคนหนึ่ง นอกจากนี้ยังมีธรรมเนียมความเชื่อที่สืบทอดมาจากอดีตว่า ผู้ที่จะเป็นหมอต้องสืบเชื้อสายมาจากสิ่งเลื่อง โดยสืบทอดการเรียนรู้เกี่ยวกับหลักโหราศาสตร์และระเบียบแบบแผนทางวัฒนธรรมรวมทั้งวิธีการ

ในการประกอบพิธีกรรม ซึ่งในบทบาทนี้ผู้เป็นลูกจะได้รับการเรียนรู้จากผู้เป็นพ่อ (ไสว เพชรรุณ, สัมภาษณ์, 7 พฤษภาคม 2555) ซึ่งคนในรุ่นพ่อแม่ในขณะนี้ กล่าวว่า หมอ ผู้ทำหน้าที่เกี่ยวกับความเชื่อของไทยทรงดำตำบลหนองปรัง ไม่ได้มีแต่เฉพาะคนในสังฆมณฑลเท่านั้นแล้ว ทั้งนี้อาจจะเปลี่ยนแปลงตั้งแต่ก่อนคนในรุ่นปู่ย่า ที่เปิดกว้างให้กับคนที่ไม่ได้อยู่ใน สังฆมณฑล แต่สนใจจะเรียนรู้ในการเป็นผู้นำประกอบพิธีกรรม (เรียน ปี่แก้ว, สัมภาษณ์, 21 มกราคม 2555) ผู้ดำเนินการประกอบพิธีกรรม จะมีชื่อเรียกและหน้าที่แตกต่างกัน มีตั้งแต่ พ่อมด แม่มด สะ เยื้อง หมอขวัญ จาง หมอเสน ส่วนผู้ดำเนินการประกอบพิธีศพ ไตแก่ เขย (พัน สุขอยู่, สัมภาษณ์, 6 มิถุนายน 2557) หมอผู้ทำหน้าที่ประกอบพิธีกรรมในตำบลหนองปรัง อาจไปประกอบพิธีกรรมให้กับคนหมู่บ้านอื่นหรือในจังหวัดอื่นด้วย เพราะหมอผู้ชำนาญในการประกอบพิธีกรรมมีอยู่จำนวนน้อย ในบางหมู่บ้านอาจไม่มีผู้ที่เป็นหมอผู้นำพิธีกรรม อาศัยอยู่หมู่บ้านนั้น เนื่องจากหมอในหมู่บ้านนั้น ได้เสียชีวิตไปหมดแล้ว แต่ได้ถ่ายทอดวิชาให้ลูกศิษย์ ซึ่งเป็นคนในหมู่บ้านอื่น (บุญรวม จันทร์แดง, สัมภาษณ์, 6 มิถุนายน 2557)

1.1 มดหรือหมอมด

เป็นผู้มีเวทย์มนต์ มีหน้าที่ประกอบพิธีกรรม โดยเฉพาะพิธีกรรมสำคัญที่ต้องใช้ชีวิตเป็นเดิมพัน เนื่องจาก มด เป็นได้ทั้งหญิงและชาย สามารถทำพิธีติดต่อกับแดน ขวัญ ผีเรือน รวมทั้งผีอื่น ๆ มดผู้ชายเรียกว่า พ่อมด หมอมด หมอมาเลย์ หรือมดเป่าปี่ เนื่องจากในการประกอบพิธีกรรมจะมีการเป่าปี่ประกอบพิธีกรรม พ่อมดทุกคนสามารถเป่าปี่ได้ และมีปี่ส่วนตัว แต่จะไม่ได้เป็นผู้เป่าเอง หากแต่มีคนช่วยเป่า พ่อมดเป็นแต่เพียงผู้จับปี่ และปิดเปิดรูของปี่ (ยนต์ ห่อมล้อม, สัมภาษณ์, 2 มีนาคม 2557) มดที่เป็นผู้หญิง เรียกว่า แม่มด ซึ่งเป็นคนละสายตระกูลกับพ่อมด ไม่เกี่ยวข้องกัน สายตระกูลของพ่อมดสามารถสืบทอดวิชาให้กับทายาทผู้ชายเท่านั้น สายตระกูลของแม่มดสืบทอดวิชาให้กับทายาทที่เป็นผู้หญิงเท่านั้น และถ้าหากคนที่เป็นพ่อมดเกิดไปหลงรักคนที่เป็นแม่มด ทั้งสองคนจะรักและแต่งงานกันได้ใหม่ ซึ่งในเรื่องนี้ จากการสัมภาษณ์คนในสายตระกูลพ่อมดกับคนในสายตระกูลแม่มด จะไม่นิยมแต่งงานกัน แต่สิ่งสำคัญที่สุดของผู้จะเป็นพ่อมดหรือแม่มดได้นั้น ต้องเป็นผู้ที่มีสายเลือดของคนในตระกูลพ่อมดหรือแม่มด สายตรงเท่านั้น (บุญรวม จันทร์แดง, สัมภาษณ์, 6 มิถุนายน 2557) แต่มีกรณีว่าผู้หญิง ซึ่งเป็นคนในตระกูลพ่อมด แต่อยากจะเป็นแม่มด ก็สามารถไปขอเรียนวิชากับคนในตระกูลเป็นแม่มดได้ เพราะถือว่าเป็นคนในสายตระกูลมดเช่นกัน (เรียม เงินเจือ, สัมภาษณ์, 9 กรกฎาคม 2557) ดังนั้น ผู้ที่จะเป็นมดได้นั้น มีใซ่อยากเป็นก็แสดงความจำนงว่าต้องการเป็นมดได้เลย ต้องมีข้อจำเพาะพิเศษ เช่น ต้องเป็นผู้ที่มีกณมหมอม ผู้ที่มีกณมหมอมจะสังเกตจากภายนอกไม่ได้ แต่มีคำกล่าวกันว่า คนที่เป็นหมอมด

เป็นผู้ที่มีผมหอมทุกคน (เทศ พิมพ์งาม, สัมภาษณ์, 3 มีนาคม 2555) นอกจากนี้ ยังมีข้อจำเพาะ พิเศษอื่นอีก เช่น

1. เป็นผู้ที่เป็นทายาทของคนในสายตระกูลของหอมมดเท่านั้น โดยมีบรรพบุรุษ เป็นมดมาก่อน หากลูกหลานสนใจต้องการเป็นมด สามารถเรียนคาถากับครูได้เลย ซึ่งครูที่ว่านี้ ได้แก่ มดที่มีความเชี่ยวชาญเป็นผู้สอนวิชาให้ อาจเป็น พ่อ หรือ ปู่ ซึ่งถือว่าเป็นอาจารย์ของหอมมดคนนั้นไป ซึ่งลักษณะเช่นนี้เรียกว่า มดไม่นั่ง คือ ไม่ใช่เป็นผู้ที่ฝึมดระบุว่าต้องการให้เป็นผู้สืบทอดตำแหน่งหอมมด (บุญรวม จันทรแดง, สัมภาษณ์, 6 มิถุนายน 2557)

2. เป็นผู้ที่ ถูกเลือกให้เป็นผู้สืบทอด จากการที่ฝึมดมาจับจองตัว เรียกว่า มดนั่ง คือ การที่ฝึมดต้องการให้ผู้นั้นเป็นหอมมดต่อไป ฝึมดอาจมาทำให้บุคคลนั้นเจ็บป่วยเรื้อรังจนต้องไปหาหมอเยื้องทำการเสี่ยงทายทราบว่า ฝึมดต้องการให้เป็นทายาทสืบทอดการเป็นมดต่อไป คนผู้นั้นก็ต้องแสดงความจำนงว่าจะรับเป็นมด แล้วหลังจากนั้นอาการเจ็บป่วยจะดีขึ้นและหาย จากอาการไม่ดีต่าง ๆ โดยเร็ววัน บางครั้งญาติของผู้ป่วยอาจไปหาหมอเยื้องคนอื่น ๆ ให้ทำการเยื้องเสี่ยงทายให้อีกหลายครั้ง เพื่อความแน่ใจหรืออาจจะไปหาร่างทรงทั่วไป ให้ทำนายทายให้อีก จนเป็นที่แน่ใจว่าคนผู้นั้นถูกมดนั่ง เมื่อคนผู้นั้นหายดีแล้ว จะต้องทำพิธีเสนรับมด และเริ่มฝึกหัดเรียนทางไสยศาสตร์ รวมทั้งวิธีประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ เพื่อสื่อสารติดต่อกับผีแต่ละชนิด (แปง เพชรพราย, สัมภาษณ์, 17 กรกฎาคม 2557) ซึ่งเชื่อกันว่ามดผู้มีเวทย์มนต์เหล่านี้จะมีสัมผัสพิเศษกว่าบุคคลทั่วไป มีการกำหนดรู้สึกรู้สีกและสามารถท่องมนตราได้ในเวลารวดเร็ว เรียกว่ามีข้อ ถ้าไม่มีข้อ ก็จะไม่ท่องมนต์ไม่จำ (สำรวย จันทรผ่อง, สัมภาษณ์, 8 มิถุนายน 2557)

พอมด ถือเป็นหอมพิเศษสูงกว่าหอมพิธีใด ๆ ทั้งสิ้น มีอาคมมากกว่าและสามารถสอนผู้อื่นได้ ประกอบพิธีได้ทุกพิธียกเว้นพิธีศพ สามารถเป็นหอมด้วยการสืบทอดตระกูลเชื้อสายหอมมดมาโดยตรง แต่ก็มีคติความเชื่ออย่างหนึ่งเชื่อว่า ทุกคนไม่สามารถเรียนเวทย์มนต์ได้เสมอไป เพราะมีกรรมที่ขณะกำลังเรียนเวทย์มนต์อยู่นั้น เมื่อกลับไปบ้านแล้วนอนฝันร้ายทุกคืน หรือเจ็บไข้ได้ป่วย เช่นนี้ต้องเลิกเรียน เพราะถือว่าผีขวัญอ่อนแอรับไม่ได้ หอมมดจึงหายาก ในหลายตำบล จะมีหอมมดสักคนหนึ่งและมีแนวโน้มว่าจำนวนของผู้ที่เป็นพอมดหรือแม่มด จะลดลงและหาผู้สืบทอดได้ยากขึ้นในทุกวัน รวมทั้งมีแนวโน้มว่าอาจหมดไปในที่สุดได้ (บุญรวม จันทรแดง, สัมภาษณ์, 6 มิถุนายน 2557)

นอกจากนี้ไทยทรงดำตำบลหนองปรัง ยังเชื่อกันว่า การเจ็บไข้ที่เกิดจากการกระทำของผีต่าง ๆ สามารถทราบได้ด้วย การเยื้อง จากนั้นต้องเชิญมดมาทำพิธีรักษาด้วยเวทย์มนต์และเครื่องรางของขลังต่าง ๆ เพื่อสื่อไปถึงแดน และผีแต่ละชนิด โดยมากเป็นพิธีกรรมเพื่อช่วยรักษา

คนไข้ที่มีอาการหนักหรือมีอาการไม่ปกติอย่างอื่น ทั้งนี้พ่อมดเป็นผู้ที่มีอำนาจเข้มแข็งเหนือกว่าอำนาจของแม่มด ดังนั้นคนไข้ที่มีอาการไม่หนักมาก อาจรักษากับแม่มดก่อน หากรักษาในขั้นแรกจากแม่มดแล้ว แต่ที่ว่าผิวนั้นยังดีอันไม่ยอมส่งขวัญของคนไข้คืนให้แต่โดยดี หรือว่าการทำพิธีจากแม่มดยังไม่เป็นที่พอใจของผี ทำให้อาการของผู้ที่เจ็บป่วยไม่ทุเลาลงหรืออาจจะเป็นหนักมากขึ้นขั้นต่อไปจึงต้องพึ่งพ่อมด ซึ่งมีอำนาจที่สามารถเรียกผีมดและบริวารจากเมืองมด ให้มาต่อสู้แย่งชิงขวัญของผู้ป่วยจากผีได้ ซึ่งการประกอบพิธีของพ่อมดต้องมีผู้ช่วยทำหน้าที่เป่าปี่ตลอดพิธี เมื่อทำการรักษาผู้ป่วยหายแล้ว ผู้ป่วยนิยมที่จะฝากตัวเป็นลูกเลี้ยงของหมอมด ด้วยเหตุที่ว่าหมอมดเสมือนพ่อแม่ผู้ดูแลชีวิตในขณะที่ตนเองเจ็บป่วย จึงมีการนำเสื้อฮี อันเป็นตัวแทนของชีวิต (ขวัญ) ของเจ้าของเสื้อ ไปมอบให้หมอดเก็บรักษาไว้ ในขณะทำพิธี เพื่อคุ้มครองให้พ้นภัยจากผีร้ายไม่ให้มารบกวน ต่อเมื่อคนผู้นั้นผู้หายป่วยดีแล้ว จะนิยมฝากตัวไว้เป็นลูกเลี้ยงของมด (พา เพชรพราย, สัมภาษณ์, 17 กรกฎาคม 2557)

สำหรับการแต่งกายของพ่อมด ในขณะทำพิธีกรรมจะแต่งกาย โดยใส่เสื้อไท กางเกงขาวาว มีผ้าแพรสีนวลพาดบ่า ผ้าคาดเอวใช้ผ้าแพรสีแดง ศีรษะสวมสายคาดขอดตองเย็บเป็นลายดอกต่าง ๆ รอบศีรษะ ที่ด้านหลังศีรษะมีเส้นฝ้ายที่หุ้มด้วยผ้าไหม 3 สี ได้แก่ สีแดง สีเขียว สีเหลือง จำนวน 5 เส้น ปล่อยยาวลงมาถึงเอว มีพัดสานด้วยตอกหุ้มขอบพัดประดับด้วยขนนก ที่ด้ามพัดถูกทำให้โค้งและสลักลวดลายสวยงาม (สนั่น โภคัย, สัมภาษณ์, 2 มีนาคม 2555) นอกจากนี้เครื่องใช้สำหรับมด จะเป็นของที่สวยงามทุกชิ้น แม้แต่กล่องใส่ข้าวเหนียวและอาหารก็แกะสลักสวยงามกว่าคนธรรมดา (ยนต์ ห่อมล้อม, สัมภาษณ์, 2 มีนาคม 2557)

ส่วนหมอมดที่เป็นผู้หญิง เรียกว่า แม่มด ในอดีตหากคนผู้นั้นเป็นแม่มดที่มีความเก่งกล้าสามารถมาก ๆ จะได้เป็น มดเมือง ซึ่งในสมัยก่อน มดเมืองมีสิทธิ์มีนาकिनด้วย หากคนที่เป็นมดได้เสียชีวิตลง ต้องไปอยู่ที่เมืองมด ซึ่งเป็นดินแดนที่อยู่ของผีขวัญของผู้มีเวทมนต์คาถา เป็นถิ่นที่อยู่ซึ่งมีอาณาเขตกว้างขวางและมีความอุดมสมบูรณ์ คล้ายกับเมืองมนุษย์ (ภัททิยา ยิมเววัต, 2544, หน้า220) ส่วนในการประกอบพิธีกรรม แม่มด ต้องแต่งกายที่สวยงาม โดยมี มู๋ สวมศีรษะโดยมู๋ของแม่มด เป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ด้านบนไม่มีผ้าปิด ด้านข้างซ้ายและขวาใช้ผ้าไหมหลากสีประดับไว้ นิยมทำเป็นลวดลายพันธุ์พฤกษา เช่น ลายดอกพราหมณ์ ลายดอกมะลิ ลายดอกพิกุล และลายดาวลอย เป็นต้น (เทศ พิมพิงาม, สัมภาษณ์, 3 มีนาคม 2555) โดยมีสายขอดตองโปกศีรษะรวมทั้งมีพัดแบบคลี่ออกได้เช่นเดียวกับพัดของคนไทยทั่วไป สำหรับพัดโบกในขณะประกอบพิธีกรรม ใส่เสื้อฮี นุ่งซิ่นลายแดงโมหรือนุ่งซิ่นตาหมีก็ได้ แต่ปัจจุบันแม่มดไม่นิยมนุ่งซิ่นตาหมีเนื่องจากหายาก ทอยาก และหาผู้ที่ทอได้สวยงามไม่ค่อยมีแล้วในขณะนี้ ทำให้ผู้คนส่วนมาก

นิยมที่จะนำชิ้นตาหมีไปใส่ในปานเสนหรือแต่งให้ศพในพิธีศพ ตามความเชื่อที่ว่า ขวัญของผู้ตาย จะได้ใช้ใส่ไปเฝ้าถน ที่เมืองฟ้า (เรียบม เงินเจือ, สัมภาษณ์, 9 กรกฎาคม 2557)

สุมิตร ปิติพัฒน์ (2546, หน้า 33) กล่าวว่า เมื่อใดที่มีพิธีเสนรับมดหรือเสนฮับมด (การเสนเพื่อรับผีมด) และพิธีเสนตั้งบั้งหน่อ (เสนอานปางหรือเสนกินปาง) ผู้ที่เป็นลูกเลี้ยงของ หมอมด ต้องไปร่วมพิธีกรรมด้วย เป็นการแสดงความกตัญญูและเพื่อขอขอบคุณผีมด ซึ่งสอดคล้อง กับการสัมภาษณ์ไทยทรงดำตำบลหนองปร่ง เกี่ยวกับพิธีกรรมเพื่อการบูชาครุมด มีอยู่ 2 พิธี ได้แก่ พิธีเสนรับมดและพิธีเสนตั้งบั้งหน่อ หากหมอมดมีลูกศิษย์ ศิษย์ต้องมาร่วมพิธีกรรม และนำของ เช่นมาบูชาครุ และร่วมรำยรำแสดงความเคารพ ลูกศิษย์ที่มาบูชาครุ เรียกว่า ลู่เลี้ยงกงวงเฮือน แปลว่า ลูกเลี้ยงในบ้าน ซึ่งหมายถึง คนที่เป็นลูกศิษย์รวมทั้งคนที่เป็นภรรยาของหมอมดด้วย (เรียน ปี่แก้ว, สัมภาษณ์, 21 มกราคม 2555) ทั้งนี้การทำพิธีเสนรับมด (เสนฮับมด) จะทำให้ เฉพาะผู้ที่ถูกมดนั้นเท่านั้น ถ้ามดไม่นั้น ไม่ต้องทำพิธีเสนรับมดก็ได้ เพราะคนในสายตระกูลนี้จะมี ความสามารถพิเศษในการเรียนรู้วิชาคาถาต่าง ๆ ได้อย่างรวดเร็ว ซึ่งเรียกว่ามี อ้อ (สัมภาษณ์พิเศษ และสามารถท่องจำมนตราได้อย่างรวดเร็ว) อยู่ในสายเลือดอยู่แล้ว แต่บางคนต้องทำพิธีเสนรับมด เสียก่อน จึงจะมีอ้อ จากนั้นค่อยเริ่มฝึกหัดเรียนท่องมนต์และวิธีประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ที่มีสาเหตุ จากการกระทำของผีได้อย่างรวดเร็ว (บุญรวม จันท์แดง, สัมภาษณ์, 6 มิถุนายน 2557)

อนึ่งหากครูอาจารย์ที่คนผู้นั้นไปเรียนวิชามดด้วย ไม่ได้ทำพิธีเสนรับมด ผู้สืบทอด ทายาทหมอมดคนต่อไป ก็ไม่จำเป็นต้องทำพิธีเสนรับมดด้วย หากแต่ใช้วิธีที่เรียกว่า ยกเอาเอง เป็นการยกพานดอกไม้ เข้าไปมอบให้กับอาจารย์ที่สอนวิชามดให้ เป็นการฝากตัวขอเป็นลูกศิษย์ กับอาจารย์เท่านั้น เมื่อจะทำพิธีใด ๆ ให้กับครูของพ่อมดหรือแม่มด ต้องมีการไหว้ครูของมดก่อน เรียกว่า ปงอ้อ (ยนต์ ห้อมล้อม, สัมภาษณ์, 2 มีนาคม 2557)

สำหรับความสามารถพิเศษในเรื่องการเรียนรู้วิชา มด ของคนในสายตระกูลพ่อมด และแม่มด ผู้ที่มีบิดาเป็นพ่อมด เมื่อไปทำพิธีกรรมในที่ใดก็ตามจะนิยมพาลูกชายของตนไปช่วยใน พิธีกรรมหรือไม่ก็พาไปนั่งดูพิธีกรรมต่าง ๆ ซึ่งเมื่อเด็กได้ตามบิดาของตนไปร่วมในพิธีกรรมต่าง ๆ เป็นประจำจะเกิดการ ซึมซับความรู้เรื่องพิธีกรรมและการกล่าวคาถาต่าง ๆ เข้าไว้ในสมองตนเอง เมื่อเด็กนั้นเติบโตเป็นผู้ใหญ่จะสามารถกระทำสิ่งต่าง ๆ ในพิธีกรรมตามที่บิดาของตนได้เคยทำได้ ได้อย่างรวดเร็ว ซึ่งในกรณีของตระกูลแม่มดก็เช่นเดียวกัน หากมีแม่เป็นแม่มด ก็จะนิยมพาลูกสาว มาช่วยในงานพิธีกรรม ลูกสาวก็จะซึมซับเรื่องราวต่าง ๆ ในงานพิธีกรรม ทำให้คนในตระกูลมด มีความสามารถในการเรียนรู้พิธีกรรมและท่องจำมนต์ได้รวดเร็วกว่าคนในตระกูลอื่น ๆ

1.2 สะ

สะหรือหโมสะ เป็นหมอผู้เก็บข้าวสารเสียงทายเป็นมานับ มีหน้าที่เป็นผู้ช่วยให้กับหมอผู้นำในพิธีกรรม ในอดีตแล้วคนที่เป็นหโมสะ ได้แก่ คนที่กำลังฝึกเรียนที่จะเป็นหมอผู้นำ แต่อาจจะยังจดจำรายละเอียดขั้นตอนต่าง ๆ ในพิธีกรรมยังไม่คล่อง จึงต้องทำหน้าที่เป็นผู้ช่วยหมอก่อน ซึ่งในการทำพิธีเสนต่าง ๆ หโมสะ เป็นผู้มีความรู้ความสามารถใกล้เคียงกับหมอผู้นำ เพราะหโมสะจะต้องรู้บทความที่หมอผู้นำในพิธีกรรมกล่าว ในขณะที่ช่วงที่ต้องเก็บข้าวเสียงทายเป็นจะต้องเก็บข้าวเสียงทयरหโมผู้นำไว้ก่อน เพื่อตอบให้กับหมอผู้นำอ่านคาถาหรือบทขับเดินหน้าต่อไป บางครั้งอาจพบว่าหมอใหญ่กับหโมสะ เป็นพี่น้องกันและทำพิธีกรรมร่วมกันได้อย่างดี เช่นที่บ้านหนองปรุง มีหมอใหญ่ ชื่อนายประสิทธิ์ นิลนวล และมีนายประเสริฐ นิลนวล เป็นหโมสะ ทั้งสองเป็นพี่น้องที่ร่วมกันเป็นผู้นำในพิธีกรรมต่าง ๆ

วิธีนับข้าวสารเสียงทयरของหโมสะ จะใช้นิ้วโป้งกับนิ้วชี้หยิบเมล็ดข้าวสารที่อยู่ในจานหรือขันข้าวสาร ขึ้นมาวางที่ฝ่ามือของตน แล้วนับเมล็ดข้าวสารนั้น หากได้เมล็ดข้าวสารจำนวนคู่หรือคี่ก็ได้แต่ ขอเพียงให้ได้ตรงตามที่หโมสะอธิษฐานเสียงทयरไว้ ส่วนมากนิยมอธิษฐานเสียงทयरให้ได้เป็นจำนวนคู่ ถ้าไม่ได้ตรงตามเสียงทयर ต้องหยิบข้าวสารขึ้นมาใหม่จนกว่าจะนับได้จำนวนตรงตามที่อธิษฐานเสียงทयरไว้ หากได้ตรงตามเสียงทयरติดต่อกัน 3 ครั้งหรือ 5 ครั้ง แสดงว่าฝอยอมรับเครื่องเช่น ยอมกินเครื่องเช่นหรือได้ขวัญมาจากผีที่ไปขอไถ่ถอนแล้ว เป็นต้น (ประเสริฐ นิลนวล, สัมภาษณ์, 6 มิถุนายน 2557) หโมสะต้องเรียนรู้พิธีกรรมและบทสวดในพิธีแต่ละขั้นตอนมาเป็นอย่างดี และต้องรู้จักจังหวะเสียงปี่ที่เป่าว่าตอนใดต้องทำการเสียงทयरหยิบเก็บข้าวสาร มิฉะนั้น จะทำให้พิธีเสียจังหวะ รวมทั้งต้องรู้ภาษาไทยดำเป็นอย่างดีด้วย เพื่อฟังว่าหมอผู้นำในพิธีกล่าวถึงเรื่องอะไรและตอนใดที่ตนจะต้องนับเมล็ดข้าวสารเสียงทयर ซึ่งในขณะที่เสียงทयरนับเมล็ดข้าวสารอยู่นั้น ต้องมีบุคคลอีกหนึ่งหรือสองคน คอยเป็นพยานในการนับเมล็ดข้าวสารให้ได้ตามจำนวนที่เสียงทयरจริง เพื่อป้องกันกรนับพลาดของหโมสะ (ประสิทธิ์ นิลนวล, สัมภาษณ์, 6 มิถุนายน 2557)

1.3 เยื้อง

เยื้องหรือหมอเยื้อง คำว่า เยื้อง ในความหมายของไทยทรงดำตำบลหนองปรุง หมายถึง ดู หรือ เสียงทयर หมอเยื้อง จึงหมายถึงหมอดูเสียงทयर เพื่อบอกสาเหตุของการเจ็บป่วยของบุคคล และบอกกล่าววิธีการแก้ไขให้ดีขึ้น (เรียม เงินเจือ, สัมภาษณ์ 9 กรกฎาคม 2557) หมอเยื้อง คือ ผู้ทำพิธีเยื้อง (เสียงทयर) ด้วยการจับผ้าให้มีชายผ้าห้อยลงมายาวพอประมาณ แล้ววักกล่าวคาถา เพื่อถามหาสาเหตุจากผี ว่าผู้ป่วยถูกผีตนใดทำให้เจ็บป่วย หรือ

เจ็บป่วยด้วยเรื่องอะไร หากมีผีทำให้เจ็บป่วยจริง ชายผ้าจะแกว่งไปมา ได้เอง (อัน เผ่าพงศ์, สัมภาษณ์, 18 กรกฎาคม 2557) ครั้นรู้ว่าเป็นผีประเภทใดกระทำแน่นอนแล้ว ก็จะทำกรเสี่ยงทายต่อไปว่าจะทำอย่างไรให้หายเจ็บป่วย เมื่อได้วิธีแก้ไขแล้ว ก็จะแนะนำญาติของผู้ที่เจ็บป่วย หรือตัวผู้เจ็บป่วยเองที่มาให้เอื้อง ให้ไปทำการแก้ไขตามนั้นโดยทันที หรือให้ไปหาผู้รู้มา กั้ว คือ บอกลัญญาต่อผีว่า ให้ผู้ที่เจ็บป่วยนั้นหายจากอาการเจ็บป่วยจริงตามที่กั้วแล้ว จึงทำพิธีเส่นเรือน พิธีเอาผีขึ้นเรือน พิธีเส่นเต็ง เป็นต้น หมอเอื้องถูกพบว่าผีแต่ผู้หญิงเท่านั้น ผู้ชายไม่นิยมฝึกหัดเป็น หมอเอื้อง (อภิญวัฒน์ โพธิ์สาน, 2552, หน้า 117) เมื่อเกิดความผิดปกติขึ้น และต้องการที่จะ ทราบสาเหตุว่าได้กระทำผิดผีในเรื่องใดนั้น ต้องมีการเอื้องเสี่ยงทายหาสาเหตุ ว่ามาจากอะไร หาก มีสาเหตุมาจากผีแล้ว ผีต้องการอะไร จากนั้นอาจจะมีการต่อรองกับผี เช่น หากประกอบพิธีกรรม ตามที่เอื้องได้ ผีจะพอใจ ถือเป็นกรแก้ไขการผิดผี และขอให้ชีวิตเป็นปกติสุขดังเดิม พร้อมทั้ง ขอให้ผีปกป้องรักษา นำความเจริญมาสู่ครอบครัวหรือสังคมด้วย (หุ่น เพชรพราย, สัมภาษณ์, 17 กรกฎาคม 2557)

1.4 จางและหมอเส่น

จาง คือ ผู้นำในการประกอบพิธีเส่นเรือนของผู้ทำว (พิธีเช่นไหว้ผีเรือน) และพิธีกรรม ในทางดี ที่เกี่ยวข้องกับผีเรือน หากเป็นพิธีเส่นเรือนของผู้ป่วย หมอผู้ทำหน้าที่เรียกว่า หมอเส่น ซึ่ง ผู้ที่สามารถเป็นจางและหมอเส่นได้นั้น ไม่จำเป็นต้องเป็นผู้ที่มีสัมผัสพิเศษอะไรมาก เหมือนดังเช่น หมอมด ซึ่งเป็นหมอชั้นสูงสุดในบรรดาหมอทั้งหมด เนื่องจากจางและหมอเส่นไม่สามารถสื่อสาร ติดต่อกับ แถน ได้ เพราะแถนเปรียบเสมือนเทพชั้นสูง ส่วนจางและหมอเส่นคงติดต่อได้แต่เพียง ผีเรือน ซึ่งมีข้อจำกัดอยู่ว่า หมอเส่นผู้น้อยไม่สามารถไปทำพิธีกรรมให้กับผู้ทำวได้ ถือเป็นกรไม่ สมควรและผีเรือนผู้ทำวอาจไม่พอใจ (ลิ้ะ อุ่นเป็นนิชัย, สัมภาษณ์, 28 กุมภาพันธ์ 2555)

หน้าที่สำคัญของจางและหมอเส่น คือ เป็นสื่อกลางติดต่อระหว่างผีกับคน เช่น การเชิญ ผีเรือนให้มากินเครื่องเซ่น ที่ลูกหลานได้จัดไว้ให้ในพิธีเส่นเรือน (สนิท อุปมา, สัมภาษณ์, 11 มกราคม 2555) จางและหมอเส่น เป็นผู้ได้รับความเคารพจากผู้คนทั่วไป ด้วยถือว่าเป็นผู้รู้จารีต และพิธีกรรมทางศาสนาดีกว่าคนทั่วไปและถือเป็นผู้มีอิทธิพลมากคนหนึ่ง ในทางสังคมไทยทรงดำ ด้วยเช่นกัน อีกทั้งยังเป็นผู้ดำรงรักษาไว้ซึ่งคติความเชื่อในเรื่องผีเฮือนให้สืบต่อไป เห็นได้จากใน งานพิธีกรรม จางและหมอเส่นจะได้รับการต้อนรับเป็นอย่างดี เมื่อกินอาหาร วงอาหารของหมอ เส่น จะได้รับการบริการอย่างดีก่อนผู้อื่น ดังที่ อภิญวัฒน์ โพธิ์สาน (2552, หน้า 115) กล่าวว่า หมอเส่นทำหน้าที่คล้ายกับพระในสังคมไทย ดังนั้น จึงถือได้ว่า หมอเส่นเป็นพระในระบบความเชื่อ ของไทยทรงดำ

1.5 หมอขวัญ

หมอขวัญ เป็นคำเรียกหมายรวมถึง หมอเรียกขวัญ (หมอเอ็นขวัญ) หมอแปงขวัญ หมอสูขวัญ และหมอซ้อขวัญ

หมอเรียกขวัญ เป็นผู้ทำพิธีเรียกขวัญที่หลงหรือเคลื่อนออกจากร่างกายมนุษย์ ออกไปหลงติดอยู่ที่อื่น ด้วยสาเหตุจากการที่เจ้าของขวัญนั้นตกใจหรือได้รับอุบัติเหตุ เช่น ตกน้ำ ลื่นหกล้ม ตกต้นไม้หรือรถชน ฯ จนทำให้ขวัญออกจากร่างกายไปติดอยู่ ณ ที่ตรงนั้น ไม่กลับเข้ามา ในร่างดั้งเดิมหรือที่เรียกว่า ขวัญหนี ซึ่งต้องให้หมอทำพิธีเรียกขวัญ (เอ็นขวัญ) ให้ผีขวัญหายกลัว และกลับมาเข้าร่างดั้งเดิม ซึ่งเมื่อได้ขวัญมาแล้ว จากนั้นจะเป็นหน้าที่ของหมอแปงขวัญ จะได้ทำ พิธีแปงขวัญต่อไป โดยร่วมกันทำในพิธีเดียวกัน แต่แยกทำกันคนละชั้นตอน (ทองพูน ยอดหอม, สัมภาษณ์, 10 มกราคม 2555)

หมอแปงขวัญ เป็นผู้ทำพิธีแปงขวัญให้ผู้ป่วย โดยทำได้ทั้งกับคนและสัตว์ เพื่อไม่ให้ ขวัญของคนหรือสัตว์หลงไปไหนอีก ซึ่งพิธีแปงขวัญให้กับสัตว์ ได้แก่ พิธีแปงขวัญควาย ซึ่งจากการ สัมภาษณ์ ชบ เต่าทอง (สัมภาษณ์, 11 มกราคม 2555) กล่าวว่า พิธีแปงขวัญให้กับควาย ทำได้ใน 2 กรณี คือ เพื่อเป็นการขอขมาต่อกันระหว่างมนุษย์กับควาย เพราะมนุษย์ใช้ควายไถนาและ ทำงานหนัก จึงได้มีพิธีแปงขวัญให้กับควาย และอีกกรณีหนึ่ง ถ้าควายหลงฝูงหายออกไปจากบ้าน เมื่อกลับมาเข้าบ้านอีกครั้ง เจ้าของควายจะทำพิธีแปงขวัญควายให้เช่นกัน ดังเช่นสมัยเมื่อผู้ให้ สัมภาษณ์ยังเด็ก หลังจากไถนาเสร็จแล้ว ได้เห็นคุณตาของผู้ให้สัมภาษณ์จะทำพิธีแปงขวัญให้กับ ควาย แต่ปัจจุบันไม่มีการทำพิธีนี้แล้ว

หากเป็นการแปงขวัญคน หมอแปงขวัญ เป็นผู้ทำพิธีเรียกขวัญให้มากินเครื่องเซ่น และสั่งสอนขวัญให้รักตัวเองไม่ออกไปไหนอีก และให้กลับเข้ามาอยู่ในร่างกายครบทั้ง 32 ประการ ดั้งเดิม (ประพัฒน์ คำโพธิ์, สัมภาษณ์, 3 มีนาคม 2555) หมอแปงขวัญที่สมบูรณ์แบบจะต้องทำ พิธีแปงขวัญได้ทั้ง 3 รูปแบบ ได้แก่ 1. แปงขวัญด้วยหัวหมูสำหรับคนแก่ 2. แปงขวัญด้วยไก่สำหรับ คนหนุ่มสาว และ 3. แปงขวัญด้วยไข่สำหรับเด็ก (อภิญวัฒน์ โพธิ์สถาน, 2552, หน้า 118)

หมอสูขวัญ เป็นผู้ทำพิธีสูขวัญให้กับคนและผี ซึ่งในพิธีเกี่ยวกับคน หมอสูขวัญ เป็นผู้ทำพิธีสั่งสอนและให้พรแก่คู่บ่าวสาวในพิธีแต่งงานแบบดั้งเดิมของไทยทรงดำ ให้ที่บ้านของ เจ้าบ่าว ในชั้นตอนส่ง ส่วนในพิธีเกี่ยวกับผี หมอสูขวัญจะทำพิธีเรียกผีขวัญ ให้มากินเครื่องเซ่น และสั่งสอนผีขวัญให้ทำหน้าที่ของตนด้วยดี นอกจากนี้ หมอสูขวัญยังมีหน้าที่ทำพิธีสูขวัญให้กับ เขย หลังจากกลับจากทำพิธีศพที่ป่าช้าเสร็จแล้วด้วย (ประสิทธิ์ นิลนวล, สัมภาษณ์, 11 กุมภาพันธ์ 2555)

หมอล้อชอนขวัญ ในพิธีกรรมเกี่ยวกับการเจ็บป่วย หมอล้อมีหน้าที่ชอนขวัญของผู้ป่วย ให้กลับเข้ามาอยู่กับเนื้อตัวไม่ออกไปไหนอีก (สนิท อุปมา, สัมภาษณ์, 11 มกราคม 2555) แต่ถ้าหากเป็นการชอนขวัญในพิธีศพ หลังจากที่ถูกหลานได้เดินเวียนรอบโลงศพครบ 3 รอบแล้ว หมอล้อจะพิธีด้วยการเอาสวิงมาชอนดักผีขวัญคนเป็น ผู้ซึ่งเป็นลูกหลานของคนตายในพิธีศพ โดยการกระทำเช่นนี้เป็นการดักผีขวัญของคนเป็นให้อยู่ในบ้านเรือน มิให้ขวัญของคนเป็น หลงตามผีขวัญคนตายไปที่อื่นด้วย (บุญส่ง จำปีหอม, สัมภาษณ์, 10 มกราคม 2555)

1.6 เขย

เขย คือ ผู้ทำหน้าที่ทำพิธีกรรมในงานศพแบบไทยทรงดำทุกอย่าง ในอดีตคือคนที่ เป็นลูกเขยจริง ๆ ของบ้านนั้น โดยเขยใหญ่ของบ้านเรียกว่า เขยกก ส่วนเขยในลำดับอื่น ๆ เรียกว่า เขย เมื่อมีคนในบ้านเสียชีวิตลง เขยกกเป็นผู้นำทำหน้าที่หมอล้อพิธีศพ โดยผู้บอกแนวทางการจัดการงานศพและจัดหาฤกษ์ดีในวันที่จะเผาศพด้วย รวมทั้งเป็นผู้กล่าวคำบอกทางให้ขวัญของผู้ตาย ได้เดินทางไปถึงเมืองแถนได้อย่างปลอดภัย โดยอ่านจากบ๊ิบบอกทาง รวมทั้งเขยกก จะต้องเป็นธุระจัดการในเรื่องการ เอ็ดแหว (ของที่จะต้องทำให้กับผู้ตายนำไปใช้ในการเดินทางไปเมืองฟ้า) โดยเชื่อกันว่าหากไม่ได้ทำพิธีแบบไทยทรงดำดั้งเดิมแล้ว ผู้ตายจะไม่สามารถเดินทางกลับไปสู่เมืองฟ้า เพื่อเข้าเฝ้าแถนและไปอยู่กับดำของตนที่เมืองฟ้าได้ (สำรวจ อยู่สูง, สัมภาษณ์, 6 มีนาคม 2555)

ประสิทธิ์ นิลนวล (สัมภาษณ์, 11 กุมภาพันธ์ 2555) เล่าว่า เขยกกในอดีตนั้น ต้องเป็นผู้ที่มีความรู้ในเรื่องอักษรไทยดำอย่างดี ทั้งอ่านและเขียน โดยในอดีตนั้นมีการเรียนสืบทอดวิชาในการจัดการและกล่าวคำบอกทางเกี่ยวกับพิธีศพ ด้วยการเรียนรู้มาจากพ่อตาของตนเอง เป็นผู้สั่งสอนให้ รวมทั้งต้องมีวิชาคาถาในการป้องกันตัวเป็นอย่างดี เพื่อไม่ให้ผีร้ายหรือสิ่งร้าย ๆ เข้ามาทำอันตรายกับตัวเองได้ คาถาจึงเป็นตัวช่วยอย่างหนึ่งในการป้องกันตัวในเบื้องต้น แต่อาจเกิดการพลัดพลังไปบ้าง จึงต้องมีเครื่องรางไว้สำหรับป้องกันตัวในทุกขณะด้วย เช่น พันเขี้ยว ของ หมูเขี้ยวตัน เล็บเสื่อลงคาถา ในปัจจุบันบางคนอาจจะพกตะกรุดลงคาถาจากหลวงพ่อก ที่เป็นพระในพุทธศาสนา ซึ่งเครื่องรางเหล่านี้ บางคนก็ได้รับมรดกมาจากพ่อหรือปู่ของตนเอง ที่ตกทอดกัน ต่อมาอีกทีหนึ่ง

ประเสริฐ นิลนวล (สัมภาษณ์, 6 มิถุนายน 2557) เล่าว่า ในปัจจุบันลูกเขยจริง ๆ ของผู้ตาย บางคนไม่มีความสามารถที่จะทำได้ จึงมีการจ้างคนมาทำหน้าที่จัดการในเรื่องงานศพ แทนลูกเขยตัวจริง ต่อมาจึงได้มีอาชีพใหม่เกิดขึ้น คือ เขยจ้าง ซึ่งเขยจ้างจะเป็นผู้ที่ผ่านการจัดงานศพมาพอสมควร จึงมีความชำนาญและสามารถทำพิธีกรรมได้อย่างถูกต้อง และเขยจ้างทุกคนก็จะมีของดีที่เป็นเครื่องรางคุ้มครองตัวเองอยู่ทุกคน แต่เขยจริง ๆ ของผู้ตายบางคนเป็นนักวิชาการ

ด้านการศึกษา อาจจะได้สนใจในเรื่องที่เป็นสิ่งลึกลับนี้จึงไม่มีของขลังหรือของดี ไว้สำหรับป้องกันตัวเลย หรือบางคนยังอ่านภาษาไทยดำไม่ออกด้วย จึงต้องจ้างคนอื่นมาเป็นผู้ดำเนินการจัดพิธีศพ และอ่านคำบอกทางให้ผู้ตายกลับสู่เมืองแถน ทั้งนี้ผู้มีอาชีพเป็นเขยจ้างนั้น บางคนก็ไม่ได้รับการสืบทอดวิชามาจากพ่อตาของตัวเอง ตามแบบอย่างในอดีตแต่อย่างใด หากแต่ได้ไปขอเรียนรู้วิชาจากผู้อื่น ซึ่งผู้ที่ได้ถ่ายทอดวิชาและขั้นตอนต่าง ๆ ในงานพิธีศพให้นำไปปฏิบัติเป็นอาชีพ ก็จะถูกเรียกว่าเป็นครูของคนผู้นั้น ศิษย์ก็จะมีความสำนึกในบุญคุณ ของครู ด้วยการไหว้ครูขอบารมี คุ่มครองตนทุกครั้งด้วย

บทที่ 5

ความเชื่อในพิธีกรรมของไทยทรงดำตำบลหนองปรุง

ความเชื่อในพิธีกรรมของไทยทรงดำตำบลหนองปรุง ในบทที่ 5 นี้จะดำเนินไปตามรอบวัฏจักรชีวิต ตั้งแต่ การเกิด วัยเด็ก วัยรุ่น วัยผู้ใหญ่ เจ็บป่วย ตายและหลังตาย ที่ไทยทรงดำตำบลหนองปรุง ต้องทำพิธีกรรมที่สื่อสะท้อนถึงความเชื่อ แบ่งเป็นหัวข้อหลัก ดังนี้

1. ความเชื่อในพิธีกรรมเกี่ยวกับการเกิด
2. การดำรงชีวิตเป็นไทยทรงดำ

ความเชื่อในพิธีกรรมเกี่ยวกับการเกิด

ความเชื่อดั้งเดิมที่สืบทอดต่อกันมาในสังคมของไทยทรงดำตำบลหนองปรุง โดยเฉพาะความเชื่อเรื่องผี ได้มีอิทธิพลกับการดำเนินชีวิตในแต่ละช่วงเป็นอย่างมาก เพราะตลอดรอบวัฏจักรชีวิตที่มีการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ เกิดขึ้น เป็นผลมาจากความเชื่อ โดยแบ่งเป็นความเชื่อในพิธีกรรมทั้งหมด ดังนี้

1. ความเชื่อเกี่ยวกับการเกิด

ไทยทรงดำตำบลหนองปรุง มีความเชื่อดั้งเดิมที่สืบทอดกันมา เกี่ยวกับแม่เข้าแม่นางว่าเป็นผู้หล่อมนุษย์ขึ้นที่โรงงานผลิตมนุษย์ในเมืองแกน ซึ่งก็คือ แกนหล่อ เมื่อหล่อมนุษย์เสร็จแล้ว แกนชาด จะเป็นผู้กำหนดชะตาชีวิตและส่งให้มนุษย์มาเกิดในโลก แกนแนน เป็นผู้ตั้งมิ่งขวัญของมนุษย์ มีหน้าที่กำหนดระยะเวลาของมนุษย์ ให้มีอายุสั้นหรือยืนยาว (เรณู เหมือนจันทร์เชย, 2542, หน้า 37) จากนั้นแกนจึงจะส่งให้มาเกิดในโลกมนุษย์ ดังที่ อภิญาวัฒน์ โพธิ์สถาน (2552, หน้า 125) กล่าวว่า คนที่มาเกิดนั้น เดิมทีอาจจะเคยเกิดเป็นมนุษย์มาก่อนแล้ว ครั้นเมื่อสิ้นชีวิตลงจึงได้กลับขึ้นไปสู่เมืองแกน トラบเท่าชั่วอายุของผี ต่อมาได้มาเกิดเป็นมนุษย์ใหม่อีกครั้ง จึงมีเรื่องความเชื่อเกี่ยวกับแม่คนเก่าหรือที่เรียกว่า แม่ซื่อ

ถนอม คงยิ้มละม้าย (สัมภาษณ์, 5 มกราคม 2555) ได้อธิบายว่า แม่ซื่อ คือ แม่เกิดหรือผีแม่เกิด ผู้หวงลูกและจะตามมาเอาลูกคืนไป ไทยทรงดำตำบลหนองปรุง จึงต้องหาทางป้องกันไม่ให้สิ่งร้ายใด ๆ มารบกวนหญิงมีครรภ์และทารกในครรภ์ได้ ดังที่ เสวลักษณะ์ อนันตศานต์ (2543, หน้า 245) กล่าวไว้ว่า การเกิด เป็นการเปลี่ยนแปลงลำดับขั้นแรกของมนุษย์ การมีพิธีกรรมหรืองานฉลองเกี่ยวกับความเชื่อ เช่น กลัวการตกเลือดขณะคลอด กลัวทารกตาย กลัวพลังอำนาจ

ชั่วร้ายจะทำอันตรายกับผู้เป็นมารดาและบุตรที่ยังไม่แข็งแรง จึงได้มีการหาวิธีป้องกันให้มารดาและบุตรปลอดภัย

การเกิดจึงเป็นสภาวะการเปลี่ยนแปลงสำคัญในชีวิตครอบครัวของหนุ่มสาว ที่จะต้องมีความรับผิดชอบสูงขึ้น เพื่อที่จะเป็นพ่อแม่รุ่นต่อไป มีหน้าที่ที่ต้องดูแลอีกหนึ่งชีวิตใหม่ที่จะออกมาลืมตาดูโลก เด็กเกิดใหม่นับเป็นโชคกลางของครอบครัว ความปลอดภัยจึงเป็นสิ่งสำคัญที่สุด จึงมีความเชื่อที่นำไปสู่การปฏิบัติ เกี่ยวกับการดูแลหญิงมีครรภ์และเด็กเกิดใหม่ เพื่อตัดเป้าสิ่งชั่วร้ายให้ออกไป (ขวัญเมือง ชื่นฤทัย, สัมภาษณ์, 2 มิถุนายน 2555) เนื่องจาก คนเรามีคติความเชื่อและประกอบพิธีเกี่ยวกับการเกิด ด้วยเหตุผล 3 ประการ คือ 1. เพื่อป้องกันมิให้หญิงตั้งครรภ์ได้มีอันตราย 2. เพื่อให้คลอดบุตรง่าย และ 3. เพื่อปกป้องทารกที่เพิ่งคลอด เพราะเป็นช่วงระยะอ่อนแอ อาจมีอันตรายถึงแก่ชีวิต พิธีกรรมที่ปฏิบัติจะช่วยให้มีชีวิตรอดและเจริญเติบโตต่อไปได้ (เสฐียรโกเศศ, 2552, หน้า246)

ทั้งนี้จากการสัมภาษณ์ไทยทรงดำตำบลหนองปรัง แปร เพชรพราย (สัมภาษณ์, 17 กรกฎาคม 2557) อายุ 84 ปี ได้เล่าเกี่ยวกับการปฏิบัติตนในขณะที่ตั้งครรภ์ ของคนในรุ่นนี้ว่า เมื่อทราบว่าตั้งครรภ์ จะยังคงทำงานตามปกติกระทั่งถึงวันคลอด เพราะการได้ออกแรงทำงานต่าง ๆ เชื่อว่าจะช่วยให้คลอดลูกง่าย ซึ่งความเชื่อเกี่ยวกับพิธีกรรมการเกิด สามารถที่จะช่วยให้มารดาและทารกมีชีวิตปลอดภัยในช่วงภาวะเสี่ยงได้จริง ดังที่ จำปี แหวนวงศ์ (สัมภาษณ์, 8 มกราคม 2555) อายุ 77 ปี ได้เล่าว่า ในช่วงที่กำลังตั้งครรภ์ ผู้หญิงต้องปฏิบัติตามความเชื่อต่าง ๆ อย่างเคร่งครัด เพื่อให้ปลอดภัยจากสิ่งที่มองเห็นได้และมองไม่เห็น เช่น สิ่งลึกลับต่าง ๆ ต่อมาเมื่อเจ็บท้องใกล้คลอดจะมีญาติ ๆ ผู้หญิงให้การช่วยเหลือดูแลในขณะที่ทำคลอด ซึ่งญาติผู้หญิงที่มาช่วยทำคลอดให้ นั้น คนใดที่ได้เคยช่วยคนอื่นทำคลอดมาหลายครั้ง จะมีความรู้ความชำนาญมาก คนผู้นั้นจะเป็นผู้นำในการช่วยทำคลอดทารกให้ ต่อมาผู้ที่มีความเชี่ยวชาญในการทำคลอดนี้ หากมีหญิงอื่นเจ็บท้องใกล้คลอดและไม่ได้เป็นญาติกับผู้เชี่ยวชาญในการทำคลอดคนนี้ ก็สามารถตามให้ไปช่วยทำคลอดกับหญิงบ้านอื่นได้ เมื่อการคลอดผ่านพ้นไปได้โดยปลอดภัย อาจมีค่าตอบแทนให้กับผู้เชี่ยวชาญในการทำคลอดเล็กน้อย ต่อมาผู้เชี่ยวชาญในการทำคลอด คงได้พัฒนาเป็นอาชีพที่เรียกกันว่า หมอตำแย โดยมีผู้ที่เชี่ยวชาญมาเป็นผู้ถ่ายทอดความรู้ให้กับผู้ที่สนใจอยากเป็นหมอตำแย ดังมีการยกชันหมากให้ไว้

หลาย ชุ่มเชื้อ (สัมภาษณ์, 18 กรกฎาคม 2555) อายุ 65 ปี ได้เล่าว่า คนอายุประมาณ 60 ปี ในสมัยสาว ๆ จะถูกทำคลอดด้วยหมอตำแยที่ไม่ได้เป็นญาติกัน เป็นผู้มาทำคลอดให้ที่เรือนของหญิงมีครรภ์ เนื่องจากคนที่เป็นญาติกัน ไม่มีผู้ชำนาญในการช่วยทำคลอด ที่จะมาเป็นผู้นำให้

แต่หลังจากคนในรุ่นนี้ลงไปประมาณ 10 ปี คือ คนที่มีอายุขณะนี้จะอยู่ในช่วงอายุประมาณ 55 ปี บางคนได้ทำคลอดกับหมอต้าแยหรือบางคนได้ไปคลอดที่อนามัยตำบลหนองปรุง กระทั่งจนถึงคนในรุ่นลูกสาวของคนเหล่านี้ นิยมที่จะไปคลอดที่โรงพยาบาลสมัยใหม่ทั้งหมด ทำให้การไปคลอดลูกที่โรงพยาบาลของคนรุ่นใหม่ในช่วงหลัง ส่งผลให้ผู้มีความเชี่ยวชาญในการทำคลอดและผู้ที่เป็หมอต้าแย ต้องเลิกอาชีพนี้ไปในที่สุด แต่ในส่วนธรรมเนียมความเชื่อดั้งเดิม เกี่ยวกับการเกิดของไทยทรงดำตำบลหนองปรุง ที่มีการปฏิบัติสืบทอดกันมานั้น มีการแบ่งช่วงออกเป็น 3 ระยะเวลา ได้แก่ 1. ก่อนเกิด 2. ระยะเวลาคลอด และ 3. หลังคลอด ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

1.1 ก่อนเกิด

ก่อนเกิดหรือในช่วงระยะตั้งครรภ์ ไทยทรงดำตำบลหนองปรุง เรียกการตั้งครรภ์ว่า มานล คำว่า มาน หมายถึง ท้องโต คำว่า ลู หมายถึง ลูก ซึ่งคติความเชื่อดั้งเดิม ที่มีความเกี่ยวเนื่องกับความเชื่อของหญิงมีครรภ์ คือความกังวล เกี่ยวกับผีเกิด ซึ่งเป็นผีไม่ดี ที่คอยจะหาโอกาสเข้ามาอาศัยเกิดในท้องของมนุษย์ แต่เมื่อได้เกิดออกมาแล้วจะมีอายุไม่ยืนยาวและเสียชีวิตในวัยที่ยังไม่สมควร โดยจะเสียชีวิตตั้งแต่แรกเกิดจนถึงอายุประมาณ 15 ปี รวมทั้งคนที่ยังไม่ได้แต่งงานและเสียชีวิตโดยที่อายุยังไม่ถึง 30 ปีด้วย ทั้งหมดจะถูกเรียกว่า เด็กผีเกิดผีกา ถือว่าเด็กพวกนี้เกิดมาเพื่อที่จะเอาข้าวของไป เหตุนี้จึงมีความเชื่อที่ว่า ห้ามจัดงานศพอย่างหรูหราให้กับเด็ก เพราะเชื่อว่า เด็กที่ได้ข้าวของอย่างหรูหราในงานศพไปแล้ว จะได้ใจมาเกิดอีก เมื่อมาเกิดเป็นมนุษย์ก็จะตายตั้งแต่ยังอายุน้อยเช่นเดิม (เยี่ยม เงินเจือ, สัมภาษณ์, 9 กรกฎาคม 2557)

ส่วนความเชื่อเรื่องผีแม่เกิดร้าย บุญมี ปาวิชาตธนกุล (2546, หน้า 138) ได้กล่าวถึงความเชื่อนี้ว่า ผีแม่เกิดร้ายอาจมาทำอันตรายกับแม่และทารกในครรภ์ เนื่องจากลูกผีเกิดอาจจะแอบหนีมาเกิด แล้วผีแม่เกิดมาตามเอาชีวิตเด็กลูกผีเกิดกลับไป เป็นเหตุให้เด็กตายก่อนเกิดหรือเกิดมาแล้วตาย หากมีชีวิตรอดอยู่ได้ก็จะเจ็บป่วยเรื่อยมา

นอกจากความเชื่อเรื่องเด็กผีเกิดผีกาและผีแม่เกิด แล้วยังมีเรื่องที่ทำให้หญิงมีครรภ์กังวล ได้แก่ เรื่องกลัว รกบิน ซึ่งเป็นอาการของคนคลอดลูกออกมาแล้ว รกไม่ตกตามออกมาด้วย ส่งผลให้หญิงผู้นั้นตกเลือดและเสียชีวิตได้ เพื่อป้องกันไม่ให้เกิดอาการคลอดลูกยากและอาการรกบิน จึงมีความเชื่อเรื่องการแก้เคล็ด โดยให้หญิงมีครรภ์ดื่มน้ำต้มดอกจำปาหรือดื่มน้ำมะพร้าวอ่อน ที่คนท้องยื่นถ่างขำกัมน้ำ แล้วโยนลูกมะพร้าวอ่อนลอดใต้หว่างขา พร้อมกับกล่าวว่า ลูกตกรกตาม เชื่อว่า หากทำเช่นนี้แล้วจะทำให้คลอดลูกออกม่ง่ายและรกคลอดตามออกมาทันที (ยง พยายาม, สัมภาษณ์, 10 มีนาคม 2555)

ตั้งแต่เมื่อประมาณ 40 กว่าปีที่ผ่านมา ไทยทรงดำตำบลหนองปรังในรุ่นหลัง ๆ ได้มีความเชื่อตามอย่างชาวไทยพุทธ ที่ว่าในช่วงเดือนใกล้คลอด ถ้าให้คนท้องดื่มน้ำต้มดอกบัว ซึ่งดอกบัวนั้นต้องผ่านพิธีกรรมที่พ่อนาค ได้ถือเดินเวียนเทียนรอบโบสถ์ก่อนที่จะเข้าพิธีอุปสมบทเท่านั้น จึงจะเป็นดอกบัวที่ศักดิ์สิทธิ์มีอำนาจ ช่วยให้ผู้ท้องคลอดลูกได้ง่ายและปลอดภัยในขณะคลอดลูก (ห้อย เกษมสงคราม, สัมภาษณ์, 18 กรกฎาคม 2555)

จากที่กล่าวมาทั้งหมดเกี่ยวกับการปฏิบัติตน ตั้งแต่เริ่มแรกที่หญิงทราบว่าตนตั้งครรภ์ แม้จะยังคงปฏิบัติภารกิจประจำวันและทำงานตามปกติ แต่ภาวะจิตใจของหญิงอาจมีความกังวลและคิดมากไปในทางที่ไม่ค่อยดี เนื่องจากเกิดความกลัวว่า ฝัไม่ดีจะเป็นต้นเหตุมาทำให้เสียชีวิตหรือทำให้ทารกตายก่อนเกิดหรือเกิดมาแล้วตาย จึงมีการเตรียมการป้องกันและระมัดระวังดูแลตนเองเพิ่มขึ้น เพื่อที่จะได้มีชีวิตอยู่รอดปลอดภัยทั้งแม่และทารก หญิงมีครรภ์และบรรดาญาติ ๆ จึงมีวิธีป้องกันเหตุร้าย ด้วยการปฏิบัติตามความเชื่อ ดังนี้

1.1.1 ความเชื่อเกี่ยวกับข้อปฏิบัติและข้อห้ามสำหรับสตรีตั้งครรภ์

หญิงตั้งครรภ์ อาจมีการฝันแปลก ๆ ทั้งในทางดีและไม่ดี เช่น ถ้าฝันว่าได้แหวนเชื่อว่า ทารกที่มากเกิดจะเป็นเพศชาย ถ้าฝันว่าได้แก้ว เชื่อว่า ทารกที่มากเกิดจะเป็นเพศหญิง เป็นต้น (สำรวจ จันทร์ผ่อง, สัมภาษณ์, 8 มิถุนายน 2557) อีกทั้งในอดีต คนในรุ่นปู่ย่า จะมีผู้รู้หรือผู้มีประสบการณ์ในการทำคลอด ที่เป็นคนในหมู่บ้านเดียวกัน จะเป็นผู้แนะนำการดูแลและการปฏิบัติตนในขณะมีครรภ์ เนื่องจากความเชื่อเกี่ยวกับการเกิดในทุกช่วงระยะ ล้วนมีความหมายที่แฝงอยู่ในทุกขั้นตอน ดังที่ นางอ้น ผ่าพงศ์ (สัมภาษณ์, 18 กรกฎาคม 2557) อายุ 85 ปี ได้เล่าถึงความเชื่อเกี่ยวกับการเกิด โดยสรุป ดังนี้

ความเชื่อเกี่ยวกับความฝัน ไทยทรงดำตำบลหนองปรัง มีความเชื่อว่า ฝันเป็นลางบอกเหตุได้ทั้งดีและไม่ดี เช่น ฝันว่าได้แก้ว เชื่อว่าจะได้ทารกเพศหญิง ฝันว่าได้พระอาทิตย์ เชื่อว่าจะได้ทารกเพศชาย

ความเชื่อเกี่ยวกับอาหารของหญิงตั้งครรภ์ เพราะอาหารบางชนิดเป็นพิษ เช่น อาหารที่มีรสเผ็ด เมื่อรับประทานเข้าไปจะทำให้เด็กในท้องเกิดอาการร้อนและอาจทำให้เด็กเสียชีวิตได้

ความเชื่อเกี่ยวกับผีบรรพบุรุษ เช่น เมื่อจะคลอดบุตรต้องไปบอกผีเรือนก่อน

ความเชื่อเกี่ยวกับโชคลาง เช่น เชื่อว่าการเอารกเด็กฝังไว้ลึก ๆ ตรงชายคาน้ำไหลจะทำให้เด็กโตขึ้นมาเป็นคนฉลาด

ความเชื่อเกี่ยวกับเครื่องรางของขลัง ไทยทรงดำตำบลหนองปรัง เชื่อว่าของขลังบางชนิดจะช่วยป้องกันตัวเด็กได้ เช่น กระเป่าผ้าที่เย็บเป็นถุงผ้าเล็ก ๆ สำหรับใส่สะดือเด็กที่แห้งแล้ว เชื่อว่าจะช่วยคุ้มครองตัวเด็กได้

นอกจากนี้ ยังมีความเชื่อในเรื่องข้อห้าม ซึ่งเป็นคำสอนเกี่ยวกับหญิงมีครรภ์ ที่ได้มาจากการสัมภาษณ์หญิงไทยทรงดำ ที่มีอายุตั้งแต่ 60 ปี ขึ้นไป ดังนี้

ห้ามข้ามคราด เพราะเชื่อว่าข้ามแล้วจะมีครรภ์เกินกำหนด และยังห้ามข้ามเชือกม้า เชือกวัว เชือกควาย ดังที่ บุญชู ทองเชื้อ (สัมภาษณ์, 15 กรกฎาคม 2555) ได้อธิบายว่าเป็นการเตือนให้หญิงมีครรภ์ ได้มีความระมัดระวังในการเดิน ป้องกันไม่ให้หญิงมีครรภ์พลั้งเผลอเดินสะดุดสิ่งเหล่านี้ ซึ่งเมื่อสะดุดหกล้มจะเป็นอันตรายได้ทั้งแม่และลูกในครรภ์ เช่นเดียวกับการห้ามข้ามแม่เตาไฟ เพราะจะทำให้เดือดร้อน ซึ่งสอดคล้องกับที่ ทองหล่อ อิมอก (สัมภาษณ์, 13 กุมภาพันธ์ 2555) อธิบายความเชื่อนี้ว่า เป็นการสอนโดยการห้าม เพื่อต้องการให้คนมีความสำรวม เนื่องจากการข้ามเตาไฟสำหรับทำอาหาร จึงไม่เป็นการเหมาะสม อีกทั้งการข้ามเตาทำอาหาร อาจจะเตะข้าวของหรือเตาอาจร้อนอยู่จะเกิดอันตรายได้

ห้ามมองดูจันทร์คราส เชื่อว่าลูกที่เกิดมาจะตาเหล่ แต่หากจะดูให้ได้ต้องเอาเข็มกลัด กลัดไว้ที่ชายพกหรือหัวซิ่นเป็นการแก้เคล็ด ทั้งนี้ การที่จะออกมาดูดวงจันทร์ต้องเป็นเวลากลางคืน ซึ่งในอดีตยังไม่มีไฟฟ้าใช้ หนทางมืดมองอะไรไม่ค่อยชัดเจน เมื่อหญิงมีครรภ์ออกมาดูดวงจันทร์ อาจจะได้รับอันตรายจากสัตว์ร้ายต่าง ๆ หรืออาจมีอุบัติเหตุเกิดขึ้นได้ (ทุเรียน เจือจาน, สัมภาษณ์, 10 มกราคม 2555)

ห้ามนำไม้ขีดเกล้า มาเสียบมวยผม เพราะเชื่อว่าจะไปทิ่มตัวเด็ก ดังที่ ทองพูน ยอดหอม (สัมภาษณ์, 10 มกราคม 2555) ได้อธิบายว่า เพื่อเป็นการป้องกันไม่ให้หญิงมีครรภ์ได้ทำอะไรที่จะเป็นการหมิ่นเหม่ต่อการเกิดอันตรายกับตัวเองได้ เพราะไม้ขีดเกล้ามีความแหลมคม เมื่อนำไปเสียบผมอาจจะทิ่มแทงศีรษะให้ได้บาดแผลเลือดออกได้ ซึ่งจะส่งผลร้ายต่อร่างกายของหญิงมีครรภ์นั่นเอง และยังเป็นการเอาเคล็ดคำว่า ถอด เพราะเชื่อว่าจะคลอดง่าย เช่นเดียวกับความเชื่อที่ว่า ก่อนจะคลอดบุตรให้ถอดสายสร้อย ถอดสลักกลอนประตู หน้าต่างออกให้หมด รวมทั้งสิ่งของอะไรที่มีสลักอยู่ ต้องถอดออกให้หมดเช่นเดียวกัน

ห้ามอาบน้ำในเวลามืดค่ำ เพราะในอดีตยังไม่มีห้องน้ำ หากจะอาบน้ำต้องเดินไปอาบในแม่น้ำ ลำคลอง ซึ่งในระหว่างทางเดินมืด ๆ อาจถูกสัตว์มีพิษกัดทำร้ายได้ หรือในขณะที่อาบน้ำอาจพลัดตกน้ำจมน้ำหายไปโดยที่ไม่มีใครรู้ เช่นเดียวกับการห้ามสระผม หลังจาก

ตะวันตกดินไปแล้วหรือการห้ามสระผมในเวลากลางคืน ถือว่าไม่ดี ฝ่าฝืนจะตกใจ เมื่อพระอาทิตย์
ตกดินไปแล้วอากาศเย็นมาก อาจจะเป็นไข้ไม่สบายได้ (ช่วย อุณดิน, สัมภาษณ์, 6 มกราคม 2557)

ห้ามหญิงท้องแก่ไปงานศพ ถือว่าไม่ดี เนื่องจากในงานศพจะมีบรรยากาศที่เศร้า
สลดหดหู่ จึงไม่ต้องการให้คนมีครรภ์ได้เจอกับบรรยากาศอันน่าสลดนี้ (ขวัญเมือง ชื่นฤทัย,
สัมภาษณ์, 2 มิถุนายน 2555)

ห้ามนั่งคาบ้นไต่หรือนอนขวางประตูหรือบันไดบ้าน จะทำให้ออกลูกยากเนื่อง
จากไทยทรงดำเชื่อว่า บันไดและประตู มีผีบันไดและผีประตู คอยดูแลรักษาอยู่ ดังที่ ปิ่น พันธุ์
(สัมภาษณ์, 3 มีนาคม 2555) อธิบายว่า บันไดไม่ใช่สถานที่สำหรับนั่ง เป็นที่สำหรับคนขึ้นลง จึง
เป็นการนั่งที่ไม่สุภาพและไม่เหมาะสม ทั้งยังอาจทำให้พลัดตกบันไดลงมาบาดเจ็บได้ ส่วนการ
ห้ามเหยียบธรณีประตู เนื่องจากที่ประตูมีผีธรณีประตูดูแลรักษาอยู่ การเหยียบธรณีประตูจึง
เท่ากับเป็นการลบหลู่ผีธรณีประตู ทั้งขอบประตูนั้นสูงกว่าพื้น หากเดินไม่ระวัง ทำอาจสะดุดหกล้ม
ทำให้ได้รับบาดเจ็บได้ จึงเป็นการเตือนให้คนมีความสำรวมละระมัดระวังในการเดิน จะได้ไม่
สะดุดธรณีประตูหกล้ม หรือหากเหยียบธรณีประตู อาจลื่นล้มได้ง่าย จึงให้เดินข้ามไป

นอกจากที่ได้กล่าวมาแล้ว ไทยทรงดำตำบลหนองปรัง ยังมีข้อปฏิบัติและข้อห้าม
อื่น ๆ อันแสดงให้เห็นถึงความเชื่อที่ยึดถือ ด้วยการใช้กุศโลบายที่บรรพบุรุษได้หาอุบายวิธีป้องกัน
อันตรายต่าง ๆ ให้ผ่านพ้นไป เพื่อความปลอดภัยในช่วงระยะเสี่ยงอันตราย ของหญิงมีครรภ์และ
ทารกที่อยู่ในครรภ์ กระทั่งจนถึงช่วงระยะที่ครบกำหนดคลอด

1.2 ขณะเกิด

ขณะเกิดหรือในช่วงที่กำลังจะคลอดลูก ไทยทรงดำ เรียกว่า เอาละ คำว่า เอาะ
หมายถึง ออก คำว่า ลู หมายถึง ลูก ดังที่ วงเดือน สังข์สีเงิน (สัมภาษณ์, 5 กรกฎาคม 2556)
เล่าว่า ปัจจุบันตนเองอายุ 65 ปี ได้เคยท้องลูกคนแรกเมื่ออายุประมาณ 20 ปี เมื่อถึงช่วงเดือน
ใกล้คลอด สามี่ต้องเตรียมฟืนและน้ำ สำหรับให้ภรรยาใช้อยู่ไฟหลังคลอด ซึ่งฟืนนี้ เรียกว่า หลัว
อยู่ไฟ นิยมใช้ไม้สะแกมาทำเป็นหลัวอยู่ไฟ เนื่องจากควันของไม้สะแกเป็นยาช่วยให้อวัยวะสดชื่น
หรือใช้ไม้อื่น ๆ ที่จุดไฟแล้วไม่แตก เช่น ไม้มะขาม โดยวางหลัวอยู่ไฟแยกไว้ต่างหาก ไม่นำไปรวม
กับฟืนที่จะใช้หุงต้มอาหาร

1.2.1 ความเชื่อเกี่ยวกับพิธีกรรมในขณะเกิด

ความเชื่อเกี่ยวกับการเกิด ของไทยทรงดำตำบลหนองปรัง มีหลายเรื่อง เช่น
ความเชื่อเรื่องการวางหลัวอยู่ไฟ สามารถทำนายเพศของทารกในครรภ์ได้ หากกองฟืนวางให้
ด้านบนเรียบเสมอกันเชื่อว่า ทารกเพศหญิงจะเกิด หากวางกองฟืนให้ตรงกลางสูงกว่ารอบนอก

เชื่อว่า ทารกที่มาเกิดจะเป็นเพศชาย โดยการวางต้องไม่ได้เกิดจากการจงใจจับวางให้เป็นเช่นนั้น (เทา แจ่มจ้า, สัมภาษณ์, 25 มิถุนายน 2556) อีกทั้งต้องตัดไม้ที่มีหนาม เช่น หนามพุทรา มาวางไว้รอบเรือนและใต้เรือนด้วย โดยเฉพาะให้ตรงกับจุดที่ให้มีการอยู่ไฟ เชื่อว่าเป็นการป้องกันผีร้ายไม่ให้มารบกวนในระหว่างการอยู่ไฟ หรือบางครั้งอาจใช้ แห มากันรอบ ๆ เรือน เนื่องจากแห มีตาเป็นร้อย ๆ ตา จึงเชื่อว่าตาของแหจะสามารถช่วยดูและช่วยป้องกันสิ่งชั่วร้ายไม่ให้เข้ามารบกวนคนที่อาศัยอยู่ในเรือนได้ (ชบ เต่าทอง, สัมภาษณ์ 20 มิถุนายน 2556) ครั้นเมื่อถึงเวลาที่หญิงเจ็บท้องจะคลอด บางรายอาจไปคลอดที่เรือนของหมอต้าแย แต่ส่วนมากจะคลอดที่เรือนของตนเอง โดยสามีจะไปตามหมอต้าแยที่เคยฝากครรภ์ไว้ ซึ่งก่อนที่สามีจะออกจากเรือน ต้องใช้เท้าถีบกองพื้นให้ล้ม ด้วยเชื่อว่าจะทำให้เด็กคลอดง่าย

ส่วนญาติ ๆ จะช่วยกันจัดเตรียมขันหมาก สำหรับไหว้ผีเรือน (ไทยทรงดำ เรียกว่า ขันมะ) ใส่หมาก พลุ เหล้าขาว รวมทั้งเตรียมเครื่องขันหมากอีกหนึ่งชุด โดยมีค่าคายนูชาหมอต้าแย เรียกว่า ค่าครู เพราะหมอต้าแยต้องเรียนรู้การทำคลอดจากครู หมอต้าแยจึงต้องไหว้บอกกล่าวครูบาอาจารย์ ก่อนจะลงมือทำคลอด ซึ่งขันหมากชุดนี้ประกอบด้วย รูป เทียน หมาก พลุ เงินค่าครูและเหล้าขาว 1 ขวด (ลอย เสียงจ้อย, สัมภาษณ์ 25 มกราคม 2555) เมื่อหมอต้าแยมาถึง เจ้าของเรือนหรือคนที่อยู่ในผีเดียวกันกับหญิงมีครรภ์ จะต้องนำขันหมากหรือขันมะเข้าไป เช่นผีเรือนในกะล่อห้อง เป็นการบอกกล่าวผีเรือนให้รับรู้ ว่า ลูกหลานกำลังจะเกิด ขอให้ผีเรือนคุ้มครองให้ปลอดภัยทั้งแม่ทั้งลูก (หอม มีสุข, สัมภาษณ์, 15 กุมภาพันธ์ 2555) และก่อนที่หญิงจะคลอดลูกออกมานั้น เชื่อกันว่า จะมีผีที่เป็นญาติพี่น้องที่ตายทั้งกลม (ตายในขณะคลอดลูก) และผีตายพราย (ตายหลังจากคลอดลูก) อาจจะมารังควาน ต้องทำพิธีเช่นผี เรียกว่า พิธีวานขวัญผีเรือน ซึ่งเป็นพิธีที่เชื่อว่ากระทำขึ้นแล้ว ผีที่เป็นญาติพี่น้องที่ได้ตายทั้งกลมและตายพราย จะไม่มารังควานหญิงที่กำลังจะคลอดบุตร รวมทั้งเป็นการปลอบบำรุงขวัญหญิงที่กำลังจะคลอดบุตรให้คลายความกลัวลงไปด้วย โดยหมอขวัญเป็นผู้ประกอบพิธีกรรม มีการฆ่าไก่ 1 ตัว เช่นให้ผีเหล่านี้กินก่อน เพื่อไม่ให้มารังควานรบกวนหญิงมีครรภ์ในขณะที่กำลังจะคลอด (ยง พยายาม, สัมภาษณ์, 10 มีนาคม 2555) จากนั้นบรรดาญาติ ๆ จะใช้เชือกผูกกับชื่อบ้านห้อยลงมา เพื่อให้หญิงท้องแก่ได้จับเชือก บางครั้งอาจใช้ผ้าขาวม้า ผูกข้อมือของหญิงท้องแก่ไว้กับเชือกที่พาดไว้กับชื่อบ้าน ให้หญิงท้องแก่ชันเข้าและกางขาออก หมอต้าแยจะช่วยทำหน้าที่ข่มท้อง ด้วยการคล้องประคองเหนือท้องให้เด็กเอาหัวลง เป็นการช่วยให้เด็กเลื่อนตัวลงต่ำ เพื่อให้เด็กคลอดหลุดจากครรภ์มารดาได้ง่ายขึ้น (หุ่น เพชรพราย, สัมภาษณ์, 17 กรกฎาคม 2557) ขณะทำคลอดไม่นิยมให้สามีเข้าไปในห้อง เพราะสามีจะต้องจัดเตรียมต้มน้ำไว้สำหรับอาบน้ำให้เด็กและเตรียมกองไฟและพื้น

สำหรับให้ภรรยาอยู่ไฟหลังคลอดบุตร แต่ก็มีกรณียกเว้นที่สามารถจะเข้าไปในห้องคลอดได้ หากหญิงกำลังจะคลอดลูก ไม่มีที่ท่าว่าเด็กจะคลอดออกมาอย่างง่ายดาย มีวิธีแก้ไขตามความเชื่อว่าจะต้องให้สามีเข้ามาเอาเท้ายันหลังภรรยา 3 ครั้ง เรียกว่า การข่มให้ออก เด็กจึงจะสามารถคลอดออกมาได้ แต่ถ้าสามีไม่อยู่ ต้องให้คนไปตามกลับมา เพื่อมาเอาเท้ายันหลังภรรยา แล้วภรรยาจะคลอดเด็กออกมาอย่างง่าย (ม้วน เกษมสงคราม, สัมภาษณ์, 20 กรกฎาคม 2557) เมื่อเด็กคลอดออกมาแล้ว สามีต้องเตรียมไม้ไผ่เพื่อทำ บั้งแห่ (ดูเรื่องความเชื่อเรื่องการฝังรก) และเตรียมแผ่นไม้กระดานที่มีความกว้างพอดีกับตัวแม่ลูกอ่อน เพื่อใช้นอนในขณะที่อยู่ไฟ ซึ่งเรื่องราวหลังจากที่ทารกได้คลอดหลุดพ้นจากครรภ์มารดาออกมาแล้ว จะเป็นช่วงที่เรียกว่า หลังเกิด

1.3 หลังเกิด

การสัมภาษณ์อดีตหมอด่าแย อายุ 85 ปี อ้น เผ่าพงศ์ (สัมภาษณ์, 18 กรกฎาคม 2557) ได้เล่าว่า เมื่อเด็กหลุดพ้นจากครรภ์ของมารดาออกมาแล้ว เวลานั้นนั้น คือ เวลาตกฟาก หรือ เรียกว่า มิ่งขวัญเวลาเกิด ผู้เป็นแม่ต้องจดจำเวลาตกฟากของลูกน้อยไว้ให้ดี เพราะมีผลต่อชะตาชีวิต ซึ่งเด็กที่คลอดออกมาแล้ว หมอด่าแยจะใช้ผ้าปูรองรับ โดยอุ้มตัวเด็กคว่ำหน้าและใช้นิ้วมือล้วงเมือกหรือเลือดในปากเด็กออกมา จากนั้นใช้ไม้ไผ่ที่เหลาเตรียมไว้ ตัดสายสะดือเด็กให้ขาด ออกจากรกและใช้ด้ายดิบหรือเส้นไหมผูกสายสะดือให้แน่น หลังจากนั้นผ่านไปประมาณ 3-15 วัน สายสะดือจะแห้งหลุดออกมา ผู้เป็นพ่อแม่ต้องเก็บรักษาสายสะดือนี้ไว้ให้ดี ด้วยการเย็บถุงผ้าเล็ก ๆ ไว้สำหรับใส่สายสะดือ ถุงผ้านี้ถือเป็นเครื่องรางของขลัง เพราะความเชื่อที่ว่า สายสะดือเป็นเครื่องรางของขลังอย่างหนึ่ง ที่จะช่วยปกป้องคุ้มครองตัวให้เด็ก ไม่ให้ได้รับอันตรายหรือเจ็บป่วย

หลาย ชุ่มเชื้อ (สัมภาษณ์, 18 กรกฎาคม 2555) กล่าวว่า เพื่อความปลอดภัยของหญิงที่เพิ่งคลอดลูกออกมาใหม่ ๆ ที่จะต้องเตรียมร่างกายให้พร้อมดูแลบุตร ตามความเชื่อของไทยทรงดำ ที่ว่าเมื่อหญิงคลอดลูกเสร็จ ต้องบำรุงร่างกายโดยให้กินน้ำส้มมะขามเปียกคั้นผสมกับเกลือ เพื่อช่วยขับของเสียและเลือดเสียที่คั่งค้างอยู่ในร่างกายให้ออกมา ส่วนหมอด่าแยจะอุ้มเด็กไปอาบน้ำแล้วห่อผ้า นำไปวางไว้ในกระดังไม้ไผ่ใกล้กับแม่เด็ก เพื่อให้เด็กได้กินนม

ต่อไปหลังจากนี้ จะเป็นการกล่าวถึงความเชื่อเกี่ยวกับข้อปฏิบัติสำหรับมารดา หลังจากคลอดบุตรออกมาแล้วและความเชื่อเกี่ยวกับทารกหลังคลอด ดังนี้

1.3.1 ความเชื่อเกี่ยวกับข้อปฏิบัติสำหรับมารดาหลังคลอด

ภายหลังคลอด ผู้เป็นแม่ต้องล้างทำความสะอาดร่างกายเล็กน้อยด้วยน้ำอุ่น แล้วนั่งอยู่ไฟทันที โดยในช่วง 3 วันแรกของการอยู่ไฟ ต้องนั่งหันหน้าเข้าหาเตาไฟตลอดเวลา เรียกว่า อยู่กำไฟ (ไทยทรงดำ ออกเสียงว่า อยู่กำไฟ) ผู้หญิงที่กำลังอยู่ไฟ เรียกว่า แม่กำไฟ

ต้องคอยเอามือควักเขม่าควันไฟในเตามากิน และต้มน้ำร้อนอยู่สม่ำเสมอ เพื่อให้ร่างกายอบอุ่น หากจะอาบน้ำต้องอาบน้ำอุ่นที่ต้มผสมใบไม้สมุนไพรพื้นบ้าน อาทิ ใบหนาด ใบมะขามและข่า (ยง พยายาม, สัมภาษณ์, 10 มีนาคม 2555) เรื่องนี้สอดคล้องกับที่ เเรไร สืบสุข (2523, หน้า 43) ได้สรุปตำนานเรื่องกวางทองของไทยทรงดำ เกี่ยวกับการปฏิบัติตนของผู้หญิงหลังคลอดว่าต้องให้ กินเถาะอุ่นลูกไปดูแล และกินน้ำร้อนในขณะที่อยู่ไฟ

ในช่วงที่หญิงกำลังอยู่ไฟ ไทยทรงดำตำบลหนองปรังมีความเชื่อเกี่ยวกับเรื่องผีไม่ดี จะเข้ามาทำร้ายแม่และทารก จึงต้องนำไม้มีหนาม เช่น กิ่งต้นพุทรา มาวางไว้ที่มุมห้องหรือใต้ ฐานบ้าน พร้อมกับก่อกองไฟไว้ใต้ฐานตลอดเวลา ทั้งกลางวันและกลางคืน เพราะเชื่อว่า ผีไม่ดี จะกลัวและไม่เข้ามาใกล้บริเวณบ้าน (ผวน ยอดแก้ว, สัมภาษณ์, 14 กรกฎาคม 2555) อีกทั้ง ในช่วงระยะที่กำลังอยู่ไฟ แม่ลูกอ่อนไม่ต้องเข้าไปทำพิธีปาดตงผีเรือนในกะล่อห้อง เพราะเชื่อว่า ผีเรือนไม่ชอบกลิ่นคาวเลือดของหญิงอยู่ไฟ รวมทั้งจะห้ามไม่ให้แม่กับเด็กออกไปนอกบ้าน เพราะ เชื่อว่ากลิ่นคาวเลือดของแม่จะทำให้ผีไม่ดีมารบกวน แต่ถ้าหากจำเป็นต้องพาเด็กออกไปนอกบ้าน ด้วย ให้เอาขี้ดินหม้อทานน้ำเด็กให้ดำ เพราะเชื่อว่าผีไม่ดีจะไม่มารบกวนหรือมาเอาเด็กไปอยู่ด้วย (เจลา อาจเอื้อม, สัมภาษณ์, 24 กรกฎาคม 2557)

นอกจากนี้ยังมีความเชื่อเกี่ยวกับการปฏิบัติตัวของมารดาหลังคลอด ตามความ เชื่อดั้งเดิมของชาวไทยทรงดำตำบลหนองปรัง ซึ่งแบ่งออกเป็น 2 ช่วง คือ ความเชื่อในช่วง 3 วัน แรกหลังคลอด และความเชื่อในช่วงอยู่ไฟเป็นเวลา 1 เดือน ดังนี้

ความเชื่อในช่วง 3 วันแรกหลังคลอด จากการสัมภาษณ์ จำปี แหวนวนงค์ (สัมภาษณ์, 8 มกราคม 2555) กล่าวว่า การอยู่ไฟของหญิงในช่วง 3 วันแรก เรียกว่า อยู่ไฟ (ไทยทรงดำ ออกเสียงว่า อยู่ไฟ) คำว่า กำหรือกำ แปลว่า ข้อน่า ดังนั้นการอยู่ไฟ จึง หมายถึง ข้อห้ามที่ต้องยึดถือปฏิบัติในระหว่างการอยู่ไฟ ดังที่ เสฐียรโกเศศ (2551, หน้า 55-56) เรียกช่วงเวลานี้ว่า อยู่กรรม โดยอธิบายว่า น่าจะเป็นเรื่องการล้างมลทินอันเกิดจากการคลอดลูก มากกว่าจะเป็นไปเพื่อการบำบัดพยาบาล เพราะการออกลูกเป็นไปตามธรรมชาติ ไม่ได้เป็นการ รักษาโรค การคลอดลูกจะมีเลือดฝาดและสิ่งโสโครกออกมา เชื่อกันว่าเป็นมลทิน จึงต้องมีการ ขำระล้างมลทินให้หมดไป ซึ่งมลทินทั้งหลายสามารถชำระล้างได้ 2 วิธีการ ดังนี้

วิธีการแรก ขำระล้างด้วยน้ำ แต่ถ้าหากว่าเมื่อใช้น้ำล้างธรรมชาติได้ไม่หมดจด จึงต้องใช้ความร้อนล้าง

วิธีการที่สอง คือ ขำระล้างด้วยไฟ เพื่อให้สิ่งที่เป็นมลทินเหือดแห้งไป

หลังจากคลอดแล้วในช่วง 3 วันแรก อาจมีญาติพี่น้องและผู้ใกล้ชิดมาเยี่ยมและอยู่เป็นเพื่อนแม่กำไฟ จนเมื่อออกกำไฟแล้ว แม่ลูกอ่อนต้องไปสระผมที่ท่าน้ำ แต่ห้ามอาบน้ำ โดยทำเพียงใช้ผ้ารัดเอวไว้หนึ่งผืนและคาด ชุดติดไฟ (ไทยทรงดำ เรียกว่า ผ้าฮ้ายผืนใต้ไฟ) ทับไว้อยู่ข้างนอก เพื่อให้เกิดความอบอุ่นแก่ร่างกาย เมื่อกลับมาถึงเรือนให้ทำพิธีเช่นผีย่าไฟ โดยใช้ไข่ไก่ 1 ฟอง นำไปวางไว้ตรงที่ทารกคลอด จากนั้นทำพิธีสู่ขวัญให้แก่เด็กน้อยเกิดใหม่ (ดูเรื่องความเชื่อเรื่องการสู่ขวัญเด็กอ่อน) ส่วนแม่ของเด็กให้ใช้ไข่ต้ม ข้าวต้ม ขนม จัดใส่สำหรับ เพื่อทำพิธีสู่ขวัญ จากนั้นเมื่อถึงเวลากลางคืน สามารถให้แม่และเด็กย้ายไปนอนบนที่นอนปกติได้ แต่ยังคงต้องให้อยู่ไฟเดือนต่อไปอีกเป็นเวลา 1 เดือน (ถนอม คงยิ้มละมัย, สัมภาษณ์, 5 มกราคม 2555) ส่วนอาหารของหญิงหลังคลอด ในช่วงนี้ หญิงรับประทานได้เฉพาะข้าวเหนียวหนึ่งกับเกลือคั่วหรือเกลือเผาเท่านั้น (เกลือใส่ใบตองปิ้ง) เพื่อช่วยล้างลำไส้และเพื่อป้องกันไม่ให้แสงของ (ช่วย อุ่นดิน, สัมภาษณ์, 6 มกราคม 2555)

ความเชื่อในช่วงอยู่กำไฟเป็นเวลา 1 เดือน เป็นช่วงที่หญิงแม่ลูกอ่อน ต้องอยู่ไฟอีกเป็นเวลา 1 เดือน จึงออกการอยู่ไฟ เรียกว่า อยู่กำเดือน (ไทยทรงดำ ออกเสียงว่า อยู่กำเบือน) หญิงที่อยู่ไฟในช่วงนี้ เรียกว่า แม่กำเดือน การอยู่กำเดือนหรืออยู่กำเบือน หมายถึง การอยู่ในสถานที่ ที่ต้องปฏิบัติตามข้อห้าม ในช่วงระยะเวลา 1 เดือน (ดารณี เชื้อมเอิบ, สัมภาษณ์, 15 มกราคม 2555) โดยระยะนี้ แม่ลูกอ่อนยังคงถือข้อห้ามที่ว่า ห้ามสระผม เพราะจะทำให้ไม่สบายได้ง่าย กับห้ามแม่ลูกอ่อนออกไปจากบ้านและห้ามแม่ลูกอ่อนทำงานหนัก เนื่องจากช่วงนี้ร่างกายของแม่ลูกอ่อนยังไม่แข็งแรงดี หากออกไปนอกบ้านถูกแดดถูกฝุ่นหรือทำงานหนัก อาจทำให้ไม่สบายได้ เมื่อแม่ไม่สบาย ก็จะส่งผลให้ทารกติดไข้ไม่สบายไปด้วย (ถนอม คงยิ้มละมัย, สัมภาษณ์, 10 มีนาคม 2555) ส่วนอาหารของหญิงหลังคลอดในช่วงนี้ ยังคงเป็นอาหารที่มีรสจืด เน้นผักที่ช่วยบำรุงร่างกายและบำรุงน้ำนม เช่น หัวปลี โดยห้ามรับประทานเนื้อสัตว์ทั่วไป เพราะย่อยยาก ส่งผลถึงสุขภาพของแม่ลูกอ่อนได้ (ช่วย อุ่นดิน, สัมภาษณ์, 6 มกราคม 2555) ส่วนความเชื่อในเรื่องอื่น เทศ พิมพงาม (สัมภาษณ์, 3 มีนาคม 2555) เล่าว่า เมื่อหญิงคลอดบุตรครบ 20 วัน ให้ฆ่าไก่ 1 ตัว เพื่อทำพิธีเช่นผี จากนั้นแล้วแม่จึงเริ่มรับประทานเนื้อสัตว์ได้ โดยเริ่มจากไก่และปลาอย่าง โดยห้ามรับประทานเนื้อสัตว์ใหญ่ เช่น เนื้อวัวและเนื้อควาย จนกว่าจะออกจากกำเดือนไปแล้ว โดยเฉพาะเนื้อควายเผือก ห้ามรับประทานเด็ดขาด เพราะจะทำให้มีอาการแสลงจนถึงตายได้

ในปัจจุบัน การอยู่กำไฟของไทยทรงดำตำบลหนองปรัง ได้เปลี่ยนแปลงไปเป็นการอยู่กระโจมหรือการประคบด้วยลูกประคบสมุนไพร เพราะสะดวกกว่าการอยู่ไฟ เนื่องจากปัจจุบัน ป่าไม่มีน้อยลง การหาพืชที่จะมาใช้ในการอยู่ไฟ ทำได้ยากขึ้น แต่การกินยาสมุนไพร

แบบโบราณ เช่น ยาต้ม เพื่อขับเลือดที่ตกค้าง และแก้อาการปวดหลังปวดเอว แต่จะเป็นยาประเภทบรรจขวดที่มีขายตามร้านขายยาทั่วไป จึงไม่พบเห็นการอยู่ไฟแบบดั้งเดิม อีกทั้งในกลุ่มคนรุ่นลูกหรือรุ่นหลานลงมา นิยมไปคลอดลูกที่โรงพยาบาลทั้งหมด ทำให้หมอดำแยหมดหน้าทีลงไปด้วย อีกทั้งการนอนอยู่ที่โรงพยาบาล อาจใช้เวลาอยู่ที่นั่น 2-3 วัน จึงไม่มีการเก็บรกเด็กไว้ในบั้งแห่ เช่นในอดีตอีก (ดูเรื่อง ความเชื่อเกี่ยวกับข้อปฏิบัติสำหรับทารกแรกเกิด) ทำให้ความเชื่อเกี่ยวกับการแขวนหรือฝังรกเด็ก ได้หายไปไม่ปรากฏแล้ว มีเพียงแค่นำรกออกจากผู้รู้และผู้มีประสบการณ์ในอดีตเท่านั้นที่ทราบ (แปง เพชรพราย, สัมภาษณ์, 17 กรกฎาคม 2557)

1.3.2 ความเชื่อเกี่ยวกับข้อปฏิบัติสำหรับทารกแรกเกิด

ความเชื่อเกี่ยวกับข้อปฏิบัติสำหรับทารกแรกเกิด มีเป็นลำดับ เริ่มตั้งแต่

1. ความเชื่อเรื่องการฝังรก เมื่อเด็กคลอดออกมา จะมี สายสะดือ ที่ต่อไปยังรก ซึ่งต้องตัดออกให้ขาดจากกัน คำว่า รก ไทยทรงดำเรียกว่า แห่ คำว่า สายรก เรียกว่า สายแห่ (บาน แซ่มซ้อย, สัมภาษณ์, 1 มีนาคม 2555) เมื่อเด็กคลอดออกมาแล้ว ต้องตัดสายสะดือให้แยกออกจากรก โดยตัดออกให้เหลือไว้ยาวประมาณ 2 ซ้อมมือเด็กหรือใช้หัวแม่มือวัดประมาณ 12 นิ้ว การวัดทำได้โดยใช้นิ้วหัวแม่มือวัดนับสลับกันไปว่า บ้องซี่ สลับกับ บ้องแนว (แนว คือ บัสสาวะ) ซึ่งมักจะจบลงด้วยบ้องแนว เนื่องจากมีความเชื่อว่า หากตัดโดนบ้องซี่ เด็กจะถ่ายอุจจาระบ่อย ถ้าตัดโดนบ้องแนว เด็กจะบัสสาวะบ่อย การซักผ้าที่เปียกน้ำบัสสาวะ จะทำได้ง่ายกว่าการซักผ้าที่เปื้อนอุจจาระ (ปิ่น พันเชื้อ, สัมภาษณ์, 3 มีนาคม 2555) เมื่อตัดสายสะดือเด็กแล้ว ให้นำเด็กไปอาบน้ำด้วยน้ำอุ่น ชีบตัวเด็กให้แห้งแล้วห่อผ้าไว้ จากนั้นนำเด็กไปวางไว้ในกระดั่ง เพื่อทำพิธีร่อนกระดั่ง (ดูความเชื่อเรื่องการร่อนกระดั่ง) แล้วนำกระดั่งใส่เด็กไปวางไว้ข้างแม่เด็ก ส่วนแม่ให้รอจนกระทั่งคลอดรกออกมา เมื่อสายรกลุดพ้นออกจากครรภ์แล้ว นำรกไปบรรจุใส่กระบอกไม้ไผ่ที่เตรียมไว้ ดังที่ เรณู เหมือนจันทร์เชย (2542, หน้า 106) กล่าวว่า กระบอกไม้ไผ่ที่เตรียมไว้ใส่รกเด็กเรียกว่า บั้งโบ๊ะ เมื่อนำรกใส่เข้าไปในกระบอกไม้ไผ่แล้ว เรียกว่า บั้งแห่ ซึ่งจะใช้ใบตองปิดปากกระบอกโดยใช้ตอกผูกไว้ คนที่ปิดปากกระบอกจะต้องเป็นพ่อเด็ก ถ้าพ่อไม่อยู่สามารถให้ลูกปิดแทนได้

เมื่อมารดาได้คลอดรก (แห่) ออกมาแล้ว หมอดำแยจะใส่เกลือลงไปนรกเพื่อกันเน่าเสีย แล้วเอาใส่กระบอกไม้ไผ่ (บั้ง) ปิดด้วยใบตองมัดด้วยตอก แล้วนำไปแขวนไว้ที่ต้นไผ่ เนื่องจากต้นไผ่มีหนาม เชื่อว่าจะทำให้ไม่มีผีกระสือมารบกวน และในขณะที่ผู้นำบั้งแห่ไปแขวนในป่าไผ่เดินกลับบ้าน ให้เก็บผักหักพินกลับมาด้วย เชื่อว่าการกระทำเช่นนี้จะทำให้ลูกเติบโต

ขึ้นมาเป็นคนขยัน ผู้ที่นำบั้งแห่ไปแขวนจะเป็นใครก็ได้ ถ้าให้ดีควรเป็นพ่อของเด็ก (พา เพชรพราย, สัมภาษณ์, 17 กรกฎาคม 2557)

นอกจากนี้ยังมีเรื่องเล่าเกี่ยวกับความเชื่อในเรื่องการแขวนบั้งแห่ไว้ที่ต้นไม้เพิ่มเติมดังที่ ขบ เต่าทอง (สัมภาษณ์, 11 มกราคม 2555) ได้เล่าว่า ทำให้กลายเป็นที่มาของคำตอบ ที่ผู้ใหญ่มักจะตอบคำถามของเด็กที่ถามว่า ตนเกิดมาจากไหน ผู้ใหญ่ก็จะหยอกเด็กว่าเกิดจากกระบอกไม้ไผ่

จากการสัมภาษณ์ ด้า โกลาวัลย์ (สัมภาษณ์, 10 มกราคม 2555) ได้อธิบายอีกหนึ่งความเชื่อเกี่ยวกับรกเด็กว่า ในอดีตจะมีการนำบั้งแห่ไปแขวนไว้ที่โคนไม้ใหญ่ในป่า เรียกว่า ป่าบั้งแห่ ซึ่งเป็นป่าสำหรับทิ้งรกเด็กแรกเกิด โดยแขวนให้สูงจากพื้นดิน ในระดับเสมอศีรษะคนผ่านหรือแขวนให้พอศีรษะระดับสายตา โดยเชื่อว่า หากแขวนสูงเกินไปจะทำให้เด็กเดินงายหน้า หากแขวนต่ำเกินไปจะทำให้เด็กเดินก้มหน้า ทำให้มีบุคลิกภาพไม่ดี ซึ่งข้อมูลเรื่องระดับในการแขวนนี้ได้นำไปสู่เหตุผลที่ว่า น่าจะเป็นเรื่องเกี่ยวกับความปลอดภัยสำหรับผู้อื่นด้วย เพราะการแขวนไว้ในระดับสายตาจะทำให้มองเห็นได้ง่าย ทำให้ไม่มีผู้อื่นมาเดินชนหัวแตกได้ หรือถ้าหัวไม่แตก แต่ผู้ที่มาเดินชนอาจจะเกิดความโมโหและพาลด่าไปถึงเด็กและคนแขวนได้ หากถูกด่าแม่เจ้าของจะไม่ได้ยินก็ตาม แต่ก็ทำให้เกิดความรู้สึกไม่ดีเกิดขึ้นได้ สุก มีโชค (สัมภาษณ์, 1 มีนาคม 2555) กล่าวว่า ต่อมา จึงนิยมที่จะนำรกคลุกเกลือใส่หม้อดินเผาไปฝังดินไว้มากกว่าการแขวน หรือบางครั้งครอบครัวอาจนำบั้งแห่หรือหม้อใส่รก ไปฝังไว้ลึก ๆ ได้ช้ายคา ให้ตรงกับช้ายคาน้ำไหล ตามความเชื่อของไทยทรงดำ ว่าลูกที่เกิดมาจะมีสติปัญญาดีและลูกหลานจะไม่ออกเที่ยวไปไกลบ้าน หรือจะนำไปฝังไว้โคนต้นไม้ใหญ่ เชื่อว่าเด็กจะเติบโตใหญ่มั่นคงเหมือนต้นไม้ใหญ่ ซึ่งความเชื่อเรื่องการฝังรกไว้ใต้โคนไม้ใหญ่นี้ สอดคล้องกับที่ เสฐียรโกเศศ (2551, หน้า 67 - 68) กล่าวว่า เป็นการเอาเคล็ดว่า อยู่ใต้ที่ร่มเย็น เด็กเจ้าของรกจะอยู่เย็นเป็นสุขและมีอายุยืนนานเหมือนต้นไม้ใหญ่

ปัจจุบันไทยทรงดำตำบลหนองปรัง ไม่มีการการฝังหรือแขวนรกเด็กดังเช่นในอดีตอีกแล้ว เนื่องจากในปัจจุบัน หญิงมีครรภ์นิยมไปคลอดลูกที่โรงพยาบาลหมดแล้ว การเลี้ยงดูเด็กรุ่นใหม่ที่เกิดมา ก็ใช้ผ้าอ้อมที่ทำมาจากผ้าฝ้ายที่ผลิตจากโรงงาน และพัฒนามาเป็นการใช้ผ้าอ้อมสำเร็จรูป เนื่องจากสะดวกสบาย ซึ่งไม่เหมือนกับในอดีตคนในรุ่นพ่อแม่จะใช้ผ้าถุงที่ไม่ใช้แล้ว มาตัดแบ่งเป็นผืนเล็ก เพื่อใช้เป็นผ้าอ้อมให้กับเด็ก ต่อมาเมื่อเริ่มมีการใช้เงินซื้อผ้าอ้อมและผ้าอ้อมสำเร็จรูปจากโรงงาน ผ้าถุงผืนเก่าของแม่จึงไม่นิยมนำมาใช้ทำผ้าอ้อมอีก ซึ่งคนในรุ่นพ่อแม่ยังมีความเชื่อว่า ในขณะที่ซักผ้าอ้อมห้ามบิดผ้าอ้อมเด็ดขาด เพราะเชื่อว่า จะทำให้เด็กบิดตัวตามการบิดของผ้า แล้วเด็กจะปวดท้อง ความเชื่อนี้ สมัย จรรยางาม (สัมภาษณ์, 2 มีนาคม 2555)

ได้อธิบายอย่างมีเหตุผลว่า ผ้าอ้อมเมื่อทำมาจากผ้าถุงเก่าของแม่ จึงมีความบาง อีกทั้งผ้าอ้อม เป็นสิ่งที่ทารกต้องใช้บ่อยมาก จึงไม่ต้องกรรให้ผู้ซักผ้าอ้อมบิดผ้าอ้อม เพราะจะทำให้ผ้าอ้อมขาด และมีอายุการใช้งานน้อยลง แม้แต่ผ้าอ้อมที่ผลิตจากโรงงาน ก็ยังเป็นผ้าที่มีความบางอย่างมาก ดังนั้น เพื่อเป็นการยืดอายุการใช้งานของผ้าอ้อม จึงห้ามบิดผ้าอ้อมนั่นเอง

2. ความเชื่อเรื่องการร่อนกระด้าง จากการสัมภาษณ์อดีตหมอดำแย อายุ 85 ปี อ้น เฝ่าพงศ์ (สัมภาษณ์, 18 กรกฎาคม 2557) เล่าถึง ความเชื่อเรื่องการร่อนกระด้าง ในช่วงสมัยที่ ยังเป็นสาวว่า ความเชื่อเกี่ยวกับความเชื่อของเด็กแรกเกิดในสมัยนั้น เมื่อหมอดำแยทำคลอดและ ตัดสายสะดือให้กับเด็กแล้ว จากนั้นจะอุ้มเด็กไปอาบน้ำอุ่น ซึ่งขณะอาบน้ำต้องใช้นิ้วมือควักเมือก ออกจากปากเด็ก ให้เด็กร้องไห้ออกมา ซึ่งเป็นวิธีการที่จะเปิดทางให้เด็กได้หายใจด้วยจมูกและ ปากของตัวเองต่อไปในขณะที่ไม่มีการแล้ว แต่ถ้าหากเด็กยังไม่ยอมร้องไห้ออกมา ให้ใช้กำนพลู 3 กำน มาล้างคอเด็กและตบกำนเด็กเบา ๆ ให้ร้อง จากนั้นจึงทำการอาบน้ำและเช็ดตัวเด็กให้แห้ง ก่อนนำไปวางใส่ในกระด้าง ทั้งนี้ยังเชื่อกันอีกว่า เด็กเกิดใหม่ ในช่วง 3 วัน แรกเกิดนี้ยังเป็นลูกผี ยังไม่ใช่ลูกคน หากร่างกายไม่แข็งแรงอาจจะตายได้ง่าย แต่ถ้าหากว่าสามารถมีชีวิตอยู่จนถึง วันที่ 4 ได้ จะถือว่าเป็นลูกคนแล้ว เหตุนี้จึงมีคำกล่าวเขาเคล็ดในการทำพิธีร่อนกระด้างว่า สามวัน ลูกผีสี่วันลูกคน

การใส่เด็กไว้ในกระด้าง เชื่อว่าเด็กจะได้อยู่ในความดูแลของผีกระด้าง ซึ่งต้องเอา ผ้ามาห่อตัวเด็ก โดยคลุมตั้งแต่ศีรษะและปิดหน้าผากเด็ก ซึ่งก่อนจะวางเด็กลงในกระด้างต้องนำผ้า นุ่ม ๆ มาปูรองกันกระด้างก่อน หากเป็นเด็กผู้ชายให้นำสมุด ดินสอ ใส่ลงไปใ้ในกระด้างด้วย เชื่อว่า เมื่อเด็กโตขึ้นจะเป็นผู้นำที่มีความรู้และเฉลียวฉลาด หากเป็นเด็กผู้หญิงให้ใส่ด้ายลงไปใ้ในกระด้าง เชื่อว่าเมื่อโตขึ้นจะเป็นแม่ศรีเรือน จากนั้นยกกระด้างขึ้นร่อนแล้วตั้งลง 3 ครั้งพอเป็นพิธี พร้อมกับ กล่าววว่า สามวันลูกผีสี่วันลูกคน ลูกใครหลานใคร มารับเอาเนื้อ จากนั้นย่าของเด็กจะเป็นคนรับ เอากระด้างใส่เด็กไปถือไว้ เชื่อว่าเมื่อทำเช่นนี้แล้วเด็กจะอายุมันขวัญยืน (อรุณ ไพเราะ, สัมภาษณ์, 23 มิถุนายน 2555) ส่วนสาเหตุที่ต้องกล่าวคำเช่นนี้ แพง เพชรพราย (สัมภาษณ์ 17 กรกฎาคม 2557) ได้อธิบายถึงความเชื่อดั้งเดิมที่ว่า แถนหรือผีฟ้าเป็นผู้สร้างคน ถ้าหากมีผีไม่ดีมาถูกใจเด็ก เกิดใหม่คนไหนแล้ว ผีจะอยากได้เด็กคนนั้นไปเลี้ยงไว้เอง ผีไม่ดีตนนั้นจะมาทำให้เด็กตาย แต่ถ้าผี ไม่ชอบก็จะไม่สนใจเด็กคนนั้น คงปล่อยทิ้งไว้ให้พ่อแม่ของเด็กเลี้ยงดูต่อไป ดังนั้นเพื่อให้เด็กได้มี ชีวิตเติบโตเป็นผู้ใหญ่ จึงมีความเชื่อดั้งเดิมอย่างหนึ่ง ที่เชื่อว่าจะช่วยให้เด็กรอดพ้นจากผีร้าย ด้วยการทำพิธีร่อนกระด้างเขาเคล็ด ด้วยการที่หมอดำแย ยกกระด้างใส่เด็กขึ้นร่อน แล้ววางลง 3 ครั้ง พอเป็นพิธี พร้อมกับกล่าววว่า สามวันลูกผีสี่วันลูกคน ลูกใครหลานใคร มารับเอาเนื้อ เมื่อได้ทำ

เช่นนี้ครบสามครั้งแล้ว หมอตำแยจะวางกระดิ่ง ลงไปบนพื้น ในลักษณะกระแทกลงพื้นเบา ๆ อย่างไม่รุนแรงนัก ทำเพียงให้เด็กได้รู้สึกตกใจเล็กน้อย เพื่อที่เด็กจะได้คุ้นและไม่สะดุ้งตกใจอีกต่อไป แต่ปัจจุบัน การร่อนกระดิ่ง ได้หายไปจากขั้นตอนในพิธีเกิดของไทยทรงดำตำบลหนองปรือ เนื่องจากเด็กรุ่นใหม่ทั่วไปคลอดลูกที่โรงพยาบาล จะต้องพักฟื้นอยู่ที่นั่นอีกประมาณ 2-3 วัน จึงจะกลับมาบ้าน ทำให้ไม่มีขั้นตอนในพิธีการร่อนกระดิ่งเด็กให้เห็นอีก

3. ความเชื่อเรื่องการทำได้ ความเชื่อเรื่องของการทำ ได้ ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ประจำตัวเด็ก เมื่อเด็กเกิดได้ประมาณหนึ่งเดือน ลูกตาจะเป็นผู้สานได้ให้กับหลาน ตามความเชื่อที่ว่าขวัญของเด็กจะไปอยู่ที่ ได้ กลายเป็นสิ่งแทนขวัญของเด็กคนนั้นตลอดตั้งแต่เกิดจนตาย เมื่อเจ้าของได้นั้นเสียชีวิตลงต้องนำไปเผา (ดังได้กล่าวแล้ว ในบทที่ 4 เรื่องผีได้) บุญล้น ยอดแก้ว (สัมภาษณ์, 10 มกราคม 2555) ได้เล่าว่า ปัจจุบันผู้เป็นลูกตา อาจไม่ต้องเป็นผู้นั่งสานได้ให้กับหลานด้วยตัวเอง เพราะปัจจุบันหากใครต้องการได้ ก็สามารถถามหาซื้อกับผู้ที่มีอาชีพสานได้ขายในหมู่บ้านของตนเองได้ทันที ซึ่งในเรื่องนี้ทำให้ผู้วิจัยได้ทราบว่ ความเชื่อเรื่องได้ที่เป็นความเชื่อดั้งเดิมนี้ ยังคงมีอยู่ถึงปัจจุบัน แต่มีเรื่องของการประกอบอาชีพที่เป็นธุรกิจเข้ามาเกี่ยวข้อง

4. ความเชื่อเรื่องการเรียกชื่อเด็ก การตั้งชื่อให้กับเด็ก จะให้พ่อแม่หรือปู่ย่าตายายเป็นผู้ตั้งก็ได้ ซึ่งไทยทรงดำตำบลหนองปรือมีความเชื่อในเรื่องผีที่เกี่ยวกับการเรียกชื่อที่เรียกว่าการ หย่าผี ดังที่ ถนอม คงยิ้มละมัย (สัมภาษณ์, 5 มกราคม 2555) กล่าวว่า หย่าผี คือการเรียกชื่อลูกคนแรก (ไม่ว่าจะเป็นลูกผู้หญิงหรือลูกผู้ชาย) เป็นชื่อเรียกแทนการเรียกชื่อบุคคลผู้เป็นพ่อ แม่ หรือผู้เป็นตา ยาย ดังเช่น เมื่อสามีภรรยามีบุตรคนแรก ซึ่งจะเป็นผู้หญิงหรือผู้ชายก็ได้ สมมุติว่าชื่อ กิฟ เพื่อนบ้านจะเรียกพ่อแม่ของเด็กที่เป็นลูกคนแรกว่า พ่อกิฟ แม่กิฟ และเรียกตากับยายของเด็กนั้นว่า ตากิฟ ยายกิฟ เป็นต้น เพื่อเป็นการปิดบังผี เชื่อว่าหากผีจะเอาวิญญาณของผู้เป็นพ่อแม่ไป จะได้เอาไปไม่ถูก

นอกจากนี้ การนำเอาชื่อลูกคนแรกของบุคคลนั้น มาเป็นชื่อเรียกของคนที่เป็นพ่อแม่คนแล้ว ถือเป็นกรให้เกียรติอย่างหนึ่ง ดังที่ อภิญัตตน์ โพธิ์สาน (2552, หน้า 147) กล่าวว่า การแสดงออกเช่นนี้ ได้สื่อสะท้อนแนวคิดว่ คนที่เรียกชื่อนั้นนั้น ได้แสดงความเคารพต่อบุคคลนั้น เพราะไม่ได้เอาชื่อแต่เล็กแต่น้อยมาเรียก แต่เอาชื่อของลูกคนแรกมาเป็นชื่อเรียกแทน ซึ่งสอดคล้องกับที่ ชว่ย อุ่นดิน (สัมภาษณ์, 27 มิถุนายน 2557) เล่าว่ การเรียกชื่อคนผู้นั้นตรง ๆ เป็นการเรียกจิกหัว ถือว่ไม่สุภาพและไม่ให้เกียรติกัน

5. ความเชื่อเรื่องการสู่ขวัญเด็กอ่อน กระทำขึ้นเพื่อเป็นการรับขวัญ ที่เข้ามาสู่ตัวเด็กน้อยเกิดใหม่ ตามความเชื่อดั้งเดิมที่ว่า ในร่างกายคนเรามีขวัญ เมื่อมีเด็กเกิดใหม่ จะต้อง

ทำพิธีรับขวัญ อันเป็นการสู่ขวัญให้กับเด็ก โดยนิยมทำเมื่อเด็กมีอายุประมาณ 2-3 เดือน เชื่อว่า เมื่อได้ทำพิธีนี้แล้วจะทำให้ไม่มีผีแม่เกิด มารบกวนเด็กอีก เด็กก็จะได้พักผ่อนอย่างเพียงพอ มีสุขภาพที่ดี เจริญเติบโตเร็ว ซึ่งสุขภาพกายและสุขภาพจิตใจที่ดีของเด็กในวัยเยาว์ จะช่วยส่งเสริมให้เด็กสามารถเติบโตเป็นคนดีในอนาคตต่อไป (หอม มีสุข, สัมภาษณ์ 15 กุมภาพันธ์ 2555)

ความเชื่อในการสู่ขวัญให้กับเด็กนั้น พา เพชรพราย (สัมภาษณ์ 17 กรกฎาคม 2557) ได้เล่าถึงพิธีกรรมว่า ใช้เครื่องทำขวัญที่ประกอบไปด้วย ไข่ม่ม 1 ลูก เกลือ 1 ถ้วยและข้าวสุก 1 ถ้วย จากนั้นนำเด็กมาวางไว้ข้างหน้าเครื่องทำขวัญ ให้หมอลำผูกขวัญผูกขวัญ เพื่อไม่ให้ผีแม่เกิดได้มารบกวนเด็กอีก โดยหมอลำจะพูดกล่าวคำคล้องจองที่เป็นมงคลพร้อมกับบ้วนข้าว ไข่และเกลือ ให้เด็กกิน ต่อด้วยการผูกข้อมือให้เด็ก ด้วยด้ายมงคลสีขาวหรือสีดำก็ได้ เป็นอันเสร็จพิธี

อีกวิธีการหนึ่ง ผู้รู้จะเรียกเด็กอ่อนที่กำลังหลับอยู่ให้ตื่น ด้วยการเอาระบอกไม้ไผ่ใส่เข้ามากระทุ้งบนเรือนให้เกิดเสียงดัง เพื่อให้ขวัญเข้าสู่ตัวเด็กและเด็กจะไม่สะดุ้งตกใจอีกต่อไป เป็นอันเสร็จพิธีการ (ดำ โกลาวัลย์, สัมภาษณ์, 10 มกราคม 2555)

ปัจจุบัน ในเขตตำบลหนองปรุง ยังคงมีพิธีสู่ขวัญเด็กอ่อนอยู่ เกือบทุกครอบครัวยังคงทำพิธีกรรมนี้อยู่ แต่อาจจะปรับเปลี่ยนในบางขั้นตอนลง ทั้งที่ยังคงมีเครื่องเช่นหัวผีเรือนเช่นเดิม (นุชชา จำปาทอง, สัมภาษณ์, 9 มกราคม 2556)

6. ความเชื่อเรื่องการโกนผมไฟ ผมไฟ คือ ผมกลุ่มแรกของเด็กที่ขึ้นตั้งแต่อายุ ในท้องของมารดา เมื่อเด็กอายุครบเดือน พ่อแม่จะหาคนเฒ่าคนแก่ให้มาทำพิธีโกนผมไฟแก่เด็ก เนื่องจากคนโบราณมีความเชื่อว่า ในร่างกายของเด็กแรกเกิดต้องผ่านสิ่งสกปรกต่าง ๆ ออกมา โดยเฉพาะผมของเด็กแรกเกิดจะผ่านสิ่งสกปรกในครรภ์ของมารดามาเยอะ จึงต้องเอาสิ่งไม่ดีออกทิ้ง เหตุนี้เมื่อเด็กอายุได้ 1 เดือน จึงมีการโกนผมไฟให้กับเด็ก เพราะเชื่อว่าจะเป็นการทิ้งของเดิมที่ติดตัวมาแต่กำเนิดและช่วยเปิดกลางกระหม่อมเพื่อรับสิ่งดี ๆ สิ่งมงคลให้เข้ามาสู่ตัวเด็ก จะทำให้เป็นเด็กที่เลี้ยงง่าย (เฮลา อาจเอี่ยม, สัมภาษณ์, 24 กรกฎาคม 2557) อีกทั้ง การโกนผมไฟออกไปเชื่อว่า จะเป็นการตัดเอาเสนียดที่อาจติดมากับตัวเด็กให้หลุดออกไปด้วย ซึ่งผู้ที่โกนผมไฟให้กับเด็ก ต้องเป็นคนที่เราเคารพนับถือและเป็นคนดี เพื่อให้เด็กเจริญเติบโตเป็นคนดีต่อไป เมื่อโกนผมไฟเรียบร้อยแล้ว ต้องใช้ใบตองห่อผมเด็ก เพราะเชื่อว่าเป็นใบไม้ที่ให้ความเย็น เด็กจะได้ไม่เจ็บไข้ (ชบ เต่าทอง, สัมภาษณ์, 11 กรกฎาคม 2555) อีกทั้งการโกนผมไฟออกจากศีรษะ จะเป็นการช่วยให้สามารถดูแลรักษาความสะอาดบนศีรษะของทารกได้ง่ายขึ้น ส่วนเรื่องที่ต้องรอให้ผ่านไปหนึ่งเดือนก่อนจึงจะโกนผมไฟให้กับทารกได้ เนื่องจากเด็กแรกเกิดกระหม่อมยังบางอยู่ หาก

โกนผมไฟตั้งแต่เมื่อแรกคลอดอาจเกิดอันตรายจากการโกนขึ้นกับเด็กได้ง่าย จึงขอให้ระหม่อมของเด็กแข็งแรงขึ้นนั่นเอง (สวิง จำปาจิต, สัมภาษณ์, 6 มิถุนายน 2555)

เทศ พิมพังาม (สัมภาษณ์, 3 มีนาคม 2557) กล่าวว่า คนในรุ่นอายุประมาณ 60 ปี เมื่อยังเป็นเด็ก บางคนอาจจะไว้จุกผมที่กลางศีรษะด้วย ซึ่งในเรื่องนี้อาจจะมองขัดกับความเชื่อที่ว่า การโกนผมไฟออกหมดทั้งศีรษะ จะเป็นการเปิดระหม่อมรับสิ่งมงคลต่าง ๆ ซึ่งเรื่องจุกผมที่กลางศีรษะนี้ เสฐียรโกเศศ (2551, หน้า 90 - 91) ได้กล่าวถึง การโกนผมไฟ ว่าอาจให้เหลือไว้ที่ระหม่อมหย่อมหนึ่ง เนื่องจากระหม่อมส่วนกลางศีรษะของทารกยังบางอยู่ การทำพิธีโกนผมไฟ เชื่อว่าผมที่เหลือไว้หย่อมหนึ่งนั้น เพื่อให้เป็นที่พักของขวัญ ถ้าไม่มีผมเหลือเอาไว้ ขวัญจะไม่มีที่อยู่และหนีไปอื่นเสีย จะทำให้เด็กไม่สบายอาจถึงตายได้

จากที่กล่าวมาทั้งหมด เป็นเรื่องความเชื่อที่มีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของไทยทรงดำ ตำบลหนองปรุง ที่แสดงออกมาในรูปของพิธีกรรมการเกิดที่ครอบคลุมตั้งแต่ระยะตั้งครรภ์ ในขณะคลอด จนถึงระยะหลังคลอด ด้วยวันเวลาที่ผ่านไป ได้มีสถานพยาบาลเกิดขึ้น ทำให้ประเพณีการเกิดของไทยทรงดำตำบลหนองปรุงได้เปลี่ยนแปลงไปจากอดีต แต่ความเชื่อเรื่องผีของไทยทรงดำ ยังคงมีอยู่และปรากฏในรูปของพิธีกรรมดังจะกล่าวต่อไปในเรื่องการดำรงชีวิตเป็นไทยทรงดำ

การดำรงชีวิตเป็นไทยทรงดำ

การดำรงชีวิตเป็นไทยทรงดำในเขตตำบลหนองปรุง ที่จะกล่าวถึงต่อไปนี้ เริ่มตั้งแต่ช่วงวัยเด็กที่รู้เดียงสาแล้วไป จนถึงขั้นเติบโตเป็นวัยรุ่นและได้แต่งงานออกเรือนไปเป็นที่เรียบร้อย จนดำเนินชีวิตเข้าสู่วัยผู้ใหญ่ ที่อาจมีเรื่องของสุขภาพและการเจ็บป่วยเข้ามาเกี่ยวข้อง จึงมีพิธีกรรมตามความเชื่อเกี่ยวกับสุขภาพ เพื่อให้เกิดขวัญและกำลังใจกับที่เจ็บป่วยและผู้สูงอายุ จนเมื่อสิ้นอายุขัยลง จึงมีพิธีกรรมจัดการงานศพตามความเชื่ออีกเช่นกัน

เริ่มตั้งแต่ ชีวิตในวัยเด็ก ไทยทรงดำตำบลหนองปรุง จะมีพ่อ แม่ และ ปู่ ย่า หรือ ตายาย ช่วยกันอบรมเลี้ยงดูเด็กให้เติบโตอย่างมีคุณภาพ โดยให้ความรักอย่างเท่าเทียมกันทั้งเด็กหญิงและเด็กชาย ดังที่ ขวัญเมือง ชื่นฤทัย (สัมภาษณ์, 2 มิถุนายน 2555) เล่าว่า ไทยทรงดำรักลูกหลานทั้งผู้หญิง ผู้ชายเท่ากันหมด แต่จะนิยมเลี้ยงลูกชายให้มีความเป็นผู้นำและมีความกล้าหาญอดทนมากกว่าลูกผู้หญิง เพราะมีคติดั้งเดิมที่สืบทอดความคิดกันมาว่า ผู้ชายต้องเป็นหัวหน้าครอบครัว ผู้คุ้มครองและผู้สืบเผ่าของตระกูลต่อไป ดังนั้นผู้เป็นพ่อจึงต้องพาลูกชายของตนออกไปเรียนรู้พื้นฐานในการประกอบอาชีพของชีวิต อาทิ เลี้ยงวัว เลี้ยงควาย ตักน้ำ หากบ หาปลา

และของป่า โดยผู้เป็นพ่อจะสอนให้ลูกเรียนรู้และรู้จักวิธีการดำรงชีวิต ด้วยการออกล่าสัตว์ สังเกตดิน น้ำ ลมและสิ่งต่าง ๆ รอบตัว เพื่อความปลอดภัย รวมทั้งต้องฝึกความละเอียดอ่อนด้วยการหัดฟันเชือกวัว เชือกควาย สานเครื่องใช้ต่าง ๆ เช่น กะเหล็บ กระบุง ตะกร้า ดังที่ สังวร หอมเย็น (สัมภาษณ์, 17 กรกฎาคม 2555) กล่าวว่า ชายไทยทรงดำมีคตินิยมว่า ต้องฟันเชือกวัวเชือกควายได้และจักสานเก่ง จึงสมควรเป็นพ่อบ้านพ่อเรือนได้

เด็กชายไทยทรงดำทุกคน ต้องเรียนหนังสือ อักษรไทดำ ที่ผู้เป็นพ่อสอนให้ ในอดีตมีแต่เด็กผู้ชายเท่านั้นที่จะได้เรียนหนังสือ เพื่อหัดท่องมนต์ในพิธีเช่นผี ส่วนกลุ่มเด็กผู้หญิงจะอยู่บ้านกับผู้เป็นแม่ ซึ่งจะสอนให้มีความเป็นแม่บ้านแม่เรือน เริ่มที่การฝึกหัดให้ เอื้อแส่ว (งานเย็บปักแบบไทยทรงดำ) ช่วยแม่เลี้ยงน้องและประกอบอาหาร ทั้งนี้เด็กผู้หญิงไทยทรงดำตำบลหนองปรัง ที่ได้เรียนเขียนอ่านอักษรไทดำ มีแต่คนในตระกูลแม่มดเป็นส่วนมาก เพราะต้องท่องคาถาพิธีกรรมต่าง ๆ ที่เขียนด้วยอักษรไทดำ จึงไม่ค่อยมีเด็กผู้หญิงที่ไม่ได้อยู่ในสายตระกูลมด หัดอ่านหรือเขียนอักษรไทดำ (สุวรรณค์ จำปาจิต, สัมภาษณ์, 7 มิถุนายน 2555) แต่หลังจากปี พ.ศ. 2500 เป็นต้นมา เด็กชายและเด็กหญิงในเขตตำบลหนองปรัง จึงมีโอกาสได้รับการศึกษาในระบบโรงเรียนชั้นพื้นฐาน ที่มีการเรียนการสอนที่ใช้ภาษาไทยไม่ใช่อักษรไทดำ และสอนให้ผู้เข้าเรียนสวดมนต์ไหว้พระด้วย (สวิง จำปาจิต, สัมภาษณ์, 6 มิถุนายน 2555) ซึ่งคำบอกเล่านี้ สอดคล้องกับประวัติของโรงเรียนเขาย้อยวิทยา ที่เริ่มก่อตั้งขึ้นในเขตพื้นที่วัดยางเขาย้อยในปี พ.ศ. 2500 ตามนโยบายของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ (นายกรัฐมนตรี ในขณะนั้น) ที่ต้องการจะขยายโรงเรียนระดับมัธยมให้มีทั่วทุกอำเภอ ซึ่งพระครูบรรพตศีลคุณ (เจ้าอาวาสวัดยางในขณะนั้น) ได้เป็นผู้ริเริ่มก่อตั้งโรงเรียนจนก่อสร้างแล้วเสร็จ เปิดทำการสอนครั้งแรก เมื่อวันที่ 19 มีนาคม พ.ศ. 2502 ชื่อโรงเรียนในขณะนั้นว่า โรงเรียนเขาย้อย (ที่ระลีกงานฉลองอายุ 95 ปี พระครูโสภณพัชระธรรม, 2554, หน้า 57) แต่กระนั้นก็ตามก่อน พ.ศ. 2500 ก็ได้มีเด็กผู้หญิงชาวไทยทรงดำได้รับการศึกษาในระบบโรงเรียนกันบ้างแล้ว จากการสัมภาษณ์ ถนอม คงยิ้มละมัย (สัมภาษณ์, 5 มกราคม พ.ศ. 2555) ได้เล่าว่าตนเองจบชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 จากโรงเรียนวัดหนองปรัง เมื่อปี พ.ศ. 2499 และเป็นผู้หญิงไทยทรงดำตำบลหนองปรัง คนแรกของหมู่บ้าน ที่จบการศึกษาระดับปริญญาตรี เมื่อปี พ.ศ. 2513 จากวิทยาลัยวิชาการศึกษางานแสน จังหวัดชลบุรี

จากข้อมูลดังกล่าว ทำให้ทราบได้ว่า ระบบโรงเรียนที่มีเกิดขึ้นในช่วงระยะแรก จะมีการจัดการเรียนการสอนทางวิชาการ ของคนไทยจากส่วนกลางควบคู่ไปกับพุทธศาสนา ที่ไม่ใช่การบังคับหรือฝืนใจเด็กไทยทรงดำตำบลหนองปรัง ให้ต้องมาเรียนรู้วัฒนธรรมหลักของคนไทย แต่ความผูกพันและการซึมซับวัฒนธรรมแบบพุทธของชาวไทยทรงดำตำบลหนองปรัง ได้มีความคืบมา

ก่อนหน้าที่จะมีระบบโรงเรียนเกิดขึ้นแล้ว น่าจะตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 4 เป็นต้นมา ดังความปรากฏในหนังสือสมุดราชบุรี ซึ่งตีพิมพ์ครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. 2468 ที่ได้กล่าวถึงพระนครคีรี (เขามหาสวรรค์) หรือที่ชาวบ้านเรียกกันว่า เขาวัง ซึ่งรัชกาลที่ 4 ได้ทรงสถาปนาขึ้นเป็นพระราชวังที่ประทับ และโปรดให้สร้างวัดมหาสมณารามไว้ที่นั่นด้วย (สมุดราชบุรี, 2468, หน้า 172) โดยในปี พ.ศ. 2402 เจ้าพระยาศรีสุริยวงศ์ (ช่วง บุนนาค) เป็นนายงานการก่อสร้างพระนครคีรี ได้นำไทยทรงดำ มาเป็นแรงงานก่อสร้างและร่วมในงานบูรณะวัดเขาวังด้วย ซึ่งเหตุนี้เอง น่าจะเป็นจุดเริ่มต้นสัมพันธภาพระหว่างชาวไทยทรงดำและพุทธศาสนา (ทวิโรจน์ กล้ากล่อมจิตต์, 2553, หน้า 18)

เมื่อความเชื่อรอบนอกสังคมไทยทรงดำ เป็นเรื่องราวในพุทธศาสนาเกือบทั้งหมด ชาวไทยทรงดำถูกล้อมรอบด้วยความเชื่อพุทธศาสนา กระทั่งมีวัดเข้าไปตั้งในหมู่บ้าน รวมทั้งระบบการศึกษาในโรงเรียน โดยเฉพาะโรงเรียนรัฐบาลที่ใช้แผนการเรียนจากส่วนกลาง ที่อิงกับคำสอนของพระพุทธรูปด้วย ทำให้ไทยทรงดำตำบลหนองปรังรุ่นใหม่ค่อยซึมซับวัฒนธรรมแบบไทยที่นับถือพุทธศาสนา นานวันเข้าความเชื่อพุทธศาสนาค่อยผสมกับความเชื่อดั้งเดิมในเรื่องผี ทำให้เกิดการปรับตัวและแสดงออกมาในรูปแบบต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นในเรื่องของความเชื่อ และพิธีกรรมในรูปแบบใหม่ เพราะในการดำรงชีวิตให้มั่นคงย่อมต้องปรับตัว เพื่อที่จะอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติ ดังนั้น ไทยทรงดำตำบลหนองปรัง เมื่อผ่านขั้นตอนการเกิดและมีชีวิตรอดเติบโตขึ้นมาจนกระทั่งรู้เดียงสา ชีวิตยังคงเกี่ยวข้องกับความเชื่อดั้งเดิมในเรื่องผีเป็นหลัก เด็กทุกคนใช้ชีวิตผูกพันกับความเชื่อดั้งเดิมโดยเฉพาะผีบรรพบุรุษมากที่สุด เพราะอยู่ในเรือนหรือบ้านหลังเดียวกันได้เห็นพิธีกรรมที่เกี่ยวกับผีบรรพบุรุษมากที่สุด แม้ชีวิตในวัยเด็กอาจต้องตามพ่อแม่เข้าไปทำนา และใช้ชีวิตอยู่กับระบบการเกษตร แต่เมื่อมีกฎหมายบังคับเรื่องการศึกษา เด็กส่วนใหญ่จะต้องไปใช้ชีวิตในโรงเรียน วิถีชีวิตบางส่วนจึงเปลี่ยนแปลงไป แต่การจะเติบโตเป็นผู้ใหญ่ได้อย่างสมบูรณ์นั้น ต้องผ่านการเลี้ยงดูแลจากพ่อแม่ ปู่ย่า ตายาย ช่วยกันอบรมสั่งสอน และดูแลเรื่องสุขภาพของเด็ก ผ่านทางความเชื่อต่าง ๆ ในพิธีกรรม ที่แบ่งเป็น 1. ความเชื่อในช่วงวัยเด็ก 2. ความเชื่อในช่วงวัยรุ่น 3. ความเชื่อในช่วงวัยผู้ใหญ่ 4. ความเชื่อในพิธีกรรมเกี่ยวกับการเจ็บป่วย และ 5. ความเชื่อในพิธีกรรมเกี่ยวกับการตายและหลังการตาย ซึ่งความเชื่อในแต่ละช่วงวัย จะใช้เกณฑ์การแบ่งแบบเดียวกับที่ อภิภูวัฒน์ โพธิ์สาน (2552, หน้า 118) ได้กล่าวถึงหมอแปงขวัญที่สมบูรณ์แบบต้องสามารถทำพิธีแปงขวัญได้ 3 รูปแบบด้วยกัน คือ 1. แปงขวัญ ด้วยหัวหมูสำหรับคนแก่เฒ่า 2. แปงขวัญ ด้วยไก่สำหรับคนหนุ่มสาว และ 3. แปงขวัญ ด้วยไข่สำหรับเด็ก โดยแจกแจงได้ ดังนี้

1. ความเชื่อในช่วงวัยเด็ก

ในช่วงนี้จะกล่าวถึงความเชื่อในวัยเด็กของไทยทรงดำตำบลหนองปรัง ส่วนใหญ่จะเกี่ยวข้องกับเรื่องสุขภาพและพลานามัยของเด็กเป็นสำคัญ ความเชื่อดั้งเดิมต่าง ๆ ได้นำไปสู่การประกอบพิธีกรรมที่มีการปฏิบัติมาตั้งแต่อดีตก่อนคนในรุ่นพ่อแม่มาแล้ว ซึ่งพิธีกรรมที่เกี่ยวกับช่วงชีวิตในวันเด็กจะมีการใช้ไข่เป็นเครื่องประกอบหลักสำคัญในการประกอบพิธีกรรม เริ่มจากพิธีกรรมที่เกี่ยวกับความเชื่อเรื่องขวัญให้แกเด็กน้อยเกิดใหม่ ดังได้กล่าวไว้แล้ว ในเรื่องความเชื่อเกี่ยวกับข้อปฏิบัติสำหรับทารกแรกเกิด ทั้งนี้ในการเลี้ยงดูเด็กให้เติบโตเป็นผู้ใหญ่ที่จะมีสุขภาพกายสมบูรณ์ได้นั้นต้องมาจากสุขภาพจิตใจที่ดีก่อน จึงมีข้อห้ามตามความเชื่อต่าง ๆ อันที่เกี่ยวกับสุขภาพที่ดีของเด็กที่จะส่งผลถึงสุขภาพจิตใจ (ความคิด) ที่ดีของเด็กอีกด้วย อาทิ

1.1 ความเชื่อเกี่ยวกับการห้ามเขกหัวเด็ก

ห้ามเขกหัวเด็ก เพราะเชื่อว่า ผีขวัญจะตกใจ หากผีขวัญตกใจต้องทำพิธีแบ่งขวัญให้กับเด็ก ซึ่งมีการใช้ไข่เป็นตัวแทนความเชื่อในการประกอบพิธีกรรมสำหรับเด็กเช่นกัน (ดูเรื่องความเชื่อในพิธีแบ่งขวัญ) การห้ามเช่นนี้ ผู้วิจัยมองว่า ในทางเหตุผล กะโหลกศีรษะของเด็กจะยังไม่แข็งแรงดี บางครั้งการเขกอาจพลังมือแรงมากเกินไป จะทำให้เด็กได้รับการกระทบกระเทือนที่ศีรษะ ซึ่งจะมีผลต่อสมองของเด็กและการเขกหัวแรง ๆ อาจทำให้เด็กไม่สบาย (หลาย ชุ่มเชื้อ, สัมภาษณ์, 18 กรกฎาคม 2555)

1.2 ความเชื่อเกี่ยวกับการห้ามเล่นซ่อนหาในเวลาค่ำ

ผู้ใหญ่บางท่าน เมื่อเห็นลูกหลานของตนกำลังจะออกไปเล่นนอกบ้าน ในช่วงเวลาค่ำมืด มักจะมีคำกล่าวเพื่อขู่เด็ก ๆ ว่า เวลากลางคืนอย่าออกไปเล่นซ่อนหา เพราะว่าผีจะมาบังตาไม่ให้ใครมาหาเจอ หรือ ผีจะมาลักตัวไปซ่อน ซึ่งการที่ผู้ใหญ่ห้ามเด็กเล่นซ่อนหาในเวลากลางคืนเนื่องจากกลัวลูกหลานจะได้รับอันตรายจากสัตว์ร้ายที่อยู่ในความมืด (สังวร หอมเย็น, สัมภาษณ์, 17 กรกฎาคม 2555)

1.3 ความเชื่อที่เกี่ยวกับการรักษาอาการฉีรตที่นอน

เด็กส่วนมากเมื่อมีอายุถึง 3 ขวบแล้ว แต่ยังไม่สามารถควบคุมการขับถ่ายได้ ผู้ใหญ่จะถือว่าเป็นเรื่องที่ไม่ปกติ ผู้เป็นแม่จะต้องใช้วิธีการต่าง ๆ ตามความเชื่อ ด้วยการเข้าไปบอกกล่าวกับแม่เตาไฟในตอนกลางคืน ว่าลูกของตนมีอายุเกินสามขวบแล้ว แต่ยังไม่ฉีรตที่นอน ขอให้แม่เตาไฟช่วยในเรื่องนี้ด้วย ซึ่งหากทำเช่นนี้แล้วเชื่อว่าจะช่วยให้เด็กที่กำลังเริ่มโตเลิกปัสสาวะรดที่นอนได้ (ถนอม คงยิ้มละมัย, สัมภาษณ์, 5 มกราคม 2555)

สนั่น โภคัย (สัมภาษณ์, 2 มีนาคม 2555) ได้เล่าว่า ถ้าเข้าไปบอกแม่เตาไฟแล้ว แต่เด็กยังไม่เลิกฉีรตที่นอน ผู้เป็นแม่จะใช้วิธีการที่เรียกว่า การแถมสะดือ ซึ่งวิธีการนี้ นิยมทำให้กับเด็กในตอนค่ำหลังจากเด็กเข้านอนแล้ว มารดาจะบั่นก้อนข้าวเหนียวให้เป็นก้อนเล็ก ๆ จิ้มไปรอบสะดือของเด็ก แล้วโยนก้อนข้าวเหนียวทิ้งพร้อมกับท่องคาถาจำนวน 3 รอบ กับอีกวิธีหนึ่ง กล่าวว่เมื่อเด็กเข้านอนหลับแล้ว แม่จะใช้นิ้วแถมไปรอบสะดือพร้อมท่องคาถาก็รอบก็ได้ โดยไม่ยึดติดว่าต้อง 3 ครั้งเท่านั้น ซึ่งทำเพียงครั้งแรก เด็กอาจจะยังไม่หยุดอาการนี้เสียทีเดียว มารดาอาจจะต้องทำให้กับเด็กเป็นเวลาหลาย ๆ คืน จนกว่าลูกจะเลิกฉีรตที่นอน ซึ่งทั้ง 2 วิธีต้องว่าคาถาตามนี้

คาถาที่ 1 กล่าวว่า *ปือเอ๋ยปือ อย่าชี้ตั้งคืน ย่านกำ อย่าชี้เจอย่านกำหมิน กลางเวนกอยชี้กอยแนว่นอ ปือเอ๋ยปือ แปลว่า สะดือเอ๋ยสะดืออย่าชี้เวลากลางคืน กลัวความมืด อย่าชี้เวลากลางคืน กลัวเหม็น กลางวันค่อยชี้ค่อยเยี่ยวนะ*

คาถาที่ 2 กล่าวว่า *จำปือ จำบา บีปือ บีปือ อย่าชี้เปะเปะ อย่าชี้เปะเปะ อย่าสะกลางคืน ก็นมาได้กายมาเป็นกลางเวนกอยชี้กอยแนว่นอ ปือเอ๋ยปือ แปลว่า จิ้มสะดือ จิ้มและวนไปเรื่อย ๆ อย่าชี้หล่นดั่งเป๊ะ อย่าชี้หล่นดั่งเป๊ะ อย่าอาเจียนเวลากลางคืน กลางวันค่อยชี้ค่อยเยียว*

วิธีการแถมสะดือแบบโบราณนี้ ในปัจจุบันคนรุ่นใหม่ไม่ค่อยมีใครรู้จัก เพราะมารดารุ่นใหม่ส่วนมากให้เด็กใส่ผ้าอ้อมสำเร็จรูปที่เรียกว่า แพนเพช ให้กับลูกน้อยของตน ซึ่งไม่ทำให้ฉี่ของลูกเปียกเสื้อผ้าและผ้าปูที่นอน ทำให้พ่อแม่รุ่นใหม่ไม่ต้องใส่ใจกับเรื่องลูกนอนฉีรตที่นอนและไม่ต้องคอยนำผ้าปูที่นอนไปซักอีกต่อไป ทำให้วิธีการแถมสะดือเด็กได้หายไปจากสังคมไทยทรงดำรวมทั้งความเชื่อเกี่ยวกับเรื่องคาถาก็ได้จางลง ประกอบกับมีเทคโนโลยีสมัยสมัยเข้ามาช่วยในการดำรงชีวิต ทำให้เนื้องมาจากคนรุ่นใหม่ เริ่มจะคลายความเชื่อในเรื่องคาถาลง เมื่อไม่มีวิธีการแถมสะดือนี้อแล้ว ความผูกพันและสัมผัสแห่งความห่วงใยของแม่ที่สื่อถึงลูก อาจจะห่างเหินกันไปบ้าง แต่เด็กชาวไทยทรงดำทุกคน ก็ยังคงเป็นคนที่มีความกตัญญูกับพ่อแม่และญาติผู้ใหญ่ เพราะความเชื่อในเรื่องผีบรรพบุรุษและการปฏิบัติพิธีกรรม จะเป็นเสมือนการสอนเด็กให้เรียนรู้และซึมซับเรื่องความกตัญญูไว้เป็นสำคัญนั่นเอง (ขวัญเมือง ชื่นฤทัย, สัมภาษณ์, 2 มิถุนายน 2555)

1.4 ความเชื่อเกี่ยวกับการยกบุตรหรือฝากบุตร

เด็กที่มีอาการเจ็บป่วยอยู่สม่ำเสมอและมีแนวโน้มว่าจะเลี้ยงไม่ใคร่รอด (อาจจะตาย) พ่อแม่เด็กจะต้องแก้เคล็ดตามความเชื่อดั้งเดิม ด้วยการทำพิธียกเด็กให้เป็นบุตรบุญธรรมของหมอปิธิ (พ่อมดหรือแม่มด) เพื่อช่วยคุ้มครองไม่ให้ผีร้ายมาทำอันตรายกับเด็ก (เม้ย อาจเอื้อง, สัมภาษณ์, 5 มิถุนายน 2555) ส่วนเด็กที่มีอาการเจ็บป่วยอยู่สม่ำเสมอ และมีแนวโน้มว่าจะเลี้ยงไม่ใคร่รอดนี้ ในเบื้องต้นอาจทำเพียงการแก้เคล็ดตามความเชื่อ ด้วยการออกอุบายขอซื้อเด็กจาก

แม่ซื้อ ซึ่งสามารถทำได้หลายรูปแบบด้วยกัน แต่สาระสำคัญโดยรวมแล้ว ต้องให้คนอื่นที่ไม่ใช่แม่ของเด็ก อาจเป็นหมอด่าแยผู้ทำคลอดก็ได้ นำเงินจำนวนหนึ่งประมาณไม่เกินห้าบาทไปมอบให้กับแม่ของเด็ก จากนั้นให้พูดบอกขอซื้อเด็กและรับเด็กเป็นลูก ต่อไป ตนคือแม่ของเด็ก เมื่อเด็กถูกซื้อไปแล้วแม่ซื้อเดิมก็จะรู้ว่าทารกนั้นเป็นลูกคนไปแล้ว จะไม่มารบกวนอีก หลังจากนั้นเด็กจะนอนหลับอย่างได้เพียงพอและมีสุขภาพที่ดีขึ้น (เทศ พิมพ์งาม, สัมภาษณ์, 3 มีนาคม 2555) ซึ่งอุบายขอซื้อเด็กจากแม่ซื้อนั้น หากทำตามความเชื่อดังกล่าวแล้ว แต่ว่าเด็กยังมีอาการเจ็บป่วยอยู่สม่ำเสมอ พ่อแม่เด็กอาจต้องไปหาหมอเยื้อง เพื่อเสี่ยงทายว่าจะต้องทำพิธีเสนฆ่าเกียด ตามความเชื่อในเรื่องผีแม่เกิดร้ายต่อไปหรือไม่ (ยง พายยาม, สัมภาษณ์, 10 มีนาคม 2555)

จากทั้งหมดที่กล่าวมา เป็นความเชื่อที่ผู้เป็นพ่อแม่ สามารถทำการรักษาให้กับบุตรของตนเองได้ แต่ถ้าทำตามขั้นตอนตามความเชื่อดังกล่าวทั้งหมดแล้ว เด็กยังมีอาการที่ไม่ปกติ อาจต้องพึงหมอบให้ทำพิธีกรรมตามความเชื่อดั้งเดิมเกี่ยวกับผีแม่เกิดร้าย ซึ่งพิธีกรรมในการจัดการเกี่ยวกับสุขภาพของเด็กนี้ เริ่มที่พิธีกรรมตามความเชื่อ ที่เรียกว่า ผูน ให้กับบุตรของตนก่อน แต่ในปัจจุบัน ไทยทรงดำตำบลหนองปรังได้นับถือศาสนาพุทธร่วมด้วย จึงได้มีความเชื่อเกี่ยวกับศาสนาพุทธเพิ่มเติมว่า ถ้าเป็นเด็กชายเจ็บป่วยสม่ำเสมอ พ่อแม่อาจจะฝากบุตรไว้กับพระสงฆ์ให้เป็นลูกของพระสงฆ์ เพราะเชื่อกันว่าผีกลัวพระ และจะเป็นการรักษาชีวิตเด็กไว้ได้อีกวิธีการหนึ่ง (บุญส่ง จำปีหอม, สัมภาษณ์, 10 มกราคม 2555)

1.5 ความเชื่อในพิธีผูน

เกิดจากผีที่เรียกว่า ผีแม่เกิด มารบกวนเด็ก สังเกตได้จากการที่เด็กเจ็บป่วยอยู่บ่อย ๆ ทั้งนี้ในเบื้องต้นพ่อแม่จะพาเด็กไปหาหมอพื้นบ้าน เพื่อทำการ กวาดยา ใส่ปากเด็ก ซึ่งภายในวันสองวันเด็กจะหายจากอาการเจ็บป่วย แต่หากอาการเจ็บป่วยยังมีอีกเป็นประจำ พ่อแม่ของเด็กจะให้แม่มด มาทำพิธีที่เรียกว่า ผูน ให้กับเด็ก เพื่อไม่ให้ผีแม่เกิด มารบกวน (สนธิ อุปมา, สัมภาษณ์, 11 มกราคม 2555) พิธีผูน เป็นการให้แม่มดช่วยทำพิธี โดยเจ้าของบ้านต้องจัดเตรียมเครื่องเช่น ไหว้ผี ได้แก่ ไก่ต้ม 1 ตัว น้ำต้มไก่ 1 ถ้วย ข้าวเหนียวหนึ่ง 1 ห่อ เหล้าขาว 1 ขวด เสื้อเด็กที่ป่วย 1 ตัว (สำหรับเป็นสิ่งแทนตัวเด็ก) และข้าวสุก 1 ถ้วย นำทั้งหมดไปให้แม่มดทำพิธีบูชาครุฑมดที่หิ้งมด โดยทำพิธีเป็นเวลา 3 วัน 3 คืน ด้วยการบอกชื่อเด็ก บอกนามสกุลและบอกสิ่งของเด็ก ให้ครุฑที่หิ้งมดของแม่มดทราบว่า เด็กเจ็บป่วยมีอาการอย่างไรและขอให้ครุฑของแม่มด ไปช่วยรักษาเด็กคนนี้ พร้อมกับเชิญครุฑมารับเครื่องเช่นทั้งหมด เมื่อบอกเสร็จให้ทิ้งระยะไว้สักครู่ (ประมาณว่ารอให้ครุฑมดกินเครื่องเช่นเสร็จ) จากนั้นแม่มดจะนำอาหารเหล่านั้นมารับประทาน ครั้นตกเย็นประมาณหัวค่ำ แม่มดจะต้องบอกครุฑที่หิ้งบูชาของแม่มดแบบเดียวกับที่ทำครั้งแรกและจะต้องทำ

เช่นนี้เป็นเวลา 3 วัน ซึ่งโดยทั่วไปในวันที่ 3 เด็กก็จะหาย พ่อแม่เด็กจะมารับเสื้อคืนในวันที่ 4 แต่ถ้าเด็กยังไม่หายจากอาการเจ็บป่วย ก็จะต้องเข้าไปบอกต่อครูของแม่บอกว่าจะทำพิธีเสนฆ่าเกือก ซึ่งเป็นพิธีกรรมที่ใหญ่กว่าพิธีฝุ่น ให้กับเด็กต่อไป (เทศ พิมพ้งาม, สัมภาษณ์, 3 มีนาคม 2555)

จากความเชื่อในพิธีกรรมที่กล่าวมา เป็นความเชื่อที่เกี่ยวกับความปลอดภัยในชีวิต เกี่ยวข้องกับความเชื่อเรื่องผีเป็นหลัก เพื่อให้ชีวิตของทารกน้อยที่เกิดใหม่ จะได้เติบโตอย่างสมบูรณ์และปลอดภัย เป็นวัยรุ่นไทยทรงดำตำบลหนองปร่งที่ดีพร้อมต่อไป แม้ว่าในปัจจุบันเวลาในแต่ละวันของเด็กจะใช้ชีวิตอยู่ในโรงเรียนเป็นส่วนมาก ซึ่งโรงเรียนมีอิทธิพลอย่างมากในการทำให้วิถีชีวิตของไทยทรงดำตำบลหนองปร่งเปลี่ยนแปลงไปพอสมควร แต่ความเชื่อเรื่องผีก็ยังคงมีอิทธิพลกับวิถีชีวิตชาวไทยทรงดำอยู่ดังเดิม กระทั่งเด็กได้ก้าวเข้าสู่วัยรุ่น ซึ่งเป็นวัยที่ต้องมีความรับผิดชอบมากขึ้นและต้องเป็นผู้ปกครองครัวต่อไป จึงมีความเชื่อในช่วงวัยรุ่น ตามวิถีการดำเนินชีวิตของวัยรุ่นทั้งผู้ชายและผู้หญิงชาวไทยทรงดำตำบลหนองปร่งต่อไป

2. ความเชื่อในช่วงวัยรุ่น

เมื่อเริ่มเข้าสู่วัยรุ่น ในอดีตมีธรรมเนียมเรื่องการรับเสื้อฮี ของวัยรุ่นทั้งหญิงชายที่จะเรียกว่า บรรลุนิติภาวะได้แล้วนั้น ต้องผ่านพิธีกรรมการรับเสื้อฮี ดังที่ ชวลิต อารยุดิธรรม (สัมภาษณ์, 14 เมษายน 2556) กล่าวว่า ใครได้สวมเสื้อฮีแล้วจะเทียบเท่ากับคนที่ได้ผ่านพิธีอุปสมบทหรือการบวชในพุทธศาสนาแล้วเช่นกัน เพราะเมื่อได้รับเสื้อฮีจากมารดาแล้ว จึงจะถือว่าได้บรรลุนิติภาวะ เป็นผู้ใหญ่ที่รู้ดีรู้ชั่วและรับผิดชอบต่อตนเองและสังคมได้ ในกรณีนี้ ผู้เป็นมารดาจะเป็นผู้ตัดเย็บเสื้อฮี สำหรับให้บุตรตนเองได้ใช้เป็นเสื้อประจำตัว ซึ่งต้องมีอย่างน้อยคนละหนึ่งตัว เมื่อผู้เป็นมารดาเห็นว่าบุตรของตน เริ่มที่จะเข้าสู่วัยหนุ่มสาว วัยรุ่นผู้หญิงสังเกตจากทรงผม ที่สามารถตั้งปิ่นเกล้าได้แล้ว ส่วนผู้ชายใช้เกณฑ์อายุประมาณ 20 ปี (ดำ โกลาวัลย์, สัมภาษณ์, 10 มกราคม 2555) แม้ว่าผู้ใหญ่จะอนุญาตให้หญิงอายุประมาณ 13 ปี และชายอายุประมาณ 15 ปี สามารถไปลงช่วงและไปร่วมงานอื่นก่อนฟ้อนแคนได้ แต่อายุเท่านี้ยังไม่สามารถแต่งงานได้จนกว่าจะบรรลุนิติภาวะ ด้วยการรับมอบเสื้อฮีจากมารดาแล้ว

ถนอม คงยิ้มละมัย (สัมภาษณ์, 5 มกราคม 2555) ได้เล่าว่า หนุ่มสมัยก่อนมีคุณธรรมประพฤติอยู่ในกรอบจารีตอันดีงาม ประเพณีการลงช่วงจึงเจริญรุ่งเรืองมาจนกระทั่งประมาณ พ.ศ. 2495 ภาพยนตร์กลางแปลงได้มีบทบาททำให้ให้หนุ่มสาวออกไปเที่ยวนอกบ้าน รวมทั้งหนุ่มจากถิ่นอื่นที่ไม่ใช่เชื้อสายไทยทรงดำ ได้เข้ามาเที่ยวดูภาพยนตร์และมหรสพในหมู่บ้านด้วย มหรสพและความบันเทิงต่าง ๆ ล้วนมีอิทธิพลให้หนุ่มสาวได้คุยกันในที่ ซึ่งไม่ได้อยู่ในสายตาของญาติผู้ใหญ่ อิทธิพลการแสดงออกของภาพยนตร์ มีส่วนทำให้หนุ่มสาวมีจิตใจกระเจิงออกจาก

กรอบของสังคม เริ่มมีการลวนลามและบางครั้งอาจเลยเถิดทำให้เกิดการ มาตอง กันมากขึ้น ประเพณีอันดีงามในการลงข่วงจึงเริ่มจางลง แต่หนุ่มสาวไทยทรงดำก็มีวิถีพบกับสาว ในกิจกรรม อื่นที่เข้ามา ซึ่งหนึ่งตระกูลในแถบจังหวัดเพชรบุรี ได้มีเล่นกันมาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 ดังปรากฏมี การกล่าวถึง ครูหนังแรกเริ่มของเมืองเพชรบุรี ในสมัยรัชกาลที่ 5 สมัยนั้นยังไม่มีไฟฟ้าใช้ ต้องร้อง กันสด ๆ (เพชรบุรี, 2547, หน้า 192) ซึ่งในช่วงประมาณ พ.ศ. 2475 – 2520 นายแก้ว ชนวนวัน เป็น ชายชาวไทยทรงดำ ที่มีอาชีพเป็นนายหนังตะลุงที่โด่งดัง ตระเวนเล่นอยู่ในเขตอำเภอเขาย้อยและ อำเภอใกล้เคียง ส่วนใหญ่จะเล่นในงานเทศกาลและงานแก้บนต่าง ๆ ซึ่งสมัยนั้น มหรสพตาม ชนบทก็มีแต่หนังตะลุง ลิเกและภาพยนตร์ที่เรียกกันว่า หนังกลางแปลงหรือหนังชายยา ที่เล่นกัน ในช่วงกลางคืนเป็นส่วนมาก (ทวีโรจน์ กล้ากล่อมจิตต์, 2553, หน้า 18) ซึ่งการเข้ามาของมหรสพ รื่นเริง ได้มีส่วนทำให้ประเพณีอันกอนฟ้อนแคน มีผู้มาร่วมเล่นน้อยลง เนื่องจากเหตุขัดแย้งกัน ระหว่างหนุ่มต่างถิ่นหรือหนุ่มที่พวกพี่ชายของสาวไม่ค่อยพอใจ ก็จะมีการสั่งสอนหนุ่มด้วยการ ดักตีระหว่างทางที่หนุ่มนั้นจะเดินออกจากหมู่บ้าน ด้วยการปิดตรอกและรุมตีด้วยไม้ตะพด เพื่อ สั่งสอนให้หนุ่มต่างถิ่นสำรวมหรือไม่ให้มายุ่งกับน้องสาวของตน กับอีกประการหนึ่ง คือ ตั้งแต่ ประมาณ พ.ศ. 2514 เป็นต้นมา อาวุธสงครามที่เรียกว่า ปืนเอ็ม 16 ได้ถูกนำมาใช้ยิงกราดการ ลงข่วงและการอันกอนฟ้อนแคน จึงได้รับการสนองตอบน้อยลง เพราะบุคคลชั่วัญจะเจิงกลัวจะ ถูกลูกหลงไปด้วย การอันกอนฟ้อนแคนและการลงข่วง จึงมีสภาพซบเซาลงจนเกือบหมดไป ในที่สุดจึงมีเพียงเปิดโอกาสให้หนุ่มสาวมาคุยกันที่บ้านได้ โดยบิดามารดาของหญิงสาวก็ไม่ได้กีดกัน (ปิ่น พันธุ์เชื้อ, สัมภาษณ์, 3 มีนาคม 2555)

วิน จำราช (สัมภาษณ์, 1 มีนาคม 2555) ได้เล่าว่า สมัยที่ตนเป็นเด็ก เคยเห็นคนในรุ่น พ่อแม่ มีการตักน้ำเข้าวัดกัน เนื่องจากเขตตำบลหนองปรังในอดีตกันดารน้ำ ต้องเข้าคิวรอตักน้ำ ที่ได้มาจากบ่อธรรมชาติ ซึ่งในระหว่างรอก็คุยกันไป บางคนก็จับกันไปถึงขั้นแต่งงานกันก็มี ทำให้ หนุ่มสาวบางกลุ่มไม่จำเป็นต้องออกจากบ้าน เพื่อไปร่วมงานอันกอนฟ้อนแคน ก็สามารถพบปะกับ ชายหนุ่มและมีใจให้กันได้ อุปกรณ์ตักน้ำในสมัยนั้น ยังใช้ครุ ที่ทำมาจากไม้สัก รุ่นหลังต่อมาใช้ปั๊บลูกเหล็กตักน้ำ เมื่อตักใส่จนเต็มปั๊บแล้ว หัดกึ่งใบสะแกข้างทางสะบัดไว้ข้างบน เพื่อป้องกันไม่ให้ น้ำ กระเพื่อมออกจากปั๊บบนขณะที่เดินกลับ

การตักน้ำเข้าวัดของไทยทรงดำ น่าจะเริ่มมีมาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 4 จากเหตุการณ์ที่ ทรงแปรพระราชฐานมาพักแรมที่พระนครคีรี บรรดาหนุ่มไทยทรงดำในสมัยนั้น บางคนมีตำแหน่ง เป็น เด็กชา คือ ผู้ที่ทำหน้าที่ตักน้ำกินและน้ำใช้ ขึ้นไปไว้บนพระนครคีรี โดยเฉพาะในช่วงหน้าแล้ง ประมาณเดือนสี่ เดือนห้า ต้องตักน้ำขึ้นไปไว้ให้พระภิกษุที่จำพรรษาอยู่ในวัดเขาวัง (พระนครคีรี)

ได้ใช้ด้วย ทำให้อาจจะเป็นจุดเริ่มต้นของธรรมเนียมที่ไทยทรงดำ ตักน้ำเข้าวัดและกระทำกันสืบมาอีกทั้งในช่วงเทศกาลจะมีผู้คนเดินทางมาปิดทองที่วัดเป็นจำนวนมาก ซึ่งการตักน้ำเข้าวัดของบรรดาหนุ่มสาวไทยทรงดำแต่เดิมนั้น คงมีวัตถุประสงค์หลักเพื่อเป็นการทำบุญช่วยเหลือพระสงฆ์ เพราะแค่ตามพ่อแม่ของตนมาตักน้ำเอาบุญ แต่เมื่อมาได้พบเจอกับหนุ่มสาวในวัยใกล้เคียงกัน และเมื่อถึงช่วงเวลาพักเหนื่อยจากการตักน้ำ พวกหนุ่มสาวไทยทรงดำจะร้องเพลง ขับสายเป๋ง หยอกล้อกันอย่างสนุกสนาน ทำให้การตักน้ำในช่วงหลัง น่าจะมีเหตุผลที่มาจากความรักของหนุ่มสาว ที่เป็นแรงบันดาลใจให้มาช่วยกันตักน้ำเข้าวัดด้วย (ทวีโรจน์ กล้ากลุ่มจิตต์, 2553, หน้า 18) ดังที่ ชาญ จรรยางาม (สัมภาษณ์, 3 มีนาคม 2555) เล่าว่า ในสมัยที่ตนเป็นเด็ก แม้ไม่ใช่ช่วงเทศกาลตักน้ำเข้าวัด ไทยทรงดำก็มีการไปตักน้ำจากสระมาใช้ในชีวิตประจำวันเป็นปกติ ซึ่งหนุ่มสาวในรุ่นนั้น จะมีการหยอกล้อในเชิงจีบกันในขณะรอคิวตักน้ำในบ่อ และเคยเห็นหนุ่มบางคนพกหนังสือไปอ่านจนสอบวิชาชุดครูได้ครบ ซึ่งในขณะนั้นประมาณปี พ.ศ. 2501 ต่อมาเมื่อมีระบบน้ำประปาใช้ ก็ไม่มีหนุ่มสาวต้องไปตักน้ำจากสระมาใช้แล้ว

จากข้อมูลข้างต้น ได้นำไปสู่การสรุปได้ว่า ปัจจัยภายนอก เช่น ภาพยนตร์และสิ่งบันเทิงต่าง ๆ ที่เข้ามา ได้นำพาให้มีคนนอกหมู่บ้านเข้ามาเที่ยวในหมู่บ้าน การเดินทางที่ยังไม่มีไฟฟ้าใช้ ทำให้ผู้คนต้องมีอาวุธติดกายไปบ้างเพื่อป้องกันตัว และในการเข้ามาเที่ยวนั้นอาจไปมีเรื่องกับวัยรุ่นในหมู่บ้านจนมีการดักทำร้ายร่างกายกัน ฝ่ายหนึ่งถูกทำร้าย อีกฝ่ายยอมแค้นและจะหาทางเอาชนะให้ได้ จึงมีการพกอาวุธที่มีความทันสมัยกว่าเข้ามาใช้ ซึ่งไม่ใช่เป็นแต่เพียงการป้องกันตัวเท่านั้น แต่มีการใช้อาวุธปืนสมัยใหม่ยิงกราดถูกผู้คนทั่วไปรอบข้าง จึงทำให้ผู้คนขวัญเสียไม่กล้าออกไปร่วมงานรื่นเริงทุกชนิด ส่งผลให้ประเพณีอื่นก่อนฟ้อนแคน เริ่มจางลงและไม่ค่อยมีหนุ่มสาวนิยมเข้าไปเล่น แต่ก็ยังมีการพบปะกันได้อย่างเปิดเผยในอีกรูปแบบหนึ่ง คือ ในขณะที่ไปรอตักน้ำในบ่อมาใช้ในชีวิตประจำวัน เมื่อมีระบบน้ำประปาเกิดขึ้น ซึ่งทำให้หนุ่มสาวไทยทรงดำไม่ต้องไปตักน้ำเข้าวัดหรือตักน้ำมาใช้ในชีวิตประจำวันอีก ทำให้ประเพณีตักน้ำหายไป และต่อมาก็ได้มีระบบโรงเรียนและระบบการศึกษาภาคบังคับขึ้น ทำให้หนุ่มสาวทุกคนต้องเข้าเรียนและมีโอกาสได้พบเจอกันในโรงเรียน ทำให้ประเพณีอื่นก่อนและการลงข่วงได้จืดจางลง

อื่นก่อนฟ้อนแคนที่จัดขึ้นในปัจจุบัน จัดขึ้นโดยลูกหลานรุ่นใหม่ที่ต้องการฟื้นฟูขึ้นมาอีก โดยความร่วมมือกันแต่ละหมู่บ้านแต่ละตำบล ทำให้ประเพณีอื่นก่อนฟ้อนแคน ยังคงมีอยู่ แต่ว่าจุดประสงค์ของกิจกรรมและการเล่นลูกข่วง ได้เปลี่ยนแปลงไปจากอดีต กลายเป็นการเล่นลูกข่วงในเชิงอนุรักษ์ เล่นเพื่อกระชับสัมพันธ์ไมตรีกันระหว่างหมู่บ้าน มากกว่าจะทำเพื่อให้หนุ่มสาวได้รู้จักกัน เรียกการเล่นตามแนวคิดใหม่นี้ว่า ประเพณีไทยทรงดำหรืออินทรวงดำ ซึ่งหมู่บ้านใดจะ

จัดงานขึ้นในวันใด ก็จะมีการประชาสัมพันธ์กันด้วยคำพูด โทรศัพท์และประกาศทางสื่อสังคมออนไลน์ (อินเตอร์เน็ต) ให้ทราบโดยทั่วกัน เพื่อให้มีผู้มาร่วมงานกันเป็นจำนวนมาก ทั้งนี้ในภายในงานจะจัดโดยมีการละเล่นตามประเพณีดั้งเดิมที่เป็นคล้ายกับการแสดงเท่านั้น โดยไม่มีขั้นตอนการวางสาว เมื่องานประเพณีอื่นก่อนฟอนแคน ได้เปลี่ยนวัตถุประสงค์เดิมไปแล้ว ทำให้ประเพณีการลงช่วงและประเพณีล้างสาวได้หายไปจากสังคมไทยทรงดำด้วย

อีกทั้งในปัจจุบัน ไทยทรงดำตำบลหนองปรัง ครอบคลุมที่มีลูกชาย นิยมที่จะให้ลูกชายได้บวชในพระพุทธศาสนา เป็นพระภิกษุในช่วงเข้าพรรษา ตามธรรมเนียมของชาวไทยพุทธ การบวช จึงเป็นความเชื่อในพระพุทธศาสนา ที่มีเข้ามาผสมกับความเชื่อดั้งเดิมในวิถีชีวิตของ ไทยทรงดำรุ่นใหม่ ดังที่ ทอน แป้นโก (สัมภาษณ์, 2 มีนาคม 2555) ได้เล่าว่า ปัจจุบัน อายุ 60 ปี ตอนที่ยังหนุ่ม อายุประมาณ 20 ปี ในช่วงเข้าพรรษา ก็ได้บวชเป็นพระภิกษุ หนึ่งพรรษา เพื่อเป็นการตอบแทนพระคุณของพ่อแม่ และยังได้บอกอีกว่า รุ่นพ่อของตนนั้นก็ได้อบวชเป็นพระภิกษุก่อนที่จะลาสิกขาออกมาแต่งงาน

นอกจากการบวชพระแล้ว ไทยทรงดำตำบลหนองปรัง ยังส่งเสริมที่จะให้ลูกหลานในรุ่นปัจจุบัน ได้บวชเป็นสามเณร ในช่วงปิดเทอมภาคฤดูร้อนกันด้วย หรือหากมีงานศพก็นิยมให้ลูกหลานบวชหน้าไฟ ในงานศพของญาติผู้ใหญ่ของตนด้วยเช่นกัน ทั้งนี้ในการจัดงานอุปสมบทกรรม ในแบบฉบับไทยทรงดำตำบลหนองปรัง จะมีการจัดที่สำหรับเชิญแถนให้มาเป็นประธาน และรับทราบถึงการจัดงานในครั้งนี้ รวมทั้งก่อนที่จะทำพิธีบวชภาค ก็ต้องเข้าไปบอกกล่าวผีเรือนในกะล่อห้อง ให้ทราบว่าลูกหลานจะลาไปบวช ไม่ได้อยู่ที่บ้านในช่วงวันนั้นถึงวันนี้ ขอให้ผีเรือนช่วยคุ้มครองลูกหลานด้วย (บาน แซ่มซ้าย, สัมภาษณ์, 1 มีนาคม 2555)

จากที่กล่าวมาทั้งหมด เห็นได้ว่าในพิธีบวชพระ ไม่ใช่ธรรมเนียมตามความเชื่อดั้งเดิมของ ไทยทรงดำตำบลหนองปรัง แต่ก็มี ความเชื่อเรื่องแถนและผีเรือนเข้ามาเกี่ยวข้องด้วย เพราะในวิถีชีวิตของ ไทยทรงดำทุกคน เกี่ยวพันกับความกตัญญูต่อผู้มีพระคุณ ให้ความเคารพ เมื่อจะทำอะไรก็ตามที่จะทำให้เกิดความพิเศหรือทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ต้องบอกกล่าวให้ผีเรือนทราบและให้ความสำคัญกับแถนอย่างสูงสุด มีตั้งโต๊ะรับรองสำหรับเชิญแถน ให้มาเป็นประธานในพิธีกรรมที่สำคัญต่อชีวิตด้วยเช่นกัน โดยมีการจัดที่ด้วยการใช้หมอนวางไว้ที่โต๊ะรับรอง

2.1 ความเชื่อในพิธีแต่งงาน

หนุ่มสาวเมื่อได้ศึกษาดูใจกันมาพอสมควรจนความรักถึงที่สุด จึงมีการแต่งงานเกิดขึ้น การแต่งงานเป็นสื่อแสดงถึงความรักและความสมบูรณ์ในชีวิตของหนุ่มสาว ที่เป็นเรื่องที่น่ายินดีอย่างยิ่งในสังคมไทยทรงดำ เพราะคนที่ไม่ได้แต่งงาน เมื่อตายไปแล้วจะต้องไปอยู่ที่

เมืองแถน ในส่วนที่เรียกว่า เมืองโคระ ดังที่ ภัททียา ยิมเวต์ (2544, หน้า 217) กล่าวว่า บริเวณดินแดนเมืองโคระ เป็นพื้นที่แห่งแล้งกันดารว่างเปล่าทำอะไรไม่ได้ ฝิขวัญของชายหญิงที่ตายโดยไร้คู่มิได้แต่งงาน จะต้องมาอาศัยอยู่ที่นี้และจะถูกเรียกว่า บ่าวเฒ่า สาวเฒ่า หรือ คนโคระ คือ คนที่ไม่ได้แต่งงาน ไม่มีสามี ไม่มีลูก ตายไปขวัญจะมีลักษณะเศร้าหมอง เหงาและร้องไห้ตลอดเวลา

เมื่อการแต่งงานเป็นจุดเริ่มต้นของชีวิตที่สมบูรณ์และน่ายินดี พิธีแต่งงานของไทยทรงดำตำบลหนองปรุง จึงค่อนข้างยิ่งใหญ่ เรียกพิธีนี้ว่า กินดอง หรือ กินหลง จัดขึ้นเพื่อเป็นเกียรติ เป็นสิริมงคลแก่คู่บ่าวสาว รวมทั้งเป็นการประกาศให้ญาติพี่น้องของทั้งสองฝ่ายได้รู้จักกัน และคนในสังคมจะได้รับรู้ถึงการเป็นสามีภรรยาของหนุ่มสาวทั้งคู่ ซึ่งสิ่งสำคัญที่สุดของความเชื่อในพิธีแต่งงาน คือ การแสดงความเคารพและบอกกล่าวให้ผีเรือนของทั้งสองฝ่ายได้รับรู้ถึงการที่หนุ่มสาวจะเข้ามาเป็นเครือญาติในตระกูลด้วย (บุญส่ง จำปีหอม, สัมภาษณ์, 10 มกราคม 2555) ทั้งนี้ ประเพณีการแต่งงานของชาวไทยทรงดำ จะมีความแตกต่างกันออกไปตามตระกูล คือตระกูลผู้ทำวและตระกูลผู้น้อย เดิมผู้ทำวนิยมแต่งงานกับผู้ทำว ผู้น้อยก็แต่งงานกับผู้น้อย ถ้าฝ่ายใดเป็นผู้ทำวจะต้องจัดงานแต่งแบบผู้ทำว เช่น ในกรณีที่ฝ่ายชายเป็นผู้้น้อย ฝ่ายหญิงเป็นผู้ทำว ต้องจัดงานแบบผู้ทำว แต่หลังจากแต่งงานแล้วผู้หญิงต้องเข้าถือผีฝ่ายชาย (วาสนา อรุณกิจ, 2528, หน้า 84) และการแต่งงานของไทยทรงดำในแต่ละหมู่บ้าน อาจมีรายละเอียดแตกต่างกันไป แต่ยังคงไว้ซึ่งขั้นตอนสำคัญของความเชื่อในการแต่งงาน ที่มีอยู่ 4 ขั้นตอน คือ ส่ง สู่ สา และ ส่ง ซึ่งบางกรณีอาจไม่เป็นไปครบทั้ง 4 ขั้นตอนเหล่านี้ก็ได้ (อภิภูวัฒน์ โพธิ์सान, 2552, หน้า 160) แต่ละขั้นตอนมีรายละเอียดของความเชื่อ ดังนี้

2.1.1 ความเชื่อที่มีในขั้นตอนการส่ง

เมื่อความรักของหนุ่มสาวที่มีสัมพันธ์ทางใจให้แก่กัน ส่วนใหญ่จะเป็นผลสืบเนื่องตั้งแต่ครั้งไปอ่อนกอนฟ้อนแคน และไอ้สาวที่ข่วง จนถึงขั้นต้องการจะแต่งงาน เพื่อใช้ชีวิตคู่ร่วมกัน ผู้ชายจะตกลงกับหญิงสาวก่อนว่าจะให้พ่อแม่มาสู่ขอในวันใด เพื่อที่หญิงสาวจะได้บอกพ่อแม่ให้เตรียมตัวไว้ ซึ่งตามมารยาทแล้วฝ่ายหญิงจะต้องจัดเตรียมอาหารไว้ต้อนรับฝ่ายชายด้วย ดังที่ชบ เต่าทอง (สัมภาษณ์, 11 มกราคม 2555)¹) ได้เล่าว่า การไปพูดคุยกันระหว่างผู้ใหญ่ฝ่ายชายกับผู้ใหญ่ฝ่ายหญิง ไทยทรงดำจะเรียกการไปนี้ว่า ไปลมเมีย (มาจากคำว่า ไอลม ที่แปลว่าพูดคุย) ซึ่งก็คือการไปพูดคุยทาบถามขอลูกสะใภ้นั่นเอง ความเชื่อที่มีในขั้นตอนการ ส่ง จึงเริ่มที่ความเชื่อในการไปลมเมีย

2.1.1.1 ความเชื่อในการไปลมเมีย

เป็นการที่ญาติฝ่ายผู้ชายนำผู้ใหญ่ฝ่ายตน ซึ่งเรียกว่า เจ้าแก้ว ที่มีดังนี้ 1. ญาติผู้ใหญ่ของผู้ชาย คือ พ่อ แม่ หรือ ปู่ ย่า ตา ยาย 2. ผู้อาวุโสที่รู้ฮึดคองของไทยทรงดำ เป็นอย่างดี และเป็นที่ยู้งักนับถือของทั้งฝ่ายชายและฝ่ายหญิง จำนวน 1 คน และ 3. คู่สามีภรรยาที่อยู่กันพร้อมสมบุญธรมั่นคง โดยมากจะเป็นญาติ ๆ ซึ่งจะเป็นลุงหรือป้าของฝ่ายชายหรือไม่ใช่ญาติแต่นับถือกับบ้านฝ่ายชายก็ได้ โดยจำนวนคนในคณะที่ไป ลมเมีย ต้องไปเป็นจำนวนคู่ คือ 4 คน หรือ 6 คน เพื่อเป็นการเอาเคล็ดคำว่า คู่ ให้ดูเป็นมงคลกับชีวิตคู่ ดังเห็นได้ว่า ผู้เฒ่าผู้แก่ของสังคมไทยทรงดำเป็นผู้อาวุโสที่มีเกียรติเป็นอย่างมากในการไปทาบทามสู่ขอหญิงสาว จำเป็นต้องพาญาติผู้ใหญ่ฝ่ายชายไปเป็นหลักประกันว่า คำพูดทุกอย่างเชื่อถือได้ มีความเห็นชอบและร่วมรับรู้ในการกระทำในครั้งนี้ (ดา โกลาวัลย์, สัมภาษณ์, 10 มกราคม 2555) การไปลมเมีย ห้ามส่งคนที่มีอายุน้อยและคนที่ไม่ใช่พ่อแม่ของฝ่ายชายไปเป็นเจ้าแก้วเด็ดขาด (ในกรณีพ่อแม่ของฝ่ายชายยังมีชีวิตอยู่) เพราะจะไม่เป็นที่เชื่อถือของญาติฝ่ายหญิงและถือเป็นการไม่ให้เกียรติเป็นอย่างมาก และฝ่ายหญิงจะมองว่า ญาติผู้ใหญ่ฝ่ายชายไม่ได้รับรู้และไม่ยินดีรับตนเป็นสะใภ้ อีกทั้งหากเกิดการผิดคำพูดของฝ่ายชาย จะทำให้เป็นที่เสียหายต่อตัวหญิงสาวและครอบครัวได้ จึงต้องพาผู้อาวุโสที่สังคมนับหน้าถือตาไปด้วย เพื่อเป็นสื่อกลางในการพูดคุยและเป็นพยานในการรับรองคำพูดของทั้ง 2 ฝ่าย (ทองหล่อ อิมอก, สัมภาษณ์, 13 กุมภาพันธ์ 2555) การไปลมเมียให้กับลูกชายในครั้งแรก เรียกว่า ไปเจ้าะ (มูลนิธิไทยทรงดำประเทศไทย, 2548, หน้า 72) คณะของฝ่ายชายทุกคนต้องสวมใส่เสื้อสีหรือเอาเสื้อสีคล้องคอไปด้วย เพราะเสื้อสีที่สวมใส่หรือคล้องคานั้นตามคติความเชื่อของไทยทรงดำจะสื่อแสดงว่า การไปพูดคุยในครั้งนี้เป็นการไปพูดแบบจริงจังและเป็นทางการ ดังที่ อภิภูวัฒน์ โพธิ์สาน (2552, หน้า 156) ได้กล่าวเปรียบผู้ที่ใส่เสื้อสีไว้เป็นเช่นผู้พิพากษาที่สวมใส่เสื้อครุยหรือเสื้อเนติ ผู้อยู่บนบัลลังก์ศาล ที่บุคคลต้องเชื่อถือและเคารพเชื่อฟัง

การไปลมเมียในครั้งแรก ผู้ใหญ่ฝ่ายหญิงอาจจะปฏิเสธฝ่ายชายด้วยความสุภาพ ด้วยการบอกว่า ขอถามลูกสาวตนก่อน และขอให้ลูกสาวได้ใช้เวลาตัดสินใจด้วย 2-7 วัน ซึ่งการขอเวลานี้ เป็นธรรมเนียมแสดงถึง การสงวนท่าทีของความเป็นหญิงไว้แต่พองาม ไม่ใช่มีคนมาขอแล้วจะรีบยกลูกสาวให้ทันที ถือว่าเป็นเรื่องที่ไม่ค่อยงามเท่าไร (ทุเรียน เจือจาม, สัมภาษณ์, 10 มกราคม 2555) การที่ฝ่ายหญิงปฏิเสธฝ่ายชายในการมาลมเมียในครั้งแรก ไม่ใช่การหักหน้าหรือการไม่ให้เกียรติฝ่ายชายแต่อย่างใด แต่เป็นการเว้นช่วงระยะเวลาให้ญาติฝ่ายหญิงได้สืบประวัติของฝ่ายชายให้ถี่ถ้วนว่าเป็นคนดีมาน้อยเช่นใด วงศาคนญาติเป็นอย่างไร สมควรที่จะรับมาร่วมเกี่ยวดองเป็นญาติกันหรือไม่ (บุญส่ง จำปีหอม, สัมภาษณ์, 10 มกราคม 2555) ส่วน

ฝ่ายชายเมื่อกลับไปแล้วและเห็นท่าทีของฝ่ายหญิงว่า น่าจะยินยอมยกลูกสาวให้แน่ ฝ่ายชาย จะเตรียมตัวไปลงเมียที่บ้านฝ่ายหญิงอีกเป็นครั้งที่ 2 หลังจากครบกำหนดที่ฝ่ายหญิงขอเวลาไว้ การไปครั้งนี้ เรียกว่า ไปปอง หรือการไปขอสาว เพื่อไปเจรจาถามไถ่คำตอบจากพ่อแม่ของฝ่าย หญิง ในครั้งนี้ฝ่ายชายจะนำห่อหมากพลูมวงคลและบุหรี โดยให้หญิงสาว 2 คน เป็นผู้ถือห่อหมาก พลูมาด้วย จำนวน 2 ชุด นำไปวางไว้ต่อหน้าพ่อแม่ฝ่ายหญิง เพื่อเป็นการแสดงความเคารพและ ให้เกียรติ ซึ่งส่วนใหญ่หนุ่มสาวมีใจให้กันมาก่อนแล้ว ก็จะตกลงกันได้ในครั้งนี้ (บุญช่วย แยกวัง, สัมภาษณ์, 2 มีนาคม 2555) แต่มีกรณีที่ฝ่ายชายหนุ่มชอบ ส่วนหญิงสาวไม่ชอบ แม้ว่าผู้ใหญ่ทั้ง 2 ฝ่ายจะเห็นว่าทั้งคู่เหมาะสมกัน ก็จะไม่บังคับให้ลูกสาวยอมรับชั้นหมาก แต่หากหนุ่มยังรักอยู่ อาจมีครั้งที่ 3 เป็นครั้งสุดท้ายอีก โดยฝ่ายชายจะทำพิธีตามความเชื่อที่เรียกว่า ส่องไก่ คือ ฝ่ายชายจะไปสู่ขอ โดยนำไก่ต้มสุกถอนขนเรียบร้อยแล้ว จำนวน 1 ตัว นำไปให้ผู้ใหญ่ฝ่ายหญิงดู โดยมีความเชื่อว่า ให้นำไก่ที่เอาของไก่ หากเหยียดตรงสวย แสดงว่าหนุ่มสาวเป็นเนื้อคู่กัน สวาก็จะ ยินดีตกลงยอมรับในคำทำนายนั้น (ผวน ยอดแก้ว, สัมภาษณ์, 14 กรกฎาคม 2555) เมื่อตกลง กันได้ โดยหญิงสาวเต็มใจที่จะแต่งงานและพ่อแม่ของฝ่ายหญิงยินยอมที่จะยกลูกสาวให้ ขั้นตอน ต่อไปจะเป็นการเจรจาตกลงกันว่า จะแต่งงานกันเมื่อใด ส่องไว้ก่อนหรือส่องพร้อมกับ สู่ และ สวากันอย่างไร หรือว่าแต่งงานกันแล้ว จะทำพิธี ส่ง เจ้าสาวไปบ้านเจ้าบ่าวทันที รวมทั้งตกลงเรื่องค่า สิ้นสอดทองหมั้นด้วย

2.1.1.2 ความเชื่อในการส่องขันหมากน้อย

เมื่อตกลงกันเป็นที่เรียบร้อยแล้ว ฝ่ายชายจะดำเนินขั้นตอนต่อไป ของการส่อง เรียกว่า ส่องขันหมากน้อย มีความหมายเท่ากับการหมั้น ซึ่งสิ่งของที่ใช้ในพิธีหมั้น เจ้าบ่าวจะเป็นฝ่ายจัดหาทั้งหมดและนำไปให้ฝ่ายหญิง สำหรับผู้ทำว ใช้กะเหล็ก จำนวน 4 อัน ในกะเหล็กแต่ละอันจะใส่หมาก 80 ลูก พลู 4 ห่อ ถ้าเป็นผู้น้อย ใช้จำนวนครึ่งหนึ่งของผู้ทำว โดย ใช้กะเหล็ก จำนวน 2 อัน อันหนึ่งสำหรับเจ้าสาว ซึ่งจะเป็นแม่เรือนต่อไป อีกอันหนึ่งสำหรับแม่ยาย (ยง พยายาม, สัมภาษณ์, 10 มีนาคม 2555)

ห่อหมากพลู ไทยทรงดำ เรียกว่า ห่อมะปู้ ถือว่าเป็นของมงคล เชื่อว่า ผู้ที่จะมา ห่อหมากพลูมงคลนี้ ต้องให้คู่ผัวเมียที่มีความสมบูรณ์ในชีวิตคู่ที่ดีเป็นผู้ห่อ เป็นการถือเคล็ดว่า คู่ แต่งงานใหม่จะได้มีชีวิตคู่ที่สมบูรณ์ยืนยาว เช่นเดียวกับคู่ของผู้ที่ห่อมะปู้ให้ และต้องให้หญิงสาว ที่ยังไม่ได้แต่งงาน เป็นผู้ถือห่อหมากพลูมงคล เนื่องจากหญิงสาวที่ยังไม่ได้แต่งงาน ในสังคมไทย ทรงดำจะถือว่าเป็นหญิงสาวบริสุทธิ์ ซึ่งมีความหมายหรือนัยยะที่สื่อว่า การกระทำครั้งนี้มีแต่ ความบริสุทธิ์ใจ อีกทั้งในความเชื่อของไทยทรงดำยังมีอีกว่า กะเหล็ก ที่หญิงสาวบริสุทธิ์จะพาไป

เป็นคู่ เปรียบเหมือนคน 2 ฝ่ายจะมารวมเป็นญาติกันและความบริสุทธิ์ใจของหนุ่มสาวที่มีให้แก่กัน จะมารวมกัน (ทองพูน ยอดหอม, สัมภาษณ์, 10 มกราคม 2555) เมื่อฝ่ายชายได้นำของหมั้นมาให้ ฝ่ายหญิงแล้ว ฝ่ายหญิงจะนำสิ่งของทั้งหมดไปวางที่กะล่อห้อง เพื่อบอกกล่าวให้ผีเรือนรับรู้ ทั้งนี้ ปิ่น เชื้อ (สัมภาษณ์, 3 มีนาคม 2555) ได้อธิบายว่า หญิงสาวคนใดที่ได้ผ่านพิธีนี้ ไทยทรงดำ เรียกว่า ห่อมะปูดกลางบ้าน หมายถึง เข้าตามตรอกออกตามประตู มีผีเรือนรับรู้รับทราบและเป็นพยานในการส่งด้วยห่อมะปูดแล้ว ห่อมหากพลูหรือห่อมะปูดนี้จะเป็นสัญลักษณ์ของการหมั้นหมาย จับจองหญิงสาว เป็นการขอสืบทิดกับพ่อแม่ของฝ่ายหญิงเรียบร้อยแล้ว ถือเป็นอันเสร็จพิธีส่ง ซึ่งในปัจจุบัน ขั้นตอนนี้นิยมกระทำในวันแต่งงานใหญ่ในวันเดียวควบคู่กันไป เนื่องจากความสะดวกและป้องกันปัญหาอีกหลายประการที่อาจจะมีเกิดขึ้น ดังจะกล่าวต่อไป

เมื่อผ่านขั้นตอนการส่งห่อมะปูดตามความเชื่อไปได้ 2-3 วัน ฝ่ายชายจึงจะสามารถไปมาหาสู่หญิงสาวได้ เรียกการมาหาหญิงสาวหลังจากนี้ว่า มาหยามห่อมะปูด หมายถึง มาเยี่ยมห่อมหากห่อมพลูหรือส่งห่อมะปูด ฝ่ายชายจะมาค้างที่บ้านฝ่ายหญิงได้ โดยไม่ถือว่าเป็นการผิดผี ในอดีตฝ่ายชายอาจร่วมหลับนอนกับหญิงในช่วงนี้ได้ แต่การกระทำเช่นนี้ หากอยู่กันนานไปจนมีลูกด้วยกัน แต่ยังไม่ได้ทำพิธีแต่งงานใหญ่ที่มีขั้นตอนไหว้เฮาผีเรือนตามความเชื่อแล้ว ลูกที่เกิดมาอาจจะไม่ค่อยแข็งแรงหรือเจ็บป่วยสม่ำเสมอ ทำให้ชายหญิงต้องมาจัดพิธีไหว้เฮา ให้ผีเรือนรับทราบที่หลังก็มี (บุญช่วย แยกจริง, สัมภาษณ์, 2 มีนาคม 2555) ดังนั้น ในช่วงที่ชายหนุ่ม ได้มาหยามห่อมะปูด อาจมีพ่อแม่ในบางครอบครัวไม่อนุญาตให้ฝ่ายชายร่วมหลับนอนกับหญิงสาว เนื่องจากเกรงปัญหาที่อาจมีเกิดขึ้นหลังจากนี้ (เลียบ แห่งหน, สัมภาษณ์, 10 มกราคม 2555) ขั้นตอนการมาหยามห่อมะปูด ของสังคมไทยทรงดำตำบลหนองปรอง จึงมีอยู่ 2 รูปแบบ คือ ส่งก่อนแต่งที่หลัง และส่งพร้อมกับแต่ง ที่สามารถเป็นตัวเลือกให้กับความพร้อมของทั้งสองฝ่ายได้ตามแต่สะดวก ส่วนฤกษ์ดีสำหรับการเตรียมงานแต่ง เรียกว่า ไปนัด ซึ่งจะใช้วันดีของฝ่ายชายเท่านั้น ดังที่ บุญส่ง จำปีหอม (สัมภาษณ์, 10 มกราคม 2555) อธิบายว่า วันดี ต้องเป็นวันว่างซึ่งไม่ตรงกับวันตาย วันเนาหรือวันเก็บกระดูกของบรรพบุรุษฝ่ายชาย ส่วนเดือนที่ใช้ทำพิธีนิยมเป็นเดือนคู่ เพราะเชื่อว่าจะเป็นสิริมงคลสำหรับชีวิตคู่ เช่น เดือน 4 เดือน 6 และเดือน 12 ซึ่งสอดคล้องกับที่ สนิท อุปมา (สัมภาษณ์, 11 มกราคม 2555) ได้เล่าว่า คนที่จะแต่งงานควรแต่งในเดือนคู่ เอาเคล็ดความเป็นมงคลของเลขคู่ จึงจะมีความอุดมสมบูรณ์ ทำมาหากินอยู่ด้วยกันสุขสบาย หากแต่งในเดือน 12 จะมีข้าวใหม่ปลามันและมีอยู่มีกินอย่างอุดมสมบูรณ์ ห้ามแต่งงานเดือนอ้ายหรือเดือน 1 เดือน 3 เดือน 5 เพราะเป็นเดือนคี่ เชื่อว่าไม่เหมาะกับการแต่งงาน อีกทั้งในเดือนอ้าย เป็นช่วงเวลาเก็บเกี่ยว เดือนสาม เป็นเดือนจัดเตรียมเสื้อผ้าเครื่องนุ่งห่ม เดือนห้า

เป็นเดือนที่มีอากาศร้อน น้ำและอาหารไม่อุดมสมบูรณ์ รวมทั้งห้ามแต่งงานในราวกลางเดือน 8 เดือน 9 เดือน 10 และเดือน 11 เพราะความเชื่อที่ว่า เป็นเดือนที่ผีเรือน ไปเฝ้าถน จึงห้ามจัดพิธีแต่งงาน เพราะในพิธีแต่งงาน ต้องมีชั้นตอนที่เรียกว่า ไหว้เฮาผีเรือน เพื่อเป็นการแสดงความเคารพผีเรือน หากจัดงานในช่วงนี้ ผีเรือนจะไม่ได้รับรู้ในการกระทำพิธีกรรมของลูกหลานด้วย นอกจากนี้ ลอย เสี่ยงจ้อย (สัมภาษณ์, 25 มกราคม 2555) ยังได้กล่าวว่า ห้ามแต่งงานในเดือนที่มีจันทรคราสอีกด้วย เพราะเหตุการณ์จันทรคราส สามารถเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า กบกินเดือน เชื่อว่า จะเป็นการสื่อถึงการพลัดพราก อีกฝ่ายจะกินอีกฝ่ายหนึ่ง (จะต้องมีฝ่ายหนึ่งตาย หลังจากแต่งงานกันไปแล้ว) นิยมกำหนดวันแต่งงานให้ตรงกับเดือนคู่ข้างขึ้น เพราะถือเสียง ขึ้น ของคำว่า ข้างขึ้น จะทำให้การทำพิธีต่าง ๆ ในวันแต่งงานและทำอะไรในวันข้างขึ้น เป็นไปในลักษณะดีขึ้นและเจริญรุ่งเรืองยิ่ง ๆ ขึ้นไป ตรงกับสำนวนไทยทรงดำ ว่า เอ็ดหมานเอ็ดขึ้น (อภิญวัฒน์ โพธิ์สาน, 2552, หน้า 160)

เมื่อกำหนดวันเรียบร้อยแล้ว ทั้งฝ่ายชายและฝ่ายหญิงต้องเตรียมของจำเป็นที่จะใช้ในพิธีแต่งงานและเตรียมบอกแขกมาकिनดอง เพื่อเป็นพยานในการแต่งงานของบ่าวสาวในครั้งนี้ด้วย โดยมีการจัดเตรียมการของฝ่ายหญิง คือ 1. ชุดเจ้าสาว เป็นเสื้อฮี กับผ้าชิ้นลายแดงโม และ 2. ที่นอน 1 คู่ หมอน 1 คู่ ผ้าห่ม 1 หลัง (มุ้งสีดำ) ส่วนฝ่ายชายต้องจัดเตรียม ดังนี้

จัดขันหมากและเตรียมเชิญหมอบพิธี เรียกว่า องลามา (ลามา ผู้ทำหน้าที่เจรจาในแต่ละชั้นตอน) ชั้นหมาก จัดเป็นเลขคู่ เพราะเชื่อว่าทุกคนต้องมีคู่ ทำให้ไม่ขาดคู่และเป็นมงคลแก่บ่าวสาว

กะเหล็บ ในพิธีแต่งงานใช้เป็นภาชนะใส่หมากพลู ยาสูบ เหล้า ของทั้งหมด เชื่อว่าเป็นสิ่งมงคลและเป็นสื่อสัญลักษณ์ แสดงให้เห็นถึงความขยันหมั่นเพียรของฝ่ายชาย เนื่องจาก หมู่มไทยทรงดำในอดีตจะต้องสานกะเหล็บได้ เพื่อแสดงถึงความสามารถในการอดทนที่จะทำสิ่งที่ยาก ๆ ให้ผ่านไปให้ได้ หากทำได้ก็จะนำพาครอบครัวให้ผ่านพ้นอุปสรรคต่าง ๆ ไปได้เช่นกัน (ยง พยายาม, สัมภาษณ์, 10 มีนาคม 2555)

หมากพลู เป็นสิ่งแสดงความเคารพบูชาผีบรรพบุรุษ เชื่อว่าทำให้เกิดความมีโชคลาภ และหมากยังเป็นเครื่องหมายถึงความมีน้ำใจเอื้อเฟื้อต่อกัน (สวรรณค์ จำปาจิต, สัมภาษณ์, 7 มิถุนายน 2555)

สตางค์ ใช้รองขันหมาก เชื่อว่าให้คู่บ่าวสาวใช้เป็นทุนในการประกอบอาชีพ ไบเงินไบทอง ใช้รองในการจัดขันหมาก เชื่อว่า คู่บ่าวสาวจะมั่งมีเงินทอง ถั่วเขียว ใช้รองในการจัดขันหมาก เชื่อว่าทำให้ร่ำรวย เจริญออกงาม อุดมสมบูรณ์ และใส่ผักแพง ไบตอง หิน ใช้ใน

การจัดชั้นหมาก เชื่อว่าทำให้คู่บ่าวสาวมีใจคอหนักแน่น เยือกเย็น และมีอุดมสมบูรณ์ในชีวิตครอบครัว ต้นกล้วยและต้นอ้อย อย่างละ 1 ต้น ตามความเชื่อว่า ต้นกล้วยเป็นพืชที่ปลูกและเจริญเติบโตง่าย อีกทั้งเป็นพืชที่สามารถแตกหน่อออกกอไปได้อย่างรวดเร็ว ให้ผลเป็นหวีเป็นเครือครวระมาก ๆ ถือเป็นสัญลักษณ์ของความอุดมสมบูรณ์ เปรียบเสมือนการมีชีวิตคู่ที่เจริญงอกงามต่อไป ส่วนอ้อยมีความหวาน เชื่อว่า คู่บ่าวสาวจะมีความอ่อนหวานให้แก่กันและรักกันยืนยาว (ถนอม คงยิ้มละมัย, 5 มกราคม 2555)

ชุดเจ้าบ่าว ประกอบด้วย เสื้อฮู้ (ใช้ใส่ไปไหว้ผีเรือนในห้องผีเรือน เชื่อว่าเป็นการให้ความเคารพผีเรือน) กอบ มีดอโต้พร้อมฝักมีดและย่ามแดง (ใช้เป็นสื่อสัญลักษณ์แสดงถึงความขยันหมั่นเพียรในการทำมาหากินของฝ่ายชาย) เพื่อนเจ้าบ่าว ผู้ท้าวใช้ 8 คน ผู้น้อยใช้ 6 คน

ปานขวัญ 1 ที่ สำหรับทำพิธีรับขวัญเจ้าสาว (เฉพาะที่บ้านหนองจิก หมู่ที่ 1 ตำบลหนองปรุง พิธีรับขวัญหรือทำขวัญจะกระทำเมื่อฝ่ายหญิงแต่งเข้าผีเรือนฝ่ายชาย)

2.1.1.3 ความเชื่อในพิธีแต่งงาน (ไหว้เฮาผีเรือน)

พิธีแต่งงานของไทยทรงดำตำบลหนองปรุง เป็นพิธีกรรมที่จัดขึ้น เพื่อให้ญาติของทั้งสองฝ่ายได้รับรู้และรู้จักกัน ซึ่งการรับรู้นั้นต้องได้รับรู้ทั้งญาติที่เป็นผีและญาติที่เป็นคน (หยด จอกถม, สัมภาษณ์, 10 มกราคม 2555) โดยให้ความสำคัญกับความเชื่อในการไหว้ผีเรือน เพื่อบอกกล่าวให้ผีเรือนรับทราบ เรียกว่า ไหว้เฮาผีเรือน โดยมีการเตรียมการทั้งฝ่ายชายและฝ่ายหญิง โดยวันก่อนวันแต่งงานจริง 1 วัน เรียกว่า วันสุกดิบ ฝ่ายเจ้าบ่าวต้องให้ลามาหมาไปมอบให้ฝ่ายบ้านเจ้าสาว เพื่อใช้เตรียมทำอาหารเลี้ยงแขกที่จะมาในงานแต่งงาน เมื่อถึงวันจริง พิธีการจะเริ่มขึ้นตอนเช้า เวลาประมาณ 07.30 นาฬิกา ในกรณีที่ฝ่ายเจ้าบ่าวยังไม่ได้ทำพิธีสอง ให้ทำในช่วงเช้าของวันแต่ง โดยฝ่ายเจ้าบ่าวจะมาทำพิธีสองในกะล่อห้องของบ้านเจ้าสาว โดยมีพ่อแม่และญาติผู้ใหญ่ รวมทั้งลามาของฝ่ายเจ้าสาว คอยเจรจากับฝ่ายเจ้าบ่าวอยู่ในพิธีนั้นด้วย หลังจากทำพิธีสองเสร็จแล้ว ในปัจจุบันฝ่ายเจ้าสาวจะแทรกพิธีแบบไทยไว้ด้วย คือ มีการรดน้ำสังข์ให้กับคู่บ่าวสาว จากนั้น ขบวนขันหมากของฝ่ายเจ้าบ่าว จึงจะยกเคลื่อนไปยังบ้านเจ้าสาว (ลอย เสียงจ้อย, สัมภาษณ์, 25 มกราคม 2555) ขบวนขันหมากของเจ้าบ่าว เชื่อกันว่า เป็นขบวนแห่งความมงคล เริ่มด้วยการเคลื่อนขบวนขันหมากที่มีอุปกรณ์ครบถ้วนของฝ่ายเจ้าบ่าว มีองลามาเดินนำหน้าพร้อมเจ้าบ่าวและคณะ เพื่อนเจ้าบ่าวอุ้มขันหมากเอก จำนวน 2 คน ตามด้วยสาวน้อยเป้กะเหล็บ (หญิงสาวที่ทำหน้าที่สะพายกะเหล็บมงคล) จำนวน 4 คน สำหรับผู้ท้าว และ 2 คน สำหรับผู้น้อย ส่วนคนอื่น ๆ ในขบวนจะช่วยกันถือของมงคลสำคัญต่าง ๆ อาทิ ขนมหันอับ หาบเหล้า หาบที่นอน

ไปยังบ้านเจ้าสาว เมื่อมาถึงบ้านเจ้าสาว ขบวนขันหมากจะหยุดรออยู่ด้านนอกบ้าน เพื่อให้ฝ่ายเจ้าสาวได้กล่าวเชิญความมงคลเข้าบ้าน โดยเริ่มที่องคมนตรีฝ่ายชาย กล่าวว่ วันนี้ฤกษ์ดีบ้านนี้คงไม่ถือสาจะขอขึ้นบ้าน ล่ามทางฝ่ายหญิงจะตอบว่า ไม่ถือสา นำความมงคลมาสู่บ้านขอเชิญขึ้นบ้าน (ดำ โกลาวัลย์, สัมภาษณ์, 10 มกราคม 2555) และก่อนที่ขบวนขันหมากจะขึ้นไปบนบ้าน อาจแทรกขั้นตอนพิธีกันประตูเงินประตูทองและพิธีล้างเท้าเจ้าบ่าว ซึ่งขั้นตอนนี้ไม่ใช่พิธีกรรมดั้งเดิมของไทยทรงดำ คงนำมาจากคนไทยพื้นเมืองดั้งเดิม โดยไทยทรงดำนำมาป่นในพิธีกรรมช่วงหลังแล้ว ซึ่งการปิดกันขบวนเจ้าบ่าวด้วยประตูเงินประตูทองจากบรรดาญาติของฝ่ายหญิง จะกันประตู 3 ชั้น โดยจะกันในลักษณะเป็นเชิงสัญลักษณ์แทนประตูจริง ๆ ด้วยการใส่สร้อยทองหรือเข็มขัดนาค มาซึ่งกันขวางทางเดินของขบวนเจ้าบ่าวไว้ ซึ่งสายสร้อยมีค่าที่นำมาที่ขบวนเจ้าบ่าวไว้เป็นเสมือนตัวแทนของ 1. ประตูชัย 2. ประตูเงิน และ 3. ประตูทอง เมื่อเจ้าบ่าวผ่านด่านสามประตูมาแล้ว ต่อไปเป็นพิธีล้างเท้าให้เจ้าบ่าว โดยมีเด็กหญิงที่เป็นน้องหรือญาติผู้น้องของฝ่ายเจ้าสาว เป็นผู้ล้างเท้าให้กับเจ้าบ่าว ซึ่งเป็นน้ำสะอาดผสมมะกรูดและมะนาว โดยใช้ใบตองและก้อนหินใหญ่รองที่เท้าเจ้าบ่าวก่อนล้าง เนื่องจากการล้างเท้าบนใบตองและก้อนหินนั้น จะสะอาดกว่าการล้างเท้าบนพื้นดิน ในพิธีล้างเท้าเจ้าบ่าวนี้ ดารณี เอี่ยมเอิบ (สัมภาษณ์, 15 มกราคม 2555) ได้อธิบายว่า ขั้นตอนนี้ไม่ใช่พิธีกรรมของไทยทรงดำ แต่เป็นธรรมเนียมการแต่งงานของชาวไทยภาคกลาง เนื่องจากในอดีตยังไม่มีการทำสวมใส่ การเดินทางมาจากที่อื่นทำจึงเปราะเปื้อนดิน ที่หน้าบ้านแต่ละหลังจึงมีตุ่มน้ำให้ผู้มาเยือนได้ล้างเท้าให้สะอาดก่อนขึ้นบ้าน ต่อมาเมื่อมีการทำสวมใส่จึงทำให้เท้าไม่ต้องเปราะเปื้อนดิน พิธีล้างเท้าจึงไม่ใช่การล้างเท้าจริง ๆ แบบในอดีตแล้ว คงกระทำเพียงเชิงสัญลักษณ์ด้วยการเปลี่ยนมาใช้กานมะยมแก้วกานจุ่มน้ำในขันที่เตรียมไว้ แล้วประพรมบนเท้าเจ้าบ่าว เมื่อล้างเท้าเจ้าบ่าวเสร็จแล้ว เจ้าบ่าวจะต้องให้ซองเงินหรือสิ่งของเล็กน้อยกับเด็กที่มาล้างเท้าเป็นการตอบแทน จากนั้นอาจจะมีการแก้มเจ้าบ่าวโดยนำรวงเท้าไปช้อน แล้วเรียกค่าไถ่จากเจ้าบ่าว เป็นการหยอกล้อเพื่อสร้างความสนุกสนานให้กับงานแต่งงาน

จากนั้นญาติผู้ใหญ่ฝ่ายเจ้าสาวจะออกมารับ โดยให้คู่ผู้เฒ่าที่มีประวัติของการครองเรือนที่ดี ให้มาเป็นผู้เชิญขันหมากเข้าไปในบ้าน และบรรดาญาติจะจูงมือเจ้าบ่าวขึ้นมาบนบ้าน จากนั้นพิธีกรผู้หญิง (ไม่ใช่องคมนตรี) เรียกว่า แม่ป้าเฮา จะพาเจ้าสาว ที่สวมเสื้อสี ออกมาทักพ่อแม่เจ้าบ่าว เรียกว่า มาตัก โดยแม่ป้าเฮาจะพาไปไหว้คนที่เป็แม่ก่อนคนอื่น จากนั้นแม่ป้าเฮา จะนำเจ้าสาวไปอยู่ที่ห้องใดห้องหนึ่งไม่ให้ออกมาร่วมพิธี จากนั้น คณะของเจ้าบ่าวผู้ท้าวใช้ 8 คน คือ ล่าม 1 คน เจ้าบ่าว 1 คน และเพื่อนเจ้าบ่าว 6 คน หากเป็นผู้เฒ่าใช้เพื่อน

เจ้าบ่าว 4 คน คือ ล่าม 1 คน เจ้าบ่าว 1 คน และเพื่อนเจ้าบ่าว 2 คน จะนำขันหมากเข้าไปวางสินสอดทองหมั้น ตามจำนวนที่ตกลงกันได้ โดยเจ้าบ่าวจะมอบเงินจำนวนหนึ่ง ให้กับพ่อแม่ของเจ้าสาว เป็นเงินที่นอกเหนือจากเงินสินสอดที่ตกลงกันได้ เงินจำนวนนี้ เรียกว่า เงินตามแม่โค ซึ่งหมายถึง เงินค่าตัวของแม่ฝ่ายหญิงที่เคยได้รับเป็นค่าตัวเท่าใด เช่น อาจเป็น 10 - 20 บาท ลูกสาวก็จะได้รับจำนวนเท่านั้น เป็นธรรมเนียมปฏิบัติกันสืบต่อมา แม้ค่าของเงินจะต่างกัน (โล๊ะ ชุ่นเป็นนิจย, สัมภาษณ์, 28 กุมภาพันธ์ 2555) ความเชื่อเกี่ยวกับการนำเงินมาวางเพิ่มเติมยังเป็นการสื่อถึง เงินทองที่ออกเงยเพิ่มขึ้นมากกว่าเดิม ดังที่ ถนอม คงยิ้มละมัย (สัมภาษณ์, 5 มกราคม 2555) อายุ 67 ปี กล่าวว่า ค่าสินสอดทองหมั้นในอดีต นิยมตั้งราคาเป็นเงินไม่เกิน 1 ชั่ง (80 บาท) ซึ่งแม่ของตนเมื่อยังสาว ได้แต่งงานด้วยเงินค่าสินสอด 20 บาท พอตนเองแต่งงานฝ่ายเจ้าบ่าวก็ต้องวางเงินตามแม่โค จำนวน 20 บาท ซึ่งสอดคล้องกับที่ ด้า โกลาวัลย์ (สัมภาษณ์, 10 มกราคม 2555) อายุ 85 ปี ได้กล่าวว่า ในอดีตเรื่องค่าสินสอดทองหมั้นจะแตกต่างกันไม่แพ้มาก สมัยหนุ่ม ตนได้แต่งงานเมื่ออายุ 24 ปี ไปขอแต่งงานสาวด้วยค่าสินสอดทั้งหมด 80 บาท ไม่ได้แต่งงานเป็นแสนเป็นล้านบาทเหมือนสมัยนี้

จากนั้นเมื่อองلامทั้งฝ่ายเจ้าบ่าวและฝ่ายเจ้าสาวได้ตรวจนับเงินทอง แล้วพ่อแม่ฝ่ายเจ้าสาวจะวางเงินเพิ่มเติม เรียกว่า เงินปิดประตู แต่ต้องลงด้วยเลขคู่ เพื่อความเป็นมงคลในชีวิตคู่ ซึ่งในช่วงนี้อาจแทรกธรรมเนียมอีกอย่างของชาวไทยดั้งเดิมเข้าไป คือ การให้ผู้ใหญ่ทั้งสองฝ่ายช่วยกันโรยข้าวตอก ดอกบานไม่รู้โรย ดอกดาวเรือง ถั่วและงา ลงบนสินสอด เพื่อเป็นการให้พรให้กับคู่บ่าวสาวได้เจริญอกงามเหมือนถั่วเหมือนงาและเจริญรุ่งเรืองเหมือนดอกดาวเรือง รวมทั้งให้มีความรักยืนยาวเหมือนดอกบานไม่รู้โรย (หัด มั่งมี, สัมภาษณ์, 28 กุมภาพันธ์ 2555) แล้วเจ้าบ่าวจะมอบสินสอดให้พ่อแม่เจ้าสาวนำไปเก็บ โดยมีล่ามนำกล่าวกับพ่อของเจ้าสาว (ดูคำกล่าวใน ความเชื่อในพิธีมอบลูกเขย) จากนั้นคณะฝ่ายเจ้าสาว ผู้ท้าว ใช้ 4 คน คือ ล่าม 1 คน เจ้าสาว 1 คน และเพื่อนเจ้าสาว 2 คน ส่วนผู้น้อยใช้ 2 คน คือ ล่าม 1 คน เจ้าสาว 1 คน จะนำคณะเจ้าบ่าวพร้อมด้วยเพื่อนเจ้าบ่าว นำสินสอดทองหมั้นไปมอบให้กับผีเรือน พร้อมด้วยสิ่งของประกอบด้วย หมูชิ้น ไก่ต้ม เหล้า ขนมจันอับและผลไม้ ไปไหว้ผีเรือนที่กะล่อห้อง โดยฝ่ายเจ้าบ่าวนำเหล้าที่เรียกว่า เหล้าอุ่นฝืนหรือเหล้าฮิต (ผู้ท้าวใช้ 8 ขวด ผู้น้อยใช้เหล้า 4 ขวด) ไปมอบให้ฝ่ายเจ้าสาว หนองกือ (การรินเหล้าใส่ถ้วยที่อยู่กะล่อห้อง ให้ผีเรือนดื่มก่อน) และกล่าวอาสาเพื่อให้ผีเรือนได้รับรู้ เนื่องจากเมื่อแต่งงานแล้วเจ้าสาวจะต้องออกจากผีเรือนของตน ไปนับถือผีทางฝ่ายชายและไปอยู่บ้านของฝ่ายชายต่อไป ผีเรือนจึงต้องรับรู้ ว่า ผู้ที่จะมาเป็นเขยนั้นตกลงจะอยู่รับใช้หรือช่วยทำงานให้กับครอบครัวของพ่อตาแม่ยายเป็นเวลากี่ปี ทั้งนี้ขั้นตอนของการสา

จะมีขึ้นในกรณีที่พ่อแม่ฝ่ายหญิงไม่เรียกสินสอดทองหมั้น ฝ่ายชายจึงต้องเข้าไป อาสา บ้านพ่อตา แม่ยาย ตามจำนวนเวลาที่ตกลงกันไว้ว่ากี่ปี เพื่อทำงานให้พ่อแม่ฝ่ายหญิงเป็นการตอบแทน เว้นแต่ว่าเจ้าสาวจะเป็นลูกคนเดียวของครอบครัว อาจจะต้องตกลงกับฝ่ายชาย ให้มาอยู่กับฝ่ายหญิง เรียกว่า อาสาขาด (สุก มีโชค, สัมภาษณ์, 1 มีนาคม 2555) การแต่งงานในอดีตมี 2 ประเภท คือ 1. การแต่งงานของคนในตระกูลผีผู้ทำว ใช้เหล้า 8 ขวด กะเหล็บ 8 อัน และ 2. การแต่งงานของคนในตระกูลผีผู้น้อย ใช้เหล้า 4 ขวด กะเหล็บ 4 อัน หากแต่งงานกับผีคนละระดับ ให้ยึดพิธีแบบผีผู้ทำวไว้ ซึ่งสิ่งของทั้งหมดนี้ ในปัจจุบันบางบ้านได้ลดจำนวนของลงมา เป็นผู้ทำว ใช้เหล้า 4 ขวด กะเหล็บ 4 อัน ส่วนผู้น้อย ใช้เหล้า 2 ขวด กะเหล็บ 2 อัน (สนั่น โภคัย, สัมภาษณ์, 2 มีนาคม 2555)

ต่อไปเป็นการ ลำไ้ ตามความเชื่อว่าเป็นการไหว้เขาเพื่อขอฝากเนื้อฝากตัว โดยองلامเป็นผู้นำกล่าว เริ่มด้วยการไหว้ผีเรือนตนแรกคือ พ่อของว่าที่พ่อตาคือ ปู่ ต่อด้วย ย่า ลุง แล้วแต่จำนวนผีเรือนในบ้านนั้น หากเป็นผีเรือนชั้นลูกหลานให้เอ่ยชื่อรวมแล้วไหว้ครั้งเดียว ทั้งนี้การลำไ้หรือลำไ้ไหว้เขาเมีย เป็นการไหว้ครั้งเดียวเฉพาะในวันแต่งงานเท่านั้น คือ ยืนเอามือทั้งสองเฉียงไปข้างหน้าประมาณ 45 องศา เขามือวนจากด้านนอกตัวเข้าสู่ในตัวเองจำนวน 12 ครั้ง สำหรับผู้ทำว ส่วนผู้น้อยวน 6 ครั้ง แล้วเอามือขวาจับแขนซ้ายตรงเหนือข้อศอก แล้วคุกเข่าลงให้พร้อมกัน ซึ่งต้องทำให้เข้มแข็ง โดยทำให้แรงจนบ้านสะเทือนได้ยิ่งดี เพราะเชื่อว่ายิ่งทำแรงมาก ๆ ก็อวยิ่งเคารพมาก (สมัย จรรยางาม, สัมภาษณ์, 2 มีนาคม 2555) การลำไ้ของคนในเขตอำเภอเขาย้อย มี 2 แบบ คือ ทำมือลำไ้ (ทำมือวน ๆ แบบเวียนเทียนทำขวัญนาค) แล้วคุกเข่าลงไม่ป่ายแขน แต่แถบจังหวัดนครปฐมยังป่ายแขนอยู่ ดังที่ เมีย อาจเอื้อม (สัมภาษณ์, 5 มิถุนายน 2555) ได้เล่าว่า แต่เดิมน่าจะทำแบบเดียวกันทั้งหมดแต่ลดขั้นตอนลง และถ้าเป็นการแต่งงานของไทยทรงดำ ในเขตตำบลหนองชุมพล เจ้าบ่าวต้องแต่งตัวใส่เสื้อฮีและนุ่งสังฮี สวมงอบ สะพายดาบ สะพายย่าม เป็นชุดเจ้าบ่าวในแบบดั้งเดิม แต่ที่ตำบลหนองปรอง ถ้าจัดพิธีการโดยคนหนองเข้ ผู้ที่เป็นองلامจะเป็นผู้แต่งกายให้เป็นเหมือนเจ้าบ่าวเสียเอง คือ ใส่เสื้อฮีและนุ่งสังฮี สวมงอบ สะพายดาบ สะพายย่าม เมื่อคนในถิ่นอื่นเข้ามาร่วมงานแต่งอาจจะเข้าใจผิดว่าองلامเป็นเจ้าบ่าว ทั้งที่จริงไม่ใช่ เพราะชุดเจ้าบ่าวของไทยทรงดำในเขตตำบลหนองปรองในยุคปัจจุบันนิยมนุ่งกางเกงยีนส์และสวมเสื้อฮีโดยสวมเสื้อที่ปักขาวไว้ด้านใน สวมหมวกงอบ สะพายย่ามแดงและฝักมิด ซึ่งถือว่าเป็นชุดที่สวยงาม ดังนั้นหากเป็นงานแต่งไทยทรงดำในเขตตำบลหนองปรองในบางหมู่บ้าน จะพบว่าผู้ที่ใส่ชุดเจ้าบ่าวจะไม่ใช่เจ้าบ่าว แต่เป็นองلام สำหรับการแต่งกายนี้ ถนอม คงยิ้มละมัย (สัมภาษณ์, 5 มกราคม 2555) เล่าว่า แต่เดิมนั้น ชายไทยทรงดำ ไม่มีการ

สวมเสื้อเชิ้ตไว้ข้างใน คงสวมแต่เสื้อฮีและถุงส่ว่งฮี ทั้งนี้การสวมเสื้อเชิ้ตแขนยาวอยู่ด้านใน น่าจะ
เริ่มมีในรัชกาลที่ 4 เพราะไทยทรงดำได้ใกล้ชิดกับพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว คงได้
เห็นบาทหลวงชาวยุโรปแต่งแล้วเหมาะสม อีกทั้งเสื้อที่ใส่ไว้ด้านในจะช่วยซับเหงื่อ มิให้เสื้อฮี
สกปรกด้วย

เมื่อเสร็จสิ้นการบอกกล่าวให้ผีเรือนรับทราบด้วยการไหว้เฮาผีเรือนเรียบร้อยแล้ว
แล้ว เจ้าบ่าวจะนำเหล้านั้นออกมารินให้พ่อแม่เจ้าสาวดื่ม เรียกว่า การเมีย และในปัจจุบันนี้จะเพิ่ม
พิธีการสวมแหวนหมั้นให้กับเจ้าสาวในขั้นตอนนี้ด้วย โดยเจ้าสาวจะถูกนำตัวมานั่งพับเพียบให้
เจ้าบ่าวสวมแหวน สวมสร้อยคอและสร้อยข้อมือ เมื่อเจ้าสาวได้รับของเสร็จจะยกมือไหว้เจ้าบ่าว
ด้วยการกราบแบบเอาสันมือตั้งฉากกับพื้นไม่แนบกับพื้น แต่ปัจจุบันนิยมไหว้แบบสากล คือ
มือประกบกันอย่างไหว้พระ ซึ่งไม่ใช่พิธีการแบบดั้งเดิมของไทยทรงดำ (วัน จันทรหอม, สัมภาษณ์,
15 มกราคม 2557) เมื่อสวมแหวนหมั้นกันเป็นที่เรียบร้อยแล้ว ต่อไปจะเป็นขั้นตอนของความเชื่อ
ในพิธีมอบมอบลูกเขย

2.1.1.4 ความเชื่อในพิธีมอบลูกเขย

จากการสัมภาษณ์ไทยทรงดำตำบลหนองปรัง เกี่ยวกับความเชื่อในพิธีมอบ
ลูกเขย สำรวย จันทรผ่อง (สัมภาษณ์, 8 มิถุนายน 2557) กล่าวว่า เป็นการขอฝากเนื้อฝากตัวกับ
พ่อแม่และบรรดาญาติผู้ใหญ่ของฝ่ายเจ้าสาว เป็นการแสดงความเคารพอย่างหนึ่ง โดยเริ่มที่ลำม
นำเจ้าบ่าวไปทำพิธีมอบให้ผีเรือนในกะล่อห้องก่อน จากนั้นเจ้าบ่าวไหว้พ่อแม่เจ้าสาว (ไหว้แบบ
เดียวกับไหว้ผีเรือน) โดยมีขันหมากเป็นเครื่องบูชา ในขันหมากจะมีหมาก พลูและปูนแดง พร้อม
กับเหล้า 2 ขวด สำหรับผู้น้อย หรือ 4 ขวด สำหรับผู้ทำว โดยลำมของเจ้าบ่าวจะลำได้แล้วกล่าวว่า
*องปอ องแม เอ้ยนอ ซ่อยผู้ลุมมาช่มเข้าตัวแหวเฮาเอาแปบ เจ้าเป็นปอ
เป็นแมแลช่อยนา*

เจ้าบ่าวจะทำมีอวน ๆ จำนวน 12 ครั้ง สำหรับผู้ทำว และ 6 ครั้ง สำหรับ
ผู้น้อย ตรงคำว่า องปอ องแมเอ้ยนอ และตั้งเอามือขวาตั้งฉากกับแขนซ้าย เมื่อกกล่าวคำว่า ซ่อยผู้ลุม
มาช่มเข้าตัวแหว เอามือชูไปข้างหน้าเฉียง 45 องศา ตรงคำว่า เจ้าเป็นปอเป็นแมแลช่อยนา

แปลว่า คุณพ่อ คุณแม่ครับ ผมเป็นผู้ลุมมาช่มเข้าอ้อนวอนอย่างมีเกียรติ
มาตามแบบแผนที่ดี ท่านคอยเป็นพ่อเป็นแม่ ดูแลสั่งสอนผมนะครับ กล่าวจบแล้วเจ้าบ่าวคุกเข่า
มืออยู่ตรงกลางระหว่างหน้าผากจรดพื้น ต่อจากนั้นเจ้าบ่าวจะนำเหล้า 2 ขวด ถ้าผู้ทำวใช้เหล้า
4 ขวด รินเหล้าให้พ่อแม่เจ้าสาวดื่ม เรียกว่า เมยเหล้า เพื่อขอเป็นลูกเป็นเขย ซึ่งพ่อแม่ก็จะให้พร
เมื่อให้พรเสร็จแล้ว เจ้าบ่าวจะกล่าวรับพรว่า

อุ้มเส่า (ใส่) หัว ปัว (พุง) เส่าเกล้า ยอนเฒ่า ยอนแก่ ยอนมัน ยอนยี่น

ละเลาะ

แปลว่า ขอรับพรใส่หัวพุงพรใส่เกล้า ขอให้อายุมันขวัญยืนอยู่จนเฒ่าจนแก่ละนะ ซึ่งการให้พรจากพ่อแม่ เรียกว่าเป็นการรับไหว้ ซึ่งในอดีตจะไม่รับไหว้ด้วยสิ่งของ แต่ให้เพียงคำอวยพร

เมื่อไหว้พ่อแม่แล้ว ญาติทางฝ่ายเจ้าสาวในลำดับต่อไป จะลุกเข้าไปนั่งและบอกให้เจ้าบ่าวรู้ว่า ตนนั้นฐานะมีเป็นญาติอยู่ในลำดับใด คณะเจ้าบ่าวจะได้ลำดับบอกฝากเนื้อฝากตัว ซึ่งในที่เจ้าบ่าวขณะก้มศีรษะจรดพื้นและเมยเกล้าให้หนี้ ญาติผู้ใหญ่จะกล่าวให้พรเช่นกัน ในปัจจุบันนิยมที่จะเรียกคณะญาติมารวมกันหลายคนทีเดียว ซึ่งเจ้าบ่าวจะมอบสิ่งของตอบแทน เช่น ผ้าไหมหรือผ้าขนหนูให้กับญาติผู้ใหญ่เหล่านั้น และหลังจากที่พิธีไหว้จบลง องلامจะสอนเจ้าบ่าวเป็นคนสุดท้ายว่า เรามาจากเมืองแฉง เมืองทันต์ เมืองลำ เมืองลา เมืองมอญ เมืองมด เมืองหอม ฯลฯ อย่าประพฤติตัวชั่ว เช่น ฆ่าคน ลักทรัพย์ ประพฤติผิดทำนองคลองธรรม อย่าผิดลูกผิดเมียเขา อย่าคดโกง แล้วสอนอีกว่าไปไหนให้บอกพ่อตา แม่ยาย ถ้าอนุญาตให้ไปจึงไป เป็นอันเสร็จพิธีมอบลูกเขย (ยง พยามยาม, สัมภาษณ์, 10 มีนาคม 2555) จากนั้นจะเป็นพิธีมอบลูกสาว

2.1.1.5 ความเชื่อในพิธีมอบลูกสาว

สมัย จรรยางาม (สัมภาษณ์, 2 มีนาคม 2555) เล่าว่า การไหว้ของเจ้าสาวในพิธีนี้เชื่อว่าจะเป็นการไหว้แสดงความเคารพ เพื่อฝากเนื้อฝากตัวกับญาติทางฝ่ายเจ้าบ่าว เริ่มที่ฝ่ายหญิงนำเจ้าสาวมาทำพิธีมอบลูกสะใภ้ให้กับฝ่ายเจ้าบ่าว ซึ่งไม่ว่าฝ่ายนั้นจะนั่งอยู่ที่ใด เจ้าสาวต้องตามไปไหว้ที่นั่น โดยเข้าไปนั่งพับเพียบแล้วส่งพานหมากพลูให้กับพ่อแม่ของเจ้าบ่าว พร้อมกับก้มศีรษะลง ตั้งส้นมือแยกไว้ตรงหน้า ลักษณะคล้ายกับจะกอบเอาสิ่งของและคำให้พรใส่ศีรษะของตนเอง แล้วแม่ป้าเขาจะกล่าวว่า

ผู้เฒ่าขอ เข้าต้องสอเป็นดับ หญาบลงมาสอเป็นลูกเป็นเต้า เข้าหยอมหม่า
สอเป็นเหล่าเป็นกา ข้าแขนวาข้าบ่าเบาะ ฮอดเจิงเบาะ เฮ่าเบาะ ฮอดเจิงว่าเฮ่าว่า อย่าหยอมดู
หน้าอยู่ถ้าดูเจาละลื้อ

แปลว่า เข้าต้องขอเป็นดับ ขยับลงมาสอเป็นลูกเป็นเต้า เข้าหยอมหม่าขอเป็นเหล่าเป็นกา ให้จับแขนว่าให้จับบ่าบอก ตรงไหนควรบอกให้บอก ตรงไหนควรสอนให้สอน อย่ารอดูหน้า ดูใจลูกก็แล้วกัน

จากนั้นฝ่ายเจ้าสาวจะยกสำหรับ มีอาหารคาวหวาน เหล้า 1 ขวด มาให้พ่อแม่ฝ่ายเจ้าบ่าวและรินเกล้าให้พ่อแม่ฝ่ายเจ้าบ่าวดื่ม เรียกว่า เมยเกล้า

เมื่อเจ้าสาวไหว้พ่อแม่เจ้าบ่าวแล้ว ให้ไปไหว้ญาติคนต่อไป โดยไปนั่งอยู่ข้างหน้าผู้ที่จะไหว้โดยมีพานใส่หมากพลูไปส่งให้ญาติทุกคน ญาติจะรับพานหมากพลูและให้พร ปัจจุบันสถานที่อาจจะคับแคบ จึงไหว้รวม ๆ กัน โดยญาติ ๆ ฝ่ายเจ้าบ่าวจะย้ายมานั่งเรียงให้ไหว้ และเมื่อเจ้าสาวได้รับพรแล้ว จะมีการมอบสิ่งของ เช่น ผ้าไหมหรือผ้าขนหนู เป็นสิ่งของรับไหว้ตอบแทน ถือเป็นกรเริ่มต้นมิตรภาพที่ดีในระหว่างเครือญาติ และหลังจากเสร็จพิธีในขั้นตอนนี้ บางบ้านจะติดธรรมเนียมไทยหรือว่าได้ลูกเขยเป็นคนไทย อาจจะทำพิธีเลี้ยงพระ เพื่อความเป็นสิริมงคลกับคู่บ่าวสาวอีกก็ได้

ในพิธีมอบลูกสาวที่เสร็จสิ้นลงนั้น อาจยังมีญาติของฝ่ายชายบางคนไม่ได้มาร่วมงานพิธี ดังนั้น เมื่อเสร็จพิธีแต่งงานแล้ว เจ้าบ่าวกับเจ้าสาวจะต้องนำหมากพลูไปฝากกับและขอพรกับญาติผู้ใหญ่เหล่านั้นด้วย ดังที่ ชาญ จรรยางาม (สัมภาษณ์, 3 มีนาคม 2555) ได้เล่าว่าหมากพลูในพิธีแต่งงาน เชื่อว่าเป็นของบูชาคุณ เมื่อนำไปฝากท่าน ท่านจะให้พรว่า เสาอยู่เสียง (เกลี้ยงเกลา) คือ ตะเวน (ตะวัน) เสาอยู่เย็น คือ น้ำบ่อ อยู่เงินถือไม้ด้ายยอดดอกระบองยอดเพชรเนื้อ เจ้าสาวจะกล่าวตอบโดย แม่ป้าเฮา เป็นคนพูดนำกล่าวว่า ฮับเล่าหัวบัวเส้าเกล้าอยู่ยอนแผ่ยอนแกยอนมันยอนยั้นแล้วเลาะ แปลว่า รับใส่หัวพุงใส่เกล้าจอนจอนแผ่จอนแก่อายุมั่งขวัญเย็นจริงแล้วนะ

2.1.1.6 ความเชื่อในพิธีเลี้ยงพระ

บุญส่ง จำปีหอม (สัมภาษณ์, 10 มกราคม 2555) เป็นไทยทรงดำ ที่มีหน้าที่เป็นมัคทายกวัด ได้กล่าวว่า พิธีเลี้ยงพระ เป็นพิธีที่แทรกเพิ่มเติมขึ้นมา ไม่ใช่ธรรมเนียมดั้งเดิมไทยทรงดำ แต่ไทยทรงดำส่วนใหญ่ในช่วงหลังนี้ นิยมให้มีพิธีหลังน้ำพระพุทธรูปและมิพิธีสงฆ์ร่วมในงานแต่งงาน หรือบางบ้านอาจไม่มีพิธีทางพระพุทธศาสนาไปด้วย แต่ไม่ว่าจะแต่งในรูปแบบใด สิ่งสำคัญที่สุดของพิธีแต่งงานแบบไทยทรงดำ คือ ใส่เสื้อฮีเข้าไปไหว้บอกกล่าวผีเรือนในกะล่อห้อง ส่วนพิธีเลี้ยงพระนิยมจัดในเวลากลางวัน เพราะสะดวกด้วยกันทั้งสองฝ่าย แต่ถ้าบ้านเจ้าบ่าวอยู่ไกล ก็นิยมที่จะเลี้ยงพระเช้า โดยเจ้าบ่าวมาค้างคืนก่อนวันพิธี ส่วนขบวนขันหมากจะมาตอนสาย นิยมฤกษ์เข้าบ้านเวลาประมาณ 9.00 นาฬิกา ซึ่งหากไม่มีพิธีหลังน้ำสังข์ อาจจะมีพระสงฆ์เป็นผู้ประพรมน้ำพระพุทธรูปให้คู่บ่าวสาว เพื่อความเป็นสิริมงคลก็ได้ ทั้งนี้จำนวนพระสงฆ์ที่นิมนต์มาในงานแต่ง คือ จำนวน 9 รูป และนิยมที่จะนิมนต์แต่เจ้าอาวาสของแต่ละวัดมาทำพิธี ซึ่งนิยมที่จะนิมนต์มาแต่เจ้าอาวาส เรียกว่า นิมนต์หัววัด เมื่อพิธีตามความเชื่อแบบพุทธได้เสร็จสิ้นลง จึงมีการเลี้ยงอาหารให้กับผู้ที่มาร่วมงาน

2.1.1.7 ความเชื่อเกี่ยวกับอาหารในพิธีแต่งงาน

พิธีแต่งงานของไทยทรงดำตำบลหนองปรัง ที่นำมาเลี้ยงแขกในงานยังคงให้ความสำคัญกับอาหารที่นำมาใช้เลี้ยงแขก ทั้งนี้เพราะเชื่อว่าอาหารเหล่านี้เป็นมงคลกับคู่บ่าวสาว ประพัฒน์ คำโพธิ์ (สัมภาษณ์, 3 มีนาคม 2555) ได้กล่าวถึงความเชื่อเรื่องอาหารในพิธีแต่งงานของไทยทรงดำตำบลหนองปรัง มีตั้งแต่ความเชื่อเกี่ยวกับอาหารคาว อาหารคาวที่นำมาใช้ในพิธีแต่งงานแฝงไว้ด้วยความเชื่อ อาทิ หมูต้ม แสดงถึงความมั่งคั่งของครอบครัวและการมีเกียรติยศ อีกทั้งยังเชื่อว่าจะผู้เช่นไหว้มีฐานะทางเศรษฐกิจดีทั้งในปัจจุบันและอนาคต และประกอบเป็นตัวหมู เช่น หัวหมู เท้า ขา หาง กระดู หมายถึง เครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ ไม่ออกนอกถิ่นนอกทาง ไก่ต้ม ต้องใช้ทั้งตัว เชื่อว่าเป็นสัตว์ที่มีความศักดิ์สิทธิ์ เนื่องจากเป็นเครื่องเซ่นของแถน

ส่วนความเชื่อเกี่ยวกับอาหารหวาน เช่น ขนมที่นำมาเช่นไหว้ผีบรรพบุรุษ จะเป็นขนมที่เชื่อว่า เกี่ยวข้องกับความเจริญรุ่งเรืองในชีวิตและเป็นเครื่องแสดงถึงความเจริญในหน้าที่การงาน เช่น ขนมเทียน ขนมถั่ววงา ขนมทองหยิบ ทองหยอด และขนมหวานอื่น ๆ ตามความเชื่อที่ว่า รสหวานของขนมเปรียบเสมือนการพุดจาของสามีภรรยา ต้องอ่อนหวานจึงจะทำให้ชีวิตแต่งงานมีความสุข ดังที่ หยด จอกถม (สัมภาษณ์, 10 มกราคม 2555) ได้กล่าวถึงความเชื่อเกี่ยวกับขนม อาทิ ขนมปลา เป็นสื่อสัญลักษณ์ถึงสัตว์น้ำ แสดงถึงความเยือกเย็น ข้าวต้มมัด หมายถึง ความเหนียวแน่นเป็นคู่ ไม่แยกจากกัน ขนมถ้วยฟู หมายถึง ความมั่งคั่ง เจริญรุ่งเรืองเงินทองและชื่อเสียงจะเฟื่องฟู ขนมชั้น หมายถึง การเพิ่มพูนของเงินทอง ให้สูงต่อยอดเป็นชั้น ๆ ขึ้นไป ขนมรวมมิตร หมายถึง การรวมให้เป็นมิตรที่ดีระหว่างญาติทั้งสองฝ่าย

2.1.2 ความเชื่อที่มีในขั้นตอนการสู่

ในอดีต เมื่อลูกสาวแต่งงาน พ่อแม่ฝ่ายหญิงในบางครอบครัวจะต้องการให้ชายหนุ่มไป สู่ เพื่ออยู่เป็น เขยสู่ ที่บ้านฝ่ายหญิง เพื่อสาหรืออาสาทำงานรับใช้ที่บ้านฝ่ายหญิง เป็นระยะเวลาตามแต่จะตกลงกัน ดังที่ บุญส่ง จำปีหอม (สัมภาษณ์, 10 มกราคม 2555) เล่าว่า ธรรมเนียมการแต่งงานของไทยทรงดำ ในอดีตจะมีประเพณี สู่ ที่เรียกว่า สู่ขาดและสู่ตามกำหนด เนื่องจากหลังจากแต่งงานแล้ว ฝ่ายหญิงจะไปถือผีบรรพบุรุษข้างฝ่ายชาย ทำให้พ่อแม่ของฝ่ายหญิงต้องขาดแรงงานของครอบครัวไป ผู้ใหญ่ฝ่ายหญิงจึงยื่นข้อตกลงกับผู้ใหญ่ฝ่ายชายไว้ ขณะที่มาสู่ขอ ว่าหลังจากทำพิธี ส่องและทำพิธีแต่งงานแล้ว ชายจะต้องไปอยู่เป็นเขยสู่ในรูปแบบใด หากเป็นการสู่ขาด คือ ฝ่ายชายจะไปอยู่บ้านฝ่ายหญิง เพื่ออาสาทำงานให้กับครอบครัวฝ่ายหญิงตลอดชีวิต แต่ถ้าเป็นการ สู่ตามกำหนด คือ หลังจากแต่งงานแล้ว ฝ่ายชายจะมาอยู่บ้านฝ่ายหญิงเพื่ออาสาช่วยทำงานเป็นเวลา 1-7 ปี ตามแต่จะกำหนด เมื่อครบกำหนดแล้วจึงจะส่งลูกสาวให้

ไปอยู่ที่บ้านของฝ่ายชายได้ ดังที่ อภิภูวัฒน์ โพธิ์สถาน (2552, หน้า 170) กล่าวว่า อาจเป็นเพราะทางพ่อแม่ฝ่ายหญิงไม่มีแรงงานผู้ชายในบ้าน จึงอยากจะได้แรงงานลูกเขย ให้มาอยู่ช่วยทำงานในไร่นาสักกระยะเวลาหนึ่งตามที่กำหนด เพื่อสร้างฐานะให้ครอบครัวพ่อตาแม่ยายดีขึ้น หรือเพราะในครอบครัวพ่อแม่ฝ่ายหญิงมีลูกคนเดียว จึงอยากให้ลูกเขยมาอยู่เป็น เขยคู่ อยู่กับพ่อตาแม่ยาย หลังจากแต่งงาน ซึ่งจะเรียกว่า สู้ขาด เพื่อให้อยู่ช่วยทำงานและอยู่สืบมรดกทั้งหมดที่มีกับลูกสาว หลังจากที่พวกท่านเสียชีวิตไปแล้ว ซึ่งสอดคล้องกับ จีรวัดน์ นัยชิต (2550, หน้า 90) กล่าวว่า การเสียแรงงานของครอบครัวจากการแต่งงานของลูกสาว จึงมีการให้ฝ่ายชายมาอาสา เพื่อช่วยเหลืองานในครอบครัวฝ่ายหญิงที่บ้าน จะเป็นเวลานานเท่าใด แล้วแต่จะตกลงกับผู้ใหญ่ฝ่ายหญิง ทั้งนี้การที่ให้ฝ่ายชายมาเป็นเขยคู่ นั้น ข้อเสนอนี้ อาจทำให้ผู้ใหญ่หรือเจ้าแม่ฝ่ายชายต้องกลับไปปรึกษาครอบครัวว่าจะไปอยู่เป็นเขยคู่ หลังแต่งงานตามที่พ่อแม่ฝ่ายหญิงต้องการหรือไม่ เพราะพ่อแม่ฝ่ายหญิงอาจไม่ยกลูกสาวให้แต่งงาน ถ้าหากฝ่ายชายไม่ตกลง แต่ถ้าตกลงตามความต้องการของพ่อแม่ฝ่ายหญิงได้ เจ้าแม่จะไปพบพ่อแม่ของฝ่ายหญิงอีกเป็นครั้งที่ 3 เพื่อตกลงในรายละเอียดเกี่ยวกับการแต่งงาน ซึ่งอาจมีการต่อรองเรื่องระยะเวลาของการไปเป็นเขยคู่เพื่ออาสา เช่น จาก 3 ปี ให้เหลือเพียง 1 ปี หรือ 2 ปี หรือจากการสู้ขาดให้กลายเป็นแบบสู่มี่กำหนด

จากการสัมภาษณ์ พา เพชรพราย (17 กรกฎาคม 2557) ได้กล่าวถึงเรื่อง สู่มี่ของไทยทรงดำตำบลหนองปรอง ว่าในอดีตจะมีการตกลงเป็นเงื่อนไขไว้ตั้งแต่ก่อนแต่งงานแล้ว ถ้าตกลงตามที่พ่อแม่หญิงสาวต้องการได้ จึงจะยกลูกสาวให้แต่งงานด้วย ถ้าไม่ยอมรับเงื่อนไขการแต่งงานก็ต้องเป็นอันล้มเลิกไป ซึ่งเขยสู่มี่ มีอยู่ 2 รูปแบบ คือ

1. สู้ขาด คือ หลังจากผ่านพิธีแต่งงานแล้ว ฝ่ายชายจะต้องไปอยู่ร่วมบ้านเดียวกับพ่อแม่ของฝ่ายหญิงแบบถาวร เรียกได้ว่าลูกเขยจะต้อง ไปสู่มี่เมีย เพื่ออยู่เป็น เขยคู่ และอาสา ทำงานรับใช้อยู่ที่บ้านของพ่อแม่ฝ่ายหญิงคล้ายกับตนเป็นลูกของท่านจริง ๆ ไปตลอดชีวิต แม้พ่อแม่ฝ่ายหญิงจะเสียชีวิตไปแล้ว ลูกเขยก็ไม่สามารถพำภรรยาและลูกกลับไปอยู่ที่บ้านเดิมของพ่อแม่ฝ่ายชายได้ เพราะต้องอยู่สืบมรดกของบ้านฝ่ายหญิงต่อไป ทั้งนี้ลูกเขยแบบ สู้ขาดสามารถส่งสิ่งของไปเลี้ยงดูพ่อแม่ของตนและกลับไปนอนค้างบ้านพ่อแม่ของตนได้ในบางครั้งคราว แต่ไม่สามารถกลับไปอยู่แบบถาวรได้

2. สู่มี่กำหนดหรือสู่มี่ไม่ขาด มี 3 แบบ คือ

แบบที่ 1 คือ สู่มี่แบบไปสู่มี่จริง เป็นการที่ลูกเขย มาอยู่เป็น เขยคู่ ที่บ้านของพ่อแม่ฝ่ายหญิง โดยมาอยู่ทำงานรับใช้พ่อแม่ฝ่ายหญิงที่บ้าน เพื่อช่วยงานในไร่นา ตามกำหนด

ระยะเวลาที่ตกลงกันไว้ก่อนแต่จริง ๆ เมื่ออยู่ครบกำหนดเวลาของการตกลงให้มา สู คือ 1 ปี หรือ 2 ปี หรือ 3-5 ปี ลูกเขยจึงจะสามารถพารรยาและลูก ที่อาจจะเกิดมาในช่วงนี้ ไปอาศัยอยู่ที่บ้าน พ่อแม่ของฝ่ายชายได้ตามธรรมเนียม เมื่ออยู่ที่บ้านของพ่อแม่ฝ่ายชายได้ระยะเวลาหนึ่ง จึงจะสามารถแยกไปปลูกบ้านใหม่สร้างครอบครัวของตัวเองได้ต่อไป

แบบที่ 2 คือ สูแบบไม่ได้ไปสูจริง คือ การที่ฝ่ายชายตกลงขอเป็นเขยสู โดยมีกำหนดระยะเวลาเอาไว้ แต่เมื่ออยู่บ้านฝ่ายหญิงยังไม่ครบกำหนดระยะเวลา ฝ่ายชายมีเหตุต้องกลับไปอยู่ที่บ้านตนเองและต้องการนำภรรยากลับไปด้วย จึงต้องให้ผู้ใหญ่ทั้งสองฝ่าย มาพูดคุยทำการขอเปลี่ยนแปลงข้อตกลงกันใหม่ โดยมีการขอซื้อระยะเวลาของการไปสูเมีย เพื่อเป็นเขยสู ด้วยเงินหรือข้าว ให้แก่พ่อแม่ของฝ่ายหญิงเป็นการแลกเปลี่ยน ถ้าตกลงกันได้และ ฝ่ายชายยอมจ่ายค่าซื้อเวลาให้แก่พ่อแม่ของฝ่ายหญิงแล้ว ระยะเวลาของการ สู จะเป็นอันสิ้นสุด ฝ่ายชายสามารถพารรยากลับไปบ้านพ่อแม่ของตนได้

แบบที่ 3 คือ สูตาเนาะ ได้แก่ การเป็นเขยสู แต่ไม่ได้อาศัยอยู่ที่บ้าน ฝ่ายหญิง ดังที่ อภิภูวัฒน์ โพธิ์สาน (2552, หน้า 172) กล่าวว่า คำว่า สูตาเนาะ มาจากคำ 3 คำ คือ สู คือ ไปสูเพื่ออาสารับใช้ + ตา คือ พ่อตาแม่นาย + เนาะ คือ นอกบ้าน ดังนั้น สูตาเนาะ คือ การทำงานรับใช้จริง ๆ แต่ว่าได้พารรยาของตนกลับไป เข้าล้าเข้าผี อยู่ที่บ้านของพ่อแม่ฝ่ายชาย หลังแต่งงานและทำงานอยู่กับพ่อแม่ของฝ่ายชาย แต่เมื่อถึงปี จึงนำเอาข้าวหรือเงิน ไปให้ที่บ้านของพ่อตาแม่นาย ตามจำนวนที่ได้พูดขอไว้กับลูกเขยที่ สูตาเนาะ

ทั้งหมดนี้ เป็นข้อตกลงที่ผู้ใหญ่ของทั้งสองฝ่าย จะได้ทำการตกลงกันไว้ตั้งแต่ เมื่อครั้งไปขอสาว โดยผู้ใหญ่ฝ่ายชายได้รับปากตกลงไว้กับพ่อแม่ฝ่ายหญิงก่อนจัดพิธีแต่งงานว่า จะให้เป็นการสูในรูปแบบใด ซึ่งคำพูดของคนที่เป็นผู้ใหญ่ในอดีต คำไหนคำนั้น จะไม่มีการบิดพลิ้ว เด็ดขาด ถ้าหากจะมีการเปลี่ยนแปลงในภายหลัง ต้องให้ผู้ใหญ่มารับรองการเปลี่ยนแปลงใหม่ โดยไม่มีการเขียนเป็นสัญญาลงลายมือเป็นลายลักษณ์อักษร เชื่อกันด้วยคำพูดของผู้ใหญ่เท่านั้น

2.1.3 ความเชื่อที่มีในขั้นตอนการสา

คำว่า สา คือการไปอาสาทำงานรับใช้อยู่ที่บ้านของพ่อแม่ฝ่ายหญิงตามกำหนด เวลาหรือไม่มีกำหนดเวลา ขั้นตอนนี้เป็นกรรมมุ่งหมายถึงตอนที่ลูกเขยได้ไปอยู่อาสาทำงานที่บ้าน พ่อแม่ฝ่ายหญิงแล้ว ซึ่งมีกรณีที่เจ้าบ่าวต้องมา สู เพื่อ สา ให้กับครอบครัวฝ่ายหญิง จากสาเหตุใน 4 กรณี ดังนี้

กรณีที่ 1 ครอบครัวฝ่ายหญิงมีลูกสาวเพียงคนเดียว ฝ่ายชายต้องมาอาสา ตลอดชีวิต หลังจากแต่งงานกันแล้วผู้หญิงจะเข้าผีฝ่ายชายไม่ได้ จนกว่าจะมีลูกชายและให้

ลูกชายได้สืบผีฝ่ายหญิงแล้วคนหนึ่ง เมื่อฝ่ายหญิงมีคนสืบผีแทนแล้ว เรียกว่า รับผีข้างมารดาหรือรับผีตานาย หลังจากนั้นฝ่ายหญิงจึงจะแต่งเข้าผีฝ่ายชายได้และลูกชายในลำดับต่อไปจึงจะสามารถรับผีจากฝ่ายพ่อได้ (พัน อยู่สุข, สัมภาษณ์, 6 มิถุนายน 2557)

กรณีที่ 2 ลูกสาวคนโตได้แต่งงานทั้งที่ยังมีน้อง ๆ ที่ยังเยาว์วัยอยู่ ฝ่ายหญิงจึงต้องให้ฝ่ายชายมาอยู่อาศัยก่อน (หุ่น เพชรพราย, สัมภาษณ์, 17 กรกฎาคม 2557)

กรณีที่ 3 แม่ฝ่ายหญิงต้องการจะให้ฝ่ายชายได้ตอบแทนที่พ่อตาแม่ยายได้เลี้ยงลูกสาวมาด้วยความเหนื่อยยาก จึงต้องให้ฝ่ายชายมาอาสา (อัน เผ่าพงศ์, สัมภาษณ์, 18 กรกฎาคม 2557)

กรณีที่ 4 ฝ่ายชายอาจจะไม่มีเงินค่าสินสอดทองหมั้นหรือพ่อแม่ฝ่ายหญิงไม่ได้เรียกร้อยค่าสินสอดทองหมั้น เพราะพ่อแม่ฝ่ายหญิงอาจจะเห็นว่าฝ่ายชายเป็นคนดี จึงได้ยินยอมยกลูกสาวให้แต่งงานด้วย แต่มีข้อแม้ว่า ฝ่ายชายต้องมาอาสาที่บ้านฝ่ายหญิง หลังจากแต่งงานแล้ว (พา เพชรพราย, สัมภาษณ์, 17 กรกฎาคม 2557)

นอกจากนี้การ सा หรืออาสาไว้ใช้พ่อตาแม่ยาย ยังแบ่งออกได้เป็น 2 แบบ ตามพัฒนาการของขั้นตอนแต่งงานแต่เดิมมาจนถึงปัจจุบัน ดังนี้

แบบที่ 1 การมาอาสาก่อนแต่ง การ सा แบบนี้ แต่เดิมในสมัยปู่ ย่า ตา ยายของไทยทรงดำปัจจุบัน เมื่อครั้งยังอยู่เรือนไม้หลังคาทรงกระดองเต่ารูปแบบดั้งเดิมของไทยทรงดำเมื่อหนุ่มสาวรักใคร่กันจนถึงขั้นต้องการจะแต่งงานแล้ว ญาติผู้ใหญ่ของทั้งสองฝ่ายจะมาพูดคุยตกลงเกี่ยวกับการแต่งงานของชายหนุ่มหญิงสาว เมื่อตกลงกันได้จึงมี พิธีสองห่อมะปู้ แสดงการหมั้นหมาย ทั้งนี้ฝ่ายหญิงอาจจะมีข้อแม้ว่า ชายหนุ่มต้องมาอยู่เป็น เขยคู่ อยู่ที่บ้านฝ่ายหญิงเพื่ออาสา 2-3 ปี ก่อน เพื่อพิสูจน์ให้พ่อแม่ฝ่ายหญิงได้เห็นว่าเป็นคนนิสัยดี ขยันขันแข็งในการทำกินไม่เกียจคร้าน แล้วพ่อแม่ฝ่ายหญิงจะได้อนุญาตให้ทำพิธีแต่งงานกับหญิงสาวได้ ในการมาอาสานั้นฝ่ายชายจะต้องช่วยครอบครัวฝ่ายหญิงทำงานต่าง ๆ ในตอนกลางวัน ส่วนในตอนกลางคืน หนุ่มสาวจะแยกส่วนกันนอน ยังไม่ได้ร่วมหลับนอนอยู่ด้วยกัน ฝ่ายชายต้องนอนอยู่ที่กั้วาน (ส่วนระเบียบของบ้านทรงกระดองเต่า) จึงถูกเรียกว่า เขยกั้วาน ซึ่งการมาอาสานี้ถ้าชายหนุ่มไม่ผ่านการพิสูจน์ความดีในขั้นนี้ การแต่งงานอาจถูกบอกเลิกได้ การมาอาสาแบบนี้ต่อมาไม่เป็นที่นิยม กระทั่งหายหมดไปในที่สุด (ไสว เพชรอรุณ, สัมภาษณ์, 7 พฤษภาคม 2555)

แบบที่ 2 การมาอาสาหลังแต่ง การ สา เช่นนี้ เป็นการให้ชายหนุ่มมานอนกับหญิงสาวได้ หลังจากพิธีหมั้นห่อมะปู้ผ่านไป 3-7 วัน ในช่วงที่ชายหนุ่มมาหมั้นห่อมะปู้ โดยฝ่ายชายกำลังอยู่ในช่วงอาสาทำงานรับใช้อยู่ที่บ้านของพ่อแม่ฝ่ายหญิง

ทั้งนี้ก่อนที่ชายหนุ่มจะไปสู่เมีย แล้วอยู่อาศัยรับใช้ที่บ้านฝ่ายหญิงได้นั้น พ่อแม่ฝ่ายหญิงจะต้องนำพานขันหมาก ขันน้ำและเหล้าขาว เข้าไปบอกกล่าวให้ผีเรือนรับทราบ ถึงการมาอยู่อาศัยของลูกเขยและขอให้ผีเรือนเมตตาลูกเขย เนื่องจากลูกเขย เป็นคนที่นับถือผีอื่น มิใช่คนที่นับถือผีเดียวกันกับบ้านฝ่ายหญิง จึงต้องบอกผีเรือนให้รับทราบ มิเช่นนั้นผีเรือนอาจถือโทษโกรธไม่พอใจได้ที่เอาคนต่างผีเข้ามาอยู่ในบ้าน โดยไม่บอกกล่าวให้รู้ เหมือนกับเป็นการเข้ามาอยู่อาศัยโดยถือวิสาสะไม่ได้บอกให้เจ้าของบ้านรับทราบก่อน (บุญรวม จันทรแดง, สัมภาษณ์, 6 มิถุนายน 2557)

2.1.4 ความเชื่อที่มีในขั้นตอนการส่ง

ส่ง เป็นขั้นตอนสุดท้ายของพิธีแต่งงาน คือการส่งตัวเจ้าสาวไปอยู่ที่บ้านฝ่ายชาย ซึ่งการส่งนั้นหากเป็นการส่งตัวเจ้าสาวไปทันทีที่แต่งงานเสร็จ จะทำเฉพาะกรณีที่เจ้าบ่าวไม่ต้องอาสา ส่วนกรณีที่เจ้าบ่าวต้องอาสาเป็นเขยอาสารับใช้พ่อตาแม่ยาย เขยจะต้องอาสาให้ครบตามกำหนดเวลาที่ได้ตกลงกันไว้เสียก่อน จึงจะสามารถทำพิธีส่งตัวเจ้าสาวไปอยู่ที่บ้านฝ่ายชายได้ โดยมีขั้นตอน ดังนี้

2.1.4.1 ความเชื่อเกี่ยวกับการส่งตัวเจ้าสาว

เป็นการส่งตัวเจ้าสาวให้ไปอยู่ที่บ้านฝ่ายชาย ซึ่งฝ่ายหญิงจะต้องทำพิธีบอกลาผีเรือนในสายตระกูลของตนเอง ซึ่งที่ตำบลหนองปรังนี้ไม่ได้ทำเป็นพิธีใหญ่โตอะไร เพียงแค่ยกถาดหมากพลูเข้าไปบอกกล่าวกับกะล่อห้องให้รับทราบเท่านั้น เพื่อไปเข้ากับผีเรือนฝ่ายผู้ชาย ส่วนฝ่ายชายจะต้องบอกกับผีเรือนบ้านฝ่ายหญิงว่าตนจะขอลากลับไปอยู่บ้านตนเอง โดยจะพาภรรยาไปด้วย จากนั้นจึงจะออกไปจากเรือนได้ เมื่อไปถึงเรือนของฝ่ายชาย พ่อแม่ของฝ่ายชายจะพาสะใภ้เข้าไปบอกกล่าวให้ผีเรือนทราบว่า จะมีสะใภ้ใหม่เข้าบ้าน ให้อยู่ภายใต้การดูแลปกป้องของผีเรือนบ้านฝ่ายชาย ขอให้ผีเรือนดูแลรักษาสมาชิกในบ้านอีกคนหนึ่งด้วย (ประพัฒน์ คำโพธิ์, สัมภาษณ์, 3 มีนาคม 2555) ดังนั้น เมื่อถึงขั้นตอนการส่งตัวเจ้าสาว เริ่มด้วยการขนของเครื่องใช้ต่าง ๆ ที่เจ้าสาวจัดทำไว้ โดยมารดาของเจ้าสาวจะเป็นผู้เตรียมให้ เช่น ผ้าซิ่น เพราะเมื่อตนไปเป็นสะใภ้ หากมีลูกอ่อนจะไม่มีเวลาทอผ้า โดยแบ่งผ้าใส่ซุ่มไว้ 1-2 คู่ และหมอนหน้าอิฐ ที่ฝ่ายหญิงหัดทำตั้งแต่เริ่มเป็นสาว โดยเลือกใบที่สวยที่สุดไปไว้บ้านสามี จำนวนกี่ใบก็ได้ เพราะคนที่มีอุปกรรมเช่นนี้ติดตัวมาด้วยเป็นจำนวนมาก จะเป็นสัญลักษณ์แสดงถึงความเป็นแม่ศรีเรือน ตามแบบฉบับไทยทรงดำ เรียกว่า แม่ฮู้แมจาง (ปราณี แวงวงศ์, สัมภาษณ์, 15 กุมภาพันธ์ 2555) และก่อนที่เจ้าสาวจะลงจากบ้านไปนั้น จะต้องเข้าไปบอกลาผีเรือนในกะล่อห้อง ว่าตนจะออกไปอยู่ที่บ้านฝ่ายชาย เมื่อได้บอกลาผีเรือนแล้ว และฝ่ายเจ้าบ่าวกับเจ้าสาวได้เตรียมตัว

พร้อมแล้ว โดยเจ้าบ่าวเจ้าสาวแต่งกายด้วยเสื้อผ้าชุดเสื้อฮี เช่นเดียวกับในวันแต่งงาน แต่เจ้าสาวจะเพิ่มอุปกรณ์ คือ กระบอกลมไม้ไผ่ไผ่สั้น (ปัจจุบัน อาจใช้ขวดน้ำพลาสติกแทนกระบอกลมไม้ไผ่) แอ็บข้าวเหนียว พื้มและเขาทอผ้า ทั้งหมดนำมาสะพายไว้ที่บ่าและถือตั้งไว้ในมือ เดินทางไปบ้านเจ้าบ่าว เมื่อถึงบ้านเจ้าบ่าว ก่อนที่เจ้าสาวจะขึ้นไปบนบ้านฝ่ายชายได้นั้น ต้องมีล่ามบอกแม่บ้านได้บ้านก่อนว่า จะนำเจ้าสาวมาอยู่บ้านนี้ จากนั้นเจ้าสาวจะเดินขึ้นบันไดบ้าน โดยก้าวข้ามบันไดขั้นแรกไปเหยียบบันไดขั้นที่สองเป็นขั้นแรก ดังที่ผู้วิจัยได้กล่าวถึงความเชื่อเรื่องขึ้นบันไดไว้แล้วว่าเนื่องจากไทยทรงดำตำบลดงหนองปรัง มีความเชื่อว่า บันไดขั้นแรกเป็นเสมือนหัวของแม่บ้านไต่บนสุดเป็นเสมือนหัวของพ่อ จึงห้ามเหยียบ (ยง พยายาม, สัมภาษณ์, 10 มกราคม 2555) จากนั้นเจ้าสาวจะรินน้ำในกระบอกลมไม้ไผ่ที่สะพายมา ล้างหน้าและล้างเท้าของตนเองให้สะอาด ปัจจุบันเจ้าสาวจะล้างเฉพาะเท้า ไม่ล้างหน้าของตนเองก่อนขึ้นบ้าน เพราะเจ้าสาวในรุ่นปัจจุบันได้แต่งหน้าด้วยเครื่องสำอางอย่างสวยงามมาประกอบพิธี การล้างหน้าจะทำให้เครื่องสำอางหลุดเลอะใบหน้า เจ้าสาวจึงไม่ล้างหน้าในขั้นตอนนี้ เมื่อเจ้าสาวล้างเรียบร้อยแล้ว เจ้าบ่าวจะจูงแขนเจ้าสาวขึ้นบันไดต่อไป เมื่อขึ้นมาจนจะถึงบันไดขั้นสุดท้ายบนสุด ทั้งเจ้าบ่าวและเจ้าสาวจะก้าวข้ามไปโดยไม่เหยียบขั้นบันไดขั้นบนสุด กระทั่งขึ้นมาบ้าน เจ้าสาวจะนั่งบนตั่งของตัวเองที่ถือมาเนื่องจากไทยทรงดำจะไม่นั่งเสมอกับพ่อแม่ ต้องนั่งต่ำกว่าด้วยการนั่งบนตั่ง ซึ่งเป็นการนั่งที่กั้นไม่ติดพื้น เรียก นั่งงูยง หรือนั่งยอง ๆ ตามสภาพการนั่งคล้ายจะนั่งสูงกว่า แต่ไทยทรงดำถือว่าเป็นการนั่งที่ต่ำกว่าเพราะที่กั้นมีตั่งรอง (ปิ่น พันเชื้อ, สัมภาษณ์, 3 มีนาคม 2555) จากนั้นญาติผู้ใหญ่ใกล้ชิดมีพ่อแม่ของเจ้าสาวและเจ้าบ่าว แม่เจ้าสาวจะบอกกล่าวฝากฝังลูกสาวกับพ่อแม่เจ้าบ่าว ดังที่ มณฑา เต็มทวี (สัมภาษณ์, 28 กุมภาพันธ์ 2556) ได้กล่าวถึงคำบอกกล่าวที่ว่า

เลื้อก่าบางนาง (ชื่อ) สอยยกเข้าเป็นลูเป็นเต้า ปอแมตางนี้ เอ็ดฮังมะถึ

เอ็ดฮังมะเป็น เอ็ดฮังมะเข้าดวงเข้าตางเข้าเบาะเอาสอนเอาเนอ

แปลว่า ขอบอกเจ้าสาวชื่อนางสาว (ชื่อ) นี้ให้เป็นลูกสาวอีกคน ทำอะไรไม่ถูกทำอะไรไม่เป็น ทำอะไรไม่ถูกทำนองคลองธรรม ขอให้บอกเอาสอนเอาเนะ

ญาติทางเจ้าบ่าวจะตอบว่า *ญาติดีด่อนฮับแม่เป้ามาจอยกันเยื่อเป้าเฮือนเหนือมาจอยกันเอ็ด เอ็ดเฮ่าร่าเฮ่ารวยเรจเรจเนื่อ เฮ่าหนักแน่น อืดเอาจอย่าง เฮ่าพกหินอย่าพกนุ่นเฮ่าเอาเอาเส่าลูเส่าผัวแล้วก็ปอแมตางนี้ เอ็ดเฮ่าดีเล*

แปลว่า ญาติดีต้อนรับลูกสะใภ้มาช่วยกันจนเจือครอบครัว ทำอะไรขอให้ดี ขอให้เจริญรุ่งเรืองขึ้นทุกวันนะ ให้หนักแน่นอดทนเอาทุกอย่าง ให้พกหินอย่าพกนุ่น เอาใจใส่ลูกผัวและพ่อแม่ทางนี้ ทำอะไรทำให้ดีนะลูกนะ

ทั้งนี้ ในการพูด พ่อแม่จะพูดเองหรือญาติผู้ใหญ่คนใดคนหนึ่งเป็นตัวแทน จากนั้นสิ่งที่สำคัญที่สุดของขั้นตอนนี้ คือ การที่เจ้าบ่าว เจ้าสาว และพ่อแม่ของเจ้าบ่าว จะได้เข้าไปบอกกล่าวกับผีเรือนของบ้านเจ้าบ่าว ให้รับรู้ว่าคนนี้เป็นสะใภ้ แต่จะยังไม่ได้ถือผีข้างฝ่ายชาย จนกว่าจะได้ทำการแต่งเข้าผีหรือได้เข้าพิธีเข้าสู่ขวัญเสียก่อน (พา เพชรพราย, สัมภาษณ์, 17 กรกฎาคม 2557)

2.1.4.2 ความเชื่อในพิธีรับขวัญเจ้าบ่าวเจ้าสาว

สิ่งแรกเมื่อเจ้าสาวขึ้นบ้านแล้ว ต้องนำเจ้าสาวเข้าไปไหว้ผีเรือน จากนั้นจะเข้าสู่พิธีรับขวัญ เรียก เข้าคู่ขวัญ หรือนั่งพานเทียนสู่ขวัญ คนไทยเรียกว่า รับขวัญหรือทำขวัญ ซึ่งจัดขึ้นตามความเชื่อที่ว่า เป็นการแต่งเข้าผีฝ่ายชาย เป็นการประกาศว่า เจ้าสาวจะรับนับถือผีข้างสามี (เจ้าสาวบางคนก็ไม่ได้ผ่านพิธีนี้ หากสาวคนนั้นจะไม่รับถือผีข้างฝ่ายสามี) เป็นการรับขวัญและเสี่ยงทายถึงชีวิตคู่ของบ่าวสาว โดยหมอลำขวัญจะสอนให้เจ้าบ่าวและเจ้าสาวตระหนักในหน้าที่ของตน ให้เคารพพ่อแม่พี่น้องของแต่ละฝ่าย ฝ่ายหญิงต้องรู้จักปรนนิบัติสามีและญาติทางสามี ให้มีความอดทนและอ่อนน้อมเป็นสิ่งสำคัญ พิธีนี้ หากบ้านใดไม่ทำในวันแต่งงานก็ไม่ผิด เมื่อฝ่ายหญิงมาอยู่กินกับฝ่ายชายจนมีลูกแล้วค่อยทำก็ได้ ซึ่งกรณีหลังนี้ นิยมที่จะทำในช่วงบ่ายหลังจากเสร็จพิธีเส่นเรือนในตอนเช้า เนื่องจากมีหัวหมูอยู่แล้ว (ยง พายายม, สัมภาษณ์, 10 มีนาคม 2555) โดยพ่อแม่ของเจ้าบ่าว จะต้องเข้าไปบอกผีเรือนในกะล่อห้องว่า บัดนี้สะใภ้คนนี้จะมาอยู่ด้าเดียว ผีเดียวกับเราแล้วนะ ขอให้คุ้มครองด้วย เมื่อบอกกล่าวในกะล่อห้องแล้ว จึงจะออกมาทำพิธีสู่ขวัญเจ้าบ่าวเจ้าสาวต่อไป ดังที่ ขวัญเมือง ชื่นฤทัย (สัมภาษณ์, 2 มิถุนายน 2555) ได้ให้รายละเอียดว่า ฝ่ายเจ้าบ่าวจะจัดเตรียมเครื่องเช่นพิธีสู่ขวัญ ประกอบด้วย ไก่ 3 ตัว (แบ่งเป็นไก่ซ้องทั้ง 3 ตัว เพื่อใช้ในการเสี่ยงทายตามความเชื่อ) ถ้วยหมากพลู เหล้า ข้าวสุก จัดใส่พานไม้หรือถาด โดยจัดไว้ จำนวน 3 ที่ ดังนี้

พานเครื่องเช่นชุดที่ 1 ประกอบด้วย เหล้า หมูชิ้น ขนมและผลไม้ สำหรับทำพิธี สู่สูง สู่ตา หมายถึง บุคคลที่มีศักดิ์เป็น ลุงตา (พี่ชายของมารดาเจ้าสาวหรือญาติที่เป็นผู้ชาย) ที่เดินทางมาส่งเจ้าสาว

พานเครื่องเช่นชุดที่ 2 สำหรับพิธีสู่ท้าวสู่ชวาน หมายถึง ผู้สูงอายุ มีศักดิ์ (ฐานะ) เป็นญาติผู้ใหญ่ ของเจ้าสาวที่เดินทางมาส่งลูกหลาน

พานเครื่องเช่นชุดที่ 3 ประกอบด้วยเหล้า ไก่ต้ม ผลไม้ สำหรับทำพิธีสู่หญิงสู่สาว หมายถึง บุคคลที่เป็นผู้หญิง ซึ่ง เป็นแม่ เป็นป้า (พี่สาวของมารดาเจ้าสาว) ที่เป็นญาติผู้หญิง

ปานเครื่องเช่นชุดที่ 4 สำหรับทำพิธีสู่ขวัญบ่าวสาว บ้านเจ้าบ่าวจะเตรียมเครื่องเช่นไว้ ได้แก่ หัวหมูสุก หมากพลู ขนม ข้าวต้มมัด กัวย้อ อ้อย เผือกต้ม มันต้ม ข้าวสุก ผลไม้ และเหล้า 2 ขวด ในขวดเหล้าแต่ละขวดมีหมั้วเหล้าด้วย (หมั้วเหล้า หมายถึง หลอดดูดเหล้า ทำจากไม้ นำเครื่องเช่นมาจัดใส่ปานไม้ ใช้หางใบตอง 3 ยอด รองปานไม้ แล้วนำเครื่องเช่นเรียงใส่ในปานไม้ ขวดเหล้าทั้ง 2 ขวด ตั้งไว้ด้านหน้าปานไม้)

จากการสัมภาษณ์ สนั่น โภคย์ (สัมภาษณ์, 2 มีนาคม 2555) ได้อธิบายความเชื่อในพิธีว่า เริ่มด้วยการตั้งปานขวัญ โดยมีปานของลุงตาและหญิงสาวตั้งเรียงขนานปานขวัญของบ่าวสาว จากนั้นองلام (หากองلامมีความรู้ความสามารถทำพิธีได้) หรือจะใช้หมอขวัญโดยตรง ให้มาเป็นหมอพิธีก็ได้ โดยหมอพิธีจะกล่าวคำเชิญขวัญเป็นคำคล้องจองภาษาไทย ซึ่งมีความหมายให้รักใคร่ถนอมน้ำใจกัน เรียกว่า สอนขวัญและหอมขวัญ คำสอนขวัญ อาทิ อย่าฟังความว่วที่เอาไปขาย อย่าเอาความควายที่เอาไปฆ่า หมายความว่า อย่าหุบเขา อย่าสนในเรื่องไร้สาระ อย่าผิดข้าวเตา (ใต้) น้ำ คือ ความในใจจงเก็บงำไว้ให้มัดชิดตรงกับคำสอนคนไทยที่ว่าน้ำขุนไว้ในน้ำใสไว้นอก และสอนการหอมขวัญ คือ เวลานอนให้เอาขวัญเข้านอนด้วย มีคำสอนว่า อย่าตดดมเหง้า อย่าเศร้าสมผั้ว แปลว่า ก่อนนอนให้ทำจิตใจให้ดีรำเริง ความรู้สึกนึกคิดที่ดี อย่านำเรื่องไม่ดีไปเล่าให้สามีฟังและอย่าชี้ฟอง

หลังจากนั้นจะเป็นความเชื่อเกี่ยวกับการเสี่ยงทายเรื่องคู่ชีวิต โดยเสี่ยงทายกับถาดนแนน ซึ่งเป็นผู้ตั้งมิ่งขวัญของมนุษย์ มีหน้าที่กำหนดระยะเวลาของมนุษย์ให้มีอายุสั้นหรือยืนยาว เรียกพิธีตามความเชื่อนี้ว่า พิธีหลาแนน คือ จุดเทียนขี้ผึ้งที่วางไว้บนถ้วยข้าวสาร วงล้อมด้วยกำไลข้อมือเงิน โดยให้ฝ่ายชายจุดเทียนเล่มซ้ายมือของตน เล่มขวาของฝ่ายหญิงให้เจ้าสาวจุดหากเทียนลุกโชติช่วงเปลวเทียนพลิวเข้าหากันจะเป็นการดี เทียมเล่มใดเปลวเทียนสูงจะอายุยืนกว่า ผู้ที่แฉ่งเหตุ คือ ถาดนแนนจะดลบันดาลให้เปลวเทียนเป็นไปเช่นนั้น หากเปลวเทียนไม่สูงอาจจะมีการ อ้อยนแนน หมายถึง อ่อนแนน คือ เต็มสตรงค์ลงไปในตัวนแนน เพื่ออ่อนนแนนให้ถาดนแนน ช่วยให้เปลวเทียนสว่างไสวขึ้น อันเป็นนิมิตหมายที่ดี (บุญรวม จันทรแดง, สัมภาษณ์, 6 มิถุนายน 2557) หลังจากหลาแนน ญาติพี่น้องจะนำเงินมาใส่ถ้วยที่ปูผ้าขาวเอาไว้บนปานขวัญ และมอบให้เจ้าบ่าวเจ้าสาวพร้อมอวยชัยให้พร เสร็จแล้วจึงนำเครื่องเช่นมาจัดเรียงกันเป็นอันเสร็จพิธี แต่ถ้าหากในอนาคต คู่แต่งงานมีการหย่าร้างกันหรือสามีตาย ภรรยาจะมีสามีใหม่ต้องมาสังฆวน (แต่งออกจากผีเรือน) คือ เข้ามาบอกผีเรือนก่อนว่า ตนจะไม่อยู่ในตำผีเรือนนี้แล้ว จึงจะสามารถแต่งงานใหม่ได้ (หุ่น เพชรพราย, สัมภาษณ์, 17 กรกฎาคม 2557)

2.1.4.3 ความเชื่อในพิธีทางหยัน

พิธีทางหยัน หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า พิธีปูที่นอน เมื่อทำขวัญรับขวัญคู่บ่าวสาวแล้ว ต่อไปจะเป็นความเชื่อในพิธีทางหยัน (มุ้งสีดำ) ซึ่งหยันที่ใช้สำหรับคู่บ่าวสาว มีคติความเชื่อว่าจะต้องเย็บให้เสร็จในวันเดียว โดยมารดาของเจ้าสาวจะเป็นผู้จัดเตรียมผ้าหยัน ด้วยการเย็บดอกและอุปกรณ์อื่น ๆ ไว้ให้พร้อม แล้วให้บอกแขกมาช่วยเย็บผ้าหยันให้เสร็จภายในวันเดียว ซึ่งแขกที่มาช่วยจะถือว่าเป็นผู้มีเกียรติ แม้เจ้าสาวก็จะได้น้ำได้เกียรติ ที่มีลูกสาวได้มีการแต่งงานเข้าตามตรอกออกตามประตู (แปง เพชรพราย, สัมภาษณ์, 17 กรกฎาคม 2557)

ในการเย็บผ้าหยัน จะใช้ผ้าทั้งหมด 20 วา เมื่อนำไปแขวนจะมีความสูงมากกว่าศีรษะคนยืน และสิ่งสำคัญอย่างหนึ่งของหยัน คือ ที่ส่วนหูหยัน ต้องมีดุงที่เย็บให้เป็นสามเหลี่ยม รูปตัววี ไว้ใส่สิ่งของที่เชื่อว่าจะเป็นเครื่องราง ป้องกันสิ่งเลวร้ายหรือผีร้ายไม่ให้เข้ามาใกล้กลายเป็นอันตรายกับคนที่นอนอยู่ในมุ้งได้ อีกทั้งยังเชื่อว่าจะช่วยป้องกันไม่ให้สามีนอกใจด้วยสิ่งเหล่านั้น ได้แก่ ดินจอมปลวก หนามไผ่ เงิน 1 บาท เปลือกต้นเพกาหรือต้นลิ้นฟ้า (ไทยทรงดำ เรียก ต้นอึ่งกา) (แสง ฐปทอง, สัมภาษณ์, 10 มกราคม 2555)

นอกจากนี้ ยังมีความเชื่อเกี่ยวกับหยันอีกอย่างหนึ่ง คือ เรื่องของผ้าที่ต่อจากเพดานทั้งสามด้าน จะมียาวเท่ากัน แต่จะมีหนึ่งด้านที่ยาวไม่เท่าด้านอื่น เพราะมีความเชื่อว่า ถ้าชายผ้าหยันยาวเสมอกันทุกด้าน จะไม่เป็นมงคลกับผู้ใช้ เนื่องจากมีลักษณะคล้ายกับมุ้งครอบศพที่เรียกว่า เรือนแสด (พัน สุขอยู่, สัมภาษณ์, 6 มิถุนายน 2557) ทั้งนี้ เทา แจ่มจำ (สัมภาษณ์, 25 มิถุนายน 2556) ได้อธิบายความเชื่อเกี่ยวกับการกางหยันว่า ส่วนหูหยันด้านหัวนอนและปลายเท้ามักใช้ไม้รวกสอดไว้ทั้งลำ และที่ส่วนหัวของหยันจะทำให้เป็นตะขอไม้ไผ่ ให้นำไปเกี่ยวกับไม้รวกลำที่สอดไว้ โดยลูกตาจะเป็นผู้มาเลือกตะขอหูมุ้ง ซึ่งต้องเตรียมไว้ 5 ตะขอ เรียกว่า ตะขอเงิน ตะขอทอง ตะขอนาค ตะขอถมและตะขอไม้ ให้เลือกทิ้งไป 1 ตะขอ คือ ตะขอไม้ เหลือแต่ตะขอที่มีชื่อเป็นมงคล หากจะเก็บมุ้ง ให้ทำเพียงปลดตะขอตรงปลายเท้าออก 2 ตะขอ ทั้งนี้ ผ้าหยันของพ่อแม่บ้านแม่เรือน จะไม่นิยมเก็บ คงกางไว้อย่างนั้นทั้งวันทั้งคืน แต่ถ้าบ่าวสาวยังอยู่ร่วมบ้านกับบิดามารดาจะต้องเก็บหยันให้เรียบร้อย และถ้าหากต้องการจะซักหยัน ต้องให้ผ่านไป แล้ว 2-3 ปีค่อยซักครั้งหนึ่ง โดยห้ามนำหยันไปซักในคลอง เพราะเชื่อว่าจระเข้จะมากินคนซักให้ซักในกาละมังหรือซักตามบ่อน้ำ ทั้งนี้คงเพื่อต้องการจะถนอมให้ใช้ได้จนตลอดชีวิตของคู่ผัวเมีย ซึ่งหากนำไปซักในคลอง ผ้าหยันอาจหลุดมือจมน้ำหายไปเป็นที่น่าเสียดายได้ ในปัจจุบันพิธีทางหยันคงใช้ ก่วง (มุ้งขาว) แทน เนื่องจากหยันทำได้ยาก แต่มุ้งสีขาวสามารถหาซื้อได้ทั่วไป

ที่นอน เป็นแบบม้วนทำเป็นลูกฟูก ที่ขอบมีผ้าทอ ที่ใช้ 3 สี คือ เขียว แดง เหลือง หรือจะใช้เย็บเป็นดอกแปด ดอกพรม แปะปิดไว้ตามขอบก็ได้ สำหรับหมอน เป็นหมอนสี่เหลี่ยม มีหน้าดอก เอื้อแล้ว (เย็บปักปะแบบไทยทรงดำ) มีปลอกสีดำ ผ้าปูที่นอนสีดำ ผ้าห่มเป็นสีตามธรรมชาติ น้ำเงิน สีเปลือกไม้ ทอเป็นตารางไขว้ ๆ เป็นสี่เหลี่ยม หรือลายขวางหรือลายตามยาวแล้วแต่จะทอ ในการปูที่นอน ต้องให้คู่สามีภรรยาที่ครองรักกันอย่างสมบูรณ์ เป็นผู้ปูที่นอนให้กับบ่าวสาว เพื่อสื่อความเป็นมงคลตามความเชื่อว่า บ่าวสาวจะได้มีคู่ที่สมบูรณ์เหมือนกับคนที่มาปูที่นอนให้ (เรียม เงินเจือ, สัมภาษณ์, 9 กรกฎาคม 2557) เมื่อปูที่นอนเรียบร้อยแล้ว หมอพิธีจะทำพิธี สาดเงินสาดทอง คือ กำเงินเหรียญหรือแบงค์ โปยกไปบนที่นอน จากนั้นจะเรียกบ่าวสาวมาสอนการครองเรือน อาทิ

เป็นสะใภ้ อย่าชวนผัวแยกบ้าน หมายถึง ให้อดทนอย่าได้ชวนสามีตนแยกเรือน เมื่อสมควรให้แยกเรือนบิดามารดาจะจัดการให้เอง

เมื่อถึงเวลาเย็น อย่าอุ้มลูกไปเที่ยวนอกบ้าน หมายถึง เวลาเย็นให้หุงอาหาร อย่าเที่ยวอุ้มลูกออกไปเที่ยวนอกบ้านจะทำให้เด็กฟุ้งซ่านในแตก (ปัจจุบันมักอุ้มลูกขึ้นรถเครื่องออกเที่ยว เด็กจะชอบใจ แต่ต่อไปเด็กจะสอนยากเพราะใจเจิดกระเจิงตั้งแต่เยาว์วัย

สอนผู้ชายว่า บอกเมียอย่าถือพัว บอกหล้าอย่าถือขวาน บอกกันอย่ากำค้อน หมายถึง ให้นึกแน่นอย่าลงมือลงไม้ อย่าเขียนตีกัน อีกนัยหนึ่งคืออย่าได้ไปทำทนายผู้หญิง เพราะผู้หญิงอาจจะขาดความยังคิดทำร้ายตนเองได้เมื่อเกิดการทำทนาย

เมื่อหมอพิธีได้สั่งสอนเสร็จแล้ว บ่าวสาวจะแย่งกันเก็บเงินบนที่นอน เป็นการสนุกสนาน แต่สื่อถึงความเชื่อที่ว่า ถ้าใครเก็บเงินได้มากกว่าแสดงว่าผู้นั้นจะมีอำนาจเหนือกว่าอีกคนหนึ่ง (ยง พยายาม, สัมภาษณ์, 10 มีนาคม 2555) จากนั้น ผู้ประกอบพิธีและญาติผู้ใหญ่ที่เป็นผู้หญิงหนึ่งคน จะแสดงบทบาทตัวอย่างสมมุติว่ากำลังเจ็บท้องจะคลอดบุตร ด้วยการนอนลงบนที่นอน โดยมีหมอดำแย้มมาทำคลอด เพื่อเป็นเคล็ดตามความเชื่อว่าคุณบ่าวสาวจะได้มีลูกไว้สืบสกุลต่อไป เมื่อเด็กคลอดแล้ว (ใช้ตุ๊กตา) ผู้ช่วยทำคลอดจะเตรียมผ้าห่มอดินไว้ผสมยาล้างคอเด็ก เรียกว่า กวาดยา แสดงว่าเด็กคลอดออกมาจนปลอดภัยจนเติบโต ซึ่งสมมุตินี้จะเป็นสื่อแสดงถึงความเจริญรุ่งเรืองในชีวิตคู่ต่อไปในอนาคต เป็นอันเสร็จพิธีแต่งงานเรียบร้อยแล้ว

2.2 ความเชื่อในพิธีขึ้นบ้านใหม่ (ชมขวง)

เมื่อคู่หนุ่มสาวที่ได้แต่งงาน จนกระทั่งหญิงได้ส่งตัวไปถือผีทางฝ่ายชายเรียบร้อยแล้ว เมื่ออยู่ที่บ้านฝ่ายชายได้ระยะเวลาหนึ่งแล้ว บางคู่อาจแยกตัวออกมาปลูกเรือนใหม่หรือบ้านใหม่ ซึ่งในอดีตนิยมปลูกในที่ดินของพ่อแม่ บ้านที่ปลูกใหม่นั้น ในอดีตสร้างโดยใช้ไม้ เป็นวัสดุหลัก

ซึ่งไม้ที่นำมาตัดสร้างบ้านเรือนนั้น บางครั้งอาจมีสิ่งไม่ดีติดมากับไม้หรือผีที่อยู่ใต้ต้นไม้อาจหวงไม้ของตน ดังนั้นเมื่อสร้างบ้านเสร็จแล้ว ก่อนที่เจ้าของจะเข้าไปอยู่จึงต้องมีพิธีกรรม ที่เรียกว่า ช่มชวง หรือพิธีขึ้นบ้านใหม่ (ถนอม คงยิ้มละมัย, สัมภาษณ์, 5 มกราคม 2555)

คำว่า ช่มชวง หมายถึง พิธีการช่มขวัญภูตผีปีศาจที่อาจจะยังมีหลงเหลือติดอยู่กับไม้หรือสิ่งของต่าง ๆ ได้ การช่มชวงจึงทำเพื่อมิให้สิ่งชั่วร้ายสามารถลักร้ายหรือเข้ามาเบียดเบียนผู้คนหรือเจ้าของบ้านที่อยู่ในบ้านได้ พิธีนี้เป็นการบารุงขวัญและจิตใจให้คลายความกลัว คล้ายพิธีตัดไม้ช่มนาม เมื่อทำแล้วผู้ที่อาศัยอยู่ในบ้านใหม่หลังนี้จะได้มีความสุขความเจริญต่อไป (ประพัฒน์ คำโพธิ์, สัมภาษณ์, 3 มีนาคม 2555)

2.2.1 ความเชื่อในการกำหนดวันทำพิธี

นิยมทำในเดือน 6 และเดือน 12 เพราะเป็นเดือนคู่ เชื่อว่าจะทำให้ชีวิตคู่มีความมั่นคง และต้องไม่ใช่วันเวนต์ ส่วนเดือนที่ไม่ประกอบพิธีโดยเด็ดขาด คือ เดือน 5 เพราะเป็นเดือนที่หยุดพักผ่อนว่างจากงานและเป็นช่วงเทศกาลอื่นก่อน ที่ผู้คนต้องไปร่วมสนุกกัน อีกทั้งยังเป็นช่วงฤดูร้อนน้ำไม่สมบูรณ์ด้วย นอกจากนี้ก็จะงดเว้นไม่ทำในช่วงกลางเดือน 8 ถึงช่วงประมาณกลางเดือน 11 ตามความเชื่อที่ว่าผีเรือนไม่อยู่ ไปเฝ้าถน (สนั่น โภคัย, สัมภาษณ์, 2 มีนาคม 2555) สำหรับช่วงเวลาที่จะเริ่มพิธี นิยมทำในช่วงเวลา 15.00 - 19.00 นาฬิกา เมื่อกำหนดวันเวลาได้แล้ว ต้องเตรียมอุปกรณ์สำหรับใช้ในพิธีกรรม ซึ่งเป็นสิ่งจำเป็นพื้นฐานในครอบครัว ได้แก่ ขมุก 1 คู่ ใส่ผ้าใหม่ไว้ข้างใน กระบุง 1 ใบ ไหมหนึ่งข้าว 1 ไห หม้อ 1 ใบ ฟืม 1 อัน ก้อนหิน 4 ก้อน พูก มุ้ง หมอน ผ้าห่ม (อย่างละ 1) เหล้าขาว 1 ขวด และไก่ต้ม 3 ตัว

2.2.2 ความเชื่อในการช่มชวง

เริ่มที่หมอลี (ผู้ชาย) ซึ่งเป็นผู้รู้พิธีช่มชวง แต่งกายด้วยเสื้อฮี ถือดาบด้วยมือขวา เดินนำหน้าเจ้าของบ้านที่เป็นคู่สามีภรรยา โดยเจ้าของบ้านผู้ชาย ใส่เสื้อฮี สวมงอบ สะพายย่าม และมีด เจ้าของบ้านผู้หญิง ใส่เสื้อฮี สะพายฟืม สะพายกะเหล็ก เดินตามหลังผู้รู้ โดยมีขบวนหาบ ซึ่งจะเป็นลูกของเจ้าของบ้านและบรรดาญาติพี่น้องเดินร่วมในขบวน ช่วยกับหาบขมุก ที่นอน หมอน มุ้งและอุปกรณ์ที่ใช้ในพิธีทั้งหมด (เฉพาะขมุก 1 คู่ ต้องใช้ผู้หามที่เป็นสาวพรหมจรรย์เท่านั้น) หมอลีจะนำพาขบวนเดินวนรอบบ้าน ในลักษณะทักษิณาวรรต ทั้งหมด 3 รอบ ขณะเดินรอบบ้าน หมอลีจะรำยมนต์ขับไล่ภูตผีปีศาจให้หลบหลีกไปด้วยเสียงที่ดัง โดยรอบแรกทุกคนต้องสงบเงียบไม่พูดคุยกัน รอบที่ 2 และ รอบที่ 3 ผู้ร่วมขบวนพิธีจึงจะพูดคุยสนุกสนานได้ เมื่อครบ 3 รอบ หมอลีและขบวนทั้งหมดจะหยุดที่บันไดทางขึ้นบ้าน แล้วหมอลีจะพูดกล่าวคำช่มชวงเพื่อช่มสิ่งชั่วร้ายหรือผีร้ายให้สยบหรือหนีไป พร้อมกับชักมีดดาบด้ามยาวของหมอลีออกจากฝัก

ใช้คมมีดเคาะที่บันได 2 ครั้ง เริ่มที่บันไดชั้นที่สอง เว้นบันไดชั้นแรกและชั้นบนสุด เพราะเพื่อและ
 ถือกันว่าบันไดชั้นแรกเป็นหัวแม่ บันไดชั้นบนสุดถือกันว่าเป็นหัวพ่อ เมื่อเคาะเสร็จแล้วปักมีดคาไว้
 พร้อมทั้งรำยมนต์ไลภูตผีปีศาจหรือนางไม้ทั้งหลาย ที่มีอยู่ในบ้านให้หนีไป ซึ่งคำพูดข่มขู่ของนี้หมอ
 พิธีจะกล่าวเป็นภาษาไทยคำ มีความหมายแปลเป็นภาษาไทย โดย สนธิ อุปมา (สัมภาษณ์,
 11 มกราคม 2555) ได้ความว่า ไม้ที่อยู่ตรงที่ร่มให้มาตั้งอยู่เย็น ไม้ที่ตั้งอยู่เย็นให้มาตั้งอยู่เย็นอยู่คง
 ด้รายอย่าได้มาลอบปองร้าย อย่าได้มากวน ลูกผู้หญิงอย่าได้มาตายทั้งกลม ลูกผู้ชายอย่าได้มาถูก
 หอกถูกดาบตายบ้านนี้ เด็กน้อยให้มาเกิดมากมาย คนแก่ให้มาอยู่ร่มเย็นเป็นสุขบ้านนี้

หมอพิธีต้องทำพิธีเช่นนี้ทุกชั้นบันไดแล้วเดินขึ้นบ้าน แต่ก่อนที่เจ้าของบ้านและ
 ญาติ ๆ จะขึ้นบ้านได้นั้น ต้องมีการเจรจาอาศัยอยู่ในบ้านก่อน เพื่อเป็นเคล็ด โดยมีหญิง 2 คน
 ที่อยู่บนบ้านทำหน้าที่ดึงมือพ่อบ้านและแม่บ้าน พร้อมกับถามพ่อบ้านว่า ไปค้าขายได้อะไรมาบ้าง
 พ่อบ้านตอบว่า ได้เงินทองข้าวของมากมายจะขออยู่อาศัยในบ้านใหม่นี้ จากนั้นเจ้าของบ้านและ
 ทุกคนจะตามขึ้นมามอบบ้าน เมื่อเจ้าของบ้านขึ้นมามอบบ้านแล้ว จะนำสิ่งของที่ตนถือมาด้วย ไป
 แขว่นไว้ที่เสาในบริเวณกะล่อห้อง และนำขมุก ที่นอน หมอน มุ้ง รวมทั้งสิ่งที่เป็นมงคลต่าง ๆ กับ
 ของใช้จำเป็น อาทิ เงิน ทอง น้ำและเกลือ ทั้งหมดนำขึ้นมาไว้ในห้องผีเรือน และธัญเชิญผีเรือนมา
 ไว้ในกะล่อห้อง แล้วเจ้าของบ้านจึงจะอยู่ในบ้านใหม่หลังนั้นได้

2.2.3 ความเชื่อในการฉีไฟให้ข้าว

ความเชื่อนี้เป็นการไหว้แม่เตาไฟ เมื่อทุกคนขึ้นมาอยู่บนบ้านแล้ว จากนั้นไปจะให้
 ผู้หญิงวัยรุ่นเป็นผู้ก่อไฟ ต้องใช้สาวที่มีพ่อแม่อยู่พร้อมและมีประวัติการประพาศิตัวที่ดีและในวัน
 พิธีจะต้องไม่เป็นประจำเดือนอยู่ (นิยมใช้หญิงสาว ผู้ที่หาบขมุกขึ้นบ้าน มาเป็นผู้ก่อไฟ) ซึ่งก่อนที่
 จะก่อไฟ ต้องให้ลูกตาเป็นผู้เลือกหินที่จะเอามาใช้ทำเตาสามเส้า โคนลูกตาจะเลือกหยิบหินก้อน
 แรก พร้อมกับถามหมอพิธีว่า นี่ก้อนอะไร หมอพิธีตอบว่า ก้อนทอง ลูกตาจะเอาก้อนหินนั้นไปวาง
 ไว้บนกระบะแม่เตาไฟ (แม่เตาไฟทำมาจากกระบะไม้และใส่ดินให้เต็ม) จากนั้นลูกตาจะเลือกก้อน
 หินก้อนที่สองแล้วถามหมอพิธีว่า นี่ก้อนอะไร หมอพิธีตอบว่า ก้อนเงิน แล้วนำไปวางไว้ในกระบะ
 แม่เตาไฟ แล้วเลือกหินก้อนที่สาม แล้วถามหมอพิธีว่า นี่ก้อนอะไร หมอพิธี ตอบว่า ก้อนนาค แล้ว
 หยิบหินก้อนที่สี่ แล้วถามหมอพิธีว่า นี่ก้อนอะไร หมอพิธีตอบว่า ก้อนดิน ให้เลือกทิ้งไป เมื่อลูกตา
 นำหินทั้งสามก้อนมาวางให้มีลักษณะเป็นเตาไฟ เรียกว่า ชั้นเส้นเตาลอ เมื่อได้เตาไฟแล้วให้สาว
 วัยรุ่นเป็นผู้ก่อไฟเพื่อหนึ่งข้าว โดยทำเพียงสมมุติได้หนึ่งข้าวจริง แต่ก่อไฟจริง ซึ่งในอดีตต้องก่อไฟ
 ไว้ 3 วัน 3 คืน อย่าให้ไฟดับ แต่ที่นิยมปฏิบัติกันอยู่ในขณะนี้จากก่อไฟไว้เพียงหนึ่งวัน ดังที่
 (บุญส่ง จำปีหอม, สัมภาษณ์, 10 มกราคม 2555) กล่าวว่า ในวันขึ้นบ้านใหม่ ต้องก่อไฟในเตาให้

ลูกติดตลอดคืน ห้ามให้ดับ ซึ่งไฟนี้ เรียกว่า ไฟบ้าน เป็นสัญลักษณ์แสดงว่ามีคนอยู่ แต่ถ้าปล่อยให้ไฟดับ เชื่อว่า เจ้าของบ้านจะไม่ได้กลับบ้านและบ้านจะต้องพังทลาย

เมื่อจุดไฟในเตาในเสร็จ เจ้าบ้านจะยกถาดสำรับที่ประกอบไปด้วย ไก่ต้ม 2 ตัว เหล้าขาว 1 ขวด ข้าวสุก 1 ถ้วย จากนั้นหมอปิธีจะกล่าวเชิญผีสงนางไม้มากินเครื่องเซ่นแล้ว อัญเชิญให้กลับไปอยู่ป่า โดยในคำกล่าวของหมอปิธี จะพูดเป็นเคล็ดเสริมว่า ให้เจ้าบ้านได้มีอาหารอุดมสมบูรณ์ หุงหากินอิ่มหน้าสำราญใจด้วย และหลังจากนี้ ไทยทรงดำตำบลหนองปรัง ในรุ่นปัจจุบัน อาจจะมีการนิมนต์พระสงฆ์มาสวด เพื่อความเป็นสิริมงคลในขั้นตอนต่อจากนี้ ซึ่งเป็นความเชื่อใหม่ที่เข้ามาปนอยู่ในช่วงหลังนี้ด้วย (สังวร หอมเย็น, สัมภาษณ์, 17 กรกฎาคม 2555)

ภาพที่ 3 การนิมนต์พระสงฆ์ มาสวดในพิธีช่มขวง

ที่มา : กานต์ทิศา สีหมากสุก ถ่ายเมื่อ วันที่ 2 มีนาคม 2555

2.2.4 ความเชื่อในการเชิญลุงตาไปชี้ที่ดิน

ในขั้นตอนนี้เป็นการเชิญให้ลุงตาไปชี้เขตหรือบริเวณที่จะทำเป็นเค้าเปิดหรือเค้าไก่อ ด้วยการใช้ไม้ขีดบนพื้นดินในบริเวณที่ต้องการ ซึ่งความเชื่อในขั้นตอนนี้ แอ เจือจาน (สัมภาษณ์, 1 มีนาคม 2555) อธิบายว่า เหตุที่ต้องเป็นลุงตาเท่านั้นในขั้นตอนนี้ อันเป็นการให้เกียรติและยกย่องญาติผู้ชายทางฝ่ายภรรยา อีกทั้งยังเป็นการทำให้ผู้เป็นสามีได้มีความเกรงใจครอบครัวฝ่ายภรรยาด้วย เมื่อทำอะไรก็จะพยายามรักษาน้ำใจฝ่ายภรรยาไว้ ส่วนลุงตาเมื่อเมื่อได้รับการยกย่องให้เกียรติก็จะมีความเกรงใจน้องเขยเช่นกัน ด้วยการไม่ล่วงเกินน้องเขย ทำให้สังคม

เครือญาติมีความปรองดองกัน จากนั้นจะเป็นขั้นตอนการรับขวัญลูกตา ด้วยการยกสำรับพร้อมมอบคำกล่าวให้กับลูกตา เมื่อลูกตายกสำรับแล้วจึงจะนำอาหารมาเลี้ยงผู้ที่มาร่วมงาน เป็นอันเสร็จพิธี ทั้งนี้ บุญส่ง จำปีหอม (สัมภาษณ์, 10 มกราคม 2555) เล่าว่า ในอดีตพิธีชมขวงเป็นเพียงพิธีเล็ก ๆ ที่มีการบอกแขกมาร่วมงานไม่เกิน 3-4 สำรับอาหาร ผู้ที่มาร่วมงานจะมีเพียงคำอวยพรเป็นการตอบแทนให้กับเจ้าของงาน ไม่มีการช่วยด้วยการให้ของขวัญหรือเงินใส่ซอง แต่ปัจจุบันนี้อิทธิพลจากศาสนาพุทธ ทำให้ความเชื่อในพิธีขึ้นบ้านใหม่ของบางบ้านได้ปรับเปลี่ยนไป มีการนิมนต์พระมาสวดเจริญพระพุทธรูป และบางบ้านอาจทำการยกสร้างศาลพระภูมิไว้ภายในบริเวณบ้านด้วย

3. ความเชื่อในช่วงวัยผู้ใหญ่

ในช่วงวัยผู้ใหญ่ ร่างกายของคนในวัยนี้ได้ถูกใช้งานมานาน ย่อมต้องมีการเสื่อมสภาพลงไปตามวัย บางคนอาจจะมีสุขภาพที่แข็งแรง บางคนอาจมีสุขภาพที่ทรุดโทรมลงมากแล้ว ซึ่งคนในวัยนี้ต่างมีลูกหลานมากมาย ลูกหลานย่อมต้องการเห็นผู้ใหญ่ที่ตนเคารพได้มีสุขภาพที่ดีโดยทั้งหมด เพื่อจะได้อยู่เป็นมิ่งขวัญและกำลังใจให้กับลูกหลานต่อไปได้อีกนาน

3.1 ความเชื่อในพิธีเสนปะเค่อ ความเชื่อในพิธีเสนปลุกกล้วยกลางหวาและความเชื่อในพิธีเสนปลุกกล้วยบนดิน

ด้วยความกตัญญูของลูกหลาน จึงมีการจัดพิธีกรรมเสนตามช่วงอายุให้กับผู้ใหญ่แต่ละท่าน ที่มีอายุอยู่ในช่วงถึงวัยที่กำหนด ดังนี้

เสนปะเค่อ สำหรับผู้ใหญ่ที่มีอายุในช่วง 60-70 ปี คำว่า ปะเค่อ หมายถึง การเสนที่จะสื่อไปถึงแก่นเค่อ ตามความเชื่อดั้งเดิมของไทยทรงดำตำบลหนองปรัง ที่เชื่อว่าแก่นเค่อเป็นแก่นผู้บันดาลให้มนุษย์เจ็บป่วย มนุษย์จึงต้องทำการต่อมิ่งต่อแนน เพื่อสื่อไปถึง แก่นเค่อและแก่นแนนผู้ซึ่งมีหน้าที่ตั้งมิ่งขวัญของมนุษย์ และกำหนดระยะเวลาของมนุษย์ ให้มีอายุสั้นหรือยืนยาว เป็นพิธีที่กระทำขึ้น เพื่อเสริมมิ่งขวัญให้กับผู้ใหญ่ที่มีอายุในช่วง 60-70 ปี พิธีนี้อาจเรียกได้หลายชื่อด้วยกัน อาทิ พิธีเสนต่อมิ่งต่อแนน พิธีเสนแตงกล้วย (พัน อยู่สุข, สัมภาษณ์, 6 มิถุนายน 2557)

เสนปลุกกล้วยกลางหวา สำหรับผู้ใหญ่ที่มีอายุในช่วง 70-80 ปี เสนปลุกกล้วยกลางหวา สามารถเรียกอีกชื่อหนึ่งว่า เสนปลุกกล้วยเมืองฟ้า เป็นพิธีที่กระทำขึ้นเพื่อเสริมมิ่งขวัญให้กับผู้ใหญ่ ที่มีอายุในช่วง 70-80 ปี ซึ่งพิธีปลุกกล้วยเมืองฟ้า สามารถสื่อความหมายของพิธีกรรมได้ว่าต้องการให้ผู้เฒ่าผู้แก่ได้ทำการเสริมในสิ่งที่เชื่อว่า อะไรในร่างกายของคนเราไม่ว่าจะเป็นทางร่างกายหรือขวัญที่อยู่ในร่างกาย หากมันพร่องลงไปหรือสึกหรองลงไป ลูกหลานต้องรีบช่วยกันทำการเติมให้เต็ม (สวิง จำปาจิต, สัมภาษณ์, 6 มิถุนายน 2555)

พิธีเสนปลุกกล้วยบนดิน สำหรับผู้ใหญ่ที่มีอายุ 80 ปีขึ้นไป คนในสายตระกูลผู้ทำวเรียกพิธีกรรมนี้ว่า พิธีเสนกุลาบายศรี หรือ พิธีจับเขาควยหลักมัน्हักยีน เป็นพิธีที่ลูกหลานจัดให้กับญาติผู้ใหญ่ เพื่อเสริมมิ่งขวัญให้กับผู้ที่มีอายุตั้งแต่ 80 ปีขึ้นไป เพื่อเสริมมิ่งขวัญให้มีอายุยืนยาวมากกว่า 80 ปี ซึ่งคนที่มีอายุยืนได้ถึงขนาดนี้ จะต้องมีลูกหลานมากมาย ซึ่งลูกหลานจะมาเป็นผู้จัดงานพิธีกรรมให้กับผู้ใหญ่ที่ตนเคารพ (สำรวจ อยู่สูง, สัมภาษณ์, 6 มีนาคม 2555) โดยทั้งสามพิธีกรรมที่กล่าวมาทั้งหมด จะมีขั้นตอนเช่นเดียวกัน คือ เริ่มด้วยการนำเสื่อสี ของผู้ใหญ่ท่านนั้น ไปให้หมอมดทำการสื่อกับครูของหมอว่า จะสามารถทำพิธีได้ในวันนี้

เมื่อได้วันดีแล้วจึงเตรียมของใช้ในพิธี ซึ่งประกอบด้วย เครื่องเช่นแกน เครื่องเช่นผี เรือน เครื่องเช่นขวัญและเครื่องเสียงทวย โดยมีหมอทำพิธีจำนวน 4-6 คน ซึ่งขั้นตอนในพิธีจะเริ่มด้วยการที่ หมอขวัญอ่อนวอนแกนและตามขวัญไปในที่ต่าง ๆ ด้วยการกล่าวคำเป็นภาษาไทย โดยมีปีประโคนสลบกับการอัญเชิญขวัญของเจ้าเสื่อจากบ้านเกิดให้มาอยู่กับตัว มีการต่อเงาหัวหรือต่ออายุให้กับเจ้าเสื่อ มีการเวียนเทียนฉลองขวัญที่ได้กลับมาและมีการปลุกต้นกล้วย เพื่อเสียงทวยว่าขวัญจะอยู่กับตัวถาวรต่อไปหรือไม่ (พัน สุขอยู่, สัมภาษณ์, 6 มิถุนายน 2557)

พิธีที่จัดขึ้นในช่วงวัยผู้ใหญ่ เป็นพิธีที่กระทำขึ้นเพื่อเสริมสิริมงคลให้กับญาติผู้ใหญ่ โดยลูกหลานญาติพี่น้อง มีความปรารถนายินดีที่ได้มีโอกาสจัดพิธีนี้ให้กับญาติผู้ใหญ่ของตน ที่มีเพียงหนึ่งครั้งในชีวิตเท่านั้นที่จะพึงกระทำได้ เป็นการจัดพิธีขึ้นโดยที่คนผู้นั้นไม่จำเป็นจะต้องมีอาการเจ็บป่วยแต่อย่างใด ความเชื่อในพิธีเสนนี้จะมี 3 ลักษณะที่จัดขึ้นตามช่วงอายุ ซึ่งพิธีกรรมตามช่วงอายุที่จัดให้กับผู้ใหญ่ในตระกูลของตนนั้น เชื่อว่าจะเป็นการเติมขวัญกำลังใจ ให้ผู้ใหญ่ได้มีความสุขและอยากจะอยู่กับลูกหลานไปอีกยาวนาน ทั้งนี้ในความเชื่อทั้ง 3 พิธีกรรม จะมีการใช้ต้นกล้วยเข้ามาเป็นสื่อสัญลักษณ์ตามความเชื่อดั้งเดิมที่ว่า บนเมืองแกนมีสวนกล้วยอยู่ แล้วต่อมาปากกล้วยเหล่านั้นมีบางส่วนได้แห้งเหี่ยวลง จึงต้องทำพิธีเอาไปปลุกเพิ่มให้ป่านั้นมีความงดงามสดชื่นขึ้น (บุญรวม จันทร์แดง, สัมภาษณ์, 6 มิถุนายน 2557)

เรื่องของการปลุกกล้วยนี้ ภัททิยา ยิมเรวัต (2544, หน้า 217) ได้กล่าวถึง ป่าเงินป่าทองหรือดงปีเงินปีค่า ว่าเป็นสถานที่อยู่ถัดจากเมืองโคระไป เป็นเขตป่าใหญ่มีต้นกล้วยที่เป็นเงินเป็นทองขึ้นอยู่ ในป่าเงินป่าทองบนเมืองฟ้านี้ จะเป็นสถานที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์ มีนกเงิน นกทองบินไปมาเพื่อเก็บกินผลไม้ต่าง ๆ ซึ่งบ้านเรือนผีแกนหรือผีฟ้าต่าง ๆ ซึ่งเป็นผู้ให้รางวัลและลงโทษผีขวัญของผู้ตายจะปลุกอยู่ ณ บริเวณที่อยู่ถัดไปจากป่าเงินป่าทองนี้

อีกทั้งกล้วยยังเป็นต้นไม้ที่มีความเกี่ยวข้องกับคนไทยทรงดำ ตั้งแต่เกิดจนกระทั่งตาย อาทิ เด็กเกิดมา นอกจากกินนมแม่แล้ว พอเริ่มที่จะกินอาหารได้ ต้องเริ่มจากกินกล้วย เมื่อโต

ขึ้นก็ใช้กล้วยเป็นอาหารและใช้เป็นยารักษาอาการท้องร่วง ท้องผูก อีกทั้งในพิธีกรรมหลาย ๆ พิธีก็ใช้กล้วยเข้ามาเกี่ยวข้องกับ ไทยทรงดำตำบลหนองปรัง จึงมีความเชื่อว่า ต้นกล้วยเป็นต้นไม้ของต้นตระกูล (พัน สุขอยู่, สัมภาษณ์, 6 มิถุนายน 2557)

พิธีกรรมทั้งสาม จึงเป็นเสมือนการสมมุติเกี่ยวกับต้นกล้วยในป่าของเมืองฟ้า ต่อมาต้นกล้วยเหล่านั้นบางต้นอาจจะตายลง เจ้าเสื่อ จึงต้องไปปลูกต้นกล้วยเพิ่มเติม แทนต้นกล้วยที่ได้ตายลงนั้น และเมื่อได้ทำพิธีปลูกเพิ่มเติมไปได้ประมาณ 10 ปี ต้นกล้วยเหล่านั้นอาจมีบางส่วนแห้งเหี่ยวลง จึงต้องทำการปลูกเพิ่มเติมขึ้นแทนที่เข้าไปอีก (พิธีเสนาปลูกกล้วยกลางหาวหรือปลูกกล้วยเมืองฟ้า) โดยเชื่อว่ายิ่งปลูกเพิ่มเติมในส่วนที่เหี่ยวเฉาไปแล้วให้มีความสดชื่นมากเท่าไรก็จะส่งผลให้เจ้าเสื่อมีสุขภาพดีและมีความแข็งแรงขึ้นเมื่อเวลาผ่านไปอีกประมาณ 10 ปี เจ้าเสื่อจะมีอายุประมาณ 80 ปีขึ้นไป ลูกหลานต้องการเห็นเจ้าเสื่อผู้นั้นได้อยู่เป็นขวัญและกำลังใจให้กับครอบครัว จึงทำพิธีปลูกกล้วยเมืองลุ่ม (เมืองมนุษย์) เพื่อเสี่ยงทายว่า เจ้าเสื่อจะมีอายุยืนยาวหรือไม่ ลูกหลานจะเป็นผู้รดน้ำดูแลต้นกล้วยต่อไป เพื่อให้ต้นกล้วยมีอายุยืนยาว เปรียบเสมือนว่าลูกหลานต้องการให้คนผู้เป็นเจ้าของต้นกล้วยนั้นมีสุขภาพดียืนยาวอยู่เป็นมิ่งขวัญให้กับลูกหลานต่อไป (ยนต์ ห้อมล้อม, 2 มีนาคม 2557) พิธีกรรมทั้งสามนี้ สามารถกระทำได้โดยที่คนผู้นั้นไม่ได้เจ็บป่วยหรือไม่สบาย เพียงแต่เมื่ออายุถึงกำหนดและลูกหลานมีความพร้อม ก็สามารถจัดพิธีกรรมนี้ให้กับผู้ใหญ่ในบ้านของตนได้ โดยในการจัดพิธีกรรมจะมีขั้นตอนและการกระทำพิธีกรรมในแบบเดียวกันหมด ทั้งสามพิธีกรรม โดยมีขั้นตอนเตรียมการเตรียมงาน เริ่มจากความเชื่อในการเคารพคุ้มครอง ด้วยการที่ลูกหลานของเจ้าเสื่อจะต้องนำเสื่อสี่ประจำตัวของผู้ใหญ่ที่ต้องการจะเสนาไปให้หมอมด ได้นำเสื่อขึ้นหิ้งครูของหมอไว้ พร้อมทั้งเครื่องบูชาครู เช่น หมากพลู ข้าวสาร และชื่อสกุลของเจ้าเสื่อ หมอขวัญจะทำพิธีประมาณ 3 คืน หรือ 10 คืน หรือนานกว่านั้น เพื่อหาวันที่ดีมีมงคลในการทำพิธี โดยเชื่อว่าห้ามทิ้งเสื่อไว้นานไม่ไปติดตามเอาคืนหรือไม่พาหมอมไปทำพิธีเสียให้เรียบร้อย อาจจะมีผลร้ายแก่เจ้าของเสื่อได้ เมื่อกำหนดวันได้แล้ว เจ้าเสื่อจะบอกบรรดาญาติมิตรให้มาร่วมงาน เพื่อช่วยเป็นกำลังใจให้กับเจ้าเสื่อ ซึ่งผู้ที่มาช่วยงานจะมาช่วยกันประกอบอาหารเลี้ยงแขกในพิธีด้วย โดยมีการจัดปาน สำหรับใช้ในพิธีกรรม ดังนี้

ปานหย่อง ประกอบด้วยเบ้าดินรูปคน ยาว 5 - 10 เซนติเมตร (ปั้นด้วยดินเหนียว เป็นแม่พิมพ์สองซีก เนื่องจากชาวไทยทรงดำเชื่อว่า คนเกิดมาจากแกนหล่อ ผู้มีหน้าที่หล่อมมนุษย์) กำไลข้อมือ กำไลข้อมือ แหวน หวี กระจก เสื่อผ้า แป้ง หมอน ผ้าขี้ริ้ว ผ้าทอ ผ้าขาว ผ้าขาวม้า 1 เมตร 3 ผืน ผ้าขาวม้า 1 ผืน ผ้าเปี้ยวเบาะ (ผ้าเปี้ยวปักดอก) และผ้าเปี้ยวบัว

(ผ้าเปี้ยวปักลายที่ขอบ) และหมวก ซึ่งสิ่งของทั้งหมดจะนำมาใส่ไว้ในภาชนะที่สานด้วยไม้ไผ่ มีรูปทรงคล้ายกระจาดหรือพาน เรียกว่า ปานหย่อง เพื่อเป็นเครื่องบูชา แถนเคอ

ปานหมู จำนวน 2 ปาน ปานไก่ 2 ปาน ขนม กัวย่น้ำว่าสุก อ้อย เผือกต้ม มันต้ม เพื่อเป็นอาหารสำหรับเซ่นผีเรือน

ข้าวเปลือก 1 กระบุงขนาดเล็ก ข้าวสาร 1 ถ้วย ไข่ไก่ดิบ 1 ฟอง ด้ายขาว 1 ใจ เทียน 1 เล่ม เงิน 12 บาท และเหล้า 1 ขวด เพื่อเป็นเครื่องบูชาครูของหมอขวัญที่มาทำพิธี

กระบุงไก่ไข่ขวัญหรือข้าวไก่ไข่ เป็นตระกล้าสานด้วยตอก ไข่สำหรับใส่ ลูกไก่ 1 ตัว (ยังมีชีวิตอยู่) เครื่องครัวต่าง ๆ เช่น พริก หัวหอมแห้ง ตะไคร้ ใสในกระบุงจนเต็ม

ไก่ตัวผู้และไก่ตัวเมีย 2 คู่ (ที่ยังมีชีวิตอยู่และต้องไปจับมาจากบ้านของคนอื่น เรียกว่า ไก่นำขวัญ) นำขึ้นมาไว้ในบ้าน โดยขังสุ่มไว้ สุ่มละ 2 ตัว

หลักมันหลักยี่น ทำด้วยลำไม้ไผ่ขนาดเล็กยาว 2.50 เมตร ปักเป็นหลักอยู่บนแท่น ไม้กระดานที่ปลายหลักมีเป็นซี่เล็ก ๆ ยาว 180 เซนติเมตร ขวางไว้ ไข่สำหรับปักเทียน

หมวกปีกกว้าง ที่ทำมาจากไม้ไผ่สานและตกแต่งด้วยดอกไม้สดสีต่าง ๆ และผ้า ขาวผ้าแดงยาว 150 เซนติเมตร กว้าง 90 เซนติเมตร สำหรับใช้ในพิธีเมื่อถึงขั้นตอนการบังแดดให้ เกิดร่มเงาที่หัวเจ้าเสน

เชือก 1 ขด สำหรับใช้ในขั้นตอนที่ให้ลูกหลานจูงควายเข้าสวน และขอบกระดัง ทำด้วยไม้ไผ่ที่ทำเป็นห่วงรูปวงกลม คล้ายกับขอบกระดัง มีเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 75-80 เซนติเมตร ใช้เป็นสื่อสัญลักษณ์ให้เจ้าเสนตัดให้ขาด เสมือนผู้ป่วยหลุดออกจากขอบเขตที่ล้อมไว้

หาบเข้าบัวขวัญ (หมายถึง หาบเข้าเพื่อพวงขวัญ) จำนวน 3 กระจาด เป็น กระจาดหาบที่สามารถใช้ไม้สาแหกรสอดคาน สำหรับใช้หาบไปในระหว่างเดินทางได้ (การหาบ กระจาดนี้ ไทยทรงดำเรียกว่า หาบเข่ง) ทุกกระจาดจะหุ้มด้วยผ้าไหมหรือผ้าแพรให้มิดชิดสูงถึง สาแหกร มัดด้วยผ้าสไบสีสด เพื่อป้องกันมิให้ผ้าคลุมหลุดเวลาหาบเข้าชบวนแห่ ใช้ในการแห่ขวัญ มาจากบ้านเกิดของเจ้าเสื่อ ซึ่งในแต่ละปานหาบจะมีผ้าหุ้มคล้ายผ้าชี ปิดครอบไว้อย่างมิดชิด ซึ่งสิ่งของที่อยู่ในแต่ละกระจาดหาบ ประกอบด้วย

กระจาดหาบที่ 1 มีหัวหมู 1 หัว เผือกต้ม มันต้ม ขนมจันอับ กัวย่น้ำว่า ผลไม้ เหล้าขาว หมากพลูและหนอกกล้วย 1 หน่อ (สำหรับเจ้าเสื่อใช้ปลุกเสกเสียงทาย) หวาย 1 มัดเล็ก (ไทยทรงดำ เรียกว่า วาหวาย ใช้สำหรับเป็นสื่อสัญลักษณ์แทนเชือกที่จะให้ไก่ไปยี่นเพื่อเอามัน) ไม้ไผ่ ยาวประมาณ 1 เมตร (ไทยทรงดำ เรียกว่า ไม้กำป้อม ใช้สำหรับเป็นสื่อสัญลักษณ์แทนไม้ สำหรับที่ขวัญของเจ้าเสื่อจะได้ไต่ขึ้นไป) ไม้แบน 1 อัน (ไทยทรงดำ เรียกว่า ไม้กำยี่น) ใช้สำหรับ

เป็นสื่อสัญลักษณ์แทนไม้ที่ขวัญของเจ้าเสื่อจะได้ยื่นจับเพื่อเอามัน ด้ายปาน 1 ม้วน (ไทยทรงดำ เรียกว่า ปานผืนซ่าน ใช้สำหรับเป็นสื่อสัญลักษณ์แทนเชือกที่ใช้สำหรับเจ้าเสื่อใช้ผู้ศิระชะ เพื่อจะได้เป็นคนเฒ่าที่มีอายุมันขวัญเย็น) (ยนต์ ห่อมล้อม, สัมภาษณ์, 2 มีนาคม 2557)

กระทาดหาบที่ 2 และกระทาดหาบที่ 3 แต่ละกระทาดหาบต้องใส่ไก่อต้ม 1 ตัว กล้วยน้ำว่าสุก 1 หวี อ้อย 2 - 3 ท่อน ผลไม้ตามแต่ฤดู เหล้าขาว 1 ขวด หมากพลูและหน่อกล้วย กระทาดหาบที่ 2 จำนวน 1 หน่อ (สำหรับลุงตาปลุก ตามความเชื่อที่ว่า จะไปช่วยค้าช่วยยันต้นกล้วยของเจ้าเสื่อ) หน่อกล้วยกระทาดหาบที่ 3 จำนวน 1 หน่อ (สำหรับหญิงสาวปลุก ตามความเชื่อที่ว่า จะไปช่วยค้าช่วยยันต้นกล้วยของเจ้าเสื่อ) (บุญเลื่อง จรรยางาม, 12 กันยายน 2557)

ภาพที่ 4 หาบเข้าบัวขวัญ

ที่มา : กานต์ทิศา สีหมากสุก ถ่ายเมื่อ วันที่ 6 มิถุนายน 2557

3.1.1 ความเชื่อเกี่ยวกับการเรียกขวัญ

ขั้นตอนนี้จะเริ่มพิธีที่บ้านเกิดของเจ้าเสื่อ โดยบรรดาลูกหลานช่วยกันยกขนวนแห่ขวัญของเจ้าเสื่อ มาจากบ้านเกิดของเจ้าเสื่อ (เจ้าเสื่อไม่ต้องมาด้วย คงรออยู่ที่บ้านหลังใหม่ในปัจจุบันของเจ้าเสื่อเท่านั้น) โดยเชื่อว่าขวัญที่มาจากบ้านเกิด คือ ขวัญในส่วนที่จะมาช่วยเติมเต็มให้กับตัวของเจ้าเสื่อ เพื่อให้เจ้าเสื่อจะได้มีขวัญขึ้นมาใหม่ได้ (ลิ ย่อมสี่, สัมภาษณ์, 6 มิถุนายน 2557) โดยมีการจัดเตรียมเครื่องที่บ้านของหมอมด แล้วนำไปไว้ที่บ้านเกิดของเจ้าเสื่อ จากนั้นในช่วงเย็นก่อนพระอาทิตย์ตกดินหรือเวลาประมาณ 17.00 นาฬิกา จะต้องทำการเคลื่อนขนวนแห่

ออกจากบ้านเกิดของเจ้าเสือ ซึ่งก่อนที่จะออกจากบ้านไปนั้น ต้องนำเครื่องเช่นเข้าไปบอกกล่าวให้ผีเรือนของบ้านนั้นได้รับทราบว่าจะทำการเคลื่อนขบวนออกไปแล้ว ขอให้คุ้มครองลูกหลานที่จะช่วยนำขวัญไปเพิ่มให้กับเจ้าเสือได้อย่างปลอดภัยด้วย จากนั้นทำการแห่ขวัญจากบ้านเกิด มาอยู่ที่อยู่ปัจจุบันของเจ้าเสือ ซึ่งเป็นบ้านหลังใหม่ที่เจ้าเสือได้ออกเรือนมาอยู่หลังจากแต่งงานและได้สร้างเรือนใหม่ขึ้นมา (สวรรณค์ จำปาจิต, สัมภาษณ์, 7 มิถุนายน 2555) ในการจัดรูปขบวนแห่ นำด้วยกระจาดหาบเข้าบ้านขวัญหรือหาบข้าวเพื่อพวงขวัญ แต่กระจาดจะใช้คนหาบจำนวน 2 คน โดยกระจาดหาบที่ 1 ผู้หาบ ได้แก่ พี่ชายของเจ้าเสือ เรียกว่า ลูกตา พร้อมด้วยภรรยาของลูกตา (ถ้าพี่ชายของแม่ตายไปแล้ว ให้ใช้ลูกชายของพี่ชายแม่กับภรรยา เป็นผู้หาบแทน) สามารถหาบได้ด้วยการใช้ไม้สอดไปที่หูเสาแหวกด้านหัวและด้านท้าย ให้กระจาดห้อยตรงกลาง แล้วหาบขึ้นบาเดินไป บางคนอาจจะถอดสร้อยคอทองคำผูกติดกับยอดกล้วยมาด้วย นอกจากนี้ยังมีการนำธนบัตรจำนวนต่าง ๆ มาหนีบไว้กับต้นกล้วยด้วย ซึ่งไทยทรงดำตำบลหนองปรัง เรียกพิธีขั้นนี้ว่า ทอดผ้าป่า ซึ่งเป็นเงินที่ลูกหลานมอบให้เจ้าเสือ เพื่อเจ้าเสือจะได้นำไปเป็นค่าใช้จ่ายในการประกอบพิธี ส่วนอีกสองกระจาด ให้ลูกเขยกับลูกสาวหรือลูกชายกับลูกสะใภ้ของเจ้าเสือ เป็นผู้หาบไป โดยมีขบวนกลองยาวและบรรดาญาติ ๆ ติดตามมาด้านหลังขบวน (บุญรวม จันทรแดง, สัมภาษณ์, 6 มิถุนายน 2557)

3.1.2 ความเชื่อเกี่ยวกับการยกพาน

เมื่อขบวนเคลื่อนไปถึงบ้านเจ้าเสือ ก่อนที่จะขึ้นบ้าน ขบวนจะต้องเดินรอบบ้าน 3 รอบ แล้วหยุดที่หัวบันไดบ้าน เจ้าเสือจะมายืนรอรับขวัญของเจ้าเสือที่หัวบันไดบ้าน พร้อมกับหมอละ ซึ่งจะถือถาดหมากพลู บุหรี่และเหล้าขาวมารอรับอยู่ด้วย เมื่อขบวนเดินครบแล้วจะวางหาบเข้าบ้านขวัญทั้ง 3 หาบ ไว้บนเสื่อ เจ้าเสือนำผ้าสีดามาคดุมปานทั้งสามไว้ เชื่อว่าจะเป็นการป้องกันมิให้ขวัญหนีไป (ยนต์ ห้อมล้อม, สัมภาษณ์, 2 มีนาคม 2557) จากนั้น เจ้าเสือนำเงินเหล้าใส่ลงในแก้วใบเล็ก ๆ และส่งหมากพลูให้กับแขกที่มาในขบวนได้กิน คนในขบวนจะจับเหล่าคนละเล็กน้อย จากนั้นจะมีหญิงขี้อรงเป็นทำนองโดยพรรณนาถึงขวัญและการรับขวัญของเจ้าเสือ เมื่อเสร็จจึงเชิญหาบเข้าบ้านขวัญทั้งหมดขึ้นบนบ้าน ด้วยการให้ร้องแสดงความยินดี ซึ่งหาบเข้าบ้านขวัญทั้ง 3 หาบ จะถูกยกขึ้นมาวางบนบ้านในบริเวณพิธี โดยนำกระจาดหาบต้นกล้วยของเจ้าเสือนำผูกติดไว้กับหลัก ที่เรียกว่า เสาตั้ง จากนั้นลูกหลานในบ้านจะช่วยกันยกกระบุงไม้ไผ่ขวัญ มาขึ้นอยู่ข้าง ๆ เสาตั้ง แล้วช่วยกันยกขึ้นลง 3 ครั้ง ยกครั้งที่ 1 สูงเหนือเขา ยกครั้งที่ 2 สูงเท่าศีรษะ ยกครั้งที่ 3 ให้สูงเหนือศีรษะ เป็นความเชื่อที่ว่า เจ้าเสือนำได้มันจะได้ขึ้น (มีอายุมันและขวัญขึ้น)

(ถนอม คงยิ้มละมัย, 10 มีนาคม 2555) จากนั้นวางกระบุงไถ่ชั้วญ ไว้ติดกับเสาดั่ง เมื่อวางกระบุงนี้แล้ว ต่อไปกระบุงนี้จะถูกเรียกว่า ปานเสน สำหรับใช้เสนในพิธีนี้ต่อไป

3.1.3 ความเชื่อในขั้นตอนของพิธีกรรม

เวลาประมาณ 20.00 นาฬิกา ที่ทีมงานของหมอมด มีหมอมดเป็นหัวหน้าทีม 1 คน ผู้ช่วยหมอมด 2 คน หมอสะ 1 คน ผู้ช่วยหมอสะ 2 คน โดยทั้งหมดจะนั่งหันหน้าเข้าหาข้างฝาบ้าน ด้านที่มีหน้าต่าง บริเวณที่นั่งจะปูด้วยเสื่อ ก่อนจะเริ่มพิธีเจ้าภาพต้องนำเครื่องบูชาครุมด กระบุงข้าวเปลือก เรียกว่า กระบุงข้าวม้า เนื่องจากไทยทรงดำเชื่อว่า ครุมดจะมีม้าเป็นบริวาร กระบุงข้าวม้าจึงไว้สำหรับเลี้ยงม้า (สำรวจ จันทร์ผ่อง, 8 มิถุนายน 2557) ข้าวสาร 1 ถ้วย ไข่ดิบ ด้ายดิบสีขาว เทียน เหล้า 1 ขวด และเงิน 12 บาท หมอมดใช้ฝ้าย 1 ปอย คาคบนศึระชะ ซึ่งฝ้ายปอยนี้เชื่อว่าเป็นฝ้ายศักดิ์สิทธิ์สามารถป้องกันสิ่งชั่วร้ายได้ (ประสิทธิ์ นิลนวล, สัมภาษณ์ 11 กุมภาพันธ์ 2555) จากนั้น หมอมดจะจุดเทียนและกล่าวคำบูชาครุ โดยเริ่มที่หมอมดได้ทำการใช้ปีไม้ไผ่วางพาดยาวบนบ่าและใช้นิ้วอุดปิดที่รูของปีทำให้เป็นเสียงสูงต่ำ แต่ไม่ได้เป็นคนเป่า ผู้เป่าจะเป็นหมออีกคนหนึ่ง ซึ่งนั่งอยู่ด้านหลังของหมอมด ทั้งนี้จะมีผู้เป่าปีอีก 2 คน ที่ใช้ปีขนาดเล็กกว่าอันแรก เป่าเองคนละอัน โดยเป่าคลอเสียงไปกับปีอันหลัก ทั้งนี้ คำกล่าวของหมอมด ที่กล่าวกับแถนตอนแรกเริ่มด้วยการบอกกล่าวให้รู้ว่าขณะนี้เจ้าเสื่อ ได้รับมอบให้ข้าพเจ้า (หมอมด) มาเจรจาขอร้องให้ท่านได้ช่วยเหลือ โดยเจ้าเสื่อได้นำเครื่องเช่นเครื่องพลีทั้งหลายมาให้เป็นการแลกเปลี่ยนขอให้ช่วยดูแลชั้วญมาให้อยู่กับเจ้าเสื่อด้วยเถิด ถ้ายินยอมก็ขอให้นำความเจ็บไข้ความไม่สบายต่าง ๆ ใส่ในตะกร้ากลับไปด้วยเถิด (สวิง จำปาจิต, สัมภาษณ์, 6 มิถุนายน 2555)

เมื่อถึงเวลาที่หมอมดจะกล่าวคำรำยชั้วญต่อ ก็จะหยุดการเป่าปี เมื่อกล่าวเสร็จแต่ละตอน จึงจะทำการเป่าปีและใช้นิ้วอุดรูให้เป็นทำนองรับขับกล่อมอย่างไพเราะต่อไป โดยมีหมอสะและผู้ช่วย ทำหน้าที่เสียงท่ายด้วยการนับข้าวสารที่หยิบมาใส่ในฝ่ามือตามที่หมอมดสั่งให้ทำการเสียงท่าย หมอสะจะบอกว่่านับได้เลขคู่หรือเลขคี่ตามที่เสียงท่ายไว้ เช่น ถ้าหมอมดอ่อนวอนแต่ละแถนและถ้าหมอเสียงถามแล้ว แถนผู้นั้นยอมให้ ก็ขอให้นับข้าวสารได้เลขคู่ เป็นต้น ถ้าเสียงท่ายแล้วได้ผลไม่ตรง หมอมดก็จะต้องสวดอ่อนวอนต่อไปเป็นคำกลอนภาษาไทยคำที่ขี้ดยาว พร้อมทั้งปีขับกล่อมเป็นทำนองเรื่อยไป เมื่อจบตอนแล้ว หมอจะเสียงถามอีกครั้ง เมื่อเสียงนับเมล็ดข้าวสารนับดูแล้วไม่ตกตามที่หมอสะได้เสียงท่ายไว้ แสดงว่าอ่อนวอนแล้วท่านไม่ยอมต้องหาเครื่องเช่นมาถวายหรือสวดอ่อนวอนกันใหม่อีกครั้ง ซึ่งอาจต้องใช้เวลาจนถึง 1 คืน แต่ถ้าเสียงท่ายแล้วได้ง่าย ๆ พิธีจะเสร็จเร็วขึ้น (สำรวจ จันทร์ผ่อง, สัมภาษณ์, 8 มิถุนายน 2557) จากนั้นจะเป็นพิธีต่อเงาหัว

3.1.4 ความเชื่อเกี่ยวกับพิธีต่อเงาหัว

เมื่อถึงตอนนี้ เจ้าเสื้อจะต้องนำเสื้อฮีประจำตัวของตนมาใส่ และสวมหมวกปีกที่ตกแต่งด้วยผ้าแพรสีขาวและแดง ประดับด้วยดอกไม้ แล้วเข้าไปนั่งในบริเวณพิธี จากนั้นใช้ผ้าไหมสีแดง 1 ผืน ผ้าฝ้ายสีขาว 1 ผืน วางซ้อนทับกัน ให้ผ้าสีขาวอยู่ด้านล่าง ผ้าสีแดงอยู่ด้านบน มีผู้หญิงยืนจับปลายทั้ง 2 ข้างไว้คนละมุม แล้วดึงผ้าให้ตึง บังอยู่บนศีรษะของเจ้าเสื้อคล้ายกับเป็นการสมมุติว่า ผ้านั้นได้บังแดดไว้ มิให้เจ้าเสื้อถูกแดด จะได้ไม่มีเงาหัวให้เห็น เพื่อที่จะได้ทำการต่อเงาหัวให้กับเจ้าเสื้อต่อไป (พัน อุษุสุข, สัมภาษณ์, 6 มิถุนายน 2557) โดยใช้ผ้าไหมสีแดง 1 ผืน ผ้าฝ้ายสีขาว 1 ผืน ที่นำวางซ้อนทับกันนั้น ในปัจจุบัน อาจไม่ต้องใช้ให้คนมาจับที่มุมผ้าไว้ก็ได้ ทำเพียงนำผ้ามาวางคลุมไว้บนหมวกปีกเท่านั้น และใช้สายสิญจน์วงล้อมทับหนึ่งรอบ (สนิท อุปมา, สัมภาษณ์, 11 มกราคม 2555)

จากนั้นหมอมดจะใช้ใบพลูจุ่มน้ำมันงา ปัจจุบันอาจใช้เป็นสัญลักษณ์แทนได้ ด้วยการใช้น้ำละลายกับงา ทำการประพรมลงบนหมวก 3 ครั้ง ในระหว่างนี้หมอมดจะท่องมนต์ไปเรื่อย ๆ เพื่อทำการต่อเงาหัวให้แก่เจ้าเสื้อ พร้อมกับที่หมอพิธีคนอื่น ๆ ยังขบรับอยู่ตลอด และต่อจากนี้ ลูกหลานพร้อมด้วยบรรดาญาติพี่น้อง จะเข้ามาช่วยกันต่อเงาหัวให้กับเจ้าเสื้อ โดยลูกหลานทั้งหลายจะเข้ามาต่อแถว พร้อมกับนำธนบัตรมาเสียบไว้บนหมวกที่เจ้าเสื้อสวมอยู่บนศีรษะ และนำแป้งมาปะที่ใบหน้าของเจ้าเสื้อ เชื่อว่าจะเป็นการต่อเงาของหัว (ต่ออายุ) ของเจ้าเสื้อให้ยืนยาวขึ้น ดังนั้นหากผ่านขั้นตอนนี้ไปแล้ว จะเสมือนว่าเจ้าเสื้อยังมีเงาหัวอยู่มิได้ขาดหายไป ต่อไปเจ้าเสื้อจะมีอายุยืนยาว เมื่อเจ้าเสื้อได้รับกำลังใจจากบรรดาลูกหลานมากมาย เจ้าเสื้อจะมีจิตใจที่สดชื่นขึ้น และอาจจะส่งผลต่อสุขภาพให้ดีขึ้นไปด้วย (เทศ พิมพิงาม, สัมภาษณ์, 3 มีนาคม 2557)

3.1.5 ความเชื่อในพิธีจับหลักมันหลักยืนจุดเทียนชัย

หลักมันหลักยืน ทำด้วยต้นไผ่ลำเล็ก ๆ สูงประมาณ 2 เมตรครึ่ง ตั้งตรงขึ้นไปจากฐานไม้กระดาน ที่ปลายไม้ไผ่ได้ทำการผ่าซีกสานให้เป็นรูปตัวยูหงาย หลักมันที่สร้างให้มีลักษณะเหมือนต้นไม้ 4 กิ่ง ที่ปลายกิ่งมีเทียนกิ่งละต้น มีเชือกซึ่งระหว่างปลายกิ่งเป็นคู่ ๆ ที่เชือกนี้ ลูกหลานจะเอาธนบัตรมาแขวนไว้จำนวนมาก เพื่อเป็นการปลอบขวัญให้แก่เจ้าเสื้อ คล้ายเป็นการช่วยเหลือเพื่อนำเงินนั้นไปไถ่ถอนขวัญ โดยมีด้ามสั้น ๆ สำหรับผูกติดไว้กับหลักไม้ไผ่นั้น ที่ปลายไม้ทุกแห่งมีต้นเทียนติดไว้ เรียกว่า หลักมันหลักยืน ซึ่งตกแต่งด้วยการพันกระดาษสีต่าง ๆ เชื่อว่าจะเป็นที่รับรองแทน ให้ไม่ต้องลงมาถึงพื้น (ประเสริฐ นิลนวล, สัมภาษณ์, 6 มิถุนายน 2557)

เมื่อถึงเวลาพิธี เจ้าเสื้อต้องเสี้อสวมเสื้อฮี สวมหมวกเดินนำหน้า ตามด้วยบรรดาลูกหลานเป็นแถว เดินไปบนผ้าขาวที่ปูรองอยู่ด้านล่าง ด้านบนเป็นผ้าสีแดง ซึ่งจะเดินเวียนจาก

ซ้ายไปขวา รอบหลักมัน 3 รอบ จากนั้นเจ้าเสนจะไปจับที่หลักมัน 3 แห่ง คือ จับที่ฐาน 1 ครั้ง จับตรงกลางหลัก 1 ครั้ง และจับที่ปลายหลักอีก 1 ครั้ง แล้วจุดเทียนชัยให้สว่างทุกต้นที่ติดไว้กับ ปลายหลัก โดยมีภรรยาหรือสามีและลูกหลานยืนจับหลักมันเดียวกัน ลูกหลานต้องจุดเทียนชัย ด้วย แต่จะจุดเทียนต้นใดก็ตาม ต้องดับเทียนต้นเดิมก่อนทุกครั้ง ทำเช่นนี้ทุกคน เรียกว่า เวียน เทียน ซึ่งการจับหลักมันหลักยืนและจุดเทียนชัยนี้ เป็นความเชื่อว่า จะช่วยต่ออายุให้เจ้าเสื่อ มีอายุมั่นขวัญยืน (พา เพชรพราย, สัมภาษณ์, 17 กรกฎาคม 2557) เมื่อเสร็จขั้นตอนนี้แล้ว ต่อไปจะเป็นพิธีจูงควาย

3.1.6 ความเชื่อในพิธีจูงควาย

ความเชื่อในพิธีจูงควาย เชื่อว่า เป็นการตามหาขวัญของเจ้าเสื่อ โดยมีการตั้ง ขบวนหน้าบ้าน ให้เจ้าเสื่อเดินจูงควายนำหน้าขบวนพร้อมกับหมอมด ซึ่งควายที่ใช้ในพิธีต้องเลือก ตัวที่มีลักษณะดี โถนาเก้ง โดยหมอมดจะเป็นผู้คอยช่วยบดบังควาย ไม่ให้มีอะไรมารบกวนเจ้าเสื่อ ในขณะที่เดิน ลูกหลานเดินตามหลังขบวนจะช่วยกันถือต้นกล้วยในพิธีกรรมทั้ง 3 ต้น พร้อมกับ ช่วยกันจับควายเอาไว้ เพื่อช่วยยึดไม่ให้ผีมาดึงเอาควายไปได้ (วัน จันทร์หอม, สัมภาษณ์, 15 มกราคม 2557) เมื่อเริ่มเดินขบวน หมอพิธีจะร้องแอมเป็นทำนอง โดยมีหมอคนอื่น ๆ ช่วย เป่าปี่คลอรับตามจังหวะตลอดเวลาที่หมอพิธีตามหาขวัญไปในที่ต่าง ๆ เช่น ป่าช้า ช้างสะพาน ช้างแม่น้ำ ผ่านสถานที่ต่าง ไปจนถึงเมืองแกน ซึ่งตลอดระยะทางที่หมอได้ตามหาขวัญนั้น หากรู้ว่าผู้ใดซ่อนขวัญเอาไว้ไม่ยอมปล่อย หมอจะทำการขอแลกขวัญของเจ้าเสื่อ ด้วยเครื่องเช่นต่าง ๆ บางครั้งอาจต้องไปตามหาถึงสวนแม่บ้านนาง ซึ่งมีหญ้าพิษขึ้นรกทึบ ก็จะต้องถางหญ้าให้โล่ง ด้วยการให้ควายกินหญ้าที่มีพิษในพื้นที่นั้นให้หมด และเพื่อที่จะได้มีที่สำหรับปลูกต้นกล้วย เสี่ยงทายด้วย ดังนั้นเมื่อขบวนเดินวนและรำด้วยความสนุกสนานครบ 3 รอบ จึงทำพิธีปลูกกล้วย เสี่ยงทายต่อไป (ยนต์ หอมล้อม, สัมภาษณ์, 2 มีนาคม 2557)

3.1.7 ความเชื่อเกี่ยวกับพิธีปลูกกล้วยเสี่ยงทาย

เจ้าเสื่อจะต้องปลูกต้นกล้วยเสี่ยงทาย โดยใช้ต้นกล้วยที่แหมาทั้ง 3 ต้น นำไป ปลูกข้างบ้านในคืนนั้น โดยเริ่มปลูกต้นที่เป็นเสมือนตัวแทนเสี่ยงทายของเจ้าเสื่อก่อน การปลูกอาจ ให้ลูกหลานมาชุดหลุมเตรียมไว้ก่อนแล้ว เจ้าเสื่อซึ่งมีอายุมากแล้วจะเป็นผู้วางหน่อกล้วยลงใน หลุม กลบดินพอเป็นพิธี เพราะลูกหลานช่วยจะทำการกลบดินให้แน่นต่อไป เพื่อเป็นเสมือนเครื่อง เสี่ยงทายว่า ถ้าหลังจากนี้ต่อไปหากต้นกล้วยงอกงามดี หมายความว่า เจ้าเสื่อจะมีอายุยืนยาว ต่อไป ถ้าต้นกล้วยมีลักษณะแคะแกระไม่งอกงาม ทายว่าเจ้าเสื่อจะมีสุขภาพไม่ดีและอายุไม่ยืน จากนั้นคนที่ปลูกสะไ้จะเป็นผู้ตักน้ำมารด ซึ่งก็คือผู้ดูแลรักษานั้นเอง เมื่อปลูกต้นกล้วยของเจ้า

เสียเสร็จแล้ว ลุงตาจะเป็นผู้ปลูกต้นไม้ที่สองและให้หญิงสาวเป็นผู้ปลูกต้นไม้ที่สามต่อไป เพื่อให้ต้นกล้วยของลุงตากับหญิงสาว ได้มาเป็นผู้ช่วยค้ำช่วยยันให้ต้นกล้วยของเจ้าเสือได้เติบโตงอกงามต่อไป (บุญรวม จันทรแดง, สัมภาษณ์, 6 มิถุนายน 2557)

3.1.8 ความเชื่อในพิธีกู่ปานเสนและตัดขอบกระดิ่ง

เมื่อปลูกกล้วยเสร็จแล้วจึงทำพิธีกู่ปานเสน (การรื้อเครื่องพิธี) ด้วยการให้เจ้าเสือเดินสวมรองเท้าข้ามข้าว (สะพาน) เพื่อไปจับเขาควางและไปรื้อเครื่องพิธีที่ปลายข้าว เรียกว่า ไต่รั้ว โดยสะพานนั้นทำมาจากไม้กระดานที่ประกบด้วยต้นอ้อย ห่อด้วยแพรสีแดงและผ้าสีขาว การทำเช่นนี้ เพื่อสื่อว่าสิ่งที่ไม่ดีต่าง ๆ ได้พังทลายลงแล้ว โดยมีควายเป็นผู้ช่วยเหลือ (ประทีน ห้อยมาลา, สัมภาษณ์, 25 กรกฎาคม 2555)

ความเชื่อในการเสี่ยงทายด้วยการตัดขอบกระดิ่ง เป็นความเชื่อที่จะแสดงว่าหลังจากนี้ต่อไป เจ้าเสือจะพ้นจากความทุกข์ได้หรือไม่ โดยหมอมจะนำขอบกระดิ่งหรือใช้ไม้ไผ่เหลาให้แบน กว้างขนาด 1 เซนติเมตร ที่ได้เตรียมไว้ตั้งแต่ตอนแรก นำมาครอบลงบนตัวของเจ้าเสือ โดยให้เจ้าเสือนั่งอยู่ภายในขอบกระดิ่ง เป็นการสมมุติว่าขวัญและร่างกายของผู้ป่วยถูกกักขังอยู่ในวงล้อมของสิ่งเลวร้าย ซึ่งเจ้าเสือจะนั่งอยู่โดยไม่ให้ร่างกายส่วนใดไปสัมผัสอยู่กับขอบกระดิ่ง เพราะเชื่อว่าหากไปสัมผัสต่อกันแล้ว ชีวิตของเจ้าเสือก็จะพัวพันอยู่แต่กับสิ่งที่ไม่ดี (ลี ย่อมสี, สัมภาษณ์, 6 มีนาคม 2557) จากนั้นหมอมดจะกล่าวให้ทุกคนทราบ ด้วยการขบร้องประกอบกับเสียงปี่ ว่าต่อไปนี้จะทำพิธีให้เจ้าเสือหลุดพ้นออกจากวงล้อมโดยประโยคสุดท้าย หมอมจะร้องว่า

*ปลดขอบกระดิ่งเอาลูกขวัญออก ปลดขอบตอกเอาลูกขวัญมาคืน ปลดขอบหวาย
เอาลูกขวัญไว้ ปลดขอบไม้เอาลูกขวัญคืน*

เมื่อหมอมกล่าวจบแล้ว ลุงตาจะเป็นผู้ตัดหวายขอบกระดิ่งด้วยมีดอโต้ โดยเน้นว่าในการพันขบลงไปหนึ่งครั้งนั้น ต้องพันตัดให้ขาดเพียงครั้งเดียว แล้วทันทีที่ขอบกระดิ่งขาดออกจากกัน บรรดาญาติและลูกหลานที่คอยเฝ้าดูอยู่นั้นจะชัชโยให้ร้องด้วยความยินดี เสมือนเจ้าเสือได้หลุดพ้นออกจากสิ่งเลวร้ายทั้งหลายแล้ว และต่อไปนี้ ขวัญของเจ้าเสือจะมาอยู่อย่างมีความสุข ไม่มีโรคภัยไข้เจ็บมาเบียดเบียน มีอายุมันขวัญยืน เป็นมิ่งขวัญของลูกหลานต่อไป (สำรวย อยู่สูง, สัมภาษณ์, 6 มีนาคม 2555) จากนั้นลูกหลานจะนำอาหารต่าง ๆ มาเลี้ยงเจ้าเสือและแขกที่มาในงานนั้น เป็นอันเสร็จพิธี

4. ความเชื่อในพิธีกรรมเกี่ยวกับการเจ็บป่วย

สิ่งที่เป็นอุปสรรคในการดำรงชีวิต คือเรื่องของอาการเจ็บป่วย ซึ่งมีตั้งแต่วัยเด็ก วัยรุ่นและวัยผู้ใหญ่ ความเชื่อเกี่ยวกับการเจ็บป่วยในวัยเด็ก ได้แก่ ความเชื่อในพิธีเสนฆ่าเกือก ส่วนความ

เชื่อเกี่ยวกับการเจ็บป่วยในช่วงวัยที่ถือกันว่าได้บรรลุนิติภาวะแล้วในวัยรุ่นจนถึงวัยผู้ใหญ่ ได้แก่ ความเชื่อในพิธีเสนตัวหรือเสนขึ้นเสื่อ ความเชื่อในพิธีเสนเตียงและความเชื่อในพิธีแปงขวัญ

4.1 ความเชื่อในพิธีเสนฆ่าเกิด

พิธีกรรมนี้ เป็นพิธีกรรมที่สืบเนื่องมาจากการที่เด็กไม่สบายและได้ทำพิธีแก้ไขมาหลายพิธีแล้วก็ยังไม่หาย พิธีเสนฆ่าเกิด ซึ่งเชื่อว่าเป็นพิธีใหญ่ขั้นสุดท้ายในการรักษาอาการเจ็บไข้ ที่จัดขึ้นเพื่อแก้ไขอาการเจ็บป่วยของผู้ที่อยู่ในวัยเด็กหรือกลุ่มคนที่ยังถูกเรียกว่าอยู่ในกลุ่มผีเกิด ให้ออกห่างจากการเจ็บป่วย เพราะเชื่อว่าที่เป็นเช่นนี้ เนื่องจากผีแม่เกิดต้องการเอาไปอยู่ด้วย ซึ่งจะทราบได้ด้วยการเสี่ยงทาย (เยื้อง) เมื่อเป็นเช่นนี้ เพื่อเป็นการรักษาชีวิตเด็กไว้ให้ปลอดภัยจากผีแม่เกิดร้ายที่เป็นต้นเหตุให้เด็กเจ็บป่วยหรือถึงแก่ชีวิต จึงมีการป้องกันไม่ให้แม่เกิดร้ายมารบกวนเด็ก จึงได้ขอให้หมอดชวยบอกครุฑที่หิ้งไว้ว่า หากเด็กคนที่เอาเสื่อมาขึ้นไว้นี้หายป่วยสนิทแล้วจะทำพิธีเสนฆ่าเกิดให้ แม่เกิดร้ายอาจจะอยากได้เด็กที่น่ารักไปอยู่ด้วยหรือแม่เกิดอาจจะมารบกวนทำให้เด็กร้องไห้ จนร่างกายอ่อนแอและมีอาการเจ็บป่วยอยู่เป็นประจำ และเด็กอาจจะตายได้ในที่สุด ทั้งนี้เพื่อตัดแม่เกิดร้ายให้ออกไปจากชีวิตของเด็ก จะต้องหาสัตว์ตัวแทน เพื่อมาให้พ่อมดทำการเชิญแม่เกิดให้มาสิงอยู่ในสัตว์ตัวแทน จากนั้นฆ่าสัตว์ให้ตาย เพื่อตัดแม่เกิดให้ออกไปจากชีวิตเด็กแล้ว เด็กจะได้พักผ่อนอย่างเต็มที่ และมีสุขภาพแข็งแรงต่อไป (ยนต์ หอมล้อม, สัมภาษณ์, 5 มิถุนายน 2557) อาการของเด็กที่เชื่อว่าถูกผีแม่เกิดรบกวน จะมีอาการเจ็บป่วยและร้องไห้กวนโยเยอยู่เป็นประจำ ซึ่งแม่เกิดได้มาหยอกล้อเล่นกับเด็ก ทำให้เด็กไม่ได้หลับไม่ได้นอน เด็กจึงมีร่างกายไม่แข็งแรง เจ็บไข้บ่อยรักษาไม่หาย ญาติพี่น้องต้องให้หมอยเยื้องเสี่ยงทาย ซึ่งหากมีสาเหตุมาจากแม่เกิด ผู้เป็นพ่อแม่อีกจะอธิษฐานจิตว่า เมื่อเด็กหายดี สุขภาพร่างกายแข็งแรงดีแล้วจึงจะทำการเสนฆ่าเกิด ซึ่งเมื่อเด็กหายดีแล้ว ผ่านมาอีกหลายปีจึงจัดพิธีเสนฆ่าเกิดให้ก็ได้ และถ้าหากเป็นทารกก็ต้องรอให้เด็กโตพอรู้ความเสียก่อน เพื่อที่เด็กจะได้ให้ความร่วมมือกับผู้ที่ทำพิธีได้ (เทศ พิมพ้งาม, สัมภาษณ์, 3 มีนาคม 2555)

4.1.1 ความเชื่อเกี่ยวกับกลุ่มคนที่ยังถูกเรียกว่าเป็นผีเกิด

พิธีกรรมนี้ จะทำในกลุ่มคนที่ยังถูกเรียกว่าเป็นผีเกิดอยู่ คือ 1. ทำในเด็กที่เจ็บป่วยไม่สบายเรื้อรังจนกระทั่งเด็กรู้เดียงสาแล้ว ก็ยังมีอาการเจ็บป่วยอยู่ตลอด ซึ่งเด็กในกลุ่มนี้ได้แก่ เด็กทารกไปจนถึงอายุ 5 ขวบ เรียกว่า เด็กผีเกิดผีกา หากอายุ 5 - 10 ปี เรียกว่า เกิดมามของ คำว่า มาม แปลว่า ออกมาได้ และ 2. ทำในผู้ใหญ่ที่อายุยังไม่เกิน 50 ปี ที่ยังไม่ได้แต่งงาน หากแต่งงานแล้วไม่ถือว่าเป็นผีเกิด (ถนอม คงยิ้มละมัย, สัมภาษณ์, 10 มีนาคม 2555) ดังที่ได้กล่าวไว้แล้วว่า ไทยทรงดำมีความเชื่อว่า หากเด็กอายุยังไม่ถึง 10 ขวบเสียชีวิตลง ห้ามทำศพให้

หรรษา เพราะว่าผีเด็กจะได้ใจมาเกิดอีก ซึ่งก็คือ พวกเกือกม้ามของ ดังนั้นในการจัดการกับศพของเด็กจึงทำเพียงการนำดินหม้อมาต้มใบหน้าหรือห่อศพด้วยเสื้อ แล้วนำไปฝังที่ป่าช้า แต่ในปัจจุบันบางบ้านที่มีฐานะอาจทำศพเด็กให้คล้ายกับงานศพผู้ใหญ่หรืออาจจะนิมนต์พระมาสวดในงานศพด้วย เนื่องจากความเชื่อเรื่องผีแม่เกิดร้ายได้คลายและเจือจางลง แต่ยังคงมีความเชื่อนี้อยู่บ้าง (อิน เฝ้าพงศ์, สัมภาษณ์, 18 กรกฎาคม 2557) ส่วนเด็กที่ยังมีชีวิตอยู่และมีอายุเกิน 10 ขวบ ไทยทรงดำ เรียกว่า ปั้นเข่อ (พันเข่อ) หมายถึงพันเกณฑ์การเจ็บป่วยออก ๆ แอด ๆ ซึ่งจะหายไปเมื่อเริ่มเข้าสู่วัยรุ่น ซึ่งเห็นได้ว่าการเลี้ยงเด็กทารกไม่ใช่เรื่องง่าย เด็กเล็กเป็นวัยที่ต้องทะนุถนอมเลี้ยงดูด้วยความรักเป็นอย่างดี อย่าปล่อยให้ได้อยู่คนเดียว เพราะหากหกล้ม หรือตกบันไดไปจะเป็นปฏิกิริยากับแม่เกิดได้ หรือเวลาจะอุ้มเด็กไปนอกบ้านก็ต้องเอาดินหม้อต้มที่หน้าผากไว้เพื่อให้ดูน่าเกลียดน่าชัง อีกทั้งเวลาเรียกเด็กต้องกล่าวว่่าน้ำตาน่าเกลียด เพื่อแม่เกิดจะได้ไม่รบกวนและไม่อยากนำเด็กที่น่าเกลียดไปอยู่ด้วย (ถนอม คงยิ้มละมัย, สัมภาษณ์, 10 มีนาคม 2555)

4.1.2 ความเชื่อในการใช้สัตว์ตัวแทนสมมุติ

ในพิธีกรรม มีการเชิญพอมดหรือแม่มดให้มาทำพิธีเสนฆ่าเกือก ด้วยการหาตัวแทนสมมุติที่เป็นสัตว์ตัวเล็ก ๆ เช่น นกกระจอก หนู กระจอกหรือลูกเจี๊ยบ แล้วเชิญผีแม่เกิดร้ายให้มาสิงอยู่ในตัวสัตว์นั้น แล้วฆ่าสัตว์ตัวแทนสมมุตินั้นให้ตาย พิธีเสนฆ่าเกือก จึงเป็นพิธีกรรมเพื่อให้ตัดขาดระหว่างผีกับคนหรือแม่คนเก่าของเด็กที่เกิดใหม่ ดังนั้นเมื่อเด็กไม่สบายเรื้อรัง ผู้ที่เป็นแม่ในชาติปัจจุบันต้องไปหา หมอเยื้อง เพื่อทำการเยื้อง ว่ามีสาเหตุจากการกระทำของแม่เกิดร้ายหรือไม่ ถ้าใช่ ผู้เป็นแม่ต้องนำเสื้อของเด็กไปขึ้นหิ้งมัด ให้ผีมดเป็นผู้ดูแลขวัญของเด็กคนนั้น เมื่อเด็กมีอาการหายดีแล้วจึงมีการทำพิธี เพื่อตัดขาดจากผีแม่เกิดร้ายให้ออกไป เด็กจะมีสุขภาพที่แข็งแรงต่อไป (สำรวย จันผ่อง, สัมภาษณ์ 8 มิถุนายน 2557)

4.1.3 ความเชื่อในการกำหนดวันพิธี

การทำพิธีเสนฆ่าเกือกในอดีต ต้องทำในวันแรม 13 ค่ำเท่านั้น โดยสามารถทำเสนได้ทุกเดือน ยกเว้นเฉพาะในช่วงประมาณกลางเดือน 8 ถึงประมาณกลางเดือน 11 (เป็นเดือนที่ผีเรือนไปเฝ้าถน) และต้องเป็นวันดีของเจ้าภาพ คือ ไม่ใช่วันที่ผีต้นตระกูลตายหรือวันที่ศพยังนอนอยู่ที่บ้าน และวันเสนต้องไม่ใช่วันเดียวกับวันเวนต์ของบ้านนั้น แต่การทำพิธีเสนฆ่าเกือกในปัจจุบันไม่ค่อยนิยมทำเท่าใด แต่ก็ยังมีพบเห็นอยู่บ้าง เพราะความเชื่อเรื่องผีเกิดได้คลายและเจือจางลงไปมากแล้ว เนื่องจากเมื่อเด็กรุ่นใหม่ไม่สบาย พ่อแม่ที่เป็นคนรุ่นใหม่ นิยมที่จะพาลูกของตนเองไปโรงพยาบาล ซึ่งมีเครื่องมือและยาที่มีประสิทธิภาพสูง ทำให้เด็กมีอาการดีขึ้นอย่าง

รวดเร็ว (บาน แซ่ม้าช้อย, สัมภาษณ์, 1 มีนาคม 2555) ส่วนอุปกรณ์ที่ต้องเตรียมใช้ในพิธีกรรม มีดังนี้

โหม່อน (ภาชนะที่ใช้สำหรับเลี้ยงโหม) เป็นภาชนะสี่เหลี่ยมกว้างประมาณ 80 เซนติเมตร สูง 25 เซนติเมตร จำนวน 4 อัน) โดยใส่สิ่งของ อาทิ เสื้อฮี เสื้อก้อม กางเกงขาสั้น กางเกงขายาว ผ้าขี้ริ้ว ผ้าขาวม้า กระจก หวี แป้ง และเครื่องใช้ที่จำเป็น สำหรับส่งไปให้ผีบรรพบุรุษ ใช้ลงไปในโหมทั้งหมด

สัตว์แทนแม่เกิด 1 ตัว เช่น นกกระจอก ลูกเจี๊ยบ กระรอก กระแต (เลือกตัวใดตัวหนึ่ง มาเพียงตัวเดียว) และตะกั่วเล็ก สำหรับใช้ขังสัตว์ที่จะใช้เป็นตัวแทนแม่เกิด พร้อมแหหรือตาข่ายคลุม เพื่อป้องกันไม่ให้สัตว์หนีออกจากตะกั่วได้

เสาดั้ง (ไม้ไผ่ 1 ลำ) และไหเหล้า (แต่เดิมใช้เหล้าที่หมักกับเกลบในไห ปัจจุบันไหเหล้าแบบดั้งเดิมไม่ค่อยมีแล้ว จึงใช้ไหที่ใช้ปูนแดงขีดคาดปากขวด แล้วเอาขวดเหล้าใส่ในไห เป็นสัญลักษณ์แทนไหเหล้าแบบดั้งเดิม)

เครื่องหลอกแม่เกิด เป็นสิ่งประดิษฐ์เป็นชิ้นเล็ก ๆ อาทิ เครื่องมือทอผ้า เครื่องใช้ เช่น มุ้ง ผ้าห่ม และในส่วนของเล่น อาทิ ลูกข่าง หนังสือตึก หน้าไม้

เครื่องเซ่น ประกอบด้วย เหล้าขาว ไก่ หมูชิ้น ขนมจันอับและผลไม้ตามฤดูกาล

ปานดิน 4 อัน ไว้ใส่เครื่องเซ่นที่เป็นอาหารคาว

กระบุงข้าวม้า ถ้วยข้าวลวง (เครื่องบูชาครูของพ่อมด)

การจัดปานเสน สำหรับใช้ในพิธีกรรม แอ เจือจาน (สัมภาษณ์, 1 มีนาคม 2555) ได้อธิบายว่า จะต้องจัดปานบูชาจำนวน 5 ปาน โดยนำสิ่งของที่ต้องการมาจัดใส่ในโหม่อน ดังนี้

ปานดำเรื่อน ใช้สำหรับ บูชาผีต้นตระกูลเป็นพ่อบ้าน ประกอบบ้านด้วย ปู่ พ่อ ๆ จัดโดยใช้ผ้าขาวรองโหม่อนและใส่สิ่งของต่าง ๆ เข้าไป ประกอบด้วยเครื่องใช้ต่าง ๆ ดังนี้ เสื้อฮี ผ้าถุง ผ้าเปี้ยว เสื้อห่มห่ม สวงฮี สวงก้อม ผ้าขาวม้า กระเป๋าคาดเอว หวี แป้ง กระจก น้ำมันใส่ผม หมากพลู สร้อยพานหลา ทั้งหมดเตรียม เพื่อส่งไปให้ผีใช้ โดยต้องใส่กำไลข้อมือของผู้ป่วยลงไป ด้วย เพื่อแจ้งให้ทราบว่าใครเป็นผู้เสน

ปานด้าลูง ด้าตา ใช้สำหรับบูชาผีทางญาติฝ่ายมารดา เช่น ตา ยาย ส่วนสิ่งของ ใช้เครื่องบูชาเหมือนปานดำเรื่อน แต่ใส่ข้าวเหนียวหนึ่ง 1 กำ ไข่ต้ม 1 ฟอง เพิ่มลงไปด้วย

ปานแม่ nang ใช้สำหรับ บุษบาผีภรรยาของลำเฮือน คือ ย่าของบ้าน โดยมีเครื่อง
 บุษบา ประกอบด้วย ผ้าขาวทอเอง 1 พับ ผ้าไหม ปอยไหม ตุ่มหู กำไล หมาก พลุ กระจก แบ่ง หวี
 ผ้าซิ่น เสื้อฮี เครื่องแต่งตัวผู้ชายใส่เหมือนปานลำลุงลำตา ส่วนผ้าถุงจะใช้อย่างดีที่ไม่ใช้ใน
 ชีวิตประจำวัน คือ ซิ่นตาหมี ซิ่นลายแดงโม ผ้าเปี้ยวเบา(ดอก) ผ้าเปี้ยวสายรุ้ง ทั้งหมดต้องเป็น
 ของดีที่เก็บไว้ใช้ในพิธีเสน เพื่อให้ถูกใจผีเป็นการบูชาผี เครื่องประดับทุกชนิดเหมือนปานลำเฮือน
 แต่ปานนี้จะมีพิเศษเพิ่มอยู่ 2 อย่าง คือ 1. ปานเบา (ถ้วยน้ำ) หมายถึง ผู้หญิงเป็นเบาหลอม
 ให้เกิดมนุษย์สืบสายพันธุ์ต่อไป และ 2. ถ้วยใส่กำไลผูกด้ายขาวด้ายแดง เพื่อเสี่ยงทายเรียกว่า
 สายผัดสายผ่าน (หมายถึง ความดีเข้ามา ความไม่ดีออกไป) โดยใช้ชีผึ้งผูกไว้ปลายเส้นด้ายขาว
 และด้ายแดงและอธิษฐานว่า สายหล่อนขึ้นถึงแกน สายแดงหย่อนลงหาเจ้าเสื้อ แปลความหมาย
 ได้ว่า สายขาวขึ้นไปถึงแกน สายแดงหย่อนลงหาเจ้าเสื้อ” ต้องให้เส้นด้ายสีแดงยาวกว่าเส้นด้ายสี
 ขาว จึงจะถือว่าแกนรับทราบและหมดเคราะห์แล้ว หากเส้นด้ายยังเท่ากันต้องใช้มืออุดเส้นด้าย
 และขบมนต์ก่อนวานจนกว่าเส้นด้ายแดงจะยาวกว่าด้ายสีขาว

ปานแนน ใช้สำหรับ บุษบาแกนแนน ผู้มีหน้าที่ตั้งมิ่งขวัญของมนุษย์และกำหนด
 ระยะเวลาของมนุษย์ให้มีอายุสั้นหรือยืนยาว ซึ่งอุปกรณ์ที่ใส่ไว้เหมือนกับปานลำเฮือน

ปานซ้อง ใช้สำหรับบุษบาครูของพ่อมด เป็นการเชิญครูของหมอมด ให้มารับ
 เครื่องเซ่น ประกอบด้วย ซันหมาก ซันน้ำ ไก่ต้ม 1 ตัว เหล้าขาว 1 ขวด

4.1.4 ความเชื่อในขั้นตอนการวานมด

เริ่มจากการไปหาหมอมด โดยนำข้าวสาร หมากพลุและเสื้อของเด็กที่มีกลิ่นตัว
 เด็กติดอยู่ (เสื้อที่ใส่แล้ว) ตามความเชื่อที่ว่า ขวัญส่วนหนึ่งจะอยู่ที่เสื้อ โดยนำของทั้งหมด ไปบอก
 กล่าวหรือที่เรียกว่า ไปวานมด ด้วยการที่หมอมดนำสิ่งเหล่านี้ไปขึ้นหิ้งมด (หิ้งบุษบาครูมด) ที่บ้าน
 พ่อมด เพื่อฝากให้ครูของมด ช่วยดูแลขวัญของเด็กผู้นั้นให้เด็กหายจากอาการป่วยโดยเร็ววัน โดย
 มีกรกล่าวชื่อพ่อแม่ของเด็ก พร้อมกับบอกว่า เมื่อเด็กหายดี จะเสนฆ่าเกือกให้กับเด็ก ขอให้มารับ
 เครื่องเซ่นและให้ขจัดอุปสรรคต่าง ๆ ที่จะมีขึ้นด้วย (พา เพชรพราย, สัมภาษณ์, 17 กรกฎาคม
 2557) หลังจากได้นำเสื้อมาขึ้นหิ้งมดไว้ ต่อมาเมื่อเด็กหายจากอาการเจ็บป่วยดีแล้ว ซึ่งบางราย
 อาจทิ้งเวลาให้ผ่านไปถึง 7-8 ปี จึงค่อยทำพิธีเสนฆ่าเกือก ตามที่ได้บอกกล่าวกับครูมดไว้ก็ได้

4.1.5 ความเชื่อในการบูชาครุฑ

เมื่อนำเสื่อไปขึ้นหิ้งมด จนเวลาผ่านไปเด็กหายจากการเจ็บป่วยและพ่อแม่ของเด็กก็พร้อมที่จะจัดพิธีเสนาฆ่าเกิดให้กับเด็ก ต้องไปบอกกล่าวกับพ่อมดเพื่อกำหนดวันที่จะจัดพิธีกรรมขึ้น ซึ่งก่อนถึงกำหนดวันเสนาจริงต้องนำสิ่งของไปบูชาพ่อมดอีกครั้ง เพื่อย้ำเตือน (เพื่อป้องกันไม่ให้มดลืมห่างวัน) ในวันงาน เจ้าภาพต้องเตรียมสิ่งของต่าง ๆ ให้เรียบร้อย ก่อนที่พ่อมดจะมา อาจมาถึงเวลาประมาณ 7.00 นาฬิกา ด้วยการจัดพานช้องไว้สำหรับบูชาครุฑของพ่อมด เริ่มด้วยพอมบูชาครุฑด้วยเครื่องบูชา โดยมีกระบุงข้าวม้า เป็นกระบุงมี 2 หู ประกอบด้วยข้าวเปลือกบนกระบุงมีด้วยข้าวลวง (ถ้วยใส่ข้าวสาร มีไขวางตั้งอยู่ตรงกลางกำไลข้อมือ นิยมใช้ไขไก่วางไว้ด้านบน) และมีหมากพลู จำนวน 5 หรือ 7 หรือ 9 คำ (จำนวนไม่เท่ากัน เนื่องจาก แล้วยแต่ครุฑของแต่ละคน) เงินเหรียญ 1 บาท เส้นฝ้าย 1 ปอย (ไขใหญ่) ด้ายปอยนี้ เรียกว่า ปัยมดปัยมนต์ พ่อมดใช้สำหรับคาดศีรษะในขณะที่เชิญครุฑลงมา (บุญรวม จันทร์แดง, สัมภาษณ์, 6 มิถุนายน 2557)เมื่อจัดวางพานเครื่องเซ่นทั้งหมดแล้ว นำกระบุงมาวางไว้บริเวณด้านที่ติดข้างฝาด้านที่มีหน้าต่าง ไม่ทำในกะล่อห้อง เพื่อไม่ให้คนเดินเข้ามาไปได้ ทั้งนี้การแต่งพาน ในปัจจุบันไม่พิธีพิถันมากนัก แต่เดิมต้องหามาใส่ให้ครบ มีความเชื่อว่าการส่งสิ่งของเครื่องใช้ไปให้ผีเรือนแล้ว ลูกหลานผู้ส่งจะอยู่เย็นเป็นสุข (สวิง จำปาจิต, สัมภาษณ์, 6 มิถุนายน 2555) ปัจจุบันมีความคิดเพิ่มเติมว่าการแจกทานสิ่งของออกไปจะทำให้ผู้รับได้รับเร็วกว่าการใส่พานเสนอุทิศให้ (สวรรค์ จำปาจิต, 7 มิถุนายน 2555) ดังนั้นเมื่อพิธีกรรมเสร็จสิ้นลงแล้ว เจ้าของงานจะนำของในพานไปแจกให้กับผู้ที่มาร่วมงานได้รับประทานกัน

4.1.6 ความเชื่อในการฆ่าเกิด

ใช้เสาดั่ง เป็นศูนย์กลางของพิธีกรรม ตามความเชื่อที่ว่าเสาดั่ง คือ สัญลักษณ์สื่อถึงเมืองแกน ซึ่งจะเป็นไม้ไผ่ 1 ลำ วางใส่ในไหเหล้า โดยไม้ไผ่นั้นจะมีความยาวจากพื้นบ้านถึงชื่อบ้าน ปัจจุบันไหเหล้าในแถบจังหวัดเพชรบุรีเริ่มหายากขึ้น จึงนำไห (ไหทั่วไป) นำขวดเหล้าขาวใส่ลงไปไนไห ทำเป็นเชิงสัญลักษณ์แทนไหเหล้า (ชู แป้นโก, สัมภาษณ์, 7 กรกฎาคม 2555) แล้ววางกรงใส่สัตว์ตัวแทน (สัตว์ตัวแทนที่จะให้ผีแม่เกิดมาสิง) และอุปกรณ์หลอกผีแม่เกิด ไว้ด้านหลังของพอมด หมอมดจะทำการรำยมนต์บูชาครุฑ แจ็งจุดประสงค์เพื่อเชิญแกนและผีมดลงมา ทั้งนี้เชื่อว่าแต่ละท่านจะลงมาหรือไม่นั้น สามารถรู้ได้ด้วยการเสี่ยงทายจากหมอสะ โดยจะเก็บข้าวสารเสี่ยงทายว่า หากผู้ที่เชิญเต็มใจลงมาแล้ว ขอให้เก็บเมล็ดข้าวสารได้จำนวนตามที่กำหนดด้วยแล้ว ขย่มนิ้วหยิบข้าวสารใส่ข้อมือ แล้วตรวจนับเมล็ดข้าวที่ขย่มขึ้นมา หากไม่ได้มีเป็นจำนวนที่หมอสะกำหนดไว้ หมอมดจะรำยมนต์อ้อนวอนใหม่จนกว่าจะได้ผลตามคำอธิษฐานของหมอสะ ซึ่งพอมด

จะกล่าวคำเป็นภาษาไทยดำ ที่แปลเป็นภาษาไทยภาคกลางได้ว่า เก็บข้าวให้ได้ดังคำอธิษฐานจะได้ไม่ต้องเสียเวลานาน

ดังนั้นในการทำพิธีแต่ละครั้งจึงใช้เวลาในขั้นตอนนี้ไม่เท่ากัน (วัน จันทร์หอม, สัมภาษณ์, 15 มกราคม 2557) ทั้งนี้ในคณะของพ่อมดจะมีทั้งหมด 6 คน ประกอบไปด้วย หมอใหญ่ 1 คน หมอผู้ช่วยพ่อมดที่สามารถร่ายมนต์ขับเปลี่ยนได้อีก 1 คน หมอที่สามารถเป่าปี่เล็ก 2 คน หมอสะ 2 คน เพื่อช่วยกันเป็นพยานในการนับเมล็ดข้าว โดยไม่มีการโกหก เพราะหากนับเมล็ดข้าวไม่ได้ตามอธิษฐาน จะต้องบอกไปตามตรง เพราะกลัวผิดครู ซึ่งจะทำให้มีเหตุร้ายเกิดขึ้นกับตน ที่กลัวกันมากคือ ตาบอด หูหนวก (สนั่น โภคัย, สัมภาษณ์, 2 มีนาคม 2555)

4.1.7 ความเชื่อในการหลอกให้ผีแม่เกิดเข้ามาสิงในสัตว์ตัวแทน

ในภาคเข้าหมอมดและคณะ ตลอดจนญาติเจ้าภาพ จะยังมีคนอยู่จำนวนน้อย (ไทยทรงดำ เรียกช่วงเวลานี้ว่า สามปีสี่น้อง) จนกระทั่งถึงเวลาประมาณ 17.00 นาฬิกา จะเริ่มมีคนในละแวกบ้านใกล้เคียงมาร่วมงาน เพื่อเป็นขวัญและกำลังใจแก่เจ้าของงาน เมื่อคนมากขึ้นเป็นจำนวนมากแล้ว (ไทยทรงดำ เรียกช่วงเวลานี้ว่า มานันมาเนื่อง) ซึ่งก่อนจะถึงขั้นตอนที่จะฆ่าแม่เกิด แม่ของเด็กจะต้องเอาเด็กไปซ่อนไว้ในห้อง โดยไม่ให้ใครอื่นรู้ว่าเอาไปซ่อนไว้ที่ไหน เพราะเชื่อว่าแม่เกิดจะได้หาเด็กไม่เจอ หากหาเด็กเจอแม่เกิดจะเข้าไปสิงร่างของเด็กได้ (สนิท อุปมา, สัมภาษณ์, 11 มกราคม 2555)

จากนั้นพ่อมดจะอัญเชิญผีแค้น ผีมดให้ลงมาเป็นประธานและเป็นสักขีพยานว่าแม่เกิดได้ประพฤติตัวไม่ดี ทำให้เด็กเจ็บป่วยและอาจทำให้ถึงตาย สมควรที่จะฆ่าทิ้ง โดยพ่อมดกล่าวคาถาเวทย์มนต์ หลอกให้ผีแม่เกิดเข้าสิงในร่างของสัตว์ตัวแทน ซึ่งในคำกล่าวหลอกผีแม่เกิด จะเป็นคาถาที่กล่าวในแนวชวนให้ผีของสวयและไม่สวय เช่น หนูหางขาด กระจอกไม่มีหาง คนไม่มีหัว ไก่ไม่มีขน เนื่องจากผีชอบมองสิ่งที่ไม่สวयงาม ส่วนของสวय เช่น นกเขาที่ขันได้ไพเราะ เพื่อให้ผีเกิดความเพลิดเพลินและคล้อยตาม อีกทั้งคำกล่าวหลอกเกิดจะใช้น้ำเสียงที่นุ่มนวลด้วยความเชื่อว่า เสียงที่อ่อนหวานจะทำให้ผีแม่เกิดเกิดความเพลิดเพลินและหลงเข้ามาสิงในตัวสัตว์ ที่นำมาใช้เป็นตัวแทน (บุญเรือง จรรยางาม, สัมภาษณ์, 12 กันยายน 2557) ในช่วงนี้จะมีผู้ช่วยในขั้นตอนการฆ่าเกิดจำนวน 2 คน ซึ่งไม่ใช่คนในคณะของพ่อมด โดยผู้ช่วยในการฆ่าเกิดทั้ง 2 คน ต้องโพกศีรษะด้วยผ้าขาวม้า เพราะเชื่อว่าแม่เกิดจะได้จำคนทั้งสองไม่ได้ โดยให้คนทั้งสองช่วยกันเคาะไม้กระดานด้วยดุ้นฟืนให้เป็นจังหวะ ส่วนพ่อมดจะร่ายเวทย์มนตร์และคอยใช้เทียนส่องดูสัตว์ตัวแทนที่วิ่งอยู่ในตะกร้า โดยเชื่อว่าหากสัตว์หยุดวิ่ง แสดงว่าผีแม่เกิดได้เข้าสิงร่างของสัตว์ตัวแทนนั้นแล้ว (ขวัญเมือง ชื่นฤทัย, สัมภาษณ์, 2 มิถุนายน 2555) เมื่อแน่ใจว่าผี

แม่เกิดได้เข้ามาสิงอยู่ในร่างของสัตว์นั้นเรียบร้อยแล้ว พ่อมดจะใช้มีดหมอฟันลงไปใต้กระดูกสัตว์ก่อน จากนั้นผู้ช่วยจะรุมใช้ดุนฟันตีสัตว์ตัวแทนนั้นจนตาย เนื่องจากไทยทรงดำเชื่อว่า สัตว์ที่แม่เกิดเข้าสิงจะต้องถูกฆ่าให้ตายด้วยมนต์คาถาก่อน แล้วจึงจะฆ่าให้ตายได้ด้วยอาวุธ (บุญรวม จันทรแดง, สัมภาษณ์, 6 มิถุนายน 2557) เมื่อฆ่าแม่เกิดตายแล้ว พ่อมดจะใช้ปลายมีดหมอ เสียบตะกร้าข้างสัตว์และยกขึ้น พร้อมกับอีกมือถือเทียนส่องทางไปยังจุดที่จะฝังแม่เกิด โดยมีคนในคณะของหมอ ช่วยกันเป่าปี่ด้วยเสียงที่โหยหวน พร้อมผู้ช่วยฆ่าทั้ง 2 คน เดินตามลงบันไดมาส่ง ส่วนแขกผู้ที่มีมาร่วมพิธีไม่ต้องลงมาด้วย จากนั้นพ่อมดจะนำตะกร้าที่มีร่างของสัตว์ตายนั้น ไล่ลงในหลุมที่ขุดเตรียมไว้ก่อนหน้าแล้ว ที่ได้บันไดขั้นสุดท้ายของบ้าน และพ่อมดจะท่องมนต์กำกับให้แม่เกิดอยู่ที่ใต้บันได ไม่ให้ไปสร้างความวุ่นวายกับใครอีก (ลิ ย่อมสี, สัมภาษณ์, 6 มิถุนายน 2557) หลังจากกลบหลุมฝังแล้ว ทั้งหมดจะกลับขึ้นไปบนบ้าน พ่อมดไปนั่งสำรวจมจิตอยู่ที่บริเวณใกล้เสาหลัง มารดาของเด็กจึงจะสามารถพาเด็กที่ถูกทำพิธีเสนฆ่าเกิด ให้ออกมาจากที่ซ่อนได้ จากนั้น ผู้รัฐจะนำสำรับมาแบ่งขวัญ ให้กับผู้ช่วยฆ่าแม่เกิดทั้งสองคน

4.1.8 ความเชื่อในการแบ่งขวัญให้กับผู้ช่วยฆ่าเกิด

เป็นขั้นตอนที่จัดขึ้นเพื่อ รับขวัญให้กับผู้ช่วยฆ่าเกิด เพื่อเป็นขวัญและกำลังใจ ตามความเชื่อที่ว่า พวกเขาได้มายุ่งเกี่ยวกับผีเกิด โดยที่ไม่มีคาถาอาคม อาจทำให้เกิดความกลัวว่าจะเกิดสิ่งที่ไม่ดีกับตน จึงต้องมีการรับขวัญด้วยการจัดสำรับคาวหวาน เพื่อมาแบ่งขวัญให้กับเขาทั้ง 2 คน (พัน สุขอยู่, สัมภาษณ์, 6 มิถุนายน 2557) สำรับที่ใช้ในพิธีกรรม ได้แก่ ชันน้ำ ชันหมาก เหล้าขาว หมูชิ้น ขนมจันอับและผลไม้ตามแต่จะหาได้ ซึ่งผู้รัฐจะกล่าวในพิธีว่า ผู้ช่วยทั้งสองเป็นคนดี มาช่วยกันปราบอธรรม ขอให้ความสวัสดิ์มงคลจึงบังเกิดมีขึ้นกับผู้ช่วยทั้งสอง เป็นอันเสร็จพิธีเกี่ยวกับผู้ช่วย (บุญรวม จันทรแดง, สัมภาษณ์, 6 มิถุนายน 2557) ส่วนพ่อมดหลังจากมีผู้ทำพิธีแบ่งขวัญให้ผู้ช่วยฆ่าเกิดแล้ว ตนเองก็ไหว้ครูและถอดป้ายมดป้ายมนต์บนศีรษะออกวาง หลังจากนั้นหมอพิธีพร้อมเพื่อนบ้านจะรับประทานอาหารร่วมกัน เสร็จแล้วให้พรเจ้าของบ้านและเด็กที่มาทำพิธีให้อยู่เย็นเป็นสุข เป็นอันเสร็จพิธีเสนฆ่าเกิด

4.2 ความเชื่อในพิธีแบ่งขวัญ

ความเชื่อเกี่ยวกับขวัญ คือ ผีที่อยู่ในร่างกายของคนแต่ละคน เป็นมิ่งขวัญของเรือน ร่างประดุจดังพี่เลี้ยงของร่างกาย หากเด็กหรือผู้ใหญ่มีอาการเป็นไข้ ปวดหัว ตัวร้อน นอนฝัน ละเอียดไม่ได้สติขณะที่ป่วยหรือเกิดอาการตกใจ จนทำให้เจ็บป่วยลงไปเช่นนี้ เชื่อว่าผีขวัญไม่อยู่กับตัวและอาจจะเที่ยวเตร่ไปโดยไม่รู้ที่อยู่ ในกรณีเช่นนี้ จะต้องทำพิธีเรียกขวัญให้กับคนผู้นั้น โดย

ทำพิธีแบ่งขวัญ เพื่อให้ขวัญกลับมาอยู่กับตัวเหมือนเดิม (ประพัฒน์ คำโพธิ์, สัมภาษณ์, 3 มีนาคม 2555) ในการการแบ่งขวัญ มี 2 วิธีการ ดังนี้

วิธีที่ 1 แบ่งขวัญหรือเรียกขวัญ โดยผู้เป็นพ่อแม่ทำการเรียกขวัญให้กับลูกหลาน โดยไม่มีการจัดงานใหญ่โต ซึ่งมีวิธีการโดยคนเรียกขวัญจะนำตะเกียง เสียมและตะข่อง ไปที่นา พอถึงนาก็พูดทำนอง พบขวัญแล้ว เรียกขวัญใส่ในตะข่อง แล้วนำขวัญนั้นกลับมาบ้าน เปิดฝา ตะข่องออก เป็นสัญลักษณ์ว่าได้นำขวัญมาคืนให้กับเจ้าตัวแล้ว จากนั้นจะให้ศีลให้พร เพื่อให้ขวัญ อยู่กับเนื้อกับตัว ออป่าไปเที่ยวเล่นที่ไหนอีก (ไละ อุ่นเป็นนิจย์, สัมภาษณ์, 28 กุมภาพันธ์ 2555)

วิธีที่ 2 แบ่งขวัญหรือเรียกขวัญ โดยเชิญหมอขวัญ ให้มาเป็นผู้นำในพิธีกรรม ซึ่งจะมีความซับซ้อนมากกว่าวิธีแรก เป็นการเรียกขวัญของผู้ที่ขวัญหายให้กลับคืนมาสู่ร่างกาย ดังเดิม โดยการทำพิธีอ้อนวอนถน ในเมืองฟ้าให้ปล่อยขวัญกลับคืนมา อาจมีการไถ่ขวัญด้วย สิ่งของเพื่อแลกเปลี่ยน พร้อมทั้งมีการขับกล่อมด้วยเครื่องดนตรีและการเสียดายถนด้วยการนับ เมล็ดข้าวสารหรือทอดไม้คว่าหางาย เป็นต้น (เทศ พิมพังาม, สัมภาษณ์, 3 มีนาคม 2555)

4.2.1 ความเชื่อในพิธีแบ่งขวัญ เพื่อเรียกขวัญของตนเองให้กลับคืนมา

นิยมทำเมื่อทำกันเมื่อหายป่วยไข้หรือได้ผ่านเหตุการณ์เลวร้ายใด ๆ มาก่อนหน้า ดังที่ ถนอม คงยิ้มละมัย (สัมภาษณ์, 10 มีนาคม 2555) กล่าวว่า พิธีแบ่งขวัญ จัดขึ้นเพื่อเรียก ขวัญของตนเองให้กลับคืนมา โดยให้หมอขวัญ (มีทั้งผู้หญิงและผู้ชาย) มาทำพิธีเชิญขวัญ ด้วยการเชิญผู้สร้างขวัญ 12 แม่นาง ด้วยการกล่าว ดังนี้

แม่นางเข้าจะลงฮางแม่นางจะลงเจ้อ (แม่) ปู่คำสุขบินบิน (พ่อ) แม่อ้วยเข้า
บางนางเข้าเลือด (ระดู) แม่นุสมพรมแมนแม่หลาเลี้ยงลู (นม) แม่อูเต็มปามาหลาเต็มอุมเต็ม
เสี้ย (เปล) แม่ผลัดเวนหมานและผ่านเวนยีน (ผู้กำหนดโชคชะตา) เมนนาน้ำ (น้ำ) เนนไฟ (ไฟ)
เจ้าย่ามิ่งฮีสานเจ้าย่าเนนตำหุ (กี๋ทอผ้า) ทำวกล้วยนวนลสวนกล้วยต่าง (กล้วย) ย่าไกก็กลไกมิ่งไก
ขวัญ (ไก่) หนองปลาบู่คู่ปลาขวัญหนองปลามันปลาเลี้ยงปลาปล่อย (ปลา) แม่ดินน้ำดินบ่อต่อ
สายเจาสายกอแม่เลี้ยง (บ่อน้ำ)

หมอขวัญที่จะมาเป็นผู้นำในการทำพิธี อาจมีทั้งผู้หญิงและผู้ชาย จะทำพิธีเชิญ ขวัญโดยการเชิญผู้สร้างขวัญ 12 แม่นาง และเรียกขวัญทั้ง 32 ขวัญ ให้มารับเครื่องเซ่นและกลับ เข้าร่างเดิม ซึ่งสอดคล้องกับที่ (วิลาวัลย์ ปานทอง 2551, หน้า 118) กล่าวว่า ในพิธีแบ่งขวัญมีการ เรียกขวัญ 32 ขวัญ คือ ศีรษะ กระหม่อม หน้าผาก ท้ายทอย คอ ปาก ลิ้นไก่ ลิ้น ฟัน แก้ม ตาจมูก หู ไหล่ บ่า ลำตัว นม อก รักแร้ หลัง ตับ ปอด หัวใจ อวัยวะเพศ โหนก หน้าแข้ง หัวเข่า ขา ฝ่ามือ ฝ่าเท้า นิ้วมือและนิ้วเท้า

ทั้งนี้ ผู้นำในการทำพิธีจะเป็นผู้รู้ ซึ่งไม่จำเป็นต้องเป็นหมอเสนหรือจะใช้หมอเสนก็ได้ เพราะส่วนใหญ่แล้วผู้รู้พิธีจะเป็นหมอเสนด้วย ผู้รู้จะเป็นหญิงหรือชายก็ได้ แต่ไม่นิยมใช้หมอผู้หญิงแบ่งขวัญให้กับผู้ชาย ส่วนผู้รู้หรือหมอที่เป็นผู้ชายสามารถทำพิธีแบ่งขวัญให้ได้ทั้งผู้หญิงและผู้ชาย ทั้งนี้ในการเรียกขวัญหรือการ เอื้อขวัญหลง (เรียกขวัญที่หลงตกใจเข้าสู่ตัว) นิยมใช้ผู้หญิงเรียกขวัญ ครั้นเมื่อขวัญมาสู่กายแล้ว การเชิญขวัญมารับเครื่องเช่นจะเป็นหน้าที่ของหมอขวัญผู้ชาย ซึ่งการแบ่งขวัญสามารถทำได้ทั้งเด็กและผู้ใหญ่ โดยใช้เกณฑ์ ดังนี้ 1. เด็ก ใช้ไข่ เป็นสื่อสำคัญในพิธีกรรม 2. คนในวัยกลางคน ใช้ไก่ทั้งตัว เป็นสื่อสำคัญในพิธีกรรม และ 3. คนในวัยชรา ใช้หัวหมู เป็นสื่อสำคัญในพิธีกรรม นอกจากนี้ยังมีความเชื่อว่า คนที่จะแบ่งขวัญ หากมีครอบครัวแล้ว ให้ใช้หัวหมู 1 หัว (ไม่มีตัวหมู) ขาหมู 4 ขา และหางหมู 1 หาง ในการทำพิธีเรียกขวัญ ถ้าคนที่ยังไม่มีครอบครัวใช้ไก่ 1 ตัวทำพิธีแบ่งขวัญ (เรียก เงินเจือ, สัมภาษณ์, 9 กรกฎาคม 2557) โดยการประกอบพิธี จะไม่นิยมบอกแขกมากมายคงมีแต่เครือญาติสนิทที่มาร่วมงาน ซึ่งจะเริ่มที่เวลาประมาณ 16.00 นาฬิกา หรือก่อนพระอาทิตย์ตกดิน

4.2.2 ความเชื่อในการช้อนขวัญ

ไทยทรงดำตำบลหนองปรังเชื่อว่า เป็นการเรียกและตามหาขวัญ ที่ยังหลงอยู่ข้างนอก ให้กลับเข้ามาสู่ร่างกายดั้งเดิม (สนั่น โภคย์, สัมภาษณ์, 2 มีนาคม 2555) โดยการจัดปानที่ประกอบด้วย ไข่ต้ม ปลาอย่าง ข้าวสวย ทั้งหมดนำมาห่อใส่ใบตองและนำเสื้อผ้าของคนในครอบครัวอย่างละ 1 ชุด มาห่อในผ้าขาวม้า แล้วหมอช้อนขวัญจะมัดสะพานไว้กับไหล่ จากนั้นหมอจะถือไม้ไผ่และสวิงมาทำพิธีอยู่หน้าบ้านเจ้าเสื้อ มือซ้ายจุดไฟที่ปลายไม้ไผ่ พร้อมกับท่องคาถาในการทำพิธี ห้ามไม่ให้ไฟที่ไม้ไผ่ดับ มือขวาใช้สวิงช้อนไปมาในอากาศ ซึ่งพิธีในขั้นตอนนี้เชื่อว่า ถ้าหากปล่อยให้ไฟดับ การทำพิธีจะไม่สำเร็จ (สำเรื่อง นนอพันธ์, สัมภาษณ์, 2 มีนาคม 2555) ส่วนการใช้สวิงช้อนไปมาในอากาศ เพื่อเป็นสื่อสัญลักษณ์ ว่าหมอได้ไปตามหาและเรียกขวัญให้กลับคืนมาสู่ร่างกายของผู้ที่ต้องการแบ่งขวัญ เมื่อทำพิธีช้อนขวัญที่หน้าบ้านเสร็จแล้วหมอจะดับไฟและกลับเข้าไปในบ้าน (ไสว เพชรอรุณ, สัมภาษณ์, 7 พฤษภาคม 2555) พิธีภายในบ้านจะเป็นหมอขวัญอีกคนเป็นผู้ทำพิธี โดยมีปานใส่อาหารที่ใช้ในพิธีกรรมวางไว้ตรงหน้าระหว่างหมอกับเจ้าเสื้อ ขณะที่หมอทำพิธี จะท่องคาถาเป็นช่วง ๆ โดยหมอจะให้เจ้าเสื้อหยิบอาหารในปานกิน พร้อมกับที่หมอกำลังท่องคาถา กระทั่งเสร็จพิธี ซึ่งในคาถาที่กล่าวนั้น จะเป็นการสอนให้ผีขวัญทั้งหมด มีความรักร่างกายของตนเอง ให้อยู่กับเนื้อกับตัว อย่าเที่ยวออกไปไหน หากออกไปก็ให้รีบกลับเข้ามาตามเดิม กลับมาทำหน้าที่ของตนด้วยดี อย่าให้บกพร่องและจากนี้ไปก็ให้เจ้าตัวมีอายุมันขวัญยืน (สนิท อุปมา, สัมภาษณ์, 11 มกราคม 2555) จากนั้น เจ้าเสื้อจะรินเหล้าขาวใส่

ทีละแก้วเล็ก พร้อมกับหยิบอาหารในจานเพียงชิ้นเล็ก ๆ ส่งให้กับผู้ที่มาร่วมงานกินและดื่มเหล้าทีละคน เมื่อผู้ที่มาร่วมงานได้ดื่มกินแล้ว จะส่งแก้วเปล่าคืน พร้อมกับเงินจำนวนเท่าไรก็ได้ ให้กับเจ้าเสื่อ ด้วยเชื่อว่าจะเป็น การต่ออายุและให้เป็นขวัญกำลังใจ ทั้งยังถือว่าเงินจำนวนนี้เป็นการชดเชยค่าอาหารในงานด้วย เมื่อทำครบทุกคนแล้ว หมอจะนำเงินทั้งหมดมาห่อไว้ในเสื่อสีของเจ้าเสื่อ เป็นสัญลักษณ์แสดงว่าขวัญทั้งหมดได้กลับเข้ามาอยู่ในร่างกาย ถูกห่อหุ้มด้วยร่างกายแล้ว เช่นเดียวกับเสื่อที่ห่อหุ้มเงินไว้ข้างใน ให้เก็บรักษาไว้ให้ดี อย่าให้ออกไปไหนอีก (โธมัส อุนเป็นนิจย, สัมภาษณ์, 28 กุมภาพันธ์ 2555) จากนั้นหมอสั่งมอบห่อเสื่อนั้นให้กับเจ้าเสื่อพร้อมกับให้พรเป็นอันเสร็จพิธีการ

4.3 ความเชื่อในพิธีเสนตัวหรือเสนแก่เคราะห์

ไทยทรงดำมีความเชื่อว่า ขวัญ เป็นสิ่งสำคัญที่อยู่ในตัวของทุกคนดังได้กล่าวไว้แล้ว ซึ่งขวัญบางส่วนอาจเคลื่อนออกไปจากตัวแล้วหาทางกลับเข้าร่างไม่ได้ เมื่อขวัญอยู่ในร่างกายไม่ครบทั้ง 32 ประการ เจ้าของร่างจึงเจ็บป่วยไม่สบาย ซึ่งถ้าขวัญไม่กลับมาหรือกลับมาไม่ได้ หมายถึงว่า ผู้ป่วยจะต้องเสียชีวิตในที่สุด จึงมีการทำพิธีตามขวัญให้กลับคืนเข้ามาสู่ร่างกายดังเดิม เรียกพิธีนี้ว่า เสนตัว หรือถูกเรียกอีกชื่อหนึ่งว่า เสนเรียกขวัญ เพราะเป็นพิธีกรรมที่ทำเพื่อเรียกขวัญ ดังที่ อภินิวรณ์ โพธิ์सान (2552, หน้า 207) ได้กล่าวว่า ชื่อแท้จริงของพิธีนี้ เรียกว่า เสนมาเร เนื่องจากในการทำพิธีจะมีลักษณะเที่ยวติดตามหาผีขวัญของผู้เจ็บป่วยแบบจเรไปทั่วทุกสารทิศ ไต่เรียงตั้งแต่ ล่าเหือน ไปหา ล่าจวงกบ ล่าจวงกลาง ล่าตอยตึงออยฟ้า ล่าหน้าไกตึงออยถนแม่เป้าแม่นาง ถนเชื่อ

เนื่องจากเชื่อว่า ผีขวัญไม่อยู่กับเนื้อตัวของมนุษย์ แต่ว่าได้ออกไปอยู่กับผี เมื่อใดที่ได้ทำการเรียกขวัญให้กลับเข้ามาสู่ตัวแล้ว คนผู้นั้นจึงจะมีชีวิตอยู่ได้ต่อไป เป็นการต่ออายุ ต่อเงาหัวเรียกขวัญกลับคืน โดยก่อนวันทำพิธีผู้ที่จะทำพิธีเสนตัว ต้องนำเสื่อที่สวมอยู่เป็นประจำปกติ ไปให้หมอทำการขึ้นเสื่อก่อน เรียกว่าเป็นเจ้าเสื่อ ไปขึ้นเสื่อตามความเชื่อที่ว่าขวัญของผู้นั้นได้อยู่ในเสื่อต้องเอาเสื่อไปขึ้นไว้กับครุมด ซึ่งแนวคิดของการทำพิธีเสนตัวจะคล้ายแนวคิดของพิธีแบ่งขวัญ เพียงแต่พิธีเสนตัวจะมีความยุ่งยากมากกว่า และต้องใช้หมอที่มีเวทย์มนต์ไปตามหาผีขวัญ ซึ่งออกจากร่างไปไกลมากกว่า (ยง พายยาม, สัมภาษณ์, 10 มีนาคม 2555) จากนั้นกำหนดวันที่จะทำพิธีเสนตัว ซึ่งจะเลือกวันดีในแบบที่เรียกว่า ดีสองพะมะสองตาง คือเป็นวันดีและเป็นวันสะดวง ทั้งฝ่ายเจ้าภาพและฝ่ายหมอ (อภินิวรณ์ โพธิ์सान, 2552, หน้า 208) ซึ่งวันดีนั้นไม่ให้ตรงกับวันที่พ่อตายหรือวันเผา เช่น พ่อตายวันจันทร์และเผาในวันเสาร์หมอเสนจะไม่ทำพิธีในวันจันทร์และวัน

เสาร์เป็นเด็ดขาด เพราะถ้าเรียกขวัญกลับมาไม่ได้ หมายความว่า การเจ็บป่วยครั้งนี้ ผู้ป่วยอาจจะต้องเสียชีวิตในที่สุด

ในพิธีการเสนต์ จากการสัมภาษณ์ เรียม เงินเจือ (สัมภาษณ์, 9 กรกฎาคม 2557) กล่าวว่า ต้องเตรียมไก่เรือนขวัญ ซึ่งเป็นไก่ต้มสุก ใช้ในการไหว้ถนนเพื่อให้ส่งขวัญมาให้ และเตรียมเครื่องเช่นสำหรับครุมนต์ 1 ชุด และเครื่องเช่นสำหรับผู้เสนต์ 1 ชุด และมีอุปกรณ์ที่ใช้ในพิธีกรรม ดังนี้

เครื่องเช่นสำหรับครุ ประกอบด้วย ไก่ต้ม 8 ตัว ข้าวต้มมัด เผือก มัน อ้อยผลไม้อื่น ๆ ตามฤดูกาล เหล้า ข้าวสวย กระจับปี่ใส่ข้าวเปลือก 1 ถัง (เป็นกระจับปี่ลักษณะที่มีไม้ไผ่เป็นตอกมัดทำเป็นหูหิ้ว 2 ข้าง เรียกว่า กระจับปี่ข้าวมัด) ถ้วย 1 ใบ (สำหรับใส่ข้าวสารตั้งบูชาครุ) ถ้วยสีขาว 1 ใบ เทียนสีเหลือง 2 เล่ม ไข่ดิบ 1 ลูก (เป็นไข่ใหม่ เรียก ไข่อ้อ) กำไลเงิน 1 อัน เงิน 6 บาท จีบ หมากพลู 6 คำ

เครื่องเช่นสำหรับผู้เสนต์ ประกอบด้วย กระจับปี่ 1 ใบ โดยปูใบตองลงภายในกระจับปี่แล้วใส่ไก่ต้ม 1 ตัว ส้มโอ มะพร้าว เผือก มัน ผลไม้อื่น ๆ หูหวาย 2 หู (เป็นลักษณะหูหิ้ว ข้ามจากข้างหนึ่งมาอีกข้างหนึ่ง) เงิน 2 บาท

อนึ่งผู้ที่เสนต์ ทั้งผู้ชายและผู้หญิง ถ้าพ่อแม่ยังมีชีวิตอยู่หรือมีเฉพาะพ่อหรือเฉพาะแม่ที่ยังมีชีวิตอยู่จะใช้ ปาน แต่ถ้าพ่อแม่ตายไปแล้วจะใช้ ซ้ำไก่เถ (ตะกั่ว) ซึ่งในพิธีกรรมเสนต์ ต้องมีการเตรียมสิ่งของตามความเชื่อ ดังนี้

แพเคราะห์ (ไทยทรงดำ เรียกว่า แปะเคราะห์) โดยเชื่อว่า การส่งแพเคราะห์เป็นการส่งเพื่อสื่อไปบอกกล่าวถึงแก่นว่าเจ้าของสิ่งของในแพเคราะห์นี้ยังมีชีวิตอยู่ และยังเชื่อว่าเป็นการปล่อยเคราะห์และความไม่ดีต่าง ๆ ให้ออกไปจากชีวิตด้วย (สวิง จำปาจิต, สัมภาษณ์, 6 มิถุนายน 2555) ซึ่งหมอเสนต์เริ่มพิธีในขั้นตอนนี้ ด้วยการนำก้านกล้วยจำนวน 7 ก้าน หรือ 9 ก้าน มาเย็บให้เป็นแพ กัดด้วยไม้กัด ตัดขอบแพด้วยก้านกล้วยหักมุมให้เป็นรูปสี่เหลี่ยมแล้วนำไปวางบนแพ ใช้ไม้ไผ่เหลาให้กลมเล็กสูงพอประมาณ แ่งที่มุมทั้งสี่ของก้านกล้วย ให้เป็นทรงกระบอกอยู่บนแพ บนแพเคราะห์นั้นประกอบไปด้วย กระจับปี่ตอก โดยใส่ตอกไม้ไผ่ที่สานเป็นรูปแพะ 1 ตัว รูปวัว 1 ตัว เรือแจวเล็กทำด้วยไม้ไผ่ 1 อัน ผม เล็บมือ เล็บเท้าของผู้ที่เสนต์ หมากพลูที่ผู้เสนต์ได้เคี้ยวแล้วคายใส่กระจับปี่ไว้ (ชานหมาก) หุ่นแม่น้ำที่ปั้นด้วยดิน 1 ตัว และหุ่นคนทำจากก้านกล้วยห่มด้วยผ้าดำ จำนวน 2 ตัว ฤๅษณ์ ฤๅษิน เปลือกไข่ เปลือกตัวไหม ผิวของเสนต์บ้าน น้ำหอม น้ำข้าวหมา (น้ำแช่ข้าวเหนียว) ข้าวเหนียว 1 ปั้น ปลาเค็ม 1 ตัว และหักไม้ไผ่อันเล็ก ๆ ให้มีลักษณะเป็นตะขอและง่าม อย่างละ 9 อัน ใส่ลงไปด้วย ตามความเชื่อว่า เวลาเรียกเคราะห์ลงแพจะเรียกได้

ง่ายขึ้น จากนั้นนำไหมสีต่าง ๆ มาคล้องที่ยอดหลักไม้ไผ่ทั้งสี่มุมเหมือนเป็นการคล้องด้าย สายสิญจน์ แต่คล้องไหมโดยเว้นไว้หนึ่งช่อง คือด้านหน้า เพื่อใช้สำหรับเป็นประตู (ไหมจะถูกปิด เมื่อแพนี้ทำได้พิธีสงเคราะห์เสร็จแล้ว) และที่ปลายก้านกล้วยด้านหน้าจะนำ ตัวแป้ (สัตว์ชนิดหนึ่ง ที่ทำขึ้นโดยสานจากไม้ไผ่) มาปักไว้ ส่วนด้านหลังจะมีควายที่สานจากไม้ไผ่ปักไว้ในกระบะ และยังมีใบหนาด หนามขัดเก้า ใบหม่อน หนามมะเขือ หนามมะแว้ง หนามส้มปล่อย นำมามัดกำใส่ไปในแพเคราะห์ด้วย นอกจากนี้ยังต้องมีผ้าฝ้าย 1 ชิ้นยาวเท่ากับฝ่ามือของผู้ที่จะเสน และเทียนที่ได้ทำมาจากฝ้ายเส้นชุบขี้ผึ้ง โดยเทียนนั้นจะนำมาผืนเป็นแท่ง จำนวน 4 แท่ง จะใช้จุดเมื่อนำแพนี้ไปส่งเคราะห์ ซึ่งมีความเชื่อกันว่าเป็นแพนี้จะช่วยบรรเทาทุกข์เคราะห์กรรมและสิ่งไม่ดีภายในบ้าน รวมถึงเคราะห์กรรมของเจ้าเสือให้ออกไป หลังจากทำพิธีเสร็จ ต้องมีผู้นำแพนี้ไปส่งหรือนำไปวางที่ทางสามแพร่ง เรียกว่า ส่งเคราะห์ เมื่อพิธีในขั้นตอนนี้แล้วเสร็จ จะต้องดำเนินพิธีในขั้นตอนต่อไป

ปานหย่อง คือ การนำเสือใหม่ 1 ตัว ผ้าชิ้นใหม่ 1 ตัว ผ้าขาวม้าใหม่ 1 ผืน เครื่องหอม กระเจ๊กงา แหวนและเครื่องประดับต่าง ๆ ที่ทำมาจากทองคำแท้ ไก่ต้ม 1 ตัว ซีไม้ไผ่ยาวเท่าจำนวน 1 กำ ให้ผู้ที่จะเสนตัวกำไม้ไผ่แบบกำยื่นให้หัวแม่มือไหลออกมา ใช้ปอหรือเชือกกล้วยมัดบิดไปทางซ้าย 1 ใจ บิดไปทางขวา 1 ใจ ไม้ชอบกระดังยาว ๆ 1 อัน เหลาขนาดเท่าตะเกียบ สำหรับวงกลมล้อมรอบตัวผู้เสน ให้วงกว้างมากเท่าไรได้ยิ่งดี ต้นกล้วย 1 ต้น ให้มีทั้งต้น ก้านและใบ สมบูรณ์ทั้งหมด ห้ามมีรอยตัดเป็นอันขาด ต้นไผ่ 1 ต้น ยาว 1 วา หน่อต้นอ้อยพร้อมต้นยาว 1-2 ศอก ก้านต้นหม่อนยาว 1 นิ้ว 1 ก้าน (เหลาปลายไม้ให้แหลม) หลักไม้แก่นยาว 1 นิ้ว 1 ก้าน (เหลาปลายให้แหลม) นำต้นหม่อนและหลักไม้แก่นมาผูกท่อนบนให้ติดกัน เหลือด้านปลายแหลมไว้สำหรับปักลงในขามข้าวสาร จากนั้นหมอลเสนจะกล่าวความขับ จากนั้นจะเป็นการเสี่ยงตั้งบ้านใน ปานเข้าต่อไป

ปานเข้า คือ การนำบ้านดินเผา 2 บ้าน หุ่นแม่นางปั้นด้วยดิน 1 ตัว หุ่นเจ้าของเสนปั้นด้วยดิน 1 ตัว หุ่นรูปร่างเรือปั้นจากดิน 1 อัน ไก่ต้ม 1 ตัว หมูต้ม 1 ชิ้น นำทั้งหมดใส่ลงใน ตบม้อน (ภาชนะสานตาโป่งลายชะลอม รูปร่างคล้ายโตกของทางภาคเหนือ)

งายมด คือ การนำไก่ต้ม 5 ตัว ใส่ลงในปานเผื่อนแล้วนำไก่ต้มอีก 1 ตัว มาทำเป็นไก่สำหรับใช้เสี่ยงทาย (ไก่ช้อง) ในพิธีนี้จะเรียกว่า งายมด จากนั้นเตรียมไก่บ้านที่มีชีวิต 3 ตัว เป็นตัวผู้ 2 ตัว ตัวเมีย 1 ตัว ไก่ตัวผู้จะใช้สำหรับตามขวัญ เรียกว่า เฒ่าไก่แก (ในกรณีเป็นพิธีเสนตัวผู้ชาย ไก่ตัวผู้จะต้องนำมาจากบ้านของผู้เสนเอง ส่วนตัวเมียนำมาจากบ้านคนอื่น) โดยนำไก่ตัวผู้ 1 ตัว ไก่ตัวเมีย 1 ตัว ชั่งลงในสุ่มใบเดียวกัน ส่วนตัวผู้อีกตัวหนึ่ง ชั่งในสุ่มอีกใบหนึ่งแยกกัน เมื่อเตรียมทุกอย่างเสร็จเรียบร้อยแล้ว จึงจะไปตามหมอลเสน เพื่อเริ่มทำพิธีการเสนตัว

4.3.1 ความเชื่อที่มีในขั้นตอนการเสนต์

พิธีจะเริ่มด้วยการยกคูกู มีเครื่องเช่นสำหรับพิธียกคูกู ด้วยการที่ผู้ช่วยหมอยกไก่ช้อง เข้ามาบอกยกให้หมอยก จากนั้นหมอยกจะทำพิธีแล้วทำนายบอกกล่าวถึงเจ้าของเสื่อที่เจ็บป่วยไม่สบายอยู่นั้นว่า สุขภาพอาการจะดีขึ้นหรือไม่ดี โดยใช้ความเชื่อจากอาหารที่เรียกว่า ไก่ช้อง ถ้าเสี่ยงทายแล้วได้คำทำนายที่ออกมาไม่ดี จะให้หมอยกทำพิธีช่วยให้ดีขึ้น เมื่อเสร็จพิธีหมอยกจะกินข้าวก่อน จากนั้นจึงจะเริ่มพิธีต่อไป (บุญรวม จันทรแดง, สัมภาษณ์, 6 มิถุนายน 2557) ในพิธีต่อไปจะมีหมอยกมาร่วมในพิธีเพิ่มมากขึ้น คือ หมอยกผู้ใหญ่ 1 คน หมอยกผู้ใหญ่ 1 คน และหมอยกและผู้ช่วย รวม 2 คน เจ้าบ้านจะเชิญเฉพาะหมอยกทุกคนให้กินอาหารพร้อมกัน ก่อนที่จะทำพิธีตามความเชื่อต่อไป ดังนี้

1. ความเชื่อในพิธีแก้เคราะห์ หมอยกจะทำพิธีเสี่ยงทายนับจำนวนเม็ดข้าวสาร จำนวนคู่หรือจำนวนคี่ ตามที่หมอยกได้เสี่ยงทายไว้ แต่ถ้าไม่ได้จำนวนที่หมอยกได้กำหนดไว้ อาจต้องการแก้เคราะห์ให้ดีขึ้น ด้วยการนำสิ่งต่าง ๆ เช่น ผสม เศษเล็บของคนที่มาแก้เคราะห์ มาทำพิธีส่งเคราะห์ไปในขั้นตอนสุดท้าย

2. ความเชื่อในพิธีต่ออายุที่เรียกว่า ต่อไม้วา กับ ต่อเงาหัว ให้คนที่มีเคราะห์ มาทำพิธีต่ออายุ หมอยกจะเสี่ยงทายนับจำนวนเม็ดข้าวสาร เช่น ถ้านับได้จำนวนคี่ คำตอบที่ได้ คือ ไม่ดี ต้องทำพิธีต่อไม้วาหรือพิธีต่อเงาหัว โดยเลือกอย่างใดอย่างหนึ่ง

วิธีการต่ออายุ ที่เรียกว่า ต่อไม้วา เป็นการตัดไม้ไผ่สดจากต้นยาว 1 วา โดยให้ผู้ต้องการต่ออายุกางแขน จากนั้นวัดความยาวให้เกินมาอีก 1 วา แล้วตัดไม้ไผ่ตามวาที่เกินตามความเชื่อที่จะเป็นการเสริมต่ออายุให้ยาวขึ้น จากนั้นหมอยกจะทำพิธีเสี่ยงทายนับจำนวนเม็ดข้าวสาร ดังที่ ยนต์ ห้อมล้อม (สัมภาษณ์, 2 มีนาคม 2557) เล่าว่า ถ้าผู้ต่ออายุเป็นชายต้องนับจำนวนเม็ดข้าวสารให้ได้จำนวนคู่ ติดต่อกัน 3 ครั้ง แล้วนำไม้ไผ่นั้นมาให้ผู้ต่ออายุวัดวาอีกครั้ง ถ้าอายุมันขวัญเย็นจะปรากฏว่าไม้ไผ่นั้นมีความยาวเพิ่มขึ้นจากเดิมนิดหน่อย ถ้าผู้ต่ออายุเป็นเพศหญิงอาจจะนับจำนวนเม็ดข้าวสารให้ได้จำนวนคู่ติดต่อกัน 4 ครั้ง แล้วนำไม้มาให้ผู้ต่ออายุวัดวา ถ้าอายุมันขวัญเย็น จะปรากฏว่าไม้ไผ่นั้นวัดได้ยาวขึ้นอีกนิดหนึ่ง (ทำเช่นเดียวกับผู้ชาย) ถ้าการนับจำนวนเม็ดข้าวสารไม่ได้จำนวนคู่ติดกันตามต้องการ หมอยกจะต้องพยายามทำให้ได้ตามที่เสี่ยงทาย บางคนอาจจะต้องใช้เวลาในการเสี่ยงทายนานตลอดทั้งคืน กว่า จะทำการเสี่ยงทายได้ตามที่กำหนดไว้ เพื่อให้สำเร็จจนได้ (เยี่ยม ปีกแก้ว, สัมภาษณ์, 21 มกราคม 2555)

วิธีการต่ออายุ ที่เรียกว่า ต่อเงาหัว ใช้ผ้าไหมสีแดง 1 ผืน ผ้าธรรมดาสีขาว 1 ผืน วางซ้อนทับกัน ให้ผ้าสีขาวอยู่ด้านล่าง ผ้าสีแดงอยู่ด้านบน มีผู้หญิงยืนจับปลายทั้ง 2 ข้างไว้

แล้วดึงผ้าให้ตึง จากนั้นให้ผู้ที่มิเคราะห์สวมหมวกที่พันรอบด้วยไหมสีแดง ที่วงล้อมทับด้วยสายสิญจน์อีกชั้นหนึ่ง เข้าไปนั่งอยู่ใต้ผ้าที่ซึ่งไว้้นนั้นจากนั้นหมอเสนจะใช้ใบพลูจุ่มน้ำมันงา ในปัจจุบันใช้น้ำเปล่าละลายกับงา เป็นเชิงสัญลักษณ์การพ้องเสียงแทน โดยทำการประพรมน้ำนั้นลงบนหมวก 3 ครั้ง หมอเสนจะท่องมนต์ไปเรื่อย ๆ ในขณะที่ประพรม เชื่อว่าเป็นการทำเพื่อต่อเงาหัวให้แก่ผู้มีเคราะห์นั้นจะได้มีอายุยืนยาวขึ้น (บุญรวม จันทรแดง, สัมภาษณ์, 6 มิถุนายน 2557)

3. ความเชื่อในการส่งเครื่องปานหย่อน เป็นการเสี่ยงทายนับจำนวนเม็ดข้าวสาร เพื่อสอบถามผีเรือนว่า จะพอใจยินดีรับเครื่องเช่นที่ลูกหลานจัดหามาให้หรือไม่ หากเสี่ยงทายแล้ว ได้ผลออกมาว่าแถบพอใจ ก็จะเริ่มขั้นตอนความเชื่อในการเสี่ยงตั้งบ้านต่อไป

4. ความเชื่อในการเสี่ยงตั้งบ้าน เป็นการเสี่ยงทายนับจำนวนเม็ดข้าวสารว่าจะตั้งบ้านดินเผาไว้ที่ตรงไหนดี เมื่อได้ที่ตั้งบ้านแล้ว จึงเป็นอันเสร็จพิธี

4.4 ความเชื่อในพิธีเสนเต็ง

พิธีเสนเต็ง เรียกอีกชื่อหนึ่งว่าเสนน้อยจ้อย ที่เรียกเช่นนี้เพื่อเป็นการพูดประชดว่าเล็กน้อย ทั้งที่จริงเป็นงานเสนที่มีความยุ่งยากและซับซ้อนมาก ดังที่ ด้า โกลาวัลย์ (สัมภาษณ์, 10 มกราคม 2555) กล่าวว่า ความเชื่อในพิธีเสนเต็งหรือเรียกอีกชื่อหนึ่งว่า เสนน้อยจ้อย เป็นพิธีที่กระทำเพื่อขอลี้ภัยความผิดของผีเรือน ซึ่งอาจไปทำผิดต่อแถนหรือทำผิดกฎเมืองแถน จึงถูกผีแถนจับไปลงโทษด้วยการขังคุกของเมืองแถนและจองจำผีเรือนใส่ชื่อคาไว้ (ไทยทรงดำ เรียกว่า ติดชื่อติดคา) จึงได้สื่อสารลูกหลานทราบด้วยการทำให้ลูกหลานในบ้านเจ็บป่วย เมื่อมีอาการเจ็บป่วยอย่างไม่ทราบสาเหตุ ลูกหลานจะไปหาหมอเอื้องเพื่อให้เสี่ยงทายดูว่ามีสาเหตุมาจากอะไร หากเป็นเพราะผีเรือนได้สื่อสารมาที่ลูกหลานคนใดคนหนึ่งจึงเป็นเหตุให้ลูกหลานคนนั้นเจ็บป่วย ลูกหลานจะต้องตั้งจิตอธิษฐาน หากหายดีแล้วจะทำพิธีเสนเต็งให้ผีแถนและเพื่อช่วยไถ่ถอนญาติของตนให้พ้นจากการติดชื่อติดคาจากแถนด้วย โดยญาติของผู้ป่วยจะไปพบหมอเอื้องเพื่อทำการเสี่ยงทายว่าเจ็บป่วยเพราะอะไรโดยใช้ผ้าเปียงมาทำเป็นลูกตุ้มใช้เสี่ยงทาย หากผีบรรพบุรุษของตนไปติดชื่อติดคาจริง ลูกหลานในโลกมนุษย์จะทำการขอผ่อนผันต่อแถน ว่าหากลูกหลานหายป่วยจะทำพิธีเสนเต็ง ซึ่งวิธีนี้คล้ายกับเป็นการบนบานอย่างหนึ่ง เรียกว่า กิวหรือจิว (สนิท อุปมา, สัมภาษณ์, 11 มกราคม 2555) การ กิว นั้นอาจจะทำโดยให้สมาชิกในครอบครัว นำกระบอกไม้ไผ่และรังไหม ไปแขวนไว้ที่หน้าต่างแล้วอธิษฐาน หากทำแล้วผู้ป่วยเสียชีวิต ให้โยนกระบอกไม้ไผ่และรังไหมทิ้งไป แต่ถ้าหายป่วยจะต้องทำพิธีเสนให้กับแถนตามที่บนบาน ซึ่งหากลืมหืมทำพิธีตามที่สัญญาไว้ก็จะเจ็บไข้ได้ป่วยอีกอาจจะไม่ใช่ตัวผู้ป่วยคนเดิม แต่ผีอาจไปทำให้ผู้ที่เกี่ยวข้องเจ็บไข้ เช่น ลูก เมีย สามี พี่ น้อง หลานฯ และบางครั้งก็อาจถึงตายได้ ดังนั้นเมื่อหายจึงทำพิธีเสนเต็ง

(ปาน แซ่ม้าช้อย, สัมภาษณ์, 1 มีนาคม 2555) ซึ่งพิธีเสนเต็ง จะแบ่งแยกเป็น พิธีเสนเต็งสำหรับคนในสายตระกูลผู้ท้าวและพิธีเสนเต็งสำหรับคนในสายตระกูลผู้น้อย โดยหลักแล้วในพิธีกรรมนี้ ผู้ท้าวใช้ควาย 1 ตัว ไก่ 24 ตัว ผู้น้อยใช้ หมูขึ้น และไก่ 12 ตัว ไก่นี้ต้องนำไปต้ม โดยมีความเชื่อว่าจะต้องเลือกเฉพาะไก่สีขาวย่น เพราะถือว่าเป็นสีที่ให้โชคที่สุด การฆ่าไก่ต้องใช้ไม้ทุบหัวไก่ให้ตายเท่านั้น ห้ามนำไปเชือด ถือว่าเป็นกลางไม่ดี (ประสิทธิ์ นิลนวล, สัมภาษณ์, 11 กุมภาพันธ์ 2555) ในพิธีกรรมของทั้งสองสายตระกูล ใช้แม่มดเป็นผู้ทำพิธี โดยมีผู้ช่วยแม่มด เรียกว่า หนุ่มกัวญจา และสาวเข้าร้าน โดยผู้น้อยใช้ผู้ช่วยที่เป็น หนุ่มกัวญจาและสาวเข้าร้าน อย่างละ 2 คน ผู้ท้าวใช้ อย่างละ 4 คน ส่วนเครื่องเช่นประกอบด้วยไก่และหมูขึ้น ผู้ท้าวใช้ควาย 1 ตัว และไก่ 24 ตัว นอกจากนั้นยังต้องสานควายด้วยตอกจำนวน 32 ตัว ทำเงินและหมากพลูปลอม เพื่อใช้สำหรับบูชาแถน ส่วนผู้น้อยใช้ไก่ 12 ตัว ไม่ต้องใช้ควาย หากเป็นบ้านผู้ท้าวจะต้องตั้งเครื่องเช่นทั้งหมดไว้ที่บริเวณกว๊านบ้าน เป็นการบูชาแถนมารับเครื่องเช่น ผู้ทำพิธีคือแม่มด จบจากพิธีของแม่มด จึงมีจาง (ผู้ท้าว) หรือหมอลเสน (ผู้น้อย) มาทำพิธีเชิญผีเรือน ให้มารับเครื่องเช่นต่อไป (วิลาวรรณ ปานทอง, 2551, หน้า 121)

ต่อจากนี้จะทำการฆ่าควายหรือฆ่าไก่เพื่อทำการเช่น เริ่มขึ้นเมื่อเวลาประมาณ 7.00-8.00 นาฬิกา โดยเชิญแม่มดทำหน้าที่ ใช้ปานจำนวน 4 ปาน โดยใส่ไธ้หมอน (ที่ใส่ตัวใหม่) ผ้าด้ายดิบ ถ้วยใส่กำไลเงิน ถ้วยหมากพลู ปานใส่เสื้อฮีเจ้าเสน ปานตื่นใส่หมากพลู ระยะเวลาประมาณ 9.00 นาฬิกา แม่มดเริ่มขับมนต์ โดยใส่เสื้อฮี นั่งบนตั่ง โดยมี สาดรองตั่ง เป็นไม้สานขัดห่าง ๆ รองไว้ก่อน จากนั้น หนุ่มกัวญจาจะเลือกไก่ที่ถูกสมมุติให้เป็นตัวผู้และตัวเมีย ซึ่งจะเลือกไก่สีหม่นที่ได้ลักษณะดีที่สุดแก่เจ้าของบ้าน เพื่อนำไปตีหัวให้ตาย (ห้ามเชือดคอไก่) แล้วนำมาเป็นเครื่องเช่น (เทศ พิมพิงาม, 9 มกราคม 2555) เครื่องบูชาแถน มี ไหเหล้า ปานตื่น ปานจ้อ ชั้น 5 ไก่ ผลไม้ หมากพลู แต่ถ้าหากจะใช้การฆ่าควายเพื่อเสน ต้องเป็นควายตัวผู้ที่ไม่ยาวเกินเขา โดยผูกควายไว้กับเสา ที่ได้ถุนบ้าน ระยะเวลาประมาณ 17.00 นาฬิกา จึงจูงควายมาผูกไว้กับเสาหลัก โดย จาง มาทำพิธีบอกกล่าวก่อนการฆ่า จากนั้นผู้ช่วยจะเป็นผู้ลงมือฆ่าควายด้วยการใช้ขวานสับไปที่สันคอด้านหลังควายหนึ่งครั้ง เมื่อควายล้มลงจึงใช้มีดปาดเชือดคอควาย ใช้ภาชนะรองเลือดควายไว้ เมื่อควายตายแล้ว จัดการหามควายจากเสาหลัก มาวางบนใบมะพร้าวเพื่อมิให้เนื้อควายเปื้อนดิน แล้วจัดการชำแหละเนื้อควายออกเป็นส่วน ๆ โดยวางควายให้หันหน้าเข้าสู่กะล่อห้อง ฝูงของเครื่องเช่น ประมาณ 21.00 นาฬิกา จึงนำหนังควายมาคลุมร่าง เสมือนว่าควายกำลังหมอบกราบแถน เหตุที่ต้องรอให้ตีก่อนจึงค่อยคลุม เพราะหากคลุมตั้งแต่หัวค่ำ เนื้อควายจะเน่าเร็ว หลังจากการไหว้แถนเสร็จเรียบร้อยแล้ว เจ้าเสื้อและภรรยาหรือสามีจะมาจุดเทียน

หลาแนนเพื่อเสี่ยงทายชีวิตกับแกนแนน เพื่อดูว่า หลังจากนี้ต่อไป ชีวิตจะเป็นอย่างไร
(ยง พยายาม, สัมภาษณ์, 10 มีนาคม 2555)

4.4.1 ความเชื่อในการหลาแนน

การหลาแนน คือ พิธีอย่างหนึ่งที่ถูกทำขึ้นในกรณีมีพิธีเสนเต็ง เป็นการจุดเทียนคู่
ที่ทำขึ้นจากขี้ผึ้งแท้ เชื่อกันว่าเป็นการจุดเพื่อสื่อถึงแกนแนน ในการเสี่ยงทายสิ่งต่าง ๆ ของเจ้าของ
บ้านหรือคู่สามีภรรยาว่าจะอยู่ดีกินดีมีสุขหรือไม่ โดยผู้เข้าพิธีจะต้องใส่เสื้อฮี เท่านั้น (สนิท อุปมา,
สัมภาษณ์, 11 มกราคม 2555) การจุดเทียนในสมัยก่อนจะใช้วิธีจุดไม้ขีดไฟสองก้านพร้อมกันแล้ว
แยกออกคนละก้าน เพราะเทียนคู่จะต้องจุดพร้อมกันสองคน หากไม่มีคู่เช่นคู่ตายจากกันให้จุดคน
เดียว โดยถือก้านไม้ขีดข้างละอัน มาสมัยนี้หาไม้ขีดไฟได้ยากขึ้น จึงใช้วิธีจุดเทียนแท่งเล็ก ๆ สอง
แท่งพร้อมกันจากไฟแช็คก่อน แล้วแยกเทียนเล็กถือกันคนละแท่ง จากนั้นจึงค่อยจุดเทียนแนน
พร้อม ๆ กัน (ดำ โกลาวัลย์, สัมภาษณ์, 10 มกราคม 2555) เริ่มพิธีโดยหมอปิธีจะอุ้ม ปานแนน
(ปานที่ใช้เสี่ยงทายเพื่อสื่อไปถึงแกนแนน) วนรอบกระบุงข้าวม่า 3 รอบก่อน โดยใช้เทียนขี้ผึ้งแท้
หนักแท่งละ 1 บาท จำนวน 2 เล่ม เสียบไว้ในวงกำไลข้อมือ ถ้วยข้าวสาร 1 ถ้วย เทียนที่ทำจาก
ขี้ผึ้งแท้ 2 แท่ง หมาก 22 คำ พลุจิบ 22 ม้วน เงิน และกำไรเงิน 1 วง จากนั้นใช้เทียนทั้ง 2 แท่งปัก
ในถ้วยข้าวสารแล้วนำกำไรเงินครอบลงบนเทียนคู่นี้วางไว้บนถ้วยข้าวสาร นำเงินวางไว้ที่โคนเทียน
ทั้ง 2 แท่ง แล้วนำหมากพลุที่จิบไว้ มาเสียบลงในถ้วยข้าวสารบริเวณขอบถ้วย เว้นระยะที่เสียบให้
เท่ากันสวยงาม (แฉ เจ็จจัน, สัมภาษณ์, 1 มีนาคม 2555) เมื่อหมอปิธี อุ้มปานแนนเสร็จเรียบร้อย
แล้ว จะนำออกมาให้ผู้เข้าพิธีทำการจุดเทียนแนน ทั้ง 2 แท่ง พร้อมกัน โดยหมอปิธีจะทำการกล่าว
บทขับ เป็นทำนองภาษาไทยดำ พร้อมกับทำการเสี่ยงทายและถือพัดโบกไปมา เรียกว่า ขับหลาแนน
เพื่อเสี่ยงทายจากแสงเทียน หากแสงเทียนทั้งสองเล่มลุกขึ้นไม่เท่ากัน หมอปิธีจะใช้พัดค่อย ๆ
โบกขึ้นเบา ๆ ให้แสงไฟลุกไหม้ได้เทียนให้สว่างขึ้นเท่า ๆ กัน หากไฟยังไม่ลุกสว่าง จะใช้วิธีเติมเงิน
ลงไปที่โคนเทียนแท่งที่ไม่ค่อยสว่าง หากไฟแสงเทียนแท่งใดลุกสูงกว่ากัน แสดงว่าผู้นั้นจะรุ่งเรือง
และเป็นผู้นำ หากเปลวเทียนกอดรัดเข้าหากัน แสดงว่าดี รักใคร่กลมเกลียว หากของใครจุดแล้ว
ดับให้ถือว่าเป็นลางร้ายที่ไม่ดี เมื่อเสี่ยงทายเสร็จต้องดับเทียน โดยการโบกพัดให้ดับพร้อมกัน
ห้ามใช้ปากเป่า หากพัดแล้วไม่ดับสักที เชื่อว่าผู้นั้นเป็นคนดวงแข็ง (ยนต์ ห่อมล้อม, สัมภาษณ์,
2 มีนาคม 2557) เมื่อเสี่ยงทายเสร็จก็เป็นอันเสร็จพิธี

5. ความเชื่อในพิธีเกี่ยวกับการตายและหลังการตาย

ความเชื่อในการประกอบพิธีเกี่ยวกับการตายหรือพิธีศพ จะมีการทำพิธีศพให้เฉพาะผู้ที่
เสียชีวิตในลักษณะที่เรียกว่าตายดีเท่านั้น เมื่อคนตายไปแล้ว ร่างกายและขวัญจะแยกออกจากกัน

ดังที่ พร รัตนสุวรรณ (2539, หน้า 36) กล่าวว่า วิญญาณกับร่างกายไม่ใช่ของสิ่งเดียวกัน วิญญาณเป็นรากฐานของชีวิต เพราะว่าแม้ชีวิตจะดับแล้วร่างกายจะเน่าเปื่อยผุพังไปแล้ว แต่ วิญญาณก็ยังอยู่และวิญญาณยังจะต้องสร้างชีวิตใหม่ขึ้นมาอีก ซึ่งคำกล่าวนี้ได้สอดคล้องกับที่ เสาวลักษณ์ อนันตศานต์ (2543, หน้า 235) กล่าวถึง ความเชื่อเกี่ยวกับการตายในสังคมดั้งเดิมว่าเป็นเพียงภาวะสุดท้ายของมนุษย์ที่ใช้ชีวิตอยู่ในโลกนี้ แต่ไม่ใช่สิ่งสุดท้ายอย่างสิ้นเชิง เป็นเพียงการผ่านสภาพจากภาวะโลก ไปเป็นภาวะการดำรงอยู่ของวิญญาณโดยที่ไม่มีตัวตนแล้ว เมื่อมีการตายเกิดขึ้น จึงได้มีพิธีเกี่ยวกับการตาย โดยมีความเชื่อในพิธีศพ ดังนี้

5.1 ความเชื่อในพิธีศพ

ในอดีตเมื่อมีการตาย (ตายดี) เกิดขึ้นในหมู่บ้าน ไทยทรงดำตำบลหนองปรัง เรียกช่วงเวลานี้ว่า บ้านเมืองจายสวย หมายถึง บ้านเมืองแตกกระसान เกิดการไม่ดี คนในบ้านของผู้ตายต้องส่งสัญญาณด้วยการยิงปืนขึ้นฟ้า 3 นัด เป็นการประกาศให้ญาติพี่น้องในสายตระกูลและเพื่อนบ้านทุกคนในหมู่บ้านรับทราบข่าวว่า ได้มีการตายเกิดขึ้นแล้ว ซึ่งทุกครั้งเรือนจะให้ความสำคัญกับการตายของคนในสังคม โดยปฏิบัติตามธรรมเนียมด้วยการร่วมกันไว้ทุกข์ที่ไทยทรงดำ เรียกว่า กำบ้านกำเมือง (ดำ โกลาวัลย์, สัมภาษณ์, 10 มกราคม 2555) กำบ้านกำเมือง เป็นจารีตของสังคม ที่ทุกคนในหมู่บ้านต้องร่วมมือกันปฏิบัติตาม คือ การหยุดทำงานทุกอย่าง ไม่ว่าจะเป็นงานที่กำลังเพาะปลูกอยู่ ก็จะต้องหยุดทันทีและไปช่วยเตรียมงานในพิธีศพที่บ้านคนตาย โดยไม่ต้องให้ใครไปเชิญ ไม่ว่าผู้ตายจะเสียชีวิตในเวลาใดก็ตาม ด้วยถือว่าเป็นหน้าที่ต้องไปช่วยกันทันที ทั้งนี้ในการจัดงานศพ ไทยทรงดำตำบลหนองปรังจะไม่มีเตรียมงานไว้ล่วงหน้า ด้วยถือว่าเป็นกลางไม่ดี (ชบ เต่าทอง, สัมภาษณ์, 20 มิถุนายน 2556)

ขณะที่เดินทางไปช่วยงานศพ มีความเชื่อกันว่า ต้องไปคนเดียวไม่ให้ชวนเพื่อนไปงานแบบนี้ด้วย แต่ถ้าไปเจอคนที่จะไปงานด้วยในระหว่างทางก็ไม่เป็นไรเพราะไม่ได้ชวน ทั้งนี้เป็นความเชื่อที่คนโบราณท่านมีความหมายแฝงให้รู้ไว้ว่า เวลาเราตายก็ตายคนเดียวไม่ต้องมีใครชวนไป (สมรับ ทองเชื้อ, สัมภาษณ์, 11 มกราคม 2555) ในการเดินทางไปร่วมงานศพ มีความเชื่อกันว่าจะต้องถือมิดไปด้วย เพื่อป้องกันผีร้ายในระหว่างเดินทาง เนื่องจากในอดีต บ้านเรือนและถนนในหมู่บ้านยังไม่มีไฟฟ้าใช้ ทำให้ในระหว่างเดินทางไปบ้านงานอาจจะเจอกับสัตว์ร้ายต่าง ๆ หรือเจอกับโจรผู้ร้าย จะได้มีอาวุธไว้ป้องกันตัวในเบื้องต้น ยนต์ ห้อมล้อม, สัมภาษณ์, 2 มีนาคม 2557) ซึ่งในเรื่องการถือมิดไปร่วมงานศพนี้ สนิท อุปมา (สัมภาษณ์, 11 มกราคม 2555) ได้กล่าวเพิ่มเติมว่า ที่ต้องถือมิดไปด้วยเพราะ ผู้ที่มาช่วยในงานศพทั้งหมดนี้จะต้องช่วยเจ้าบ้านจัดเตรียมงาน ตั้งแต่การจัดเตรียมอาหาร เตรียมฝืนและตัดไม้ไผ่มาทำแสวให้กับผู้ตาย รวมทั้งทำงานอื่น ๆ อีก

จิปาละ การนำมิดของตัวเองมาด้วยจึงเป็นการสะดวกกับเจ้าบ้าน ที่ไม่ต้องเตรียมหาอุปกรณ์ต่าง ๆ มาให้ ซึ่งใครอยากจะช่วยงานตรงส่วนไหน ก็สามารถทำได้โดยสะดวกด้วยมิดที่ตนเองเตรียมมา อีกทั้งเมื่อเข้าไปร่วมในงานพิธีศพแล้ว ห้ามถ่มน้ำลายหรือพูดว่าเหม็นศพ เนื่องจากไทยทรงดำตำบลดหนองปรongเชื่อว่า หากทำเช่นนั้นแล้วความเหม็นหรือสิ่งไม่ดีจะกลับมาสู่ตัวเรา

เมื่อมีคนตาย บรรดาญาติพี่น้องใกล้ชิดที่มาร่วมงานจะต้องร้องไห้ มิฉะนั้นจะถือว่าคนตายไม่มีคนรักคนอาลัย การร้องไห้จึงเป็นการแสดงความไวทุกข์ ที่แสดงถึงการให้เกียรติและยกย่องผู้ตายอย่างหนึ่ง ซึ่งการแสดงความอาลัยด้วยการได้ร้องไห้ออกมา จะเป็นการได้ระบายความเสียใจออกมาอย่างหนึ่ง ที่มีผลช่วยให้คลายความเสียใจของลูกหลาน ที่มีให้กับญาติผู้ใหญ่ของตนได้บ้าง (จำปี แหวนวงค์, สัมภาษณ์, 8 มกราคม 2555)

การทำศพตามความเชื่อของไทยทรงดำตำบลดหนองปรong เป็นการแสดงความกตัญญูของบุตรหลานที่มีให้กับผู้เสียชีวิต ซึ่งความดีนี้จะส่งผลให้ผู้ที่เสียชีวิตอยู่ได้รับความสุขความเจริญในชีวิตต่อไป แม้งานศพจะมีหลายขั้นตอนก็ต้องทำให้ผู้ตายพึงพอใจมากที่สุด โดยให้ความสำคัญทั้งอุปกรณ์ สิ่งของเครื่องใช้ รูปแบบและลักษณะของพิธี ทั้งนี้เจ้าของบ้านจะต้องไปบอกกับเขย (เขย ในอดีตคือลูกเขยจริง ๆ ของครอบครัวนั้น) แต่ปัจจุบัน หมายถึง หมอที่ทำพิธีเกี่ยวกับการตาย หรือที่เรียกว่า เขยจ้าง ซึ่งอาจจะไม่ใช่ลูกเขยจริง ๆ ของครอบครัว ทั้งนี้ผู้ที่จะเป็นเขยจ้างได้นั้น ต้องผ่านการฝึกฝนมาเป็นอย่างดี สามารถท่องคาถาข่ม ซึ่งเป็นคาถาป้องกันอันตรายจากผี และต้องท่องตำราบอกทางศพได้ เพื่อมาทำพิธีเกี่ยวกับศพ ตั้งแต่อาบน้ำจนกระทั่งเผาและบอกทางให้ผู้ตายกลับไปเมืองแถน ซึ่งในช่วงนี้บรรดาญาติพี่น้องจะไม่มีการจัดพิธีเส่นเรือ่นกินดอง (แต่งงาน) หรือทำงานมงคลใด ๆ จนกว่าจะได้ทำพิธีเส่นแก้เคราะห์เรือ่นเสร็จเรียบร้อยแล้ว (แปง เพชรพราย, สัมภาษณ์, 17 กรกฎาคม 2557) เนื่องจากการตาย ไม่ใช่การสิ้นสุดหรือยุติลงไป เพราะยังมีความเชื่อเกี่ยวกับโลกหลังความตาย ให้ลูกหลานที่ยังมีชีวิตอยู่ เป็นผู้ดำเนินการช่วยเหลือส่งขวัญของผีดี ให้เดินทางไปถึงเมืองฟ้าอย่างถูกต้องและปลอดภัย เพื่อเข้าเฝ้าแถน แล้วจากนั้นขวัญของผู้ตายจึงจะแบ่งออกเป็น 3 ส่วน แยกย้ายออกไปทำหน้าที่ต่าง ๆ ดังได้กล่าวไว้แล้วในบทที่ 4 เรื่องความเชื่อเกี่ยวกับผีขวัญ ด้วยเหตุนี้ เพื่อให้วิญญูการเวียนว่ายตายเกิดตามความเชื่อในวิถีชีวิตไทยทรงดำ ได้มีความสมบูรณ์ ดังนั้นในพิธีศพจึงมีขั้นตอนของความเชื่อในพิธีกรรมเกี่ยวกับการตาย ดังที่ ประสิทธิ์ นิลนวล (สัมภาษณ์, 11 กุมภาพันธ์ 2555) ได้เล่าว่า เขยกก จะเป็นผู้นำในพิธีกรรมและเป็นผู้บอกทางให้ผีขวัญของผู้ที่ตายดี ได้เดินทางกลับไปเมืองฟ้าอย่างปลอดภัย และขวัญส่วนหนึ่งจะสามารถเดินทางกลับมาเป็นผีเรือ่น เพื่อคุ้มครองลูกหลานในบ้านที่เมืองมนุษย์ได้ หลังจากที่ถูกหลานได้ทำพิธีเชิญผีขึ้นเรือ่น

5.1.1 ความเชื่อในการเตรียมแหวน

สำหรับสิ่งของที่จำเป็นต้องใช้ตามความเชื่อในพิธีศพ เรียกว่า แหวน เป็นเครื่องใช้ที่จะส่งมอบให้ผู้ตายนำไปใช้ในการเดินทางไปเมืองฟ้า ซึ่งผู้ที่จะมาทำแหวน จะต้องเป็นผู้ที่มีอายุมากแล้ว เพราะในการทำแหวน เชื่อว่าถ้าให้คนอายุน้อยมาช่วยแล้ว ต่อไปจะทำให้คนผู้นั้นมีอายุไม่ยืนเท่าที่ควร อีกทั้งยังไม่นิยมทำแหวนให้เสร็จในวันเดียว แต่นิยมที่จะยืดเวลาให้เป็น 2-3 วัน เพราะเชื่อว่าการทำแหวนให้เสร็จอย่างรวดเร็ว จะทำให้ผู้ที่มีชีวิตอยู่เห็นว่าทำงาน อาจจะทำให้มีการตายกันมากขึ้นอีก (ประเสริฐ นิลนวล, สัมภาษณ์, 6 มิถุนายน 2557) ดังที่ วัน จันทร์หอม (สัมภาษณ์, 15 มกราคม 2557) ได้อธิบายว่า ส่วนประกอบในการทำแหวนทั้งหมด มีดังนี้

เสากลวง เป็นสัญลักษณ์ของต้นไม้ใหญ่ ใช้สำหรับผู้ตายทั้งผู้ชายและผู้หญิง ทำจากไม้ต้นนุ่นทั้งต้นยาวประมาณ 3 เมตร ประดับด้วยผ้าที่ตัดให้เป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส ขนาดคืบเศษ ๆ ย้อมสีเหลือง สีแดงและสีขาว เรียกว่า ไบไม้ จำนวน เท่ากับอายุของผู้ตาย ซึ่งวิธีติดไบไม้ที่เสากลวงนี้ หากผู้ตายเป็นชาย ใช้ไบไม้ประดับเป็นแถวติดแนบกับเสากลวง หากเป็นผู้หญิงใช้ไบไม้ไขว้ให้เป็นวงกลม ประดับไบไม้เป็นวงกลมรอบเสากลวง ที่ยอดของเสากลวงมีนกหงส์ (เฉพาะผู้ตายที่เป็นผู้ชาย) หรือนกป्ली (เฉพาะผู้ตายที่เป็นหญิง) ประดับไว้ด้านบน โดยมีเชียนเป็นร่มเสียบอยู่ส่วนบนสุด

นกหงส์ จะอยู่บนยอดเสากลวง ทำจากไม้เนื้ออ่อน เช่น ต้นนุ่น เหล่าให้เป็นรูปนกมีปีก ข้างละ 3 อัน ที่ปีกจะถูกผูกด้วยด้ายสีเหลืองกับสีแดงห้อยระย้าเป็นขนนก ส่วนที่รอบคอกนกหงส์จะถูกประดับด้วย เชือกข้าง เชือกม้า เบาะนั่ง ถุงกันปลัด (ถุงกันรั้วหรือกันทะเล เพื่อใช้หลอกว่าในถุงไม่มีเงินทอง) ถุงตุ่ย (ถุงกันดี ใช้สำหรับที่ใส่เงินและข้าวของ) ผ้าชันเบื้อ (ผ้าผ้าเช็ดหน้า) วี (พัด) ลูกมะกอน และไม้กั้นกอง 2 อัน (อาวูททำด้วยไม้ไผ่ ไว้สำหรับให้ผู้ตายไว้ป้องกันตัว) ทั้งนี้ นกหงส์จะใช้เฉพาะผู้ตายที่เป็นผู้ชาย เชื่อว่าเป็นพาหนะที่จะนำพาดวงวิญญาณของผู้ตายที่เป็นผู้ชาย เหาะกลับไปสู่เมืองแถน

นกป्ली ใช้เฉพาะผู้ตายที่เป็นหญิง เชื่อว่าเป็นพาหนะที่จะนำดวงวิญญาณของผู้ตายที่เป็นผู้หญิงลอยเหาะกลับไปสู่เมืองแถน ป्लीจะอยู่บนยอดเสากลวง ทำจากไม้เนื้ออ่อน (ไม้ต้นนุ่น) เหล่าให้กลมกลึง ส่วนบนมีปีกข้างละ 3 ปีก เพื่อใช้ในการบิน รอบปีกแต่ละอันประดับด้วยปุยผ้าสีเหลืองและสีแดงจนเต็มเป็นขนนก มีตัวของนกป्ली มีสิ่งของห้อยไว้รอบประดับด้วย เชือกข้าง เชือกม้า เบาะนั่ง ถุงกันปลัด ถุงตุ่ย ผ้าชันเบื้อ วี มะกอน และไม้กั้นกอง 2 อัน

เชียน เป็นเสมีอนรุ่มกันแดด ใช้สำหรับผู้ตายทั้งผู้ชายและผู้หญิง ไว้สำหรับป้องกันแดดในขณะที่ผู้ตายกำลังเดินทางเหาะกลับไปเมืองแถน ซึ่งเชียนจะมีแกนกลางที่ถูก

ประดับโดยรอบด้วย ลาบ (ริ้วผ้า ที่ทำมาจากผ้า 3 สี คือ สีส้ม สีแดงและสีดำ ประกบกันแล้วตัด ค้วนตรงกลางผ้าให้ห้อยลงมา ยาวประมาณ 50-100 เซนติเมตร) ภายในเขียนประกบด้วย ถูกันปลัด ถูตุ้ย ผ้าชั้นเบื้อน วิ มะกอน และไม้กั้นก่อง 2 อัน โดยเขียนจะถูกวางไว้บนปลีหรือนอก หงส์บนยอดเสาหลวงอีกที

เรือนผี ใช้สำหรับผู้ตายทั้งผู้ชายและผู้หญิง เป็นเรือนที่ทำด้วยการสานตอกไม้ไม้ ขัดกันเป็นตาห่าง ๆ หลังคามุงด้วยหญ้าคา โดยสร้างประกอบให้มีลักษณะคล้ายเรือนทรงกระดอง เต่า ยกได้ถุนสูง มีชั้นบันได 2 ชั้น มีรั้วรอบเรือน โดยเรือนผีนี้จะนำไปวางไว้ให้ตรงกับจุดที่ใส่ไห กระดุกฝังไว้ในป่าช้า

ลำธงกวา ใช้สำหรับผู้ตายที่เป็นชายเท่านั้น เป็นธงสัญลักษณ์ที่แสดงถึงความเป็น ผู้นำครอบครัวที่ดี บ่งบอกว่าผู้ตายเป็นพ่อบ้านพ่อเรือน ธงกวาทำจากด้ายดิบยาวประมาณ 3 วา ขึ้นไป ประดับชายธงด้วย ลาบ (ริ้วผ้าที่ทำมาจากผ้า 3 สี คือ สีขาว สีดำและสีแดง ประกบกันแล้ว ตัดค้วนตรงกลางผ้าให้ห้อยลงมา ยาวประมาณ 50-100 เซนติเมตร) ความยาวของธงกวานี้จะเป็นสัญลักษณ์บ่งบอกฐานะทางความมั่งคั่งของผู้ตายได้อย่างหนึ่งด้วย

หอกแก้ว เป็นเรือนไม้ไม้จำลองขนาดเล็ก ล้อมรอบด้วยเสาที่เรียกว่า เสาหลักเมือง ประดับด้วยด้ายสีแดง สีเหลือง เรียกว่า ปุย ล้อมรอบเสาหลักเมืองและหอกแก้ว ปัจจุบันใช้ไหมพรม ทำเป็นปุย ภายในหอกแก้วประกบด้วย ถูกันปลัดหรือถูลง ถูตุ้ย ผ้าชั้นเบื้อน วิ (พัด) มะกอน และไม้กั้นก่อง 2 อัน

ในอดีตทางเพชรบุรี เชื่อว่า ผู้ที่จะได้หอกแก้วต้องเสียชีวิตในขณะที่มีอายุ 80 ปี ขึ้นไป ลูกหลานจึงจะสร้างหอกแก้วให้ได้ แต่ในปัจจุบันนี้ หากผู้ตายมีอายุ 75 ปี ขึ้นไป ก็มีการ ทำหอกแก้วให้กับผู้ตายได้แล้ว ทั้งนี้ โฉะ อุ่นเป็นนิจย (สัมภาษณ์, 2 มีนาคม 2556) ได้เล่าว่า ชาวไทยทรงดำตำบลหนองปรองเชื่อว่า ห้ามให้คนที่มีอายุน้อยได้เห็นหอกแก้ว เนื่องจากเชื่อว่า ถ้าผีขวัญของคนที่มีชีวิตอยู่ ได้เห็นหอกแก้ว คนผู้นั้นจะมีอายุสั้น มีอายุไม่เกินผู้ที่ได้หอกแก้วนั้น อีกทั้งยังเชื่อกันว่า หอกแก้วนี้เป็นของสูง จะวางกับพื้นไม่ได้ ต้องใช้ผ้าแดงวางบนผ้าขาวก่อนจึงวาง หอกแก้วลงบนผ้าได้ เนื่องจากเชื่อกันว่าผ้าแดงเป็นสัญลักษณ์แสดงถึงอำนาจ กล่าวหาญส่วนปุยที่ หอกแก้ว จากการสัมภาษณ์ แอ เจือจวน (สัมภาษณ์, 1 มีนาคม 2555) ได้อธิบายว่า ปุยหรือไหมที่ คล้องหอกแก้ว ถึงจะเป็นของในงานศพ แต่ถือว่าเป็นของดีที่มีความเป็นมงคลแก่ลูกหลาน ในอดีต ผู้รู้จะนำไหมจากหอกแก้ว มาผูกแขนให้ลูกหลาน และเรียกไหมที่นำมาผูกแขนแล้วว่า ไหมแก้ว ไหมกำหรือไหมแก้วไหมคำ เชื่อว่าจะทำให้ผู้นั้นมีอายุมันขวัญยืน ดังเช่นผู้ตายที่เสียชีวิตในวัยที่มี อายุมากกว่า 80 ปี

5.1.2 ความเชื่อเกี่ยวกับการคว่ำถ้วยน้ำในห้องผีเรือนและการหลอย

เมื่อมีคนตายในบ้านหรือจะตายนอกบ้านก็แล้วแต่ ในช่วงเวลาที่ผู้ตายสิ้นลมหายใจ เรียกช่วงนี้ว่า มีอู่ใจขาด เจ้าของบ้านต้องรีบเข้าไปคว่ำถ้วยน้ำที่ตั้งอยู่ในกะล่อห้อง เพื่อบอกกล่าวผีเรือนให้ทราบว่ามีคนตาย เป็นการแสดงความเคารพต่อผีเรือน เนื่องจากปรกติแล้วในกะล่อห้อง จะมีถ้วยสำหรับใส่น้ำและใส่เหล้าไว้เช่นผีเรือน เรียกว่า ถ้วยหนองกือ ซึ่งจะห้ามคว่ำไว้เด็ดขาด เชื่อว่าถ้าใครคว่ำถ้วยน้ำในห้องนี้แล้ว ต่อไปจะมีความโชคร้ายเกิดขึ้นในบ้าน รวมทั้งห้ามใส่หมวกเข้าห้องผีเรือน (นอกจากมีคนตายในบ้าน) เชื่อว่าจะเป็นการบอกลเหตุให้มีคนตายในบ้านนั้น ทั้งนี้ก็เพื่อเป็นการสอนลูกหลานทางอ้อม ว่าเป็นผู้มีสติและมีสัมมาคารวะ เมื่อจะเข้าไปในสถานที่ใดก็ตามต้องเคารพสถานที่นั้นด้วย (สุก มีโชค, สัมภาษณ์, 20 กรกฎาคม 2557)

หลังจากบอกกล่าวผีเรือนและคว่ำถ้วยในกะล่อห้องแล้ว ต่อไปเป็นขั้นตอนการหลอย หรือหลอยซอน คือ ขั้นตอนการปฏิบัติตามความเชื่อให้กับซอน ด้วยการใช้ผ้าคลุมซอน (ไทยทรงดำตำบลหนองปรัง เรียกศพว่า ซอน หมายถึง ร่างที่ไร้วิญญาณ) ดังที่ เรียม เงินเจือ (สัมภาษณ์, 9 กรกฎาคม 2557) เล่าว่า ในอดีตทำหลอยซอน เพื่อป้องกันสัตว์และแมลงต่าง ๆ ไม่ให้มาตอมศพได้ เริ่มจากการที่บรรดาญาติจะช่วยกันยกซอนให้ลุกขึ้นนั่ง เพื่ออาบน้ำ ทาแป้ง หวีผมให้กับซอนอย่างรวดเร็ว ในขณะที่อาบน้ำแต่งตัวให้กับซอนนี้ ลูกหลานจะต้อง ใส่เสื้อผ้าโดยพันผ้าให้ถูกต้องตามธรรมเนียม หากทำไม่ถูกต้องธรรมเนียม เชื่อว่าผีจะโกรธ ทั้งนี้ก็เพื่อเป็นการเตือนให้ลูกหลานได้ปฏิบัติต่อญาติผู้ใหญ่ของตนเองให้ดี แม้ว่าจะตายไปแล้วก็ตาม เทศ พิมพิงาม (สัมภาษณ์, 3 มีนาคม 2555) ได้เล่าว่า การเปลี่ยนใส่ชุดใหม่ให้กับซอน ต้องปฏิบัติ ดังนี้

ซอนผู้ชาย ทั้งสายตระกูลผู้ท้าวและผู้่น้อย สวมเสื้อโทกับส้วงฮีและใช้ผ้าแพรสีแดง คลุมปิดหน้าศพ

ซอนผู้หญิงในสายตระกูลผู้ท้าว สวมเสื้อก้อมและนุ่งผ้าซิ่นตาคาหมี่หรือนุ่งผ้าซิ่นลายแดงโมก็ได้ และใช้ผ้าซิ่นเบาะ (ผ้าดิบปักลวดลายเป็นดอก) คลุมปิดหน้าศพ

ซอนผู้หญิงในสายตระกูลผู้่น้อย สวมเสื้อก้อม นุ่งผ้าซิ่นลายแดงโม ใช้ผ้าเปี้ยวสีด้า คลุมปิดหน้าศพ

ในการใส่เสื้อผ้าให้กับซอน บรรดาญาติจะใส่เสื้อผ้าให้กับซอน โดยสวมทับกันไว้ประมาณ 3-5 ชั้น ซึ่งชุดที่ดีที่สุดจะถูกใส่ไว้ข้างในและสวมชุดเก่าไว้ด้านนอก เพราะเชื่อว่ามีเมื่อตายแล้ววิญญาณผู้ตายจะต้องกลับไปเมืองฟ้าและต้องไปเข้าเฝ้าถน ซึ่งในระหว่างเดินทางจะต้องลอบไปในแต่ละเมือง ผ่านสถานที่ต่าง ๆ อาจจะได้พบเจอกับวิญญาณเร่ร่อนที่ขาดแคลนมาขอ

เสื้อผ้า จะได้ถอดเสื้อผ้าชั้นนอกให้ไป คงเหลือไว้แต่ชุดใหม่ที่สวยงามใส่อยู่ด้านในสุด เพื่อไปเข้า
เฝ้าถนนในเมืองฟ้า (ไสว เพชรอรุณ, สัมภาษณ์, 7 พฤษภาคม 2555)

5.1.3 ความเชื่อเกี่ยวกับเงินจุกคอเสื้อ

ความเชื่อเกี่ยวกับเงินจุกคอเสื้อ คือ ที่คอเสื้อ ชั้นในสุด จะผูกเงินไว้สำหรับใช้เป็น
เงินเปิดด่านในเมืองผีหรือเป็นค่าผ่านประตูเข้าเมืองผี (เงินที่นำไปใช้ในเมืองผี) เรียกว่า เงินจุกคอ
เสื้อ โดยญาติหรือแขก จะนำเงินมาใส่ปากผู้ตาย 2 บาท และใส่ในคอเสื้อ 2 บาท ถ้าใครไม่มีเงิน
เชื่อกันว่าจะไม่สามารถเข้าเมืองผีได้ สำหรับการเอาเงินจุกคอเสื้อ เป็นความเชื่อที่ญาติผู้ตายกลัว
ว่าผู้ตายจะไปไม่ถึงเมืองแดน (พา เพชรพราย, สัมภาษณ์, 17 กรกฎาคม 2557) ความเชื่อ
ดังกล่าวมีส่วนคล้ายคลึงกับการทำศพของคนไทยพื้นถิ่น ดังที่ สุพัตรา สุภาพ (2542, หน้า 121)
ได้กล่าวถึงเงินที่ใส่ไว้ในปากของศพว่า ถือเป็นค่าเสบียงอาหาร ค่ารถ ค่าเรือ แก่ผู้ตายสำหรับ
เดินทางไปสวรรค์ แสดงว่าวัฒนธรรม ประเพณีของกลุ่มชาติพันธุ์ในภาคพื้นเดียวกันมีความ
คล้ายคลึงและมีความเชื่อเป็นไปในทางเดียวกัน จะต่างกันบ้างเพียงเล็กน้อยในเรื่องของวิธีปฏิบัติ

เมื่อแต่งตัวให้กับขอนตามความเชื่อเสร็จแล้ว ต้องใช้ผ้าผืนยาว ๆ คลุมปิดขอนไว้
อีกชั้นหนึ่ง โดยผ้าต้องมีขนาดยาวมากกว่าขอน 2 เท่า ให้ใช้ผ้าสีแดงหรือผ้าสีแดง มาคลุมขอนไว้
อีกชั้นหนึ่ง เพื่อแสดงสัญลักษณ์ว่าผู้ตายเป็นชนชั้นสูง ทั้งนี้เป็นไปตามความเชื่อดั้งเดิมของไทย
ทรงดำต่าบลหนองปรอง ที่มีความเชื่อว่า สีแดงเป็นสีของผู้เก่งกล้า ผู้ยิ่งใหญ่ เมื่อไปถึงเมืองฟ้าผ้า
แพรสีแดงจะกลายเป็นเงินทองได้ (พา เพชรพราย, สัมภาษณ์, 17 กรกฎาคม 2557)

ยง พยายาม (สัมภาษณ์, 10 มีนาคม 2555) ได้เล่าว่า ในสมัยเป็นเด็ก เคยเห็นคน
ในรุ่นปู่ย่าจัดงานศพ หลังจากที่หลยขอนเสร็จเรียบร้อยแล้ว จะยกขอนให้นอนบนผ้าที่ปูรองไว้
ก่อน โดยให้ผ้าที่ด้านท้ายของศพยาวพอที่จะดึงกลับมาคลุมขอนได้ถึงคอ ส่วนผ้าที่เหลืออยู่ทาง
ด้านศีรษะให้ดึงกลับมาคลุมหน้าศพได้ถึงช่วงคอ และใช้ไม้กีดกีดัดริมผ้าไม่ให้หลุดออกมาแล้ว
จึงยกขอนขึ้นมาวางบน จอง (แท่นรองขอน) จองรองศพนั้นในสมัยก่อนจะถือเป็นธรรมเนียมว่า
ผู้ใดตายที่บ้านจึงจะทำจองรองศพให้ หากตายนอกบ้านหรืออายุน้อยจะไม่มีการทำจองให้
โดยปูเสื่อรองไว้ก่อน แล้วนำกะลาใส่ข้าวเปลือกและกะลาใส่น้ำวางไว้ทางด้านหัวของผู้ตายโดย
วางไว้กับพื้นบ้าน (กะลาใส่ข้าวเปลือกและน้ำนี้ เมื่อนำศพไปป่าช้า ต้องสาตข้าวในกะลาและ
สาตน้ำตามหลังเมื่อนำศพลงจากบ้านไปแล้ว) จากนั้นใช้สิ่งที่เรียกว่า เรือนแสด (มุงครอบศพกัน
แมลง) ครอบปิดขอนอีกทีหนึ่ง และจะไม่มีการรดน้ำศพเหมือนงานศพในปัจจุบัน

สมรภัท ทองเชื้อ (สัมภาษณ์, 11 มกราคม 2555) ได้เล่าถึงวิธีการทำ จอง และ
เรือนแสดไว้ว่า จองหรือแท่นรองศพ ทำมาจากไม้ไผ่สด มีขนาดยาวกว่าลำตัวของขอนเล็กน้อย

จำนวน 2 ลำ เเจาะลำไม้ไผ่ทำเป็นขาตั้ง 4 ขา ตรงกลางระหว่างไม้ไผ่ทั้ง 2 ลำ มีคานวางขวางอยู่ จำนวน 4-5 ลำ จักตอกตาห่าง ๆ วางลงบนคาน สำหรับไว้รองรับขอน จองรองศพจึงมีลักษณะเป็น รูปสี่เหลี่ยมคล้ายเตียงเล็ก ๆ มีขาสั้น ๆ ส่วนเรือนแสด ทำมาจากไม้ไผ่เช่นเดียวกัน โดยใช้ตอกไม้ไผ่ สานขัดให้มีขนาดยาวเท่ากับจอง (แทนรองขอน) โดยสานให้มีลักษณะงุ้มลงมา ให้อหลังเรือนแสดสูง พันตัวศพ เวลาใช้ให้เอาเรือนแสดวางครอบตัวศพ ขอบเรือนแสดจะตั้งอยู่บนจองพอดี จากนั้นใช้ท่อน ไม้ไผ่ จำนวน 2 ท่อน สอดตามความยาวของเรือนแสดลงไปได้คานจอง แล้วคัดปลายไม้ไผ่นี้ให้งอน ขึ้นเป็น 4 ปลาย เอามะกอกแขวนที่ปลายงอนนี้ปลายละลูก เมื่อใช้เรือนแสดครอบปิดขอนแล้ว นำ เสื่อสีมาวางด้านบนของเรือนแสด ซึ่งเรือนแสดในอดีตจึงทำหน้าที่คล้ายกับโลงศพในปัจจุบัน

ปัจจุบัน เมื่อมีการใช้โลงศพแทนเรือนแสด จึงมีการนำเสื่อสีไปวางพาดไว้บนโลงศพ แทนเรือนแสด อีกทั้งในปัจจุบัน ไทยทรงดำตำบลหนองปรอง ไม่มีการทำ จอง และ เรือนแสด แล้ว ดังนั้นเมื่อหลอมขอนเสร็จ จะวางขอนไว้บนเสื่อที่ปูบนพื้นบ้านปกติ เพื่อรอยกขอนใส่ลงโลงต่อไป ทั้งนี้ในบางบ้านอาจจะมีพิธี รดน้ำศพ เพิ่มเติมด้วย ดังที่ ชู แป้นโก (สัมภาษณ์, 7 กรกฎาคม 2555) ได้เล่าว่า ขั้นตอนนี้ไม่ใช่พิธีการดั้งเดิมของไทยทรงดำแต่อย่างใด แต่เป็นขั้นตอนของชาว ไทยที่นับถือศาสนาพุทธ ซึ่งไทยทรงดำบ้านใดต้องการให้มีรดน้ำศพด้วย หลังจากจัดการหลอม ขอน จะยังไม่ใช้ไม้กัลดมากลัดที่ริมผ้า ต้องให้ขั้นตอนการรดน้ำศพเสร็จสิ้นก่อนจึงจะกัลดริมผ้าได้ เพราะในการรดน้ำศพต้องจัดทำนอนให้ศพได้นอนบนที่สูง เช่น เตียง แล้วจัดให้แขนข้างซ้ายยื่น ออกมานอกผ้า ตั้งถึงเปล่าไว้ได้มือ เพื่อที่ผู้มาร่วมงานจะได้รดน้ำผ่านมือลงไปจนถึงนั้นโดยสะดวก แต่สำหรับบ้านที่ไม่มีขั้นตอนการรดน้ำศพ หลังจากหลอมขอนแล้วยกมาวางบนเสื่อ (ปัจจุบันไม่มี การทำจอง ทำเพียงวางบนเสื่อที่ปูบนพื้นบ้าน) จากนั้นใช้ด้ายสายสิญจน์มัดเฉพาะที่หัวแม่เท้าของ ศพเท่านั้น (เวลานำศพไปเผ่าจะตัดสายสิญจน์ที่มัดหัวแม่เท้าออก ตามความเชื่อที่ว่า ผู้ตายจะได้ กลับไปถิ่นเดิม) แล้วนำเสื่อสีมาวางทับไว้บนศพอีกทีหนึ่ง โดยจะยังไม่นำศพไปใส่ลงในโลง จนกว่า จะขีดสารพอมาลีนให้กับศพเรียบร้อยก่อน จึงจะบรรจุลงโลงได้ ตามธรรมเนียมของคนรุ่นใหม่ (ชบ เต่าทอง, สัมภาษณ์, 20 มิถุนายน 2556) ทั้งนี้ในอดีตใช้ไม้ทำโลงศพกันเอง และนิยมฝังศพไว้ 1 ปี จึงเผา ต่อมาจึงหันมาใช้วิธีเผาศพด้วยการวางศพเผาที่เชิงตะกอน โดยไม่มีการต่อโลงศพ กันเองแล้ว แต่สั่งซื้อโลงศพสำเร็จที่มีขายโดยทั่วไปตามร้านขายโลง ต่อมาการเผาศพได้พัฒนามา เป็นเผาที่เมรุด้วยเตาเผาสมัยใหม่ (ทองดี ทิศาวงค์, สัมภาษณ์, 2 มีนาคม 2555)

5.1.4 ความเชื่อเกี่ยวกับการตั้งศพ

คติดั้งเดิมนั้น ไทยทรงดำตำบลหนองปรอง มีความเชื่ออย่างหนึ่งว่า ถ้าผู้ตายได้ สิ้นลมหายใจที่บ้านจึงจะสามารถตั้งศพไว้ในบ้านได้ แต่ถ้าหากไปเสียชีวิตนอกบ้าน ให้นำศพมาตั้ง

ไว้ใกล้บ้าน โดยไม่นำศพขึ้นไปบนบ้าน เพราะบนบ้านมีผีเรือนอยู่ (ผีที่ยังไม่ได้ถูกเชิญขึ้นเรือนจะไม่สามารถนำเข้ามาได้ ต้องรอให้ทำพิธีเชิญผีขึ้นเรือนก่อน แต่ในปัจจุบันมีอิทธิพลพระพุทธศาสนาเข้ามา จึงมีไทยทรงดำตำบลหนองปรังบางส่วนของญาติผู้ใหญ่ของตนได้เสียชีวิตนอกบ้าน จึงมีการนำศพไปไว้ที่วัด ซึ่งเหตุนี้คนแก่บางคนในปัจจุบัน ที่มีชีวิตผูกพันกับบ้านของตนเองมาก เมื่อมีการเจ็บป่วยจึงไม่ยอมให้ลูกหลานพาไปโรงพยาบาล เนื่องจากกลัวว่าหมอจะให้นอนโรงพยาบาลและอาจเสียชีวิตที่โรงพยาบาล ดังนั้นคนแก่บางคนจึงต้องการที่จะเสียชีวิตบนบ้านของตนเอง เพราะเชื่อว่าเมื่อตายแล้วจะได้อยู่กับลูกหลาน (ประทุม ปีกแก้ว, สัมภาษณ์, 15 กรกฎาคม 2555) และหลังจากที่ได้จัดสารพอมาลีนให้กับศพเรียบร้อยแล้ว ก่อนที่จะบรรจุศพลงในโลง ได้ จะต้องปูผ้าดิบสีขาวรองก้นโลง เพื่อความสะดวกในการยกศพออกมาเผา จากนั้นจึงโรยใบชาแห้ง พิมเสน และเกลือป่นลงในโลงก่อน เพื่อช่วยดับกลิ่นไม่พึงประสงค์ต่าง ๆ แล้วยกศพลงไปยังโลงพร้อมทั้งใส่สิ่งของเครื่องใช้ของผู้ตายที่ใช้อยู่ประจำลงในโลงด้วย เชื่อว่าเพื่อที่ผู้ตายจะได้นำติดตัวไปใช้ที่เมืองผีด้วย แล้วปิดฝาโลง โดยนำเสื้อฮู้ของผู้ตาย เอาด้านที่มีลวดลายสวยงามออกมาด้านนอก วางปิดทับฝาโลงไว้ เพื่อแสดงสัญลักษณ์ว่า เสื้อฮู้เปรียบเสมือนตัวแทนของผู้ตาย ความดีที่ผู้ตายได้กระทำเมื่อครั้งยังมีชีวิตอยู่ ได้แสดงออกมาให้เห็นเมื่อผู้ตายได้เสียชีวิตลงไปแล้ว (บุญส่ง จำปีหอม, สัมภาษณ์, 10 มกราคม 2555) ปัจจุบันอาจมีการนำดอกไม้มาประดับไว้บนฝาโลง ทำให้ดอกไม้บดบังเสื้อฮู้ที่ปูพาดไว้บนฝาจนมืด ทำให้มองไม่เห็นเสื้อฮู้ ทั้งนี้โลงศพจะถูกตั้งไว้ใต้ชั้วดวน ให้ตรงกับที่ตั้งศพ (ชั้วดวนหรือสะพานขาด คือ ไม้ไผ่ที่วางพาดไว้ด้านบนเหนือโลงศพ ตามความเชื่อดั้งเดิมที่ได้กล่าวไว้ในบทที่ 4 เรื่องความเชื่อเกี่ยวกับขวัญ) นอกเหนือจากนี้ ชั้วดวนยังหมายถึง สะพานขาดที่มีลักษณะของการไม่เต็ม ขาด ไม่ครบ เป็นสัญลักษณ์อย่างหนึ่งที่สื่อให้รู้ถึงการตายจากด้วย เมื่อชั้วดวนเป็นสัญลักษณ์อย่างหนึ่งในงานอวมงคล ไทยทรงดำตำบลหนองปรังจึงมีความเชื่อสืบกันมาว่า คนปกติถ้าเจอสะพานขาด ห้ามลอดใต้สะพานนั้น เพราะถือว่าเป็นสิ่งอัปมงคล (พา เพชรพราย, สัมภาษณ์, 17 กรกฎาคม 2557)

วิธีทำชั้วดวน คือ ใช้ไม้ไผ่ 1 ลำ ตัดให้ยาวประมาณ 3 ศอก ผูกห้อยกับซื่อ ถ้าเป็นผู้ชายให้ผูกซื่อที่ติดกับกะล่อห้อง ถ้าเป็นหญิงผูกซื่อติดกับห้องข้าง โดยที่ปลายของชั้วดวนให้ตัดสวิงกว้างประมาณ 1 คืบ ใส่ไข่ไก่ต้ม 1 ฟอง ข้าวเหนียว 1 ปั้น และซี้เก้า 1 ก้อน ห่อลงในสวิง ผูกไว้ที่ปลายชั้วดวน นำผ้าไหมหรือผ้าดิบ วางไว้เป็นเป็นพับ ๆ พาดไว้กับชั้วดวน ผ้าดิบที่วางพาดไว้ นั้น หากผ้าที่ใช้ในการทำธงกวไม่พอ ให้ใช้ผ้าที่พาดไว้ที่ชั้วดวนได้

ในอดีตตามความเชื่อดั้งเดิม พิธีศพของไทยทรงดำตำบลหนองปรังจะไม่มีพระสงฆ์เข้ามาช่วยด้วย แต่พิธีศพที่คนในรุ่นปัจจุบันได้จัดขึ้น ได้มีความเชื่อเกี่ยวกับพุทธศาสนา

เข้ามาปนอยู่ด้วยในอีกหลายชั้นตอน อาทิ การตั้งศพ นิยมที่จะนิมนต์พระสงฆ์มาสวดพระอภิธรรมศพด้วย นิยมจัดพิธีศพที่บ้านและนิมนต์พระสงฆ์มาสวดอภิธรรมศพในช่วงค่ำ โดยมีการจุดธูป จุดเทียน ตามแบบคนไทยที่นับถือพุทธศาสนา หรือบางบ้านอาจจะนำศพไปตั้งศพสวดที่ศาลาวัดและนิมนต์พระสงฆ์มาสวดอภิธรรมศพที่ศาลาในวัด ซึ่งไม่ว่าจะตั้งศพไว้ที่ใด ก็นิยมที่จะตั้งศพไว้สวดพระอภิธรรมศพ 3-9 วัน แล้วแต่เจ้าภาพงาน เพื่อให้ถึงวันที่ดีที่สุดที่จะทำการเผาศพ หากบ้านใดที่ผู้ตายหรือลูกหลานของผู้ตายเป็นผู้มีหน้ามีตาในสังคมหรือเป็นข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ ก็อาจจะตั้งศพไว้นานหลายคืน เพื่อให้บุคคลอื่น ๆ ได้เข้ามาร่วมแสดงความไว้อาลัยกับศพได้ทั่วถึง (ชาตยธรงค์ พุณนาม, สัมภาษณ์, 3 มีนาคม 2555) หากตั้งศพไว้ที่บ้าน ในช่วงกลางคืนก่อนวันที่จะเผาศพ บรรดาญาติ ๆ จะเตรียมข้าวของเกี่ยวกับศพให้เรียบร้อย เมื่อถึงรุ่งเช้าที่เป็นวันครบกำหนดเผาศพ บรรดาญาติพี่น้องและแขก จะนำศพ (ขอน) ไปที่วัด ลูกหลานที่เป็นญาติใกล้ชิดของผู้ตาย จะสวมเสื้อผ้าดิบสีขาวและโปกศีระชะด้วยผ้าดิบ เรียกว่า ใส่เสื้อตัก ปกหัวขาว (ผ้าโปกศีระชะจะทำเป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส เวลาสวมศีระชะให้พับครึ่งเป็นรูปสามเหลี่ยม) เมื่อถึงช่วงเวลาประมาณ 11.00 นาฬิกา แขกจะเชิญลูกหลานที่ยังมีชีวิตและเป็นญาติเดียวกับผู้ตาย ให้มาร่วมกินอาหารหน้าหีบศพ เรียกว่า กินข้าวกำตัก พร้อมกับบอกเชิญผี (ผู้ตาย) ให้มากินเครื่องเช่นร่วมด้วย (บุญส่ง จำปีหอม, สัมภาษณ์, 10 มกราคม 2555)

5.1.5 ความเชื่อในพิธีกินข้าวกำตัก

ไทยทรงดำตำบลหนองปรังยังมีความเชื่อว่า คนที่ตายแล้ว สิ่งที่เขาไปเผาเป็นเพียงขอน แต่วิญญาณยังคงอยู่ในบ้าน เพื่อรอให้แขกมาทำพิธีบอกทางไปเมืองแถน (ประเสริฐ นิลนวล, สัมภาษณ์, 6 มิถุนายน 2557) ซึ่งก่อนที่แขกจะทำพิธีบอกทางไปเมืองแถนได้ จะต้องให้ญาติกินข้าวกำตักก่อน โดยให้ลูกหลานที่ถือผีเดียวกับผู้ตาย มานั่งล้อมวงเพื่อกินข้าวกำตัก ซึ่งกลางวงข้าว จะมีกระดิ่งที่ปูด้วยใบตองไว้ด้านบน นำข้าวสุกมากองบนใบตอง 4 กอง และใส่กับข้าวในกระบอกไม้ไผ่ จำนวน 2 กระบอก วางไว้กลางกระดิ่ง โดยไม่มีการใช้จานและไม่ใช้ช้อน ชาม ๆ กระดิ่งจะวางบั้งน้ำไว้ 1 บั้ง เจาะรูไว้ 1 รู ที่ด้านล่างของปากบั้งน้ำ ของทุกอย่างทำเพื่อให้ดูเหมือนกับทุกขียาก เพราะเขาจะสั่งให้แต่ละคนหยิบข้าวและกับข้าวขึ้นมากินและดื่ม น้ำซึ่งน้ำในบั้งจะไหลออกตามรูเสียก่อนที่จะเข้าปาก ทำให้ดื่มได้ยาก ซึ่งลักษณะการกระทำในชั้นตอนนี้ อภิญาวัฒน์ โพธิ์สาน (2552, หน้า 241) ได้กล่าวว่า พิธีนี้ เป็นภาพสัญลักษณ์ที่สื่อถึงความหมายถึง การขาดผู้นำครอบครัว พ่อหรือแม่ตายแล้ว ลูก ๆ จะอยู่จะกินกันอย่างไร ลูกหลานจะต้องกินอดกินลำบาก ด้วยพ่อหรือแม่จะไม่ได้ทำให้กินต่อไปแล้ว เป็นการขาดเสาหลัก จะไม่มี

คนบอกเตือน ตอนที่พ่อแม่ยังมีชีวิตอยู่ ท่านคอยเป็นผู้ร่ำสอนและเป็นธุระจัดหามาให้ ต่อไปต้องเป็นหน้าที่ของลูกหลานเอง ที่จะต้องต่อสู้กับชีวิตด้วยสติปัญญาของตนเอง

5.1.6 ความเชื่อในพิธีอ้อมซอน การช้อนขวัญ และพิธีบอกผีไปป่าแสว

หลังจากกินข้าวกำตักแล้ว จะเป็นขั้นตอนการเดินทางเวียนซ้ายรอบโลงศพ 3 รอบ เรียกว่า พิธีอ้อมซอน เป็นการแสดงความเคารพผู้ตาย โดยแขกที่มาร่วมงานศพในตำบลหนองปรือทั้งหมด จะมาร่วมเดินในขบวนเพื่ออ้อมซอน แต่ในพื้นที่อื่น ๆ อาจจะให้เฉพาะผู้ที่เป็นญาติผู้ตายเท่านั้นที่สามารถเดินอ้อมซอนได้ (อภิญวัฒน์ โพธิ์สถาน, 2552, หน้า 242) เมื่อเดินอ้อมซอนครบ 3 รอบ จะมีหญิงชราดึงตัวออกไปทีละคน โดยมีหญิง 2 คน ถือสวิง (กระสา) คนละอัน ข้างในตาข่ายสวิงจะใส่เสื้อผ้าของลูกหลานและญาติผู้ตายไว้ เพื่อทำการช้อนขวัญของลูกหลานและคนที่เป็นญาติผู้ตายไม่ให้ตามผู้ตายไป (ถนอม คงยิ่งละมัย, สัมภาษณ์, 10 มีนาคม 2555) หากตั้งศพไว้ที่บ้าน ก็จะทำพิธีกินข้าวกำตักและทำพิธีอ้อมซอนที่บ้านตั้งศพให้เสร็จเรียบร้อยก่อน ซึ่งในอดีตที่มีการตั้งศพไว้ในบ้าน จะต้องมีการหามศพลงจากบ้านไปเผาที่ป่าช้า ซึ่งต้องทำพิธีบอกผีไปป่าแสว แล้วจึงจะยกศพลงจากเรือนไปทำพิธีเผาที่ป่าช้า เขยกกจะทำพิธีบอกกล่าวผีที่ยังอยู่บนเรือน ในทำนองว่าจะเอาศพไปเผาที่ป่าแสว ต่อไปจะสร้างบ้านให้ญาติใหม่ที่ป่าช้า จึงต้องนำศพไปป่าช้า เพื่อทำการเผาตามธรรมเนียมดั้งเดิม และเพื่อไปยังพาทนะที่จะนำพาไปเมืองฟ้า

นอกจากนี้ ไทยทรงดำตำบลหนองปรือยังเชื่อว่า ก่อนที่วิญญาณจะลงไปจากเรือนต้องให้ลาผีบรรพบุรุษในกะล่อห้อง โดยเขยกกจะช่วยทำพิธีให้ผีลาผีเรือน ลาผีบันได ลาศาลพระภูมิ (ในปัจจุบันบางบ้านจะมีศาลพระภูมิไว้ในเขตรั้วบ้านของตน ซึ่งเป็นอิทธิพลความเชื่อในศาสนาอื่นที่เข้ามา) แล้วจึงจะลงจากเรือนไปได้ พร้อมทั้งญาติจะช่วยกันยกข้าวของเครื่องใช้ไปป่าช้า ซึ่งในปัจจุบันก็คือไปที่วัด) ทั้งนี้ในอดีต ไทยทรงดำในสายตระกูลผู้ทำว จะไม่หามศพลงบันไดออกทางประตูเรือน แต่จะรื้อฝาเรือนลงด้านหนึ่ง เมื่อหามโลงศพไปแล้วค่อยติดฝาเรือนเข้าใหม่ดั้งเดิม ส่วนคนในสายตระกูลผู้น้อย สามารถยกศพลงจากเรือนทางบันไดได้ (ชาญณรงค์ พูนนาม, สัมภาษณ์, 3 มีนาคม 2555) หลังจากยกศพลงจากเรือนจากเรือน เพื่อเตรียมนำไปเผาที่ป่าช้า(ป่าแสว) ลูกชายจะต้องถือธง (ธงในที่นี้ คือ ผ้าไหมสีแดง รูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าผูกติดไว้กับไม้รวกสำหรับเป็นที่ถือ) เดินนำหน้าศพ ใช้ 4 คนแบกและห้ามให้ญาติผู้ตายหามศพ เพราะความเชื่อดั้งเดิมที่ว่าผีจะมาชวนไปอยู่ด้วย ซึ่งเขยที่เดินนำหน้าขบวนต้องถือตะกร้าไก่ต้ม 1 ตัว เพื่อนำไปให้ผีกิน ปัจจุบันจะมีพิธีสงฆ์เข้ามาเกี่ยวข้องด้วย คือ ให้มีพระสงฆ์เดินนำขบวน

หน้าศพคู่กับลูกชายของผู้ตาย ก่อนที่จะทำการเผาศพ พระสงฆ์จะสวดและทอดผ้าบังสุกุลให้กับผู้ตายหรือบางครั้งครอบครัวลูกหลานจะบวชน้ำศพให้กับผู้ตายด้วย ตามความเชื่อในพุทธศาสนา

2.5.1.7 ความเชื่อในพิธีล้างกระดูก พิธีกินข้าวส่งผี และพิธีบอกทางผีไปเมืองแถน
 เชยกกที่ทำหน้าที่บอกทางให้วิญญาณไปที่ป่าช้าหรือป่าแสว เมื่อถึงป่าแสวจะมีการเตรียมสถานที่ และญาติ ๆ จะเตรียมทำเงินที่ทำจากดอกไม้ฝ้ายสานเป็นห่วงกลม ๆ เล็ก ๆ โดยใช้นิ้วคล้องให้เกี่ยวกันเป็นพวง พวงละประมาณ 10 ห่วง ใช้เป็นสัญลักษณ์แทนเงินของผี โดยนำพวงเงินนี้ไปแขวนไว้ เพื่อให้ผู้ตายได้นำไปใช้ในเมืองผีและฝากไปให้กับญาติ ๆ ที่ล่วงลับไปก่อนหน้าแล้วด้วย หลังจากนั้นจะใช้ต้นอ้อยมาจักให้มีลักษณะเท่ากับตะเกียบ เตรียมไว้ใช้สำหรับค้ำกระดูกผู้ตายหลังจากเผาเสร็จ เพราะเชื่อกันว่า อ้อยจะให้ความหวานเย็นและจะนำความชุ่มชื่นมาให้กับบุตรหลานที่ยังมีชีวิตอยู่ (พา เพชรพราย, สัมภาษณ์, 17 กรกฎาคม 2557) และยังเชื่อว่าหากใช้มือหยิบ เชื่อว่าจะทำให้มือนั้นร้อน แล้วจะปลูกพืชผลทางการเกษตรไม่ขึ้น (บุญส่ง จำปีหอม, สัมภาษณ์, สัมภาษณ์, 10 มกราคม 2555) จากนั้น ก่อนที่จะเผาศพจะต้องซื้อที่ดิน โดยการเอาเงินไปวางไว้รอบ ๆ กองฟอนหรือเชิงตะกอน (ที่เผาศพ) โดยญาติ ๆ ช่วยกันหามาโลงศพเดินเวียนขวารอบกองฟอน 3 รอบ ปัจจุบันเผาศพบนเมรุ ก็เปลี่ยนจากการเดินรอบกองฟอนเป็นเดินรอบ ๆ เมรุ ดังที่ พัน สุขอยู่ (สัมภาษณ์, 6 มิถุนายน 2557) ได้เล่าว่า เมื่อประมาณ 30 กว่าปีมานี้ ก็ยังมีการเผาศพที่เชิงตะกอนกันอยู่บ้าง ก่อนที่จะเผาต้องมีการเดินเวียนขวารอบ ๆ กองฟอน 3 รอบ โดยมีพระสงฆ์เดินนำหน้าบวมนคู่กับเชยกก เมื่อนำโลงศพขึ้นตั้งบนเมรุหรือกองฟอน ญาติผู้ตายจะโยนสิ่งของเครื่องใช้ของผู้ตาย ซึ่งห่อรวมใส่ในย่ามโยนข้ามกองไฟไปมา 3 ครั้ง สิ่งของเหล่านั้นไม่ต้องเผาเก็บไว้ให้ลูกหลานต่อไป จากนั้นเพื่อนบ้านจะค่อย ๆ ทอยกลับบ้าน เหลือแต่ลูกหลานที่คอยดูแลดับไฟแล้วจึงกลับ

ในงานวิจัยของ อภิภูวัฒน์ โพธิ์สาน (2553, หน้า 248) พบว่า มีพิธีไหว้เฮาก่อนขึ้นกองฟอน แต่ที่ตำบลหนองปรัง ไม่มีขั้นตอนนี้แล้ว นับเป็นการเปลี่ยนแปลงของที่หนองปรัง ทั้งที่ขั้นตอนการไหว้เฮาส่งขึ้นกองฟอนของลูกหลานผู้ตายนั้น มีขึ้นเพื่อเป็นการแสดงความเคารพไหว้ผู้ตายที่ยังมีร่าง (ขอน) อยู่ เป็นครั้งสุดท้าย และพร้อมกันนั้นก็เป็นการส่งผู้ตายขึ้นสู่กองฟอนหรือเมรุ เพื่อขึ้นไปสู่เมืองฟ้าเมืองแถน ดังเช่น สัญลักษณ์การทำมือแบเป็นพุ่มคล้ายกอบซ้อนขึ้นเหนือศีรษะของลูกหลาน เมื่อเห็นควันไฟเผาขอน ที่จุดพวยพุ่งขึ้นครั้งแรกในขั้นตอนนี้ หมายถึง การอุ้มประคองขวัญของผู้ตาย พร้อมกับขอน ขึ้นสู่กองฟอนหรือเมรุ เพื่อให้ขวัญที่ว่าง ที่เรียกว่าขอน ซึ่งจะถูกเผา แล้วให้ขึ้นสู่เมืองฟ้า

วันรุ่งขึ้น จึงมาเก็บกระดูกทำความสะอาดด้วยน้ำผสมน้ำอบไทยและขมิ้น

การเก็บกระดูกผู้ตาย โดยเขยกจะนำขี้เถ้ากระดูกผู้ตายมาเทให้เป็นรูปเหมือนร่างคนนอนอยู่ จากนั้นบุตรหลานจะใช้ตะเกียบที่ทำจากท่อนอ้อย คีบกระดูกที่ดีที่สุดไปจุ่มน้ำที่เตรียมไว้ แล้วนำกระดูกเหล่านั้นมาวางเรียงบนผ้า และกระดูกบางส่วนจะเก็บนำไปบูชาที่บ้านด้วย ส่วนที่เหลือบรรจุไว้ในโองเล็ก ๆ เพื่อที่จะนำไปใส่ลงไปในหลุมที่จะสร้างบ้านจำลองให้ผู้ตายได้อยู่อาศัย แต่ในปัจจุบัน มีการเผาศพที่วัด เผาด้วยเตาเผาศพสมัยใหม่ ทำให้ญาติ ๆ ไม่ต้องรอให้ข้ามวันเหมือนกับการเผาแบบเชิงตะกอน เพราะญาติ ๆ สามารถนั่งรอจนเผาเสร็จในวันนั้นได้ทันที (ประมาณสามชั่วโมง) จึงนำเก้าอี้ออกมาวางบนสังกะสี ให้มีลักษณะคล้ายกับคนนอนบนสังกะสีนั้น แล้วลูกหลานจะช่วยกันใช้ธูป (ตะเกียบ) คีบกระดูกที่ละชิ้นออกมาล้างน้ำ แล้วนำกระดูกมาเรียงให้เป็นส่วนต่าง ๆ ของร่างกาย ตามความเชื่อว่าเป็นการแปรธาตุให้มีตัวตน ให้วิญญาณมีพลังที่จะพาร่างออกเดินทางไปได้ ซึ่งสิ่งที่ทำให้วิญญาณล่องลอยขึ้นไปได้ คือ เสาหลวง ธงขาว นกหงส์หรือนกป्ली (แล้วแต่ว่าผู้ตายเป็นหญิงหรือชาย) และเทียน (โต๊ะ อุณเป็นนิจย, สัมภาษณ์, 2 มีนาคม 2556)

จากนั้นจึงสร้างบ้านให้ผู้ตาย โดยเขยกจะทำพิธีเสียดายด้วยการโยนไม้ 2 อัน พร้อมกับบกล่าวว่า ถ้าไม่หายอันคว่ำอันหรือหายทั้งสองอัน ก็จะสร้างบ้านตรงที่นั่น เมื่อได้ที่ที่เหมาะสมแล้ว เขยกจะนำนกหงส์หรือนกป्ली ร่ม ธงและสิ่งของอื่น ๆ เช่น หมากพลู เสื้อผ้า พัด กระบอกน้ำ แอบใส่ข้าวเหนียว เนื้อย่างฯ จากนั้นเรียกผีมากินของกินที่เตรียมไว้ในพิธีกินข้าวส่งผี ขั้นตอนนี้เขยก จะต้องหันหน้าเข้าหาเครื่องเซ่นและนั่งลงกับพื้น เบื้องหน้าจะมีหม้อเสียบชั้ร่องโดยเอาคมมีดออกนอกตัว ญาติผีเดียวกันจะต้องมานั่งในพิธี บรรดาสะใภ้ทุกคนจะนำกระดังง์เนื้อ ตะไคร้ พริก หัวหอม นำทุกอย่างมาชอยแล้วคลุกให้เข้ากัน เรียกว่า การทำก้อยให้ผีกิน จากนั้นทุกคนจะตีหม้อ เพื่อเป็นการส่งลาผู้ตาย พร้อมทำความสะอาด จากนั้นเขยกทำพิธีบอกทางผีไปเมืองแถน ตั้งแต่ออกจากบ้าน ไปจนถึงบ้านเมืองเดิมที่เมืองแถน ซึ่งจะมีหญิงชราจับผ้าผูกเอวเขยกไว้ เพื่อให้ขวัญตามไปกับผู้ตาย ซึ่งเขยกจะบอกกล่าวให้ผู้ตายนำเอาข้าวของที่จัดให้นำติดตัวไปใช้ด้วย ผู้มาร่วมพิธีแล้วทุกคนจะช่วยกันถือป्ली ร่ม ธง จอบ เสียม ไปช่วยกันประกอบเสาหลวงที่ป่าช้า โดยเขยกจะขุดหลุมหน้าบ้านจำลองหรือเรือนแก้วญาติผีเดียวกันช่วยกันกลบหลุมและก้มลงกราบหน้าเสาหลวงและบ้านจำลอง 1 ครั้ง หลังจากนั้นเขยกจะทำพิธีบอกเล่าที่เสาหลวง ให้วิญญาณผู้ตายใช้เสาหลวง ธงขาว นกหงส์หรือนกป्लीและเทียน ให้ไปเมืองฟ้า ซึ่งในระหว่างนั้น เขยกจะกล่าวถึงความดีงามของผู้ตายและบอกให้ผีได้รับรู้ว่าผู้ตายเป็นผีไปแล้ว ไม่สามารถอยู่ในเมืองมนุษย์ได้แล้ว ขอให้กลับไปอยู่เมืองฟ้า เพื่อไปหาไปอยู่กับผีบรรพบุรุษที่รออยู่แล้ว หลังจากนั้นเขยกเริ่มที่จะบอกทางให้วิญญาณออกเดินทางจากตำบลหนองปรังจังหวัดเพชรบุรี ผ่านจังหวัด

สระบุรี ผ่านจังหวัดหนองคาย ข้ามแม่น้ำโขงไปยังเมืองเวียงจันทน์ และผ่านเข้าไปในเขตเวียดนาม จนถึงเมืองลอ ขึ้นสู่น้ำตกตาดผีไฟ ถือว่าเป็นการเดินทางกลับมาตุภูมิดั้งเดิมของตน ดังเห็นได้ว่า แม้แต่ในประเทศเวียดนามปัจจุบัน เขตตงควายฮา เมืองลอ ประเทศเวียดนาม เขตที่เชื่อว่าเป็น ดินแดนที่น่าอยู่ อ้อยหน่าในอดีต เส้นทางที่เชื่อว่าเป็นทางที่จะผ่านขึ้นไปสู่น้ำตกตาดผีไฟ ซึ่งรอยต่อ ระหว่างเมืองมนุษย์กับเมืองฟ้า ซึ่งตรงเชิงเขาทางขึ้นไปสู่น้ำตกดังกล่าว นั้น มีศาลไม้ตั้งอยู่ 1 หลัง ใช้สำหรับการประกอบพิธีบอกกล่าวผู้ตายขึ้นไปเฝ้าแถน และเมื่อเดินขึ้นไปอีกจะพบกับหินก้อน ใหญ่ ซึ่งจากการสัมภาษณ์ผู้รู้ในแถบนั้น Lo Van Bien (สัมภาษณ์, 7 พฤษภาคม 2555) กล่าวว่า หินดังกล่าวเป็นหินรูปควายของท้าวสรวง ท้าวเงินและท้าวลอ ต่อเมื่อเดินขึ้นไปอีกประมาณ 1 กิโลเมตร จะถึงน้ำตกตาดผีไฟชั้นล่างสุด ที่ซึ่งเชื่อกันว่าเป็นที่สำหรับวิญญาณผีผู้ตายใช้ชำระ ร่างกายก่อนขึ้นไปเฝ้าแถน และหากเดินขึ้นไปอีกจะเป็นชั้นที่สองของน้ำตก เชื่อกันว่าเป็นที่ สำหรับวิญญาณผีผู้ท้าวใช้ชำระร่างกายก่อนขึ้นไปเฝ้าแถนที่เมืองฟ้าต่อไป ซึ่งเขยกกจะต้องบอก ทางให้ผู้ตายไปถึงเมืองแถนให้ได้ แล้วตั้งเสาหลวง ธงขาว ข้าวของเครื่องใช้ที่ญาติได้จัดเตรียมมาให้ ผู้ตาย เรือนแก้ว เสื้อผ้าและเรือนผี ที่สร้างเตรียมมาวางไว้ สำหรับส่งดวงวิญญาณ และเขยกกจะ เรียกขวัญตัวเองให้กลับบ้าน ทุกคนจึงจะแยกย้ายกันกลับ เจ้าภาพพร้อมด้วยบรรดาญาติ ๆ และ เขยทั้งหมด จะกลับมาที่บ้านของเจ้าภาพด้วย เพื่อทำพิธีส่งขวัญให้กับบรรดาเขยทุกคน ที่ได้ช่วยกัน หามโลงศพ เป็นอันเสร็จสิ้นพิธีศพ และหลังจากที่พิธีศพได้เสร็จสิ้นลง ผ่านไปประมาณ 2-3 วัน จึงจัดพิธีเสกกวัดกว้าย

5.2 ความเชื่อในพิธีเสกกวัดกว้าย

พิธีเสกกวัดกว้าย หรือเรียกอีกชื่อหนึ่งว่าพิธีแผ้วเรือน (บางพื้นที่ออกเสียงว่า กวดไก่อ หรือกวาดกว้าย) เชื่อกันว่า บ้านหรือเรือนใดที่มีการตายเกิดขึ้น จะถือว่าบ้านหรือเรือนนั้นเป็นเรือน ไม่ดี (เรือนร้าย) เป็นเรือนไม่สะอาดและไม่เป็นมงคล ต้องมีการกวัดกว้าย เพื่อปัดกวาดสิ่งชั่วร้าย ให้ออกจากเรือนไปให้หมดสิ้น หลังจากที่ได้จัดพิธีศพเสร็จสิ้นลงไปแล้ว (เรียบ เงินเจือ, สัมภาษณ์, 9 กรกฎาคม 2557) และต้องทำก่อนที่จะจัดพิธีเชิญผีขึ้นเรือน แต่ถ้าหากไม่ได้ทำพิธีเสกกวัดกว้าย ในช่วงที่กำหนด สามารถที่จะจัดพิธีเสกกวัดกว้าย หลังจากที่ได้ทำพิธีเชิญผีขึ้นเรือนเสร็จสิ้นลง แล้วก็ได้ (พัน สุขอยู่, สัมภาษณ์, 6 มิถุนายน 2557)

กวัดกว้าย แปลว่า ปัดกวาดหรือปัดให้พ้นไป เป็นเสมือนพิธีปัดรังควานอย่างหนึ่งของ ไทยทรงดำตำบลหนองปรัง เนื่องจากมีคติความเชื่อว่า บ้านที่มีผู้เสียชีวิตจะถือเป็นบ้านที่ไม่ดี (ไทยทรงดำ เรียกว่า เรือนร้ายหรือเฮือนฮ้าย) เมื่อได้จัดการงานพิธีศพเรียบร้อยแล้ว ต้องทำพิธีให้ เรือนร้ายกลายเป็นเรือนดี โดยเชิญแม่มดให้มาเป็นผู้นำในพิธีเสกกวัดกว้าย (บุญส่ง จำปีหอม,

สัมภาษณ์, 10 มกราคม 2555) ดังที่ ไสว เพชรรุณ (สัมภาษณ์, 7 พฤษภาคม 2555) ได้อธิบายเกี่ยวกับความเชื่อในพิธีเสนกวัดกว่ายไว้ว่า บ้านที่มีการตายเกิดขึ้น จะถือว่าเป็นเรือนสกปรก (เรือนร้าย) ซึ่งจะมีแต่สิ่งร้าย ๆ สิ่งไม่ดีอยู่ในบ้าน (เรือน) เป็นจำนวนมาก เช่น เจ็บตาย กลืนคนตาย และสิ่งของที่เกี่ยวข้องกับการตาย เป็นต้น หากบ้านที่จัดงานศพเสร็จสิ้นลงแล้ว ไม่ได้ทำพิธีเสนกวัดกว่ายให้กลายเป็นเรือนดี คงปล่อยทิ้งไว้นานวันเข้า สิ่งที่ไม่ดีต่าง ๆ จะส่งผลให้คนในบ้านต้องเจอกับอุปสรรคในการดำรงชีวิตในรูปแบบต่าง ๆ ดังนั้นเพื่อแก้ไขไม่ให้สิ่งร้ายหรือสิ่งที่ไม่ดีต่าง ๆ มีเกิดขึ้นกับครอบครัวได้ ก็ต้องรีบจัดพิธีเสนกวัดกว่ายให้เรียบร้อยตามธรรมเนียม แต่ถ้าหากเจ้าบ้านยังคงไม่ทำพิธีเสนกวัดกว่าย และคงปล่อยให้บ้านเป็นเรือนร้ายอยู่นานวันเข้า เมื่อมีเรื่องร้ายต่าง ๆ เกิดขึ้น เจ้าบ้านต้องไปหาหมอเฝ้าให้เสี่ยงทายหาสาเหตุและที่มาแห่งเรื่องร้ายที่เกิดขึ้น ซึ่งหากหมอเฝ้าเสี่ยงทายได้ว่า ต้องแก้ไขด้วยการทำพิธีเสนกวัดกว่าย เจ้าบ้านก็ต้องรีบดำเนินการ เพื่อตัดกวาดสิ่งไม่ดีต่าง ๆ ให้ออกไป บ้านจะได้กลายเป็นเรือนดี และคนที่อยู่ในบ้านจะได้อยู่ดี กินดีมีความสุขต่อไป เช่นเดียวกับที่ พา เพชรพราย (สัมภาษณ์, 17 กรกฎาคม 2557) เล่าว่า หลังจากงานศพผ่านไปแล้ว แต่ไม่ได้มีการจัดพิธีเสนกวัดกว่าย จนเวลาผ่านไปเลยไป ลูกหลานได้ทำพิธีเชิญผีขึ้นเรือนมานานมากแล้ว แต่ก็ยังไม่จัดทำพิธีให้เรือนร้ายกลายเป็นเรือนดี นานวันเข้าอาจจะมีเหตุให้คนในบ้านเจ็บป่วยเรื้อรังรักษาเท่าไรก็ไม่หาย ต้องไปหาหมอเฝ้าทำนาย หากทราบว่าเป็นเพราะลูกหลานไม่ได้ทำพิธีเสนกวัดกว่าย ก็จะต้องทำพิธีให้บ้านกลายเป็นเรือนดี แล้วหลังจากนั้นอีกสามปีจึงจะทำพิธีเสนแก้เคราะห์เรือน

จากข้อมูลที่ได้มาจากการสัมภาษณ์ ทำให้ทราบถึงเหตุที่ต้องจัดพิธีเสนกวัดกว่ายสามารถจัดทำได้ 2 กรณี ดังนี้

กรณีที่ 1 หลังจากเสร็จสิ้นงานศพแล้วบ้านนั้นไม่ได้ทำพิธีเสนกวัดกว่าย (จากเหตุขัดข้องบางประการเฉพาะบุคคล จึงไม่สามารถจัดพิธีในช่วงนั้นได้) จนเวลาผ่านไปจนถึงหนึ่งเดือนแล้ว ให้จัดทำพิธีเชิญผีขึ้นเรือน แล้วหลังจากนั้นอีกประมาณ 6 เดือน ถึงหนึ่งปี จึงได้จัดทำพิธีเสนกวัดกว่ายก็ได้

กรณีที่ 2 หลังจากเสร็จสิ้นงานศพแล้ว บ้านนั้นไม่ได้ทำพิธีเสนกวัดกว่าย จนเวลาผ่านไปถึงหนึ่งเดือน จึงได้ทำพิธีเชิญผีขึ้นเรือน หลังจากนั้นผ่านไปหลายปี ลูกหลานก็ยังไม่จัดพิธีเสนกวัดกว่าย ทำให้บ้านหลังนั้นยังอยู่ในสถานภาพของเรือนร้าย มีกลิ่นไอของความตายปกคลุมอยู่ทั้งบ้าน จะส่งผลให้คนที่อยู่ในบ้านมีแต่เรื่องวุ่นวาย และเกิดเรื่องเดือดร้อนต่าง ๆ อยู่สม่ำเสมอจนเป็นเหตุให้ต้องไปหาหมอเฝ้าเสี่ยงทายหาสาเหตุ หากพบว่าเกิดจากบ้านเรือนนั้นไม่ได้ทำพิธีเสนกวัดกว่าย ปล่อยทิ้งช่วงระยะเวลาจนลืมนำให้สิ่งชั่วร้าย อับมงคลล่าแดงฤทธิขึ้น ซึ่งหาก

หมอมือเยี่ยงเสียงทนายว่าต้องจัดพิธีเสนกวัดกว่าย ก็ต้องจัดทำตามความเชื่อของไทยทรงดำตำบลหนองปรังต่อไป จะได้ขับไล่สิ่งไม่ดีให้ออกไปพ้นบ้านเรือน เพื่อที่บ้านจะได้กลายเป็นเรือนดี รวมทั้งคนในบ้านจะได้มีความสุขต่อไป

5.2.1 ความเชื่อในขั้นตอนการเสนกวัดกว่าย

เสนกวัดกว่าย เป็นพิธีบัตกवादสิ่งที่ไม่ดีให้ออกจากเรือน โดยแม่มัด จะทำพิธีโดยการกล่าวคาถา เพื่อบัตกवादสิ่งชั่วร้ายที่มองไม่เห็น พร้อมกับถือไม้กวาดบัตกवादเรือน เพื่อแสดงเป็นเชิงสัญลักษณ์ว่าได้บัตกवादไล่สิ่งไม่ดี สิ่งชั่วร้ายต่าง ๆ ที่อยู่ในเรือน ให้พ้นออกไปจากเรือนให้หมด (เรียม เงินเจือ, สัมภาษณ์, 9 กรกฎาคม 2557) ในการทำพิธีเสนกวัดกว่าย เจ้าบ้านจะตกลงหาวันดีกับแม่มัดหรือพ่อมัด ให้มาทำพิธีเสนกวัดกว่าย ดังนั้นเมื่อนัดหมายวันกับแม่มัดเรียบร้อยแล้ว ในช่วงบ่ายก่อนถึงวันงานจริงหนึ่งวัน เจ้าบ้านต้องนำสิ่งของไปให้แม่มัด ได้แก่ ข้าวสาร หมากพลู เพื่อให้แม่มัดนำไปบูชาครุมต ตามความเชื่อดั้งเดิมในเรื่องผีมดผีมนต์ ไทยทรงดำตำบลหนองปรัง เรียกการกระทำนี้ว่า วานมต และหลังจากนำสิ่งของไปให้แม่มัดทำการวานมตเรียบร้อยแล้ว เจ้าบ้านจะต้องเตรียมสิ่งของตามความเชื่อ สำหรับใช้ในพิธีเสนกวัดกว่ายในวันงานจริง ดังนี้

ผ้าขาว 6 ผืน ผืนละ 2 เมตร โดยใช้ด้ามไม้ไผ่เสียบไปตรงกลางผืนผ้าให้ชายผ้าห้อยลงมาข้างละ 1 เมตร สำหรับแขวนที่ประตูหน้าต่างหัวบันไดบ้าน และหัวบันไดท้ายบ้าน ทั้ง 4 ทิศ คือ หลังบ้าน 2 ผืน หน้าบ้าน 2 ผืน หัวบ้านท้ายบ้านอีก 2 ผืน ทั้งนี้การใช้ผ้ายาว 2 เมตร มาประกอบพิธีกรรม เพื่อเป็นการบอกให้รู้ว่าบ้านนี้มีฐานะดี ทอผ้าใช้ได้ผ้ามาก เสร็จงานแล้วเจ้าของบ้านต้องเอาผ้าเหล่านั้นให้แม่มัด เหมือนกับว่านำเคราะห์ไปทิ้งแล้ว อีกทั้งการนำผ้าให้กับแม่มัดไปนั้น เป็นการแสดงออกถึงความเชื่อเพื่อผู่แม่ แบ่งปันกันภายในสังคมไทยทรงดำอีกด้วย เพื่อที่แม่มัดจะได้นำผ้านั้นไปใช้ประโยชน์อย่างอื่นอีก (เทศ พิมพ้งาม, สัมภาษณ์, 3 มีนาคม 2555)

ห่อเสื้อผ้าของคนในบ้าน 1 ห่อใหญ่ ที่คอเสื้อมีก้อนข้าวเหนียวคลุกเคล้ากับดินหม้อสีดำให้เป็นเนื้อเดียวกัน บั้นเป็นก้อนกลม ๆ เท้าหัวแม่มือ ผูกไว้กับคอเสื้อ สำหรับเสียงทนายเกี่ยวกับเคราะห์ดีหรือร้ายของคนในบ้าน เช่น ถ้าก้อนข้าวเหนียวนั้นแตกแยกออก ทายว่าบ้านนั้นจะมีเคราะห์อีก (ขวัญเมือง ชื่นฤทัย, สัมภาษณ์, 2 มิถุนายน 2555)

ไม้คานกับผ้าขาวยาว 4 เมตร เอาผ้าขาวห่อไม้คาน แล้วนำไปวางไว้ตรงที่เคียววางโลงศพคนตายในบ้าน เป็นการสมมุติว่าเป็นตัวแทนของผู้ตาย (ปิ่น พันธุ์เชื้อ, สัมภาษณ์, 3 มีนาคม 2555)

ปานใส่ไก่ 2 ตัว ใส่หมู 2 ชิ้นหรือหัวหมู 2 หัว สำหรับไว้เซ่นให้กับแถนและผีเรือนตามความเชื่อดั้งเดิมเรื่องแถนและผีเรือน

เครื่องเช่นตามความเชื่อดั้งเดิมเกี่ยวกับมดมนต์ (ครูของแม่มด) ประกอบด้วย ข้าวเปลือก 1 กระบุง (เรียกว่า กระบุงข้าวม้า) ข้าวสาร 1 ชาม ไข่ไก่ดิบ 1 ฟอง ด้ายดิบ 1 ใจ และ เงิน 1 บาท เป็นค่าครู (ประสิทธิ์ นิลนวล, สัมภาษณ์, 11 กุมภาพันธ์ 2555)

ไม้กวาด 2 กำ กำแรกเป็นกำนมะพร้าว กิ่งต้นหนาดและกิ่งพุทรา ทั้งหมดนำมามัดรวมกัน ส่วนอีกกำหนึ่งเป็นกิ่งต้นหนาดทั้งหมด เนื่องจากไทยทรงดำตำบลดงหนองปรัง ถือว่ากิ่งต้นหนาด กิ่งพุทรา สามารถขับไล่สิ่งชั่วร้ายและสิ่งอัปมงคลให้พ้นบ้านได้ เพราะมีนามแหลมคม (ยนต์ ห่อมล้อม, สัมภาษณ์, 2 มีนาคม 2557)

ลูกไก่ 2 คู่ ใส่ไว้ในเชิง ใช้สำหรับเป็นสื่อนำพาเคราะห์ของคนในบ้าน ออกไปให้พ้นบ้าน

กะดิ่งใส่ไข่ไก่ป่นร้อนละเอียด สำหรับใช้เสี่ยงทาย โดยในกระดิ่งต้องใส่ไข่ไก่ให้เต็มกระดิ่ง ปาดผิวด้านหน้าให้เรียบเสมอกัน ไม่ให้มีร่องรอยใดที่ผิวด้านหน้า (ที่ไข่ไก่เพื่อให้เห็นง่าย มองเห็นร่องรอยต่าง ๆ ได้อย่างชัดเจน) จากนั้นนำกระดิ่งนี้ไปวางไว้ที่กะล่อห้อง แล้ววางทิ้งค้างคืนไว้ 1 คืน รุ่งเช้าเข้ามาดู ถ้ามีรอยเท้าสัตว์ปรากฏ แม่มดจะทำนายว่า อาจมีการตายเกิดขึ้นในบ้านอีก (บุญช่วย แยกวัง, สัมภาษณ์, 2 มีนาคม 2555)

ขันใส่น้ำมนต์ สำหรับพรมไล่สิ่งชั่วร้ายให้พ้นไป

ในวันงาน แม่มดจะเริ่มพิธีด้วยการนำกระบุงข้าวม้า มาบูชาครู (ผีมดผีมนต์) ตามความเชื่อดั้งเดิม แล้วจึงบอกกล่าวผีเรือนให้ทราบว่าจะทำการล้างบ้านเรือนให้สะอาด ขับไล่สิ่งชั่วร้าย สิ่งอัปมงคล ให้พ้นจากความทุกข์ยากและเคราะห์โรค ข้าวของเครื่องใช้ในพิธี ได้แก่ หาบตะกร้าเล็ก ๆ 2 หาบ ซึ่งมีไก่เป็น 4 ตัว ผูกไว้ที่หัวไม้คาน ไก่ต้ม 2 ตัว และผ้าเหลืองแดง ซึ่งเป็นผ้าที่ทำในพิธีศพ มาห่อรวมกันไว้ในตะกร้า นำไปไม้ที่มีหนาม เช่น ใบหนาด ใบส้มป่อย (หากไม่มีสามารถใช้ใบพุทราแทนได้) ใส่ลงไปในห่อผ้าด้วย เพื่อขับไล่สิ่งชั่วร้าย ซึ่งก่อนที่จะทำพิธีกรรมได้ แม่มดจะนำเอาไข่ไก่มาร่อนให้สะอาด เทใส่ในกระดิ่ง โดยปาดผิวหน้าไข่ไก่ให้เรียบ แล้วยกกระดิ่งเข้าไปไว้ในกะล่อห้อง จากนั้นแม่มดจะร่ายคำกล่าวเสกกวัดกว้าย ซึ่งเหมือนกับคำกล่าวในพิธีแผ้วเรือน (พา เพชรพราย, สัมภาษณ์, 17 กรกฎาคม 2557) ซึ่งขณะที่แม่มดร่ายคำกล่าว จะใช้ไม้กวาดกำนมะพร้าว ที่มีกิ่งต้นหนาดและกิ่งพุทรา ที่มีมัดรวมอยู่ด้วยกัน กวาดบ้านให้ทั่วทุกซอกทุกมุมของบ้าน ตั้งแต่ข้าวของเครื่องใช้ เสื้อผ้า ที่นอน หมอน มุ้ง ทั้งบนบ้านและใต้ถุนบ้านพร้อมทั้งพรม น้ำมนต์ไปทั่วบ้าน และขณะที่แม่มดกวาดเรือนอยู่นั้น คนในบ้านจะช่วยกันคว่ำตุ่มน้ำทุกตุ่มให้หมด เพื่อเป็นเคล็ดว่าไม่ให้สิ่งชั่วร้ายหรือสิ่งที่เป็นอัปมงคลติดอยู่ในบ้านอีกต่อไป ซึ่งการคว่ำตุ่มในพิธีแผ้วเรือนหรือพิธีเสกกวัดกว้ายนี้เอง จึงเป็นคำสอนที่สืบทอดกันมาว่า ถ้าเป็นเวลาปกติอย่า

ปล่อยให้ตุ่มน้ำในบ้านแห้งขอด ถือว่าเป็นกลางไม่ดี (เทศ พิมพังาม, สัมภาษณ์, 3 มีนาคม 2557) นอกจากนี้เป็นเคล็ดเรื่องอัปมงคลแล้ว ผู้วิจัยได้มองในเรื่องของความสะอาดและอนามัยต่อคนในครอบครัวด้วย เนื่องจากคนในสมัยก่อนต้องทำงานในไร่นา อาจจะไม่ค่อยมีเวลาทำความสะอาดบ้านเรือน นานวันเข้าจึงเกิดการสะสมของฝุ่นละอองขึ้นในบ้าน หรือเกิดตะไคร่น้ำและฝุ่นผงต่าง ๆ สะสมนอนกันอยู่ในตุ่มน้ำ ทำให้น้ำสกปรก เมื่อคนได้พักอาศัยอยู่ในบ้านที่มีฝุ่นเยอะ รวมทั้งได้อุปโภคและบริโภคน้ำที่สกปรกเข้าไป ก็อาจเป็นสาเหตุให้เกิดโรคต่าง ๆ ขึ้นกับคนในบ้าน ต่อเมื่อได้ทำพิธีปิดกวาดสิ่งสกปรกต่าง ๆ ออกไป จะทำให้คุณภาพชีวิตด้านสุขอนามัยของคนในบ้านดีขึ้นด้วยนั่นเอง

เมื่อแม่มดและทุกคนในบ้านร่วมกันทำพิธีปิดกวาดบ้านเรือนเรียบร้อยแล้ว จากนั้นจึงเป็นขั้นตอนของความเชื่อเกี่ยวกับการเสี่ยงทาย ดังที่ พัน สุขอยู่ (สัมภาษณ์, 6 มิถุนายน 2557) ได้กล่าวถึง เรื่องที่แม่มดจะเสี่ยงทายชะตาของคนในบ้านและญาติผีเดียวกัน เป็นการดูเคราะห์ให้กับคนในเรือนด้วย โดยมีกรเสี่ยงทายอยู่ 2 วิธีการ ดังนี้

วิธีการที่ 1 เสี่ยงทายจากการสังเกตชี้เต้าในกระดิ่ง หลังจากการปิดกวาดเสร็จสิ้นลง แม่มดจะเข้าไปที่กะล่อห้อง ยกกระดิ่งใส่ชี้เต้าออกมาดูว่ามีรอยอะไรเกิดขึ้นหรือไม่ หากที่ผิวหน้าของชี้เต้านั้นยังเรียบอยู่ ไม่มีร่องรอยใด ๆ ปรากฏ ก็แสดงว่าคนในบ้านและญาติผีเดียวกันจะอยู่ดีมีสุข ปราศจากเคราะห์ แต่ถ้ามีรอยเกิดขึ้น มองดูแล้วว่าเป็นรอยของนก ซึ่งรอยที่แสดงนั้นต้องเป็นลักษณะของการออกไป แม่มดจะเสี่ยงทายว่าดี แต่ถ้าเป็นรอยของการเข้ามา แสดงว่าจะมีการมาเอาชีวิตคนในบ้านอีก ถือว่าไม่ดี แต่บางครั้งอาจเห็นเป็นรอยเท้าวัวหรือรอยเท้าคนบนชี้เต้า ก็ถือว่าไม่ดี คนในตระกูลนั้นต้องระมัดระวังตัวมากขึ้น ซึ่งอาจต้องไปหาหมอเยื้อง เพื่อทำพิธีแก้ไขอีกต่อไป

วิธีการที่ 2 เสี่ยงทายจากการสังเกตข้าวเหนียว ผู้ที่อยู่ในตระกูลเดียวกันจะนำเสื่อมารวมกันทุกคน แล้วนำข้าวเหนียวมาปั้นให้กลมคลุกกับเขม่าดินหม้อ แล้วนำก้อนข้าวเหนียวนั้นมามัดไว้ที่คอเสื้อของทุกตัว เพื่อที่จะได้ให้แม่มดทำการเสี่ยงทายว่าดีหรือร้าย โดยสังเกตก่อนข้าวเหนียวที่คอเสื้อ การเสี่ยงทาย แม่มดจะนำเสื่อผ้าในปานเสื่อผ้า มาแกะก้อนข้าวเหนียวที่คอเสื้อออกตรวจดู ถ้าก้อนข้าวเหนียวแตกกระจาย แสดงว่า เจ้าของเสื้อตัวนั้นจะมีเคราะห์ร้าย และจะมีเหตุเคราะห์ร้ายเกิดแก่บ้านนี้อีก ถ้าก้อนข้าวเหนียวมีรอยถูกกัดกิน แสดงว่าผู้ที่เป็นเจ้าของเสื้อนั้นจะมีเคราะห์ ต้องไปหาหมอเยื้อง เพื่อเสี่ยงทายดูว่าควรทำอย่างไรต่อไป

เมื่อแม่มดเสี่ยงทายทุกอย่างแล้ว ปรากฏว่าทุกอย่างปกติดี แม่มดจะร้องดัง ๆ ว่า ได้ล้างเรือนให้สะอาดแล้ว บ้านของใครก็มาเอาไป บรรดาทุกคนในบ้านและญาติผีเดียวกันซึ่ง

นั่งดูการทำพิธีอยู่ห่าง ๆ ก็จะให้ร้องแสดงความยินดีและกรูกันมาขึ้นมามอบบ้าน เพื่อร่วมแสดงความยินดีปรีดา ที่คนในบ้านทุกคนจะหมดทุกข์ บ้านได้กลายเป็นบ้านดีและจะมีโชคดีต่อไปด้วย จากนั้นจะต่อด้วยพิธีทำขวัญให้กับคนในตระกูล เพื่อดูว่าขวัญไปอยู่ที่ใดบ้างให้ขวัญมาอยู่กับเนื้อกับตัว แล้วจากนั้นแม่มดจะทำพิธีผูกขวัญให้กับคนในตระกูลที่จัดทำพิธีเสน เพื่อให้อายุมันขวัญยืน เป็นการผูกขวัญไม่ให้ออกไปจากตัว (ม้วน เกษมสงคราม, สัมภาษณ์, 20 กรกฎาคม 2557) แล้วต่อมาเป็นขั้นตอนของการปล่อยเคราะห์ แม่มดจะจับลูกไก่ 2 คู่ จากในข่งที่เตรียมไว้ แล้วนำออกมาปล่อยที่ได้ถุนบ้าน ให้ไถวียงหนีไปพร้อมกับเคราะห์ของคนในบ้าน เป็นการแสดงในเชิงสัญลักษณ์ ให้ไถวียงหนีแทนคนในบ้านและนำพาเคราะห์ให้ออกไปให้พ้นบ้าน (เยี่ยม เงินเจือ, สัมภาษณ์, 9 กรกฎาคม 2557) และหลังจากนั้น เจ้าของบ้านจะนำอาหารมาเลี้ยงแม่มดและญาติที่มาช่วยพิธี เป็นอันเสร็จสิ้นพิธีเสนกวัดกว่าย

จากที่กล่าวมาทั้งหมดเกี่ยวกับความเชื่อขั้นตอนและสารัตถะ ในพิธีกรรมการเสนกวัดกว่ายของไทยทรงดำตำบลหนองปรอง เป็นพิธีขับไล่และปิดกวาดสิ่งชั่วร้ายให้ออกไปจากสิ่งต่าง ๆ ที่อยู่ในบ้าน ด้วยการปิดกวาดบ้าน รวมทั้งต้องเทน้ำในตุ่มออกทิ้งให้หมด แสดงให้เห็นถึงการดำเนินชีวิตของชาวไทยทรงดำที่มีต่อผี ที่ยังคงมีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตในทุก ๆ ช่วงของชีวิต ซึ่งไม่มีตัวตน มองไม่เห็น แต่สามารถบันดาลหรือเป็นต้นเหตุให้เกิดสิ่งที่เป็นมงคลและอัปมงคล จนต้องไปหาหมอเยื้อง หาสาเหตุจนแน่ใจว่าเป็นเพราะผีกระทำ พวกเขาจึงต้องบอกหมอและวานหมอให้ช่วย เป็นการป้องกันที่ว่า คราวใดที่มีคนตายเกิดขึ้นในบ้าน ชาวไทยทรงดำมักจะเชื่อว่า มาจากการกระทำของผี จึงต้องหาวิธีป้องกันไม่ให้เกิดการตายขึ้นในบ้านอีก โดยมีวิธีการเสียวหายหาเหตุด้วยวิธีการต่าง ๆ เช่น ดูจากรอยเท้าของผีบนขี้เถ้า ดูจากก้อนข้าวเหนียวว่ามีผีมาเกาะกินหรือเปล่า เป็นต้น ถ้าปรากฏว่ามีร่องรอยของเหตุดังกล่าว พวกเขาจะต้องทำพิธีป้องกันต่อไป อีกทั้งปัจจุบันยังมีการนิมนต์พระสงฆ์มาปะพรมน้ำมนต์ เพื่อความเป็นสิริมงคลด้วย แล้วทำพิธีเช่นผีเพื่อแก้เคราะห์ให้หมดไป หลังจากนั้นจะมีพิธีเสียวหายเกี่ยวกับชะตาของคนในเรือน นอกจากนี้ยังสะท้อนให้เห็นว่า ไทยทรงดำเป็นผู้มีอัธยาศัยดี รู้ธรรมเนียมปฏิบัติ พุดจาดี มีน้ำใจ เอื้อเฟื้อต่อกัน และให้ความร่วมมือมาช่วยงานกันพร้อมหน้า กล่าวได้ว่า ผีเป็นแกนหลักของชีวิต เป็นศูนย์รวมของการประเพณีปฏิบัติของการอยู่ร่วมกันในสังคมไทยทรงดำ และจากข้อมูลข้างต้นได้นำไปสู่เหตุผลถึงสาเหตุที่บางบ้านไม่ได้ทำพิธีแผ้วเรือน ตามความเชื่อดั้งเดิมในอดีตที่ว่า เมื่อเสร็จสิ้นจากงานศพ ผ่านไปประมาณ 2-3 วัน จะต้องจัดทำพิธีเสนกวัดกว่าย แต่ในปัจจุบัน หลังจากพิธีเผาศพและเก็บกระดูกแล้ว เจ้าภาพนิมนต์พระสงฆ์มาทำบุญกระดูกที่บ้านอีกครั้ง ซึ่งเป็นขั้นตอนที่นอกเหนือจากการทำพิธีแบบดั้งเดิม ที่เป็นเช่นนี้เนื่องจากสภาวะการณ์ของแต่ละสมัย

ทำให้ขั้นตอนบางอย่างในพิธีกรรมมีการปรับเปลี่ยนไป เพื่อให้สอดคล้องกับสภาพท้องถิ่นในยุคปัจจุบัน ทำให้ความเชื่อและขั้นตอนของการจัดงานศพได้เปลี่ยนไปด้วย เช่น มีการนำความเชื่อทางพุทธศาสนา มาปนกับพิธีกรรมแบบไทยทรงดำดั้งเดิม ดังมีการนิมนต์พระมาสวดอภิธรรมศพที่จะมีการผัดกันเป็นเจ้าภาพในการสวดศพแต่ละคืน ทั้งยังมีการให้พระสงฆ์เป็นผู้เดินนำขบวนศพพร้อมกับเขยกก แล้วหลังจากผ่านไปประมาณหนึ่งเดือน ลูกหลานจะต้องจัดพิธีเชิญผีขึ้นเรือนให้ตามความเชื่อเรื่องการเชิญผีขวัญส่วนหนึ่งของผู้ตาย ให้กลับขึ้นมาเป็นผีเรือน เพื่อให้ลูกหลานได้เคารพบูชาต่อไป อีกทั้งชาวไทยทรงดำตำบลหนองปรุงในปัจจุบัน เชื่อว่าการทำบุญนั้นเป็นสิ่งที่ดี ตามคติความเชื่อแบบคนไทยพุทธที่ว่า การได้ทำบุญเป็นการได้ทำกุศลอย่างหนึ่งและยังเป็นการอุทิศส่วนบุญส่วนกุศลไปให้กับผู้ตายและบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้วท่านอื่น ๆ อีก (สนิท อุปมา, สัมภาษณ์, 11 มกราคม 2555) ทั้งนี้ในการจัดพิธีกรรมแต่ละครั้ง จะมีค่าใช้จ่ายค่อนข้างสูง อีกทั้งงานศพที่เพิ่งเสร็จสิ้นลงไปด้วยค่าใช้จ่ายที่สูงเช่นกัน รวมกับความเหน็ดเหนื่อยในการจัดงานแต่ละครั้ง ทำให้เจ้าบ้านส่วนมากไม่พร้อมที่จะจัดพิธีเสนกวัดกว่าย เพื่อให้บ้านของตนกลายเป็นเรือนดีตามความเชื่อดั้งเดิมได้ในทันทีที่เสร็จสิ้นงานศพ เนื่องจากเป็นช่วงเวลาที่กระชั้นชิด และต้องมีค่าใช้จ่ายมากในการจัดงาน จึงนิยมที่จะทำเป็นพิธีเสนกวัดกว่ายในช่วงที่ลูกหลานมีความพร้อม ซึ่งอาจจะจัดพิธีเสนกวัดกว่ายหลังจากที่ได้ทำพิธีเชิญผีขึ้นเรือนเรียบร้อยแล้ว (ประสิทธิ์ นิลนวล, สัมภาษณ์, 11 กุมภาพันธ์ 2555)

5.3 ความเชื่อในพิธีเชิญผีขึ้นเรือน

ไทยทรงดำตำบลหนองปรุงมีความเชื่อในพิธีเชิญผีขึ้นเรือน ตามธรรมเนียมดั้งเดิมว่าเป็นพิธีที่จัดขึ้นเพื่อความเป็นมงคล หลังจากได้จัดพิธีศพแบบไทยทรงดำและจัดพิธีเผ้วเรือนเสร็จเรียบร้อยแล้ว หลังจากนั้นไม่เกินหนึ่งเดือนจึงทำพิธีบอกกล่าวเชิญผีขวัญส่วนหนึ่งของพ่อแม่หรือปู่ย่าที่เพิ่งเสียชีวิต ตามความเชื่อดั้งเดิมเรื่องผีเรือน ให้ขึ้นมาเป็นผีเรือนคอยปกป้องรักษาคุ้มครองบุตรหลานต่อไป และบุตรหลานจะได้แสดงความกตัญญูด้วยการปาดตงและเสนเรือน ตามความเชื่อดั้งเดิมเกี่ยวกับผีเรือน (วัน จันทร์หอม, สัมภาษณ์, 15 มกราคม 2557)

นอกจากนี้ยังเป็นพิธีที่จัดขึ้นตามความเชื่อดั้งเดิมเรื่องขวัญ เนื่องจากเป็นการเชิญขวัญกอกของผีพ่อแม่และผีบรรพบุรุษที่ตายดี ให้ขึ้นมาสถิตอยู่ที่กะล่อห้อง กลายเป็นผีเรือน ตามความเชื่อดั้งเดิมเรื่องผีบรรพบุรุษ ที่มีหน้าที่คอยคุ้มครองดูแลบุตรหลานทุกคนบนเรือน ให้อยู่เย็นเป็นสุข ปราศจากภัยอันตราย ส่วนลูกหลานก็จะได้แสดงความกตัญญู ด้วยการเคารพกราบไหว้และเช่นอาหารให้เป็นการทดแทนพระคุณเสมือนว่าท่านยังมีชีวิตอยู่ และท่านจะเป็นที่พึงพิงทางใจให้กับลูกหลานต่อไป (วัน จันทร์หอม, สัมภาษณ์, 15 มกราคม 2557) สอดคล้องกับ

ยนต์ ห่อมล้อม (สัมภาษณ์, 2 มีนาคม 2557) ที่ได้กล่าวเพิ่มเติมเกี่ยวกับพิธีกรรมนี้ ว่ามีที่มาจากความเชื่อที่สืบทอดกันมาดั้งเดิมของไทยทรงดำตำบลหนองปรัง เกี่ยวกับขวัญของคนที่ยายในรูปแบบที่เรียกว่า ผีดีจะเดินทางไปเฝ้าแถนในเมืองฟ้า และหลังจากนั้น ขวัญจะแบ่งออกเป็น 3 ส่วน ได้แก่ ขวัญหัว ขวัญกอกและขวัญปลาย ซึ่งขวัญหัวจะถูกเชิญให้ขึ้นมาอยู่บนเรือน ร่วมกับลูกหลานที่เป็นมนุษย์ และด้วยเหตุนี้ ขวัญหัว จะเดินทางกลับมาอยู่ที่กะล่อห้องได้ต่อเมื่อลูกหลานได้ทำพิธีเชิญผีขึ้นเรือน ให้ขึ้นมาเป็นผีเรือนแล้วเท่านั้น แต่ถ้าลูกหลานละเลยไม่ทำพิธีเชิญผีขึ้นเรือน ผีอาจจะมาทำให้ลูกหลานเจ็บป่วยเรื้อรัง ซึ่งเป็นวิธีการสื่อสารจากผีบรรพบุรุษที่มากกระทำต่อลูกหลาน เพื่อเป็นการตักเตือนและให้บทเรียนสั่งสอนลูกหลานที่ไม่ใส่ใจจะดูแลผู้มีพระคุณ ซึ่งอาจจะถูกสังคมประณามว่าเป็นคนอกตัญญูได้ (ประสิทธิ์ นิลนวล, สัมภาษณ์, 11 กุมภาพันธ์ 2555)

ดังนั้นเจ้าภาพต้องหาวันดีที่เป็นวันว่าง ไม่ตรงกับวันตาย วันเผาศพและวันเก็บกระดูกของผีบรรพบุรุษ เพื่อทำพิธีกรรมเชิญผีขึ้นเรือนพร้อมกับจดชื่อผู้ตายนั่นไว้ในบัญชีรายชื่อผีเรือน (บั้งผีเรือน) ทั้งนี้การทำพิธีเชิญผีขึ้นเรือนตามความเชื่อดั้งเดิม จะต้องทำหลังจากเผาศพผ่านไปแล้ว 7 วัน หรืออย่างช้าไม่เกิน 15 วัน แต่ในปัจจุบัน นิยมจัดพิธีขึ้นหลังจากเผาศพผ่านไปแล้วหนึ่งเดือน เรียกว่า เดือนได้เดือน โดยบรรดาญาติจะปรึกษากับเขยกก เพื่อนัดวันที่จะจัดทำพิธีเชิญผีขึ้นเรือน เมื่อได้วันที่แน่นอนแล้วจะประกาศบอกกับทุกคนในวันเผาศพทันที โดยในวันงานพิธีเชิญผีขึ้นเรือน เขยและสะใภ้จะต้องใส่เสื้อฮี แต่ในปัจจุบัน อาจเนื่องจากอากาศเมืองไทยที่ร้อนอบอ้าว เขยจึงทำเพียงเอาเสื้อฮีมาพาดบาไว้ส่วนสะใภ้ก็เอาเสื้อฮีมาพันไว้รอบหน้าอก เป็นสัญลักษณ์บอกสถานภาพความเป็นเขยหรือสะใภ้เท่านั้น (วัน จันทร์หอม, สัมภาษณ์, 15 มกราคม 2557) การเชิญผีขึ้นเรือน เป็นการเชิญวิญญาณผีพ่อแม่ ผีบรรพบุรุษผู้ล่วงลับ ให้กลับมาสถิตอยู่ที่กะล่อห้อง มาเป็นผีเรือนที่คอยปกป้องรักษาลูกหลานให้อยู่เย็นเป็นสุข ให้ลูกหลานได้แสดงความกตัญญูด้วยการเช่นสังเวช กราบไหว้ทดแทนบุญคุณและเพื่อไม่ให้วิญญาณของผู้ตายต้องเร่ร่อน เพราะพวกเขาถือว่าผีเรือนเป็นผู้มีพระคุณและให้คุณกับคนในบ้าน จึงมีการปฏิบัติต่อผีเรือนเป็นประเพณีสืบทอดกันมา ทั้งนี้หากลูกหลานปล่อยละเลย ไม่ทำพิธีเชิญผีขึ้นเรือน เชื่อว่าจะทำให้ลูกหลานบ้านนั้นทำกินไม่ขึ้น (พา เพชรพราย, สัมภาษณ์, 17 กรกฎาคม 2557) แต่ถ้าหากเป็นกรณีที่ คนผู้นั้นตายโหง วิญญาณจะเป็น ผีร้าย ห้ามทำพิธีเชิญผีขึ้นเรือน อันเป็นข้อห้ามอย่างเด็ดขาดของไทยทรงดำ ทำให้ผีกลุ่มนี้คงเที่ยวล่องลอยไปโดยไม่มีที่สิงสถิตที่แน่นอน นานวันเข้าอาจวิหิงเหวเนื่องจากไม่มีใครทำพิธีเสนาให้กิน ก็จะมาเบียดเบียนคนในครอบครัวเดิมสมัยยังมีชีวิต ด้วยการทำให้คนใดคนหนึ่งเกิดเจ็บป่วยไม่สบายเรื้อรัง จึงต้องพึงหมอยิ่งให้ทำการเสี่ยงทาย

หากเป็นเพราะผีร้ายมากกระทำ ต้องทำพิธีเสนกลางบ้าน ให้ผีร้ายได้กิน เมื่อกินอิ่มแล้วก็ขอให้ไปให้พ้นแล้วอย่ามาทำให้ใครในบ้านต้องเจ็บป่วย (ไสว เพชรรุณ, สัมภาษณ์, 7 พฤษภาคม 2555) โดยมีการเตรียมหมูหนึ่งตัวเพื่อใช้ในพิธี มีการจัดอุปกรณ์และอาหารเครื่องเซ่นต่าง ๆ เช่น เนื้อหมูดิบ ซี่โครงหมู ไส้หมู เนื้อหมูย่ำ ข้าวเหนียวหนึ่ง หมากพลู และเหล้าขาว

เมื่อพิจารณาถึงความสำคัญและพิธีกรรมของการจัดเตรียมข้าวของแล้ว แสดงให้เห็นถึงความพร้อมเพรียงของญาติพี่น้อง เพื่อนบ้านที่มาช่วยงานและการจัดแบ่งหน้าที่ในการจัดเตรียมของ อาหารที่จัดเตรียมนั้นเป็นอาหารที่หาง่ายในท้องถิ่นและเป็นอาหารพื้นบ้าน จึงน่าจะช่วยให้ประหยัดค่าใช้จ่ายในการทำพิธีแต่ละครั้ง แต่ที่พิเศษขึ้น คือ ในปัจจุบัน คืบก่อนที่จะถึงงานพิธีเอาผีขึ้นเรือนในตอนเช้า เจ้าของบ้านนิยมที่จะฉลองด้วยการจ้างลิเกหรือหนังตะลุง มาเล่นให้ความบันเทิงและถือเป็นการทำบุญอย่างหนึ่งด้วย กระทั่งเวลาประมาณ 03.00 นาฬิกาของวันกำหนดงาน บรรดาญาติรวมทั้งเพื่อนบ้านที่สนิทกันจะมาช่วยกันฆ่าหมูและชำแหละ ออกเป็นส่วน ๆ เพื่อใช้ในพิธีกรรม

5.3.1 ความเชื่อในการเชิญผีและการเซ่นผีเรือน

ประมาณ 8.00 นาฬิกา เขยกก จะมาถึงบ้านงาน แต่งกายด้วยเสื้อสี โดยมีผู้ช่วยมาด้วยหนึ่งคน ในปัจจุบันอาจใช้ เขยกกจ้าง ก็ต้องหาเขยกกให้ตรงกับสายตระกูลผู้ท้าวหรือผู้น้อยด้วย หมอพิธีถ้าเป็นผู้ผู้น้อย ต้องหาเขยกกที่เป็นผู้น้อยมาทำพิธี ผู้ท้าวก็ต้องหาเขยกก ที่เป็นผู้ท้าวด้วยเช่นกัน ส่วนญาติ ๆ ผีเดียวกันกับผู้ตายและแขกที่เจ้าของบ้านได้เชิญไว้จะทยอยมาร่วมงาน โดยนำข้าวเหนียวที่ห่อด้วยใบตอง 1 ห่อ กับปลาอย่างอีก 1 ห่อ ถ้าไม่มีปลาอย่างใช้เกลือ 1 ห่อก็ได้ ซึ่งเจ้าบ้านจะจัดเซ่นสำหรับใส่ห่อข้าวเหนียวกับห่อปลาอย่างไว้ให้คนมาถึงก็วาง ๆ ไว้ในเชิงได้ทันที แล้วเอามารวมกัน เพื่อใช้ประกอบในพิธีการสู่ขวัญให้กับคนในบ้านเสน ถ้าเป็นคนที่ถือผีเดียวกันกับเจ้าบ้าน ไม่ต้องเตรียมห่อของพวกนี้ไป (สมัย จรรยางาม, สัมภาษณ์, 2 มีนาคม 2555) ส่วนผู้ที่จัดปานผีเรือน จะต้องจัดให้สิ่งของเป็นเลข 7 ตามความเชื่อเกี่ยวกับเลข 7 (ดูในพิธีเสนเรือน) ด้วยการนำใบตอง 7 ยอด มารองกันปานแล้วนำชิ้นส่วนของหมูมาวาง ประกอบด้วย หัวหมู ซี่ขาหน้า ซี่ขาหลัง อย่างละ 7 ชิ้น กระดูกซี่โครง 7 ชิ้น ส่วนตัว ส่วนหาง และส่วนต่าง ๆ ของหมู นำทั้งหมดมาวางประกอบให้คล้ายกับหมู 1 ตัว และเหล้าขาว 2 ขวด ถ้าเป็นผู้ผู้น้อย ส่วนผู้ท้าวใช้เหล้า 4 ขวด จัดปานแบบไม่ต้องให้สวยมักนักและไม่ต้องใส่ขนมลงไป เพราะมีความเชื่อว่าถ้าจัดสวญ ให้ผีได้กินของดี ๆ ผีจะมาทำให้คนตายอีก จากนั้นนำปานไปตั้งวางไว้ที่กะล่อห้อง และเตรียมขันมะ (ขันหมาก) ใส่หมากพลู นำมาวางไว้ตรงทางขึ้นบ้าน

จากนั้น เขยกกจะเชิญผีเรือนขึ้นทางบันไดด้านหน้าเรือนถ้าผู้ตายเป็นผู้น้อย ถ้าผู้ตายเป็นผู้ทำว เขยกกจะเชิญผีขึ้นเรือนทางบันไดด้านหลัง ทางกว่านผีเรือน ส่วนบุตรของผู้ตายจะใส่เสื้อตีกปกหัวขาวไปเชิญผีที่ประตูเรือน (ประตูรั้ว) กล่าวเชิญวิญญาณผู้ตายขึ้นสู่เรือน มาอยู่ที่ห้องผีเรือน รวมกับผีบรรพบุรุษที่มีอยู่เดิม จากนั้นเขยกกจะเข้าไปทำพิธีในกะล่อห้อง เพื่อบอกกล่าวผีเรือน ให้มารับเครื่องเช่นไหว้ที่จัดเตรียมไว้ แล้วจึงเชิญผีเรือนตามลำดับรายชื่อที่มีอยู่ในบัญชีเรือน ให้มารับอาหารเครื่องเช่นจนครบหมดทุกชื่อ โดยเรียกชื่อหนึ่ง ก็ใช้ตะเกียบคีบอาหารทิ้งลงทางช่องในกะล่อห้องที่ละชั้น โดยมีใบตองรองที่ช่องนั้นอยู่ด้วย เมื่อเสนอาหารให้ครบทุกชื่อแล้ว จึงทำพิธีกู่เผื่อนต่อไป (การนำอาหารที่เหลือ ออกจากปานเผื่อนทั้งหมด)

5.3.2 ความเชื่อพุทธศาสนาในพิธีเชิญผีขึ้นเรือน

ในช่วงที่เขยกกกำลังทำการเสนอาหารให้ผีกินอยู่นั้น บางบ้านอาจมีพิธีกรรมแบบพุทธศาสนาเข้ามาร่วมด้วย โดยเจ้าบ้านได้นิมนต์พระมาสวดในเวลาประมาณ 9.40 นาฬิกา ที่พระจะมาถึงบ้านงานและในเวลาประมาณ 10.00 นาฬิกา พระสงฆ์จะเริ่มสวดมนต์ ในช่วงนี้พิธีข้างในกะล่อห้องจะหยุดลง เขยกกหยุดพักตามอัยาศัย กระทั่งพระสงฆ์สวดมนต์เสร็จในเวลาประมาณ 10.45 นาฬิกา จากนั้นเขยกกที่นั่งรออยู่ในกะล่อห้องจะกล่าวเชิญผีเรือนมารับเครื่องเช่นต่อ ส่วนพระสงฆ์ที่อยู่ด้านนอกกะล่อห้อง จะฉันเพลและประพรมน้ำพระพุทธรูปมนต์ให้กับทุกคนในบ้านตามความเชื่อที่ว่าจะได้เป็นสิริมงคลกับคนในบ้านรวมทั้งพื้นที่บริเวณทั้งหมดของบ้าน เสร็จสิ้นในเวลาประมาณ 12.00 นาฬิกา เจ้าบ้านจะให้คนไปส่งพระสงฆ์กลับวัด

5.3.3 ความเชื่อในพิธีสู่ขวัญ

การสู่ขวัญ เป็นการเชิญให้ขวัญมาสู่ร่าง สำหรับลูกผู้หญิงใช้ ไก่ 1 ตัว เหล้า 1 ขวด ลูกผู้ชายใช้ หัวหมู 1 หัว เมื่อพิธีเสนอาหารให้ผีเรือนในกะล่อห้องเสร็จแล้ว หลังจากนั้นจะมีผู้รู้มาทำพิธี กล่าวนำพิธีสู่ขวัญให้ญาติผีเรือนเดียวกับเจ้าบ้าน โดยตั้งปานเซอ ไว้ตรงกลางวงที่ล้อมรอบด้วยบรรดาญาติ ๆ โดยผู้รู้จะกล่าวคำเชิญขวัญจนกระทั่งกล่าวจบ บรรดาญาติ ๆ จะหยิบอาหารในปานเซอ ด้วยการใช้มือหยิบกินคนละคำ จากนั้นผู้รู้จะทำการผูกข้อมือให้ขวัญของทุกคนเข้าร่างกายอยู่ดีมีสุขต่อไป เป็นการเชื้อเชิญขวัญให้มาสู่ร่าง พร้อมกับเทเหล้าให้แต่ละคนดื่มคนละหนึ่งจอกเล็ก เพื่อเป็นการแสดงความสามัคคีและความเป็นสิริมงคล ให้อยู่ดีมีสุข โดยผู้เป็นลุงตา (ลุง) จะต้องนำหมูชิ้น จำนวน 3 ชิ้นใส่จาน และเหล้าขาว 1 ขวด ส่วนหญิงสาว (ป้า) จะต้องนำไก่ 1 ตัว และเหล้าขาว 1 ขวด มาวางร่วมในสำหรับอาหารในพิธีสู่ขวัญ (วัน จันทร์หอม, สัมภาษณ์, 15 มกราคม 2557) โดยต้องนำห่อข้าวเหนียว ห่อปลาย่าง ห่อเกลือ ที่ทุกคนถือมา

ชวรงานคนละห่อนั้น นำเข้ามาร่วมในพิธีสู่ขวัญด้วย (บุญส่ง จำปีหอม, สัมภาษณ์, 10 มกราคม 2555)

หลังจากนั้นจะเป็นพิธีฆ่าเหล่าฟายเรือน ซึ่งเป็นการตีเมล็ดตามความเชื่อที่ว่า เพื่อเป็นการขอบคุณผีเรือนและเป็นการส่งผีเรือนที่เชิญมา ให้กลับไปที่เดิม (สนิท อุปมา, สัมภาษณ์, 11 มกราคม 2555) สุดท้าย เจ้าของบ้านจะเลี้ยงอาหารให้กับแขก ญาติผีเดียวกัน และแขกที่มาร่วมงาน โดยวางสำหรับอาหารเป็น 2 วงหลัก ๆ วงแรกสำหรับแขกและผู้ช่วยที่ทำพิธี พิธี ส่วนสำหรับอาหารวงที่ 2 เฉพาะคนที่เป็นญาติผีเดียวกับเจ้าบ้าน ส่วนคนที่ไม่ใช่ญาติผีเดียวกับ เจ้าบ้านจะแยกนั่งในวงอื่น ๆ ที่เจ้าบ้านจะจัดไว้ให้ต่างหาก ซึ่งอาจมี ประมาณ 5-7 วง แล้วแต่ จำนวนแขกที่มาร่วมงาน เมื่อทานข้าวเสร็จเก็บสำรับแล้วแขกจะทยอยกันกลับ เจ้าบ้านจะต้องแบ่ง ของเช่นไว้ให้แขกนำกลับไปบ้าน เป็นการขอบคุณและตอบแทนที่แขกมาทำพิธีให้

5.3.4 ความเชื่อในพิธีขับไล่หมอ

ปัจจุบันที่มีการใช้เขยจ้างจะมีการให้เงินเป็นค่าจ้างตอบแทน ตามแต่ฐานะของ เจ้าบ้าน ส่วนผู้ที่มาทำพิธีสู่ขวัญให้คนในบ้านจะได้หัวหมากกลับไปเป็นสินน้ำใจหรือเจ้าบ้านอาจจะ ให้เงินด้วยก็ได้ เมื่อพิธีทั้งหมดเสร็จสิ้นลง เขยจะต้องเดินทางกลับ ซึ่งขณะที่เขย กำลังก้าว ทำลงเรือนอยู่นั้น เจ้าภาพกับบรรดาญาติพี่น้องจะต้องส่งสร้างทำเป็นโกรธเกรี้ยว และไล่ให้ออกไป ให้พ้นจากบ้านเรือนของตนโดยเร็ว ทั้งนี้เพื่อเป็นเชิงสัญลักษณ์แสดงถึง การขับไล่ความทุกข์โศก ตลอดจนเคราะห์ร้ายต่าง ๆ ให้หมดสิ้นไปจากครอบครัวของตน และเป็นการแก้เคล็ดว่า จะไม่มี งานที่เกี่ยวเนื่องกับความอัปมงคลเกิดขึ้นอีกต่อไป (บุญช่วย แยกวัง, สัมภาษณ์, 2 มีนาคม 2555)

ความเชื่อดังเดิมในเรื่องผีที่แสดงออกมาในพิธีเชิญผีขึ้นเรือนของไทยทรงดำตำบล หนองปรัง ได้มีการเปลี่ยนแปลงที่นำมาผสมกับความเชื่อในพุทธศาสนาด้วย ดังมีการนิมนต์พระ มาร่วมในพิธีกรรม ด้านการประกอบพิธียังคงได้รับการปฏิบัติดังอดีต แต่ก็มีบางขั้นตอนที่มีการ เปลี่ยนแปลงไปบ้าง และยังมีการเปลี่ยนแปลงทางด้านเทคโนโลยีที่เข้ามาด้วย อาทิ ในอดีต เจ้าภาพจะต้องเป็นผู้เดินไปบอกกล่าวให้เพื่อนบ้านมาร่วมงานด้วยตัวเอง ปัจจุบันใช้โทรศัพท์ไป บอก รวมทั้งยังมีการใช้บัตรเชิญใบเล็ก พร้อมข้อความเพื่อเชิญให้มาร่วมงาน ผู้มาร่วมงาน นอกจากนำห่อข้าวเหนียวมาร่วมงานแล้ว ยังอาจนำเหล่าขามาช่วยงานอย่างน้อยหนึ่งขวด หรืออาจช่วยเป็นเงินในซองก็ได้ (บุญส่ง จำปีหอม, สัมภาษณ์, 10 มกราคม 2555)

5.4 ความเชื่อในพิธีเสนแก่เคราะห์เรือน

เมื่อทำพิธีเชิญผีขึ้นเรือนผ่านไปเรียบร้อยแล้ว แต่ไทยทรงดำตำบลหนองปรังยังคงมี ความเชื่ออีกว่า สาปแห่งความเคราะห์ร้ายของความตายที่ติดอยู่ในบ้านและคนที่อยู่ในบ้านนั้น

จะยังคงมีอยู่ไม่ได้หมดไปด้วย จึงต้องทำพิธีเสนแก่เคราะห์เรือนอีกพิธีกรรมหนึ่ง โดยการที่เจ้าบ้านต้องไปเชิญแม่มด ให้มาทำพิธีเสนแก่เคราะห์เรือนอีกครั้งหนึ่ง หลังจากได้ทำพิธีเสนกวัดก้วยผ่านไปแล้ว ประมาณ 3 ปี (ไม่นิยมทำก่อน 3 ปี หลังการตายของพ่อหรือแม่ ทั้งนี้มีคติความเชื่อที่ว่า หากทำก่อนสามปี คนอยู่ในบ้านจะตาย) เพื่อเป็นการสะเดาะเคราะห์ตายให้แก่ทุกคนในบ้าน จะได้หมดทุกข์หมดโศก และเป็นการมอบบ้านเรือน มอบของทุกสิ่งทุกอย่างให้แก่ผีเรือน และให้ผีเรือนได้เป็นใหญ่ในบ้านของลูกหลานต่อไป สมกับชื่อว่าผีเรือนหรือผีที่เป็นใหญ่ในบ้านเรือนอย่างสมบูรณ์ (ไสว เพชรอรุณ, สัมภาษณ์, 7 พฤษภาคม 2555) บ้านเรือนหลังนี้ แต่เดิมนั้นเป็นบ้านของพ่อแม่ก็จริง แต่เมื่อท่านตายไปแล้วจึงตกเป็นของลูก พ่อหรือแม่ที่ตายแล้วจึงไม่เป็นใหญ่ในบ้านนี้ แม้ลูกจะเชิญขึ้นมาอยู่บนบ้านแล้วก็ตาม ลูกจำเป็นต้องทำพิธีมอบบ้านเรือนให้พ่อให้แม่เป็นใหญ่ โดยสมบูรณ์ และเมื่อมอบให้แล้ว ในเวลาที่ลูก ๆ จัดทำพิธีเสนเรือน ก็จะไปบอกผีเดียวกันหรือวงศ์ตระกูลเดียวกันมาร่วมเพื่อให้ผีเรือนได้กินเครื่องเซ่นในพิธีเสนเรือนและต้อนรับแขกผู้ที่มาร่วมพิธีเสนเรือนได้อย่างอิสระ เพราะถือว่าเป็นบ้านของตนแล้ว แต่ถ้าไม่ได้ทำพิธีแก่เคราะห์เรือน ไม่ได้มอบบ้านเรือนให้ผีเรือน ในเวลาที่เราทำพิธีเสนเรือน ผีนั้นจะมากินไม่ได้ เพราะไม่ใช่เรือนของตน และไม่สามารถต้อนรับแขกผีได้ เพราะยังไม่เป็นใหญ่ในบ้านโดยสมบูรณ์ (อภิญาวัฒน์ โพธิ์สถาน, 2552, หน้า 277) โดยมีเครื่องเซ่นที่ใช้ในพิธีเสนแก่เคราะห์เรือน มีดังนี้

ปานเสน 4 ปาน ใส่หมูชิ้น 2 ปาน และไก่หนึ่ง 2 ปาน พร้อมทั้งใส่ข้าวต้มมัด ขนมเทียน เผือก มัน และผลไม้ตามฤดูกาล

ปานขวัญ 1 ปาน ใส่ไก่หนึ่ง 1 ตัว และข้าวต้มมัด ขนมเทียน เผือก มัน ผลไม้ตามฤดูกาล และขนมแห้ง

ปานเสื้อผ้า 1 ปาน ประกอบด้วย เสื้อฮี เสื้อไท เสื้อก้อม ส้วงก้อม และผ้าชิ้นลายแดงโม สำหรับมอบให้ผีเรือน พร้อมด้วยเครื่องแต่งตัว เช่น กระจก หวี แป้ง น้ำมันใส่ผม เป็นต้น

กระบุงข้าวม้าใส่ข้าวเปลือกจนเต็ม 1 กระบุง บนกระบุงจะวางถ้วยข้าวสารมีไข่ดิบ 1 ฟอง วางอยู่ตรงกลาง วางเทียน 1 เล่น มวนหมากพลู 2 มวน ไข่ไก่ดิบ 1 ฟอง เงิน 1 สลึง ปัจจุบันใช้ 1 บาท และฝ้าย 1 โย วางพาดไว้บนถ้วยข้าวสาร

เสื้อผ้าของทุกคนในบ้าน แปะเคราะห์ ไก่ใส่เคราะห์ ตาเหลว 6 อัน ชันหมาก ชันน้ำ และเหล้าขาว 1 ขวด

สิ่งของทั้งหมดนี้ให้นำมาวางไว้ในบ้าน ด้านที่ติดกับหน้าต่าง โดยวางไว้ตรงด้านหน้าของแม่มดผู้ทำพิธี โดยจะมี เสื้อผ้า ที่นอนเป็นฟูก เสื้อ ผ้าห่ม หมอน มุ้ง ใส่ไว้ในหมวก มีสาแหรกสอดไม้คานหาบ มีเครื่องครัว เช่น เต้าไฟ หม้อ ถ้วย จาน และมีอุปกรณ์เครื่องทำกิน เช่น จอบ

เสียม มีด ขวาน ค้อน เคียว และไถ ทั้งหมดจะเอาไว้ในกะล่อห้องเพื่อแก้เคราะห์เฮือน และมอบให้แก่ผีเฮือนเอาไปใช้ในชีวิตผีและใช้ทำกิน แต่ถ้าสิ่งไหนที่มีขนาดใหญ่ จะนำฟิงไว้ที่เสากะล่อห้องใต้ถุนบ้าน เมื่อเสร็จพิธีแล้ว เจ้าภาพจะนำสิ่งต่าง ๆ ที่จัดเตรียมมาวางไว้ในกะล่อห้องไปตั้งนอกบ้าน เป็นสัญลักษณ์ของการทิ้งเคราะห์ที่ไม่ดีต่าง ๆ ไปแล้ว นอกจากนี้ก็จะมีกรแก้ข้อตอกที่มัดหลังคาบ้านสมัยก่อนออก และเคราะห์ที่ไม่ดีในบ้านทั้งหมดออก ก่อนจะมอบบ้านเรือนให้ผีเรือนเป็นใหญ่ต่อไป ซึ่งแม่ผดจะเริ่มพิธีด้วยการหลางาย ซึ่งจะมีไก่ช้อง 1 ถ้วยและแกงหน่อส้มใส่ไก่ 1 ถ้วย ข้าวสุกปากหม้อ 2 ถ้วย เหล้าขาว 1 ขวด และขันน้ำ สำหรับเซ่นบูชาครุหมอม จากนั้นจะมีคนยกสำหรับอาหารเข้ามาเลี้ยงแม่ผด และเลี้ยงแขกทุกคนที่มาช่วยในงาน

จากนั้นต่อด้วยพิธีไปเซ่นผีเรียกขวัญของคนในบ้าน ซึ่งขวัญไม่รู้หายไปอยู่ที่ไหน หรือไปอยู่กับผีปู่ย่าหรือใคร ขอให้ผีขวัญกลับมาอยู่ในร่าง โดยให้กลับมากินเครื่องเซ่นและให้พร พร้อมทั้งแก้เคราะห์บ้านเรือนและคนในบ้านทุกคน และทำพิธีมอบเสื้อผ้า ที่นอน เครื่องครัว และอุปกรณ์ทำมาหากินให้แก่ผีเรือน เพื่อให้ผีเรือนเป็นใหญ่ในสิ่งของทุกชนิดในบ้าน แม่ผดจะทำการเสี่ยงทายด้วยไม้มอ ว่าสิ่งต่าง ๆ สำเร็จเป็นไปตามที่หวังให้เป็นหรือไม่ จากนั้นจึงทำพิธีปล่อยแพเคราะห์ด้วยการนำไปวางไว้ที่ทางสามแพร่งและปล่อยไก่เคราะห์ให้ออกจากกรง

เมื่อกระทำพิธีทุกอย่างดังที่กล่าวโดยแม่ผดเสร็จสิ้นแล้ว ไทยทรงดำเชื่อกันว่า บ้านที่มีคนตายจะกลายเป็นเรือนด้อย่างสมบูรณ์ โดยผีเรือนก็ได้รับการมอบเรือนให้เป็นใหญ่อย่างเต็มที่แล้ว ซึ่งถือว่าบ้านนั้นดี เป็นมงคลแล้ว จึงสมควรทำพิธีปาดตง และพิธีเส่นเรือน ซึ่งเป็นพิธีกรรมตามความเชื่อเกี่ยวกับการเซ่นไหว้ เพื่อเลี้ยงผีเรือนต่อไป

5.5 ความเชื่อในพิธีปาดตง

ความเชื่อในพิธีปาดตง เป็นการปฏิบัติหลังจากเมื่อได้มีการเชิญผีให้ขึ้นเรือน มาเป็นผีเรือนอยู่ที่กะล่อห้อง เพื่อคอยคุ้มครองลูกหลาน และลูกหลานจะต้องแสดงความกตัญญูระลึกถึงพ่อ แม่และบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้ว ด้วยการเซ่นอาหาร คล้ายกับว่าเป็นการเลี้ยงดู เพื่อให้ท่านมีกินเสมือนครั้งยังมีชีวิตรอยู่ เป็นการปฏิบัติที่ทำกันเองภายในครอบครัว ไม่ต้องเชิญหมอเสนา ให้มาทำพิธีแต่อย่างใด ดังที่ ชู แป้นโก (สัมภาษณ์, 7 กรกฎาคม 2555) ได้อธิบายว่า ปาดตง แปลว่า วางตั้งไว้ หมายถึง การนำอาหารเครื่องเซ่นใส่ถาดและเหล้าขาว ไปวางตั้งไว้ที่กะล่อห้อง เพื่อเส่นหรือเซ่นให้ผีเรือนได้กิน โดยการปรนนิบัติจากลูกหลานที่ยังมีชีวิตรอยู่ เพื่อไม่ให้ผีเรือนต้องอดอยาก ซึ่งสอดคล้องกับที่ อภิญาวัฒน์ โพธิ์สาน (2552, หน้า 285) กล่าวว่า ปาด หมายถึง การเอาไปวางตั้งไว้ กับ ตง ซึ่งมาจากคำเต็มว่า มือเวนต์ ซึ่งหมายถึง วันกำหนดเซ่นไหว้ผีเรือนด้วยอาหาร ดังนั้น ปาดตง จึงหมายถึง พิธีนำอาหารเครื่องเซ่นไปตั้งวางไว้ที่กะล่อห้องในวันกำหนดเซ่นไหว้

ประจำ เป็นการเลี้ยงผีเรือนไม่ให้อดอยาก เพื่อที่จะขอให้ผีเรือนช่วยปกป้องรักษาครอบครัวของตน ให้มีความสุข ตามความเชื่อที่ว่า การเลี้ยงผีด้วยดี ผีเรือนย่อมพอใจ จะส่งผลตอบแทนด้วยการคุ้มครองคนในครอบครัวให้มีความสุขตลอดไป

ชวลิต อารยดิตรธรรม (สัมภาษณ์, 3 เมษายน 2556) ได้เล่าว่า การนำอาหารเข้าไปวาง ตั้งเพื่อเซ่นไหว้ผีบรรพบุรุษนั้น ไม่ใช่เพียงนำเครื่องเซ่นใส่ถาดไปวางตั้งไว้เท่านั้น แต่จะต้องมีการบอกกล่าวเชิญผีเรือนให้มารับเครื่องเซ่นและขอความคุ้มครองจากผีเรือนให้ช่วยคุ้มครองลูกหลานทุกคนด้วย การเซ่นอาหาร ไม่ต้องทำทุกวัน จะทำเฉพาะ มื้อเวนต์หรือวันเวนต์ (มีอีก แปลว่า วัน) ทั้งนี้ตามความเชื่อในพิธีปาดตงของไทยทรงดำตำบลหนองปรัง มีอยู่ 2 ประเภท ได้แก่

ปาดตงธรรมดา (พิธีปาดตงน้อย) เป็นพิธีกรรมที่มีการจัดสำหรับอาหาร เพื่อนำอาหารไปเซ่นไหว้กับผีบรรพบุรุษ ในทุก ๆ 5 วัน สำหรับผู้สืบผีผู้ทำ และทุก 10 วัน สำหรับผู้สืบผีผู้น้อย ตามปฏิทินไทดำ

ปาดตงข้าวใหม่ เป็นพิธีกรรมการเซ่นอาหารให้กับผีบรรพบุรุษ ในรอบปี ซึ่งจัดขึ้นปีละหนึ่งครั้ง ในช่วงเก็บเกี่ยวข้าวครั้งแรกของแต่ละปี ซึ่งอยู่ในช่วงเดือนมกราคมถึงเดือนกุมภาพันธ์

5.5.1 ความเชื่อในพิธีปาดตงธรรมดา

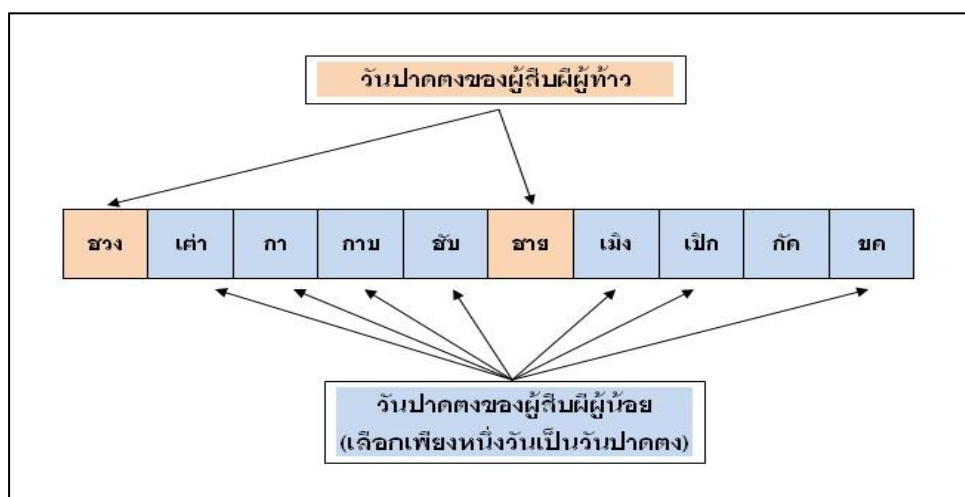
พิธีปาดตงธรรมดา จะมีการกำหนดวันเวนต์ ดังได้กล่าวไว้แล้วในบทที่ 3 เรื่องการนับวันตามปฏิทินไทดำ ดังนี้ 1. ฮวง (ผู้ทำปาดตง) 2. เต่า 3. กา 4. กาบ 5. ฮับ 6. ฮาย (ผู้ทำปาดตง) 7. เม็ง 8. เป็ก 9. กัด และ 10. กด โดยไม่ปรากฏชัดว่านับวันใดเป็นวันเริ่มต้นแน่นอนใน 10 วันนี้ วิธีการนับ ให้นับในแบบที่เรียกว่า เพี้ยเดินหน้า ซ้ำตามหลัง หมายถึง คนที่เป็นผู้ทำจะนับวันเดินหน้าไปหนึ่งวัน วันของผู้ผู้น้อยจะตามหลังผู้ทำหนึ่งวัน เช่น ถ้าวันนี้เป็นวันฮาย ของผู้ทำ ก็จะต้องกับวัน ฮับ ของคนที่เป็นผู้น้อย (ประสิทธิ์ นิลนวล, สัมภาษณ์, 11 กุมภาพันธ์ 2555)

บุญรวม จันทร์แดง (สัมภาษณ์, 6 มิถุนายน 2557) เล่าว่า วันที่ชาวไทยทรงดำตำบลหนองปรัง ในแต่ละบ้านใช้ตั้งต้นทำการปาดตง (มีเวนต์) มีดังนี้

วันปาดตงของผู้สืบผีผู้ทำ ปาดตงทุก ๆ 5 วัน เฉพาะวัน ฮวง กับ ฮาย ซึ่งเป็นวันปาดตงตามธรรมเนียมดั้งเดิม

วันปาดตงของผู้สืบผีผู้น้อย ปาดตงทุก ๆ 10 วัน โดยถือวันตามที่บรรพบุรุษได้กระทำสืบต่อกันมา แต่เน้นว่าต้องไม่ใช่วันที่ตรงกับวันตายของพ่อแม่ เพราะถือว่าเป็นวันอัปมงคล

ในการปาดตงทั้งของผู้สืบผีผู้ทำวและผู้สืบผีผู้น้อย ในหนึ่งวันต้องทำ 2 เวลา คือ เช้า เวลาประมาณ 8 โมงเช้า เรียกว่า ปาดตงาย และช่วงสาย ประมาณ 11 โมง เรียกว่า ปาดตง แล่ง ซึ่งผู้ที่มีหน้าที่ดูแลในเรื่องการนำอาหารเข้าไปปาดตง ให้เป็นหน้าที่ของสะใภ้เป็นผู้จัดทำ หากวันใดที่สะใภ้ไม่อยู่หรือไม่ว่าง สามารถให้คนอื่นที่เป็นคนในครอบครัว (ถือผีเดียวกัน) จะเป็นชาย หรือหญิงก็ได้ เป็นผู้ยกถาดเครื่องเช่นเข้าไปปาดตงในกะล่อห้อง ทั้งนี้ตามธรรมเนียมดั้งเดิมปฏิบัติ มีว่า เมื่อสะใภ้จะเข้าไปปาดตงในกะล่อห้องต้องสวมเสื้อฮีทุกครั้ง ปัจจุบันสะใภ้ไม่นิยมใส่เสื้อฮีเข้าไปปาดตงในกะล่อห้อง ซึ่งอาจเพราะเป็นการยุ่งยากที่จะหยิบเสื้อฮีมาสวม ทำให้ธรรมเนียมปฏิบัติ ส่วนนี้คลายลงไป ส่วนผู้ชายที่เข้าไปปาดตง ไม่ต้องใส่เสื้อฮีเข้าไปในกะล่อห้อง ตามธรรมเนียมดั้งเดิม (สนิท อุปมา, สัมภาษณ์, 11 มกราคม 2555)

ตารางที่

4 แสดงวันปาดตงของผู้สืบผีผู้ทำวและผู้สืบผีผู้น้อย

การปาดตงต้องปาดให้ตรงวันที่ถูกต้อง ถ้าปาดไม่ถูกวัน ผีเรือนจะไม่ได้รับอาหารที่เช่นไหว้ หรือถ้าลืมปาดตงก็ให้ผ่านไปเลย หากไม่ใช่วันเวนต์ แต่ลูกหลานไปได้ของกินพิเศษมาแล้วอยากจะนำไปเช่นให้ผีบรรพบุรุษ ก็สามารถใส่ถาดยกเข้าไปวางในกะล่อห้อง เป็นการเช่นของให้ผีบรรพบุรุษได้กินด้วยเช่นกัน ซึ่งการกระทำนี้ ไทยทรงดำเรียกว่า ปาดเซอ (อภิญวัฒน์ โพธิ์สาน, 2552, หน้า 285) นอกจากนี้ยังมีกรณีที่ว่า หากบ้านของผู้น้อยอยู่ใกล้กับบ้านของผู้ทำว แล้ววันปาดตงของผู้น้อยไปตรงกับวันปาดตงของผู้ทำว คือ ปาดตงในวันเดียวกัน ดังนั้นในแต่ละช่วงของการปาดตง (ปาดตงายและปาดตงแล่ง) ผู้น้อยต้องรอให้ผู้ทำวปาดตงเสร็จก่อน (อาจจะด้วยการถามกัน) เมื่อผู้ทำวปาดตงเสร็จแล้ว ผู้น้อยจึงจะทำได้ โดยทิ้งระยะเวลาในการปาดตงให้ห่างกัน

20 นาทีโดยประมาณ แต่ถ้าบ้านผู้ทำวกับบ้านผู้น้อยอยู่ไกลกันหรืออยู่คนละหมู่บ้าน ก็ไม่ต้องถามต่างคนต่างทำได้เลย (หอม มีสุข, สัมภาษณ์, 15 กุมภาพันธ์ 2555)

ส่วนขั้นตอนในการปาดตงนั้น ก่อนที่จะนำถาดอาหารเข้าไป ต้องทำความสะอาดบริเวณกะล่อห้อง ตั้งแต่ก่อน 8 โมงเช้า เมื่อทำความสะอาดกะล่อห้องเรียบร้อยแล้ว จึงจะยกถาดสำหรับอาหารมาวางไว้กลางห้อง อาหารที่นำเข้าไปปาดตง ไม่ได้จำกัดว่าต้องจัดพิเศษหรือใหญ่โต หากเป็นการจัดแบ่งส่วนหนึ่งของอาหารที่แต่ละบ้านทำรับประทานในแต่ละวันอยู่แล้ว แต่ในวันที่มีการปาดตง อาจจะทำกับข้าว ที่พ่อแม่ผู้ล่วงลับไปแล้วชอบรับประทานสมัยเมื่อยังมีชีวิตอยู่ เป็นการเอาใจผีเรือน ซึ่งจะทำให้เกิดความสุขทางใจแก่ผู้ให้ โดยมีข้าวปาดหม้อ (ข้าวที่ตักในส่วนบนของหม้อ) และขนมเล็กน้อยใส่ถาดทั้งหมด แล้วยกเข้าไปวางไว้ในกะล่อห้อง (มณฑา เต็มทวี, สัมภาษณ์, 28 กุมภาพันธ์ 2556) สำหรับผีผู้ทำว ต้องรินเหล้าขาวใส่แก้ว จากนั้น เมยเหล้า พร้อมกับกล่าว เรียกว่า หนองกือ ให้ผีเรือนมารับเครื่องเซ่นและขอความคุ้มครองให้คนในครอบครัวได้อยู่อย่างมีความสุข ร่ำรวยมีเงินทองมากมายต่อไป แต่ถ้าหากเป็นการปาดตงให้กับผีผู้น้อย ต้องบอกกล่าวให้ผีเรือนมากินเครื่องเซ่นก่อน แล้วจึงจะรินเหล้าขาวใส่ลงในแก้วและเมยเหล้าให้ทีหลัง ทั้งนี้เพื่อแสดงความแตกต่าง (สุก มีโชค, สัมภาษณ์, 1 มีนาคม 2555) ดังที่ ชบ เต่าทอง (สัมภาษณ์, 20 มิถุนายน 2556) ได้อธิบายว่า ผีผู้ทำว ซึ่งมีเชื้อสายมาจากเจ้านั่งเมือง ตามธรรมเนียมดั้งเดิมต้องรินเหล้าและเมยเหล้าให้กินก่อนที่จะกินข้าว เพราะพวกผู้ทำว ถึงแม้จะได้กินเหล้าเข้าไปก็ยังคงมีสติแหว่ความเป็นผู้นำ คือยังพุดรู้เรื่องอยู่ ส่วนผีผู้น้อย ในอดีต คือ ผู้อยู่ใต้การปกครองหรือชาวบ้าน พวกนี้ไม่ได้มีภาระอะไรมาก เมื่อได้กินเหล้าเข้าไปอาจจะเมาแล้วพุดไม่ค่อยรู้เรื่อง ดังนั้นหากเมยเหล้าให้กินก่อนก็จะเมาก่อน เมื่อลูกหลานบอกหรือขอพระอะไร ก็จะไม่ค่อยรู้เรื่อง เพราะผีผู้น้อยเมาเสียแล้ว

จากนั้นให้ถอยหลังออกมา 2-3 ก้าว นั่งลงแล้วพุดบอกปาดตง ซึ่งเป็นคำกล่าวเชิญคุณของพ่อ แม่ ปู่ ย่า และผีดี ที่มีชื่ออยู่ในบั้งผีเรือน ทั้งหมดให้คุ้มครองลูกหลานด้วย ดังที่ชวลิต อารยศิริธรรม (สัมภาษณ์, 3 เมษายน 2556) ได้พุดบอกกล่าว ดังนี้

เชิญ พ่อ แม่ ปู่ ย่า ให้คุ้มครองลูกหลาน เมื่อกินแล้วให้มาอยู่ตรงหัวนอน แล้วก็ไปนอนซื่อ ผีจะขึ้นทางตั้งให้เอาหอกลงนะ ผีจะขึ้นทางประตูให้เอาไม้กวาดมาทั้น (ผี ในคำกล่าวหมายถึง ผีไม่ดีต่าง ๆ ที่จะเข้ามาทำร้ายลูกหลานในบ้าน) ทั้งนี้ คำกล่าวเชิญบรรพบุรุษให้มารับเครื่องเซ่น แต่ละบ้านอาจกล่าวแตกต่างกันไป แต่ก็มีจุดประสงค์หลักที่เป็นไปในรูปแบบเดียวกัน คือ ขอให้ผีเรือนมารับเครื่องเซ่น เมื่อได้กินเครื่องเซ่นแล้วก็ขอให้คุ้มครองลูกหลานด้วย

เมื่อบอกกล่าวและขอความคุ้มครองเสร็จเรียบร้อยแล้ว ลูกหลานสามารถเดินออกมาจากกะล่อห้องได้ทันที โดยตั้งถาดเครื่องเช่นไว้สักครู่ เมื่อเวลาผ่านไปประมาณ 15 นาที จึงจะสามารถเข้าไปบอกกล่าวขอยกอาหารออกมาได้ (เรียกว่า บอกลา) แต่ยังคงตั้งขันน้ำและหมากพลูไว้ที่กะล่อห้องอย่างนั้น เพื่อให้ผีเรือนได้เคี้ยวกินหลังอาหารต่อไป ส่วนถาดสำหรับอาหารที่ยกออกมานั้น ห้ามนำไปทิ้ง แต่ให้ลูกหลานนำไปรับประทานเพื่อความเป็นสิริมงคลต่อไป

การตั้งถาดเครื่องเช่นทิ้งไว้สักครู่ นั้น นัยว่าเพื่อทิ้งช่วงรอเวลาให้ผีเรือนได้กินอาหารเสร็จสิ้นเสียก่อน และอย่าตั้งถาดอาหารเครื่องเช่นไว้นานกว่านั้น ดังมีความเชื่อที่เล่าสืบต่อกันมาว่า หากตั้งอาหารทิ้งไว้ที่กะล่อห้องนานเกินไป เมื่อผีบรรพบุรุษกินอิ่มแล้ว ผีจะฉุนน้ำลายใส่ลงไปในการ ทำให้อาหารมีรสเปรี้ยว ลูกหลานจะไม่สามารถนำอาหารมารับประทานต่อไปได้ เป็นที่น่าเสียดาย (เฉลา อาจเอื้อม, สัมภาษณ์, 24 กรกฎาคม 2557) ส่วนสาเหตุที่ไม่ควรตั้งอาหารทิ้งไว้ในกะล่อห้องนาน เนื่องจากในขณะที่วางตั้งอาหารไว้ จะไม่มีใครเฝ้าดูอยู่ แมวอาจจะเข้ามาขโมยกินอาหารหรือแมลงหวี่ แมลงวัน จะมาตอมอาหารให้สกปรกได้ ซึ่งไม่เหมาะที่จะนำไปรับประทานต่อไป ส่วนสาเหตุที่ไม่มีคนไปนั่งเฝ้าอาหารที่เช่นในกะล่อห้อง เนื่องจากมีความเชื่อสืบกันมาว่า หากมีคนไปนั่งเฝ้าดูถาดอาหารเครื่องเช่นอยู่ตลอดเวลา ผีเรือนจะอายและไม่เข้ามารับประทานอาหารในถาด จนเมื่อยกสำหรับถาดอาหารออกไป ผีเรือนก็จะไม่ได้กินของเช่นนั้น แต่ทั้งนี้ในเนื้อแท้ของการที่ตั้งอาหารทิ้งไว้โดยไม่ต้องให้ใครมานั่งเฝ้า เนื่องจากจะได้ไม่เป็นการเสียเวลาของลูกหลาน ที่จะได้ไปทำงานอย่างอื่น (บุญส่ง จำปีหอม, สัมภาษณ์, 10 มกราคม 2555) ในปัจจุบัน การปาดตงของไทยทรงดำตำบลหนองปรัง ยังคงปฏิบัติสืบมาทุกครอบครัว โดยจะทำเครื่องหมายหรือเขียนวันกำกับไว้ที่ปฏิทิน เพื่อไม่ให้เจ้าบ้านลืม

5.5.2 ความเชื่อในพิธีปาดตงข้าวใหม่

ความเชื่อในพิธีปาดตงข้าวใหม่ เกี่ยวเนื่องกับอาชีพการทำนา ซึ่งเป็นอาชีพหลักดั้งเดิมของไทยทรงดำตำบลหนองปรัง ที่สืบทอดมาจากบรรพบุรุษและยังคงกระทำมาถึงคนรุ่นปัจจุบัน ในการทำนา เมื่อถึงช่วงเก็บเกี่ยว ซึ่งเป็นช่วงที่ชาวนาทุกคนรอคอยมาตลอดทั้งปี ทุกคนจะมีความสุขในการเก็บเกี่ยวผลผลิตของตน ในปัจจุบันหากเก็บเกี่ยวข้าวได้มาก ก็จะนำไปขายได้มาก ทำให้มีเงินทองมากขึ้น การที่มีผลผลิตได้มากเช่นนี้ ไทยทรงดำตำบลหนองปรัง เชื่อว่าส่วนสำคัญมาจากความคุ้มครองของผีพ่อแม่และผีบรรพบุรุษ ซึ่งเคยเป็นเจ้าของที่ดินทำกินผืนนี้มาก่อน เพื่อเป็นการแสดงความกตัญญูและเป็นการขอบคุณผีบรรพบุรุษ ที่ลูกหลานได้แสดงออกมา จึงมีพิธีปาดตงข้าวใหม่ขึ้นหลังจากที่ได้เก็บเกี่ยวผลผลิตครั้งแรกของปีนั้นเสร็จแล้ว และยังเป็นพิธีที่แสดงออกมาจากความเชื่อที่ว่า เพื่อเป็นการขอบคุณและบอกกล่าวให้ผีบรรพบุรุษได้ทราบ

ความเป็นอยู่ในปีที่เก็บเกี่ยวผลผลิตที่ได้นี้ มีมากมายเหลือกินเหลือใช้ ฝัพอแม่ไม่ต้องเป็นห่วงว่า ลูกหลานจะอดอยาก (เที่ยง โกลาวัลย์, สัมภาษณ์, 2 กุมภาพันธ์ 2555)

ข้าวที่เก็บเกี่ยวครั้งแรกของปี ส่วนหนึ่งจะนำมาร่วมในพิธีปาดตงข้าวใหม่ ถือเป็นกร รับขวัญข้าวอย่างหนึ่ง เป็นสัญลักษณ์บอกถึงความเป็นข้าวใหม่ และยังมีข้าวฮาง ซึ่งทำมาจาก ข้าวเม่าที่นำมาผสมกับมะพร้าวขูดให้เป็นเส้นและน้ำตาลทราย คลุกเคล้าให้เข้ากัน รับประทาน เป็นขนมของหวานในพิธีนี้ด้วย (หยด จอกถม, สัมภาษณ์, 10 มกราคม 2555) ในการจัดงาน เป็นแต่เพียงการจัดทำกันเองภายในครอบครัว โดยไม่มีหมอมมาทำพิธีกรรม แต่เจ้าของบ้านจะเลือก วันดี ตามที่ตนเองสะดวกในวันใดวันหนึ่ง หลังจากที่ได้เก็บเกี่ยวข้าวในปีนั้นทั้งหมดเสร็จเรียบร้อยแล้ว นิยมกระทำในวันที่ตรงกับวันปาดตงธรรมดาของตนเอง ซึ่งปาดตงข้าวใหม่จะมีความพิเศษ ปาดตงธรรมดา ตรงที่ต้องบอกกล่าวญาติพี่น้องที่ใกล้ชิดประมาณ 2-3 ครอบครัว ให้มาร่วมพิธีนี้ ด้วย ถือเป็นกรกระชับความสัมพันธ์กันในระหว่างญาติที่ใกล้ชิด จึงต้องทำอาหารที่จะใช้ในการ ปาดตงข้าวใหม่เป็นจำนวนที่มากขึ้น เพื่อให้เพียงพอสำหรับเลี้ยงญาติ ๆ ที่ได้เชิญมากินข้าวใหม่ใน พิธีร่วมกัน (นุชชา จำปาทอง, สัมภาษณ์, 9 มกราคม 2556)

ในอดีตก่อนที่จะถึงวันจัดงานหนึ่งวัน ญาติพี่น้องที่ใกล้ชิดจะมาช่วยกันตำข้าวเม่า ซึ่งเป็นงานที่เหนื่อยพอสมควร ในขณะที่ตำจึงมีการคลายเหนื่อยด้วยการร้องเล่นสร้างสามัคคี และความสนุกสนานในขณะที่ตำข้าวเม่าไปด้วย ซึ่งจะตำเสร็จกันในช่วงหัวค่ำ แล้วนำมาจัดเลี้ยง กันในช่วงเช้าของวันรุ่งขึ้นอีกวัน แต่ในปัจจุบันไทยทรงดำตำบลหนองปรัง นิยมที่จะซื้อข้าวเม่า สำเร็จรูป ที่นำมาวางขายในตลาดนัดของหมู่บ้าน มากกว่าจะตำข้าวเม่ากันเอง (จำปี แหวนวงศ์, สัมภาษณ์, 8 มกราคม 2555)

เมื่อถึงวันงานเจ้าของบ้านจะตื่นตั้งแต่ตีสามหรือตีสี่ เพื่อมาจัดเตรียมหุงข้าว ทำกับข้าว อาจมีญาติ ๆ สักสองสามคนมาช่วยกันหนึ่งข้าวเหนียว หุงข้าวสวยและทำกับข้าว เมื่อเตรียมทุกอย่างเสร็จ ทุกคนจะไปอาบน้ำเปลี่ยนเสื้อผ้าเป็นชุดไทดำที่สวยงาม กระทั่งถึงเวลา ประมาณ 7.00 นาฬิกา ทุกคนจะช่วยกันยกสำหรับอาหารที่เตรียมไว้ทั้งหมด เข้าไปวางที่กะล่อ ห่อง แต่ต้องแบ่งส่วนหนึ่งออกไว้เล็กน้อย เพื่อเช่นให้ผีเรือนในช่วงใกล้เที่ยงอีกครั้ง (ยง พายยาม, สัมภาษณ์, 10 มีนาคม 2555) ส่วนอาหารที่ยกเข้าไป จะมีหลายอย่าง เช่น ข้าวสวยปากหม้อ ข้าวเหนียว กับข้าว เช่น กุ้ง ปู ปลา หรืออาหารที่ชาวไทยทรงดำในอดีตสามารถหาได้เองในพื้นที่ นั้น โดยไม่ต้องซื้อหาด้วยเงินตราแต่อย่างใด แต่ปัจจุบันนิยมซื้อของสดจากในตลาด เช่น เนื้อหมู เนื้อวัว กุ้งและปูทะเล มาทำเป็นอาหารที่ใช้ในพิธีเกือบทั้งหมดแล้ว นอกจากนี้ยังมี มัน อ้อย น้ำ และผลไม้ตามฤดูกาล รวมทั้ง หมาก พลู เหล้าขาว ส่วนของหวาน เช่น ข้าวเม่า ข้าวฮาง

เมื่อยกสำรับเข้ามาในกะล่อห้องหมดแล้ว จากนั้นจะเริ่มการบอกกล่าว โดยกระทำในรูปแบบเดียวกับการปาดตงธรรมดา แต่จะมีการบอกกล่าวเรื่องการเก็บเกี่ยวเพิ่มเติมจากที่ได้บอกในการปาดตงธรรมดา โดยลูกหลานทุกคนในบ้านจะต้องเข้ามาในกะล่อห้องทั้งหมด (หากพื้นที่ไม่พอจะเข้ามาแค่เพียงสามสี่คนก็ได้) แล้วให้ผู้ใหญ่คนใดคนหนึ่งทำการรินเหล้าขาวลงในแก้ว เพื่อเมยเหล้าให้กับผีบรรพบุรุษก่อนที่จะเชิญให้ผีกินข้าว ในกรณีที่บ้านนั้นสืบผีผู้ทำหากเป็นผีผู้น้อยให้เชิญกินข้าวก่อน จึงจะเมยเหล้าขาวให้ ซึ่งทำเช่นเดียวกับการปาดตงธรรมดา เพื่อให้ผีบรรพบุรุษได้รับรู้ เพื่อแสดงให้เห็นว่าลูกหลานมีกินเก็บเกี่ยวได้อย่างมากมายในปีนี้อันจริง ๆ ผลผลิตทั้งหมด มาจากความคุ้มครองของผีบรรพบุรุษที่ได้ช่วยเหลือลูกหลาน (บุญส่ง จำปีหอม, สัมภาษณ์, 10 มกราคม 2555) จากนั้นจึงกล่าวเชิญให้ผีบรรพบุรุษมารับมอบอาหารจากลูกหลาน ดังที่ เลียบ แห่งหน (สัมภาษณ์, 10 มกราคม 2555) เล่าว่า คำกล่าวเชิญ แต่ละบ้านอาจจะกล่าวไม่เหมือนกัน แต่มีจุดประสงค์หลักในการบอกกล่าวในแบบเดียวกัน โดยขอยกตัวอย่างคำกล่าวเชิญเป็นภาษาไทยคำ ดังนี้

ข้าวชุกมาโป่ง งามตงมาปาด ปูร์่า ย่าดำ เจื่องกันมากินจุ่น่า ปากันมากินจุ่นคน
พินมามะปะมากิน กินแล้วให้กุ่มไก้วม ลูเต้าลูหลานไปเซาะมาตอง ปลอดภัย เอ็ดเจ็ดดี คือยังผู้
เอ็ดเจ็ดอู้ คือยังคมน้องจายจะปายใช้ลูเต้าลูหลาน เนื้อ

คำแปล ข้าวชุกยกมาปาดตง มาปาดปู้ชวด ย่าชวด พาชวนกันมากินทุกคนมากิน
ปากทั้งพิน มากินแล้วให้คุ่มครองลูกเต้าลูหลาน เดินทางไปมาให้ปลอดภัยทำใจดีเหมือนยัง
เป็นอยู่ การเจ็บไข้ถ้าเป็นก็อย่าซ้ำเติมลูกเต้าลูหลาน

ทอน แป้นโก (สัมภาษณ์, 2 มีนาคม 2555) ได้อธิบายว่า สามารถกล่าวเป็นคำ
เชิญภาษาไทย เป็นประโยคสั้น ๆ ได้ ดังนี้

ข้าวกับข้าวสุกแล้วเอามาปาดตงให้กิน ปู ย่า พ่อ แม่ พี่น้อง ที่อยู่บ้านนี้มากิน
พร้อมกัน

เมื่อบอกกล่าวเชิญผีให้มารับอาหารเครื่องเซ่นแล้ว ให้ออกมาจากกะล่อห้อง เพื่อ
รอเวลาที่ผีจะรับประทานอาหารเสร็จ บรรดาญาติพี่น้องก็จะนั่งพูดคุยกัน สักประมาณสิบห้านาที
จึงจะเข้าไปบอกลาอาหาร แล้วยกออกมาให้ลูกหลานได้รับประทาน เพื่อความเป็นสิริมงคลแก่
ตนเองและครอบครัว (อุไร แซ่มซ้อย, สัมภาษณ์, 3 มีนาคม 2555) และนั่งร่วมวงคุยกันอย่างรื่นเริง
ต่อไป กระทั่งเวลาประมาณ 11.00 นาฬิกา เจ้าบ้านจะนำอาหารที่แยกไว้แล้วส่วนหนึ่งตั้งโต๊ะเข้า
มาบอกกล่าวปาดตงแลงในกะล่อห้อง ส่วนบรรดาญาติ ๆ อาจจะกินข้าวเที่ยงร่วมกันอีกครั้ง แล้ว
จึงช่วยกันเก็บจานไปล้างและทยอยกันกลับบ้าน เป็นอันเสร็จพิธี

ปาดตงข้าวใหม่ จึงเป็นพิธีการแสดงความกตัญญูต่อบรรพบุรุษ อย่างหนึ่ง ที่ ลูกหลานต้องทำสม่ำเสมอในทุกปี โดยขาดไม่ได้ เป็นพิธีที่ทำขึ้นเพื่อให้ลูกหลานได้ระลึกถึงพ่อแม่ และบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้วด้วยการจัดอาหารให้รับประทานเหมือนเมื่อยังมีชีวิตอยู่ โดยการนำอาหารไปให้รับประทานก่อน เป็นการแสดงความเคารพและให้เกียรติกับผีบรรพบุรุษ ซึ่งวิถีชีวิตแบบนี้สะท้อนให้เห็นถึงความรู้ต่อคุณบิดาและมารดาและบรรพบุรุษ ไม่ว่าจะท่านจะมีชีวิตอยู่หรือที่ล่วงลับไปแล้ว ลูกหลานก็จะไม่ทอดทิ้ง ยังคงให้ที่อยู่อาศัยและเช่นไหว้ให้กินอย่างอุดมสมบูรณ์ ไม่ให้ต้องอดอยาก อีกทั้งหลังจากการเซ่นอาหารทั้งมือเช้าและมือกลางวันเสร็จแล้ว ลูกหลานสามารถนำอาหารนั้นมากินตามปกติ โดยไม่มีการรังเกียจหรือหวาดกลัวอย่างใด เชื่อว่าเป็นการเสริมความสิริมงคลแก่ครอบครัวด้วย

5.6 ความเชื่อในพิธีเสนเรือน

ความเชื่อในพิธีเสนเรือน เป็นการเซ่นอาหารครั้งใหญ่ให้ผีเรือนตามแต่สายตระกูล เพื่อแสดงความกตัญญูต่อผีเรือน ด้วยการให้ผีเรือนได้มีกินไม่อดอยาก จะได้คุ้มครองคนในบ้านให้มีความสุขความเจริญ ทำมาค้าขึ้น ปราศจากทุกข์ต่าง ๆ ในทางตรงกันข้ามถ้าไม่ทำพิธีเสนเรือน หรือไม่นับถือผีเรือนก็จะประสบกับสิ่งที่ไม่ดีต่าง ๆ ที่จะทำให้ครอบครัวอยู่ไม่เป็นสุขหรือเกิดโรคภัยไข้เจ็บตามมา ดังที่ พา เพชรพราย (สัมภาษณ์, 17 กรกฎาคม 2557) เล่าว่า หากลูกหลานทำผิดหรือปฏิบัติตนไม่ดี ผีบรรพบุรุษจะมาสั่งสอน ด้วยการทำให้เกิดสิ่งไม่ดีต่าง ๆ ถ้ามีการขอขมาอย่างถูกต้อง ผีก็จะให้อภัย 2557) แต่ทั้งนี้ พิธีเสนเรือน อาจะจัดขึ้นเนื่องจากสาเหตุอีกอย่างหนึ่งก็ได้ ดังที่ หัด มั่งมี (สัมภาษณ์, 28 กุมภาพันธ์ 2557) เล่าว่า ที่บ้านสืบผีผู้ท้าว เคยจัดพิธีเสนเรือนเนื่องจากมีคนในบ้านไม่สบาย รักษาเท่าไรก็ไม่หาย จึงไปเฝ้าเสี่ยงทายได้ว่า ผีบรรพบุรุษอยากจะกินควาย จึงต้องจัดพิธีเสนเรือนด้วยเนื้อควาย เช่น ให้ผีบรรพบุรุษกิน (กรณีเสนควายสามารถกระทำได้เฉพาะผีผู้ท้าวเท่านั้น โดยควายที่จะฆ่าเพื่อเสน ต้องเป็นควายตัวผู้ หูต้องไม่ยาวเกินเขา) ทั้งนี้ทุก ๆ 3 ปี จะต้องทำพิธีเสนผีเรือนหนึ่งครั้ง เพื่อเป็นการขอขมาและป้องกันไม่ให้ผีโกรธ ผีจะได้คุ้มครองรักษาตนเองและครอบครัวให้มีความสุขความเจริญก้าวหน้าต่อไป โดยนิยมทำในเดือนคู่ ยกเว้นเดือน 8 และเดือน 10 เนื่องจากความเชื่อดั้งเดิมของไทยทรงดำ เชื่อว่า ช่วงประมาณกลางเดือน 8 จนถึงกลางเดือน 11 จะไม่มีการทำพิธีเสนใด ๆ เพราะผีเรือนไม่อยู่ ไปเฝ้าแถวที่เมืองฟ้า (ยนต์ ห่อมล้อม, สัมภาษณ์, 2 มีนาคม 2557) แต่ถ้าหากครบกำหนดการทำเสนเรือนแล้ว มีเหตุติดขัดหรือไม่พร้อมที่จะจัดพิธีเสนเรือน เจ้าบ้านจะต้องเข้าไปบอกในกะล่อห้องแจ้งเหตุให้ผีเรือนทราบถึงสาเหตุที่ไม่สามารถจัดพิธีเสนเรือนได้ และจะขอผ่อนผันไปจัดในปีถัดไป

พิธีเสนเรือน สามารถจำแนกได้เป็น 2 ประเภท คือ พิธีเสนเรือนผู้ทำวและพิธีเสนเรือนผู้น้อย ซึ่งจะแตกต่างกันที่ขั้นตอนในพิธีกรรมบางประการ และผู้น้อยจะมีขั้นตอนในพิธีกรรมมากกว่าผู้ทำว แต่พิธีกรรมทั้งสองประเภท จัดขึ้นจากความเชื่อเดียวกัน คือ เป็นการเชิญผีพ่อ ผีแม่ ผีปู่ ผีย่า และผีบรรพบุรุษ ให้มารับเครื่องเซ่น (ยนต์ ห่อหมล่อม, 5 มิถุนายน 2557) และบ้านนั้นต้องเป็นบ้านที่ดี ตามความเชื่อดั้งเดิมว่า บ้านที่ดี คือ บ้านที่ไม่มีญาติผีเรือนเดียวกันเสียชีวิต ถ้าบ้านใดมีผู้เสียชีวิตต้องทำพิธีศพ พิธีเอาผีขึ้นเรือนและพิธีเสนกวัดกว้าย ต่อมาหลังจากที่ได้ทำพิธีเสนกวัดกว้าย ผ่านไปแล้วประมาณ 3 ปี จึงจะทำพิธีเสนแก้เคราะห์เรือนได้ ทั้งนี้ไม่นิยมทำก่อน 3 ปี หลังการตายของพ่อหรือแม่ เนื่องจากมีคติความเชื่อว่าการทำเร็วกว่านี้ คนที่อยู่ในบ้านจะตายเร็ว หลังจากนั้นจึงจะกำหนดทำพิธีเสนเรือนได้ อีกทั้งก่อนทำพิธีเสนเรือนประมาณ 6 เดือน ต้องไม่มีสมาชิกในบ้านคลอดบุตร หากเป็นบ้านใหม่ที่ต้องการทำพิธีเสนเรือน ให้ทำพิธีเสนแก้เคราะห์เรือนก่อนอย่างน้อย 6 เดือน จึงจะสามารถทำพิธีเสนเรือนได้ และช่วงนี้ต้องไม่ได้มีญาติผีเดียวกันเสียชีวิตหรือคลอดบุตรด้วย (ไสว เพชรรุณ, สัมภาษณ์, 7 พฤษภาคม 2555)

พิธีเสนเรือน จึงมีความสำคัญต่อครอบครัว อันแสดงถึงความเชื่อดั้งเดิมในการนับถือผีเรือน ที่ไทยทรงดำตำบลหนองปรังได้ปฏิบัติสืบเนื่องต่อกันมา ดังมีการสืบผีโดยถือเพศชายเป็นหลัก เพื่อทำหน้าที่ดูแลผีเรือนที่มีรายชื่ออยู่ในบั้งผีเรือน ตามที่ สนิท อุปมา (สัมภาษณ์, 11 มกราคม 2555) เล่าว่า ในพิธีเสนเรือน หมอเสนจะอ่านรายชื่อผีเรือนทั้งหมดที่อยู่ในบั้งผีเรือนของเจ้าบ้านที่เสนเรือน และคืบอาหารส่งให้ผีเรือนกิน

วันที่จะจัดพิธีเสนเรือนนั้น เจ้าของบ้านต้องไปปรึกษาหมอเสน เพื่อกำหนดหาวันที่ดีที่เหมาะสม ซึ่งต้องไม่ตรงกับวันปาดตงสำหรับผู้น้อย แต่ผู้ทำวต้องตรงกับวันปาดตง และต้องไม่ตรงวันตายและวันเผาศพของพ่อแม่ นิยมทำกันในช่วงเดือน 4 เดือน 6 และเดือน 12 เพราะเป็นช่วงที่ว่างจากการทำนา ส่วนเดือนที่ไม่นิยมทำพิธีเสนเรือน ได้แก่ เดือน 5 เนื่องจากเป็นช่วงที่กำลังมีเทศกาลอื่นก่อนพ็อนแคน นอกจากนี้ในช่วงประมาณกลางเดือน 8 ถึงช่วงกลางเดือน 11 ห้ามทำพิธีเสนเรือนเด็ดขาด เนื่องจากเป็นช่วงผีเรือนต้องขึ้นไปเฝ้าเกณฑ์เมืองฟ้า หากผีเรือนทำพิธีเสนเรือนในช่วงนี้ ผีเรือนจะไม่ได้รับเครื่องเซ่น ต้องทำพิธีซ้ำเป็นครั้งที่สองในปีนั้น อันเป็นการสิ้นเปลืองอย่างมาก (หลาย ชุ่มเชื้อ, สัมภาษณ์, 18 กรกฎาคม 2555) เมื่อได้วันดีแล้ว จึงบอกเชิญผู้มาร่วมงาน ซึ่งในวันงานญาติพี่น้องที่ถือผีเดียวกันแต่งกายด้วยเสื้อผ้าธรรมดา ส่วนญาติที่มาจากการแต่งงาน เช่น เขยและสะใภ้ แต่งกายด้วยเสื้อฮิในวันงาน เพื่อแสดงให้เห็นผู้ที่มาร่วมงานในพิธีทราบว่าเป็นเขยหรือสะใภ้ที่มาเคารพผีเรือน ส่วนเพื่อนบ้านที่มีเชื้อสายไทยทรงดำและเพื่อนบ้านไม่จำกัดเชื้อชาติที่จะมาร่วมงาน สามารถแต่งชุดธรรมดามาร่วมงานได้ ทั้งนี้การเชิญแขกให้มาร่วมงานเสน

เรือนที่ตำบลหนองปรุง ในอดีตใช้วิธีบอกด้วยปากเปล่า หากเป็นญาติที่อยู่ไกลใช้การโทรเลขไปบอก ต่อมาเมื่อมีเทคโนโลยีโทรศัพท์เข้ามาจึงใช้เป็นการโทรทางไกลไปบอก ซึ่งในปัจจุบัน ไม่ได้เป็นเพียงการบอกเชิญด้วยปากเปล่าหรือโทรศัพท์ไปบอกเท่านั้น แต่นิยมที่จะส่งบัตรเชิญเป็นการดไลซ์ของไปเชิญด้วย (พา เพชรพราย, สัมภาษณ์, 17 กรกฎาคม 2557) และที่พัฒนาขึ้นอีก ได้แก่ การบอกเชิญทางอินเทอร์เน็ตอีกทางหนึ่ง จึงทำให้มีผู้รับทราบกันอย่างทั่วถึงมากขึ้น

เนื่องจากความเชื่อบางอย่างในการเตรียมงานของผู้ทำและผู้่น้อย มีความแตกต่างกัน เช่น การเตรียมงานก่อนทำพิธีเสนเรือนของผู้ทำใช้เนื้อควายดิบในการทำพิธี แต่เพราะความผูกพันกับควายที่เป็นสัตว์เลี้ยงเพื่อใช้แรงงาน เมื่อนำควายไปฆ่าเพื่อเสนเรือน จึงเป็นเสมือนการสูญเสียแรงงานในการทำมาหากิน ดังนั้นไทยทรงดำตำบลหนองปรุงที่สืบผีผู้ทำ จึงได้ทำพิธีขออนุญาตผีเรือนให้หมูทำพิธีเสนเรือนแทนควาย ต่อมาผู้ทำจึงนิยมใช้หมูต้มสุกทั้งตัว ส่วนผู้่น้อยใช้เนื้อหมูดิบในการทำเสน ซึ่งไม่ว่าจะใช้เนื้ออะไรในการทำพิธีเสนเรือนก็ตาม ทั้งนี้การที่ผู้ทำจะใช้หมูเสนได้ ต้องทำพิธีขออนุญาตจากผีเรือนก่อน ด้วยการเลี้ยงทาย หากผีเรือนอนุญาตจึงจะใช้หมูแทนควายได้ แต่ถ้าผีเรือนไม่อนุญาตต้องเสนด้วยควาย ซึ่งในปัจจุบันไทยทรงดำตำบลหนองปรุงที่สืบเชื้อสายมาจากผู้ทำ ส่วนมากนิยมเสนเรือนด้วยหมูมานานกว่า 60 ปีแล้ว แต่บางส่วนก็ยังคงเชื่อว่า ถ้าได้เสนด้วยควายจะถือว่าเป็นสิริมงคล จึงยังมีผู้ที่เสนด้วยควายบ้างไม่มากนัก เพราะไทยทรงดำตำบลหนองปรุงยังเชื่อกันว่า ในชีวิตของคน ๆ หนึ่งจะต้องทำพิธีเสนเรือนด้วยควายให้ได้ อย่างน้อย 1 ครั้ง สำหรับคนในสายตระกูลผู้ทำ (ชาญ จรรย์งาม, สัมภาษณ์, 3 มีนาคม 2555) ดังนั้นสิ่งสำคัญที่ใช้ในพิธีเสนเรือน คือ หมู ไทยทรงดำตำบลหนองปรุงในอดีต จึงเลี้ยงหมูเอาไว้ทุกบ้าน เพื่อใช้ประกอบในพิธีเสนเรือนของตนเอง แม้ไม่ได้มีอาชีพเลี้ยงหมู ก็ต้องเลี้ยงไว้สำหรับเสนเรือน โดยเลือกลูกหมูตัวผู้ไว้ตั้งแต่เกิดใหม่ โดยเลือกตัวที่แข็งแรง มีอวัยวะครบถ้วนตามลักษณะดี 4 ประการ คือ ขาดิ หูดี ตีนดีและหางดี เมื่อเลือกหมูตัวใดแล้ว จะเอาหมูตัวนั้นไปทำอย่างอื่น นอกเหนือจากพิธีเสนเรือนไม่ได้ เพราะเชื่อว่าจะทำให้เกิดเรื่องร้ายกับครอบครัว เมที่อเลี้ยงหมูจนกระทั่งโต มีน้ำหนักประมาณ 80 กิโลกรัมขึ้นไป จึงจะนำมาใช้ในพิธีเสนเรือนได้ (ทอน แป้นโก, สัมภาษณ์, 10 มิถุนายน 2555) นอกจากเลี้ยงหมูแล้ว จะต้องเลี้ยงไก่เพื่อเตรียมใช้ในพิธีเสนเรือนด้วย ในอดีตใช้ไก่บ้านทั่วไปที่มีสีเทาและมีอวัยวะครบถ้วนสมบูรณ์ แม้ว่าในปัจจุบันจะนิยมซื้อไก่เป็น ๆ จากตลาดหรือบ้านที่เลี้ยงไก่ขาย ให้เลือกไก่ที่มีสีหม่น ๆ เพราะเชื่อว่าไก่สีหม่นเป็นไก่ที่มีลักษณะดี ช่วยให้เกิดความอุดมสมบูรณ์ มีข้าวปลาอาหาร มีผ้าฝ้ายเนื้อดีหลายพับและมีเงินทองมากมายไหลเข้ามาในบ้าน (ดำ โกลาวัลย์, สัมภาษณ์, 10 มกราคม 2555)

ในช่วงบ่ายก่อนวันงานพิธีเสนเรือ่น 1 วัน ประมาณ 15.00 นาฬิกา เจ้าเสื่อ (ทั้งผู้ทำว และผู้น้อย) จะต้องไปเชิญหมอพิธี เรียกว่า วานหมอ โดยนำข้าวสาร ห่อหมากพลูที่ห่อด้วย ใบตอง 1 ห่อ ภายในบรรจุหมาก 2 - 3 ลูก ใบพลูที่ป้ายปูนแดงแล้วไม่ต้องจับ และยาสูบ 1 ห่อ เพื่อเป็นการย่ำว่าวันรุ่งขึ้นจะมีพิธีการทำเสนเรือ่นที่บ้าน หากหมอยอมรับห่อหมากพลูนั้น จะเป็นการตอบรับว่า หมอจะไปทำพิธีเสนเรือ่นให้ จากนั้นหมอจะนำห่อหมากพลูกับยาสูบเข้าไปบูชาครู และบอกกล่าวกับครูให้ทราบว่าจะเชิญไปทำพิธีเสนเรือ่นของบ้านนั้นตามกำหนดเวลานี้

ก่อนที่จะเริ่มการเสนเรือ่น เจ้าเสื่อจะต้องนำเสื่อฮีของตน พร้อมด้วยหมากพลู เหล้า ขาวและแก้วน้ำ เข้าไปบอกผีเรือ่น ว่า ลูกหลานจะจัดพิธีเสนเรือ่น ขอให้ทำการเสนได้อย่างราบรื่น อย่าให้มีอุปสรรคใด ๆ มาขัดขวาง ทั้งนี้ตามธรรมเนียมดั้งเดิมของไทยทรงดำ การบอกผีจะใช้วิธีการนั่งยอง ๆ ไม่คุกเข่า (หอม มีสุข, สัมภาษณ์, 15 กุมภาพันธ์ 2555) และในเย็นวันนั้น เจ้าบ้าน จะต้องอาบน้ำให้สะอาด และหยุดให้อาหารมือเย็นกับหมู (เพราะจะทำให้มีชี้นหมูมาก ทำความสะอาดไส้ยาก) ต้องบอกหมูด้วยว่า พรุ่งนี้จะฆ่าทำเสน โดยห้ามใช้คนที่เป็นญาติเดียวกับเจ้าบ้าน มาฆ่าหมู เพราะเชื่อว่าถ้าฆ่าแล้วจะเกิดอันตรายหรือสิ่งไม่ดีเกิดขึ้น เจ้าบ้านจึงต้องหาผู้ชายที่ไม่ใช่ญาติมาฆ่าหมู ซึ่งพวกฆ่าหมู เรียกว่า พวกเห็ดหมู จะนัดหมายมาที่บ้านเสนเรือ่น เพื่อเตรียมฟัน เต่าต้มน้ำ กระทะ สถานที่ฆ่าและชำแหละหมู ซึ่งในกรณีที่เป็นงานเสนเรือ่นผู้ทำว ต้องเตรียม อุปกรณ์ชำแหละหมูที่กลางลานบ้าน หากเป็นผู้น้อยต้องชำแหละหมูที่กะล่อห้อง โดยนำอุปกรณ์ไปไว้ที่กะล่อห้อง (ชาญณรงค์ พูนนาม, สัมภาษณ์, 3 มีนาคม 2555)

ในพิธีเสนเรือ่นผู้ทำว เริ่มที่การฆ่าหมูและทำเนื้อหมูให้สุก ซึ่งจะต้องมีการ กำหนดเวลา เพื่อให้ทันประกอบพิธีกรรม คือ ประมาณ 02.00 - 03.00 นาฬิกา ผู้ชายจะมาเห็ดหมู (ฆ่าหมู) ที่ลานบ้าน โดยเริ่มต้มน้ำในกระทะใบบัวให้เดือด จากนั้นจับหมูมัดขาแล้วใช้มีดแทง หลอดลมหมูให้ขาด ใช้กะละมัง รองเลือดหมูไว้ แล้วใส่เกลือเม็ดลงไป 2 กำมือ คั้นด้วยใบตะไคร้ เลือดหมูจะแข็งตัว สำหรับเตรียมไว้ให้แม่ครัวทำเลือดตำ ซึ่งเป็นอาหารที่ทำจากเลือดหมูผสม กับหมูสับสุกใส่เครื่องปรุง บางบ้านอาจนำเลือดตำที่ปรุงแล้วมาคั่วให้สุก เรียกว่า คั่วเลือด เพราะ บางคนไม่รับประทานเลือดตำแบบดิบ ๆ ส่วนตัวหมูให้ลวกด้วยน้ำร้อนในกระทะใบบัว ใช้มีดขูดขน หมูออก ผ่าท้องหมูนำเครื่องในออกมาล้างให้สะอาด จากนั้นเขยทั้งหมดสวมเสื่อฮีแล้วช่วยกันหาม หมูทั้งตัวขึ้นบนบ้าน ผู้ที่หามหมูมาเป็นลูกเขยคนโตและเขยลำดับอื่น ๆ เมื่อหามหมูมาถึงบันไดชั้น สุดท้ายจะต้องเอาเลือดหมูมาทาที่บันไดด้านขวามือ ซึ่งการเอาเลือดหมูทาไว้ที่หัวบันไดบ้าน เพื่อ เป็นการบอกกล่าวผีว่าบ้านนี้ได้ทำพิธีเสนเรือ่นจริงและมีการฆ่าหมูจริง (ช่วย อุ๋นดิน, สัมภาษณ์, 6 มกราคม 2555) แล้วจึงหันหมูตามประเพณีที่หัวบันไดบ้าน โดยชำแหละตัวหมูออกเป็นส่วน

ต่าง ๆ และแบ่งเครื่องในหม้อออกเป็น 2 ส่วน คือ ส่วนที่จะนำไปใส่ปานเพื่อน เพื่อเช่นผีเรือน กับ ส่วนที่จะนำไปปรุงเป็นอาหารเลี้ยงแขกที่มาร่วมงาน (ชูแป้นโก๋, สัมภาษณ์, 7 กุมภาพันธ์ 2555)

ส่วนญาติผู้หญิงจะมาที่บ้านเสนในเวลาเดียวกับผู้ชาย เพื่อมาช่วยกันเตรียมอาหาร เช่น ข้าวต้มมัด ซึ่งเป็นอาหารหวานหลักที่ใช้ในพิธีกรรม ที่มีความหมายสื่อถึงความรักและความผูกพันกันในหมู่เครือญาติ (ทองพูน ยอดหอม, สัมภาษณ์, 10 มกราคม 2555) และอาจจะทำขนมเทียนบ้าง แต่ไม่มาก บางคนก็เตรียมพริกแกงใส่มะเข็ญไ้แกงคั่วใส่หมู ซึ่งอาหารคาวที่ใช้ในพิธีเสนเรือน นิยมใช้อาหารโบราณและเป็นอาหารหลักของไทยทรงดำ เช่น ข้าวเหนียวหนึ่ง เลือดตำลาคบเลือดสด แกงผำ จีบหมู จีบผัก แกงหน่อส้ม แกงนางหวาน แกงคั่วใส่หมู ผัดหมี่ แก้วปลาร้า ต้มกระดูกหมูใส่ผักกาดดอง หรือ ต้มจืดที่ใส่หมูเป็นหลัก

นอกจากเตรียมอาหารแล้วยังต้องมีการจัดปาน ให้ถูกต้องตามความเชื่อ โดยเจ้าบ้านหรือผู้รู้พิธีจะมาช่วยกันจัดปานเพื่อนหรือแต่งปานเพื่อน และห่อเครื่องเสน เรียกว่า ห่อหล่อ ที่หน้ากว่าน (บริเวณเฉพาะของบ้านตระกูลผู้ทำ) ต้องทำให้เสร็จก่อนเวลา 07.00 นาฬิกา ทั้งนี้ญาติที่อยู่ใฝ่เดียวกัน ต้องนำอาหารคาว หวาน ผลไม้และเหล้าขาว มาร่วมใส่ปานที่เจ้าบ้านต้องเตรียมให้เสร็จก่อนการเสนเรือน ดังนี้

1. การจัดปานเพื่อน สำหรับใส่เครื่องเช่น เริ่มจากนำไปตอง 7 ยอด มารองกันปานเพื่อน นำหมูต้มที่ถูกตัดไว้ตามประเพณี คือ 7 ซ้อ 7 เฮี้ยว (เฮี้ยว หมายถึง กระดูกซี่โครงหมูติดหนัง) ได้แก่ กระดูกสันหลัง 7 ซ้อ กระดูกซี่โครง 7 ซ้อ หัว คาง ลิ้น หาง ขาทัง 4 ขา และเครื่องในหมู ห่อด้วยใบตอง 1 ห่อ เป็นเครื่องในต้มสุก ได้แก่ ปอด ตับ หัวใจ ไข่ หันเป็นชิ้นเล็ก ๆ วางห่อเครื่องในไว้ตรงกลาง ส่วนข้าวเหนียว 7 ห่อ เนื้อหมูปิ้ง 7 ห่อ ไม้ถู่ (ตะเกียบ) 7 คู่ วางรอบ ๆ ขอบปานเพื่อน นำหัวหมู คาง ลิ้น และหางหมู วางตรงกลาง นำขาทังสี่ ข้างวางให้มีลักษณะเหมือนหมอนนอนอยู่ในปานเพื่อน แล้วนำขนมกับผลไม้มาวางจนเต็มล้นปานเพื่อน แล้วปิดด้วยใบตอง ซึ่งการวางสิ่งของให้ล้นปานเพื่อน เพื่อเป็นสัญลักษณ์ให้ผีเรือนทราบ ว่า ลูกหลานมีกิน มีใช้เหลือเฟือมากมาย ผีจะได้ชื่นใจที่เห็นลูกหลานมีกินอย่างอุดมสมบูรณ์ (ประเสริฐ นิลนวล, สัมภาษณ์, 6 มิถุนายน 2557) ด้านบนของใบตองที่วางปิดทับสิ่งของที่อยู่ในปาน จะวางน้ำตาลต้มหมู แก้วน้ำและห่อเครื่องเช่น เรียกว่า ห่อหล่อ เป็นห่อที่ทำมาจากการใช้ตอกไม้ไผ่สานเป็นโครงห่อเป็นรูปทรงสูงคล้ายชะลอม ภายในห่อหล่อ บรรจุผลไม้ชนิดต่าง ๆ เช่น กัลยาร อ้อย เผือก มัน แดงโม สับปะรด ขนมประเภทต่าง ๆ ข้าวต้มมัด หมูต้ม หมูปิ้ง จีบหน่อไม้ แล้วมัดด้วยด้ายนอกด้วยดอกจนแน่น หุ้มด้วยใบตองอีกชั้นหนึ่ง นอกจากนี้ถ้าบ้านใดมีลูกมีหลานเกิดใหม่ที่ยังไม่เคยนำได้มาเสน ให้นำได้ของเด็กมาวางบนปานเพื่อน และนำถุงผ้าใบเล็ก ๆ สีดำใส่หมากพลู มาผูกติดกับได้ (สัญลักษณ์

ประจำตัว) โดยวางได้ไว้บนท่อหล่อ เพื่อเป็นการแจ้งกับผีเรือนให้รู้จักสมาชิกใหม่ และขอให้ช่วยคุ้มครองลูกหลานเพิ่มขึ้นด้วย (ประสิทธิ์ นิลนวล, สัมภาษณ์, 11 กุมภาพันธ์ 2555) ปานเพื่อนมีขนาดใหญ่สามารถใส่อาหารเครื่องเช่นหลายอย่างได้ ทำให้มีน้ำหนักมาก ถือเป็นสัญลักษณ์แสดงว่า ลูกหลานมีฐานะมั่นคง จึงนำอาหารมาเช่นผีเรือนได้จำนวนมาก

2. การจัดปานหมอ สำหรับใส่ของให้จาง ได้แก่ ชั้นมะ (ชั้นใส่หมากพลู) 1 สำหรับชั้นน้ำ 1 ชั้น เหล้าขาว 1 ขวด เสื้อฮีของเจ้าเสื้อ 1 ตัว

3. การจัดปานข้าววายหมอ สำหรับใส่ข้าวให้จาง อาทิ ข้าวเหนียวหนึ่ง ข้าวสุกไก่ต้ม เหล้าขาว 1 ขวดและแกงหน่อไม้ สำหรับให้หมอเสนเช่นให้ครูของหมอเสน

4. การจัดปานข้าวหว่า (หว่า แปลว่า ญาติ) เป็นภาชนะใส่อาหารให้ญาติที่เป็นผีเดียวกันมาร่วมกิน ซึ่งอาหารทั้งหมดมีความหมายในเชิงสัญลักษณ์ ดังที่ เทศ พิมพิงาม (สัมภาษณ์, 3 มีนาคม 2555) ได้อธิบายว่า ประกอบด้วย หัวหมู 1 หัว ขาหมู 4 ขา หางหมู 1 หาง และน้ำต้มหมู 1 ถ้วย เป็นสัญลักษณ์แทนหมูทั้งตัว หมากพลู เป็นสัญลักษณ์แทนของขบเคี้ยว จับหมู เป็นสัญลักษณ์แทนอาหารทั้งหมด ชั้นใส่น้ำ 1 ชั้น เป็นสัญลักษณ์แทนน้ำทั้งหมดที่ใช้ดื่ม จานใส่ข้าว 2 จาน เป็นสัญลักษณ์แทนข้าวทั้งหมด เหล้าขาว 1 ขวด เป็นสัญลักษณ์แสดงถึง การมีน้ำใจร่วมกันประดุงน้ำสุราในขวด และถ้วยสำหรับใส่เหล้า 7 ถ้วย สิ่งของทั้งหมดที่นำมาใส่ในปานเป็นสัญลักษณ์ว่า ยินดีต้อนรับพี่น้องที่มาชุมนุมในพิธีเสน ซึ่งสอดคล้องกับที่ สิริ พึ่งเดช (2519, หน้า 209) กล่าวว่า พวกสิ่งเดียวกัน ผีเรือนเดียวกัน มาสมาคมคึกกัน เสมือนหนึ่งมีหัวเดียวกัน เช่นกับหัวหมูหัวเดียวในถาด มีน้ำใจร่วมกันประดุงน้ำสุราเหล้าในขวด มาร่วมกันเช่นไหว้ญาติพี่น้องที่ถึงแก่กรรมไปแล้ว อย่างพร้อมเพรียงกัน

อุปกรณ์และอาหารที่นำมาใช้ประกอบพิธีนั้น จะถูกแบ่งออกเป็น 7 ส่วนอยู่เสมอ เช่นในพิธีเสนเรือนต้องใช้ใบตอง 7 ยอด หมู 7 ชิ้น เป็นต้น ความเป็นมาของเลข 7 นั้นมีอยู่ว่าสมัยก่อนในการล้างหมูมักไม่นิยมล้างกันในบ้านเพราะจะทำให้บ้านสกปรก จึงนำหมูไปล้างที่ริมน้ำ มีอยู่ครั้งหนึ่งที่ขณะล้างหมูแล้วหมูเกิดหลุดมือตกลงไปในแม่น้ำและลอยหายไป พอดีมีคน 7 คนกำลังทอดแห เกิดไปทอดได้หมูตัวนั้นมา จึงเอาหมูมาคืนให้และได้ขอร้องไว้ว่า ในการทำพิธีเสนนั้นทำอะไรขอให้ลงท้ายด้วย 7 ทั้งหมด เช่น ใช้หมู 7 ชิ้น ใบตอง 7 ยอด ขนมหที่ใช้เสนต้องใช้อย่างละ 7 ชิ้น ตะเกียบ 7 คู่ หมอเสนก็ต้องเสนให้ได้ 7 ครั้ง เป็นต้น ตั้งแต่นั้นมา เลข 7 จึงกลายเป็นเลขสำคัญในพิธีเสนเรือน เพราะถ้าคนทั้ง 7 นั้น ไม่ไปเจอหมูในแม่น้ำ พิธีเสนเรือนในวันนั้นก็คงจะทำต่อไปไม่ได้ จึงนับว่าคนทั้ง 7 นี้มีความสำคัญมาก (สนั่น โภคัย, สัมภาษณ์, 2 มีนาคม 2555)

ทั้งนี้ สิ่งของที่ใส่ในปานเดือน ถ้าเป็นงานอวมงคล เช่น งานศพ จะมีของอยู่ไม่ถึง 7 ชิ้น นอกจากงานมงคลเท่านั้น จึงจะใช้ของเป็นจำนวน 7 ชิ้น (วัน จันทร์หอม, สัมภาษณ์, 15 มกราคม 2557)

ส่วนตำนานที่เล่าสืบต่อกันมา เรื่องหมูที่จมหายไปใต้น้ำ บางตำนานก็ได้กล่าวว่า มีคนสองคนชื่อ บาอานและบาเอน ในกาลก่อนนั้นผู้จัดทำพิธีเสนเรื่อน ฆ่าหมูนำไปล้างที่ลำธาร แต่หัวหมูพลัดหายไปใต้น้ำ ไม่มีหัวหมูจะทำพิธีได้ บาอานกับบาเอนไปทอดแหได้หัวหมูที่หายไป เจ้าของหัวหมูจึงมาขอคืน บาอานกับบาเอนจึงตั้งข้อแม้ว่าจะยอมคืนหัวหมูให้ แต่ต้องให้ผู้ทำพิธีกล่าวถึงชื่อของตนให้ได้รับทราบทุกครั้งไป เจ้าของหัวหมูรับคำแล้วนำหัวหมูไปทำพิธีเสนเรื่อนต่อไป (นุกูล ชมพูนิช, 2538, หน้า 90) จากตำนานนี้ เห็นได้ว่าในการทำพิธีเสนเรื่อนผู้ทำวทุกครั้ง หมอพิธีจะต้องกล่าวถึงชื่อของบาอานและบาเอนแล้ว จึงจะบอกกล่าวถึงความประสงค์ของเจ้าบ้านในการจัดพิธีนี้ ในพิธีได้เวนเจ็บเวนย้าย และจากการสัมภาษณ์ วัน จันทร์หอม (สัมภาษณ์, 15 มกราคม 2557) ได้เล่าว่า ก่อนที่บาอานกับบาเอน จะคืนหัวหมูให้กับเจ้าของ ได้ขอคำสัญญาว่าในการทำพิธีเสนเรื่อนต้องเชิญพวกเขาทั้งสอง ให้มารับเครื่องเช่นในพิธีเสนเรื่อนผู้น้อยด้วย

5.6.1 ความเชื่อในพิธีเสนเรื่อนผู้ทำว

พิธีเสนเรื่อนของผู้ทำว เรียกว่า พิธีหล่อ หรือ พิธีหล่อเรื่อน มี 2 ลักษณะ คือ เสนด้วยควาย (ใช้เนื้อควายดิบเป็นเครื่องเช่น) และเสนด้วยหมู (ใช้หมูตัวผู้ต้มสุกเป็นเครื่องเช่น) สำหรับผู้ทำว พิธีการเสนด้วยเนื้อควายหรือเนื้อหมูจะเช่นด้วยเหล็กก่อนข้าว (ม้วน เกษมสงคราม, สัมภาษณ์, 20 กรกฎาคม 2557)

เวลาประมาณ 07.00 นาฬิกา แยกจะเริ่มมาช่วยงาน ถ้าเป็นญาติพี่น้องด้วยกัน จะต้องนำเหล้า อาหาร ขนมและผลไม้มาช่วยงานด้วย โดยเจ้าบ้านจะยกสำหรับอาหาร ที่มีเลือดดำเป็นหลักและขนม มาเลี้ยงต้อนรับผู้มาร่วมงาน การรับประทานอาหารเช้า เรียกว่า กินงายยอ หมายถึง การแอบรับประทานอาหารเช้า เพราะเชื่อว่า ผีผู้ทำวจะไม่รับประทานอาหารเช้า แต่รับประทานอาหารเช้าครั้งแรกในช่วงกลางวันใกล้เที่ยงวัน และในพิธีเสนเรื่อนของผู้ทำวจะไม่มีขั้นตอน งามยอม คือ เชิญจางให้รับประทานข้าวเช้าและเช่นอาหารเช้าให้ครูของจาง (สำรวจ จันทร์ส่อง, สัมภาษณ์, 8 มิถุนายน 2557) จาง คือ หมอผู้นำในพิธีกรรม ส่วนผู้ช่วยจาง เรียกว่า บ่าวจาง ต้องเป็นคนในสายตระกูลผู้ทำวเท่านั้น จะเดินทางมาที่บ้านงานในเวลา ประมาณ 8.00 นาฬิกา แต่งกายสวมสังข์สี ในปัจจุบันอาจจะนุ่งกางเกงทรงสุภาพชายาว แต่ยังคงใส่เสื้อไทโดยมีเสื้อแพรสีแดงสวมทับเสื้อไทอีกชั้น และสวมกำไลเงินที่ข้อมือทั้ง 2 ข้าง ถือวี (พัด) ทำด้วยขนนก

5.6.1.1 ความเชื่อในการต้อนรับจางและการยกปานเพื่อน

เมื่อ จาง มาถึงบ้านเสน ก่อนที่จางจะเดินขึ้นบันไดบ้าน เจ้าของบ้านจะต้อนรับจางด้วยการตักน้ำมาราดล้างเท้าของจาง เพื่อเป็นการให้เกียรติจาง (ทอน แป้นโก, สัมภาษณ์, 10 มิถุนายน 2555) จากนั้นเจ้าบ้านจะเชิญจางมานั่งบนตั่งในกั้วาน และญาติ ๆ ของเจ้าบ้านจะช่วยกันนำเครื่องเช่นไห้วในพิธีเสนเรือนขึ้นกั้วาน เจ้าบ้านจะนำขันน้ำ หมากพลู มารับรองจาง และนำเสื่อฮีของเจ้าบ้านมามอบให้จาง เพื่อใช้ประกอบพิธีเสนเรือนต่อไป

ประมาณ 09.00 นาฬิกา เริ่มพิธีด้วยการยกปานเพื่อนมอบให้ผีเรือน เจ้าบ้านและญาติผีเดียวกันจะมารวมที่หน้ากั้วาน เตรียมยกปานเพื่อนทั้งหมด 3 ครั้ง โดยยก 3 ระดับ ดังนี้ ยกครั้งที่ 1 สูงเสมอเอวแล้วถามจางว่า แค่นี้พอไหม หมอจะตอบว่า ดีแล้ว แต่ถ้าให้ดีต้องสูงกว่านี้ ญาติจะหย่อนปานเพื่อนลง แต่ไม่ให้ออกพื้น ยกครั้งที่ 2 ให้สูงเสมอน้ำอก แล้วถามจางว่า ยกเท่านี้พอไหม จางจะตอบว่า ดีแล้ว แต่ถ้าให้ดีต้องยกท่วมหัว เมื่อยกครั้งที่ 3 ให้สูงขึ้นเหนือศีรษะแล้วถามหมอเสนว่า แค่นี้พอไหม จางจะตอบว่า สูงแค่นี้ดีที่สุดแล้ว ญาติจะลดระดับปานเพื่อนลงแล้วนำปานเพื่อนมาส่งให้จาง (พา เพชรพราย, สัมภาษณ์, 17 กรกฎาคม 2555) การยกปานเพื่อนเช่นนี้ เป็นสัญลักษณ์ แสดงว่า ปานเพื่อนนั้นหนักมาก และยัง หมายถึง การมีข้าวปลาอาหารมาเช่นมากมาย แสดงว่า ลูกหลานของผู้ตายนั้นมั่งคั่งประการหนึ่ง อีกประการหนึ่ง เพื่อแสดงความเคารพเทิดทูน และเป็นการถือเคล็ดจากคำตอบของหมอเสน ที่พูดในด้านดี ด้านเจริญรุ่งเรืองขึ้น (นุกูล ชมพูนิช, 2538, หน้า 90) เมื่อจางรับปานเพื่อนมาแล้ว จะอ่านรายชื่อผีที่มีอยู่ในปีผีเรือนเป็นการเรียกผีเรือนให้มากินเครื่องเช่นที่ละชื่อ ด้วยการคืบอาหารทิ้งลงไปที่ช่องกระดานที่เจาะไว้ที่พื้นเรือน จนหมดรายชื่อในปีผีเรือน จากนั้นจะเป็นพิธีไต่เวนเจ็บฮ้าย

5.6.1.2 ความเชื่อในพิธีไต่เวนเจ็บฮ้าย

จางเริ่มพิธีด้วยการเช่นเหล่าขาว บอกกล่าวประวัติของการเสนเรือนที่กระทำสืบต่อกันมา โดยกล่าวถึงชื่อบาอาและบาเออน จากนั้นจึงกล่าวให้ผีเรือนทราบ ว่า เจ้าเสื่อทำเสนเรือนด้วยจุดประสงค์ใด เช่น ระลึกถึงผีบรรพบุรุษ ลูกหลานทำนาได้ผลดี อยู่ดีมีความสุข จึงไปหาหมามาเลี้ยงขุนอย่างดี เพื่อเสนเรือน หรือทำเสนเพราะมีคนในบ้านเจ็บป่วย ปรีक्षा หมอเสนเพื่อกำหนดวันเสนเรือน จากนั้นบอกบรรดาญาติพี่น้องให้รับทราบและมาร่วมงาน (ประพัทธ์ คำโพ, สัมภาษณ์, 3 มีนาคม 2555) เมื่อผีทราบเจตนาในการทำพิธีเสนเรือนแล้ว จากนั้นจางจะทำพิธีกันล่าลูกปลุกกล้าต้น

5.6.1.3 ความเชื่อในพิธีโก้นล่ำลูกปลุกล่ำตื่น

โก้นล่ำลูกปลุกล่ำตื่น คำว่า โก้น แปลว่า การประกาศ หมายถึง การประกาศให้ผีเรือนที่มีรายชื่อในปีผีเรือนทราบว่า วันนี้จะเชิญผีเรือนตนใดบ้าง ให้มารับเครื่องเซ่นในครั้งนี้ (ไล้ะ อุ่นเป็นนิจย, สัมภาษณ์ 28 กุมภาพันธ์ 2555) จากนั้นจะเป็นพิธีเสนเหล้าหลวง

5.6.1.4 ความเชื่อในพิธีเสนเหล้าหลวง

เสนเหล้าหลวง เป็นความเชื่อในการเชิญผีเรือนที่ละชื่อ ให้มาดื่มเหล้าขาว ถ้าเป็นสะใภ้แต่งเข้าผีทางสามี ต่อมาสามีเสียชีวิต ปีผีเรือนชื่อแรก คือ ชื่อสามี ตามด้วยชื่อปู่และย่า ซึ่งจางจะกล่าวเชิญเป็นภาษาไทยดำ เริ่มจากจาง รินเหล้าใส่แก้ว เรียกชื่อผีเรือนในปีผีเรือนให้มากินเหล้า เช่น เรียกชื่อพ่อมากินเหล้า เทเหล้าทิ้งร่องกระดาน แล้วเทเหล้าใส่แก้วอีก เรียกชื่อปู่มากินเหล้า แล้วเทเหล้าทิ้งร่องกระดาน ทำจนครบทุกชื่อตามลำดับในปีผีเรือน เมื่อครบทุกชื่อแล้วจางจะอวยพรเจ้าบ้าน ด้วยคำพูดที่เป็นมงคล เช่น ให้เจ้าของเรือนได้กินดี อยู่ดี มีสุขภาพแข็งแรง และเจริญรุ่งเรือง (บุญช่วย แยกวัง, สัมภาษณ์, 2 มีนาคม 2555) จากนั้น จางทำพิธีกับล่ำต่อไป

5.6.1.5 ความเชื่อในพิธีกับล่ำ

พิธีกับล่ำ เป็นพิธีกรรมที่มาจากความเชื่อเกี่ยวกับการเชิญผีที่ตายไม่ดีต่าง ๆ เช่น ผีตายโหงและผีที่ตายตั้งแต่อายุยังไม่ถึง 15 ปี ผีพวกนี้จะไม่มาชื่อในปีผีเรือน รวมทั้งหมดเรียกว่า สามสิบล่ำ ให้มารับเครื่องเซ่น การเรียกผีสามสิบล่ำนี้จะเรียกรวม เช่น ผีที่ตายเพราะฟ้าผ่าจมน้ำ ถูกฆ่าเพราะทำผิดลูกเมียคนอื่น การเซ่นเหล้าจะเชิญมาพร้อมกันทั้งหมด เช่นเหล้าครั้งเดียว จากนั้นเทเหล้าทิ้งร่องกระดาน เป็นอันเสร็จขั้นตอน (ไล้ะ อุ่นเป็นนิจย, สัมภาษณ์, 28 กุมภาพันธ์ 2555) จากนั้นจะทำพิธีหึ่งเหล้าต่อไป

5.6.1.6 ความเชื่อในพิธีหึ่งเหล้า (เซ่นเหล้าอีกครั้ง)

คำว่า หึ่ง หมายถึง การทำซ้ำครั้งที่สอง เป็นการเซ่นเหล้าเชิญผีเรือน กลุ่มที่อาจจะไปตกค้างอยู่ที่อื่น ทำให้มาดื่มเหล้าที่เซ่นครั้งแรกไม่ทัน พิธีหึ่งเหล้าครั้งนี้ จึงเป็นการเชิญผีเรือนเดียวกันที่ตกค้างให้มาดื่มเหล้า เป็นการเซ่นเหล้าผีเรือน เป็นครั้งที่ 2 เมื่อจางเรียกชื่อผีเรือนทั้งหมด ให้มากินเหล้าเสร็จแล้ว จะเชิญผีเรือนทั้งหมดให้กลับไปอยู่ร่วมกับญาติผีเรือนเดียวกัน (สมัย จรรยางาม, สัมภาษณ์, 2 มีนาคม 2555) ซึ่งหลังจากนี้ ต้องทิ้งช่วงเวลาไว้ประมาณ 1 ชั่วโมง เพื่อให้ผีเรือนได้มีเวลาพบปะพูดคุยกัน ก่อนจะเริ่มดำเนินพิธีเสนปางแปงต่อไป

5.6.1.7 ความเชื่อในพิธีเสนปางแปง

เริ่มเวลาประมาณ 11.00 นาฬิกา ความเชื่อในพิธีเสนปางแปง เป็นการเซ่นหมูให้ผีเรือน ด้วยการกล่าวคำเชิญผีที่มีชื่ออยู่ในปีผีเรือน ให้มารับเครื่องเซ่นตามลำดับที่ละชื่อ

โดยจางยกห่อห่อลงจากปานเฟือน นำมาวางไว้ข้างหน้า กล่าวคำเชิญผีเรือน ที่ละชื่อตามรายชื่อ
ในปีผีเรือน ให้มารับเครื่องเซ่น พร้อมกับที่จางยกห่อห่อไปข้างหน้า เมื่อเซ่นเสร็จจึงยกห่อห่อ
กลับมาวางไว้ใกล้ตัวตั้งเดิม ทำเช่นเดียวกันจนหมดรายชื่อในปีผีเรือน จากนั้นต่อไปจะเป็น
พิธีกับหล่ำ

5.6.1.8 ความเชื่อในพิธีกับหล่ำและหิงหมู่

เป็นความเชื่อที่เกี่ยวกับการเชิญผีที่อยู่ในสามสิบหล่ำให้มารับเครื่องเซ่นที่อยู่ใน
ห่อห่อ เรียกว่าพิธีกับหล่ำ คือ การเซ่นหมูให้ผีที่อยู่ใน สามสิบหล่ำ ซึ่งเป็นการเซ่นหมูให้กับผีที่ตาย
ไม่ดี ทำพิธีเช่นเดียวกับพิธีกับหล่ำเช่นเหล่า โดยจางจะกล่าวคำเชิญและเซ่นหมูและเครื่องเซ่นที่อยู่
ในห่อห่อ ให้แก่ผีที่อยู่ในสามสิบหล่ำ พร้อมกับยื่นห่อห่อไปข้างหน้า แล้วยกกลับมาวางไว้ใกล้
ตัวตั้งเดิม เมื่อเซ่นเสร็จ (แ อ เจ้อจาน, สัมภาษณ์, 1 มีนาคม 2555) จากนั้นเป็นพิธีหิงหมู่ ซึ่งเป็น
การเซ่นด้วยหมูครั้งที่ 2 ทำเพื่อจุดประสงค์เดียวกับหิงเหล่า แต่ในการเซ่นครั้งนี้ จะเป็นการเชิญผี
เรือนที่มารับเครื่องเซ่นในครั้งแรกไม่ทัน ให้มารับเครื่องเซ่นเป็นครั้งสุดท้าย หลังจากนั้นหมอลงจะ
หย่อนห่อห่อลงทางหน้าต่างของกั้วน โดยมีบรรดาญาติ ๆ ของเจ้าบ้าน ถือกระบุงมารอรับ และ
นำห่อห่อออกไปนอกบริเวณบ้าน จากนั้นแกะห่อห่อออก นำเครื่องเซ่นที่อยู่ข้างในมาแบ่งปันกัน
(บุญส่ง จำปีหอม, สัมภาษณ์, 10 มกราคม 2555) จากนั้นต่อไปจะเป็นพิธีชองเสน

5.6.1.9 ความเชื่อในพิธีชองเสน

เมื่อจางหิงห่อห่อแล้ว จะกลับมาตั้งที่ตั่งเช่นเดิม และเริ่มทำพิธีชองเสน
คำว่า ชอง หมายถึง การประกาศชี้แจ้ง ชองเสน หมายถึง การบอกผีเรือนว่า วันนี้ เจ้าเสื่อได้จัดพิธี
เสนเรือนขึ้น เพื่อเซ่นเหล่าและเซ่นหมูให้ผีเรือน ดังนั้นจึงขอให้ผีเรือนช่วยคุ้มครองเจ้าเสื่อ และ
ครอบครัวให้อยู่อย่างมีความสุข มีความเจริญ รุ่งเรือง ปราศจากโรคภัยไข้เจ็บด้วย (เรียน เงินเจือ,
สัมภาษณ์, 9 กรกฎาคม 2557) เสร็จแล้วจางจะทำพิธีแบ่งมดและแบ่งได้ ต่อไป

5.6.1.10 ความเชื่อในพิธีแบ่งมด และพิธีแบ่งได้

ความเชื่อในพิธีแบ่งมด จะมีทำเฉพาะบ้านที่มีหิงมดเท่านั้น โดยจางเข้าไปทำ
ที่กะล่อห้อง มีจุดประสงค์เพื่อเชิญผีมดผีมนต์ ให้มารับเครื่องเซ่น ประกอบด้วย ไก่ต้ม 2 ตัว ถ้วยใส่
ข้าวสาร ถ้วยใส่ข้าวสุก ชันน้ำ หมากพลู เหล้าขาว 1 ขวด และแก้วน้ำ ถ้าลูกหลานของเจ้าเสื่อคน
ใดยังไม่เคยทำพิธีเสนก็จะเข้าไปที่กะล่อห้องด้วย จากนั้นจางจะทำพิธีแบ่งมด โดยกล่าวคำเชิญผี
มดผีมนต์ มารับเครื่องเซ่น พร้อมกับรินเหล้าจากแก้วลงในถาดข้าง ๆ ตัวไก่ แล้วจึงรินน้ำตามลงไป
พร้อมทั้งบอกกล่าวขอให้ช่วยคุ้มครองสมาชิกในครอบครัวของเจ้าเสื่อ ให้มีความสุขยิ่งต่อไป

จากนั้น จางจะออกจากกะล่อห้องกลับมาที่กวาน เพื่อทำพิธีแปงได้ ต่อไป (ประพัฒน์ คำโพธิ์, สัมภาษณ์, 3 มีนาคม 2555)

ความเชื่อในพิธีแปงได้ มาจากความเชื่อเกี่ยวกับขวัญของเจ้าเสื้อที่สถิตอยู่ในได้ ซึ่งเป็นสัญลักษณ์แทนขวัญ คำว่า แปง แปลว่า การทำให้ดีขึ้น แปงได้ จึงหมายถึง การเช่นอาหารให้ผีขวัญของเจ้าเสื้อที่สถิตอยู่ในได้ ให้มารับเครื่องเช่นและช่วยดูแลคุ้มครองเจ้าเสื้อกับลูกหลานให้มีความสุข ให้อยู่เย็นเป็นสุขต่อไป (ไสว เพชรอรุณ, สัมภาษณ์, 7 พฤษภาคม 2555)

ขั้นตอนการแปงได้ เจ้าเสื้อต้องเตรียมเครื่องเช่นให้ ประกอบด้วย ไก่ช้อง 1 ตัว เหล้าขาว 1 ขวด ข้าวสาร 1 ถ้วย หมากพลู ทั้งหมดใส่ลงในปานผืนอง จางจะกล่าวคำเชิญผีขวัญให้มารับเครื่องเช่น และในช่วงนี้จะนำได้ของผู้ที่ยังไม่เคยทำพิธีมาร่วมทำพิธีด้วย เมื่อจบพิธีจางจะพุดอวยพรให้เจ้าเสื้อมีความสุขพดี ทำมาหากินเจริญรุ่งเรืองร่ำรวยยิ่งขึ้น จากนั้นบ่าวจาง (ผู้ช่วยจาง) พร้อมด้วยญาติ ๆ ของเจ้าเสื้อ จะช่วยกันยกปานผืนอง (กู่ปานผืนอง) ออกมาจากกวาน แล้วนำหัวหมู หาง คาง ลิ้น ขาทัง 4 ขา กระดูกซี่โครงและกระดูกสันหลังอย่างละ 4 ชิ้น ไปให้เจ้าภาพ ส่วนกระดูกสันหลัง กระดูกซี่โครงอย่างละ 3 ชิ้น ขนม ผลไม้ มอบให้จาง จากนั้นต่อไปจะเป็นพิธีฆ่าเหล่าฟายเฮือน

5.6.1.11 ความเชื่อในพิธีฆ่าเหล่าฟายเฮือน

เป็นการเชิญญาติผีเดียวกัน ให้มาร่วมดื่มเหล้าเพื่อความสามัคคี ในพิธีฆ่าเหล่าฟายเฮือน คำว่า ฆ่า แปลว่า ถือ ฟาย แปลว่า การประคองหรือพยุงให้อยู่ในสภาพปกติ ฆ่าเหล่าฟายเฮือน จึงหมายถึง การดื่มเหล้าเพื่อสร้างความเป็นปึกแผ่นให้แก่วงศ์ตระกูล (ประสิทธิ์ นิลนวล, สัมภาษณ์, 11 กุมภาพันธ์ 2555) เริ่มพิธีโดยเจ้าเสื้อและบรรดาญาติผีเดียวกันนั่งล้อมวง ถ้าเป็นสะไภ้ต้องสวมเสื้อฮี จากนั้นบ่าวจางจะรินเหล้าแจกให้ญาติทุกคนจนครบ จางจะกล่าวคำเชิญให้ดื่มเหล้า เมื่อจางกล่าวคำเชิญจบ ญาติทุกคนจะดื่มเหล้าพร้อมกัน โดยกระดกครั้งเดียวหมดแก้ว แล้วทุกคนส่งแก้วคืนให้บ่าวจาง บ่าวจางจะรินเหล้าใส่แก้วทุกใบ ส่งให้เจ้าเสื้อกับญาติ จนครบ 7 ครั้ง เรียกว่า แลงฟายเฮือน (ปัจจุบัน ทำเพียง 3 ครั้ง แต่สมมุติว่าครบ 7 ครั้ง เพื่อเป็นการประหยัด) การที่ญาติผีเดียวกัน มาดื่มเหล้าพร้อม ๆ กัน เป็นการดื่มเพื่อให้เกิดมิตรและเป็นการสังฆาผีเรือน เรียกว่า มาหยาดมาฟายกัน คำว่า หยาด แปลว่า ขอบคุณ ซึ่งขณะที่ญาติยกแก้วเหล้าดื่ม จางถือแก้วเหล้าจะเทเหล้าทิ้งทางรองกระดานจนหมดแก้ว เรียกว่า เหล้าส่งล่า เป็นการดื่มเหล้า เพื่อส่งผีเรือนกลับไปที่อยู่ตน เจ้าเสื้อและญาติจะก้มศีรษะพร้อมกันเพื่อส่งผีเรือน จากนั้นญาติจะออกจากกวาน เจ้าเสื้อยังอยู่กับจาง จางจะมอบเสื้อคืนให้พร้อมกล่าวคำอวยพรให้เจ้าเสื้อ

ประสบการณ์สุขความเจริญ (ประเสริฐ นิลนวล, สัมภาษณ์, 6 มิถุนายน 2557) เมื่อเสร็จขั้นตอนในพิธีข่าเหล่าฟายเรือนแล้ว ต่อไปจะเป็นพิธีฟายท่าน

5.6.1.12 ความเชื่อในพิธีฟายท่าน

จางจะนำหมากพลู ชันน้ำและเหล่าขาว ฟายท่าน ตามความเชื่อเรื่องการเคารพสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในหมู่บ้านและเพื่อเป็นการประกาศให้ผีญาติพี่น้องที่อยู่ไกลรับทราบว่ามีการทำเสนเรือนด้วย พิธีฟายท่าน คำว่า ท่าน หมายถึง สิ่งศักดิ์สิทธิ์ เป็นพิธีแสดงความเคารพสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่สถิตในหมู่บ้าน (สำรวย อยู่สูง, สัมภาษณ์, 6 มีนาคม 2555) โดยจางนั่งคุกเข่าหันหน้าไปทางทิศตะวันออกพร้อมท่องคาถา แล้วนำไปพลูจุ่มลงในแก้วที่ใส่เหล่าขาวไว้พอประมาณ และยกขึ้นมาสะบัดเหล่าขาวปะพรมลงบนจานพลู 3 ครั้ง

5.6.1.13 ความเชื่อในพิธีข่าวหว่า

คำว่า หว่า หมายถึง ญาติพี่น้อง ข่าวหว่า แปลว่า การบอกกล่าว การประกาศ ซึ่งเป็นการประกาศให้ญาติพี่น้องที่อยู่ห่างไกล ได้แก่ ญาติที่เมืองแกลง ญาติที่อยู่ต่างจังหวัดต่างอำเภอ ให้มารับเครื่องเช่น มาร่วมรับประทานอาหาร ในมือที่เรียกว่า กินงาย (การรับประทานอาหารเช้า) (ประสิทธิ์ นิลนวล, สัมภาษณ์, 11 กุมภาพันธ์ 2555) โดยเจ้าภาพจะยกสำรับอาหารเข้าไปในครัว เป็นอาหารที่เตรียมไว้เลี้ยงผี เช่น จับหมู แกงหน่อส้ม ข้าวสวย ข้าวเหนียวและอาหารอื่น ๆ จางจะตักอาหารทุกอย่างลงในจานข้าว แล้วกล่าวคำเชิญผีญาติพี่น้องที่อยู่ห่างไกลให้มากินงาย ซึ่งช่วงนี้จะเป็นเวลาประมาณ 12.30 นาฬิกา เมื่อเสร็จพิธีแล้ว ต่อไปเป็นพิธีหลางาย

5.6.1.14 ความเชื่อในพิธีหลางาย

พิธีหลางาย คำว่า หลา แปลว่า การหา การเตรียม งาย แปลว่า เข้า หลางาย จึงหมายถึง การยกอาหารเข้ามาให้ผู้ร่วมพิธีรับประทาน เนื่องจากไทยทรงดำดำบลหนองปรัง เชื่อว่า ผีผู้ทำวจะกินอาหารมื้อแรกในช่วงเวลาเที่ยงวัน และเชื่อกันว่าผีผู้ทำวจะไม่รับประทานอาหารเช้า โดยรับประทานอาหารมื้อแรกในมื้อกลางวัน ดังนั้นคำว่า กินงาย ในพิธีเสนเรือนผู้ทำวจึงหมายถึง การรับประทานอาหารกลางวัน (พา เพชรพราย, สัมภาษณ์ 17 กรกฎาคม 2557) ซึ่งจะเริ่มรับประทานอาหารกลางวันในเวลาประมาณ 13.00 นาฬิกา โดยเจ้าภาพยกสำรับอาหารมาต้อนรับผู้มาร่วมงาน ส่วนญาติผีเรือนเดียวกัน จะมาร่วมกินงายกับจางที่ครัว เมื่อรับประทานอาหารเสร็จแล้ว ญาติพี่น้องที่มาร่วมงานก็จะอวยพรแก่เจ้าภาพ ดังที่ บุญรวม จันทร์แดง (สัมภาษณ์, 6 มิถุนายน 2557) ได้บอกกล่าวคำที่ใช้อวยพรว่า เสนฟอนแล้วเฮ่าอยู่หัวอยู่จิ้น หัวตีนแปนตีนเสื่อ หมายความว่า ภายหลังจากให้อาหารผีเรือนแล้ว ขอให้ประสบความสำเร็จมีความสุขความเจริญ มีอายุมันขวัญยืนมีลูกหลานมาห้อมล้อมคอยดูแลอย่างดี จากนั้นผู้มาร่วมงานทยอยกันกลับ

ส่วนญาติสนิทบางคนจะอยู่ช่วยเก็บกวาดงานและล้างจาน แต่สำหรับเจ้าบ้านพิธียังไม่จบเพียงเท่านี้ ในวันรุ่งขึ้นเจ้าบ้านจะต้องทำพิธีแป๊ะห้วหมูอีก

5.6.1.15 ความเชื่อในพิธีแป๊ะห้วหมู

แป๊ะห้วหมู คำว่า แป๊ะ แปลว่า รื้อ ซ้ำแหละ แป๊ะห้วหมู จึงหมายถึง การซ้ำแหละห้วหมู ซึ่งจะกระทำในวันรุ่งขึ้น โดยเจ้าสื่อและญาติจะทำการซ้ำแหละห้วหมูต้ม ที่ใช้ในพิธีขาวหว่าไปเมื่อวานนั้น ไปนั่งอุ่นใหม่ แล้วนำมาใส่ถาด โดยมีใบตองรองอยู่ก้นถาด จากนั้นลุงตาจะนำห้วหมูเข้าไปในก๊วนและซ้ำแหละห้วหมูออกเป็นชิ้น ๆ เพื่อนำมากินร่วมกันในหมู่ญาติพี่น้องและคนรู้จักที่สนิทกันไม่กี่คน เมื่อรับประทานห้วหมูกันเสร็จแล้ว ให้นำกระดูกส่วนคางหมู เรียกว่า แป้นเอื้อง ไปล้างซูดให้สะอาด ตากแดดให้แห้ง แล้วนำมาเสียบไว้ที่ฝาเรือนในกะล่อห้อง สำหรับเป็นอนุสรณ์ให้ผีเรือนดู และใช้เป็นสัญลักษณ์แสดงว่า บ้านนั้นได้ผ่านการทำพิธีเสนเรือนมาแล้วกี่ครั้ง ตามจำนวนกระดูกคางหมูที่แขวนไว้ ซึ่งเป็นขั้นตอนสุดท้ายของการเสนเรือนผู้ทำ

5.6.2 ความเชื่อในพิธีเสนเรือนผู้น้อย

ความเชื่อในพิธีเสนเรือนผู้น้อย ผู้นำในการประกอบพิธีเสนต้องเป็นผู้น้อย เรียกว่า หมอเสน จะแต่งกายด้วยเสื้อไทและสวมทับด้วยเสื้อฮี นุ่งสังขีหรือกางเกงขายาว ถือวี และในขณะทำพิธี หมอเสนจะนั่งยอง ๆ ไม่นั่งบนตั่งเหมือนพิธีของผู้ทำ เพื่อเป็นการแสดงความอ่อนน้อมถ่อมตน ไม่ตีตนเสมอชนชั้นผู้ทำ (หอม มีสุข, สัมภาษณ์, 15 กุมภาพันธ์ 2555) และการฆ่าหมูของผู้น้อยจะเริ่มที่เวลา 02.00 นาฬิกา แต่จะต่างกันตรงที่การหามหมูขึ้นไปซ้ำแหละหมู เพราะจากนี้บรรดาเขยจะสวมเสื้อฮี นำตัวหมูมามาสดขาและช่วยกันหามหมูไปวางไว้ที่กะล่อห้อง ทำความเคารพออกกล่าวผีเรือน และเริ่มซ้ำแหละหมูในกะล่อห้อง เรียกว่า ขาวหอง โดยแบ่งหมูเป็น 3 ส่วน ดังนี้ หมูส่วนที่หนึ่ง มาใส่ในปานเผื่อน หมูส่วนที่สอง นำมาร้อยเป็นพวงแขวนห้อยไว้ที่ข้างฝาเรือนในกะล่อห้อง และส่วนที่สาม จะถูกนำไปไปเลี้ยงแขก ส่วนเครื่องในหมูจะนำมาร้อยเป็นพวงไว้ 2 พวง นำไปต้มให้สุก 1 พวง อีกพวงหนึ่งไม่ต้ม

กระทั่งเวลา 06.00 น.คนแต่งเสน (คนจัดของเข้าใส่ในปาน) จะเข้ามาแต่งปานต่าง ๆ ดังที่ ยง พยามยาม (สัมภาษณ์, 10 มีนาคม 2555) ได้อธิบายไว้ ดังนี้

ปานเผื่อน เจ้าบ้านจะทำการตักแต่งปานเผื่อนสำหรับใช้ในพิธีเสนเรือน นำใบตองจำนวน 4 ยอด หรือบางบ้านอาจจะวางไว้ 7 ยอดตามความเชื่อดั้งเดิม โดยนำใบตองมาวางรองก้นปานเผื่อนไว้ก่อน จากนั้นนำกระดูกสันหลัง 7 ซีก กระดูกซี่โครง 7 ซี่ ลิ้น หัวใจ ตับ ปอดและเนื้อหมูมาจัดวางในปานเผื่อน นำไส้หมูมาวางตรงกึ่งกลาง เรียกว่า ไส้ล้อมเผื่อน แล้วปิดด้วยใบตอง แล้ววางทับด้วย ผลไม้ เผือก มันกล้วย อ้อย ข้าวต้มมัด 7 มัด ขนมใบไม้ ขนมโก๋ ขนมจันอับ

ถั่วตัด ส่วนตรงกลางจะนำไปตองมาจับจับ ใส่จืดหน่อไม้ ปักตะเกียบ 7 คู่ ห่อข้าวเหนียวที่ห่อ ด้วย
 ใโปตอง 7 ห่อ ด้านบนใส่หมากพลู เหล้าขาว 1 ขวด ตรงริมปานเพื่อนวางข้าวเหนียวห่อใหญ่ 1 ห่อ
 เนื้อหมูปิ้ง ซามใส่ น้ำต้มหมู 1 ซาม ซามใส่ปอดหมูดิบ 1 ซาม ส่วนตรงกลางปานเพื่อนจะใส่ข้าวสุก
 ยำหมูและแกงหน่อส้ม จากนั้นนำยอดใโปตอง 1 ยอด มาวางตรงกลางปานเพื่อน นำเครื่องในหมูสุก
 ที่ต้มแล้ว 1 พวง มาวางลงบนใโปตองนั้น

ปานหมอ สำหรับใส่ของให้หมอเสน ได้แก่ ชั้นใส่หมากพลู 1 ชั้น ชั้นน้ำ 1 ชั้น
 เหล้าขาว 1 ขวด เลื่อฮีของเจ้าเลื่อ 1 ตัว

ปานข้าววายหมอ สำหรับใส่ข้าวให้หมอเสน อาทิ ข้าวเหนียวหนึ่ง ข้าวสุก ไก่ต้ม
 เหล้าขาว 1 ขวดและแกงหน่อไม้ สำหรับให้หมอเสนเช่นให้ครูของหมอเสน

ปานซ็อง (เป็นกระบะสี่เหลี่ยมทำจากไม้ภายในปานซ็องจัดวางแกงไก่ใส่หน่อ
 ส้ม โดยตักไก่จากหม้อแกงวางไว้เป็นส่วน ๆ ประกอบด้วย หัวไก่ ปีกไก่ โคนขาไก่ และยาไก่ 1 ซาม
 ข้าวสวย 1 ซาม เหล้า 1 ขวด ชั้นน้ำ และข้าวเหนียวที่ใส่ไว้ในกะแอบ 1 อัน

5.6.2.1 ความเชื่อในการยกปานเพื่อน พิธีมอบปานซ็อง และกึ่งนายนหมอ

ตอนเข้าหมอเสนและผู้ช่วยหมอเสนอีก 1 คน มาถึงบ้านเสน ญาติผีเดียวกัน
 จะนำปี่ผีเรือนมอบให้หมอเสน แล้วจึงนำอาหารมารับรอง คือ เลือดดำและขนมต่าง ๆ เจ้าเสนจะ
 ให้เหล้าขาว 1 ขวด แก่หมอเสน เมื่อจะทำพิธี หมอเสนจะสวมเลื่อฮี ถือวี (พัด) เริ่มพิธีที่กะล่อห้อง
 แล้วจากนั้นบรรดาญาติพี่น้องผีเรือนเดียวกันกับเจ้าเสน จะมาร่วมกันช่วยยกปานเพื่อน ทั้งหมด
 3 ครั้ง 3 ระดับ แบบเดียวกับผู้ทำ เมื่อยกครบแล้วให้นำปานเพื่อนไปมอบให้หมอเสน จากนั้น
 จะเป็นพิธีมอปานซ็อง

ความเชื่อในพิธีมอบปานซ็อง ผู้รู้จะเข้ามามอปานซ็องพร้อมกับกล่าว
 คำซ็อง เพื่อเชิญหมอเสนมาประกอบพิธี ภายในปานซ็องจะประกอบด้วยแกงหน่อส้มใส่ไก่
 เรียกว่า ซ็องด้วยอุ้งไก่หนา ขาไก่ซ็อง เมื่อหมอเสนรับปานซ็องแล้วจึงกล่าวคาบูนุชาครูและทำการ
 เสี่ยงทายเท้าไก่ เพื่อทำนายให้แก่เจ้าเลื่อและตัวหมอเสนเอง วิธีทำนาย หมอเสนจะดูนิ้วเท้าไก่ ถ้า
 นิ้วไก่เหยียดตรงรวมกัน หรือเรียงกันเป็นระเบียบ ทำนายว่า เป็นลักษณะที่ดี มีความสุขสบาย การ
 ทำงานประสบความสำเร็จ ถ้านิ้วไก่งอผิดรูปร่าง ไม่เป็นระเบียบหรือมีบางนิ้วมาแทรกอยู่ระหว่าง
 นิ้วอื่น ทำนายว่าเป็นลักษณะที่ไม่ดี จะมีเรื่องร้ายเกิดขึ้นแก่คนในครอบครัว อาจเจ็บป่วยหรือมีการ
 ตายเกิดขึ้น หมอเสนต้องทำการขออนุญาตผีเรือน ขอให้ผีเรือนคุ้มครอง ช่วยเหลือให้เหตุร้ายกลายเป็นดี (สนธิ อุปมา, สัมภาษณ์, 11, มกราคม 2555) การเสี่ยงทายเท้าไก่นี้ชาวไทยทรงดำเชื่อกัน
 มาก เพราะคำทำนายส่วนใหญ่มักเป็นจริง

จากนั้น เจ้าเสื่อจะเชิญหมอเสนกินงายหมอ คำว่า กินงายหมอ หมายถึง การให้หมอเสนรับประทานอาหารเช้า ร่วมกับญาติพี่น้องเดียวกันในห้องผีเรือน บริเวณกะล่อห้อง โดยเจ้าภาพจะยกสำรับกับข้าวมาเพิ่มเติมอาหารที่มีอยู่แล้วในพานซ็อง ขณะเดียวกันเจ้าภาพช่วยกันยกสำรับอาหารมาเลี้ยงญาติพี่น้องและผู้มาร่วมงาน เมื่อรับประทานอาหารเช้าแล้ว ขั้นตอนต่อไปหมอเสนจะเริ่มทำพิธีไต่เวนเจ็บเวนฮ้าย

5.6.2.2 ความเชื่อในพิธีไต่เวนเจ็บเวนฮ้าย และพิธีไถ่น้ำลูกปลุกไล่ผี

ไต่เวนเจ็บเวนฮ้าย เป็นการบอกกล่าวแก่ผีเรือนให้ทราบถึงสาเหตุที่เจ้าเสนทำพิธีเสนเรือน เช่น สมาชิกในครอบครัวเจ็บป่วยมาก จึงไปเยื้อง หากหมอเยื้องทำนายได้ว่า ผีเรือนต้องการให้ทำพิธีเสนเรือน ลูกหลานจึงได้ทำพิธีเสนเรือน จากนั้นหมอเสนจะทำพิธีไถ่น้ำลูกปลุกไล่ผี ตามความเชื่อเดียวกับพิธีของผู้ทำว (ไล้ะ อุ่นเป็นนิจย๋, สัมภาษณ์, 28 กุมภาพันธ์ 2555) จากนั้นต่อไปจะเป็นพิธีเสนปางแปง

5.6.2.3 ความเชื่อในพิธีเสนปางแปง และพิธีกับล่ำ

เป็นการเรียกเชิญ พ่อ แม่ ปู่ ย่า บรรพบุรุษ มากินอาหาร หมูมัน สันหมูใหญ่ (หมูเนื้อสันชิ้นใหญ่) โดยหมอเสนจะอ่านชื่อในปีผีเรือน เรียกชื่อให้มากินทีละชื่อ พร้อมกับที่ใช้ถู่ (ตะเกียบ) คีบอาหารในพานเผื่อน มาใส่ที่ช่องส่งอาหารให้ผีเรือนที่ข้างฝาบ้าน จนครบรายชื่อในปีผีเรือน เป็นอันเสร็จพิธีในขั้นตอนนี้ (บุญส่ง จำปีหอม, สัมภาษณ์, 10 มกราคม 2555) จากนั้นต่อไป หมอเสนจะเริ่มพิธีกับล่ำ

พิธีกับล่ำ เป็นพิธีที่จัดขึ้นตามความเชื่อในรูปแบบเดียวกับพิธีของผู้ทำว โดยหมอเสนกล่าวคำเชิญ พร้อมกับใช้ถู่ (ตะเกียบ) คีบเครื่องเช่นอาหารและเหล้าลงไปที่ช่องที่เจาะไว้ที่ฝาห้องผีเรือน เพื่อเสนให้กับผีบรรพบุรุษที่ตายไม่ดี (สามสิบหล่ำ) มารับเครื่องเช่น โดยเรียกรวมให้มารับครั้งเดียวพร้อมกันทั้งหมด ด้วยการคีบอาหารส่งไปที่ช่อง โดยไม่มีใบตองรองไว้เป็นรางวัลสำหรับส่งอาหารแล้ว เพราะในพิธีเสนเรือน ใบตองจะเป็นสัญลักษณ์ของการให้เกียรติอย่างหนึ่ง ดังมีการให้เกียรติเฉพาะผีดีที่ถูกเชิญมาที่ละชื่อ ตามรายชื่อที่มีอยู่ในปีผีเรือน โดยเรียกรวม ๆ กัน และเสนให้กินรวมกันในครั้งเดียว (สนิท อูปมา, สัมภาษณ์, 11 มกราคม 2555)

5.6.2.4 ความเชื่อในพิธีเสนกำกัก พิธีเซ่นสองต๊ับ และพิธีหิงหมู

ความเชื่อในพิธีเสนกำกัก คือ การที่หมอเสนกล่าวววยพรให้ญาติพี่น้องที่นับถือผีเรือนเดียวกันและยังมีชีวิตอยู่ทุก ๆ คน ให้กินดีอยู่ดีมีความสุข ถ้าบ้านใดมีสะใภ้ใหม่ หมอเสนจะแนะนำให้ผีเรือนรู้จัก เพื่อเป็นการต้อนรับสะใภ้ เป็นการเซ่นหมูและอาหารให้ผีเรือนครั้งที่ 2 โดยหมอเสน จะเรียกชื่อผีเรือน ที่อยู่ในปีผีเรือนให้มารับเครื่องเช่นที่ละชื่อ พร้อมกับใช้ถู่ (ตะเกียบ)

คืบหมูและอาหาร มาวางผ่านใบตองที่วางเสียบไว้ในช่องที่เจาะไว้ที่ข้างฝา เช่นให้ผีเรือนได้กินที่ละช้อน ตามรายชื่อในปีผีเรือนจนครบทุกช้อน (ชาลิต อารยุดิธรรม, สัมภาษณ์, 3 เมษายน 2556)

จากนั้นต่อไป หมอเสนจะทำพิธีเช่นสองดื่บ

พิธีเช่นสองดื่บ เป็นการเช่นหมูและอาหารครั้งที่ 3 ด้วยการส่งอาหารชนิดเดิมให้ เพราะเชื่อว่า ของเก่าผีเรือนกินพ่องไป (เทศ พิมพ์งาม, สัมภาษณ์, 3 มีนาคม 2555) โดยมีการเรียกชื่อในปีผีเรือนที่ละช้อน โดยใช้ถ้วยอาหารในพานที่เดิมใหม่ทิ้งไปที่ช่องส่งอาหารให้ผีเรือนที่ข้างฝาบ้าน จนครบทุกรายช้อน ต่อจากนั้นหมอเสนจะทำพิธีหิ้งหมู ตามความเชื่อเดียวกับพิธีของผู้ทำว (บุญรวม จันทร์แดง, สัมภาษณ์, 6 มิถุนายน 2557) เสร็จแล้วต่อไป จะเป็นพิธีเสนเหล่าหลวง

5.6.2.5 ความเชื่อในพิธีเสนเหล่าหลวง และพิธีหิ้งเหล่า

เสนเหล่าหลวง เป็นการเช่นเหล่าครั้งที่ 1 ตามความเชื่อเดียวกับพิธีของผู้ทำว แต่ของผู้น้อยทำหลังจากที่ได้เสนอาหารให้กับผีเรือนแล้ว จากนั้นหมอเสนจะเชิญผีที่อยู่ในสามสิบเหล่าให้มาดื่บเหล่า ที่เจ้าเสื่อนำมาเช่น โดยหมอเสนจะรินเหล้าใส่แก้ว เมื่อเช่นเสร็จแล้วจึงเทเหล้าในแก้วทิ้งช่องเดิม จากนั้นหมอเสนจึงทำพิธีหิ้งเหล่า

ความเชื่อในพิธีหิ้งเหล่า เป็นการเรียกผีเรือนที่ตกค้างอยู่ตามที่ต่าง ๆ และผีทั่วไปให้มาดื่บเหล่าที่เจ้าเสื่อจัดให้ พร้อมทั้งช่วยคุ้มครองให้เจ้าเสื่อ และครอบครัวอยู่เย็นเป็นสุข (ประสิทธิ์ นิลนวล, สัมภาษณ์, 11 กุมภาพันธ์ 2555)

5.6.2.6 ความเชื่อในพิธีช่องเสน และพิธีแก้มแฮ

พิธีช่องเสน กระทำโดยหมอเสนทำการบอกกล่าวผีเรือนว่า เจ้าเสื่อได้ทำพิธีเสนเรือนขอให้ ผีเรือนช่วยดูแลปกป้องเจ้าเสื่อพร้อมครอบครัว ให้ปราศจากโรคภัยไข้เจ็บและมีความสุขความเจริญยิ่ง ๆ ขึ้นไป ส่วนความเชื่อในพิธีแก้มแฮเป็นการเชิญผี 2 ตน คือ บาอาน (นายอาน) กับ บาเอน (นายเอน) ให้มารับเครื่องเช่นตามความเชื่อดั้งเดิม ทั้งนี้ขณะที่หมอเสนทำพิธีอยู่นั้น ผู้รู้และผู้ช่วยหมอเสนจะแยกไปทำพิธีจี่ไฟให้ข้าวและพิธีข้าวหว่า (ประเสริฐ นิลนวล, สัมภาษณ์, 6 มิถุนายน 2557)

5.6.2.7 ความเชื่อในพิธีจี่ไฟให้ข้าว

พิธีจี่ไฟให้ข้าว เป็นความเชื่อในการเชิญแม่เตาไฟ แม่ประตู และแม่บันไดมารับเครื่องเช่นเป็นการระลึกถึงพระคุณ และแสดงความเคารพ และระลึกถึงพระคุณของแม่เตาไฟ แม่ประตูและแม่บันได พิธีจี่ไฟให้ข้าว เริ่มต้นโดยผู้ที่สามารถกล่าวคำเชิญเป็นผู้ประกอบพิธีเครื่องเช่น ประกอบด้วย ข้าวเหนียว 1 ปั้น และผักจึบที่วางบนใบตอง ผู้รู้ซึ่งมักจะเป็นผู้หญิงจะนำใบตองซึ่งบรรจุข้าวเหนียว และผักจึบไปที่เตาไฟ นั่งยอง ๆ แล้วกล่าวคำเชิญแม่เตาไฟมารับ

เครื่องเช่นและขอให้ช่วยดูแลสมาชิกในครอบครัวให้อยู่เย็นเป็นสุข พร้อมปั้นข้าวเหนียวเป็นก้อนเล็ก ๆ จิ้มผักจืด แล้วนำก้อนข้าวเหนียวไปวางไว้ 2 มุมของเตาไฟ จากนั้นผู้รู้เดินไปที่ทางเข้าออกของกะล่อห้อง นั่งยอง ๆ กล่าวคำเชิญแม่ประตุมารับเครื่องเช่น แล้วขอให้ช่วยดูแลสมาชิกในครอบครัวให้อยู่เย็นเป็นสุข พร้อมกับที่ผู้รู้ปั้นข้าวเหนียวเป็นก้อนเล็ก ๆ จิ้มผักจืดแล้วนำก้อนข้าวเหนียวไปวางไว้ 2 มุมของทางเข้าออกกะล่อห้อง แล้วเดินไปที่บันไดทำเช่นเดียวกัน คือ นั่งยอง ๆ กล่าวคำเชิญแม่บันไดมารับเครื่องเช่น และขอให้ช่วยดูแลสมาชิกในครอบครัวให้อยู่เย็นเป็นสุข เมื่อเดินขึ้นลงบันไดให้สะดวก อย่าพลัดตกบันไดทำให้เกิดอันตราย พร้อมกับปั้นข้าวเหนียวเป็นก้อนเล็ก ๆ จิ้มผักจืด แล้วนำก้อนข้าวเหนียวไปวางไว้ 2 มุมหัวบันได (โละ ชุ่นเป็นนิจย, สัมภาษณ์, 28 กุมภาพันธ์ 2555) เมื่อเสร็จพิธีไฟให้ข้าว ผู้ช่วยหมอเสน จะเป็นผู้ทำพิธีข้าวหว่าต่อไป

5.6.2.8 ความเชื่อในพิธีข้าวหว่า

ข้าวหว่า เป็นพิธีที่ต้องทำหลังจากที่ได้ทำพิธีไฟให้ข้าวเสร็จแล้ว ซึ่งกระทำขึ้นตามความเชื่อเดียวกับพิธีข้าวหว่าของผู้ท้าว โดยผู้ช่วยหมอเสนจะเป็นผู้จัดพานที่มีลักษณะเป็นกระบะไม้สี่เหลี่ยม นำหัวหมู ขื่อเท้าหน้า ขาหลัง ทั้ง 4 ข้าง หางหมู ทุกอย่างต้มแล้ววางในพานไม้รูปสี่เหลี่ยม นำขาหมู 4 ข้างวาง 4 มุม ของพานเรียงขาหน้าและขาหลัง นำหัวหมูวางตรงกลางระหว่างขาหน้าทั้ง 2 ข้าง หางหมูวางตรงระหว่างขาหลังทั้ง 2 ข้าง นำถ้วยน้ำต้มหมูมาวางระหว่างขาหน้าและขาหลังด้านขวา ถ้วยหมากพลูวางระหว่างขาหน้า และขาหลังด้านซ้าย แล้วยกไปบริเวณกลางบ้านเพื่อทำพิธี นำจานข้าวเหนียวมาวางข้าง ๆ ปานข้าวหว่าทั้ง 2 ด้าน วางจานใส่หมากพลู ชันน้ำ และชวดเหล้าขาว 1 ชวด เมื่อเตรียมพานข้าวหว่าเสร็จ ผู้ช่วยหมอเสนจึงทำพิธีโดยเชิญผีบรรพบุรุษที่อยู่ห่างไกลมารับเครื่องเช่น พร้อมกับคีบผักจืดไปวางในพาน ข้างถ้วยน้ำต้มหมูและถ้วยหมากพลู แล้วจึงรินเหล้าใส่แก้ว เป็นอันเสร็จ (เรียบ เงินเจือ, สัมภาษณ์, 9 กรกฎาคม 2557) จึงทำพิธีหลาแลงกลางเรือน

5.6.2.9 ความเชื่อในพิธีหลาแลงกลางเรือน และพิธีเช่นเหล้าล้างแกง

พิธีหลาแลงกลางเรือน หมายถึง พิธีเลี้ยงอาหารกลางวัน ให้กับหมอเสน ผู้ช่วยหมอเสน และผู้ร่วมงาน โดยเจ้าภาพจะจัดอาหารไปวางไว้ที่กะล่อห้อง เพื่อให้หมอเสน ผู้ช่วยหมอเสน และบรรดาญาติผีเรือนเดียวกัน ได้ร่วมกันรับประทานกลางวัน ส่วนผู้ที่มาร่วมงานจะนั่งรับประทานด้านนอกกะล่อห้อง

ความเชื่อในพิธีเช่นเหล้าล้างแกง เป็นการเช่นเหล้าครั้งที่สอง หมายถึง การเช่นเหล้าให้ผีเรือนเดิม เพื่อล้างความน่าเกลียดหลังจากที่ได้รับประทานอาหารกลางวันเสร็จแล้ว การเช่นเหล้าทำเช่นเดียวกับการเช่นเหล้าหลวง คือ หมอเสนกล่าวเชิญผีเรือนที่ละตนมารับเหล้า เมื่อ

เช่น เหล้า ให้ผีเรือนดื่มเสร็จแล้วจึงนำเหล้าเทลงที่ช่องในห้องผีเรือน โดยผู้ช่วยหมอเสน เป็นผู้รินเหล้าไปเรื่อย ๆ จนครบรายชื่อในปีผีเรือน (ไสว เพชรรุณ, สัมภาษณ์, 7 พฤษภาคม 2555) จากนั้น จึงเชิญผีเรือนในสามสิบหล้า ให้มาดื่มเหล้า เช่นเสร็จแล้วจึงนำเหล้าเทลงที่ช่องเดิม แล้วทำพิธีเช่นเหล้ากุ่มต่อไป

5.6.2.10 ความเชื่อในพิธีเช่นเหล้ากุ่ม พิธีกุ่มปานเพื่อน และฆ่าเหล่าฟายเฮือน เป็นการเช่นเหล้าก่อนที่จะเก็บเครื่องเช่นในปานเพื่อน เรียกว่าการกุ่มปานเพื่อน ซึ่ง ในการเช่นเหล้ากุ่ม หมอเสนจะเช่นเหล้าให้ผีเรือนเป็นครั้งที่ 3 (ครั้งสุดท้าย) ตามรายชื่อในปีผีเรือนทีละชื่อจนครบทุกคน แล้วจึงทำพิธีกับหล้า คือ เช่นเหล้าผีที่อยู่ในสามสิบหล้า เมื่อเสร็จเรียบร้อยแล้ว ผู้ช่วยหมอเสนและผู้รู้จะมาช่วยกันเก็บเครื่องเช่นในปานเพื่อน (กุ่มปานเพื่อน)

พิธีกุ่มปานเพื่อน โดยผู้ช่วยหมอเสนและผู้รู้จะช่วยกันเก็บเครื่องเช่นในปานเพื่อน โดยเก็บทีละชั้น มาใส่กระบุงให้หมอเสน และแบ่งบางส่วนให้เจ้าเสื่อ ได้นำไปแจกจ่ายให้กับญาติพี่น้องและผู้มาร่วมงาน ส่วนเนื้อหมูสดที่บ้านจะแบ่งให้หมอเสน เสร็จแล้วจึงทำพิธีฆ่าเหล่าฟายเฮือน

ความเชื่อในพิธีฆ่าเหล่าฟายเฮือน มีความเชื่อเดียวกับการฆ่าเหล่าฟายเฮือนของผู้ท้าว (ประเสริฐ นิลนวล, 6 มิถุนายน 2557) เมื่อเสร็จขั้นตอนนี้แล้ว ต่อไปหมอเสนจะทำพิธีแปงมดและแปงได้

5.6.2.11 ความเชื่อในพิธีแปงมด พิธีแปงได้และพิธีฟายท่าน หมอเสนจะทำพิธีแปงมด ให้สำหรับบ้านที่มีหิ้งมดเท่านั้น โดยหมอเสนจะกล่าวเชิญให้ดื่ม เรียกว่า เมยให้กิน คำว่า เมย แปลว่า เชิญ โดยเชิญดื่ม 3 ครั้ง จากนั้นหมอเสนจะทำการแปงได้ต่อไป (บ้านที่ไม่มีหิ้งมด ให้ทำพิธีแปงได้ได้ทันที)

พิธีแปงได้ เป็นขั้นตอนสุดท้ายของพิธีกรรมที่ทำในกะล่อห้อง เป็นการเช่นผีขวัญของเจ้าเสื่อที่สถิตอยู่ที่ได้ เพื่อให้ผีขวัญช่วยดูแลปกป้องรักษาเจ้าเสื่อ ให้อยู่เย็นเป็นสุข คำกล่าวของหมอเสนในพิธีแปงได้ มีดังนี้

เฮ่าอยู่ในหัวขน นอนในหัวซื่อ ได้อยู่ที่ทุ่งนา เฮ่ามาปกป้องรักษาเจ้าของเวือน

จากนั้นหมอเสนจะเชิญเจ้าเสื่อมารับเสื่อฮีคืนกลับไป พร้อมกับพูดอวยพรให้ผู้เสนมีความสุขดี ไม่เจ็บไข้ได้ป่วย อยู่ดีมีสุข ทำมาหากินเจริญรุ่งเรืองร่ำรวยยิ่งขึ้น หลังจากเสร็จพิธีกรรมในกะล่อห้องแล้วหมอเสนจะออกจากกะล่อห้อง มาทำพิธีฟายท่าน

พิธีฟายท่าน เป็นพิธีที่มีความเชื่อเดียวกับพิธีของผู้ทำว (สำรวจ อยู่สูง, สัมภาษณ์, 6 มีนาคม 2555) เป็นอันเสร็จพิธีเส่นเรือนของวันนี้ จากนั้นเจ้าภาพจะไปส่งหมอเส่น กลับบ้าน และผู้มาร่วมงานจะแยกย้ายกันกลับบ้านไป

5.6.2.12 ความเชื่อในพิธีแป๊ะหัวหมู

กระทำในช่วงเช้าของวันรุ่งขึ้น ตามความเชื่อเดียวกับพิธีแป๊ะหัวหมูของผู้ทำว เป็นอันเสร็จพิธีเส่นเรือนของผู้น้อย

สรุป ความเชื่อในพิธีกรรม ในรอบวัฏจักรชีวิตของไทยทรงดำทุกครอบครัว มีการปฏิบัติ ตามความเชื่อดั้งเดิม แม้ว่าการจัดงานจะมีขั้นตอนมากมาย การเตรียมงานที่ต้องใช้เวลา ใช้ งบประมาณมากเริ่มตั้งแต่การเลี้ยงหมู การเตรียมข้าวปลาอาหาร ข้าวของเครื่องใช้ การกำหนดวัน การไปหาหมอเส่น การบอกญาติผีเรือนเดียวกัน และเพื่อนบ้านให้มาร่วมงาน แต่ชาวไทยทรงดำ ทุกครอบครัวก็ยินดีที่จะปฏิบัติ เพื่อแสดงความกตัญญูต่อผีบรรพบุรุษ ทั้งที่มีชื่ออยู่ในบั้งผีเรือน และที่ไม่มีชื่ออยู่ในบั้งผีเรือน จากการสัมภาษณ์ไทยทรงดำตำบลหนองปรังที่มีอายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไป เกี่ยวกับประเพณีเส่นเรือน ทุกคนมีความเห็นไปในทางเดียวกันว่า การเส่นเรือนทำให้ครอบครัว มีความสุข ไม่เจ็บไข้ได้ป่วย อยู่ดีมีสุข ทำมาหากินเจริญรุ่งเรือง ผีเรือนไม่อดอยาก และจะปฏิบัติ ตามประเพณีสืบไป และสาเหตุของการจัดพิธีกรรมเส่นเรือน คือ

1. จัดตามธรรมเนียมความเชื่อที่ว่า ต้องการจะเส่นอาหาร เพื่อเป็นการแสดงความ กตัญญูตอบแทนให้กับให้กับผีเรือน

2. จัดทำเพราะผีเรือนอยากกินเครื่องเซ่น จึงมาทำให้ลูกหลานในบ้านเจ็บป่วย เมื่อ เยื้องจนทราบสาเหตุแล้ว จึงจัดพิธีเส่นเรือนให้

ปัจจุบันนิยมไปซื้อหมูและไก่ มาประกอบพิธีหรือหากต้องการความสะดวกยิ่งขึ้น ได้มี ร้านรับจัดอาหารในพิธีเส่นเรือน ซึ่งจะเป็นผู้เตรียมอาหารในงานพิธีทั้งหมด โดยที่เจ้าภาพเพียงแค่ จ่ายเงินเท่านั้น ทำให้ความเคร่งครัดได้ถูกผ่อนปรนไปบ้าง อีกทั้งจากสภาพเศรษฐกิจที่ เปลี่ยนแปลงไป จึงมีการผ่อนปรนไม่ทำการเส่นเรือนในปีนั้น ก็ต้องบอกกล่าวถึงความจำเป็นให้ผี เรือนได้ทราบ มิเช่นนั้นแล้วผีเรือนจะโกรธและไม่พอใจได้ ถ้าในปีใดที่ตรงกับวันเส่นเรือนแล้วเกิด คนในบ้านเสียชีวิต ในปีนั้นก็อย่าเส่นเรือน ก็ต้องบอกกล่าวให้ผีเรือนรับทราบด้วย นอกเหนือจากพิธีกรรมที่แสดงความกตัญญูต่อบรรพบุรุษแล้ว ยังแสดงถึงความสามัคคี ของไทยทรงดำตำบลหนองปรัง สังกัดได้จากผู้คนที่มาช่วยงานอย่างมาก และการนำของติดไม้ติด มือหรือการบริจาคเงินในการจัดพิธี แสดงให้เห็นถึงการช่วยเหลือ ความมีน้ำใจของไทยทรงดำ ตำบลหนองปรัง ที่ปฏิบัติกันมานาน แม้ว่าในพิธีกรรมจะมีการฆ่าหมู เลือดสีแดงถูกกละเลงอยู่บน

หัวบันไดเพื่อใช้ในการเช่นไหว้ แต่นั่นหมายถึงสิ่งที่สำคัญและขาดไม่ได้ของพิธีเสนเรือน ซึ่งเป็นพิธีกรรมที่แสดงถึงความกตัญญูต่อบรรพบุรุษ การเสียสละเงินทองที่จะต้องจัดเตรียมสิ่งของเครื่องเซ่น และอาหารสำหรับเลี้ยงแขก การช่วยเหลือกันเตรียมงาน ทำหมู ชำแหละหมู และทำอาหารเพื่อทำพิธีเสนเรือนก่อให้เกิดความสามัคคี ญาติพี่น้องได้พบปะพูดคุยกัน การเลี้ยงอาหารแสดงถึงการแบ่งปัน ทำให้ความสัมพันธ์ของการเป็นพวกเดียวกันแนบแน่นยิ่งขึ้น จากที่ผู้วิจัยได้ศึกษาเกี่ยวกับความเชื่อในพิธีเสนเรือน ได้เห็นความแตกต่างของการพิธีเสนเรือนทั้ง 2 ชนิด ดังตารางแสดงความแตกต่างของพิธีเสนเรือนผู้ทำากับพิธีเสนเรือนผู้น้อย ดังนี้

ตารางที่ 5 ความแตกต่างของพิธีเสนเรือนผู้ทำากับพิธีเสนเรือนผู้น้อย

ตารางความแตกต่างของพิธีเสนเรือนผู้ทำากับผู้น้อย		
รายละเอียดพิธีกรรม	ผู้ทำ	ผู้น้อย
ชื่อพิธีกรรม	หล่อเรือน	เสนเรือน
หมอบูชาในพิธีกรรม	จาง สวมเสื้อแพรแดง	หมอบูชา สวมเสื้อฮี
การนั่งของหมอบูชา	จาง นั่งบนตั่ง	หมอบูชา นั่งยอง ๆ บนพื้น
วันจัดพิธีกรรม	ตรงกับวันปาดตง	ไม่ตรงกับวันปาดตง
สถานที่ทำพิธีกรรม	ก่วาน	กะล่อห้อง
สัตว์ที่ใช้ในพิธีกรรม	ควายหรือหมู	หมู
ลักษณะเนื้อสัตว์ที่ใช้เสน	เนื้อควายดิบหรือเนื้อหมูต้มสุก	เนื้อหมูดิบ
การเตรียมอุปกรณ์ชำแหละหมู	ชำแหละหมูที่กลางลานบ้าน	ชำแหละหมูที่กะล่อห้อง
การแต่งปานผืน	มีห่อหล่อ	ไม่มีห่อหล่อ
เมื่อหมอบูชาถึงบ้านเสน	เจ้าของบ้านตักน้ำมาราดล้างเท้าของจาง	ไม่ต้องล้างเท้าให้หมอบูชา
ขั้นตอนถวายหมอบูชา (เชิญหมอบูชาให้รับประทานข้าวเช้าและเช่นอาหารเช้าให้ครูของหมอบูชา)	ไม่มี	มี
การรับประทานอาหารมื้อแรก	ตอนเที่ยง	ตอนเช้า

ตารางที่ 5 (ต่อ)

ตารางความแตกต่างของพิธีเสนเรือนผู้ทำากับผู้น้อย		
รายละเอียดพิธีกรรม	ผู้ทำ	ผู้น้อย
พิธีการเสน	เช่นด้วยการเมยเหล่าขาว ก่อน ข้าว	เช่นด้วยข้าว ก่อนเมยเหล่า ขาว
การส่งเครื่องเช่นให้ผีเรือน	ช่องกระดานที่พื้นเรือน	ช่องที่เจาะไว้ที่ฝาเรือน
ลักษณะการส่งเครื่องเช่น	ใช้ใบตองรองส่งอาหาร	ไม่ใช้ใบตองรอง
พิธีมอบปานซ้อง	ไม่มี	มี
ชั้นตอนแก้มแฮ	ไม่มี	มี

จากทั้งหมดที่กล่าวมาเกี่ยวกับความเชื่อและพิธีกรรมในรอบวัฏจักรชีวิตของไทยทรงดำ ต่าบลหนองปรุง เป็นสิ่งที่มีคุณค่า เป็นภูมิปัญญาที่คนในท้องถิ่นคิดขึ้นสืบต่อกันมา แสดงให้เห็นถึงความเจริญรุ่งเรือง ความสามัคคีและความเป็นเอกลักษณ์ ที่ก่อให้เกิดความภาคภูมิใจแก่คนในท้องถิ่น ความเชื่อและพิธีกรรมก่อให้เกิดการปฏิบัติร่วมกันของคนในครอบครัว ชุมชนและสังคม ทำให้คนภายนอกเข้าใจความคิด ความรู้สึก ตลอดจนสภาพความเป็นอยู่ของชุมชนได้ชัดเจนยิ่งขึ้น ความเชื่อและพิธีกรรมจึงทำหน้าที่เป็นเครื่องยึดโยงวิถีชีวิตให้มีความผสมผสานกลมกลืน ลงตัว การแสดงออกทางพิธีกรรมเป็นการตอกย้ำให้รู้จักอ่อนน้อมถ่อมตน อยู่ในกรอบของความดีงามเคารพกฎของชุมชนที่วางร่วมกันส่งผลให้ชุมชนมีความรัก ความสามัคคี กระทั่งดำรงอยู่ได้ท่ามกลางกระแสการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ในยุคสมัยที่มีความเจริญทางเทคโนโลยีที่ครอบคลุมอยู่ทั่วไปในทุกสังคม

บทที่ 6

วิเคราะห์ปัจจัยการดำรงอยู่และการเปลี่ยนแปลงความเชื่อ ในพิธีกรรมไทยทรงดำตำบลหนองปรุง

จากการศึกษาความเชื่อดั้งเดิมของไทยทรงดำตำบลหนองปรุง ในบทที่ 4 และความเชื่อในพิธีกรรมของไทยทรงดำตำบลหนองปรุง ในบทที่ 5 ทำให้ได้พบความคงอยู่ของความเชื่อดั้งเดิมของไทยทรงดำตำบลหนองปรุง และความเปลี่ยนแปลงความเชื่อของไทยทรงดำตำบลหนองปรุง อันมาจากปัจจัยหลายประการ ดังจะวิเคราะห์ให้เห็นในบทที่ 6 นี้ แบ่งเป็น 2 หัวข้อหลัก ดังนี้

1. ความคงอยู่ของความเชื่อในพิธีกรรมไทยทรงดำตำบลหนองปรุง
2. ความเปลี่ยนแปลงความเชื่อในพิธีกรรมไทยทรงดำตำบลหนองปรุง

การคงอยู่ของความเชื่อในพิธีกรรมไทยทรงดำตำบลหนองปรุง

ความเชื่อในพิธีกรรมไทยทรงดำตำบลหนองปรุง ที่มีมาดั้งเดิมตั้งแต่ในอดีตนั้น ล้วนเกี่ยวข้องกับวิถีการดำเนินชีวิตที่แบ่งความเชื่อออกเป็นเรื่องต่าง ๆ ดังนี้

1. ความเชื่อที่คงอยู่ในพิธีกรรมไทยทรงดำตำบลหนองปรุง

ความเชื่อเกี่ยวกับผี ซึ่งแบ่งเป็นกลุ่มผีได้แก่ แถน ผีบ้าน ผีมดผีมนต์ ผีบรรพบุรุษ ผีได้ ผีประจำสถานที่ ผีนา ผีไร่ ผีประจำเมล็ดข้าว ผีลานนวดข้าว ผีประจำต้นไม้ และผีบันได ส่วนกลุ่มผีไม่ดี ได้แก่ ผีร้าย ผีแม่เกียด และผีเกียด อีกทั้งการการสืบผีของไทยทรงดำ โดยลูกชายของครอบครัวยังคงเป็นหลักสำคัญในการทำพิธีเชิญผีบรรพบุรุษของตน ให้ขึ้นมาสถิตที่กะล่อห้องและทำหน้าที่ดูแลผีบรรพบุรุษที่เชิญขึ้นมา ด้วยการนำอาหารมาเช่นไหว้ที่ในกะล่อห้องในวันเวนต์ เรียกว่าปาดตง ปาดตงข้าวใหม่ และพิธีเสนเรือน

ความเชื่อเกี่ยวกับผีขวัญ ยังคง ความเชื่อที่ว่า เมื่อบุคคลตายลง เขยกกจะต้องทำหน้าที่อ่านคำบอกทางให้ผีขวัญเดินทางกลับขึ้นไปในเมืองแถน ตามระดับขั้นฐานะของบุคคล (ผู้ทำและผู้ช่วย) ซึ่งผีขวัญของผู้ที่เสียชีวิตไปแล้วจะเคลื่อนออกจากร่างกาย เดินทางไปเฝ้าแถนในเมืองฟ้า ตามคำกล่าวบอกทางของเขยกก เมื่อผีขวัญได้เข้าเฝ้าแถนเรียบร้อยแล้ว ผีขวัญจะถูกแบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม ได้แก่ ขวัญหัว ขวัญกอกและขวัญปลาย ซึ่งแต่ละส่วนจะแยกออกไปอยู่ตามสถานที่ต่าง ๆ (ยนต์ ห่อมล้อม, สัมภาษณ์, 2 มีนาคม 2557) ส่วนขวัญของคนที่ยังมีชีวิตอยู่ ก็อาจจะหลงออกไปจากร่างกายได้ จึงยังคงมีพิธีแบ่งขวัญ พิธีเสนตัว พิธีศพ และพิธีเชิญผีขึ้นเรือน พิธีเสนกวัดกว่าย และพิธีเสนแก้เคราะห์เรือน

ความเชื่อเกี่ยวกับข้อปฏิบัติและข้อห้ามที่ยังคงอยู่ เป็นความเชื่อที่เกี่ยวกับ กำ คือการกระทำ โดยเฉพาะการกระทำตามข้อควรปฏิบัติ หากมีการละเลยไม่ปฏิบัติตามข้อที่ควรกระทำ จะกลายเป็นการกระทำที่เรียกว่า ผิดผี ซึ่งจะส่งผลให้เกิดสิ่งที่ไม่ดีในชีวิตหรือทรัพย์สินของตนและสมาชิกในครอบครัวด้วย แต่การผิดผีสามารถแก้ไขได้ หากสำนึกผิดและมาขอสมาคอผี ด้วยเครื่องเซ่นหรือสิ่งของตามแต่ที่ผีจะพึงใจ เรียกว่าการ เสียผี ซึ่งเป็นการแก้ไขสิ่งที่กระทำผิดลงไป ด้วยการเสียสิ่งของ ซึ่งจะนำมาเป็นเครื่องเซ่นให้กับผี เมื่อผีพึงพอใจและยกโทษให้ ก็จะมีบันดาลให้เรื่องร้าย กลายเป็นเรื่องดีและนำความสุขมาให้แก่ผู้นั้นต่อไป

กำ ที่ไทยทรงดำตำบลหนองปรังได้ยึดถืออยู่นั้น มีความเกี่ยวความเชื่อเรื่องผีเป็นหลัก โดยเฉพาะผีบรรพบุรุษจะมีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของไทยทรงดำมากที่สุด จึงยังคงมีข้อห้าม กำ ผิดผี และเสียผี ซึ่งความสัมพันธ์ของพ่อ แม่ และลูก ไม่ได้ยุติลงเพียงเมื่อพ่อแม่ตายลงแล้วเท่านั้น แต่ความสัมพันธ์อันยังคงมีอยู่ แต่อยู่กันคนละมิติ จึงได้มีธรรมเนียมข้อปฏิบัติในการเชิญผีพ่อแม่ให้ขึ้นมาอยู่บนเรือน ที่กะล่อห้อง มีการเซ่นไหว้ท่านตามธรรมเนียมหลัก ๆ ได้แก่ ปาดตงธรรมา ปาดตงข้าวใหม่ และพิธีเสนเรือน โดยทำให้เสมือนหนึ่งว่า ท่านยังอยู่ร่วมกับลูกหลานทุกคนในบ้าน และคอยคุ้มครองลูกหลานอยู่ แม้ลูกหลานจะมองไม่เห็นร่างของท่านแล้ว โดยนำอาหารที่ทำเสร็จใหม่ไปเลี้ยงผีบรรพบุรุษ ห้ามนำของเหลือกินไปเลี้ยงผี เพราะถือว่าไม่ให้ความเคารพต่อผี อีกทั้งข้อปฏิบัตินี้ยังมีนัยยะเพื่อสอนให้ผู้ปฏิบัติเป็นคนที่มีความคิดที่ดี มีเมตตา มีความเคารพผู้ใหญ่ และให้เกียรติผู้อื่น เมื่อจะให้ของใครควรตั้งใจให้และให้แต่ของดี ๆ ไม่ใช่ให้ของเหลือ หรือก่อนจะลงมือทำงานพิธีใด ๆ ก็ตาม ต้องบอกกล่าวผีบรรพบุรุษให้ทราบก่อนทุกครั้ง เนื่องจากขณะทำการบอกกล่าวผีบรรพบุรุษ ผู้บอกกล่าวจะต้องกระทำด้วยจิตใจสงบนิ่ง มั่นคง เฟ่งจิตเป็นหนึ่งเดียว เมื่อจิตมีความนิ่งแล้วจะทำให้สามารถกระทำการงานต่าง ๆ ได้อย่างมีสติ (ประพัฒน์ คำโพธิ์, สัมภาษณ์, 3 มีนาคม 2555)

ความเชื่อเกี่ยวกับมดมนต์ที่ยังคงอยู่ เป็นความเชื่อเกี่ยวกับเวทย์มนต์คาถาต่าง ๆ ที่ผู้นำในการประกอบพิธีกรรม เช่น พ่อมด แม่มด สะ หมอเอื้องจาง หมอเสน หมอขวัญ และเขย ยังคงใช้ในการประกอบพิธีกรรมตามความเชื่อต่อสิ่งที่เป็นนามธรรมของไทยทรงดำตำบลหนองปรัง โดยมีการใช้มนต์และการปฏิบัติที่แตกต่างกันตามระดับความยิ่งใหญ่ เช่น แถน มีอำนาจให้คุ้มหรือโทษต่อชีวิตความเป็นอยู่ของมนุษย์และความเป็นไปของโลกมนุษย์ ไทยทรงดำตำบลหนองปรัง จึงมีการจัดพิธีกรรมเกี่ยวกับแถนด้วยความอ่อนน้อมและยอมรับอำนาจเหล่านั้น ซึ่งเห็นได้จากการจัดพิธีเสนเต็ง ซึ่งในพิธีนี้จะมีการจัดที่รับรอง เพื่อเชิญแถนให้เป็นประธานในพิธีกรรมนั้น ๆ แต่สำหรับผีบางประเภทอาจต้องปฏิบัติในเชิงบังคับขู่เข็ญและตอบโต้ด้วยเวทมนตร์คาถา เพื่อให้สยบต่อ

อำนาจของเวทมนตร์และอำนาจของเครื่องราง เช่น ดาบ พัด ลูกหิน กำไลเงิน เขี้ยวเสือ เขี้ยวหมูป่า หรือชิ้นส่วนจากสัตว์ร้ายต่าง ๆ

ส่วนความเชื่อตามพิธีกรรม ที่ยังคงปฏิบัติอยู่ในรอบวัฏจักรชีวิตของไทยทรงดำตำบลหนองปรือในปัจจุบัน มีดังนี้

1. ความเชื่อในพิธีกรรมเกี่ยวกับการเกิด ยังคงมีอยู่เฉพาะความเชื่อในช่วงก่อนเกิด ซึ่งก็คือข้อปฏิบัติเกี่ยวกับหญิงในช่วงระยะตั้งครรภ์ ที่ยังคงมีความเชื่อเรื่องกลัวว่า เด็กจะเกิดมาแล้วตาย ซึ่งเป็นความเชื่อดั้งเดิมเกี่ยวกับเรื่อง เด็กผีเกิดผีกา และ ผีแม่เกิด จะมาทำร้ายแม่ และทารกในครรภ์ให้เสียชีวิต และมีความเชื่ออื่นที่เกี่ยวกับการเกิด อาทิ ความเชื่อเกี่ยวกับความฝัน ความเชื่อเกี่ยวกับอาหารของหญิงตั้งครรภ์ ความเชื่อเกี่ยวกับผีบรรพบุรุษ ความเชื่อเกี่ยวกับไซกลาง ความเชื่อเกี่ยวกับเครื่องรางของขลัง และความเชื่อในเรื่องข้อห้าม ซึ่งเป็นคำสอนเกี่ยวกับหญิงมีครรภ์ อาทิ ห้ามข้ามคราด เพราะเชื่อว่าข้ามแล้วจะมีครรภ์เกินกำหนด ดังที่บุญชู ทองเชื้อ (สัมภาษณ์, 15 กรกฎาคม 2555) ได้อธิบายว่า เป็นการเตือนให้หญิงมีครรภ์ ได้มีความระมัดระวังในการเดิน ป้องกันไม่ให้หญิงมีครรภ์พลั้งเผลอเดินสะดุดสิ่งเหล่านี้ ซึ่งเมื่อสะดุดหกล้มจะเป็นอันตรายได้ทั้งแม่และลูกในครรภ์

นอกจากนี้ ยังมีความเชื่อเรื่องการทำได้ หลังจากที่เด็กได้คลอดออกมาแล้วไม่นานนัก เนื่องจากความเชื่อดั้งเดิมในเรื่องผีขวัญในร่างกายคนเรา อีกเมื่อเด็กโตขึ้นก็ต้องมีพิธีเสวนเรือน ซึ่งในพิธีนั้นจะมีขั้นตอนแบ่งได้ คือ การเช่นอาหารให้ผีขวัญที่อยู่ในได้และให้ช่วยคุ้มครองดูแลเจ้าของได้ให้มีความสุขสืบไปด้วย

ความเชื่อเกี่ยวกับการสูขวัญเด็กอ่อน เกือบทุกคนรอบครัวยังคงมีการทำพิธีกรรมตามความเชื่อดั้งเดิมเรื่องขวัญ ที่ว่าในร่างกายคนเรามีผีขวัญ เมื่อมีเด็กเกิดใหม่ จะต้องทำพิธีรับขวัญ อันเป็นการสูขวัญให้กับเด็ก เพื่อเป็นการรับขวัญที่เข้ามาสู่ตัวเด็กน้อยเกิดใหม่ โดยนิยมกระทำเมื่อเด็กมีอายุประมาณ 2 - 3 เดือน เชื่อว่าเมื่อได้ทำพิธีนี้แล้วจะทำให้ไม่มี ผีแม่เกิด มารบกวนเด็กอีก เด็กก็จะได้พักผ่อนอย่างเพียงพอ และเจริญเติบโตอย่างมีสุขภาพที่ดีแข็งแรงต่อไป

ความเชื่อในเรื่องการโกนผมไฟ ยังคงมีอยู่ เพราะความเชื่อดั้งเดิมที่ว่า จะเป็นการโกนเสนียดจัญไรที่ติดมากับตัวเด็กออกทิ้งไปแล้ว ความเชื่อนี้ยังมีเรื่องของสุขภาพและอนามัยเข้ามาเกี่ยวข้องด้วย เพราะเมื่อเด็กโกนผมไฟออกทิ้งไปแล้ว จะช่วยให้การทำมาความสะอาดศีรษะของทารก มีความง่ายขึ้น (สวิง จำปาจิต, สัมภาษณ์, 6 มิถุนายน 2555)

2. ความเชื่อในช่วงวัยเด็ก ชีวิตในวัยเด็กของไทยทรงดำตำบลหนองปรือ ยังคงถูกอบรมเลี้ยงดู โดยพ่อแม่ และมีปู่ย่าหรือตายาย ช่วยกันเลี้ยงดูให้เติบโตอย่างมีคุณภาพ ด้วยความ

รักอย่างเท่าเทียมกันทั้งเด็กผู้หญิงและเด็กผู้ชาย และยังคงนิยมเลี้ยงลูกชายให้มีความเป็นผู้นำ และมีความกล้าหาญอดทนมากกว่าลูกผู้หญิง เพราะความเชื่อดั้งเดิมที่สืบทอดความคิดกันมาว่า เพศชายต้องเป็นหัวหน้าครอบครัวและสืบเชื้อสายของตระกูลต่อไป

3. ความเชื่อในช่วงวัยรุ่น ยังคงมีความเชื่อเรื่องผีเรือนอยู่ ดังปรากฏอยู่ในพิธีแต่งงาน ที่มีปรากฏอยู่ในขั้นตอนการไหว้เสาผีเรือน ซึ่งถ้าคนไทยทรงดำ ได้แต่งงานกับครอบครัวไทยทรงดำ ด้วยกัน ก็จะทำให้การประกอบพิธีกรรมตามความเชื่อดั้งเดิมมีการสืบทอดกันต่อไป และหลังจากที่ได้แต่งงานออกไปแล้ว จึงมีการสร้างครอบครัวใหม่ด้วยการแยกเรือนออกไปสร้างบ้านใหม่ ซึ่งก่อนที่จะเข้าไปอยู่ในบ้านหลังใหม่ที่ได้สร้างเสร็จแล้ว ความเชื่อในพิธีขึ้นบ้านใหม่หรือพิธีข่มขวง ตามความเชื่อที่ว่า สิ่งไม่ดีที่อาจจะมติดอกอยู่ในบ้านที่สร้างใหม่ จึงมีการทำพิธีขึ้นบ้านใหม่และ อัญเชิญผีเรือน ให้มาอยู่ที่กะล่อห้องของบ้านหลังใหม่ เพื่อเป็นสิ่งยึดเหนี่ยวจิตใจของลูกหลานอยู่ เช่นเดิม เมื่อหมอบพิธีทำการข่มขวง คือ ข่มสิ่งเลวร้าย ด้วยการไล่สิ่งที่ไม่ดีและผีร้าย ให้ออกไปจากบ้านเรือนไปให้หมด (บุญรวม จันทรแดง, สัมภาษณ์, 6 มิถุนายน 2557)

4. ความเชื่อในช่วงวัยผู้ใหญ่ ยังคงมีความเชื่อในพิธีเสนปะเค่อ ความเชื่อในพิธีเสนปลุกกล้วยกลางหัว ความเชื่อในพิธีเสนปลุกกล้วยเมืองลุ่ม ที่ยังคงมีการปฏิบัติอยู่ เนื่องจากในสังคมไทยทรงดำ จะเน้นสอนให้ลูกหลานได้รู้จักบุญคุณของพ่อแม่และผู้มีพระคุณท่านอื่น ๆ เมื่อผู้ใหญ่ในบ้านแก่ลง ลูกหลานรุ่นใหม่ก็ยังคงมีความรักและกตัญญูต่อท่านเหล่านั้น จึงได้จัดพิธีกรรมตามช่วงอายุวัยของท่าน เพื่อต้องการที่จะเป็นกำลังใจให้ท่านได้อยู่เป็นมิ่งขวัญของบ้านไปให้นานที่สุด นอกจากนี้ยังมีความเชื่อถือในคำกล่าวและคำให้พรของผู้ใหญ่ ถือเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์อย่างหนึ่งด้วย ดังนั้นนอกจากการที่ลูกหลานต้องการจะแสดงความกตัญญูแล้ว ลูกหลานยังต้องการสิ่งศักดิ์สิทธิ์จากคำอวยพร และการกระทำต่าง ๆ ที่คนแก่จะมีให้กับลูกหลานในฐานะของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ลูกหลานต้องเคารพบูชา ลูกหลานจึงได้ช่วยกันจัดพิธีกรรมตามช่วงอายุวัยให้กับท่านเหล่านั้น และที่ยังมีพิธีเหล่านั้นขึ้น เพราะความเชื่อดั้งเดิมเรื่อง แถน และต้นกล้วยที่เกี่ยวข้องกับชีวิตของมนุษย์ทุกคนตั้งแต่เกิดจนกระทั่งสิ้นชีวิตลง เมื่อสิ้นชีวิตลงก็ต้องเดินทางกับไปสู่อเมืองแถน ตามความเชื่อดั้งเดิมเช่นกัน

5. ความเชื่อในพิธีกรรมเกี่ยวกับการเจ็บป่วย ที่ยังคงมีอยู่ ได้แก่ ความเชื่อในพิธีเสนฆ่าเกือก เพื่อตัดขาดจากการรบกวนของผีแม่เกือกร้าย ความเชื่อในพิธีแบ่งขวัญ ความเชื่อในพิธีเสนตัว ความเชื่อในพิธีเสนเต็ง ยังคงมีปรากฏพิธีกรรมนี้อยู่ เนื่องจากความเชื่อดั้งเดิมในเรื่องขวัญและผี ที่มีทั้งผีดีและร้าย ที่ยังคงมีปรากฏให้เห็นในพิธีกรรม เช่น พอมดทำพิธีการเรียกผีแม่เกือกให้มาสิงอยู่ในสัตว์ตัวแทน จากนั้นฆ่าสัตว์ให้ตาย เพื่อเป็นสัญลักษณ์แสดงถึงการตัดผีแม่เกือก

ออกไปจากชีวิตของเด็กแล้ว ต่อไปเมื่อไม่มีผีแม่เกิดเข้ามารบกวนเด็กแล้ว เด็กจะได้พักผ่อนอย่างเต็มที่ และมีสุขภาพแข็งแรงต่อไป ส่วนการจัดพิธีแปงขวัญ ได้จัดให้มีขึ้นเพื่อเรียกขวัญของตนเอง กลับคืนมา โดยให้หมอขวัญทำพิธีเชิญขวัญ ด้วยการเชิญผู้สร้างขวัญ 12 แม่นาง (ถนอม คงยิ้มละมัย, สัมภาษณ์, 10 มีนาคม 2555) การเรียกและตามหาขวัญ ที่ยังหลงอยู่ข้างนอก ให้กลับเข้ามาสู่ร่างกายดั้งเดิม ความเชื่อในพิธีเสนเต็งหรือเรียกอีกชื่อหนึ่งว่า เสนน้อยจ้อย เป็นพิธีที่กระทำเพื่อขอไถ่ความผิดของผีเรือน ที่ไปทำผิดต่อแถนหรือทำผิดกฎเมืองแถน จึงถูกผีแถนจับไปลงโทษด้วยการขังคุกของเมืองแถนและจองจำผีเรือนใส่ช่อคาไว้ จึงได้สื่อสารลูกหลานทราบ ด้วยการทำให้ลูกหลานในบ้านเจ็บป่วยเรื้อรังอย่างไม่ทราบสาเหตุ บรรดาญาติ ๆ ของลูกหลานจะไปหาหมอเยื้องเพื่อให้เสี่ยงทายว่า การที่มีคนในบ้านเจ็บป่วยนั้นมีสาเหตุมาจากอะไร หากเป็นเพราะผีเรือนติดช่อติดคา ลูกหลานจะต้องตั้งจิตอธิษฐาน หากหายดีแล้วจะทำพิธีเสนเต็งให้ผีแถนและ เพื่อช่วยไถ่ถอนญาติของตนให้พ้นจากการติดช่อติดคาจากแถนด้วย (ดำ โกลาวัลย์, สัมภาษณ์, 10 มกราคม 2555)

6. ความเชื่อในพิธีกรรมเกี่ยวกับการตายและหลังการตาย ยังคงมีอยู่เฉพาะ ความเชื่อในพิธีศพ ความเชื่อในพิธีเสนกวัดกว่าย ความเชื่อในพิธีเชิญผีขึ้นเรือน ความเชื่อในพิธีเสนแก่เคราะห์เรือน ความเชื่อในพิธีปาดตง ทั้งพิธีปาดตงธรรมดาและพิธีปาดตงข้าวใหม่ ความเชื่อในพิธีเสนเรือน ทุกพิธีกรรมยังคงมีอยู่ เพราะงานที่เกี่ยวข้องกับชีวิตและมีผลต่อครอบครัวที่สำคัญที่สุดนั้น ยังมีความเชื่อเรื่องแถน ผีเรือน ผีขวัญ ซึ่งเป็นความเชื่อดั้งเดิมปรากฏอยู่ จึงมีการทำพิธีกรรมที่สื่อแสดงให้เห็นถึงเรื่องของความเชื่อดั้งเดิมอยู่นั่นเอง เช่น พิธีบอกทางผีไปเมืองแถน ในพิธีศพ ส่วนพิธีกรรมหลังการตาย ยังคงมีพิธีเสนกวัดกว่าย ที่เชื่อกันว่าบ้านหรือเรือนใดที่มีการตายเกิดขึ้น ถือว่าบ้านหรือเรือนนั้นเป็นไมตรี เป็นเสมือนเรือนร้ายหรือเรือนไม่สะอาดและไม่เป็นมงคล ต้องมีการปัดกวาดสิ่งชั่วร้ายให้ออกจากเรือนไปให้หมดสิ้น ด้วยการทำพิธีเสนกวัดกว่าย เพื่อให้เรือนร้ายกลายเป็นเรือนดี และหลังจากนั้นไม่เกินหนึ่งเดือนจึงทำพิธีบอกกล่าวเชิญผีขวัญส่วนหนึ่งของพ่อแม่หรือปู่ย่าที่เพิ่งเสียชีวิต ตามความเชื่อดั้งเดิมเรื่องผีเรือน ให้ขึ้นมาเป็นผีเรือนคอยปกป้องรักษาคุ้มครองบุตรหลานต่อไป ด้วยการจัดพิธีเชิญผีขึ้นเรือน เพื่อที่บุตรหลานจะได้แสดงความกตัญญู ด้วยการปาดตง ปาดตงข้าวใหม่ และเสนเรือน ตามความเชื่อดั้งเดิมเกี่ยวกับผีเรือนต่อไป แต่ก่อนที่ลูกหลานจะจัดพิธีเสนเรือนครั้งแรกได้นั้น ตามความเชื่อในพิธีเสนแก่เคราะห์เรือน จะยังถือว่าเรือนหรือบ้านนั้นเป็นเรือนร้าย และเพื่อเป็นการสะเดาะเคราะห์ตายให้แก่ทุกคนในบ้านและทำให้เรือนร้ายกลายเป็นเรือนดี เพื่อที่คนในบ้านจะได้หมดทุกข์หมดโศกและเป็นการมอบบ้านเรือน มอบของทุกอย่างทุกอย่างให้แก่ผีเรือน เพื่อให้ผีเรือนได้เป็นใหญ่ในบ้านของลูกหลานอย่างสมบูรณ์ต่อไป

เพื่อที่ผีเรือนจะได้คอยดูแลบ้านเรือน สัมกับชื่อว่าผีเรือนหรือผีที่เป็นใหญ่ในบ้านเรือนอย่างสมบูรณ์ต่อไป (ไสว เพชรรุณ, สัมภาษณ์, 7 พฤษภาคม 2555) พิธีปาดตงธรรมดา พิธีปาดตงข้าวใหม่ และพิธีเสนเรือน เป็นพิธีที่แสดงถึงความเชื่อดั้งเดิม ที่ไทยทรงดำตำบลหนองปรังได้ปฏิบัติสืบเนื่องต่อกันมา ในการนับถือผีเรือน ดังมีการสืบผีโดยถือเพศชายเป็นหลัก เพื่อทำหน้าที่ดูแลผีเรือนที่มีรายชื่ออยู่ใน บั๊ผีเรือน ที่เริ่มพิธีเสนเรือนด้วยการยกปานเพื่อน มอบให้ผีเรือน ด้วยการที่เจ้าบ้านและญาติผีเดียวกัน มารวมช่วยกันยกปานเพื่อน 3 ครั้ง 3 ระดับ โดยมีการเชิญผีที่ตายไม่ดี ให้มารับเครื่องเซ่น จากความเชื่อเรื่องผีสามสิบหล้า ในพิธีเสนเรือน ในช่วงขั้นตอนการกับล้ำ ให้มารับเครื่องเซ่นด้วย

2. ปัจจัยที่ส่งผลต่อความคงอยู่ของความเชื่อในพิธีกรรมไทยทรงดำตำบลหนองปรัง ความเชื่อในพิธีกรรมของไทยทรงดำตำบลหนองปรัง ที่ยังคงปฏิบัติในรอบวงจักรชีวิต มาจากปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอก ดังนี้

2.1 ปัจจัยภายใน ที่ส่งผลให้ความเชื่อในพิธีกรรมไทยทรงดำดำรงอยู่ ได้แก่ การอบรมจากครอบครัว

ครอบครัวไทยทรงดำตำบลหนองปรัง ซึ่งมีปู่ ย่า ตา ยาย และพ่อแม่ของเด็ก ช่วยกันเลี้ยงดูบุตรหลาน โดยมีการอบรมสั่งสอนที่เป็นการปลูกฝังความเชื่อดั้งเดิม ด้วยการบอกเล่าและการปฏิบัติพิธีกรรมให้กับลูกหลานตั้งแต่วัยเยาว์ จากรุ่นสู่รุ่น โดยเฉพาะความเชื่อเกี่ยวกับการนับถือผีบรรพบุรุษ ให้ได้รับรู้ถึงความกตัญญูต่อผู้มีพระคุณ โดยเฉพาะพ่อแม่ ปู่ย่า ตายาย เป็นบุคคลที่ลูกหลานต้องมีความกตัญญู ทั้งตอนที่พวกเขายังมีชีวิตอยู่และตอนที่พวกเขาได้เสียชีวิตไปแล้ว ซึ่งความเชื่อที่ถ่ายทอดส่วนใหญ่จะเป็นความเชื่อเกี่ยวกับผี ที่เป็นกุศโลบาย เพื่อมุ่งหมายให้ผู้ปฏิบัติได้พบเจอกับความสุข ความเจริญในชีวิต แต่ถ้าไม่ปฏิบัติตามก็จะประสบกับเหตุร้ายต่าง ๆ ดังที่ พา เพชรพราย (สัมภาษณ์, 7 กรกฎาคม 2557) เล่าว่า ความเชื่อในผีเสนเรือน เป็นการเซ่นอาหารครั้งใหญ่ให้กับผีเรือนตามแต่สายตระกูล เพื่อแสดงความกตัญญูต่อผีเรือน ด้วยการให้ผีเรือนได้มีกินไม่อดอยาก เพื่อที่ผีเรือนจะได้คุ้มครองคนในบ้านให้มีความสุขความเจริญ ทำมาค้าขึ้น ปราศจากทุกข์ต่าง ๆ ในทางตรงกันข้าม ถ้าไม่ทำพิธีเสนเรือนหรือไม่นับถือผีเรือน ก็จะประสบกับสิ่งที่ไม่ดีต่าง ๆ ที่จะทำให้ครอบครัวอยู่ไม่เป็นสุขหรือเกิดโรคร้ายไข้เจ็บตามมา และถ้าลูกหลานทำผิดหรือปฏิบัติตนไม่ดี ผีบรรพบุรุษจะมาสั่งสอน ด้วยการทำให้เกิดสิ่งไม่ดีต่าง ๆ ถ้ามีการขอขมาอย่างถูกต้อง ผีก็จะให้อภัย อีกทั้งความเชื่อเรื่องความกตัญญู ยังสอดคล้องกับ สุภาษิตไทยที่ว่า ความกตัญญู เป็นเครื่องหมายของคนดี เมื่อมีการปลูกฝังเรื่องความกตัญญูตั้งแต่เด็ก คนผู้นั้นก็จะ

เติบโตขึ้นมาด้วยสำนึกที่มีความกตัญญูรู้คุณ และปฏิบัติตามที่ผู้ใหญ่ได้สั่งสอนไว้ โดยมีความเชื่อเรื่องผีเป็นกรอบในการดำเนินชีวิตต่อไป

ดังนั้นการบอกเล่าเรื่องราวที่เป็นความเชื่อดั้งเดิมในอดีต โดยเล่าให้เป็นเรื่องแบบนิทาน จะเป็นการปลูกฝังแบบค่อยเป็นค่อยไป เด็กจะค่อย ๆ ซึมซับความเชื่อดั้งเดิมของคนในรุ่นปู่ย่า ตายาย ที่ถ่ายทอดให้คนรุ่นปัจจุบันได้รับรู้โดยตรง เป็นการเรียนที่เป็นหลักสูตรเฉพาะ ที่มีตัวอย่างมาจากพิธีกรรม จนกระทั่งความเชื่อดั้งเดิมได้กลายเป็นส่วนหนึ่งในที่ปฏิบัติในรอบวัฏจักรชีวิตของลูกหลานไทยทรงดำตำบลหนองปรัง และคนในรุ่นปัจจุบันเหล่านี้ก็จะถ่ายทอดความรู้ให้กับคนในรุ่นต่อมาของพวกเขาไปอีกทอด จึงทำให้เกิดความคงอยู่ของความเชื่อเรื่อยมา

ระบบความสัมพันธ์ทางเครือญาติ

การอบรมเลี้ยงดูบุตรหลานอย่างใกล้ชิด ด้วยการถ่ายทอดความเชื่อผ่านคำสั่งสอนจากปู่ย่า ตายาย ที่จะเป็นผู้เลี้ยงดูบรรดาหลาน ๆ เด็กยังมีความผูกพันกับปู่ ย่า ตา ยาย แม้ว่าพ่อแม่ของเด็กจะไม่มีเวลาในการเลี้ยงดูด้วยตนเอง เพราะต้องออกไปทำมาหากินนอกบ้าน การที่เด็กได้อยู่กับคนเฒ่าคนแก่ เด็กจะได้เรียนรู้ธรรมเนียมและองค์ความรู้เก่า ๆ ที่มีอยู่ในตัวของปู่ ย่า ตา ยาย ไปด้วย และเด็กจะซึมซับความรู้เรื่องความเชื่อดั้งเดิมเข้าไปในแนวปฏิบัติของวิถีชีวิต ดังที่ผู้วิจัยเคยถามเด็กที่ไปร่วมงานพิธีกรรมต่าง ๆ ของไทยทรงดำ โดยถามเด็กว่า มาร่วมงานพิธีกรรมไม่กลัวผีหรือ เด็ก ๆ ทุกคน ตอบว่า ไม่กลัว จะกลัวทำไม เพราะนั่น คือ ผีพ่อแม่หรือแม่แก่ (ผีของปู่ ย่า) ของตนเอง ซึ่งนี่คือการแสดงออกถึงความผูกพันกันในครอบครัว ที่เด็กและคนเฒ่าคนแก่มีความใกล้ชิดผูกพันกันอย่างดี เด็กจึงไม่กลัวผีบรรพบุรุษ และยังคงให้ความเคารพบรรพบุรุษของตนเอง เหมือนกับตอนที่ ปู่ย่า ยังมีชีวิตอยู่ อีกทั้งการปฏิบัติพิธีกรรมตามความเชื่อ ซึ่งต้องมีการรวมกลุ่มกันทางเครือญาติ บรรดาญาติ ๆ ที่ห่างไกลต้องมารวมกันที่บ้านพิธี ทำให้ญาติที่ไม่เคยเจอหน้ากัน เช่น เขย สะใภ้และหลานที่เกิดใหม่ ได้พบเจอและรู้จักกัน ระบบความผูกพันทางเครือญาติในสังคมไทยทรงดำ จึงมีความสัมพันธ์ที่ค่อนข้างเหนียวแน่น และส่วนหนึ่งก็มาจากการนับถือผีเดียวกันด้วย ดังมีการให้ญาติผีเดียวกันมารวมกลุ่ม เพื่อปฏิบัติพิธีกรรมร่วมกัน เช่น ในพิธีเสนเรือ น มีขั้นตอนที่เรียกว่า ขำเหล่าพายเฮือน ที่เป็นการเชิญบุคคลที่เป็นญาติผีเดียวกันทั้งหมดในตระกูล ที่มาร่วมงาน พิธีเสนเรือนี้ให้มารวมดื่มเหล้า เพื่อความสามัคคีสร้างความเป็นปึกแผ่นให้แก่วงศ์ตระกูล (ประสิทธิ์ นิลนวล, สัมภาษณ์, 5 มีนาคม 2556)

ความสามัคคี

ความสามัคคีที่มาจากกรรวมกลุ่มกัน ผ่านการจัดพิธีกรรม มีอะไรช่วยเหลือกันทั้งคนที่เป็ญาติและคนที่ไม่ได้เป็นญาติกัน ดังนั้นความเชื่อและพิธีกรรมต่าง ๆ ที่มีขึ้น จะช่วยสร้าง

และสนับสนุนความปรองดองของคนในครอบครัวและชุมชนยิ่งขึ้น เช่น การจัดพิธีขึ้นบ้านใหม่ ซึ่งนอกจากจักพิธีขึ้นตามความเชื่อดั้งเดิมแล้ว ยังเป็นสร้างความสัมพันธ์ให้กับคนในครอบครัวและแสดงถึงการเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ดังมีการเชิญญาติพี่น้องและเพื่อนบ้านมาร่วมงาน โดยมีการเตรียมอาหารไว้เลี้ยงรับรองบรรดาญาติ ๆ และผู้ที่มาร่วมงานไว้อย่างดี อีกทั้งยังเป็นสื่อสัญลักษณ์ที่แสดงออกถึงความอ่อนน้อมถ่อมตน การให้เกียรติผู้อื่นและเคารพผู้ใหญ่ เช่น ในขั้นตอนการเชิญให้ลุงตาไปชี้เขตที่จะทำเป็นเล้าเปิดหรือเล้าไก่ ซึ่งความเชื่อในขั้นตอนนี้ แอ เจ็จจัน (สัมภาษณ์, 1 มีนาคม 2555) อธิบายว่า เหตุที่ต้องเป็นลุงตาเท่านั้นในขั้นตอนนี้ อันเป็นการให้เกียรติและยกย่องญาติผู้ชายทางฝ่ายภรรยา อีกทั้งยังทำให้ผู้เป็นสามีได้มีความเกรงใจต่อคนในครอบครัวฝ่ายภรรยาด้วย เพื่อเป็นการรักษาน้ำใจฝ่ายภรรยา ส่วนลุงตาเมื่อได้รับการยกย่องให้เกียรติก็จะมี ความเกรงใจน้องเขย ด้วยการไม่ล่วงเกินน้องเขย ทำให้สังคมเครือญาติมีความปรองดองกัน จากนั้นจะเป็นขั้นตอนการรับขวัญลุงตา ด้วยการยกสำรับพร้อมมอบค้ำกล่าวให้กับลุงตา เมื่อลุง ตายกสำรับแล้วจึงจะนำอาหารมาเลี้ยงผู้ที่มาร่วมงาน เป็นอันเสร็จพิธี

การมีผู้นำชุมชนที่ใส่ใจกับความเป็นไทยทรงดำ

ผู้ที่มีบทบาทสำคัญต่อการส่งเสริมให้มีการดำรงอยู่ของประเพณีและพิธีกรรมของ ไทยทรงดำตำบลหนองปรัง ได้แก่ การมีผู้นำชุมชนที่ใส่ใจกับความเป็นไทยทรงดำ โดยเฉพาะ พิธีกรรมที่เป็นส่วนรวม เช่น พิธีเลี้ยงผีบ้าน ผู้มีหน้าที่รักษาและคุ้มครองหมู่บ้าน โดยพิธีเลี้ยงศาลผี ประจำหมู่บ้าน ซึ่งเป็นที่เคารพบูชาของทุกคนในหมู่บ้าน วันขึ้น 1 ค่ำ เดือน 6 ของทุกปี ถือเป็นวัน ปีใหม่แบบดั้งเดิมของไทยทรงดำ โดยการนำของผู้ใหญ่บ้าน ที่จัดขึ้นในช่วงเช้า อีกทั้งกลุ่มผู้นำ เหล่านี้ ยังมีบทบาทสำคัญ ในการสนับสนุนให้เกิดการติดต่อสัมพันธ์กันในกลุ่มชุมชน อันเป็นการ ส่งเสริมให้เกิดความสามัคคีปรองดอง และสร้างความเข้มแข็งอย่างยั่งยืนให้เกิดขึ้นในหมู่บ้านด้วย ระบบเศรษฐกิจ

ระบบเศรษฐกิจดั้งเดิมก่อนยุครัชกาลที่ 4 เป็นแบบเพื่อการยังชีพ ที่มีการแบ่งปัน สิ่งของที่เรียกว่า น้ำใจ ซึ่งน้ำใจของคนไทยทรงดำยังคงพบเห็นได้ในสังคมตำบลหนองปรังอยู่ เช่น บ้านหนึ่งปลูกผักไว้รับประทานเอง แต่ช่วงนั้นผักโตขึ้นและมีเป็นจำนวนมากเหลือกิน ก็จะไปแบ่งปัน ให้กับเพื่อนบ้าน เมื่อเพื่อนบ้านมีพืชผักที่ปลูกเองก็จะนำมาแบ่งปันคืนให้ เป็นระบบแลกเปลี่ยน แบบดั้งเดิมในสังคม อีกทั้งความเชื่อต่าง ๆ ที่แสดงออกมาในพิธีกรรม ยังแสดงถึงน้ำใจ ที่สื่อถึง ระบบแลกเปลี่ยนได้ เช่น พิธีเสนเรือน ในขั้นตอนกู่ปานผื่อน ผู้ช่วยหมอเสนและผู้รู้จะมาช่วยกัน เก็บเครื่องเช่นในปานผื่อน (กู่ปานผื่อน) โดยเก็บมาใส่กระบุงให้หมอเสน และแบ่งบางส่วนให้เจ้า เลื้อ ได้นำไปแจกจ่ายให้กับญาติพี่น้องและผู้มาร่วมงาน (ประเสริฐ นิลนวล, 5 มีนาคม 2556)

2.2 ปัจจัยภายนอก ที่ส่งผลให้ความเชื่อในพิธีกรรมไทยทรงดำดำรงอยู่ได้แก่
ระบบการปกครองของบ้านเมืองในแต่ละยุคสมัย

ระบบการปกครองและการส่งเสริมจากรัฐในปัจจุบัน ได้มีส่วนช่วยส่งเสริมให้คนได้มี
สำนึกรักในกลุ่มชาติพันธุ์ดั้งเดิมของตนเอง ด้วยการส่งเสริมให้ใส่ชุดประจำเผ่า หรือการที่รัฐ
ส่งเสริมให้มีวิชาท้องถิ่นของเรา บรรจุเข้าไปในระบบการศึกษาของโรงเรียนทุกแห่ง โดยในรายวิชานั้น
นั้นของแต่ละพื้นที่ จะมีการเรียนการสอนเกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์ที่อยู่ในพื้นที่นั้น เป็นการส่งเสริม
ให้อัตลักษณ์ดั้งเดิมยังคงมีปรากฏอยู่

ระบบการศึกษาในโรงเรียน

เด็กไทยทรงดำในอดีต มีแต่เด็กผู้ชายเท่านั้น ที่ต้องเรียนหนังสือไทดำทุกคน โดยผู้
เป็นพ่อสอนจะให้กับลูกชายของตน เพื่อที่ลูกชายจะได้ใช้ในการประกอบพิธีกรรมที่ไม่ต้องให้มี
หมอปรีมาเป็นผู้นำในพิธี ในฐานะที่สังคมไทยทรงดำ นิยมสั่งสอนและเลี้ยงดูบุตรชายให้มีความ
เป็นผู้นำมาตั้งแต่เด็ก จึงต้องเรียนรู้อักขรไทดำไว้เพื่อเป็นผู้นำในการประกอบพิธีกรรมของบ้าน
เช่น ปาดตง หรือเป็นเขยในงานพิธีศพที่ต้องมีการอ่านคำกล่าวบอกทางให้ผู้ตายเดินทางไปเฝ้า
ถน ที่เมืองฟ้า ตามความเชื่อดั้งเดิม ส่วนผู้หญิงก็จะมีเฉพาะคนในตระกูลแม่มดเท่านั้น ที่ได้เรียน
หนังสือ “อักขรไทดำ” เพราะต้องท่องคาถาในพิธีกรรมต่าง ๆ ที่เขียนด้วยอักขรไทดำ จึงไม่ค่อยมี
เด็กผู้หญิงที่ไม่ได้อยู่ในสายตระกูลมด หัดอ่านหรือเขียนอักขรไทดำ (สุวรรณ จำปาจิต, สัมภาษณ์,
7 มิถุนายน 2557) เด็กผู้หญิงส่วนใหญ่ ผู้เป็นแม่จะสอนให้กับลูกสาวอยู่บ้าน โดยผู้เป็นแม่ จะสอน
ให้ลูกสาวมีความเป็นแม่บ้านแม่เรือน เริ่มที่การฝึกหัดให้ เอื้อแล้ว (งานเย็บปักแบบไทยทรงดำ)
และช่วยแม่เลี้ยงน้องและประกอบอาหาร ทั้งนี้เด็กผู้หญิงไทยทรงดำตำบลหนองปรัง ที่จะได้เรียน
เขียนอ่านอักขรไทดำ มีแต่คนในตระกูลแม่มด ในปัจจุบันรัฐบาลส่งเสริมให้มีวิชาท้องถิ่นของเรา
บรรจุเข้าไปในระบบการศึกษาของโรงเรียนทุกแห่ง โดยเฉพาะโรงเรียนประจำตำบลอย่างโรงเรียน
เขาย้อยวิทยา มีการสอนวิชาท้องถิ่นของเรา ที่เน้นเกี่ยวกับวัฒนธรรมของไทยทรงดำ จึงทำให้มี
การเรียนเขียนอ่านอักขรไทดำ จึงทำให้เด็กที่มีเชื้อสายเป็นไทยทรงดำ ที่ได้เรียนในโรงเรียนแห่งนี้
สามารถที่จะอ่านและเขียนภาษาไทดำในเบื้องต้นได้ จึงทำให้องค์ความรู้ในเรื่องนี้ยังคงดำรงอยู่ได้

เทคโนโลยีสื่อสารและการโทรคมนาคม

เทคโนโลยี มีผลทำให้ความเชื่อดั้งเดิมยังคงดำรงอยู่ได้อย่างไรนั้น ก็เนื่องมาจากการ
ใช้ประโยชน์จากเทคโนโลยีเข้ามาช่วยในการกระจายข่าวสารเรื่องการจัดงานพิธีกรรมต่าง ๆ เช่น
การมีโทรศัพท์ ทำให้สะดวกสบายในการบอกข่าวการจัดงานพิธีกรรมตามความเชื่อดั้งเดิมของไทย
ทรงดำให้ได้อย่างกว้างขวางและรวดเร็วขึ้น ทำให้บรรดาญาติ ๆ และคนรู้จัก สามารถที่จะรับ

ข่าวสารเรื่องการจัดพิธีกรรมต่าง ๆ และสามารถเตรียมตัวที่จะมาร่วมในพิธีกรรมกันได้ ซึ่งอาจจะมีผู้คนที่ทราบข่าวมาร่วมในพิธีกรรมด้วย เป็นการสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนได้อย่างหนึ่ง รวมทั้งเทคโนโลยีอินเทอร์เน็ต ที่มีเรื่องของสังคมโซเชียลเน็ตเวิร์ค ในรูปแบบต่าง เช่น เฟสบุค (Facebook) ที่มีการสร้างกลุ่มและเครือข่ายต่างๆ ของไทยทรงดำ ที่ให้ทั้งผู้ที่รู้จักกันและผู้ที่ไม่รู้จัก ได้รับรู้รับทราบถึงเรื่องราวของไทยทรงดำได้อย่างกว้างขวางขึ้น และหากมีการจัดงานต่าง ๆ ถ้าได้มีการประกาศลงหน้าเพจเฟสบุค ก็จะมีผู้คนเข้ามาดูมากมายเป็นการประกาศและโฆษณาความมีตัวตนอยู่ในสังคม จนทำให้งานศิลปะและพิธีกรรมตามความเชื่อเป็นที่สนใจแก่ ผู้คนทั่วไป อีกทั้งผู้หญิงที่มีอายุเกิน 60 ปี จะยังคงนุ่งผ้าซิ่นลายแตงโม ที่บางครั้งสื่อโทรทัศน์ก็มีการนำเสนอละครที่มีการแต่งกายใช้เสื้อผ้าแบบไทยทรงดำ ซึ่งนางเอกสวย ๆ หนุ่มดี ที่กำลังเป็นที่นิยม เมื่อมาใส่เสื้อผ้าของไทยทรงดำแสดงหนังหรือเล่นละคร ก็จะทำให้มีผู้สนใจอยากที่จะแต่งกายเลียนแบบดารา จนทำให้มีผู้สนใจหาซื้อเสื้อผ้าแบบไทยทรงดำมาใส่มากขึ้น จึงทำให้การแต่งกายของไทยทรงดำยังคงมีอยู่ รวมทั้งเทคโนโลยีด้านการผลิตรถ ได้ทำให้เกิดความสะดวกกับผู้ใช้ในการเดินทาง ทำให้คนภายใน สามารถเดินทางออกไปภายนอกได้อย่างสะดวกเช่นกัน ส่งผลให้มีการนำวัฒนธรรมประเพณีและความเชื่อเข้าไปเผยแพร่ภายนอกได้ ส่งผลให้เกิดการเผยแพร่ความเป็นไทยทรงดำได้อีกทางหนึ่ง

การเปลี่ยนแปลงของความเชื่อในพิธีกรรมไทยทรงดำตำบลหนองปรัง

จากการลงพื้นที่และการสัมภาษณ์ไทยทรงดำตำบลหนองปรัง พบว่า ความเชื่อในพิธีกรรมดั้งเดิมของไทยทรงดำตำบลหนองปรังได้เปลี่ยนแปลงไป แม้แต่ผู้นำในการประกอบพิธีกรรม ยังมีการปรับเปลี่ยนไปเป็นว่า แม้ไม่ใช่คนในสายตระกูลมด ก็สามารถที่จะเรียนเป็นมดและสืบทอดการเป็นมดคนต่อไปได้ และมีค่านิยมใหม่ว่า ผู้หญิงที่เป็นคนในสายตระกูลพ่อมดสามารถไปขอเรียนวิชากับผู้ที่เป็นแม่มดได้ และผู้ชายที่เป็นคนในสายตระกูลแม่มดสามารถไปขอเรียนวิชากับผู้ที่เป็นพ่อมดได้ เพื่อที่จะสืบทอดการเป็นทายาทมดคนต่อไป เพราะถือว่าเป็นคนในสายตระกูลมดเหมือนกัน ของคนในตำบลหนองปรังในปัจจุบัน

1. ความเชื่อในพิธีกรรมไทยทรงดำตำบลหนองปรังที่เปลี่ยนแปลง

ความเชื่อในพิธีกรรมที่เปลี่ยนแปลงไป อาจเห็นได้ ดังนี้

1.1 ความเชื่อในพิธีกรรมเกี่ยวกับการเกิด

เนื่องจากมีสถานพยาบาลเกิดขึ้น ทำให้ความเชื่อบางอย่างเกี่ยวกับการเกิด ได้หายไปจากสังคมไทยทรงดำ เนื่องจากค่านิยมไปคลอดลูกที่โรงพยาบาล ซึ่งมีเทคโนโลยีทางด้าน

เครื่องมือแพทย์ที่ทันสมัย สามารถจะช่วยชีวิตของแม่และเด็กได้อย่างรวดเร็ว หากเกิดความผิดปกติขึ้นในขณะที่จะคลอดหรือหลังคลอดเด็กออกมาแล้ว จึงทำให้ความเชื่อในการ วนขวัญ ผีเรือน ก่อนที่หญิงจะคลอดบุตร ได้หายไปด้วย เมื่อไปคลอดลูกที่โรงพยาบาลจึงทำให้ไม่ต้องเก็บรกเด็ก ทำให้ขั้นตอนการฝังรก หายไปจากสังคมไทยทรงดำเช่นกัน โดยมีความเชื่อเกี่ยวกับศาสนา พุทธเพิ่มเติมว่า ถ้าเป็นเด็กชายเจ็บป่วยอยู่เสมอ พ่อแม่อาจจะฝากบุตรไว้กับพระ ให้เป็นลูกของพระ เพราะเชื่อกันว่าผีกลัวพระ เป็นการรักษาชีวิตเด็กได้อีกวิธีการหนึ่ง (บุญส่ง จำปีหอม, สัมภาษณ์, 15 มกราคม 2555) คนรุ่นใหม่นิยมที่จะไปคลอดลูกที่โรงพยาบาล ซึ่งใช้เวลาหลายวันกว่าจะกลับบ้านได้ และหลังจากคลอดออกมาแล้ว แม่เด็กต้องพักฟื้นอยู่ที่โรงพยาบาลประมาณ 2-3 วันจึงจะกลับบ้าน ทำให้ไม่มีขั้นตอนในพิธีกรรมก่อนการคลอดเด็กให้เห็นอีก พิธีกรรมก่อนการคลอดจึงได้หายไปจากขั้นตอนในพิธีกรรมเกี่ยวกับการเกิดของไทยทรงดำตำบลหนองปรัง เนื่องจากความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีที่เข้ามา

1.2 ความเชื่อในช่วงวัยเด็ก

ความเชื่อเกี่ยวกับการห้ามเขกหัวเด็ก ความเชื่อเกี่ยวกับการห้ามเล่นซ่อนหาในเวลาค่ำ ความเชื่อเหล่านี้ยังคงมีอยู่ ที่ยังมีอยู่ก็เพราะความรักของพ่อแม่ย่อมรักและเป็นห่วงลูก ซึ่งเป็นเรื่องของความห่วงใยมากกว่าจะเป็นเพราะความเชื่อดั้งเดิมในเรื่องขวัญหรือเรื่องผีเนื่องจากเด็กเล็กร่างกายยังเจริญเติบโตไม่เต็มที่ ผู้ใหญ่จึงไม่กล้าจะไปถูกร่างกายเด็กด้วยความรุนแรง โดยเฉพาะศีรษะที่มีสมองเป็นส่วนสำคัญของร่างกาย เด็กต้องใช้สมองในการเรียนหนังสือ ตามค่านิยมที่ว่า หากเด็กคนใดเรียนหนังสือเก่ง ก็จะเป็นที่ภาคภูมิใจของพ่อแม่และญาติพี่น้อง และยังเด็กคนใดเรียนเก่งจนได้รับเกียรติบัตรยกย่องหรือได้รับปริญญา ก็จะเป็นที่เชิดหน้าชูตาของวงศ์ตระกูล จึงทำให้ไม่มีสัมผัสรุนแรงจากผู้ใหญ่และคนใกล้ชิดจะกล้ามาเขกหัวเด็ก ส่วนการห้ามเล่นซ่อนหาในเวลาค่ำ เป็นเพราะว่ากลัวลูกหลานของตนจะได้รับอันตรายจากสัตว์ร้ายต่าง ๆ ด้วยความมืด และด้วยความเป็นห่วงจากผู้ใหญ่ที่กลัวว่าหากเด็กพันสายตาไปก็อาจเกิดอันตรายโดยที่ไม่มีใครรู้นั่นเอง

1.3 ความเชื่อในช่วงวัยรุ่น

ไทยทรงดำตำบลหนองปรัง ในอดีตมีการละเล่นพื้นบ้านที่เรียกว่า อีนกอน ที่เป็นการจัดเพื่อให้หนุ่มสาวได้พบปะและทำความรู้จักกัน มีการขบร่องเป็นกลอนเป็นภาษาไทยคำ และมีการเป่าแคน ซึ่งใช้คนร้องสอดและเป่าแคนสอด แต่ในปัจจุบัน เจตนาในการจัดงานได้เปลี่ยนไปจากเดิมเนื่องจากหนุ่มสาวมีกิจกรรมอื่นในชีวิตประจำวัน ที่สามารถทำให้หนุ่มสาวรู้จักกันได้ โดยไม่ต้องใช้ประเพณีอีนกอนเป็นสื่อ ประเพณีอีนกอนที่จัดขึ้นในปัจจุบัน จึงเป็นเพื่อการอนุรักษ์ประเพณีให้

ยังคงมีอยู่ และเปลี่ยนวัตถุประสงค์ของการจัดงาน เพื่อกระชับความสัมพันธ์กับกลุ่มไทยทรงดำในหมู่บ้านอื่น ให้ได้รู้จักและกระชับความสัมพันธ์ฐานญาติพี่น้องเท่านั้น ส่วนในพิธีอื่นก่อน สำหรับเด็กรุ่นใหม่บางคนอาจจะร้องกลอนเป็นภาษาไทยภาคกลาง ได้ตอบระหว่างชายกับหญิง หรือใช้การเปิดแผ่นซีดีและใช้เครื่องขยายเสียงเข้ามาช่วย ซึ่งเป็นเรื่องของการใช้เทคโนโลยีใหม่ เมื่อเจตนาในการเล่นอื่นก่อนเปลี่ยนไป จึงทำให้ขั้นตอนการการลงช่วง การล้างสาว ได้สูญหายไปจากสังคมไทยทรงดำตำบลหนองปรังด้วย

ส่วนความเชื่อที่มีมาแต่อดีต ในเรื่องการ บรณุนิติภาวะด้วยการได้รับมอบเสื้อฮี จากผู้เป็นมารดาแล้วนั้น ในปัจจุบันชาวไทยทรงดำตำบลหนองปรัง ครอบครัวที่มีลูกชาย นิยมที่จะให้ลูกชายได้บวชในพระพุทธศาสนา เป็นพระภิกษุในช่วงเข้าพรรษา ตามธรรมเนียมของชาวไทยพุทธ การบวช จึงเป็นความเชื่อในพระพุทธศาสนา ที่เข้ามาผสมกับความเชื่อดั้งเดิมในวิถีชีวิตไทยทรงดำรุ่นใหม่ ดังที่ ทอน แป้นโก (สัมภาษณ์, 2 มีนาคม 2555) ได้เล่าว่า ปัจจุบัน อายุ 60 ปี ตอนที่ยังหนุ่ม อายุประมาณ 20 ปี ในช่วงเข้าพรรษา ก็ได้บวชเป็นพระภิกษุ หนึ่งพรรษา เพื่อเป็นการตอบแทนพระคุณของพ่อแม่ ซึ่งคนในรุ่นพ่อของตนนั้น ก็ได้บวชเป็นพระภิกษุก่อนที่จะลาสิกขาออกมาแต่งงานด้วยเช่นกัน นอกจากการบวชพระแล้ว ไทยทรงดำตำบลหนองปรัง ยังส่งเสริมที่จะให้ลูกหลานในรุ่นปัจจุบัน ได้บวชเป็นสามเณร ในช่วงปิดเทอมภาคฤดูร้อนด้วย หรือหากมีงานศพก็นิยมให้ลูกหลานบวชหน้าไฟ ในงานศพของญาติผู้ใหญ่ของตนด้วยเช่นกัน (อุไร แซ่ม้อย, สัมภาษณ์, 3 มีนาคม 2555)

1.4 ความเชื่อในช่วงวัยผู้ใหญ่

พิธีกรรมตามช่วงอายุที่จัดให้กับผู้ใหญ่ในตระกูลของตนนั้น เชื่อว่าจะเป็นการเติมขวัญกำลังใจให้ผู้ใหญ่ได้มีความสุขและอยากจะทำกับลูกหลานไปอีกยาวนาน ซึ่งจะมีการเปลี่ยนแปลงเฉพาะวัสดุอุปกรณ์ที่ใช้ในพิธีกรรม ซึ่งจะเป็นของที่ผลิตด้วยเทคโนโลยีสมัยใหม่เข้ามาประกอบบ้าง เช่น แป้งกระป๋องที่ใช้สำหรับทาหน้า ในขั้นตอนที่ให้ลูกหลานมาปะแป้งกับญาติผู้ใหญ่ของตน ส่วนทรงขังไก่ จากเดิมที่ใช้สุ่มไก่ ก็เปลี่ยนเป็นทรงเหล็กแบบสมัยใหม่ เป็นต้น

1.5 ความเชื่อในพิธีกรรมเกี่ยวกับการเจ็บป่วย

ความเชื่อในพิธีกรรมเกี่ยวกับการเจ็บป่วย ในวัยเด็กมีพิธีเสนาฆ่าเกิด เพื่อฆ่าแม่ชื่อร้ายนั้น ด้วยการหาสัตว์มาเป็นตัวแทนให้แม่เกิดเข้ามาสิงร่าง เมื่อพ่อมดทำการเชิญแม่ชื่อให้มาอยู่ในสัตว์ตัวแทนแล้วฆ่าสัตว์นั้น แม้ยังคงมีความเชื่อเดิมอยู่ แต่การประกอบพิธีกรรมเริ่มจางลงไปมากและไม่ค่อยมีคนประกอบพิธีกรรมเช่นนี้แล้ว เพราะคนส่วนมากเชื่อในวิทยาการสมัยใหม่ที่ว่า หากเด็กไม่สบายต้องพาไปหาหมอเท่านั้น ทั้งที่ช่วงก่อนปี พ.ศ. 2525 จะมีพิธีเสนาฆ่าเกิดกันบ่อย

เพราะสมัยนั้นแพทย์ในเบื้องต้น มีแค่หมอกวาดยาใส่ปากเด็ก เมื่อเด็กเจ็บป่วยไม่มาก ต่อมาพ่อแม่รุ่นใหม่ เริ่มคำนึงถึงสุขภาพและอนามัยของลูกเป็นสำคัญ เพราะหมอกวาดยาเด็ก ต้องใช้นิ้วคนยาแล้วล้วงกวาดยาเข้าไปในคอเด็ก ซึ่งบางที่เด็กมาหาหมอฟร้อมกัน 2-3 คน ในคราวเดียว หมอกก็กวาดยาให้เด็กแต่ละคนโดยไม่ได้ล้างมือ พ่อแม่ของเด็กรุ่นใหม่จึงนิยมพาลูกของตนไปกวาดยา แต่จะพาเด็กไปรักษาที่โรงพยาบาลและเชื่อในวิทยาการทางการแพทย์ ความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มากกว่าจะเชื่อว่าเป็นเพราะผีแม่เกิดมาทำ ดังนั้นเมื่อเด็กไม่สบาย พ่อแม่เด็กจึงรีบพาลูกไปโรงพยาบาลทันที ทำให้พิธีกรรมเสนฆ่าเกิด ค่อยเจือจางการปฏิบัติลงไปมาก โดยเฉพาะในช่วง 10 ปีให้หลัง การคมนาคมมีเจริญขึ้นมาก ทำให้การเดินทางไปโรงพยาบาลมีความสะดวก จึงเป็นตัวช่วยส่งเสริมให้คนไปโรงพยาบาลมากขึ้นด้วย ซึ่งปัจจุบันความเชื่อในพิธีเสนฆ่าเกิดยังมีอยู่ แต่การปฏิบัติพิธีกรรมมีลดน้อยลง เนื่องจากปัจจัยต่าง ๆ ดังกล่าว

นอกจากนี้ยังมีความเชื่อในพิธีแปงขวัญ ความเชื่อในพิธีเสนตัวหรือเสนแก้เคราะห์ มีแนวความคิดที่เปลี่ยนไปจากเดิม คือ เมื่อมีเหตุที่เชื่อว่าเกี่ยวกับขวัญ เจ้าของร่างกายเกิดความเจ็บป่วยหรือประสบอุบัติเหตุ ก็จะพาคนป่วยไปรักษาที่โรงพยาบาลก่อน จนกระทั่งหายดีแล้ว จึงจะจัดพิธีกรรมตามความเชื่อดั้งเดิมเกี่ยวกับขวัญให้กับตนผู้นั้น เป็นการรักษาด้วยวิธีดั้งเดิมควบคู่ไปกับการรักษาด้วยแพทย์สมัยใหม่ด้วย ดังที่ ยนต์ ห้อมล้อม (สัมภาษณ์, 1 มิถุนายน 2557) กล่าวว่า ญาติของผู้ป่วยที่เชื่อว่าขวัญหาย จะมาขึ้นเสื่อไว้ก่อน ในช่วงระหว่างที่เอาเสื่อมาขึ้นนั้น ญาติของผู้ป่วยจะพาไปรักษากับแพทย์ที่โรงพยาบาลด้วย กระทั่งคนนั้นหายป่วยดีแล้ว จึงค่อยมาบอกหมอให้หาวันที่เหมาะสมในการจัดพิธีแปงขวัญหรือเสนตัว

พิธีเสนเต็ง เนื่องจากปัจจัยเรื่องระบบเศรษฐกิจสมัยใหม่ที่เข้ามา ได้เปลี่ยนแปลงให้ผู้คนมีความสะดวกสบายต่าง ๆ มากขึ้น เช่น ที่เจ้าบ้านส่งโต๊ะเงินเข้ามาในงานกินเลี้ยง และอาหารที่นำมาปาดตงก็มีการเปลี่ยนแปลงไป เป็นอาหารที่ไม่ใช่อาหารดั้งเดิมของไทยทรงดำแต่เพียงอย่างเดียว แต่มีอาหารตามแบบชาวไทยภาคกลางทั่วไป ซึ่งด้วยระบบการคมนาคมขนส่งที่ทันสมัย จึงทำให้มีการนำอาหารสดและอาหารสำเร็จรูปต่าง ๆ เข้ามาขายในหมู่บ้าน ทำให้สะดวกที่เจ้าของงานพิธีกรรม ไม่ต้องออกไปหาจับสัตว์หรือเก็บผักจากท้องนา เพราะปัจจุบันไม่นิยมที่จะเลี้ยงสัตว์เองด้วย ซึ่งหากจะออกไปจับสัตว์หรือเก็บผักตามท้องนา มาได้จริงก็คงมีจำนวนอาหารไม่เพียงพอต่อการเลี้ยงแขก เพราะการใช้ที่ดินในการสร้างบ้านเรือน ทำให้พื้นที่ป่าและสระน้ำมีจำนวนลดลง สัตว์ที่อาศัยอยู่ในป่าและในห้วย นอน คลอง บึง ก็มีจำนวนลดลงไปด้วยเช่นกัน จึงต้องใช้วิธีการซื้อหาจากตลาดเท่านั้น ซึ่งเรื่องอาหารนี้ ไม่ได้เปลี่ยนไปเฉพาะในพิธีเสนเต็งเท่านั้น แต่มีความเปลี่ยนแปลงไปในทุกพิธีกรรม ที่ไทยทรงดำตำบลหนองปรังได้จัดขึ้นทั้งหมด

1.6 ความเชื่อในพิธีกรรมเกี่ยวกับการตายและหลังการตาย

พิธีศพในปัจจุบัน มีการตั้งศพที่วัดและนิมนต์พระสงฆ์มาสวดในพิธีศพ อีกทั้งเขยในพิธีศพที่ต้องใช้ลูกเขยจริง ๆ เปลี่ยนเป็นจ้างคนอื่นที่รับจ้างเป็นผู้นำในพิธีศพ เรียกกันในปัจจุบันว่า เขยจ้าง ซึ่งไม่ได้เป็นลูกเขยจริง ๆ ของครอบครัวนั้น เพียงแต่เป็นผู้ที่รู้เรื่องอักษรไทดำและรู้เรื่องขั้นตอนในพิธีศพเป็นอย่างดีเท่านั้น ในพิธีศพแบบใหม่จะมีขั้นตอนการรดน้ำศพให้กับศพ จากนั้นจะนำดอกบัวมาใส่ในมือศพให้มืออยู่ในท่าพนมมือ ต่อมาก็นิมนต์พระสงฆ์มาสวดศพที่บ้านหรืออาจจะมีการนำศพไปตั้งบำเพ็ญกุศลที่วัด โดยกำหนดการตั้งศพไว้ว่ากี่วัน อาทิ 3 – 9 วัน แล้วแต่สะดวก เพื่อให้ถึงวันที่ดีที่สุดที่จะทำการเผาศพ ซึ่งในวันเผาศพ จะมีเขยก พาเดินนำหน้าขบวนศพคู่ไปกับพระสงฆ์ ที่เดินนำหน้าขบวนด้วยเช่นกัน เป็นการผสมสองความเชื่อเข้าไปในพิธีกรรมเดียวกัน คือความเชื่อดั้งเดิมของไทยทรงดำตำบลหนองปรังและความเชื่อในพุทธศาสนา อีกทั้งก่อนที่จะทำการเผาศพ จะมีการให้พระสงฆ์สวดและทอดผ้าบังสุกุลให้กับผู้ตายหรือบางครอบครัวจะให้ลูกหลานบวชหน้าศพให้กับผู้ตายด้วย ตามความเชื่อในพุทธศาสนา ส่วนการเผาศพ จากเดิมที่เผาแบบเชิงตะกอน ตามชายป่า เปลี่ยนมาเป็นการการใช้เตาเผาศพรุ่นใหม่หรือที่เรียกว่า เตาเผาศพแบบอัตโนมัติหรือเตาเผาศพปลอดมลพิษแบบควบคุมอากาศ ซึ่งเป็นเรื่องของเทคโนโลยีสมัยใหม่ที่สามารเผาศพให้หมดไหม้ทั้งหมด ภายในระยะเวลาเพียง 3 – 4 ชั่วโมง ทำให้บรรดาญาติ ๆ ไม่ต้องรอการเผาศพนานข้ามคืนเหมือนในอดีต จึงช่วยย่นระยะเวลาในการจัดงานศพไปให้เสร็จเร็วขึ้น ดังนั้นจึงนิยมที่จะให้มีการนำเถ้ากระดูกไปทำพิธีที่ป่าแหว ก่อนที่พระอาทิตย์จะตกดินในวันนั้นได้ทันที

พิธีเสนกวัดก้วย เป็นพิธีที่จัดขึ้นหลังจากงานศพได้เสร็จสิ้นลงได้ประมาณ 1 - 2 วัน ในปัจจุบัน ด้วยระยะเวลาที่กระชั้นชิด จึงมีการเลื่อนการจัดพิธีเสนกวัดก้วยออกไปอีก โดยมีการทำพิธีเชิญผีขึ้นเรือนก่อน จากนั้นอีกหนึ่งเดือนจึงได้จัดพิธีเสนกวัดก้วย ดังที่ พัน อยู่สุข (สัมภาษณ์, 3 มีนาคม 2555) ได้เล่าว่า ถ้าหากไม่ได้ทำพิธีแผ้วเรือนในช่วงที่กำหนด สามารถที่จะทำพิธีกรรมตามความเชื่อที่ว่าเพื่อให้เรือนร้ายกลายเป็นเรือนดี ด้วยการจัดพิธีเสนกวัดก้วย หลังจากพิธีเชิญผีขึ้นเรือนได้เสร็จสิ้นลงแล้วก็ได้ ส่วนในการปฏิบัติพิธีเสนกวัดก้วยในปัจจุบันมีความเชื่อในพุทธศาสนาเข้ามาร่วมด้วย เป็นการผสมสองความเชื่อ คือ ความเชื่อดั้งเดิมกับความเชื่อในพุทธศาสนาเข้าในหนึ่งพิธีกรรม เช่น มีการนิมนต์พระสงฆ์มาสวดพระพุทธรูปให้ในบ้านที่กำลังมีพิธีเสนกวัดก้วย

พิธีเชิญผีขึ้นเรือน ตามความเชื่อดั้งเดิมแล้ว จะต้องทำหลังจากเผาศพผ่านไปแล้ว 7 วัน หรืออย่างช้าไม่เกิน 15 วัน แต่ในปัจจุบัน นิยมจัดพิธีขึ้นหลังจากเผาศพผ่านไปแล้วหนึ่งเดือน

เรียกว่า เดือนได้เดือน และได้มีการเปลี่ยนแปลง โดยผสมความเชื่อในพุทธศาสนาเข้ามา ดังมีการนิมนต์พระมาร่วมในพิธีเชิญผีขึ้นเรือน

ความเชื่อในพิธีเสนแก่เคราะห์เรือน ยังคงมีปฏิบัติอยู่ตามความเชื่อที่ไม่ได้มีความเปลี่ยนแปลงหรือมีความเชื่ออื่นเข้ามาปน แต่ที่เปลี่ยนแปลงไปจะเป็นพวกอาหารและวัสดุอุปกรณ์ที่ใช้ของสมัยใหม่เข้ามาประกอบในพิธีกรรมด้วย เช่น อาหารแบบคนไทยภาคกลางทั่วไป

พิธีปาดตง เปลี่ยนแปลงไปจากธรรมเนียมดั้งเดิมปฏิบัติที่ว่า เมื่อสะเ้าจะนำอาหารเข้าไปปาดตงในกะล่อห้อง ต้องสวมเสื้อฮีทุกครั้ง ปัจจุบันสะเ้าไม่นิยมที่จะใส่เสื้อฮี เข้าไปปาดตงในกะล่อห้อง ซึ่งอาจเพราะเป็นการยุ่งยากที่จะหยิบเสื้อฮีมาสวม ทำให้ธรรมเนียมปฏิบัติส่วนนี้ได้คลายความเชื่อลงไป

พิธีเสนเรือน ที่เปลี่ยนแปลงไป คือ การปฏิบัติที่มีการสั่งโต๊ะจีน ซึ่งผู้ที่เหมาทำโต๊ะจีนจะเป็นผู้จัดการเกี่ยวกับอาหารและการฆ่าหมูในพิธีเสร็จสรรพ เจ้าภาพไม่ต้องทำอะไร เพียงแต่จ่ายเงิน แต่เนื่องจากในอดีตที่มีการเลี้ยงหมูและสัตว์อื่น ๆ ที่เจ้าภาพจะเลี้ยงไว้เอง ทำให้ในการจัดพิธีกรรม มีการเสี้ยค่าใช้จ่ายไม่มาก ปัจจุบันที่ไม่มีการเลี้ยงสัตว์เอง การจัดเลี้ยงจึงมีค่าใช้จ่ายที่มากขึ้น จึงนิยมที่จะจัดเลี้ยงกันเองภายในครอบครัว และเจ้าภาพจะมีการโทรศัพท์ไปบอกญาติ ๆ ที่อยู่ไกล และบอกคนนอก ซึ่งได้แก่ เพื่อนบ้านหรือเพื่อนร่วมงาน ให้มาร่วมพิธีเสนเรือน โดยมีการแจกการ์ดเชิญให้พี่น้องและคนรู้จักมาร่วมงานเสนเรือน ซึ่งผู้ที่มาร่วมงานก็จะนำเงินมาใส่ซอง เรียกว่าเป็นค่าช่วยงานในพิธีเสนเรือน

จากทั้งหมดที่กล่าวมาเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงความเชื่อในพิธีกรรมของไทยทรงดำ ตำบลหนองปรังในรุ่นปัจจุบัน มีปัจจัยหลายอย่างที่เข้ามาสนับสนุนให้พิธีกรรมตามความเชื่อดั้งเดิม ได้มีการเปลี่ยนแปลงและปรับเปลี่ยนไป เพราะได้รับอิทธิพลจากความเชื่ออื่นเข้ามา

2. ปัจจัยที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงของความเชื่อในพิธีกรรมไทยทรงดำ

ตำบลหนองปรัง

2.1 ปัจจัยภายใน ที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงความเชื่อในพิธีกรรมของไทยทรงดำ ได้แก่

การปลูกฝังความเชื่อและค่านิยมในครอบครัว

ในปัจจุบัน บุตรหลานของไทยทรงดำตำบลหนองปรัง ที่เติบโตขึ้นมาด้วยการเลี้ยงดูส่วนใหญ่จากปู่ย่าหรือตายาย ที่นิยมตักบาตรตอนเช้าหรือเข้าวัดฟังธรรม ก็จะพาหลานของตนไปร่วมกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อในพระพุทธศาสนาด้วย ซึ่งเมื่อคนในรุ่นปู่ย่า ตายาย ได้เป็นตัวอย่งนำพาคนในรุ่นปัจจุบันเข้าวัดและร่วมกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาเช่นนี้ อบรมเลี้ยงดูจึง

เป็นปัจจัยหนึ่งที่เป็นการปลูกฝังความเชื่อและค่านิยมใหม่ ที่รับเข้ามาเพิ่มเติมจากความเชื่อดั้งเดิมที่เคยสืบทอดกันมา

สภาพแวดล้อมของชุมชนและสภาพแวดล้อมทางสังคม

สภาพแวดล้อมของชุมชนและสภาพแวดล้อมทางสังคม ของชาวไทยทรงดำตำบลหนองปรุง ที่มีพื้นที่บางส่วนของหมู่บ้านติดกับถนนเพชรเกษม ซึ่งเป็นถนนสายหลักเพียงเส้นเดียวที่ในการขึ้นลงภาคใต้ เป็นถนนที่มีส่วนในการนำพาความเจริญต่าง ๆ รวมทั้งทางเทคโนโลยีสมัยใหม่ ให้เข้ามาสู่หมู่บ้านได้อย่างสะดวกและง่ายดาย จึงเกิดการเข้ามาของสิ่งต่าง ๆ ภายนอกได้ง่าย เช่น ในเขตพื้นที่ หมู่ 1 หมู่ 2 เป็นพื้นที่ ที่อยู่ติดกับถนนเพชรเกษม ส่งผลให้มีความเจริญทางด้านต่าง ๆ เข้ามาสู่หมู่บ้านได้ง่ายและรวดเร็ว ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในพิธีกรรมได้มากกว่าคนที่อยู่ในพื้นที่ในส่วนที่ไม่ได้ติดกับถนนเพชรเกษม เช่น หมู่ 3 หมู่ 4 หมู่ 5 และหมู่ 6 ซึ่งจะมีเรื่องของคงอยู่ของความเชื่อแบบดั้งเดิมได้มากกว่า

เศรษฐกิจ

ระบบเศรษฐกิจที่เปลี่ยนไป เห็นได้ชัดจากการเปลี่ยนแปลงทางด้านขั้นตอนการเตรียมอาหารที่ใช้ในพิธีกรรม ซึ่งจากเดิมที่เคยเพาะปลูกและเลี้ยงสัตว์เอง กลายมาเป็นการซื้ออาหารจากผู้ผลิตในตำบลหรือตามท้องตลาดทั่วไป อีกทั้งในช่วงเย็นของวันเสาร์ จะมีตลาดนัดมาตั้งแผงขายถึงในหมู่บ้าน ทำให้มีความสะดวกในการซื้อหามากขึ้น ด้วยการใช้จ่ายเงินตราแลกเปลี่ยนมาเป็นอาหารที่ต้องการ บางคนก็อาจซื้อเป็นของสดมาปรุงเป็นอาหารรับประทานเองหรือบางก็อาจซื้อเป็นแกงถุงสำเร็จที่ซื้อมารับประทานได้ทันที ซึ่งวัตถุดิบที่ใช้ในการปรุงอาหาร ส่วนใหญ่จะเป็นอาหารทะเลสด เนื่องจากจังหวัดเพชรบุรีมีพื้นที่บางส่วนติดกับทะเล ส่งผลให้ไทยทรงดำตำบลหนองปรุง มีการปรับเปลี่ยนเมนูอาหารให้เป็นไปตามแบบคนไทยทั่วไป หรือมีการประยุกต์นำอาหารดั้งเดิมของไทยทรงดำ มาผสมกับอาหารในพื้นที่อื่น เช่น แกงใส่ปลาทะเลหรือใส่ปูทะเล เป็นต้น รวมทั้งขนมที่นำมาใส่ในปานเพื่อนในพิธีเสนเรือน ก็มีการนำขนมสำเร็จรูปหลากหลายชนิดที่มีขายตามท้องตลาด นำใส่ลงไปปานเพื่อนด้วย อีกทั้งหมูที่เคยเลี้ยงกันเอง เพื่อนำมาใช้ในพิธีเสนเรือน บางบ้านก็ไม่ได้มีการเลี้ยงหมูแล้ว เมื่อถึงวันที่จะจัดพิธีกรรมบางบ้านได้สั่งโต๊ะจีนมาลง ซึ่งเป็นอาหารที่ทำสำเร็จเรียบร้อยแล้ว ที่ทำให้มีค่าใช้จ่ายที่มากขึ้นและยังเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้ความเชื่อในการฆ่าหมูของไทยทรงดำได้มีการเปลี่ยนแปลงไป

เมื่อของเกือบทุกอย่าง ต้องใช้เงินตราในการซื้อหามาทั้งสิ้น ทำให้ผู้คนมีความไม่พอใจในการให้ได้ว่ามีเงินตรา จึงมีแนวคิดที่ว่าหากทำงานในนาในไร่เพียงอย่างเดียว อาจจะไม่เพียงพอกับค่าใช้จ่ายที่มีเพิ่มมากขึ้น ดังนั้นการจะได้เงินตราเข้ามาอย่างมากมาย อาจต้องแลกด้วยการมี

คุณวุฒิทางการศึกษาที่สูงขึ้น ตามความเชื่อที่ว่า หากได้เรียนหนังสือจนมีการศึกษาสูง ๆ ก็จะทำให้ได้งานที่มีตำแหน่งหน้าที่การงานที่ดี ได้เป็นเจ้าของคนขายคน ไม่ต้องลำบากตรากตรำในการทำนา ตากแดด ปัจจุบันทุกบ้านได้ส่งบุตรหลานของตนเองเข้าเรียนในสถานศึกษาทั้งของรัฐบาลและของเอกชน ทำให้มีปัจจัยในเรื่องของการศึกษาเข้ามาเกี่ยวข้อง ด้วยการส่งบุตรหลานเข้าเรียนในโรงเรียน ซึ่งในแต่ละวันต้องให้เงินบุตรหลานไปใช้ในทุกวันทีไปเรียน ส่วนผู้ใหญ่ที่ยังยึดอาชีพทำนาอยู่ จึงขาดแรงงานของลูกหลานที่เป็นเด็กรุ่นใหม่ไปช่วยทำนา อีกทั้งการทำนาในอดีต ที่ยังไม่มีเรื่องของระบบเศรษฐกิจที่ซับซ้อนเข้ามา คนในพื้นที่จะทำงานเกษตรในแบบพึ่งพาอาศัยกัน มีการใช้แรงงานของคนในครอบครัวและเพื่อนบ้าน ในแบบที่เรียกว่า ขอแรง คือ การที่คนในหมู่บ้านจะมาช่วยกันร่วมแรงร่วมใจ แบบที่เรียกว่า ลงแขกเกี่ยวข้าว ซึ่งไม่มีการให้เงินเป็นค่าตอบแทนแต่อย่างใด แต่ปัจจุบันเปลี่ยนมาเป็นการจ้างแรงงาน เพราะทุกคนต้องกินต้องใช้ ด้วยการซื้อหาที่มีการใช้เงินแลกเปลี่ยน จึงไม่มีใครว่างที่จะมาช่วยคนอื่นทำนาได้เป็นเวลาหลายวัน โดยไม่มีค่าตอบแทนเป็นเงินที่คุ้มค่า ดังที่ บุญส่ง จำปีหอม (สัมภาษณ์, 10 มกราคม 2555) ได้เล่าว่า ทุกวันนี้ถ้าไม่จ่ายค่าแรงให้ถึงวันละ 300 บาท ไม่มีใครเขามาเกี่ยวข้าวให้ ก็ต้องจ่ายให้เขาราคานั้น ไม่อย่างนั้นจะเก็บเกี่ยวข้าวไม่ทัน เกิดความเสียหายอีก ก็ต้องจ่ายเขาไปตามราคานั้น

ดังนั้นระบบการขอแรงจากคนอื่นจึงเปลี่ยนไปไม่มีแล้ว จากระบบเศรษฐกิจแบบยังชีพ ถ้ามีผลผลิตเหลือก็อาจจะนำไปขาย เพื่อให้มีรายได้และมีเงินเก็บไว้ใช้จ่ายในยามจำเป็น โดยไม่มีการนำไปฝากธนาคาร ส่วนข้าวของเครื่องใช้ในชีวิตประจำวัน ในอดีตก็นิยมที่จะใช้วัสดุธรรมชาติในท้องถิ่นมาประดิษฐ์เป็นข้าวของเครื่องใช้ด้วยตนเอง เช่น งอบ ตั่ง กะเหล็ก ตั่งที่ ประพัฒน์ คำโพธิ์ (สัมภาษณ์, 3 มีนาคม 2555) ได้เล่าว่า “ผู้ชายไทยทรงดำในอดีต จะต้องสานเครื่องใช้ต่างๆ ให้เป็น โดยเฉพาะการสานกะเหล็ก เพื่อที่จะได้นำไปเป็นของหมั้นสาว ในพิธีแต่งงาน” นอกจากนี้ผู้ชายในอดีตยังต้องทำเครื่องมือหากิน เช่น สวิง กระบุง เครื่องมือดักสัตว์ เพื่อให้ได้สัตว์มารับประทานในชีวิตประจำวัน ดังที่ สังวร หอมเย็น (สัมภาษณ์, 20 กรกฎาคม 2555) กล่าวว่า ผู้ชายไทยทรงดำในอดีต มีคตินิยมที่ว่า ต้องฟันเชือกวัว เชือกควาย และทำเครื่องจักสานได้เก่ง จึงจะถือว่าสมควรเป็นพ่อบ้านพ่อเรือนในอนาคตได้ แต่ทุกวันนี้ไม่ค่อยมีผู้ที่สามารถทำเครื่องมือเช่นนี้เป็นแล้ว เพราะผู้คนส่วนใหญ่ต้องไปเรียนหนังสือ เมื่อเรียนจบออกมาก็เข้าทำงานในบริษัทหรือในสวนราชการกันเกือบทั้งหมด จึงไม่มีเวลาออกไปหาจับสัตว์มารับประทานเช่นในอดีต

แม้แต่การทำไร่ ซึ่งเป็นความเชื่อดั้งเดิม บุญล้น ยอดแก้ว (สัมภาษณ์, 19 กรกฎาคม 2557) ได้เล่าว่า ปัจจุบันผู้เป็นลุงตา อาจไม่ต้องเป็นผู้นั่งสานไถให้กับหลานด้วยตัวเอง เพราะ

ปัจจุบันมีการทำได้ขาย ซึ่งหากใครต้องการก็สามารถถามหาซื้อกับผู้ที่มีอาชีพสานได้ขายในหมู่บ้านของตนเองได้ทันที

ส่วนผู้หญิงในอดีตที่มีการทอผ้าไว้ใช้เองและเพื่อใช้ในพิธีแต่งงาน แต่ในปัจจุบันไทยทรงดำตำบลหนองปรือใหม่ นิยมที่จะแต่งกายตามสมัยแบบคนไทยทั่วไป เสื้อผ้าจึงนิยมที่จะซื้อเสื้อผ้าสำเร็จรูปที่ผลิตจากโรงงานมาใช้เป็นการสะดวกกว่าการที่จะมานั่งทอผ้าเอง อีกทั้งการเลี้ยงดูเด็กรุ่นใหม่ที่เกิดมา มีการใช้ผ้าอ้อมที่ผลิตมาจากผ้าฝ้ายสำเร็จรูปจากโรงงาน และต่อมาก็พัฒนามาเป็นการใช้ผ้าอ้อมสำเร็จรูปที่ผลิตจากใยสังเคราะห์ เนื่องจากสะดวกสบายกว่ามาก ซึ่งไม่เหมือนกับในอดีตคนในรุ่นพ่อแม่จะใช้ผ้าอ้อมที่ไม่ใช่แล้ว มาตัดแบ่งเป็นผืนเล็ก เพื่อใช้เป็นผ้าอ้อมให้กับเด็ก ต่อมาเมื่อเริ่มมีการใช้เงินซื้อผ้าอ้อมและผ้าอ้อมสำเร็จรูปจากโรงงาน ผ้าอ้อมผืนเก่าของแม่จึงไม่นิยมนำมาใช้ทำผ้าอ้อมอีก (โสภา ร่าเริง, สัมภาษณ์, 25 กรกฎาคม 2557)

ดังนั้นระบบเศรษฐกิจแบบเพื่อการยังชีพในอดีต ทำให้ชีวิตไม่ต้องมีการดิ้นรนมาก เพราะไม่ต้องใช้เงินตราในการซื้อหาสิ่งของใด เพราะเกือบทุกสิ่งสามารถหาได้เองจากในท้องถิ่น แต่เมื่อระบบการซื้อขาย ได้ทำให้ชีวิตของไทยทรงดำตำบลหนองปรือใหม่ปัจจุบัน ต้องดิ้นรนมากขึ้น เพื่อให้ได้เงิน เงินจึงกลายเป็นส่วนสำคัญในระบบเศรษฐกิจและการดำเนินชีวิตของไทยทรงดำตำบลหนองปรือใหม่ โดยมีระบบการศึกษาเป็นตัวช่วยหลัก ในการที่จะยกระดับตนเองให้สามารถมีโอกาสที่จะได้ทำงานในตำแหน่งที่มั่นคงและเจริญก้าวหน้าขึ้นได้เป็นอย่างดี จึงมีการส่งบุตรหลานของตนเองให้เข้าเรียนในสถานศึกษากันทุกครอบครัว แต่ทั้งนี้เรื่องของระบบน้ำใจที่เป็นความผูกพันขั้นพื้นฐานในชุมชนก็ไม่ได้หมดไปจากสังคมไทยทรงดำเสียทั้งหมด เพราะถ้าเป็นการขอแรงแบบเล็กๆ น้อยๆ ก็ยังมีให้พบเห็นได้ตามงานบุญหรือกิจการของวัดที่เป็นไปเพื่อส่วนรวม ชาวบ้านก็จะมาออกแรงช่วยกันด้วยความเต็มใจ เพราะคิดว่านี่คือการทำบุญและสร้างสมบุญอย่างหนึ่ง ทำให้เรื่องของศาสนาและความเชื่อแบบพุทธ ซึ่งเป็นปัจจัยภายนอก ที่เข้ามามีอิทธิพลอย่างหนึ่ง ในสังคมไทยทรงดำได้

2.2 ปัจจัยภายนอก ที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงความเชื่อในพิธีกรรมของไทยทรงดำได้แก่

เหตุการณ์บ้านเมืองในแต่ละยุคสมัย

สังคมไทยทรงดำ จากที่เคยอยู่รวมกันเป็นหมู่บ้านของไทยทรงดำเท่านั้น โดยมีให้มีการย้ายคนออกจากพื้นที่ เพื่อป้องกันการหลบหนีของคนในระบบทาส แต่ด้วยเหตุผลการเมืองในช่วงสมัยรัชกาลที่ 5 กับระบบการเลิกทาส ได้ส่งผลให้ชาวไทยทรงดำ ได้มีโอกาสระงับการเคลื่อนย้ายถิ่นที่อยู่ได้อย่างเสรีและมีโอกาสประกอบอาชีพได้หลากหลาย ทำให้ไทยทรงดำ

บางส่วนได้ย้ายออกจากพื้นที่จังหวัดเพชรบุรี ไปตั้งชุมชนใหม่กระจายอยู่ในหลายพื้นที่ของแต่ละจังหวัดในประเทศไทย เช่น ชุมพร ราชบุรี สุพรรณบุรี นครปฐม กาญจนบุรี พิจิตร นครสวรรค์ พิษณุโลก สุโขทัย ฯ ซึ่งการกระจายย่อยถิ่นฐานไปอยู่ในพื้นที่อื่น ที่มีคนไทยพื้นเมืองได้ตั้งถิ่นฐานอยู่รายรอบแล้ว ทำให้ไทยทรงดำ ซึ่งเป็นชนกลุ่มน้อยอยู่แล้ว ต้องพยายามปรับตัวให้สามารถใช้ชีวิตอยู่ร่วมกับคนไทยรอบข้างได้ และต่อมาในรัชกาลที่ 9 ยุคที่จอมพล ป.พิบูลสงคราม เป็นนายกรัฐมนตรี ได้มีนโยบายสร้างชาติ ที่ต้องการให้ทุกคนในชาติมีความสามัคคีเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน จึงประกาศให้เรียกผู้คนที่อยู่ในราชอาณาจักรไทยทั้งหมดเป็นไทย ห้ามใช้คำว่า ลาวหรือจีน นำหน้าชื่ออีกต่อไป ส่งผลชาวไทยดำที่สยามเรียกว่า ลาว ลาวโซ่ง ลาวโซ่งดำ ลาวทรงดำ ฯ ถูกเปลี่ยนไปเรียกว่า ไทยดำ ไทยโซ่ง และ ไทยทรงดำ รวมทั้งนโยบายรัฐนิยมในยุคนี้ ยังมีส่วนช่วยส่งเสริมให้ชาวไทยทรงดำ ได้มีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมทางพุทธศาสนามากขึ้นด้วย

ความเจริญทางการศึกษา

ระบบโรงเรียนที่มีเกิดขึ้นในช่วงระยะแรก จะมีการจัดการเรียนการสอนทางวิชาการของคนไทยจากส่วนกลาง ควบคู่ไปกับพุทธศาสนา ที่ไม่ใช้การบังคับหรือฝืนใจเด็กไทยทรงดำ ตำบลหนองปรัง ให้ต้องมาเรียนรู้วัฒนธรรมหลักของคนไทย แต่ความผูกพันและการซึมซับวัฒนธรรมแบบพุทธของชาวไทยทรงดำตำบลหนองปรัง ได้มีความคู่มาก่อนหน้า ที่จะมีระบบโรงเรียนเกิดขึ้นแล้ว น่าจะตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 4 เป็นต้นมา ดังความปรากฏในหนังสือสมุดราชบุรี ซึ่งได้ตีพิมพ์ครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. 2468 ที่ได้กล่าวถึงพระนครคีรี (เขามหาสวรรค์) หรือที่ชาวบ้านเรียกกันว่า เขาวัง ซึ่งรัชกาลที่ 4 ได้ทรงสถาปนาขึ้นเป็นพระราชวังที่ประทับ และโปรดให้สร้างวัดมหาสมณาราม ไว้ที่นั่นด้วย (สมุดราชบุรี, 2468, หน้า 172) โดยในปี พ.ศ. 2402 เจ้าพระยาศรีสุริยวงษ์ (ช่วง บุนนาค) เป็นนายงานการก่อสร้างพระนครคีรี ได้นำไทยทรงดำ มาเป็นแรงงานก่อสร้างและร่วมในงานบูรณะวัดเขาวังด้วย ซึ่งเหตุนี้เอง น่าจะเป็นจุดเริ่มต้นสัมพันธ์ภาพระหว่างไทยทรงดำ และพุทธศาสนา (ทวีโรจน์ กล้ากลมจิตต์, 2553, หน้า 18)

หลังจากปี พ.ศ. 2500 เป็นต้นมา เด็กไทยทรงดำตำบลหนองปรัง ทั้งเด็กผู้ชายและเด็กผู้หญิงจึงจะได้รับการศึกษาในระบบโรงเรียนขั้นพื้นฐาน ซึ่งมีการเรียนการสอนที่ใช้ภาษาไทย ไม่ใช่อักษรไทดำ และมีการสอนให้ผู้ที่เข้าเรียนสวดมนต์ไหว้พระ ด้วยระบบการศึกษาในโรงเรียน โดยเฉพาะโรงเรียนรัฐบาล ที่ใช้แผนการเรียนจากส่วนกลางที่มีระบบอิงกับคำสอนทางพระพุทธศาสนาควบคู่ไว้ ไทยทรงดำตำบลหนองปรังรุ่นใหม่จึงค่อย ๆ ซึมซับวัฒนธรรมแบบชาวไทยที่นับถือพุทธศาสนา นานวันเข้าทำให้ความเชื่อพุทธศาสนาค่อย ๆ ผสมกับความเชื่อดั้งเดิมในเรื่องผี ทำให้เกิดการปรับตัวและแสดงออกมาในรูปแบบต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นในเรื่องของความเชื่อ

และพิธีกรรมในรูปแบบใหม่ เพราะในการดำรงชีวิตให้มั่นคง ย่อมต้องมีการปรับตัว เพื่อที่จะอยู่ร่วมกันได้ แต่ไทยทรงดำตำบลหนองปรุงก็ยังคงยึดความเชื่อดั้งเดิมของตนอยู่ ซึ่งยังคงมีอิทธิพลอยู่อย่างเหนียวแน่น แต่ทั้งนี้ การปรับเปลี่ยนวิถีปฏิบัติให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของสังคม การเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วของสังคมจากสังคมเกษตรกรรมไปสู่สังคมอุตสาหกรรม ทำให้สังคมที่เคยอยู่กันแบบเรียบง่ายกลับกลายเป็นการดิ้นรนแบบปากกัดตีนถีบ เพื่อหาเลี้ยงชีพและครอบครัว ส่งผลให้คนในชุมชนจำนวนไม่น้อยต้องออกไปเรียนหนังสือนอกพื้นที่ ในระดับที่สูงขึ้น เพราะเชื่อว่า ยิ่งเรียนสูงมากจะยิ่งได้งานที่ดี ๆ สบาย ๆ ได้เป็นเจ้าของคน คนไม่ต้องเหนื่อยยาก และบางส่วนที่ไม่ได้เรียนหนังสือในระดับสูง ก็อาจจะเข้าทำงานในโรงงานอุตสาหกรรมทั้งในพื้นที่และต่างถิ่น ซึ่งการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวนอกจากจะส่งผลต่อการดำเนินชีวิตแล้ว ยังทำให้ความเชื่อและหลักปฏิบัติที่ดำรงอยู่คู่วิถีชีวิตอย่างการดำรงอยู่และการเปลี่ยนแปลงความเชื่อในพิธีกรรมของไทยทรงดำตำบลหนองปรุง ที่ชาวบ้านได้ถือปฏิบัติกันมาเป็นเวลาช้านานก็ได้รับผลกระทบด้วยเช่นกัน ดังจะเห็นได้จากจำนวนคนที่เข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนาที่มีจำนวนไม่มากนัก หากกิจกรรมนั้นไม่ตรงกับวันหยุดของโรงเรียนหรือโรงงาน ซึ่งโดยปกติแล้วจะเป็นวันเสาร์-อาทิตย์ ก็เป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้การจัดพิธีกรรมมีการเปลี่ยนแปลงไป

คติความเชื่อทางพุทธศาสนา

คติความเชื่อทางพระพุทธศาสนา มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงความเชื่อในพิธีกรรมไทยทรงดำตำบลหนองปรุง ที่ส่งผลให้ความเชื่อของไทยทรงดำตำบลหนองปรุงจัดขึ้น โดยมีแต่ความเชื่อเรื่องผี ที่ครอบคลุมตั้งแต่เรื่อง แถน ขวัญ ที่ส่งผลให้การดำเนินชีวิตในรอบวัฏจักร มีข้อปฏิบัติและข้อห้ามที่เกี่ยวข้องกับผีเท่านั้น แต่ด้วยนโยบายและกฎหมายของรัฐ ทำให้ไทยทรงดำตำบลหนองปรุง ต้องปรับตัวรับอีกความเชื่อหนึ่งเข้ามา คือ นับถือทั้งพุทธศาสนาและศาสนาดั้งเดิมของไทยทรงดำ ดังปรากฏตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 4 จากเหตุการณ์ที่ทรงแปรพระราชฐานมาพักแรมที่พระนครคีรี บรรดาหนุ่มไทยทรงดำในสมัยนั้น บางคนมีตำแหน่งเป็น เด็กชา คือ ผู้ทำหน้าที่ตักน้ำกินและน้ำใช้ ขึ้นไปไว้บนพระนครคีรี ต้องตักน้ำขึ้นไปให้สำหรับพระภิกษุที่จำพรรษาอยู่ในวัดเขาวัง (พระนครคีรี) ได้ใช้ด้วย ทำให้อาจจะเป็นจุดเริ่มต้นของธรรมเนียมที่ไทยทรงดำ ตักน้ำเข้าวัดและกระทำกันสืบต่อมา (ทวีโรจน์ กล้ากล่อมจิตต์, 2553, หน้า 18) ซึ่งการตักน้ำเข้าวัดของบรรดาหนุ่มสาวไทยทรงดำแต่เดิมนั้น คงมีวัตถุประสงค์หลักเพื่อเป็นการทำบุญช่วยเหลือพระสงฆ์ ส่งผลให้มีการปรับเปลี่ยนนำความเชื่อมาผสมผสานกัน ระหว่างความเชื่อดั้งเดิมของไทยทรงดำกับความเชื่อทางพระพุทธศาสนา ต่อมาชาวไทยทรงดำก็ได้มีการนับถือศาสนาพุทธมากขึ้น ทำให้บทบาทของวัด กลายเป็นพื้นที่ประกอบพิธีกรรมทางศาสนาที่สำคัญแห่งใหม่ของไทยทรงดำ

รวมทั้งธรรมเนียมเรื่องการบรรลุนิติภาวะ เมื่อเริ่มเข้าสู่วัยรุ่น ในอดีตมีธรรมเนียมเรื่องการรับเสด็จ ของวัยรุ่นทั้งหญิงชายที่จะเรียกว่าบรรลุนิติภาวะได้แล้วนั้น ต้องผ่านพิธีกรรมการรับเสด็จ การได้รับเสด็จจากมารดาไปแล้ว จึงจะถือว่าได้บรรลุนิติภาวะแล้ว ใครได้สวมเสด็จแล้วจะเทียบเท่ากับคนที่ได้ผ่านพิธีอุปสมบทหรือการบวชในพุทธศาสนาแล้วเช่นกัน เพราะเมื่อได้รับเสด็จแล้วจะถือว่าเป็นผู้ใหญ่ที่รัฐควรรับผิดชอบต่อตนเองและสังคมได้ผู้เป็นมารดาไม่นิยมเย็บเสด็จให้กับลูกของตน เพราะบางคนก็เชื่อว่าถ้ายังไม่แต่งงานก็ไม่จำเป็นจะต้องมีเสด็จก็ได้แต่การที่จะเรียกว่าบรรลุนิติภาวะตามธรรมเนียม (ไม่ใช่ตามกฎหมายกำหนด) นิยมที่จะให้ลูกชายได้บวชในพระพุทธศาสนาตามธรรมเนียมของไทยพุทธทั่วไป ซึ่งประเพณีการบวช เป็นอีกประเพณีหนึ่งตามความเชื่อในพระพุทธศาสนา ที่มีเข้ามาผสมกับความเชื่อดั้งเดิมในวิถีชีวิตแบบไทยทรงดำรุ่นใหม่ จากการสัมภาษณ์ ทอน เป้นโก (สัมภาษณ์, 2 มีนาคม 2555) ได้เล่าว่า ปัจจุบัน อายุ 60 ปี ตอนที่ยังหนุ่ม อายุประมาณ 20 ปี ก็ได้บวชเป็นพระสงฆ์ในช่วงเข้าพรรษา นานหนึ่งพรรษา เพื่อเป็นการตอบแทนพระคุณของพ่อแม่ และยังได้บอกว่า รุ่นพ่อของตนนั้นก็ได้บวชเป็นพระสงฆ์ก่อนที่จะลาสิกขาออกมาแต่งงาน

นอกจากการบวชพระแล้ว ไทยทรงดำตำบลหนองปรัง ยังส่งเสริมที่จะให้ลูกหลานในรุ่นปัจจุบันได้บวชเป็นสามเณร ตั้งแต่เด็กๆ ในช่วงปิดเทอมภาคฤดูร้อนกันด้วย และหากมีงานศพก็นิยมให้ลูกหลานบวชหน้าไฟในงานศพของญาติผู้ใหญ่ของตนด้วยเช่นกัน (อุไร แซ่ม้อย, สัมภาษณ์, 3 มีนาคม 2555) ในช่วงก่อนเข้าพรรษาจะมีประเพณีนิยมที่จะให้เด็กผู้ชายที่มีอายุเกิน 7 ปีไปแล้วได้บวชเป็นสามเณร และให้ลูกชายที่มีอายุประมาณ 20 ปี ได้บวชในพระพุทธศาสนา ส่วนผู้หญิงที่มีอายุเกิน 60 ปี นิยมที่จะไปถือศีล 8 กันในวันพระ และนำอาหารไปทำบุญที่วัด ซึ่งคนในชุมชนก็ยังคงเข้าใจถึงหลักการและข้อปฏิบัติตามประเพณีความเชื่อในพิธีกรรมอยู่ ทั้งนี้ในการจัดงานบวชพระ ในแบบฉบับไทยทรงดำตำบลหนองปรัง จะมีการจัดที่สำหรับการเชิญแถนให้มาเป็นประธานรับทราบการจัดงานบวชพระด้วย รวมทั้งก่อนที่ผู้บวชจะบวชภาค ก็ต้องเข้าไปบอกกล่าวให้ผีบรรพบุรุษทราบในกะล่อห้อง ว่าลูกหลานจะลาไปบวช ไม่ได้อยู่ที่บ้านในช่วงวันนี้ถึงวันนี้ นั้น ขอให้ผีบรรพบุรุษช่วยคุ้มครองลูกหลานในขณะที่ไปอยู่ที่อื่นด้วย (บาน แซ่ม้อย, สัมภาษณ์, 3 มีนาคม 2555) เห็นได้ว่า แม้แต่ในพิธีบวช ซึ่งเป็นพระสงฆ์ จะไม่ใช่ธรรมเนียมความเชื่อดั้งเดิมของไทยทรงดำตำบลหนองปรัง แต่ก็มีมีความเชื่อเรื่องแถนและผีเรือนเข้ามาเกี่ยวข้องด้วย และถ้าลูกหลานจะแต่งงาน ในพิธีแต่งงาน ได้มีพิธีกันประตุงเงินประตุงทองและพิธีล้างเท้าเจ้าบ่าว ซึ่งขั้นตอนนี้ไม่ใช่พิธีกรรมดั้งเดิมของไทยทรงดำ ธรรมเนียมนี้คงนำมาจากคนไทยพื้นเมือง อีกทั้งยังมีการนิมนต์พระมาสวดและมีพิธีเลี้ยงพระ ซึ่งไทยทรงดำส่วนใหญ่ในช่วงหลังนี้ นิยมให้มีพิธีสงฆ์

และพิธีหลังน้ำพระพุทธรูปในงานแต่งเกือบทั้งหมด กระทั่งการจัดงานขึ้นบ้านใหม่ ในคนรุ่นใหม่ นิยมสร้างบ้านด้วยวัสดุที่ไม่ใช่ไม้จริงมาทำ แต่การจัดพิธีกรรมจะเป็นผลทางด้านจิตใจ เพื่อให้สบายใจว่าสิ่งที่ไม่ดีต่าง ๆ จะได้ออกไป ในพิธีนี้มีการเปลี่ยนแปลงตรงที่ว่า มีการนิมนต์พระมาสวดและประพรมน้ำมนต์ให้กับคนในบ้านด้วย เป็นความเชื่อในพุทธศาสนาที่แทรกเข้ามาในขั้นตอนหนึ่งของพิธีนี้ความเชื่อดั้งเดิมยังมีอยู่ แต่การปฏิบัติพิธีกรรมมีความเชื่อเกี่ยวกับพุทธศาสนาเข้ามาร่วมในพิธีกรรมด้วยมีเทคโนโลยีสมัยใหม่เข้ามา ในอุปกรณ์เครื่องใช้ในงานพิธีกรรมรวมทั้งอาหาร ทั้งนี้เนื่องจากความเชื่อในพุทธศาสนา มีความสอดคล้องกับความเชื่อดั้งเดิมของไทยทรงดำตำบลหนองปรัง เช่น ความเชื่อเรื่องกรรมดีกรรมชั่ว ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว หากประพฤติดี จะได้ขึ้นสวรรค์ สอดคล้องกับความเชื่อเรื่อง แถน ที่อยู่ในเมืองฟ้า ซึ่งเปรียบเสมือนเมืองสวรรค์ของไทยทรงดำ จึงเป็นเหตุให้ทุกคนอยากทำความดี หรือความเชื่ออีกอย่าง เช่น เรื่องการตายแล้วเกิดใหม่ หากชาตินี้ได้ทำความดีไว้มาก ๆ ชาติหน้าจะได้เกิดมาอยู่ในภพภูมิที่ดี เป็นต้น จึงทำให้ความเชื่อในพุทธศาสนา สามารถเข้ามารวมกับความเชื่อดั้งเดิมของไทยทรงดำตำบลหนองปรังได้อย่างดี

ความเจริญทางการแพทย์และสาธารณสุข

การแพทย์และการสาธารณสุขในตำบลหนองปรัง มีสถานอนามัยอยู่ 2 แห่ง มีโรงพยาบาลเขาย้อยหรือโรงพยาบาลพระจอมเกล้า ที่ตั้งอยู่ในเส้นทางคมนาคมที่สะดวก รวมทั้งนโยบายส่งเสริมสุขภาพจากภาครัฐ ที่ให้ประชาชนทุกคนได้มีหลักประกันสุขภาพ ซึ่งให้สิทธิการรักษาโรคด้วยบัตรทองหรือที่ชาวบ้านเรียกกันในช่วงนั้นว่า บัตรสามสิบบาท รักษาทุกโรค และต่อมากลายเป็น บัตรทอง รักษาฟรี อีกทั้งการเดินทางที่จะไปโรงพยาบาลก็มีถนนเพชรเกษมที่มีรถประจำทางผ่านไปถึงโรงพยาบาลหลายสายด้วยกัน จึงเป็นเหตุให้ประชาชนเกือบทุกคน นิยมที่จะไปโรงพยาบาลก่อนในเบื้องต้น เมื่อรักษาด้วยแพทย์แผนใหม่จนหายดีแล้ว จึงกลับไปทำงานตามปกติ เพราะต้องรีบทำงานหาเงิน ด้วยมีภาระค่าใช้จ่ายต่าง ๆ ที่ต้องใช้ในแต่ละเดือน ทำให้ไม่สามารถที่จะหยุดพักผ่อนนานได้ จึงเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้พิธีกรรมเกี่ยวกับการรักษาโรคของชาวไทยทรงดำตำบลหนองปรัง ถูกลดบทบาทลงจากวิถีชีวิตในแบบดั้งเดิม

ส่วนการสาธารณสุข มีการเปลี่ยนแปลงในด้านพฤติกรรม เช่นการใช้ส้วม ที่มีการสร้างห้องน้ำไว้ที่บ้านทุกหลังคาเรือน การล้างมือก่อนรับประทานอาหารและการใช้ช้อนส้อม รับประทานอาหารแทนมือ รวมทั้งมีการวางแผนครอบครัวด้วยการคุมกำเนิด ทำให้มีจำนวนการเกิดของประชากรต่อครอบครัวลดลง ซึ่งมีผลให้คนในรุ่นปัจจุบัน ไม่ค่อยได้พบเจอเรื่องของการคลอดลูก เพราะจำนวนการคลอดที่ลดลง อีกทั้งยังนิยมไปคลอดบุตรที่โรงพยาบาลกันทั้งหมด จึงทำให้องค์ความรู้เรื่องการผดุงครรภ์แบบโบราณของหมอดำแย ที่มีเรื่องของความเชื่อที่เป็น

ข้อห้ามและข้อปฏิบัติต่าง ๆ สำหรับหญิงมีครรภ์ เริ่มที่จะสูญหายไป รวมทั้งยังมีส่วนทำให้การรักษาโรคตามความเชื่อดั้งเดิมของไทยทรงดำตำบลหนองปรัง ได้จางลงไปด้วย

ความเจริญทางเทคโนโลยี

เริ่มจากภาพยนตร์และสิ่งบันเทิงต่าง ๆ ที่เข้ามาในหมู่บ้าน ได้นำพาให้มีคนนอกหมู่บ้านเข้ามาเที่ยวในหมู่บ้าน เดินทางเข้ามาภายในหมู่บ้านของไทยทรงดำตำบลหนองปรัง ซึ่งคนกลุ่มนี้เป็นพวกบรรดาหนุ่มชาวไทยพื้นถิ่น อาจจะเข้ามาเพื่อจีบสาว ผ่านทางความเจริญทางเทคโนโลยี ที่มีเข้ามาในงานมหรสพต่าง ๆ ที่ทางวัดได้จัดขึ้นเนื่องในเทศกาลงานประจำปี ซึ่งจะมีภาพยนตร์ ที่เรียกว่า หนังกลางแปลงหรือหนังชายยา ลีเกะ หนังตะลุง เป็นต้น ซึ่งหนังตะลุงในแถบจังหวัดเพชรบุรี จะมีเล่นกันมาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 ดังปรากฏมีกล่าวถึง ครูหนังแรกเริ่มของเมืองเพชรบุรี ในสมัยรัชกาลที่ 5 สมัยนั้นยังไม่มีไฟฟ้าใช้ ต้องร้องกันสด ๆ (เพชรบุรี, 2547, หน้า 192) ซึ่งในช่วงประมาณ พ.ศ. 2475–2520 นายแก้ว ชนวนวัน เป็นชาวไทยทรงดำ มีอาชีพเป็นนายหนังตะลุง ตระเวนเล่นอยู่ในเขตอำเภอเขาย้อยและอำเภอโกสุมพิสัย ส่วนใหญ่จะเล่นในงานเทศกาลและงานแก้บนต่าง ๆ ซึ่งสมัยนั้น มหรสพตามชนบทก็มีแต่หนังตะลุง ลีเกะและภาพยนตร์ที่เรียกกันว่า หนังกลางแปลงหรือหนังชายยา ที่เล่นกันในช่วงกลางคืนเป็นส่วนมาก (ทวีโรจน์ กล้ากลมจิตต์, สัมภาษณ์, 15 มกราคม 2555) และได้นำสิ่งแปลกที่เรียกว่า ความเป็นสมัยใหม่หรือแฟชั่นเข้ามาใช้ เช่น กายแต่งกาย ทรงผม อาหารการกิน ซึ่งสิ่งแปลกใหม่ที่คนนอกนำมาใช้มาเผยแพร่ในสังคมไทยทรงดำ ที่มีแนวคิดนิยมกันว่า หากใครตามกระแสแฟชั่นสมัยใหม่ได้ทัน ผู้นั้นจะได้ชื่อว่าเป็นคนทันสมัย ซึ่งคนภายนอกก็รับอิทธิพลของตะวันตกมาอีกทอดหนึ่ง หรือแม้แต่เทคโนโลยีบางอย่างก็ไม่ได้ถูกใช้ในทางที่เป็นประโยชน์ เช่น อาวุธปืนต่าง ๆ ที่ไม่ได้ถูกนำมาใช้แค่เพื่อการป้องกันตัวเท่านั้น แต่มีการใช้อาวุธปืนสมัยใหม่ยิงกราดถูกผู้คนที่ไปรอบข้าง หากเจ้าของอาวุธมีเรื่องทะเลาะกันคนที่ตนไม่พอใจ ซึ่งไม่ได้ทำเฉพาะบุคคล แต่ทำแบบไม่สนใจผู้คนรอบข้างว่าจะได้รับอันตรายไปด้วยหรือไม่ จึงทำให้ผู้คนขวัญเสียไม่กล้าออกไปร่วมงานรื่นเริงทุกชนิด ส่งผลให้ประเพณีอื่นก่อน เริ่มจางลงและไม่ค่อยมีหนุ่มสาวนิยมเข้าไปเล่น แต่หนุ่มสาวก็ยังมี การพบปะกันได้เปิดเผยในอีกรูปแบบอื่น ๆ อีกทั้งการเปลี่ยนแปลงทางด้านเทคโนโลยี ยังมีส่วนช่วยในการติดต่อ เพื่อบอกข่าวสารต่าง ๆ ในการจัดงานพิธีกรรม เนื่องจากในอดีตเจ้าภาพจะต้องเป็นผู้เดินไปบอกกล่าวให้เพื่อนบ้านมาร่วมงานด้วยตัวเอง แต่ปัจจุบันได้มีการใช้โทรศัพท์ไปบอก รวมทั้งยังมีการใช้บัตรเชิญใบเล็ก พร้อมข้อความเพื่อเชิญให้มาร่วมงาน ทำให้มีความชัดเจนในการบอกกล่าวกำหนดวันเวลาในการจัดงานพิธีกรรมต่าง ๆ

ความเจริญทางเทคโนโลยียังทำให้การแต่งกายของไทยทรงดำเปลี่ยนแปลงไป ผู้ชายเปลี่ยนจากการนุ่งผ้าขาวม้าไปกางเกงขาสั้น กางเกงขาก๊วย กางเกงยีนส์ ซึ่งถ้าหากสำหรับผู้ใหญ่ที่มีอายุพอสมควร แต่ถ้าหากเป็นเด็กวัยรุ่นยุคใหม่จะใส่กางเกงยีนส์ ซึ่งถ้าหากผู้ชายจะไปร่วมงานประเพณีก็มีบางส่วนที่ยังคงใส่เสื้อโหดตามแบบฉบับดั้งเดิม ส่วนผู้หญิงในวัยที่มีอายุต่ำกว่า 60 ปี นิยมที่จะใส่เสื้อผ้าตามแบบสมัยใหม่ที่ไม่ใช่แบบดั้งเดิมแล้ว รวมทั้งเทคโนโลยีด้านการผลิตรถ ที่ทำให้เกิดความสะดวกกับผู้ใช้ในการเดินทาง ส่งผลให้คนภายนอกพื้นที่ ผู้ที่ต้องการเดินทางเข้ามาในหมู่บ้าน สามารถเข้ามาได้อย่างสะดวก ไม่ต้องเสียเวลาเดินทางด้วยเท้าเหมือนสมัยก่อน ซึ่งย่นระยะเวลาในส่วนนี้ไปได้ ผู้คนจึงหลงใหลเข้ามาในหมู่บ้านได้

ความเจริญทางด้านสังคมและชุมชน

จังหวัดได้มีการวางแผนโครงการด้านต่าง ๆ ทำให้ท้องถิ่นเกิดความเจริญ มีความสะดวกสบายในด้านต่าง ๆ เมื่อสังคมและชุมชนมีการขยายตัวอย่างกว้างขวาง ผู้คนหันไปสนใจเศรษฐกิจมากขึ้น เกิดการแข่งขัน ทำให้เกิดการหลงลืมกิจกรรมด้านวัฒนธรรมท้องถิ่น อีกทั้งคนรุ่นใหม่บางคน อาจไม่เข้าใจในวัฒนธรรมท้องถิ่น จึงทำให้ยากต่อการปฏิบัติและขาดความกล้าที่จะปฏิบัติตามวัฒนธรรมประเพณีดั้งเดิม ที่รวมถึงการแต่งกาย ภาษาพูด ขนบธรรมเนียมและประเพณี ซึ่งปัญหาที่เกิดขึ้นจากปัจจัยด้านความเจริญทางสังคมและชุมชน ได้ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม เป็นผลให้เกิดปัญหาทางสังคมขึ้นหลายประการ อีกทั้งการขาดผู้นำในการสืบสาน แม้ในปัจจุบันจะมีองค์การบริหารส่วนตำบล กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้นำทางศาสนา ครูหรืออาจารย์ในพื้นที่ บุคคลที่มีความน่าเชื่อถือ เช่น ผู้รู้ และมัคทายก รวมทั้งประธานมูลนิธิไทยทรงดำแห่งประเทศไทย แต่ปัญหา คือ กลุ่มคนเหล่านี้ก็มีหน้าที่อื่นที่ต้องรับผิดชอบ อีกทั้งผู้ที่มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับความเชื่อในพิธีกรรมของไทยทรงดำ บางคนก็อายุมากแล้ว ซึ่งเป็นข้อจำกัดในการถ่ายทอดองค์ความรู้ที่สำคัญและมีประโยชน์ เนื่องจากต้องอาศัยทั้งความรู้ ความจำและความคล่องตัว เช่น การอธิบายถึงความเป็นมาในงานพิธีต่าง ๆ การนำปฏิบัติในพิธีกรรมต่าง ๆ จึงทำให้คนรุ่นใหม่ขาดการเรียนรู้หรือฝึกหัดอย่างเป็นระบบ ทำให้ในบางขั้นตอนของพิธีกรรมมีการเปลี่ยนแปลงไป ส่วนหนุ่มสาวที่สามารถนำกิจกรรมได้ก็อาจขาดความน่าเชื่อถือ เพราะว่าจะต้องสั่งสมทั้งความรู้และประสบการณ์ให้เพียงพอเสียก่อน ดังนั้น เมื่อขาดผู้นำที่รู้กระบวนการขั้นตอนหรือวิถีปฏิบัติที่ถูกต้อง จึงส่งผลให้กิจกรรมบางอย่างทางความเชื่อในพิธีกรรมของไทยทรงดำเปลี่ยนแปลงหรือขาดหายไป เมื่อคนรุ่นใหม่ไม่รู้แน่ชัดถึงประวัติความเป็นมาและความเชื่อในพิธีกรรม รวมทั้งไม่เข้าใจในขั้นตอนการปฏิบัติพิธีกรรม ซึ่งปฏิบัติตามที่บรรพบุรุษถ่ายทอดมา นานวันเข้าอาจเกิดความไม่เข้าใจและเลิกปฏิบัติพิธีกรรมไป ดังนั้นจึงมีความจำเป็นที่

จะอธิบายถึงความเป็นมาและความสำคัญของความเชื่อในพิธีกรรมและสารัตถะในพิธีกรรม เพื่อให้คนรุ่นหลังได้ตระหนักถึงการรักษาไว้ดังนั้น นอกจากผู้นำในพิธีกรรมแล้ว การแสดงออกทางความเชื่อในพิธีกรรมและสารัตถะในพิธีกรรม จึงเป็นส่วนสำคัญที่จะทำให้ความเชื่อและพิธีกรรมจะยังคงอยู่และสืบทอด มีพื้นที่อยู่ในสังคมของไทยทรงดำตำบลหนองปรังต่อไปได้

นอกจากนี้ การรับวัฒนธรรมต่างถิ่นมาเผยแพร่ ทำให้ความเชื่อในพิธีกรรมของไทยทรงดำตำบลหนองปรังได้รับอิทธิพลจากกระบวนการทางวัฒนธรรมด้วยเช่นกัน เมื่อคนในชุมชนไปทำงานในชุมชนอื่น เกิดการสัมผัสและรับเอาวัฒนธรรมจากชุมชนอื่นมาเผยแพร่ในชุมชนแห่งนี้ ซึ่งส่งผลให้ความเชื่อในพิธีกรรมของไทยทรงดำที่เป็นวัฒนธรรมดั้งเดิมถูกแทนที่ด้วยวัฒนธรรมใหม่ที่คนในชุมชนเห็นว่าทันสมัย จนในที่สุดวัฒนธรรมใหม่ก็ได้รับการยอมรับว่าถูกต้องเหมาะสม นอกจากการถ่ายทอดจากบุคคลสู่บุคคล สื่อก็เป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่มีอิทธิพลต่อการแพร่กระจายของวัฒนธรรม เมื่อความเจริญและความต้องการในการใช้เงินตรามีมากขึ้น ได้ส่งผลให้ความมีน้ำใจไม่ตรีต่อกันลดลง ทั้งที่พฤติกรรมที่เรียกว่าความมีน้ำใจ จะส่งผลให้คนเกิดความรักใคร่ปรองดอง ถ้อยทีถ้อยอาศัยกัน แต่เนื่องจากในปัจจุบันนี้ ของกินของใช้เกือบทุกชนิดไม่สามารถหาได้จากท้องไร่ท้องนาหรือในป่าเหมือนดังเช่นในอดีต เพราะสมัยนี้ของทุกอย่างที่ต้องซื้อหาได้ด้วยเงินตราเกือบทุกอย่าง ส่วนความนับถือที่น้อยลง อาจจะมีเฉพาะบางคนคนที่มีการศึกษาสูงขึ้น ไปเรียนในเมืองหลวง ทำให้เกิดความเหินห่างกันกับครอบครัว ความผูกพันจึงลดน้อยลง แต่ยังคงให้ความสำคัญและมีความกตัญญูกับผู้ใหญ่เช่นเดิม

ดังที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้นว่า สภาพสังคม วิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชาวไทยทรงดำตำบลหนองปรัง ในปัจจุบันมีความคล้ายคลึงกับครอบครัวไทยพื้นเมือง คือ มีพ่อบ้านเป็นหัวหน้าครอบครัว โดยให้เกียรติแก่เพศชายในการดำเนินกิจกรรมหรือตัดสินใจเรื่องต่าง ๆ และมีแม่บ้านเป็นผู้ดูแลกิจกรรมต่าง ๆ ภายในบ้าน และยังมีความเชื่อเรื่องผีบรรพบุรุษ มีประเพณีเช่นผีบรรพบุรุษเรียกว่า ปาดตง ปาดตงข้าวใหม่ เสนเวียน ส่วนพิธีเกี่ยวกับขวัญ เช่น แพงขวัญ เสนตัวและเสนแก้เคราะห์ เป็นต้น โดยใช้วิธีการไปหาหมอเยื่อ เพื่อเยื่อหาสาเหตุของการเจ็บป่วย รวมทั้งในปัจจุบันชาวไทยทรงดำตำบลหนองปรัง ยังคงเชื่อในเรื่องโชคราง ของขลัง ฤกษ์ยามเครื่องราง ของขลัง บางอย่างสามารถป้องกันภัยและรักษาโรคได้ เช่น เขี้ยวหมูตัน โดยมีความเชื่อและนับถือศาสนาพุทธกันมากขึ้น นอกจากนี้ยังเห็นได้ว่า ในปัจจัยเดียวกันนั้น สามารถเป็นได้ทั้งสนับสนุนให้เกิดการดำรงอยู่และเกิดการเปลี่ยนแปลง ซึ่งเป็นเสมือนดาบสองคมด้วย ดังจะเห็นได้จากตารางสรุปปัจจัยการดำรงอยู่และการเปลี่ยนแปลงความเชื่อในพิธีกรรมไทยทรงดำตำบลหนองปรังได้ ดังนี้

ตารางที่ 6 สรุปปัจจัยการดำรงอยู่และการเปลี่ยนแปลงความเชื่อในพิธีกรรม

ความเชื่อในพิธีกรรมของไทยทรงดำตำบลหนองปรุง				
ความเชื่อในพิธีกรรมรอบวัฏจักรชีวิต		พิธีกรรม	ความเชื่อดั้งเดิม	ปัจจัยการดำรงอยู่และการเปลี่ยนแปลง
ความเชื่อในพิธีกรรม	- ก่อนเกิด	ข้อห้ามและข้อปฏิบัติดั้งเดิม (ปัจจุบันเปลี่ยนแปลงไป)	- ผีบรรพบุรุษ - ผีแม่เกิด	- การอบรมจากครอบครัว
	- ขณะเกิด	- วานขวัญผีเรือน (ปัจจุบัน สูญหายไป)	- ผีเกิด - ผีประจำสิ่งของ	- การปลูกฝังความเชื่อและค่านิยมในครอบครัว
	- หลังเกิด	- การฝังรก (ปัจจุบันสูญหายไป) - ร่อนกระดั่ง (ปัจจุบัน สูญหายไป)	- ข้อปฏิบัติและข้อห้าม - มดมนต์	- ระบบความสัมพันธ์ทางเครือญาติ
การดำรงชีวิตเป็นไทยทรงดำ	- ความเชื่อในช่วงวัยเด็ก	- พิธีฝุ่น (ปัจจุบันสูญหายไป)	- ผีแม่เกิด - ขวัญ - ผีประจำสิ่งของ - ข้อปฏิบัติและข้อห้าม - มดมนต์	- ความสามัคคี - การมีผู้นำชุมชน ที่ใส่ใจกับความเป็นไทยทรงดำ - ระบบเศรษฐกิจ

ตารางที่ 6 (ต่อ)

ความเชื่อในพิธีกรรมของไทยทรงดำตำบลหนองปรุง			
ความเชื่อในพิธีกรรมรอบวัฏจักรชีวิต	พิธีกรรม	ความเชื่อดั้งเดิม	ปัจจัยการดำรงอยู่และการเปลี่ยนแปลง
- ความเชื่อในช่วง วัยรุ่น	- แต่งงาน	- แถน - ฝีบรพบุรุษ - มดมนต์ - ข้อปฏิบัติและข้อห้าม	- ระบบการปกครองของบ้านเมืองใน แต่ละยุคสมัย - ระบบการศึกษาในโรงเรียน
	- พิธีขึ้นบ้านใหม่	- ฝีบรพบุรุษ - ฝีบระจำสถานที่ - ฝีบระจำสิ่งของ - ข้อปฏิบัติและข้อห้าม - มดมนต์	- เทคโนโลยีสื่อสารและการโทรคมนาคม - สภาพแวดล้อมของชุมชน และสภาพแวดล้อมทางสังคม
- ความเชื่อในช่วง วัยผู้ใหญ่	- พิธีเส่นปะเค่อ	- แถน - ฝีบรพบุรุษ	- เหตุการณ์บ้านเมืองในแต่ละยุคสมัย
	- พิธีเส่นปลุกกล้วยกลางหวา	- ขวัญ	
	- พิธีเส่นปลุกกล้วยบนดิน	- ข้อปฏิบัติและข้อห้าม - มดมนต์	- ความเจริญทางการศึกษา

ตารางที่ 6 (ต่อ)

ความเชื่อในพิธีกรรมของไทยทรงดำตำบลหนองปรุง			
ความเชื่อในพิธีกรรมรอบวัฏจักรชีวิต	พิธีกรรม	ความเชื่อดั้งเดิม	ปัจจัยการดำรงอยู่และการเปลี่ยนแปลง
ความเชื่อในพิธีกรรมเกี่ยวกับ การเจ็บป่วย	- พิธีเสนฆ่าเกิด	- ผีแม่เกิด	- คติความเชื่อทางพุทธศาสนา
		- ผีบรรพบุรุษ	
		ผีประจำสิ่งของ	- ความเจริญทางด้าน การแพทย์ และสาธารณสุข
		- ขวัญ	
		ข้อปฏิบัติและข้อห้าม	
		- มดมนต์	- ความเจริญทางเทคโนโลยี
	- พิธีแปงขวัญ	- แถน	
	- พิธีเสนตัว	- ผีบรรพบุรุษ	- ความเจริญทางด้านสังคม และชุมชน
	- พิธีเสนเต็ง	- ขวัญ	
		- ข้อปฏิบัติและข้อห้าม	
		- มดมนต์	

ตารางที่ 6 (ต่อ)

ความเชื่อในพิธีกรรมของไทยทรงดำตำบลดหนองปรุง			
ความเชื่อในพิธีกรรมรอบวัฏจักรชีวิต	พิธีกรรม	ความเชื่อดั้งเดิม	ปัจจัยการดำรงอยู่และการเปลี่ยนแปลง
ความเชื่อใน	- พิธีศพ	- แถน	
พิธีกรรม	- พิธีแผ้วเรือน	- ฝีบรพบุรุษ	
เกี่ยวกับการ	- พิธีเชิญผีขึ้นเรือน	- ขวัญ	
ตาย	- พิธีเสนแก่เคราะห์เรือน	- ข้อปฏิบัติและข้อห้าม	
	- พิธีปาดตง	- มดมนต์	
	- พิธีเสนเรือน		

จากที่กล่าวมาทั้งหมด เป็นเรื่องความเชื่อ ที่แสดงออกมาในพิธีกรรมรอบวัฏจักรชีวิตของไทยทรงดำตำบลหนองปรุงทั้งหมด สะท้อนถึงความเชื่อดั้งเดิมของไทยทรงดำ ที่ยังคงมีอยู่ซึ่งผู้วิจัยได้วิเคราะห์ให้เห็น ความเชื่อทั่วไปและความเชื่อในพิธีกรรมเกี่ยวกับผี ขวัญ พิธีกรรมและสารัตถะ เป็นพิธีกรรมทางความเชื่อที่ไทยทรงดำตำบลหนองปรุง ได้ปฏิบัติสืบทอดต่อกันมาหลายชั่วอายุคน บรรพบุรุษของไทยทรงดำตำบลหนองปรุงได้ใช้ความเชื่อเป็นเครื่องยึดเหนี่ยว เพื่อรักษาความเป็นอัตลักษณ์และเพื่อรักษาความเป็นปึกแผ่นของสังคมไทยทรงดำ มาจนกระทั่งถึงคนในรุ่นลูกหลาน แต่เนื่องด้วยการเปลี่ยนแปลงของโลกที่เชื่อมโยงกันในทุกมิติ วิทยาการด้านความรู้ และระบบการเรียนการสอนที่นำเอาวิทยาศาสตร์มาใช้เป็นหลักการที่สำคัญ ความเชื่อจากสังคมรอบข้าง ซึ่งความเชื่อในพุทธศาสนาและระบบการศึกษาจากส่วนกลาง ส่งผลอย่างมากต่อพิธีกรรมบางอย่างให้ยังคงต้องรับใช้ความต้องการของมนุษย์ภายใต้หลักการความเปลี่ยนแปลง

บทที่ 7

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การศึกษาเรื่อง วิเคราะห์ปัจจัยการดำรงอยู่และการเปลี่ยนแปลงความเชื่อในพิธีกรรมของไทยทรงดำ กรณีศึกษาเขตตำบลหนองปรัง อำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1. ศึกษาองค์ความรู้ด้านความเชื่อดั้งเดิมของไทยทรงดำ ตำบลหนองปรัง อำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี 2. ศึกษาความเชื่อในพิธีกรรมของไทยทรงดำ ตำบลหนองปรัง อำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี และ 3. วิเคราะห์ปัจจัยการดำรงอยู่และการเปลี่ยนแปลงความเชื่อในพิธีกรรมของไทยทรงดำ ตำบลหนองปรัง อำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ แล้วนำเสนอผลการวิจัยด้วยวิธีพรรณนาวิเคราะห์ เพื่อศึกษาวิเคราะห์ปัจจัยการดำรงอยู่และการเปลี่ยนแปลงความเชื่อในพิธีกรรมของไทยทรงดำ ตำบลหนองปรัง อำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี ซึ่งเป็นพื้นที่ในการวิจัย ในการเก็บข้อมูลการวิจัย ผู้วิจัยใช้วิธีการศึกษาจากเอกสารและการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก รวมการสังเกตแบบมีส่วนร่วม เพื่อความเข้าใจถึงความเชื่อดั้งเดิมของคนในรุ่นพ่อแม่กับพิธีกรรมที่ปรากฏอยู่ของคนในรุ่นปัจจุบัน

ในการวิจัยนี้ ข้อมูลของการศึกษาส่วนมากได้มาจากการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก เป็นการสัมภาษณ์ทั้งแบบเป็นทางการและไม่เป็นทางการ ควบคู่กับการทำบันทึกภาคสนาม ผู้วิจัยได้ร่างแนวทางการสัมภาษณ์ ที่มีการกำหนดตัวผู้ให้ข้อมูลสำคัญ แยกออกเป็นกรอบการสัมภาษณ์สองชุด โดยชุดที่ 1 สัมภาษณ์ผู้นำในการประกอบพิธีกรรม ได้แก่ พ่อมด แม่มด จาง หมอเสน เยื้อง หมอขวัญและเชย ส่วนกรอบการสัมภาษณ์ชุดที่ 2 สัมภาษณ์กลุ่มชาวบ้าน ผู้มีความเชื่อเกี่ยวกับประเพณีและการนับถือผีบรรพบุรุษของไทยทรงดำ ที่มีอายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไป ซึ่งกรอบแนวทางการสัมภาษณ์ของผู้ให้ข้อมูลสำคัญของแต่ละกลุ่ม ยังได้แยกแนวคำถามออกเป็น ความเชื่อของคนในรุ่นพ่อแม่ของผู้ให้สัมภาษณ์ กับความเชื่อในพิธีกรรมของคนในรุ่นปัจจุบัน (พิธีกรรมที่ปรากฏอยู่ในปัจจุบัน) อีกทั้งการที่ผู้วิจัยได้เข้าไปสังเกตแบบมีส่วนร่วมในพิธีกรรมในรอบวัฏจักรชีวิตของไทยทรงดำตำบลหนองปรัง ทำให้ผู้วิจัยสามารถที่จะสร้างความสัมพันธ์ให้เป็นที่ยอมรับในชุมชน และคนในชุมชนยินยอมให้เข้าไปศึกษาเกี่ยวกับชีวิตความเป็นอยู่ รวมทั้งความเชื่อในพิธีกรรมได้ในฐานะนักวิจัยที่สามารถทำตัวเช่นเดียวกับผู้ที่มาร่วมพิธีกรรมคนอื่น ๆ นอกจากนี้ผู้วิจัยยังใช้การศึกษาและวิเคราะห์เอกสารต่าง ๆ โดยนำมาวิเคราะห์ เสนอ อ้างอิง รวมทั้งตีความตามความเข้าใจ

ข้อค้นพบจากการศึกษาวิจัย สามารถสรุปและนำเสนอ เพื่ออธิบายปัจจัยการดำรงอยู่ และการเปลี่ยนแปลงความเชื่อในพิธีกรรมของไทยทรงดำ ตำบลหนองปรัง อำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี ในแต่ละส่วนเกี่ยวกับสรุปผลการวิจัย อภิปรายผลการวิจัย และข้อเสนอแนะจากการวิจัย ดังนี้

สรุปผลการวิจัย

จากการวิจัยเรื่อง วิเคราะห์ปัจจัยการดำรงอยู่และการเปลี่ยนแปลงความเชื่อในพิธีกรรมของไทยทรงดำตำบลกรณีศึกษาเขตหนองปรัง อำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี ผู้วิจัยสามารถสรุปผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ในประเด็นต่าง ๆ ได้ ดังนี้

1. องค์ความรู้ด้านความเชื่อดั้งเดิมของไทยทรงดำตำบลหนองปรัง

จากประวัติความเป็นมาของไทยทรงดำตำบลหนองปรัง ตั้งแต่สมัยธนบุรีจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นและตอนกลาง ด้วยผลจากสงครามทำให้ชนกลุ่มนี้บางส่วนได้ถูกกวาดต้อนมาจากแคว้นสิบสองจุไทย ให้เข้ามาตั้งหลักแหล่งอยู่ในเขตที่ปัจจุบัน คือ ตำบลหนองปรัง อำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี โดยที่ชนกลุ่มนี้ได้นำพาความเชื่อดั้งเดิม ที่ใช้เป็นสิ่งยึดถือกันในกลุ่มชน และใช้เป็นสิ่งกำหนดให้วิถีชีวิตของสมาชิกในกลุ่ม ได้ดำเนินอยู่ในกรอบที่เป็นระเบียบแบบแผนในรอบวัฏจักรชีวิต ซึ่งแบ่งความเชื่อหลักออกเป็น ความเชื่อเกี่ยวกับผี ความเชื่อเกี่ยวกับผีขวัญ ความเชื่อเกี่ยวกับข้อปฏิบัติและข้อห้าม ความเชื่อเกี่ยวกับมดมนต์ โดยแยกรายละเอียดย่อยของความเชื่อในกลุ่มต่าง ๆ ดังนี้

1.1 ความเชื่อเกี่ยวกับผี

1.1.1 กลุ่มผีดี เป็นกลุ่มผีที่ให้คุณกับมนุษย์ ได้แก่

แกน เป็นผู้ยิ่งใหญ่ที่มีอำนาจสูงสุด มีหน้าที่ตามตำแหน่ง 19 ตำแหน่ง ได้แก่ แกนหลวง แกนบัวกำลาวิ แกนชาด แกนแนน แกนนูน แกนเคอ แกนเคาะ แกนสิง แกนสัด แกนนุ่นขาว แกนวี แกนแตง แกนกลอน แกนแพน แกนหล่อ แกนฮิตแกนให้ แกนเจือง แกนถ่อง และแกนไชย โดยมีความเชื่อที่ถูกถ่ายทอดเป็นเรื่องเล่าที่เป็นตำนาน ความขั็บ และนิทาน ที่มอฐฐานะของแกนได้ 4 ฐานะด้วยกัน คือ แกนผู้สร้างอันยิ่งใหญ่ แกนผู้ส่งคนมาโปรด แกนผู้รักษา และแกนผู้ทำลาย ผีเมือง ผีที่มีความยิ่งใหญ่รองลงมาจากแกน เป็นผีบรรพบุรุษของชนชั้นปกครองชาวไทยทรงดำ เป็นผีของอดีตเจ้าเมืองผู้คุ้มครองรักษาเมืองให้ร่มเย็นและอุดมสมบูรณ์

ผีบ้าน เป็น ผีหัวหน้ากลุ่มที่มาบุกเบิกที่ดินสร้างหมู่บ้านขึ้นครั้งแรก ซึ่งก็คือ ผีต้นตระกูลของคนในหมู่บ้าน มีหน้าที่รักษาและคุ้มครองหมู่บ้าน ลูกหลานในหมู่บ้านจะตั้งหอหรือศาลให้ประทับ เรียกว่า ศาลผีประจำหมู่บ้าน

ผีมดผีมันต์ เป็น ครูของผู้ที่เป็นพ่อมดหรือแม่มด โดยมีพิธีเสนรับมด แล้วจึงจัดให้มีหิ้งบูชาครูของมด เรียกว่า หิ้งมด อยู่ในกะล่อห้อง ซึ่งหม่อมมดต้องมีการบูชาครูก่อนที่หม่อมมดจะทำพิธีกรรมทุกครั้ง และมีพิธีเสนตั้งบั้นหนอ หลังจากพิธีเสนเรือน สำหรับคนที่อยู่ในตระกูลมด

ผีบรรพบุรุษ เป็น ผีของผู้ใหญ่ในตระกูลของบ้านฝ่ายชาย อาทิ ปู่ ย่า พ่อ แม่ ที่เสียชีวิตในลักษณะที่เรียกว่า ตายดี เมื่อเสียชีวิตลงจะถูกเชิญให้ขึ้นมาเป็นผีเรือน ในพิธีเชิญผีขึ้นเรือน และลูกหลานจะทำการปาดตง ปาดตงข้าวใหม่ และจัดพิธีเสนเรือนให้กับผีบรรพบุรุษตามสายตระกูล (ผู้ทำวหรือผู้น้อย) อีกทั้งในการทำพิธีกรรมสำคัญในรอบวัฏจักรชีวิตของไทยทรงดำ ต้องมีการบอกกล่าวให้ผีเรือนได้รับทราบในทุกกรณีด้วย ผีเรือนจึงเป็นผีที่มีอิทธิพลผูกพันใกล้ชิดกับมนุษย์มากที่สุด ส่วนคนที่เสียชีวิตในลักษณะที่เรียกว่า ตายไม่ดี คือ ผู้ที่เสียชีวิตจากอุบัติเหตุต่าง ๆ ก่อนวัยอันควร (ตายโหง) ผู้ตายจะถูกเรียกว่า ผีร้าย จะไม่มีการทำพิธีเชิญผีขึ้นเรือน และไม่ถูกบันทึกรายชื่อลงไปในบั้งผีเรือน กลายเป็นผีเร่ร่อนที่ไม่มีสิทธิ์ที่จะไปเมืองฟ้า แต่ลูกหลานจะมีการเรียกให้มารับเครื่องเซ่นได้ในแบบรวม ในพิธีเสนเรือน เรียกผีกลุ่มนี้ว่า ผีสามสิบหล้า

ผีใต้ เป็นผีขวัญในตัวของคนเรา ในครอบครัวไทยทรงดำที่มีเด็กแรกเกิด เป็นสมาชิกใหม่ของตระกูล ผู้ที่เป็น ลุงตา ต๋องसान ใต้ ซึ่งเป็น ชูตเครื่องจักสานขนาดเล็ก มีที่มาจากความเชื่อเรื่องผีขวัญหรือขวัญที่อยู่ในตัวของมนุษย์ทุกคน ซึ่งได้จะใช้เป็นสัญลักษณ์แทนขวัญของคนผู้เป็นเจ้าของได้อันนั้น โดยนำไปไว้ที่กะล่อห้อง

ผีประจำสถานที่ เป็นผีที่สถิตอยู่ตามสถานที่ เช่น ภูเขา ป่า แม่น้ำ ลำคลอง ไร่ นา รวมทั้งต้นไม้ใหญ่ บันได ประตู ผีประจำเมล็ดข้าว ผีลานนวดข้าว ทั้งหมดมีความเกี่ยวพันกับชีวิตของไทยทรงดำ ที่ทุกคนต้องให้ความเคารพและห้ามทำการละเมิดต่อผีเหล่านี้ด้วย

1.1.2 กลุ่มผีไม่ดี เป็นผีที่ให้โทษกับมนุษย์ได้แก่

ผีร้าย คือ คนที่เสียชีวิตในแบบที่ไม่ได้เป็นไปตามธรรมชาติ

ผีแม่เกิด คือ ผีของแม่คนเก่าเมื่อชาติที่แล้วตามมาหวงลูก และอยากได้เด็กคืนไปอยู่ด้วย จึงมีพิธีเสนฆ่าเกิด ให้เด็กตัดขาดจากแม่คนเก่า เพื่อที่ผีแม่คนเก่าจะได้ไม่มารบกวนเด็กอีกต่อไป

ผีเกิด คือ ผีของเด็กที่เกิดมาแล้ว เสียชีวิตตั้งแต่อายุยังเกิน 15 ปี และผู้ที่เสียชีวิต โดยที่ยังไม่ได้แต่งงานและมีอายุไม่เกิน 50 ปี คนกลุ่มนี้เมื่อเสียชีวิตลง ห้ามจัดงานศพให้หรูหรา เพื่อไม่ให้ผีได้ใจมาเกิดแล้วตายทั้งที่อายุยังน้อยอีก

1.2 ความเชื่อเกี่ยวกับผีขวัญ

ผีขวัญหรือเรียกสั้นๆ ว่า ขวัญ เป็นสิ่งที่ไม่สามารถมองเห็นได้ด้วยตาเปล่า แต่มีอยู่ในร่างกายของมนุษย์ปกติทุกคน เมื่อใดที่ขวัญหลงหรือเคลื่อนออกไปจากร่างกาย คนผู้นั้นจะมี อาการเจ็บป่วยไม่สบาย ต้องไปตามขวัญให้กลับมาเข้าร่างเดิมของตนให้ได้โดยเร็วที่สุด มิฉะนั้น แล้วคนผู้นั้นอาจจะเสียชีวิตลงได้หากขวัญไม่สามารถกลับมาเข้าร่างได้ในเร็ววัน หากญาติพี่น้อง ไปหาหมอเลี้ยง เพื่อให้เสี่ยงทายแล้วปรากฏว่าขวัญได้เลื่อนออกจากร่างกายของคนผู้นั้นจริง ก็จะต้องให้หมอผู้นำในพิธีกรรมเป็นผู้สื่อสารตามขวัญกลับมาเข้าร่างดังเดิม ซึ่งขวัญในร่างกาย มนุษย์ปกติจะมีอยู่ 32 ขวัญ แต่บางความเชื่อก็เชื่อว่ามี 80 ขวัญ ที่อยู่ในร่างกายมนุษย์

กลุ่มผีขวัญ ของคนที่เสียชีวิตแบบตายดี ลูกหลานจะต้องจัดพิธีศพให้ตามธรรมเนียม ซึ่งในพิธีศพได้มีขั้นตอนการบอกทางให้ขวัญได้จะเดินทางไปเฝ้าเกณฑ์เมืองฟ้าอย่างถูกต้อง โดยมี อุปกรณ์ต่าง ๆ ที่ต้องเตรียมในพิธีศพ เพื่อช่วยให้นำพาขวัญไปยังเมืองฟ้าได้อย่างปลอดภัย แล้ว หลังจากนั้นขวัญจะแบ่งออกเป็น 3 ส่วน ได้แก่

ขวัญหัว เป็นขวัญที่อยู่ศีรษะของมนุษย์ ซึ่งเป็นขวัญส่วนที่ลูกหลานทำพิธี เชิญให้ขึ้นมาอยู่ที่กะล่อห้อง บนเรือน (บ้าน) เพื่อเป็นผีเรือนคอยดูแลลูกหลานต่อไป

ขวัญกอก เป็นขวัญที่อยู่ตามร่างกาย ขวัญในส่วนนี้จะไปอยู่ที่เมืองฟ้า ซึ่งจะมี ถิ่นที่อยู่ของขวัญในส่วนนี้ตามแต่สายตระกูลผู้ทำวหรือผู้น้อย

ขวัญปลาย เป็นขวัญที่อยู่ในเงาของมนุษย์ ขวัญส่วนนี้จะออกไปอยู่ที่ป่าช้า (ป่าแหว) โดยบรรดาญาติๆ ทำทำพิธีสร้างบ้านสำหรับให้ขวัญในส่วนนี้ได้มาอยู่ที่นี้

ถิ่นที่อยู่ของผีขวัญ ซึ่งขวัญกอกที่ขึ้นไปอยู่ที่เมืองฟ้า จะต้องไปอยู่ในถิ่นที่ต่างกัน ซึ่งใน เมืองฟ้าจะแบ่งเป็น 2 ส่วน ได้แก่ ส่วนของแถบกับส่วนของด้า ซึ่งขวัญกอกที่ขึ้นไปอยู่ในเขตแดน ส่วนของด้า ยังแบ่งเขตของผู้ทำวและผู้น้อยอีก ซึ่งขวัญที่อาศัยอยู่บนเมืองฟ้านี้ ในบางครั้งอาจจะ ไปทำผิดกฎของเมืองฟ้า และถูกเกณฑ์ลงโทษให้ติดชื้อติดคาหรือติดคุกของเมืองฟ้า ขวัญในส่วนนี้ จะสื่อถึงลูกหลานของตนที่เมืองมนุษย์ ด้วยการทำให้ลูกหลานไม่สบาย ต้องไปหาหมอเลี้ยงเพื่อทำ การเสี่ยงทายดูให้ หากเสี่ยงทายได้ว่าขวัญของผีบรรพบุรุษของตนต้องอาญาติดชื้อติดคา ลูกหลานก็ต้องจัดพิธีเสนาเต็ง เพื่อสื่อไปถึงเกณฑ์โทษให้กับผีบรรพบุรุษของตน

1.3 ความเชื่อเกี่ยวกับข้อปฏิบัติและข้อห้าม

ความเชื่อดั้งเดิมทั้งหมดของไทยทรงดำตำบลหนองปรัง ได้สื่อสะท้อนถึงคติความเชื่อเกี่ยวกับผี ซึ่งมีทั้งที่เป็นข้อควรปฏิบัติและข้อห้ามที่ทุกคนต้องทำความเข้าใจให้ถูกต้อง เพื่อเป็นการลดความขัดแย้งที่อาจจะเกิดขึ้นในสังคม ทั้งนี้ธรรมเนียมที่เป็นข้อปฏิบัติและข้อห้ามที่สำคัญทั้งหมดนี้ จะส่งผลต่อความสุขในชีวิตและความเจริญก้าวหน้าของผู้ที่ยึดถือและปฏิบัติตามได้ รวมทั้งส่งผลไปถึงคนในครอบครัวของผู้ที่ยึดเป็นแนวปฏิบัติอย่างต่อเนื่องด้วย ดังนี้

ข้อปฏิบัติ

ข้อปฏิบัติส่วนใหญ่ที่ไทยทรงดำตำบลหนองปรังได้ยึดถือเป็นหลักสำคัญในการดำเนินชีวิต ได้แก่ การนับถือผีเรือนหรือผีบรรพบุรุษของตนเองโดยถือว่าผู้ใหญ่ในตระกูลและโดยเฉพาะพ่อแม่ เป็นบุคคลที่บรรดาลูกหลานต้องให้ความเคารพบูชาอย่างที่สุด ลูกหลานทุกคนต้องแสดงความกตัญญู ด้วยการดูแลท่านเป็นอย่างดี จนกระทั่งท่านสิ้นชีวิตลงก็จะต้องจัดพิธีศพตามธรรมเนียมให้ถูกต้อง แต่ความสัมพันธ์ระหว่างพ่อแม่ลูกก็ไม่ได้ยุติลง เพราะยังคงดำเนินอยู่แต่อยู่กันคนละมิติ จึงได้มีธรรมเนียมข้อปฏิบัติในการเชิญผีขวัญของพ่อแม่ให้ขึ้นมาอยู่บนเรือนเป็นผีเรือน อยู่ส่วนที่เรียกว่า กะล่อห้อง มีการเช่นไหว้ด้วยการปาดตง ปาดตงข้าวใหม่ และพิธีเสนเรือน โดยทำให้เสมือนหนึ่งว่า ท่านยังอยู่ร่วมกับลูกหลานทุกคนในบ้านและคอยคุ้มครองลูกหลานอยู่ แม้ลูกหลานจะมองไม่เห็นร่างของท่านแล้ว และถ้าลูกหลานไม่ปฏิบัติตามธรรมเนียม นำของมาเช่นไหว้ผีพ่อแม่ ก็จะอดอยาก ท่านจะมาเตือนด้วยการทำให้ลูกหลานเจ็บป่วยจึงมีธรรมเนียมการสืบผีและเลี้ยงผีบรรพบุรุษสืบทอดกันมา ส่วนแนวปฏิบัติที่เป็นการอบรมสั่งสอนลูกหลานเกี่ยวกับผี เช่น ต้องให้ความเคารพผีผู้ทำวเป็นผีใหญ่ ต้องนำอาหารที่ทำเสร็จใหม่ไปเลี้ยงผี ห้ามนำของเหลือกินไปเลี้ยงผี ก่อนจะลงมือทำงานพิธีใดๆ ต้องบอกกล่าวผีบรรพบุรุษให้ทราบก่อนทุกครั้ง ตั้งแต่ประมาณกลางเดือน 8 ถึงกลางเดือน 11 ในช่วง 4 เดือนนี้ เชื่อว่า เป็นช่วงที่ผีเรือนไม่อยู่ ต้องไปเข้าเฝ้าถนที่เมืองฟ้า หากทำการเสนเรือนในช่วงนี้ ผีเรือนจะไม่ได้รับเครื่องเช่น เมื่อฆ่าหมูสำหรับใช้ในพิธีเสนเรือนแล้ว ต้องเอาเลือดหมูไปทาแม่บันได เมื่อลูกหลานจะไปลงช่วง ต้องบอกผีเรือนก่อน เป็นต้น

ข้อห้าม

ข้อห้าม กำ ผิดผี เสียผี ทั้งหมดนี้ เป็นธรรมเนียมปฏิบัติของไทยทรงดำตำบลหนองปรังที่มี ข้อห้าม ซึ่งเป็นข้อตกลงดั้งเดิมที่ไม่ควรปฏิบัติ เป็นเรื่องเกี่ยวกับความเชื่อ ที่เรียกว่าการถือ กำ โดยถือปฏิบัติสืบทอดต่อกันมา จนกลายเป็นระเบียบการปกครอง ที่เป็นมรดกตกทอด

มาจากโบราณ เป็นการบอกสอนลูกหลานรับช่วงกันมาเป็นช่วง ๆ อายุคนที่บางครั้งอาจจะไม่ได้อธิบายเหตุผลไว้ โดยเฉพาะในเรื่องที่มีความเชื่อมโยงไปถึงผี ที่ใครไม่ปฏิบัติตามก็อาจจะถูกผีลงโทษ และหากยังฝืนกระทำต่อไป จะถูกส่งคมลงโทษด้วยการไม่มีใครคบค้าสมาคมด้วย ซึ่งการฝ่าฝืนกระทำ ถือเป็น การผิดธรรมเนียมหรือจารีตของไทยทรงดำอย่างร้ายแรง เรียกว่า ผิดผี ซึ่งก็คือ การที่มีข้อปฏิบัติตามประเพณีอยู่แล้ว แต่ยังทำผิดหรือกระทำก่อนที่จะได้รับอนุญาต ต้องแก้ไขความผิด ด้วยวิธีการที่เรียกว่า เสียผี

1.4 ความเชื่อเกี่ยวกับมดมนต์

ความเชื่อเกี่ยวกับมดมนต์ เป็นเรื่องราวเกี่ยวกับเวทมนต์และคาถาต่าง ๆ เป็นความเชื่อที่นำไปปฏิบัติต่อสิ่งที่เป็นนามธรรม โดยมีการใช้มนต์และการปฏิบัติที่แตกต่างกัน ตามระดับความยิ่งใหญ่ ซึ่งผีบางประเภท อาจต้องปฏิบัติในเชิงบังคับขู่เข็ญ เพื่อให้สยบต่ออำนาจเวทมนตร์ที่รวมไปถึงความเชื่อในอำนาจที่มีอยู่ในวัตถุที่เป็นเครื่องรางของขลัง ที่ผู้นำในพิธีกรรม เช่น ดาบ พัด ลูกหิน กำไลเงิน เขี้ยวเสื่อ เขี้ยวหมูป่า หรือชิ้นส่วนจากสัตว์ร้ายต่าง ๆ ซึ่งไม่ใช่เฉพาะเกี่ยวกับเรื่องผีเท่านั้นที่ต้องใช้คาถาในการกำกับ ยังมีความเชื่อเกี่ยวกับการรักษาโรคบางอย่างที่เชื่อว่าผีเป็นผู้กระทำ ก็สามารถเชิญพอมดหรือผู้ที่มีอำนาจในการใช้เวทมนตร์คาถา มาช่วยแก้ไขสถานการณ์ที่เลวร้ายให้ดีขึ้น ซึ่งการใช้เวทมนตร์คาถาในลักษณะนี้ เรียกว่า ความหมั่น อีกทั้งยังเชื่อว่ามีอำนาจศักดิ์สิทธิ์สามารถคุ้มครองผู้ที่ครอบครองเครื่องรางนั้นได้ โดยห้ามให้ผู้หญิงแตะต้องเครื่องรางบางประเภท เพราะเชื่อกันว่าของจะเสื่อมหรือมีอำนาจลดลง นอกจากนี้ยังมีคาถาเกี่ยวกับ การเสกน้ำมันดีให้ผู้หญิงท้องแก่ดีมีในขณะใกล้คลอดหรือการเป่าคาถาเพื่อให้คลอดลูกง่าย ทั้งนี้บุคคลผู้มีความสามารถในการจะใช้เวทมนต์ ได้แก่ กลุ่มบุคคลผู้ทำหน้าที่เกี่ยวกับความเชื่อของไทยทรงดำตำบลหนองปรัง ซึ่งกลุ่มบุคคลในกลุ่มนี้ มีหน้าที่เป็นผู้นำในการประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ตามความเชื่อดั้งเดิมของไทยทรงดำตำบลหนองปรัง

บุคคลผู้ ซึ่งทำหน้าที่เป็นผู้นำในการทำพิธีกรรมเกี่ยวกับความเชื่อของไทยทรงดำ ได้แก่ มดหรือหมอมด ซึ่งมีทั้ง พอมด (ผู้ชาย) และแม่มด (ผู้หญิง) สะหรือหมอสะ เยื้อง หรือ หมอเยื้อง จาง หมอเสน หมอขวัญ และเขย บุคคลเหล่านี้ต้องมีการถือมดถือมนต์ ตามประเพณีดั้งเดิมของไทยทรงดำ

2. ความเชื่อในพิธีกรรมของไทยทรงดำตำบลหนองปรัง

2.1 ความเชื่อในพิธีกรรมเกี่ยวกับการเกิด

ความเชื่อเกี่ยวกับการเกิด ไทยทรงดำตำบลหนองปรัง เชื่อว่า แม่บ้ำ แม่นาง เป็นผู้หล่อมนุษย์ขึ้น ที่โรงงานผลิตมนุษย์ในเมืองแกน มีแกนชาติ เป็นผู้กำหนดชะตาชีวิต มีแกนแน

เป็นผู้ตั้งมิ่งขวัญของมนุษย์และกำหนดให้มีอายุสั้นหรือยืนยาว เมื่อมนุษย์ถือกำเนิดขึ้นจะมีแม่เกิด ที่อาจจะหวงลูกและตามมาดูแลลูกที่ได้มาเกิดใหม่ อีกทั้งไทยทรงดำยังมีความเชื่อว่าการเกิดเป็นสภาวะการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญมาก เด็กเกิดใหม่นั้นเป็นโชคลาภของครอบครัว ไทยทรงดำตำบลหนองปรัง จึงมีความเชื่อเกี่ยวกับการเกิด 3 ระยะเวลา ได้แก่

ก่อนเกิดขณะตั้งครรภ์ เชื่อว่าผีเกิด ซึ่งเป็นผีไม่ดีที่คอยหาโอกาสจะเข้ามาอาศัยเกิดในท้อง ถ้าหากมาเกิดได้จะทำให้เด็กมีอายุไม่ยืนยาว จึงมีข้อห้ามหลายอย่าง เช่น ห้ามกินอาหารรสเผ็ด เพราะเชื่อว่าจะทำให้เด็กในท้องร้อนและเสียชีวิตได้ ห้ามมองดูจันทร์คราส เพราะเชื่อว่าลูกที่เกิดมาจะตาเหล่ เป็นต้น

ขณะเกิด เมื่อใกล้คลอดสามีต้องเตรียมฟืนและน้ำ เพื่อให้ภรรยาใช้อยู่ไฟหลังคลอด เรียกว่า หลัวอยู่ไฟ และต้องตัดไม้ที่มีหนาม มาวางไว้รอบเรือน เชื่อว่าเป็นการป้องกันผีร้ายไม่ให้มารบกวนการอยู่ไฟ เมื่อเจ็บท้องจะคลอดสามีจะไปตามหมอตายาย ก่อนที่สามีจะออกจากเรือนไป ต้องใช้เท้าถีบกองฟืนให้ล้ม เชื่อว่าจะทำให้เด็กคลอดออกมาจากครรภ์มารดาได้อย่างง่ายดาย และก่อนที่หญิงจะคลอดลูกออกมา บรรดาญาติ ๆ จะต้องทำพิธีวานขวัญผีเรือน ด้วยการจัดเครื่องเช่นไห้วให้กับผีที่เป็นญาติพี่น้องที่ตายทั้งกลมหรือตายพราย เพื่อไม่ให้เข้ามารังควานหญิงตั้งครรภ์ที่กำลังจะคลอดบุตรนั่นเอง

หลังเกิด เมื่อทารกคลอดผู้เป็นพ่อแม่ จะเก็บรักษาสายสะดือไว้เป็นของขวัญให้กับเด็ก เชื่อที่ว่าสายสะดือจะช่วยปกป้องคุ้มครองจากอันตรายหรือเจ็บป่วย หญิงหลังคลอดต้องอยู่ไฟหรือ อยู่กำไฟ 3 วัน ระหว่างอยู่ไฟจะทำพิธีปาดตมผีเรือนในกะล่อห้อง เพราะเชื่อว่าผีเรือนไม่ชอบกลิ่นคาวเลือด และห้ามแม่กับเด็กออกไปนอกบ้าน เชื่อว่ากลิ่นคาวเลือดจะทำให้ผีไม่ดีมารบกวน ถ้าจำเป็นต้องออกนอกบ้าน ให้เอาขี้ดินหม้อมาทาหน้าเด็กให้ดำ เชื่อว่าผีจะได้ไม่มารบกวนเด็ก

2.2 การดำรงชีวิตเป็นไทยทรงดำ

เด็กชายชาวไทยทรงดำทุกคนต้องเรียนหนังสืออักษรไทดำ ที่ผู้เป็นพ่อสอนให้ ซึ่งในอดีตมีแต่ผู้ชายที่ได้เรียนหนังสือ ส่วนหญิงเรียนรู้เรื่องการบ้านการเรือนกับผู้เป็นแม่ วิถีชีวิตของชาวไทยทรงดำ จะผูกพันกับความเชื่อต่อผีบรรพบุรุษ จึงพบเห็นพิธีกรรมเกี่ยวกับผีบรรพบุรุษอยู่เป็นจำนวนมาก นอกจากนี้ยังมีความเชื่ออื่นที่เกี่ยวกับวงจรชีวิต ดังนี้

ความเชื่อในช่วงวัยเด็ก

ส่วนใหญ่เกี่ยวข้องกับสุขภาพและเด็ก เช่น ความเชื่อเรื่องขวัญ ที่จะต้องทำพิธีสู่ขวัญให้กับเด็กเกิดใหม่ทุกคน ห้ามเขกหัวเด็ก เชื่อว่าผีขวัญจะตกใจ หากผีขวัญตกใจต้องทำพิธีแปงขวัญให้กับเด็ก นอกจากนี้ยังเชื่อว่า หากเด็กอายุเกิน 3 ขวบ ยังนอนฉี่รดที่นอน แสดงว่าเกิดความสุข

ผิดปกติ จะต้องพิธีบอกกล่าวแม่เตาไฟให้มาช่วยไม่ให้เด็กฉี่รดที่นอน ความเชื่อเรื่องยกแลฝากบุตร ที่เชื่อว่าเด็กที่เจ็บป่วยบ่อยครั้งจะต้องทำพิธีแก้เคล็ดด้วยการยกให้เป็นบุตรบุญธรรมของหมอพิธี และเด็กที่มีอาการไม่สบายอยู่บ่อย ๆ ต้องทำพิธีฟูน้ำให้กับเด็ก เพื่อให้หายจากการเจ็บป่วย

ความเชื่อในช่วงวัยรุ่น

เมื่อเข้าสู่วัยรุ่นจะทำพิธีรับเสด็จฮี ของวัยรุ่นทั้งหญิงชายที่บรรลุนิติภาวะได้แล้ว ต้องผ่านพิธีกรรมการรับเสด็จฮี โดยแม่จะตัดเย็บเสด็จฮี สำหรับให้บุตรตนเองใช้เป็นเสด็จประจำตัว เมื่อได้รับเสด็จฮีแล้วจะถือว่าเป็นผู้ใหญ่ที่สามารถรับผิดชอบเรื่องใหญ่ ๆ ได้แล้ว จากนั้นจึงจะสามารถแต่งงาน และสร้างครอบครัวใหม่ด้วยการแยกออกไปสร้างบ้านของตัวเอง เพื่ออยู่ในบ้านหลังใหม่ด้วยการทำพิธีขึ้นบ้านใหม่

ความเชื่อในพิธีแต่งงาน ไทยทรงดำเชื่อว่าการแต่งงานเป็นจุดเริ่มต้นของชีวิตที่สมบูรณ์ พิธีแต่งงานจึงเป็นพิธีที่สำคัญของชีวิต จึงจัดอย่างยิ่งใหญ่ เรียกว่า กินดอง หรือ กินหลง ขั้นตอนสำคัญของการแต่งงานที่มีอยู่ 4 ขั้นตอน ได้แก่

ส่ง คือการดูตัวและสู่ขอ โดยจะมีขั้นตอนตั้งแต่การไปสู่ขอที่เรียกว่า ไปลมเมียบ คือการไปพูดคุยทบทวนถามขอลูกสะใภ้ ขั้นตอนคือการ ส่งขันมะน้อย หรือการหมั้นหมาย และเข้าสู่พิธีการแต่งงานที่จะต้องมีการไหว้เฮาเรือนเพื่อบอกกล่าวผีเรือนของทั้งฝ่ายหญิงและชาย เมื่อเสร็จการไหว้เฮาผีเรือน เป็นอันเสร็จพิธี และเข้าสู่พิธีพิธีมอบลูกเขยและลูกสาว คือการขอฝากตัวกับพ่อแม่และบรรดาญาติผู้ใหญ่ของอีกฝ่าย

สู่ เมื่อชายหญิงแต่งงานกัน จะมีพิธี สู่ ที่เรียกว่า สู่ขาด กับสู่ตามกำหนด คือการที่ฝ่ายชายจะต้องไปช่วยเหลือการงานของบ้านฝ่ายหญิง สู่ขาดคืออาสาทำไปตลอดชีวิต ถ้าเป็นสู่ตามกำหนดก็จะขึ้นอยู่กับเงื่อนไขที่สองฝ่ายกำหนด

สา คือฝ่ายชายอาสาทำงานอยู่ที่บ้านฝ่ายหญิงตามกำหนดเวลาหรือไม่มีการกำหนดเวลา

ส่ง เป็นขั้นตอนสุดท้ายของพิธีแต่งงาน ซึ่งเป็นการส่งตัวเจ้าสาวไปอยู่บ้านเจ้าบ่าวทันทีที่แต่งงานเสร็จ

หลังจากแต่งงานได้ระยะเวลาหนึ่ง จึงจะสามารถแยกตัวออกมาปลูกบ้านสร้างเรือนของตนเองได้ เมื่อสร้างบ้านใหม่เสร็จก่อนจะย้ายเข้าไปอยู่ จะต้องทำพิธีขึ้นบ้านใหม่หรือพิธีข่มขวงก่อน ซึ่งความเชื่อในพิธีขึ้นบ้านใหม่ เป็นความเชื่อเกี่ยวกับการข่มขวัญภูตผีปีศาจที่อาจจะติดมากับสิ่งที่ใช้สร้างบ้าน และเพื่อให้สิ่งไม่ดีต่าง ๆ ออกจากบ้านหลังใหม่ให้หมด และมีให้เข้ามาเบียดเบียนผู้คนในบ้านได้ต่อไป พิธีขึ้นบ้านใหม่จึงเป็นพิธีที่ประกอบขึ้น เพื่อบำรุงขวัญและจิตใจ

ให้กับคนที่เข้ามาอาศัยอยู่ในบ้าน ได้คลายความกลัวจากการที่จะต้องเข้าไปอยู่อาศัยในบ้าน
หลังใหม่ ซึ่งหลังจากที่ได้ทำพิธีนี้แล้ว คนที่ได้อาศัยอยู่ในบ้านหลังใหม่ก็จะมีความสุขความเจริญ
ในบ้านหลังนี้ต่อไป พิธีนี้นิยมทำในเดือน 6 และเดือน 12 เพราะเป็นเดือนคู่ เชื่อว่าจะทำให้ชีวิตคูมี
ความมั่นคง และสร้างครอบครัวให้เป็นปึกแผ่นต่อไป จนเมื่อล่วงเข้าสู่วัยผู้ใหญ่

ความเชื่อในช่วงวัยผู้ใหญ่

เมื่อเข้าสู่วัยผู้ใหญ่ ร่างกายย่อมเสื่อมสภาพลงไปตามวัย ลูกหลานจึงได้มีการจัด
พิธีกรรมเสนตามช่วงอายุให้กับผู้ใหญ่ เพื่อเป็นเติมขวัญกำลังใจให้กับผู้สูงอายุเหล่านั้นตามช่วงอายุ
ได้แก่ พิธีเสนปะเค่อ สำหรับผู้ใหญ่ที่มีอายุในช่วง 60 - 70 ปี พิธีเสนปลุกกล้วยกลางหวา สำหรับ
ผู้ใหญ่ที่มีอายุในช่วง 70 - 80 ปี และพิธีเสนปลุกกล้วยบนดิน สำหรับผู้ใหญ่ที่มีอายุ 80 ปีขึ้นไป
ซึ่งทั้ง 3 พิธีกรรม จะใช้ต้นกล้วยเป็นสัญลักษณ์แทนผู้สูงอายุ ซึ่งเป็นความเชื่อดั้งเดิมที่สืบทอดมาว่า
บนเมืองแถนมีสวนกล้วยอยู่ แล้วต่อมาปากกล้วยเหล่านั้น มีบางส่วนได้แห้งเหี่ยวลง จึงต้องทำพิธี
เอาไปปลุกเพิ่มให้บ้านนั้นมีความงดงามสดชื่นขึ้น นอกจากนี้ยังมีพิธีสะเดาะเคราะห์หรือพิธีต่อเงา
หัว เชื่อว่าประกอบพิธีแล้วจะทำให้มีอายุยืนยาวขึ้น

ความเชื่อในพิธีกรรมเกี่ยวกับการเจ็บป่วย

สิ่งที่เป็นอุปสรรคในการดำรงชีวิต คือ เรื่องของการเจ็บป่วย ซึ่งไทยทรงดำตำบล
หนองปรัง มีพิธีกรรมที่เกี่ยวกับการรักษาอาการเจ็บป่วยอยู่หลายลักษณะที่เป็นเรื่องของการ
เจ็บป่วยตั้งแต่ในวัยเด็ก ได้แก่ ความเชื่อในพิธีเสนฆ่าเกียด แพงขวัญ ทั้งเด็กและผู้ใหญ่ พิธีเสนตัว
หรือเสนแก้เคราะห์ พิธีเสนเต็ง

ความเชื่อในพิธีเสนฆ่าเกียด เป็นพิธีที่ประกอบขึ้นให้กับเด็กที่มีอาการเจ็บป่วยและ
ผ่านการรักษาด้วยวิธีหลายแบบแล้วยังไม่หาย เชื่อว่าผีแม่เกียดต้องการเด็กไปอยู่ด้วย จึงต้องทำ
พิธีฆ่าเกียด เพื่อจะได้ไม่มารบกวนเด็กอีก

ความเชื่อในพิธีแพงขวัญ ขวัญ คือ ผีที่อยู่ในร่างกายของคนแต่ละคน ตามความเชื่อ
ดั้งเดิมเกี่ยวกับขวัญ ซึ่งเป็นมิ่งขวัญของเรือนร่างประดุจดังไฟเลี้ยงของร่างกาย เมื่อเด็กเกิดอาการ
เจ็บป่วยเชื่อว่าผีขวัญไม่อยู่กับตัว ต้องทำพิธีแพงขวัญ เพื่อเรียกให้ขวัญกลับมาอยู่กับตัวเหมือนเดิม
โดยพิธีกรรมจะมี 2 ลักษณะ ได้แก่ การที่ผู้เป็นพ่อแม่เด็กเป็นผู้ประกอบพิธีกรรม กับการที่ให้หมอ
พิธีเป็นผู้ประกอบพิธีกรรม

ความเชื่อในพิธีเสนตัวหรือเสนแก้เคราะห์ เป็นพิธีกรรมตามความเชื่อที่ว่า เพื่อเรียก
ขวัญเช่นกัน เรียกอีกอย่างว่า เสนมาเร เนื่องจากในการทำพิธีจะมีลักษณะเพียวติดตามหาผีขวัญ

ของผู้เจ็บป่วย โดยมีลักษณะของการหาแบบไปทั่วทุกสารทิศ ไล่ตามหาตั้งแต่ ล้ำเหื่อน ล้ำจวงกบ ล้ำจวงกลาง ล้ำด้อยตึงอัยฟ้า ล้ำหน้าไกตึงอัยแถน แม่เป้าแม่นาง เป็นต้น

ความเชื่อในพิธีเสนเต็งหรือเสนน้อยจ้อย เป็นพิธีที่ทำเพื่อขอไถ่ความผิดของผีเรือน ซึ่งอาจไปทำผิดต่อแถน ผีแถนจึงจับผีเรือนจองจำโดยใส่ข้อคาไว้ ผีเรือนจึงได้สื่อสารมายังลูกหลาน ด้วยการทำให้เจ็บป่วย

ความเชื่อในพิธีเกี่ยวกับการตายและหลังการตาย

ความเชื่อในการประกอบพิธีเกี่ยวกับการตายหรือพิธีศพ จะทำพิธีศพให้เฉพาะผู้ที่ตายดีเท่านั้น โดยมีความเชื่อในพิธีเกี่ยวกับการตาย ได้แก่ พิธีศพ ส่วนความเชื่อในพิธีเกี่ยวกับการตาย ได้แก่ พิธีเสนกวัดคว้าย พิธีเชิญผีขึ้นเรือน พิธีเสนแก้เคราะห์เรือน พิธีปาดตง และพิธีเสนเรือน

ความเชื่อในพิธีศพ เมื่อมีการตายเกิดขึ้นกับสมาชิกคนใดคนหนึ่ง ในหมู่บ้านไทยทรงดำตำบลหนองปรัง ทุกคนในหมู่บ้านจะร่วมกันไว้ทุกข์ ที่เรียกว่า กำบ้านกำเมือง คือ การที่ทุกคนในหมู่บ้านหยุดทำงานทุกอย่างและไปช่วยงานศพ ซึ่งทุกคนในหมู่บ้าน เรียกช่วงเวลานี้ว่า บ้านเมืองจายสวย หมายถึง บ้านเมืองแตกกระसान เกิดการไม่ดี ทุกคนจะต้องมาช่วยกันเตรียมทำเครื่องแสว ได้แก่ เสาหลวง นกหงส์ (สำหรับผู้ชาย) นกปลี (สำหรับผู้หญิง) เชียน เรือนผี ลำธงกาว และหอแก้ว (สำหรับผู้ตายที่เสียชีวิตในขณะที่มีอายุมากกว่า 80 ปี ขึ้นไป แต่ในปัจจุบันนี้ หากผู้ตายเป็นอายุ 75 ปี ขึ้นไป ก็มีการทำหอแก้วให้กับผู้ตายได้แล้ว ซึ่งสิ่งที่เตรียมทั้งหมดนี้ เชื่อว่า เอาไว้สำหรับส่งขวัญของผู้ตายไปสู่เมืองแถน ส่วนคนในครอบครัวของผู้เสียชีวิตจะต้องปรับเปลี่ยนตามความเชื่อต่างๆ ตามลำดับ ได้แก่ ความเชื่อเกี่ยวกับการคว่ำถ้วยน้ำในห้องผีเรือนและการหลอย ความเชื่อเกี่ยวกับเงินจุกคอเสื้อ ความเชื่อเกี่ยวกับการตั้งศพ ความเชื่อในพิธีกินข้าวกำตัก ความเชื่อในพิธีอ้อมซอน ความเชื่อในการช้อนขวัญ ความเชื่อในพิธีบอกผีไปป่าเฮว ความเชื่อในพิธีล้างกระดูก ความเชื่อในพิธีกินข้าวส่งผี ความเชื่อในพิธีบอกทางผีไปเมืองแถน และสุดท้ายที่ความเชื่อในพิธีสู่ขวัญให้กับบรรดาเขยทุกคน ที่ได้ช่วยกันหามโลงศพ เป็นอันเสร็จสิ้นพิธีศพ และหลังจากนั้นผ่านไปอีกประมาณ 2 – 3 วัน จึงจะจัดพิธีเสนกวัดคว้าย

ความเชื่อในพิธีเสนกวัดคว้าย เป็นพิธีที่สร้างขึ้นเพื่อขับไล่สิ่งชั่วร้ายให้ออกไปจากเรือน คือการบดรั้งความ บัดให้พ้นไป ทำกับบ้านที่มีผู้เสียชีวิตซึ่งถือเป็นเรือนร้าย เมื่อเสร็จพิธีศพต้องทำพิธีเสนกวัดคว้าย เพื่อให้เรือนร้ายกลายเป็นเรือนดี กลับมามีความสุขดังเดิม โดยเชิญแม่มด ให้มาเป็นผู้นำในการทำพิธีกรรม ซึ่งในปัจจุบันได้มีการนิมนต์พระสงฆ์ ให้มาสวดพระพุทธรุมนต์ และพรมน้ำมนต์ทั่วบ้านด้วย

ความเชื่อในพิธีเชิญผีขึ้นเรือน เป็นความเชื่อเกี่ยวกับการเชิญผีพ่อแม่หรือผีปู่ย่า ที่ตายดี จึงได้มีการจัดพิธีศพตามธรรมเนียมเรียบร้อยแล้ว จึงมีการทำพิธีอัญเชิญให้ขวัญยก ขึ้นมาอยู่บนเรือนในส่วนที่เรียกว่า กะล่อห้อง เป็นผีเรือนที่คอยปกป้องรักษาและคุ้มครองบุตรหลาน โดยจัดทำหลังจากเผาศพผ่านไปแล้ว 7 วัน แต่ไม่เกิน 1 เดือน

ความเชื่อในพิธีเสนแก่เคราะห์เรือน เป็นพิธีเสนแก่เคราะห์ให้กับคนในครอบครัวที่มีสมาชิกในบ้านตาย เป็นการสะเดาะเคราะห์ตายให้แก่ทุกคนในบ้าน และเป็นพิธีการมอบเรือน (บ้าน) ให้แก่ผีเรือน เพื่อให้ผีเรือนได้เป็นใหญ่โดยสมบูรณ์ เมื่อกระทำพิธีทุกอย่างหลังจากจัดพิธีศพเสร็จสิ้นแล้ว ไทยทรงดำเชื่อกันว่า บ้านที่มีคนตายจะกลายเป็นเรือนคืออย่างสมบูรณ์ และผีเรือนก็ได้รับการมอบเรือนให้เป็นใหญ่อย่างเต็มที่ ซึ่งถือว่าบ้านนั้นดี เป็นมงคลแล้ว สมควรทำพิธีปาดตง และพิธีเสนเรือน ซึ่งเป็นพิธีกรรมตามความเชื่อเกี่ยวกับการเซ่นไหว้ เพื่อเลี้ยงผีเรือนต่อไป

ความเชื่อในพิธีปาดตง เป็นพิธีที่ทำหลังจากพิธีเชิญผีให้ขึ้นเรือนมาเป็นผีเรือน อยู่ที่กะล่อห้องเสร็จเรียบร้อยแล้ว ลูกหลานจะทำพิธีเพื่อแสดงความกตัญญูระลึกถึงบรรพบุรุษผู้ล่วงลับไปแล้ว ด้วยการนำอาหารมาเซ่น คล้ายเป็นการเลี้ยงดูเหมือนกับว่าท่านเหล่านั้นยังมีชีวิตอยู่ ทั้งนี้ ในการปาดตง มีอยู่ 2 ลักษณะ คือ ปาดตงธรรมดาหรือปาดตงน้อย เป็นพิธีเซ่นให้กับผีบรรพบุรุษในทุก ๆ 5 วัน สำหรับผู้สืบผีผู้ทำ และในทุก ๆ 10 วัน สำหรับผู้สืบผีผู้น้อย ส่วนการปาดตงอีกอย่างหนึ่ง คือ ปาดตงข้าวใหม่ เป็นพิธีเซ่นผีบรรพบุรุษที่จัดขึ้นปีละครั้ง ในช่วงที่เก็บเกี่ยวข้าวครั้งแรกของปีนั้น แต่ก็มีกรณีที่ไม่บางครั้งลูกหลานได้อาหารอะไรมาพิเศษ ก็จะไปวาง เพื่อเซ่นให้ผีเรือนในกะล่อห้อง โดยไม่มีกำหนดเวลาที่ตายตัว เรียกว่า ปาดเซอ

ความเชื่อในพิธีเสนเรือน เป็นพิธีเซ่นไหว้ผีเรือนตามแต่สายตระกูล เพื่อแสดงความกตัญญูต่อผีเรือน ที่ได้คุ้มครองคนในบ้านให้มีความสุขความเจริญ ทำมาค้าขึ้น ปราศจากทุกข์ต่าง ๆ เชื่อว่าถ้าไม่ทำพิธีเสนเรือนก็จะประสบกับสิ่งที่ไม่ดีต่าง ๆ ที่จะทำให้ครอบครัวอยู่ไม่เป็นสุขหรือเกิดโรคภัยไข้เจ็บตามมา เสนเรือนจะมีอยู่ 2 ประเภท คือ พิธีเสนเรือนผู้ทำและพิธีเสนเรือนผู้น้อย ซึ่งพิธีเสนเรือนของผู้ทำในอดีตจะใช้ควาย เป็นเครื่องเซ่นหลักในพิธีกรรม แต่ปัจจุบันนิยมที่จะใช้หมูต้มสุก ในพิธีเสนเรือน โดยมีข้อแม้ว่า ในช่วงชีวิตของคนหนึ่ง ๆ ที่อยู่ในสายตระกูลผู้ทำจะต้องทำพิธีเสนเรือนด้วยเนื้อควาย ให้ได้ในหนึ่งครั้งของช่วงชีวิต

3. ปัจจัยการดำรงอยู่และการเปลี่ยนแปลงความเชื่อในพิธีกรรม ของไทยทรงดำ ตำบลหนองปรุง

ความเชื่อและพิธีกรรมดั้งเดิม ที่ยังคงมีปฏิบัติอยู่ของคนในตำบลหนองปรุงในรุ่นปัจจุบัน ได้แก่ ความเชื่อในพิธีกรรมเกี่ยวกับการเกิด ความเชื่อในช่วงวัยเด็ก ความเชื่อในช่วงวัยรุ่น

มีความเชื่อในพิธีแต่งงาน ความเชื่อในพิธีขึ้นบ้านใหม่ ความเชื่อในช่วงวัยผู้ใหญ่ ความเชื่อในพิธีกรรมเกี่ยวกับการเจ็บป่วย ความเชื่อในพิธีกรรมเกี่ยวกับการตายและหลังการตาย ซึ่งพิธีกรรมในรอบวัฏจักรชีวิตทั้งหมด เป็นพิธีกรรมปฏิบัติที่สืบทอดมาจากความเชื่อดั้งเดิมทั่วไป ที่ยังคงมีการปฏิบัติกันมาตั้งแต่คนในรุ่นปู่ ย่า พ่อ แม่ สืบทอดกันมาจนถึงไทยทรงดำในรุ่นปัจจุบัน ก็ยังคงปฏิบัติพิธีกรรมต่าง ๆ ในรอบวัฏจักรชีวิตอยู่ โดยมีปัจจัยที่สามารถวิเคราะห์ถึงสาเหตุที่ความเชื่อดั้งเดิม ยังคงดำรงอยู่ มีเหตุผลที่มาจาก

3.1 ปัจจัยการดำรงอยู่ของความเชื่อในพิธีกรรมไทยทรงดำตำบลหนองปรวง

ความเชื่อและพิธีกรรมของไทยทรงดำตำบลหนองปรวงในปัจจุบัน ที่ยังคงดำรงอยู่ได้ เป็นเพราะปัจจัยภายในของการคงอยู่ของพิธีกรรมไทยทรงดำ ได้แก่ การอบรมจากครอบครัว ระบบความสัมพันธ์ทางเครือญาติ ความสามัคคี การมีผู้นำชุมชนที่ใส่ใจกับความเป็นไทยทรงดำ ระบบเศรษฐกิจ ส่วนปัจจัยภายนอกของการคงอยู่ของพิธีกรรมไทยทรงดำ ได้แก่ บ้านเมืองในแต่ละยุคสมัย ระบบการศึกษาในโรงเรียน เทคโนโลยีสื่อสารและการโทรคมนาคม

ในปัจจุบัน ปัจจัยทั้งหมดนี้ มีส่วนทำให้ความเชื่อดั้งเดิมของไทยทรงดำตำบลหนองปรวง ยังคงดำรงอยู่ได้ ความเชื่อในพิธีกรรมรอบวัฏจักรชีวิตของไทยทรงดำตำบลหนองปรวง มีความเปลี่ยนแปลงไปในบางส่วน โดยมีสาเหตุมาจากปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอก ดังนี้

ปัจจัยภายในที่ทำให้ความเชื่อในพิธีกรรมยังคงดำรงอยู่ ได้แก่ การอบรมจากครอบครัว ระบบความสัมพันธ์ทางเครือญาติ ความสามัคคี การมีผู้นำชุมชนที่ใส่ใจกับความเป็นไทยทรงดำ และระบบเศรษฐกิจ โดยเฉพาะปัจจัยภายในที่สำคัญที่สุด ได้แก่ ปัจจัยที่มาจากเรื่องการอบรมจากครอบครัว ซึ่งเป็นสถาบันหลักอันดับแรกของชีวิตมนุษย์ที่เกิดใหม่ทุกคน ที่จะเติบโตเป็นมนุษย์ที่มีความเชื่อในแบบใด เพราะได้รับการอบรมสั่งสอนให้ปฏิบัติเช่นนั้น ตามอย่างต้นแบบจากผู้ที่ยังคงดำรงอยู่ ส่วนปัจจัยภายนอกที่มีส่วนทำให้ความเชื่อดั้งเดิมของไทยทรงดำตำบลหนองปรวง ยังคงดำรงอยู่ได้ โดยเฉพาะปัจจัยภายในที่สำคัญที่สุด ได้แก่ ระบบการศึกษาในโรงเรียน เนื่องจากในปัจจุบัน เด็กไทยทรงดำรุ่นใหม่ทุกคน ต้องเข้าเรียนในระบบโรงเรียน ที่ทุกคนต้องเรียนภาคบังคับ ทำให้ชีวิตส่วนมากในวัยเด็กทุกคน มีชีวิตอยู่ในโรงเรียน เพื่อเรียนหนังสือทั้งวัน การเรียนหนังสือในรายวิชาท้องถิ่นของเรา มีส่วนทำให้เด็กไทยทรงดำทุกคนได้รับทราบเรื่องราวความเป็นไทยทรงดำอย่างเป็นระบบจนถึงทุกวันนี้

ปัจจัยภายนอกที่ทำให้ความเชื่อในพิธีกรรมเปลี่ยนแปลง ได้แก่ เหตุการณ์บ้านเมืองในแต่ละยุคสมัย ความเจริญทางด้านการศึกษา คติความเชื่อทางพุทธศาสนา ความเจริญทางด้าน การแพทย์และสาธารณสุข ความเจริญทางเทคโนโลยี ความเจริญทางด้านสังคมและชุมชน

สรุปได้ว่า ปัจจัยเรื่องการอบรมจากครอบครัว ปัจจัยเรื่องระบบความสัมพันธ์ทางเครือญาติ และปัจจัยเรื่องความสามัคคี ซึ่งทั้งหมดเป็นปัจจัยรองที่สนับสนุนให้ปัจจัยเรื่องการปลูกฝังความเชื่อและค่านิยมในครอบครัว เป็นปัจจัยสำคัญที่สุดที่ทำให้ความเชื่อดั้งเดิมและพิธีกรรมในรอบวัฏจักรชีวิตของไทยทรงดำตำบลหนองปรัง ยังคงดำรงอยู่มาจนถึงทุกวันนี้

3.2 ปัจจัยการเปลี่ยนแปลงของความเชื่อในพิธีกรรมไทยทรงดำ

ความเชื่อและพิธีกรรมของไทยทรงดำตำบลหนองปรังในปัจจุบัน ที่ได้เปลี่ยนแปลงไป ตั้งแต่ตัวผู้นำในการประกอบพิธีกรรม เช่น พ่อมดและแม่มด ยังมีการปรับเปลี่ยนคติความเชื่อในการสืบทอดความเป็นมด เป็นว่า แม้ไม่ใช่คนในสายตระกูลมด ก็สามารถที่จะเรียนเป็นพ่อมดหรือแม่มดและสืบทอดการเป็นพ่อมดหรือแม่คนต่อไปได้ รวมทั้งยังมีค่านิยมใหม่ว่า ผู้หญิงที่เป็นลูกหลานของคนในสายตระกูลพ่อมด สามารถไปขอเรียนวิชากับผู้ที่เป็นแม่มดได้ หรือผู้ชายที่เป็นลูกหลานของคนในสายตระกูลแม่มด สามารถไปขอเรียนวิชากับผู้ที่เป็นพ่อมด เพื่อที่จะสืบทอดการเป็นทายาทมดคนต่อไปได้ เพราะแนวคิดใหม่ที่ถือว่า เป็นคนในสายตระกูลมดเหมือนกัน

ส่วนความเชื่อในรอบวัฏจักรชีวิตของไทยทรงดำตำบลหนองปรังในรุ่นปัจจุบัน สามารถแบ่งได้เป็น 6 เรื่องใหญ่ ได้แก่ 1. ความเชื่อในพิธีกรรมเกี่ยวกับการเกิด 2. ความเชื่อในช่วงวัยเด็ก 3. ความเชื่อในช่วงวัยรุ่น 4. ความเชื่อในช่วงวัยผู้ใหญ่ 5. ความเชื่อในพิธีกรรมเกี่ยวกับการเจ็บป่วย 6. ความเชื่อในพิธีกรรมเกี่ยวกับการตายและหลังการตาย ซึ่งความเชื่อทั้งหมดนี้มีปัจจัยหลายอย่าง ที่ทำให้ความเชื่อในพิธีกรรมรอบวัฏจักรชีวิตของไทยทรงดำตำบลหนองปรัง มีความเปลี่ยนแปลงไปในบางส่วน โดยมีสาเหตุมาจากปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอก ดังนี้

ปัจจัยภายในที่ทำให้ความเชื่อในพิธีกรรมเปลี่ยนแปลง ได้แก่ การปลูกฝังความเชื่อและค่านิยมในครอบครัว สภาพแวดล้อมของชุมชน และสภาพแวดล้อมทางสังคม และเศรษฐกิจ

ปัจจัยภายนอกที่ทำให้ความเชื่อในพิธีกรรมเปลี่ยนแปลง ได้แก่ เหตุการณ์บ้านเมืองในแต่ละยุคสมัย ความเจริญทางด้านการศึกษา คติความเชื่อทางพุทธศาสนา ความเจริญทางด้าน การแพทย์และสาธารณสุข ความเจริญทางเทคโนโลยี ความเจริญทางด้านสังคมและชุมชน

ปัจจัยทั้งหมดนี้ การปลูกฝังความเชื่อและค่านิยมในครอบครัว ความเจริญทางด้าน การศึกษา และความเชื่อในพุทธศาสนา มีส่วนทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงของความเชื่อในพิธีกรรมของไทยทรงดำตำบลหนองปรังได้มากที่สุด เนื่องจากสถาบันครอบครัวที่มีผู้ใหญ่ ซึ่งได้รับการปลูกฝังความเชื่อดั้งเดิมจากสถาบันครอบครัวมาแล้ว ต่อเมื่อผู้ใหญ่ในรุ่นนี้ส่วนมากได้ รับศึกษาพื้นฐานภาคบังคับจากโรงเรียนทุกคน ซึ่งระบบการศึกษาในโรงเรียนรัฐทุกแห่ง ได้มีการเรียน การสอนที่อิงกับระบบพุทธศาสนา เช่น สอนให้ทุกคนสวดมนต์และประกอบกิจกรรมเนื่องในวัน

สำคัญทางพระพุทธศาสนาในเบื้องต้น เมื่อเด็กเหล่านั้นเรียนหนังสือจบออกมาแล้ว แต่งานมีครอบครัวแล้วก็ตาม คนเหล่านี้ก็จะยังคงมีชีวิตที่ผูกพันกับพระและศาสนาพุทธอยู่ด้วย แม้ว่าที่บ้านของตนเองจะยังคงนับถือผีและประกอบพิธีกรรมตามความเชื่อดั้งเดิมอยู่ก็ตาม

สรุปได้ว่า ปัจจัยสำคัญที่สนับสนุนให้เกิดการเปลี่ยนแปลงความเชื่อของไทยทรงดำ ตำบลหนองปรัง ที่ส่งผลกับการเปลี่ยนแปลงความเชื่อเกี่ยวกับการเกิดมากที่สุด ได้แก่ ความเจริญทางด้าน การแพทย์และสาธารณสุข โดยมีความเจริญทางด้านสังคมและชุมชน ระบบเศรษฐกิจ สภาพแวดล้อมของชุมชนและสภาพแวดล้อมทางสังคม เทคโนโลยีสื่อสารและการโทรคมนาคม รวมทั้งความเจริญทางการศึกษา และระบบการศึกษาในโรงเรียน ทั้งหมดเป็นปัจจัยสนับสนุนให้ความเจริญทางด้าน การแพทย์และสาธารณสุข เป็นปัจจัยที่เข้มแข็งที่สุดที่ส่งผลให้เกิดความเปลี่ยนแปลงได้ ส่วนปัจจัยที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงความเชื่อ ในการดำรงชีวิตเป็นไทยทรงดำ ได้อย่างมากที่สุด ได้แก่ คติความเชื่อทางพุทธศาสนา โดยมีปัจจัยอื่นที่ช่วยสนับสนุนให้คติความเชื่อทางพระพุทธศาสนามีความเข้มแข็งที่สุด ได้แก่ ความเจริญทางการศึกษา ระบบการศึกษาในโรงเรียน และการปลูกฝังความเชื่อและค่านิยมในครอบครัว

อภิปรายผล

การวิเคราะห์ปัจจัยการดำรงอยู่และการเปลี่ยนแปลงความเชื่อในพิธีกรรมไทยทรงดำ ตำบลหนองปรัง อำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี เป็นการหาความเชื่อดั้งเดิม ซึ่งเป็นความเชื่อทั่วไปของไทยทรงดำตำบลหนองปรัง จากการสัมภาษณ์บุคคลในสองกลุ่มใหญ่ ได้แก่ กลุ่มผู้นำในการประกอบพิธีกรรม และกลุ่มชาวบ้านผู้มีความเชื่อเกี่ยวกับประเพณีและการนับถือผีบรรพบุรุษของไทยทรงดำตำบลหนองปรัง ที่มีอายุตั้งแต่ 60 ปี ขึ้นไป โดยมีการแบ่งคำถามแยกเป็น เรื่องความเชื่อดั้งเดิมทั่วไปและพิธีกรรมที่มีปฏิบัติของคนในรุ่นพ่อ แม่ ปู่ ย่า ของผู้ให้สัมภาษณ์ และเรื่องความเชื่อในพิธีกรรม ที่มีปรากฏอยู่ของคนในรุ่นปัจจุบัน โดยได้ข้อมูลจากการสัมภาษณ์บุคคล ทั้ง 2 กลุ่ม ทำให้ได้ข้อมูลความเชื่อในพิธีกรรมและสารัตถะอย่างมีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน กล่าวคือ บริบทความเชื่อดั้งเดิมของไทยทรงดำตำบลหนองปรัง เป็นผู้ให้พิธีกรรมและสารัตถะต่าง ๆ โดยแสดงออกมาในรูปของพิธีกรรม ซึ่งมีบุคคลผู้ทำหน้าที่เกี่ยวกับความเชื่อของไทยทรงดำตำบลหนองปรัง เป็นผู้ดำเนินการประกอบพิธีกรรม

จากผลการวิจัยพบว่า ปัจจัยที่ทำให้ความเชื่อดั้งเดิมและพิธีกรรมในรอบวัฏจักรชีวิตของไทยทรงดำตำบลหนองปรัง ยังคงดำรงอยู่อย่างเหนียวแน่นมาจนถึงทุกวันนี้ได้มากที่สุด ได้แก่ การปลูกฝังความเชื่อและค่านิยมในครอบครัว โดยมีปัจจัยเรื่องระบบความสัมพันธ์ทางเครือญาติ

และความสามัคคี มาเป็นตัวสนับสนุน ซึ่งในการอภิปรายผลได้ใช้แนวคิดจากบทที่ 2 มาเป็นหลักในการอภิปรายได้จาก

1. แนวคิดเรื่องการรวมกลุ่มทางสังคมบนฐานความเชื่อและพิธีกรรม
2. แนวคิดและวิธีการของปรัชญาศาสนา
3. แนวคิดและวิธีการของสังคมกับพิธีกรรมทางศาสนา
4. แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการดำรงอยู่และการเปลี่ยนแปลง

1. แนวคิดเรื่องการรวมกลุ่มทางสังคมบนฐานความเชื่อและพิธีกรรม

แนวคิดเรื่องการรวมกลุ่มทางสังคมบนฐานความเชื่อและพิธีกรรม เป็นกลไกในการรวมกลุ่มทางสังคม สร้างสัญลักษณ์และเอกลักษณ์ของกลุ่ม สมาชิกของกลุ่มมีความเชื่อ ตำนาน นิยาย วีรบุรุษ สิ่งของศักดิ์สิทธิ์ พิธีกรรมทางศาสนา มีหน้าที่ทำให้เกิดความสามัคคีในหมู่คณะ เนื่องจากมนุษย์แต่ละคนไม่ได้อยู่อย่างโดดเดี่ยว หากแต่รวมกลุ่มกันจนเกิดเป็นสังคม ในการจัดการงานพิธีกรรมต่าง ๆ ถึงแม้ว่าจะเป็นพิธีกรรมแบบปัจเจกบุคคล ก็ต้องให้ทุกคนในสังคมเข้ามาร่วมรับรู้ ต้องมีญาติพี่น้องและเพื่อนบ้านมาร่วมในพิธี เพราะคนทั้งหมดเปรียบเสมือนพยานที่รับรู้ ที่ได้มีการถ่ายทอดมาจากรุ่นสู่รุ่น โดยปู่ย่า ตายาย ได้ถ่ายทอดให้กับคนในรุ่นพ่อแม่และคนในรุ่นหลานอีก ซึ่งหากเด็กถูกเลี้ยงดูโดยปู่ย่าหรือตายาย ก็จะเป็นผู้เล่านิทาน ตำนาน นิยาย ที่เกี่ยวกับความเชื่อนั้นให้ลูกหลานฟัง ซึ่งเรื่องเล่าเหล่านั้นส่วนมากได้สะท้อนความเชื่อและค่านิยมต่าง ๆ ที่เป็นการสั่งสอน เพื่อปลูกฝังให้ลูกหลานได้ปฏิบัติตามแนวความเชื่อนั้น ซึ่งถ้าปฏิบัติตามก็จะมีความสุขความเจริญสืบไป

ดังเช่น ในพิธีเสนเรือน บรรดาเขยและญาติ ๆ ผู้ชายจะมาช่วยกันฆ่าหมู เพื่อเช่นในพิธีกรรม ส่วนบรรดาสะใภ้และญาติ ๆ ที่เป็นผู้หญิง จะมาช่วยกันเตรียมทำอาหาร เพื่อใช้ประกอบพิธีกรรมและใช้เลี้ยงแขกในงาน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ Durkheim (1915, p 332) ที่ศึกษาชนพื้นเมือง ในออสเตรเลีย ในประเด็นสำคัญว่า ความเชื่อและพิธีกรรมทางศาสนา เป็นกลไกในการรวมกลุ่มทางสังคม เป็นสิ่งที่สร้างสัญลักษณ์และเอกลักษณ์ของกลุ่ม คนแต่ละกลุ่มใช้สัญลักษณ์ต่างกัน ความเชื่อและแนวปฏิบัติที่ต่างกันจะเป็นสิ่งที่แยกคนกลุ่มหนึ่งออกจากคนอีกกลุ่มหนึ่ง นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ บุญมี ปาฐาติธรกุล (2546, หน้า193) ที่ว่าการปฏิบัติพิธีกรรมเกี่ยวกับการนับถือผี เป็นสิ่งที่ดึงมาแสดงออกถึงความกตัญญูตเวที เป็นสิริมงคลแก่ผู้ปฏิบัติ มีผลต่อการจัดระเบียบและควบคุมสังคม ตลอดจนการดำเนินชีวิต เหตุนี้ การสั่งสอนจากปู่ย่าและตายาย เกี่ยวกับความเชื่อดั้งเดิม ซึ่งเป็นการปลูกฝังความเชื่อและค่านิยมใน

ครอบครัว จึงเป็นปัจจัยสำคัญที่สุด ที่ทำให้ความเชื่อดั้งเดิมยังคงดำรงอยู่จนถึงทุกวันนี้ การถือปฏิบัติตามความเชื่อในพิธีกรรมของไทยทรงดำ จึงก่อให้เกิดความสามัคคีปรองดอง อีกทั้งการช่วยเหลือเกื้อกูลกันในชุมชน ได้ทำให้คนในชุมชนมีความเห็นอกเห็นใจกัน มีความสามัคคี ซึ่งแสดงออกผ่านทางกิจกรรมต่าง ๆ ได้แก่ กิจกรรมเกี่ยวกับความเชื่อในพิธีกรรมและศาสนา กิจกรรมเกี่ยวกับอาชีพของไทยทรงดำ เช่น พิธีเสนเรือน เป็นต้น ซึ่งกิจกรรมดังกล่าวได้มีส่วนช่วยให้คนในชุมชน มีโอกาสพบปะสังสรรค์พูดคุยกัน หากใครมีเรื่องบาดหมางใจอยู่ก็สามารถพูดคุยเพื่อตกลงกันได้ อีกทั้งครอบครัวที่ถือปฏิบัติในความเชื่อในพิธีกรรมของไทยทรงดำจะทำให้สมาชิกในครอบครัวให้เกียรติซึ่งกันและกัน เช่น เมื่อสามีปฏิบัติตัวเป็นสามีที่ดี ส่วนภรรยาปฏิบัติตัวในการเป็นภรรยาที่ดี ต่อมาลูกได้เห็นแบบอย่างที่ดี ลูกก็จะปฏิบัติตัวเป็นลูกที่ดีเช่นกัน เป็นครอบครัวที่อบอุ่นต่อไป

แม้แต่ในพิธีแต่งงาน พิธีขึ้นบ้านใหม่ พิธี เสนปะเค่อ พิธีเสนปลุกกล้วยเมืองลุ่ม พิธีเสนปลุกกล้วยเมืองฟ้า และพิธีเสนปลุกกล้วยบนดิน ซึ่งทั้ง 3 พิธีกรรมเหล่านี้ เป็นพิธีกรรมที่ลูกหลานได้ร่วมกันจัดให้กับญาติผู้ใหญ่ของตน เพื่อเสริมมงคลขวัญให้ญาติผู้ใหญ่ของตนจะได้อยู่เย็นเป็นสุขและลูกหลานก็จะได้เป็นสุขกันถ้วนหน้าด้วยเช่นกัน และแม้แต่งงานที่เกี่ยวกับการตายและหลังการตาย ก็มีบรรดาญาติ ๆ และเพื่อนบ้านหลายคนมารวมกลุ่มช่วยกันทำพิธีกรรม ซึ่งใช้พื้นฐานมาจากแนวคิดเรื่องการรวมกลุ่มทางสังคมบนฐานความเชื่อและพิธีกรรม อันสอดคล้องกับผลสรุปในงานวิจัยของ เรณู เหมือนจันทร์เชย (2542, หน้า 147) เรื่องโลกทัศน์ของกลุ่มชาติพันธุ์ในประเทศไทย ความเชื่อเรื่องผีของไทยไท่ง ที่สรุปผลการวิจัยว่า พิธีกรรมเกี่ยวกับการนับถือผีนั้น ยังมีวัตถุประสงค์ เพื่อกระชับความสัมพันธ์ของญาติพี่น้องที่ถือผีเดียวกัน หรือญาติคนอื่น ๆ ทั้งที่อยู่ในหมู่บ้านและต่างหมู่บ้าน ไตมาพบปะสังสรรค์กัน

ทั้งนี้ความเชื่อในพิธีกรรมของไทยทรงดำตำบลหนองปร่งทุกพิธีกรรมช่วยให้เกิดความสามัคคี โดยเฉพาะในหมู่เครือญาติ เพราะหากไม่มีการจัดพิธีกรรมขึ้น บรรดาญาติ ๆ ก็อาจจะไม่รู้จักกัน เมื่อคนไม่รู้จักกัน ไม่พูดคุย ไม่มีปฏิสัมพันธ์กัน ก็อาจจะเกิดการไม่ชอบหน้ากันขึ้น และอาจลุกลามกลายเป็นการทะเลาะใหญ่โต จนทำให้เกิดการแตกความสามัคคีและทำให้เกิดการล่มสลายทางวัฒนธรรมในที่สุด ดังนั้นแนวคิดเรื่องการรวมกลุ่มทางสังคมบนฐานความเชื่อและพิธีกรรม จึงเป็นพลังที่ก่อให้เกิดความสามัคคีและเป็นสิ่งที่ช่วยให้ชุมชนมีระเบียบวินัย ทำให้สังคมยังคงรวมกันเป็นสังคมที่เหนียวแน่น แต่ในการจัดพิธีกรรมนั้น ต้องใช้แนวคิดและวิธีการของปรัชญาศาสนาเข้ามาวิเคราะห์ความเชื่อและพิธีกรรมร่วมด้วย เพื่อไม่ให้เกิดความเชื่ออย่างงมงายที่อาจนำไปสู่ทางเสื่อมได้

จากแนวคิดเรื่องการรวมกลุ่มทางสังคมบนฐานความเชื่อและพิธีกรรม ที่ว่าการรวมกลุ่มกันของสังคมหนึ่ง ๆ ให้รวมกันเป็นสังคมที่เข้มแข็งนั้น ต้องใช้เรื่องของระบบความเชื่อหลักเป็นสิ่งยึดเหนี่ยว ให้สังคมเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ซึ่งระบบความเชื่อหลักก็คือระบบความเชื่อทางศาสนาที่มีส่วนสำคัญในการวางระเบียบและแนวจริยธรรมให้แก่คนในสังคม ความเชื่อจึงเป็นปัจจัยสำคัญหนึ่งที่ทำให้มีค่านิยมเกิดขึ้นในสังคมและเป็นฐานแห่งการเกิดพิธีกรรม เมื่อมีความเชื่อหลักจึงมีการปฏิบัติพิธีกรรมที่เป็นไปในรูปแบบเดียวกัน เพราะเมื่อมีความเชื่อ ก็ต้องมีสื่อที่นำพาความเชื่อนั้นไปให้ถึงความสำเร็จด้วย ความเชื่อจึงเป็นปรากฏการณ์ทางสังคมที่มนุษย์กำหนดขึ้น เป็นวิถีแห่งปัญญาและเป็นหลักสำคัญในการหลอมรวมความคิด เป็นกุศโลบายในการรวมให้คนในชุมชนได้รวมกลุ่มกันและมีวิถีปฏิบัติในทิศทางเดียวกัน ผ่านการแสดงออกทางพิธีกรรม ช่วยให้นุคคลสามารถแสดงพฤติกรรมออกมา ตามความเชื่อได้อย่างเหมาะสม เป็นการสร้างสรรค์ความสงบสุขให้เกิดขึ้นในสังคม เมื่อความเชื่อก่อให้เกิดศาสนาและพิธีกรรม พิธีกรรมทางศาสนาสามารถควบคุมสังคมให้รวมเป็นกลุ่ม เพื่อความมั่นคงของชุมชน พิธีกรรมเกิดจากการตกลึกทางความคิด จึงสามารถสืบทอดได้จากการปฏิบัติอยู่เป็นประจำ คนในสังคมที่มีความเชื่อเดียวกันเป็นสิ่งยึดเหนี่ยวชุมชนทำให้รวมกลุ่มอยู่ด้วยกันอย่างยั่งยืน อีกทั้งสังคมยังใช้พิธีกรรมเป็นสื่อโฆษณาหรือการประกาศให้คนในสังคมได้รับรู้ความเปลี่ยนแปลงของคนในชุมชนที่มีเกิดขึ้นด้วย

นอกจากนี้ สรุปผลของงานวิจัยเรื่อง **วิเคราะห์ปัจจัยการดำรงอยู่และการเปลี่ยนแปลงความเชื่อในพิธีกรรมของไทยทรงดำ กรณีศึกษาเขตตำบลหนองปรัง อำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี** ยังให้ผลสรุปสอดคล้องกับงานวิจัยของ มยุรี วัดแก้ว (2521, หน้า 74-75) ศึกษาวิจัยเรื่อง การศึกษาโครงสร้างสังคมของลาวโซ่ง ที่มีผลการวิจัยพบว่า การจัดระเบียบสังคมในระดับครอบครัว ใช้ระบบเครือญาติ และการใช้แนวคิดเรื่องผีเดียวกันเป็นสัญลักษณ์ร่วม โดยมีพิธีกรรมเป็นปัจจัยสำคัญที่สุดในการดำรงไว้ซึ่งความเป็นปึกแผ่นของสังคม (Social Solidarity) การกระทำพิธีกรรมมิใช่เป็นเพียงกระทำไปตามหน้าที่เท่านั้น หากแต่มีวัตถุประสงค์อื่นที่สำคัญมากไปกว่านั้น คือ การกระทำพิธีกรรมเพื่อแสดงความกตัญญูตเวทีต่อบรรพบุรุษ เพื่อสร้างความสามัคคีในหมู่คณะเป็นต้น

2.แนวคิดและวิธีการของปรัชญาศาสนา

เป็นการศึกษาศาสนา โดยใช้วิธีการของปรัชญาเป็นตัวตั้ง โดยไม่นำความคิดเห็นส่วนตัวเข้ามาจับ ซึ่งในแนวคิดและวิธีการของปรัชญาศาสนา ต้องใช้หัวคิด (Head) มากกว่าใช้ใจ (Heart) เพราะหัวเป็นเสมือนที่รวมแห่งเหตุผล ไม่เหมือนกับใจ เป็นที่รวมแห่งความรู้สึกและอารมณ์ เป็น

เรื่องของการคิดด้วยเหตุผล โดยไม่เอาความรู้สึก ศรัทธาและอารมณ์เป็นที่ตั้ง (อุดม บัวศรี, 2543, หน้า 46)

จากการสัมภาษณ์ความเชื่อที่แสดงออกมาในรูปของพิธีกรรมของไทยทรงดำตำบลหนองปรัง ได้พิสูจน์ตัวเองแล้วว่า ทุกความเชื่อและทุกขั้นตอนในพิธีกรรมไม่ใช่เรื่องงมงาย แต่ล้วนมีประโยชน์เกี่ยวข้องกับชีวิตและทรัพย์สินของคนที่ยึดถือปฏิบัติตามทุกคนให้มีความสุขความเจริญสืบไป ดังเช่น ข้อปฏิบัติที่ว่า ก่อนจะลงมือทำงานพิธีใด ๆ ก็ตาม ต้องบอกกล่าวผีบรรพบุรุษให้ทราบก่อนทุกครั้ง เนื่องจากขณะทำการบอกกล่าวผีบรรพบุรุษ ผู้บอกกล่าวจะต้องกระทำด้วยจิตใจสงบนิ่ง มั่นคง เพ่งจิตเป็นหนึ่งเดียว เมื่อจิตมีความนิ่งแล้วจะทำให้สามารถกระทำการงานต่าง ๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งสอดคล้องกับการใช้แนวคิดและวิธีการของปรัชญาศาสนา ในการวิเคราะห์เพื่อหาคำตอบของการกระทำในพิธีกรรม คำตอบที่ปรากฏออกมาจะเป็นความรู้อย่างแท้จริง สามารถทราบถึงแก่นแท้สิ่งนั้นได้อย่างมีเหตุผล จะทำให้รู้และเข้าใจคติความเชื่อและพิธีกรรม โดยรู้แจ้งว่า ทำอะไร อย่างไรและเหตุใดจึงเชื่ออย่างนั้น เป็นการสืบทอด ที่ไม่ใช่เป็นเพียงการกระทำตาม ๆ กันมาเท่านั้น ดังที่ อภิภูวัฒน์ โพธิ์सान (2551, หน้า 1) ได้อธิบายวิธีการของปรัชญาศาสนาว่า เป็นการนำเอาวิธีการทางวิทยาศาสตร์มาศึกษาศาสนา การใช้วิธีการของปรัชญาทางศาสนาในการวิเคราะห์หาคำตอบของการกระทำในพิธีกรรมคำตอบที่ปรากฏออกมาจะเป็นความรู้อย่างแท้จริง สามารถทราบถึงแก่นแท้สิ่งนั้นได้อย่างมีเหตุผล เป็นความรู้เพื่อการปฏิบัติ

3. แนวคิดและวิธีการของสังกัปพิธีกรรมทางศาสนา

การปฏิบัติพิธีกรรมของไทยทรงดำตำบลหนองปรัง จึงเป็นการสั่งสอนคติความเชื่อที่เป็นองค์ความรู้ โดยแสดงออกมาในรูปของแนวคิดและวิธีการของสังกัปพิธีกรรมทางศาสนา ซึ่งสอดคล้องกับที่ สุเมธ เมธาวิทยกุล (2532, หน้า 1-2) ที่ว่า พิธีกรรมแต่ละอย่างจะมีลักษณะสำคัญ คือ เป็นสื่อสัญลักษณ์แสดงถึงความเป็นจริง และเน้นเรื่องจิตใจเป็นสำคัญ ที่มุ่งหมายทำเพื่อให้เกิดความสบายใจ มีกำลังใจ มีความหวังว่าสิ่งเหล่านั้นจะทำให้สมหวัง อีกทั้งพิธีกรรมทางศาสนาเป็นการกระทำที่คนเราสมมุติขึ้น มีขั้นตอนและระเบียบวิธี เพื่อให้เป็นสื่อหรือหนทางที่จะนำมาซึ่งความสำเร็จในสิ่งที่คาดหวังไว้มาทำให้เกิดความสบายใจและมีกำลังใจในการดำเนินชีวิตต่อไป เป็นเครื่องมือที่จะนำพาให้มนุษย์เราไปสู่ฝั่งที่เป็นจุดหมายได้ โดยในพิธีกรรมได้แฝงปรัชญาธรรมหรือความหมายทางปรัชญาไว้เป็นหลักการของพิธีกรรมนั้นด้วย เพื่อมุ่งหมายที่จะให้คนเข้าใจหลักธรรมโดยไม่รู้ตัว แต่เพราะมนุษย์มีสติปัญญาที่ไม่เท่ากัน บางคนอาจเป็นการยากที่

จะเข้าใจหลักศาสนาที่ลึกซึ้งได้ จึงต้องมีวิธีการทำให้เข้าใจหลักธรรมด้วยวิธีการง่าย ๆ ด้วยการสอดแทรกหลักธรรมไว้ในพิธีกรรมต่าง ๆ ร่วมด้วย

ดังเช่น ความเชื่อในช่วงวัยผู้ใหญ่ จะมีการจัด พิธีกรรมเสนาตามช่วงอายุให้กับผู้ใหญ่แต่ละท่านที่มีอายุอยู่ในช่วงถึงวัยที่กำหนด ซึ่งลูกหลานจะช่วยกันจัดพิธีนี้ให้กับญาติผู้ใหญ่ของตน โดยใช้ต้นกล้วยเป็นสื่อตัวแทนปลุกเสิงทายในเรื่องสุขภาพของญาติผู้ใหญ่ที่ตนจะจัดพิธีเสนาให้ เหตุที่ใช้ต้นกล้วย เนื่องจากมีความสัมพันธ์กับชีวิตมนุษย์ทุกวัย และยังเป็นสื่อสัญลักษณ์ตามความเชื่อดั้งเดิมที่ว่า บนเมืองแกนมีสวนกล้วยอยู่ แล้วต่อมาปากกล้วยเหล่านั้น มีบางส่วนได้แห้งเหี่ยวลง จึงต้องทำพิธีเอาไปปลูกเพิ่มให้ป่านั้นมีความงดงามสดชื่นขึ้น (บุญรวม จันทรแดง, สัมภาษณ์, 6 มิถุนายน 2557) ซึ่งป่านี้มีชื่อว่า ป่าเงินป่าทองหรือดงปีเงินปีค่า เป็นเขตป่าใหญ่มีต้นกล้วยที่ขึ้นเป็นเงินเป็นทองขึ้นอยู่ (ภักทิยา ยิมเรวัต, 2544, หน้า 217) ซึ่งในการจัดพิธีกรรมนี้จะมีผลต่อจิตใจของผู้สูงอายุ เนื่องจากเป็นงานที่ลูกหลานช่วยกันจัดให้กับญาติผู้ใหญ่ ญาติผู้ใหญ่ท่านนั้นก็รู้สึกว่าเป็นไม่ใช่เป็นเพียงคนแก่ที่ไร้ค่า หากแต่ลูกหลานยังคงให้ความสำคัญ เป็นกำลังใจที่ส่งผลไปถึงร่างกายที่สดชื่นไปด้วย ทำให้สุขภาพดีขึ้นและมีอายุยืนยาวขึ้นได้จริง ตามแนวคิดที่ใช้พิธีกรรม เพื่อให้เป็นสื่อหรือหนทางที่จะนำมา ซึ่งความสำเร็จในสิ่งที่คาดหวังไว้ซึ่งเรื่องของสิ่งกัปพิธีกรรมทางศาสนา ซึ่งเป็นภาพสะท้อนในการแสดงออกผ่านทางปฏิบัติ พิธีกรรมในงานวิจัยนี้ สอดคล้องกับงานวิจัยของ กชณัฏ สันธนะประภริณี และคณะ (2549) วิจัยเรื่อง การวิเคราะห์เชิงสัญลักษณ์ของประเพณีการแต่งงานชาวไทยทรงดำ ในเขตอำเภออุ้มถอง จังหวัดสุพรรณบุรี ผลการศึกษาพบว่า การใช้สัญลักษณ์ที่ใช้ในกระบวนการขั้นตอนในประเพณีการแต่งงานเหล่านี้ ได้แฝงคติที่สามารถสื่อเป็นความหมายเป็นสัญลักษณ์ประเภทภาษา สัญลักษณ์ประเภทเครื่องแต่งกาย สัญลักษณ์ประเภทอาหาร ซึ่งสัญลักษณ์ทั้งหมดได้ให้คุณค่าเน้นในเรื่องความผูกพันยึดมั่นในสถาบันครอบครัว การเคารพยกย่องบูชาบรรพบุรุษ ความรัก ความผูกพันในถิ่นกำเนิด วิธีการดำรงชีวิต การประกอบอาชีพ

แนวคิดและวิธีการของสิ่งพิธีกรรมกับทางศาสนา ที่มาใช้ศึกษาความเชื่อในพิธีกรรมไทยทรงดำ ทำให้เห็นถึงภาพสะท้อนที่แสดงออกมาในพิธีกรรม ดังขั้นตอนความเชื่อในพิธีกินข้าวกำตักที่ใช้กระดิ่งที่ปูด้วยใบตองไว้ด้านบน นำข้าวสุกมากองบนใบตอง 4 กอง และใส่กับข้าวในกระบอกไม้ไผ่ จำนวน 2 กระบอก วางไว้กลางกระดิ่ง โดยไม่มีการใช้จานและไม่ใช้ช้อน และวางบั้งน้ำไว้ 1 บั้ง เจาะรูไว้ 1 รู ที่ด้านล่างของปากบั้งน้ำ เมื่อบรรดาญาติเฝ้าเดียวกันแต่ละคนหยิบข้าวและกับข้าวขึ้นมากินและดื่ม น้ำ ในบั้งจะไหลออกตามรูเสียก่อนที่จะเข้าปาก ทำให้ดื่มได้ยาก ซึ่งลักษณะการกระทำในขั้นตอนนี้ อภิญาวัฒน์ โพธิ์สาน (2552, หน้า 241) กล่าวว่า เป็นภาพ

สัญลักษณ์ที่สื่อแสดงความหมายถึง การขาดผู้นำครอบครัว พ่อหรือแม่ตายแล้ว ลูก ๆ จะอยู่จะกินกันอย่างไร ลูกหลานจะกินอดกินลำบาก เพราะพ่อหรือแม่จะไม่ได้ทำให้กินต่อไปแล้ว เป็นการขาดเสาหลักที่จะไม่มีคนบอกเตือน เพราะตอนที่พ่อแม่ยังมีชีวิตอยู่ ท่านคอยเป็นผู้พำสอนและจัดหามาให้ แต่หลังจากนี้ต่อไปคงต้องเป็นหน้าที่ของลูกหลาน ที่จะต้องต่อสู้กับชีวิตด้วยสติปัญญาของตนเอง

นอกจากนี้ ผลสรุปในงานวิจัยนี้ ยังสอดคล้องกับผลสรุปในงานวิจัยของ มนุ สิงห์เรือง (2550) เรื่องการศึกษาความเปลี่ยนแปลงประเพณีไทยทรงดำ กรณีศึกษาประเพณีเสนเรือ่นของชาวไทยทรงดำ บ้านหนองเต่าดำ หมู่ที่ 4 ตำบลวังอิทก อำเภอบางระกำ จังหวัดพิษณุโลก ที่พบว่าหมู่บ้านหนองเต่าดำเป็นหมู่บ้านที่ตั้งอยู่ในพื้นที่ชนบท มีสภาพเศรษฐกิจแบบสังคมเกษตรกรรมที่มีความเชื่อต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์เหนือธรรมชาติมาก เพื่อให้เกิดความมั่นใจและความสบายแก่ตนเอง ความเชื่อที่มีมาตั้งแต่อดีตได้แฝงไปด้วยคุณค่าและความหมายที่แสดงออกมาในรูปแบบการประกอบพิธีกรรม ซึ่งความเชื่อในประเพณีเสนเรือ่น เป็นสิ่งที่ยึดเหนี่ยวจิตใจ มีคุณค่าและมีความหมาย ที่แฝงไปด้วยคุณค่าด้านภาวะธรรม ด้านความกตัญญู และด้านความสามัคคี แต่ในปัจจุบัน รูปแบบการปฏิบัติพิธีเสนเรือ่นได้เปลี่ยนแปลงไปจากอดีต และให้ความสำคัญน้อยลง เนื่องจากไทยทรงดำตำบลหนองปรังในปัจจุบัน ไม่ทราบถึงคุณค่าและความหมายของประเพณีเสนเรือ่น เพียงแต่ยึดถือและปฏิบัติตามบรรพบุรุษที่เคยกระทำมาเท่านั้น ปัจจัยที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง ได้แก่ ปัจจัยทางด้านเทคโนโลยี ด้านการศึกษา ด้านวัฒนธรรม ด้านเศรษฐกิจ ด้านประชากร ทั้งหมดยังส่งผลต่อความเปลี่ยนแปลงต่อวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของไทยทรงดำอีกด้วย

4. แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการดำรงอยู่และการเปลี่ยนแปลง

แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการดำรงอยู่และการเปลี่ยนแปลง ที่แม้ในปัจจุบันจะมีการเปลี่ยนแปลงไป แต่ความเชื่อเดิมบางอย่างก็ยังคงถือปฏิบัติกันอยู่ แม้ความเชื่อนั้นจะมีคนปฏิบัติกันน้อยลงแล้วก็ตาม เช่น การที่ให้หญิงมีครรภ์ดื่มน้ำมะพร้าวอ่อน เพื่อให้คลอดลูกออกมาง่ายและรกลอดตามออกมาทันที (สุวรรณ จำปาจิต, สัมภาษณ์, 7 มิถุนายน 2555) แต่ในปัจจุบันได้เป็นแนวคิดใหม่ว่า ให้หญิงมีครรภ์ดื่มน้ำมะพร้าวอ่อน เพื่อให้ลูกที่ออกมามีผิวสวยขาวเหมือนน้ำมะพร้าว หรือการห้ามให้หญิงมีครรภ์อาบน้ำในเวลามืดค่ำ เพราะในอดีตยังไม่มีห้องน้ำ หากจะอาบน้ำต้องเดินไปอาบน้ำในแม่น้ำ ล้างคลอง ซึ่งในระหว่างทางเดินมืด ๆ อาจถูกสัตว์มีพิษกัดทำร้ายได้ (ช่วย อุณดิน, สัมภาษณ์, 7 มิถุนายน 2557) ต่อมาความเชื่อนี้ก็ยังคงมีอยู่ ทั้งที่ในปัจจุบันไม่ต้องเดินไปอาบน้ำในแม่น้ำนอกบ้านแล้ว เพราะมีห้องน้ำไว้ในบ้านทุกหลังคาเรือนแล้ว จึงทำให้

แนวความเชื่อนี้ปรับเปลี่ยนเป็น ห้ามให้หญิงมีครรภ์อาบน้ำในเวลามืดค่ำ เพราะเมื่อพระอาทิตย์ตกดินไปแล้วอากาศจะเย็นมาก หญิงมีครรภ์อาจจะเป็นไข้ไม่สบายได้ หรือแม้แต่การอยู่ไฟของไทยทรงดำตำบลหนองปรังในปัจจุบัน ได้เปลี่ยนแปลงไป เป็นการอยู่กระโจมหรือการประคบด้วยลูกประคบสมุนไพร เพราะสะดวกกว่าการอยู่ไฟ เนื่องจากในปัจจุบันป่าไม่มีน้อยลง การหาฟืนที่จะมาใช้ในการอยู่ไฟ ทำได้ยากขึ้น แต่การกินยาสมุนไพรแบบโบราณ เช่น ยาต้ม เพื่อขับเลือดที่ตกค้างหรือเพื่อแก้อาการปวดหลังปวดเอวนั้นยังคงมีอยู่ แต่จะเป็นยาประเภทบรรจขวด ที่มีขายตามร้านขายยาทั่วไป จึงไม่พบเห็นการอยู่ไฟแบบดั้งเดิมอีก ได้เปลี่ยนแปลงไปเป็นการอยู่กระโจมหรือการประคบด้วยลูกประคบสมุนไพร เพราะสะดวกกว่าการอยู่ไฟ เพราะปัจจุบันป่าไม่มีน้อยลง การหาฟืนที่จะมาใช้ในการอยู่ไฟ ทำได้ยากขึ้น แต่การกินยาสมุนไพรแบบโบราณ เช่น ยาต้ม เพื่อขับเลือดที่ตกค้างหรือเพื่อแก้อาการปวดหลังปวดเอวนั้นยังคงมีอยู่ แต่จะเป็นยาประเภทบรรจขวดที่มีขายตามร้านขายยาทั่วไป จึงไม่พบเห็นการอยู่ไฟแบบดั้งเดิมอีก ผลการวิจัยเกี่ยวกับการดำรงอยู่นี้ สอดคล้องกับงานวิจัยของ รัชพล ปัจพิบูลย์ (2538) วิจัยเรื่อง กระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมการทอผ้าของไทยทรงดำ ผลการศึกษาพบว่า ในกระบวนการถ่ายทอดการทอผ้าของชาวไทยทรงดำ ในเขตอำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี ประกอบด้วยค่านิยม ความเชื่อและพิธีกรรมต่าง ๆ ที่ไม่สามารถใช้ผ้าที่ซื้อหาจากตลาดได้ แต่จำเป็นต้องใช้ผ้าที่ทอเองมาประดิษฐ์เป็นเครื่องแต่งกาย และใช้ในการประกอบพิธีกรรม จึงทำให้เกิดความจำเป็น ในการถ่ายทอดการทอผ้าสืบต่อกันมา

อีกทั้งการสรุปของงานวิจัยเรื่องวิเคราะห์ปัจจัยการดำรงอยู่และการเปลี่ยนแปลงความเชื่อในพิธีกรรมของไทยทรงดำ กรณีศึกษาเขตตำบลหนองปรัง อำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี ได้มีข้อสรุปว่าปัจจัยเรื่องความเจริญทางการแพทย์และสาธารณสุข ได้ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงความเชื่อในพิธีกรรมของไทยทรงดำตำบลหนองปรัง ในด้านความเชื่อเกี่ยวกับการเกิดมากที่สุดนั้น สอดคล้องกับงานวิจัยของ สุธาทิพย์ สว่างผล (2543, หน้า 88) วิจัยเรื่อง ความเชื่อ กรณีศึกษาชาวไทยทรงดำ ตำบลประชาสุขสันต์ อำเภอลานกระบือ จังหวัดกำแพงเพชร ผลการศึกษาพบว่า ความเชื่อมีบทบาทในการดูแลรักษาสุขภาพ และยังก่อให้เกิดพลังใจ รวมทั้งมีบทบาทในการอบรมสั่งสอนชาวบ้านโดยแฝงเจตนาไว้โดยอ้อม อีกทั้งช่วยในการจัดระเบียบสังคม สร้างความสามัคคีในกลุ่มชน โดยที่ชาวไทยทรงดำก็ได้ปฏิเสธระบบความรู้ของแพทย์แผนปัจจุบัน หากแต่มีการใช้ควบคู่กันไป

การวิเคราะห์ความเชื่อที่ยังคงมีอยู่ของคนในรุ่นปัจจุบัน ซึ่งกว่าจะมาถึงคนในรุ่นนี้ได้ นั่นได้ผ่านการเดินทางของระยะเวลา ในหลายยุคสมัยต้องผ่านพบเจอกับปัจจัยต่าง ๆ ที่มาทำให้เกิด

การเปลี่ยนแปลงไปบ้าง ทำให้ความเชื่อดั้งเดิมบางอย่างหายไป เมื่อความเชื่อดั้งเดิมนั้นหายไป ย่อมส่งผลให้พิธีกรรมที่ปฏิบัติตามความเชื่อดั้งเดิมนั้นหายไปด้วย ดังเช่น การสัมภาษณ์ ทอน แบ็นโก (สัมภาษณ์, 9 สิงหาคม 2557) ได้กล่าวถึงความเชื่อเรื่องขวัญของสัตว์ที่ตนเลี้ยง ว่าสมัยเมื่อผู้ให้สัมภาษณ์ยังเด็ก หลังจากไถนาเสร็จแล้ว ได้เห็นคุณตาของผู้ให้สัมภาษณ์ได้ทำพิธีแบ่งขวัญให้กับควาย เพื่อเป็นการขอขมาต่อกันระหว่างมนุษย์กับควาย เพราะมนุษย์ใช้ควายไถนาและทำงานหนัก แต่ปัจจุบันความเชื่อเรื่องขวัญของสัตว์ได้เลือนหายไป ทำให้ไม่มีการทำพิธีเช่นนี้แล้ว อีกทั้งยุคสมัยที่มีระบบการศึกษาภาคบังคับและค่านิยมที่คนพยายามที่จะเรียนหนังสือให้สูงขึ้น เพื่อที่จะได้ไม่ต้องมาทำงานหนักในไร่ นา ทำให้ผู้ประกอบการอาชีพชาวนามีจำนวนลดน้อยลง ซึ่งจำนวนชาวนาที่ยังคงยึดอาชีพทำนาอยู่ ก็ต้องการที่จะให้ผลิตผลทางด้านเกษตรของตนมีจำนวนมากขึ้น เพื่อให้เพียงพอต่อความต้องการของตลาดผู้บริโภคที่มีจำนวนมากขึ้น หากมีผลิตผลมาก ก็จะจำหน่ายได้มาก ทำให้มีเงินตราเข้าบ้านเป็นจำนวนมาก จะได้มีกำลังพอที่จะส่งบุตรหลานให้เข้าไปเรียนในเมืองหลวง ซึ่งมีมหาวิทยาลัยที่มีชื่อเสียง ได้เป็นที่ขีดหน้าชูตาแก่วงศ์ตระกูลได้อีก เมื่อชาวนาต้องการให้ตนได้ผลิตผลมากขึ้นจึงมีการใช้ปุ๋ยเคมี ยาฆ่าแมลง และใช้แรงงานจากรถไถที่เรียกกันว่า รถคูโบต้า มาใช้แทนแรงงานควาย ทำให้ชีวิตชาวนามีความผูกพันกับควายลดลงไปด้วย บ้านใดที่ยังเลี้ยงควายอยู่บ้างก็ไม่ได้ใช้แรงงานควายเท่าไรหรอก คงพึ่งความสามารถจากรถไถคูโบต้าด้วยเช่นกัน ส่งผลให้ความเชื่อในการสำนึกถึงแรงงานควายผู้ช่วยสำคัญในการทำนาแบบในอดีต ได้หายไปไม่มีการจัดพิธีแบ่งขวัญให้กับควายอีก นอกจากนี้ในการทำนาในรูปแบบที่ใช้ปุ๋ยเคมียาฆ่าหญ้าและยาฆ่าแมลง ยังส่งผลถึงสภาพแวดล้อมให้เปลี่ยนแปลงไปด้วย เนื่องจากการใส่ปุ๋ยหรือยาเหล่านี้ลงไปบนดิน สัตว์และพืชบางอย่างที่อยู่ในบริเวณนั้นจะตายทั้งหมด เช่น กุ้ง หอย ปู และปลา รวมทั้งผักบุ้ง ผักกาดนา ผักกะเฉดฯ ที่ในอดีตสามารถนำมาประกอบอาหารได้เป็นจำนวนมาก ก็ลดจำนวนลงและหายไป ทำให้ต้องไปหาซื้อปลา กุ้ง ปู หอย และผักบางชนิด จากในตลาดมาประกอบอาหาร ส่งผลให้อาหารที่ใช้ประกอบในพิธีกรรมต้องปรับเปลี่ยนไปใช้วัตถุดิบ ซึ่งอาหารขายตามท้องตลาดของพื้นที่นั้น เช่น จังหวัดเพชรบุรีมีพื้นที่ติดทะเลเป็นส่วนใหญ่ อาหารที่นำมาขายในท้องตลาดจึงเป็นอาหารทะเล เมื่อไทยทรงดำในรุ่นปัจจุบันจัดพิธีกรรมขึ้น จึงมีอาหารส่วนใหญ่ที่เป็นอาหารทะเล เช่น กุ้งทะเล ปลาหมึก ปลาทะเล และหอยทะเล ซึ่งไม่ใช่อาหารในแบบฉบับดั้งเดิมของไทยทรงดำแต่อย่างใด

ทั้งหมดนี้ สอดคล้องกับงานวิจัยของ เรณู เหมือนจันทร์ไชย (2541, หน้า 186-191) ได้วิจัยเรื่อง การศึกษาอิทธิพลของความเชื่อ ประเพณี และพิธีกรรมของชาวไทยโซ่งที่มีผลต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต กรณีศึกษาหมู่บ้านแหลมกะเจะ 2 ตำบลลำลูกบัว อำเภอคอนสาร

จังหวัดนครปฐม ผลการศึกษาพบว่า ชาวไทยโซ่งเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีการสืบทอดและสามารถรักษาเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม โดยมีการพัฒนาปรับตัวให้เข้ากับสมัยใหม่อันเป็นผลมาจากปัจจัยต่าง ๆ ซึ่งการปรับตัวดังกล่าว ได้สนับสนุนการพัฒนาคุณภาพชีวิต และยังคงสอดคล้องกับงานวิจัยของ น้ำทิพย์ ภูธนชัย (2550, หน้า 139) วิจัยเรื่อง การปรับตัวทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยโซ่งบ้านตลาดควาย อำเภอจอมบึง จังหวัดราชบุรี ผลการศึกษาพบว่า ในการปรับตัวทางวัฒนธรรม มีทั้งที่เป็นรูปธรรมและที่เป็นนามธรรม โดยมีสาเหตุที่มาจากปัจจัยจากภายในและภายนอกชุมชน และสอดคล้องกับงานวิจัยของ วิฑูรย์ ทรัพย์ศิริ (2553, หน้า 137) วิจัยเรื่อง การปรับตัวและการดำรงอยู่ของชุมชนลาวโซ่งกรณีศึกษา บ้านเกาะแรด อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม ผลการศึกษาพบว่า สภาพเศรษฐกิจของชุมชนลาวโซ่งบ้านเกาะแรด มีการขยายตัวมากขึ้นเป็นลำดับ ประชากรส่วนใหญ่เปลี่ยนอาชีพจากการทำนา เป็นรับจ้างในโรงงานอุตสาหกรรมยางผลิตรถยนต์ รูปแบบทางสังคมจึงมีทิศทางการเปลี่ยนแปลงใกล้เคียงกับสังคมเมือง ส่วนในด้านการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมพบว่า ชาวลาวโซ่งเกิดการแลกรับวัฒนธรรมของกลุ่มชนอื่น เข้ามาผสมผสานร่วมกับวัฒนธรรมดั้งเดิมของตน มีการปรับเปลี่ยนขั้นตอนในการปฏิบัติพิธีกรรมให้สะดวกขึ้น ระบบเศรษฐกิจและสังคมมีผลกระทบต่อภูมิปัญญาและวัฒนธรรมของชาวลาวโซ่งให้เปลี่ยนแปลงไป แต่ส่วนปัจจัยที่ทำให้ชุมชนดำรงอยู่ มาจากรูปแบบการเลี้ยงดูที่มีวิธีการแสดงความกตัญญูใน ลักษณะของการนับถือบุญคุณ ซึ่งสิ่งเหล่านี้เป็นที่มาของพิธีกรรมในการบูชาผีบรรพบุรุษ สืบเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน

ทั้งนี้เมื่อสิ่งของในปัจจุบันต้องใช้เงินตราในการซื้อหาสิ่งที่ต้องการ เงินจึงกลายมาเป็นปัจจัยสำคัญในการดำรงชีวิตอย่างมากในปัจจุบัน อีกทั้งยังมีการเข้ามาของความเชื่อในศาสนาพุทธ ที่ส่งผลให้ความเชื่อและพฤติกรรมในการดำรงชีวิตและการประกอบพิธีกรรมของไทยทรงดำ ตำบลหนองปรังเปลี่ยนแปลงไปด้วย กับปัจจัยที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงความเชื่อเกี่ยวกับการดำรงชีวิตเป็นไทยทรงดำ ได้อย่างมากที่สุด ได้แก่ คติความเชื่อทางพุทธศาสนา โดยมีปัจจัยอื่นที่ช่วยสนับสนุนให้คติความเชื่อทางพระพุทธศาสนามีความเข้มแข็งที่สุด ได้แก่ ความเจริญทางการศึกษา ระบบการศึกษาในโรงเรียน และการปลูกฝังความเชื่อและค่านิยมในครอบครัว ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ รัชณี คุ้มสวัสดิ์ (2554) วิจัยเรื่อง วิถีชีวิตของชาวไทยทรงดำในเขตตำบลหนองชุมพล อำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี ผลการศึกษาพบว่า ชาวไทยทรงดำได้มีรูปแบบวิถีชีวิตในด้านรูปแบบที่อยู่อาศัย การแต่งกาย การเกษตรและพิธีกรรม ที่เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม ซึ่งในการเปลี่ยนแปลงทั้งหมด มีสาเหตุจากกระบวนการพัฒนาประเทศของรัฐ ที่เร่งให้มีการกระจายความเจริญสู่ชนบท โดยเน้นความเจริญด้านเศรษฐกิจ อุตสาหกรรมและการสร้าง

สาธารณูปโภคต่าง ๆ ส่งผลให้ชุมชนมีการปรับรูปแบบวิถีชีวิต โดยประยุกต์ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น ให้เข้ากับวิถีชีวิตดั้งเดิมของตน ซึ่งข้อสรุปนี้ยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ จีรวัดมน์ นัยชิต (2550, หน้า 157-161) วิจัยเรื่อง การศึกษาประเพณีเกี่ยวกับวิถีชีวิตลาวโซ่ง ตำบลดอนคา อำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี ผลการศึกษาพบว่า ลาวโซ่ง ตำบลดอนคายังคงให้ความสำคัญกับการประกอบพิธีกรรมตามความเชื่อที่สืบทอดมาจากบรรพบุรุษ ซึ่งประเพณีต่าง ๆ ที่ปรากฏได้สะท้อนถึงวิถีการดำเนินชีวิต ในแบบเรียบง่าย แม้ว่ารูปแบบของพิธีกรรมได้เปลี่ยนแปลงไปเพื่อความเหมาะสมกับยุคสมัยในปัจจุบัน

จากที่ผู้วิจัยกล่าวมา ทั้งหมดเป็นเหตุผลทำให้การปฏิบัติพิธีกรรมตามความเชื่อดั้งเดิมของคนในรุ่นปัจจุบัน ยังคงมีปฏิบัติอยู่จนถึงทุกวันนี้ แต่ความเชื่อที่เป็นประโยชน์และดำรงอยู่มาถึงปัจจุบันได้นั้น ทุกสิ่งย่อมมีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นตามวิถี ดังนั้นเมื่อวันเวลาผ่านไป พิธีกรรมบางอย่างที่แม้จะมีคุณค่ามาก แต่พิธีกรรมนั้นอาจไม่สอดคล้องกับยุคสมัยที่เปลี่ยนแปลงไป พิธีกรรมบางอย่างจึงคลายการปฏิบัติลงและพิธีกรรมบางอย่างหายไป เนื่องจากไม่สอดคล้องกับสภาพสังคมปัจจุบัน อีกทั้งยังพบว่า ความเชื่อเกี่ยวกับการเกิดของไทยทรงดำตำบลหนองปรัง ได้มีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างมากที่สุด เนื่องจากความเจริญทางด้านทางการแพทย์และสาธารณสุขที่เข้ามาในสังคมไทยทรงดำตำบลหนองปรัง ส่วนปัจจัยที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงความเชื่อเกี่ยวกับการดำรงชีวิตเป็นไทยทรงดำตำบลหนองปรัง อย่างมากที่สุด ได้แก่ คติความเชื่อทางพุทธศาสนา

ผลกระทบของการดำรงอยู่ และผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงความเชื่อในพิธีกรรมของไทยทรงดำตำบลหนองปรัง พบว่า นอกจากจะมีการรับอิทธิพลพุทธศาสนาเข้ามาผสมรวมแล้ว ในบางคราวความเชื่อค่านิยมที่จะให้ลูกชายได้บวช ยังมีความเชื่อเรื่อง งานบวชปลอดเนื้อสัตว์เพื่อปลอดหนี้เวรกรรม ก็มีเข้ามาเกี่ยวข้องด้วย แล้วยังพบประเด็นต่าง ๆ อีก 3 ประเด็น ได้แก่ ความมีน้ำใจไมตรีต่อกันลดลง สัมพันธภาพของสมาชิกครอบครัวเปลี่ยนไป และการเคารพนับถือกันน้อยลง

ดังนั้น หากจะนำ ยุทธศาสตร์การนำความเชื่อในพิธีกรรม มาเป็นแนวทางในการแก้ไขปัญหาสังคม จากการศึกษาที่พบว่า คนในชุมชนมีความคิดเห็นว่าปัญหาทางสังคมของชุมชนแห่งนี้เกิดจากสาเหตุที่คนในชุมชนไม่ถือปฏิบัติในความเชื่อในพิธีกรรมของไทยทรงดำ และพบว่าการแก้ปัญหาชุมชนควรใช้ยุทธศาสตร์ 3 ยุทธศาสตร์ ได้แก่ ยุทธศาสตร์ความสามัคคีปรองดอง ยุทธศาสตร์การอนุรักษ์ฟื้นฟูความเชื่อในพิธีกรรม และยุทธศาสตร์การจัดการความรู้

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะในการประยุกต์ใช้ผลการวิจัย

ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะในการประยุกต์ผลการวิจัย ดังนี้

1.1 ระดับบุคคล

ทุกคนในหมู่บ้านจะต้องรู้และเข้าใจเกี่ยวกับความเชื่อในพิธีกรรมและสารัตถะในพิธีกรรมของไทยทรงดำ ตำบลหนองปรอง และตระหนักถึงผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงความเชื่อในพิธีกรรมของไทยทรงดำ ต่อวิถีชีวิตของคนในชุมชน ก่อนที่จะร่วมกันนำยุทธศาสตร์ต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อในพิธีกรรมของไทยทรงดำไปสู่การปฏิบัติอย่างจริงจัง ทั้งยุทธศาสตร์ความสามัคคีปรองดอง ยุทธศาสตร์การอนุรักษ์ฟื้นฟูความเชื่อในพิธีกรรมของไทยทรงดำ และยุทธศาสตร์การจัดการความรู้ เพื่อช่วยแก้ไขปัญหาในชุมชนให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล ทั้งนี้ในระดับบุคคล ซึ่งเป็นเจ้าของความเชื่อในพิธีกรรม จะต้องมีความเข้าใจบุคคลภายนอกที่สนใจอยากจะได้เรียนรู้วัฒนธรรมของไทยทรงดำด้วย เพราะคนนอกพื้นที่หรือคนนอกสังคมนอกหมู่บ้านไทยทรงดำ จะไม่มีความรู้ความเข้าใจในวัฒนธรรมไทยทรงดำได้เท่ากับคนในพื้นที่ ซึ่งคนเฒ่าคนแก่ในพื้นที่นั้น ส่วนมากจะใจเย็นและพร้อมที่จะเผยแพร่องค์ความรู้ของตนเองด้วยความเต็มใจ และใช้วาจาที่ไพเราะ รวมทั้งมีอัธยาศัยไมตรีที่ดีกับคนนอกสังคมนอกของตนเอง ซึ่งไทยทรงดำรุ่นใหม่ หากเจอคนนอกพื้นที่ซักถามถึงความเชื่อ พิธีกรรมและสารัตถะต่าง ๆ ก็ต้องอธิบายวัฒนธรรมของตนด้วยความสุภาพ ไม่ใช่อารมณ์ของคนที่อยู่แล้วและเข้าใจแล้วเป็นที่ตั้ง เพราะหากใช้อารมณ์และวาจาไม่ดีกับบุคคลนอกพื้นที่แล้ว แทนที่จะเป็นการเผยแพร่วัฒนธรรมของตน อาจจะกลายเป็นการปิดกั้นความสัมพันธ์ที่ดีกับคนภายนอกและกลายเป็นความบาดหมางใจกันขึ้น และอาจลุกลามเป็นปัญหาใหญ่โตตามมาได้

นอกจากนี้ยัง พบว่า การอนุรักษ์และฟื้นฟูความเชื่อในพิธีกรรมต่าง ๆ ของไทยทรงดำ ควรจะประกอบด้วย 2 ยุทธศาสตร์ย่อย ได้แก่ 1. การยกย่องบุคคลที่จะเป็นผู้ขับเคลื่อนการอนุรักษ์ฟื้นฟูความเชื่อในพิธีกรรม และ 2. วิธีการอนุรักษ์ฟื้นฟูความเชื่อในพิธีกรรมของไทยทรงดำ ทั้งนี้บุคคลที่จะเป็นผู้ขับเคลื่อนการอนุรักษ์ฟื้นฟูความเชื่อในพิธีกรรมของไทยทรงดำ ได้แก่ บุคคลที่สังคมยอมรับและมีความเชื่อถือ รวมทั้งต้องมีความสามารถที่จะโน้มน้าวให้คนปฏิบัติตามโดยสมัครใจ เช่น ผู้นำชุมชน ครู อาจารย์ พระ คนเฒ่าคนแก่ ปราชญ์ชาวบ้าน ส่วนวิธีการอนุรักษ์ฟื้นฟูความเชื่อในพิธีกรรมของไทยทรงดำ ให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล ควรจะเริ่มจากการรวมตัวกันของบุคคลหลักที่สามารถนำพาและขับเคลื่อนการอนุรักษ์ฟื้นฟูความเชื่อในพิธีกรรมต่าง ๆ ของไทยทรงดำ เพื่อระดมสมองร่วมกันในการวางแผนการอนุรักษ์ฟื้นฟู โดยมีการกำหนด

เป้าหมายที่ชัดเจนร่วมกัน ซึ่งการเปิดโอกาสให้คนในชุมชนร่วมกันคิดและร่วมกันวางแผน เพื่ออนุรักษ์ฟื้นฟูเกี่ยวกับความเชื่อในพิธีกรรมของไทยทรงดำ นับว่าเป็นสิ่งที่ดีในการนำมาใช้แก้ไขปัญหาที่ตรงจุดร่วมกัน เพราะคนที่เป็นเลือดเนื้อเชื้อไขในชุมชน ย่อมรักชุมชนของตน รวมทั้งคนในชุมชนก็จะให้ความเชื่อถือกับกลุ่มผู้คนเหล่านั้นอยู่แล้ว ทำให้คนดีได้รับการยกย่องไปในตัวอีกด้วย เป็นตัวอย่างที่ดีในการกระตุ้นให้คนรุ่นใหม่อยากที่จะทำความดี ซึ่งวิธีการนี้ยังจะช่วยสนับสนุนให้ยุทธศาสตร์ความสามัคคีปรองดอง ให้มีประสิทธิภาพมากขึ้นและช่วยลดปัญหาในชุมชนให้น้อยลงได้ ซึ่งการที่จะพัฒนาจริง ๆ นั้น ผู้นำและประชาชนทุกเพศทุกวัย ต้องมาร่วมกันพัฒนา เพราะหากผู้นำช่วยกันแล้ว ทุกคนก็จะช่วยกันปรับเปลี่ยนด้วย ซึ่งแตกต่างกับการนำคณะกรรมการจากที่อื่นมาร่วมวางแผนพัฒนาชุมชน ตรงที่ว่า คณะกรรมการที่เป็นคนจากถิ่นอื่นจะไม่ทราบปัญหาที่แท้จริงของชุมชนนั้นๆ ผลที่ตามมาคือ การแก้ปัญหาที่ไม่ตรงจุด ทำให้ปัญหายังคงค้างอยู่

1.2 ระดับผู้นำชุมชน

ในกระบวนการทำยุทธศาสตร์ การอนุรักษ์ฟื้นฟูความเชื่อในพิธีกรรมและสารัตถะไทยทรงดำตำบลหนองปรุง ผู้นำชุมชนจะต้องมีส่วนเกี่ยวข้องในทุกกระบวนการ หลังจากนั้นผู้นำชุมชนควรมานำยุทธศาสตร์เสนอต่อผู้บริหารระดับสูงขึ้น เช่น ระดับอำเภอ ระดับจังหวัด เพื่อของบประมาณสนับสนุนสำหรับการพัฒนา และอนุรักษ์ฟื้นฟูความเชื่อในพิธีกรรมของไทยทรงดำ และควรผู้ใหญ่ที่มีส่วนในการพัฒนาชุมชน ควรจัดสรรงบประมาณบางส่วนมาสร้างที่พัก ที่สะอาดปลอดภัยและมีราคาไม่แพงมาก สำหรับรองรับคนภายนอกที่สนใจจะเข้ามาศึกษาเรื่องราวเกี่ยวกับไทยทรงดำตำบลหนองปรุง เพราะในอนาคตเมื่อมีผู้สนใจมากขึ้น ก็จะมีผู้มาเยี่ยมชมหมู่บ้าน เพื่อมาลงพื้นที่ในการทำวิจัย หรือมาดูการจัดการที่ทำให้เกิดความยั่งยืนในชุมชน ซึ่งอาจต้องใช้เวลาอยู่ในหมู่บ้านหลายวัน หากคนเหล่านั้นเดินทางมาจากพื้นที่อื่น ก็ต้องหาที่พักที่สะอาด ผู้วิจัยจึงขอเสนอเรื่องการจัดการที่พักของหมู่บ้านไว้รองรับคนภายนอกที่สนใจจะเข้ามาศึกษาเรื่องราวของไทยทรงดำตำบลหนองปรุงไว้ด้วย ซึ่งหากมีคนภายนอกเข้ามาศึกษามากขึ้น นอกจากจะเป็นการช่วยให้กลุ่มชาติพันธุ์ไทยทรงดำเป็นที่ยอมรับมากขึ้น และรายได้จากสินค้าไทยทรงดำ รายได้จากข้อมูลด้านวิชาการและรายได้จากที่พักของชุมชน จะกลายเป็นเงินทุนของชุมชน ทำให้ชุมชนมีความเข้มแข็งเพิ่มมากขึ้นด้วย

1.3 ระดับประเทศ

เมื่อชุมชนได้รับงบประมาณสนับสนุนจากหน่วยงานต่าง ๆ เมื่อรวมกับเงินรายได้ของหมู่บ้านที่จะมาจากแหล่งต่าง ๆ แล้ว ผู้นำชุมชนก็ต้องนำยุทธศาสตร์มาจัดทำเป็นแผนปฏิบัติการ

โดยเน้นรูปแบบพัฒนาอย่างยั่งยืน จากจุดเด่นของกิจกรรมด้านความเชื่อในพิธีกรรมไทยทรงดำ ตำบลหนองปรุง โดยนำเสนอให้เป็นจุดดึงดูดความสนใจของบุคคลภายนอก เพื่อสร้างชุมชนให้เป็นชุมชนตัวอย่างในระดับประเทศและระดับโลก พร้อมทั้งดึงดูดบุคคลภายนอกให้มาศึกษาหาความรู้เกี่ยวกับความเชื่อในพิธีกรรมของไทยทรงดำ ซึ่งจะส่งผลให้มีการสร้างงานเกิดขึ้นในชุมชน และยังส่งผลให้ความเชื่อในพิธีกรรมของไทยทรงดำคงอยู่ในชุมชนสืบต่อไป และจะเป็นการสนับสนุนให้คนในชุมชนได้พบปะสังสรรค์กันมากขึ้น เพื่อให้ทุกคนได้มีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนที่ตนเกิดและอาศัยอยู่ อีกทั้งการจัดกลุ่มสร้างงานอุตสาหกรรมพื้นบ้านของตำบลหนองปรุง ซึ่งในปัจจุบันได้มีกลุ่มอุตสาหกรรมถักไม้ตาลอยู่แล้ว แต่ก็น่าจะมีกลุ่มอุตสาหกรรมในแบบอื่น ที่ช่วยส่งเสริมความเป็นไทยทรงดำด้วย เช่น การมีกลุ่มอุตสาหกรรมสานพานเผื่อน เป็นต้น เพราะจะทำให้คนในชุมชนได้ช่วยเหลือเกื้อกูลกันในการประกอบอาชีพ อีกทั้งจะส่งผลดีในด้านเศรษฐกิจและสังคมด้วย เพราะมีส่วนช่วยส่งเสริมกิจกรรมทางความเชื่อและประเพณีด้วย อีกทั้งหมู่บ้านควรส่งเสริมให้ชาวบ้านออกมาช่วยกันเตรียมงานประเพณีต่าง ๆ เนื่องจากการทำกิจกรรมร่วมกัน ทำให้ประชาชนมีโอกาสได้พบปะพูดคุยกัน เป็นการช่วยเสริมสร้างความสามัคคีปรองดองกันในชุมชน และคนที่มีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนก็จะภูมิใจที่ได้เห็นพัฒนาการของชุมชนอีกด้วย ถ้ากิจกรรมต่าง ๆ ได้มีการพัฒนา ก็จะช่วยเสริมให้ชุมชนเข้มแข็งและช่วยลดปัญหาความบาดหมางกันในชุมชนได้

ยุทธศาสตร์การนำความเชื่อในพิธีกรรมมาเป็นแนวทางในการแก้ไขปัญหาสังคม มีความคิดเห็นว่า ปัญหาทางสังคมของชุมชนส่วนมาก เกิดจากสาเหตุที่คนในชุมชนไม่ถือปฏิบัติ ตามความเชื่อในพิธีกรรมของไทยทรงดำ และการแก้ปัญหาชุมชนควรใช้ยุทธศาสตร์ด้านการจัดการความรู้ของคนในชุมชน มาเป็นตัวส่งเสริมคนในชุมชนเอง เนื่องจากคนส่วนใหญ่จะยอมรับและยกย่องบุคคลผู้มีส่วนช่วยขับเคลื่อนการอนุรักษ์ความเชื่อในพิธีกรรมของไทยทรงดำ ซึ่งบุคคลดังกล่าวจะเป็นผู้ที่มีความรู้แบบฝังลึกและมีรากฐานมาจากประสบการณ์ ซึ่งคนในชุมชนก็ต้องการให้มีการถ่ายทอดความรู้และช่วยฟื้นฟูความเชื่อในพิธีกรรมของไทยทรงดำในหลาย ๆ รูปแบบ เช่น จัดให้มีการสอนในโรงเรียน ประชาสัมพันธ์เสียงตามสาย รวมทั้งสนับสนุนให้มีการจัดกิจกรรมที่ต้องเชิญชวนให้คนในชุมชนและบุคคลภายนอกเข้าร่วมกิจกรรม อีกทั้งคนในพื้นที่ต้องสนับสนุนกับนักศึกษาการทำวิจัยเกี่ยวกับไทยทรงดำ โดยยินดีให้นักศึกษาเหล่านั้นเข้าร่วมพิธีกรรม เพื่อเก็บรายละเอียดและถ่ายภาพพิธีกรรมได้ เมื่อกิจกรรมต่าง ๆ ได้รับความสนใจจากบุคคลภายนอกมากขึ้นแล้ว คุณค่าความสำคัญของความเชื่อในพิธีกรรมจะเป็นตัวส่งเสริมชุมชนเอง ดังเห็นได้จากประเพณีอื่นก่อนฟ้อนแคน ในปัจจุบันใช้ชื่อว่าประเพณีไทยทรงดำ ซึ่งที่ตำบลหนองปรุงไม่ได้จัด

ประเพณีนี้มานานพอสมควรแล้ว แต่ในปี พ.ศ. 2520 ได้จัดประเพณีนี้ขึ้นอีก จากความต้องการอนุรักษ์และฟื้นฟูขึ้นใหม่ เมื่อจัดขึ้นทุกปี ต่อมาเขตพื้นที่อื่นเห็นว่าเป็นสิ่งที่ดี จึงได้จัดขึ้นบ้าง และกลายเป็นงานประจำปีของไทยทรงดำในพื้นที่ต่าง ๆ ทั่วไปในเขตภาคกลาง และกลายเป็นกิจกรรมที่ช่วยปลูกจิตสำนึกแห่งความเป็นไทยทรงดำ ทำให้ชุมชนไทยทรงดำในพื้นที่อื่นตื่นตัวภูมิใจในกลุ่มชาติพันธุ์และประเพณีของตนเองมากขึ้น เมื่อพิธีกรรมต่าง ๆ ของไทยทรงดำตำบลหนองปรongได้รับความสนใจจากคนภายนอกมากขึ้น ต่อไปความรู้เกี่ยวกับความเชื่อในพิธีกรรมของไทยทรงดำ ก็จะถูกบันทึกเก็บไว้อย่างเป็นระบบจากหลาย ๆ บุคคล ทั้งนี้ควรจะบรรจุเรื่องการสืบสานและอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณีความเชื่อในพิธีกรรมไทยทรงดำตำบลหนองปรong ไว้เป็นหลักสูตรท้องถิ่นอย่างเป็นระบบต่อไป อีกทั้งผู้นำต้องลงมือปฏิบัติให้เห็น ด้วยการพาลูกหลานไปร่วมปฏิบัติไม่ว่าจะเป็น พิธีปาดตุง พิธีเสนเรือ่น เป็นต้น เพื่อให้พิธีกรรมคงอยู่ตลอดไป หากคนในรุ่นผู้ใหญ่เสียชีวิตลงไป คนรุ่นต่อมาก็จะยังคงเข้าใจความเชื่อและความหมายของแต่ละพิธีกรรม เพื่อให้เยาวชนรุ่นใหม่ได้ศึกษาเรียนรู้ ทำความเข้าใจเกี่ยวกับความเชื่อและสารัตถะในพิธีกรรม และควรให้นักเรียนได้ร่วมกิจกรรมในประเพณีต่างๆ ซึ่งครูและโรงเรียนจะมีส่วนสำคัญในการส่งเสริมและสนับสนุนให้นักเรียนได้ออกแบบแนวคิดด้านบวก เกี่ยวกับความเชื่อดั้งเดิมที่นำไปสู่การปฏิบัติพิธีกรรมและสารัตถะต่างๆ ของไทยทรงดำตำบลหนองปรongต่อไปด้วย

2. ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

การศึกษาเรื่อง วิเคราะห์ปัจจัยการดำรงอยู่และการเปลี่ยนแปลงความเชื่อในพิธีกรรมของไทยทรงดำ กรณีศึกษาเขตตำบลหนองปรong อำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี มีขอบเขตจำกัดเพียงให้รายละเอียดเรื่องคติความเชื่อดั้งเดิมทั่วไปและพิธีกรรมที่ปฏิบัติของคนในรุ่นปัจจุบัน ว่ามีปัจจัยใดบ้างที่ทำให้ความเชื่อในพิธีกรรมยังคงดำรงอยู่และเปลี่ยนแปลงไป ของคนรุ่นปัจจุบัน โดยได้มีกล่าวถึงการถึงรายละเอียดของสารัตถะที่มีคุณค่าปรากฏเป็นเชิงสัญลักษณ์ในงานพิธีกรรมตามความเชื่ออยู่บ้างเล็กน้อย ซึ่งยังมีประเด็นที่น่าสนใจเกี่ยวกับความเชื่ออื่นของไทยทรงดำตำบลหนองปรong ที่ผู้วิจัยขอแนะนำประเด็นที่น่าสนใจ เพื่อศึกษาต่อ ดังนี้

- 2.1 ศึกษาความเชื่อคริสต์ศาสนาในสังคมไทยทรงดำ
- 2.2 ศึกษาความเชื่อเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในพุทธศาสนาที่มีอยู่ในสังคมไทยทรงดำ
- 2.3 ศึกษาภาพสะท้อนของความเชื่อในพิธีกรรมของไทยทรงดำ

บรรณานุกรม

- กชณัช สันถนประกริตติ. และคณะ. (2549). *การวิเคราะห์เชิงสัญลักษณ์ของประเพณีการแต่งงานชาวไทยทรงดำ ในเขตอำเภออุ้มทอง จังหวัดสุพรรณบุรี*. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาสังคมศึกษา, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยนครสวรรค์.
- กรมศิลปากร. (2529). *จารึกในประเทศไทย เล่ม 1*. กรุงเทพฯ: หอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร.
- กวรรณรณ สังข์รักษ์. (2553). *ความเชื่อและพฤติกรรมการดูแลเด็กเมื่อติดเชื้อในระบบทางเดินหายใจของผู้ปกครองชาวไทยดำและไทยกลางในศูนย์เด็กเล็กตำบลไผ่รอบ อำเภอโพธิ์ประทับช้าง จังหวัดพิจิตร*. วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาพัฒนาศึกษา, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- กลุ่มนักศึกษาโครงการเรียนรู้ร่วมกันสรรค์สร้างชุมชน. (2547). *สารานุกรมไทยคำล้าค่า*. เพชรบุรี: พิมพ์ลักษณ์.
- กิริติ บุญเจือ. (2545). *ปรัชญากริกระยะก่อตัว*. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- เกรียงไกร เกิดศิริ. (2553). *ภูมิหลังการตั้งถิ่นฐานกลุ่มชาติพันธุ์ไท-ลาว และการเคลื่อนย้ายสู่ประเทศไทย*. กรุงเทพฯ: อูษาคเนย์.
- เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์. (2541). *กระบวนการทัศน์วัฒนธรรมไทย “ต้นตอ” เศรษฐกิจถดถอย*. กรุงเทพฯ: ชัคเซตมีเดีย.
- แกรนท์, อีแวนส์. (2529). *ประวัติศาสตร์สังเขปประเทศไทย*. (ดุซงึ๊ เฮย์มอนด์, แปล). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ซิลค์เวอร์ม.
- ขวัญเมือง ชื่นฤทัย. (2555, 2 มิถุนายน). สัมภาษณ์.
- คลอสเนอร์, วิลเลียม เจ. (2537). *สะท้อนวัฒนธรรมไทย เล่ม 2*. (ชัตติยา กรรณสูต, แปล). กรุงเทพฯ: ศูนย์พัฒนาหนังสือ.
- คณะกรรมการจัดงานและศึกษานุศิษย์. (2545). *อนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพพระครูอุปัถฌ์พัฒนวิธาน*. เพชรบุรี: เพชรภูมิการพิมพ์.
- คำหมั่น วงกตรัตน์. เจ้า. (ม.ป.ป.). *ตำนานวัดเมืองหลวงพระบาง*. (ฤติมล ปริดีสินิท, แปล). อุดรธานี: สำนักศิลปวัฒนธรรม สถาบันราชภัฏอุดรธานี.
- งามพิศ สัตย์สงวน. (2552). *สถาบันครอบครัวของกลุ่มชาติพันธุ์ในกรุงเทพมหานคร: กรณีศึกษาครอบครัวไทยโซ่ง (พิมพ์ครั้งที่ 2)*. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

จดหมายเหตุความทรงจำกรมหลวงนรินทรเทวีและพระราชวิจารณ์รัชกาลที่ 5. (2516). กรุงเทพฯ:

คุรุสภา.

จารุวรรณ ธรรมวัตร. (2530). *คติชาวบ้าน*. มหาสารคาม: มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

จำปี แหวงวงศ์. (2555, 8 มกราคม). สัมภาษณ์.

จิรพร เจริญสุข. (2516). *พิธีศพของลาวโซ่ง หมู่ที่ 1 ตำบลบ้านดอน อำเภออุ้มทอง จังหวัดสุพรรณบุรี*. สารนิพนธ์ศิลปศาสตรบัณฑิต, สาขาวิชาโบราณคดี, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยศิลปากร.

จิรัชณา วินิช. (2541). *การทดลองใช้เรื่องเล่าจากโครงเรื่องวรรณกรรมตะวันตกเพื่อวัดทัศนคติที่มีต่อการแก้ปัญหาครอบครัวของชาวบ้านลาวโซ่ง ตำบลหนองปรัง อำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี*. วิทยานิพนธ์สังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยศิลปากร, สาขาวิชามานุษยวิทยา, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

จิรวัดณ์ นัยชิต. (2550). *การศึกษาประเพณีเกี่ยวกับวิถีชีวิตลาวโซ่ง ตำบลดอนคา อำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี*. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาไทยศึกษา, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

ฉลาดชาย รมิตานนท์. (2525). *ความเชื่อและพิธีกรรมของชาวไทยในประเทศไทย*. นนทบุรี: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช.

ฉวีวรรณ ประจวบเหมาะ, สุดสวาท ดิศโรจน์ และเสมอชัย พูลสุวรรณ. (2530). *ระบบนิเวศวัฒนธรรม ของชุมชนลาวโซ่ง*. กรุงเทพฯ: คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. (2537). *วัฒนธรรมไทยกับขบวนการเปลี่ยนแปลงสังคม*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. (2540). *ทิศทางวัฒนธรรมไทย*. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. (2553). *การเป็นสมัยใหม่กับแนวคิดชุมชน*. กรุงเทพฯ: สร้างสรรค์.

ฉัตรทิพย์ นาถสุภา และพรพิไล เลิศวิชา. (2537). *วัฒนธรรมหมู่บ้านไทย*. กรุงเทพฯ: มูลนิธิหมู่บ้าน.

ฉัตรทิพย์ นาถสุภา และพิเชฐ สายพันธ์. (2553). *ทฤษฎีบ้านเมือง ศาสตราจารย์คำจองกับการศึกษาชนชาติไทย*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สร้างสรรค์.

- ฉัตรสุมาลย์ กบิลสิงห์. (2530). ความเชื่อและพิธีกรรมของคนไทย. ใน *วัฒนธรรมพื้นบ้าน: คติความเชื่อ, บรรณานิการไทย เพ็ญศรี คุ้ม และคณะ* (พิมพ์ครั้งที่ 4). (หน้า 325-349). กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- เจลา อัจเอ๋อ. (2557, 24 กรกฎาคม). สัมภาษณ์.
- เจดีย์ว ฤกษ์จุฬิมล. (2542). *การเปลี่ยนแปลงทางสังคมมนุษย์กับสังคม*. กรุงเทพฯ: โครงการบูรณาการหมวดศึกษาทั่วไป มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- ชบ เต่าทอง. (2555, 11 มกราคม). สัมภาษณ์.
- ชบ เต่าทอง. (2556, 20 มิถุนายน). สัมภาษณ์.
- ชลธิรา สัตยาวัฒนา. (2544). *สืบสานประวัติศาสตร์สังคมและวัฒนธรรมไปเยาว์*. กรุงเทพฯ: โครงการประวัติศาสตร์สังคมและวัฒนธรรมชนชาติไทย.
- ชวลิต อารยุดิธรรม. (2556, 3 เมษายน). สัมภาษณ์.
- ชวลิต อารยุดิธรรม. (2556, 14 เมษายน). สัมภาษณ์.
- ช่วย อุ่นดิน. (2555, 6 มกราคม). สัมภาษณ์.
- ชัย เรื่องศิลป์. (2527). *ประวัติศาสตร์ไทยสมัย พ.ศ. 2352 – 2453 ด้านเศรษฐกิจ* (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์.
- ชัยสิริ สมุทวณิช และชลธิรา สัตยาวัฒนา. (2540). *ตามรอยสวัสดิภาวะ : สวากำเนิดไท – ลาว*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ตะวันออก.
- ชาญ จรรยางาม. (2555, 3 มีนาคม). สัมภาษณ์.
- ชาญณรงค์ พูนนาม. (2555, 3 มีนาคม). สัมภาษณ์.
- ชุตินา เชนะโยธิน. (2551). *ชุมชนชาวไทยซึ่งหมู่บ้านดอนทราย จังหวัดนครปฐม การศึกษาพัฒนาการทางเศรษฐกิจของชุมชนระหว่างปี พ.ศ. 2504 - 2549*. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาประวัติศาสตร์ศึกษา, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- ชู เป๋นโก. (2555, 7 กรกฎาคม). สัมภาษณ์.
- ณรงค์ ศรีสวัสดิ์. (2542). *วิธีการวิจัยทางสังคมวิทยา*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- दनัย ไชยโยธา. (2546). *ประวัติศาสตร์ไทย : ยุคก่อนประวัติศาสตร์ถึงสิ้นอาณาจักรสุโขทัย*. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์.
- दनัย ไชยโยธา. (2546). *สังคม วัฒนธรรม และประเพณีไทย*. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.

- ดารณี เอี่ยมเอิบ. (2555, 15 มกราคม). สัมภาษณ์.
- ดารารัตน์ เมตตาริกานนท์. (2548). *ชุดประวัติศาสตร์สำหรับประชาชน ประวัติศาสตร์ลาว หลายมิติ*. กรุงเทพฯ: ด้านสุทธากการพิมพ์.
- ดำ โกลาวัลย์. (2555, 10 มกราคม). สัมภาษณ์.
- ดำรงราชานุภาพ. สมเด็จพระ กรมพระ. (2501). *ไทยรบพม่า*. พระนคร: ศิลปาบรรณาการ.
- ดำรงราชานุภาพ. สมเด็จพระ กรมพระ. (2505). *เที่ยวตามทางรถไฟ. ที่ระลึกงานพระราชทานเพลิงศพ อำมาตย์ตรี พระยาพลราชภูริบำรุง (แสง อุเทนสุด) ณ เมรุวัดสมานมิตร จังหวัดนครราชสีมา วันที่ 21 เมษายน พ.ศ. 2550*.
- ดำรงราชานุภาพ. สมเด็จพระ กรมพระ. (2507). *ประชุมพงศาวดาร ภาค 7 – 10 ฉบับหอสมุดแห่งชาติ เล่ม 4*. พระนคร : ก้าวหน้า.
- เดือน คำดี. (2545). *ศาสนศาสตร์ (พิมพ์ครั้งที่ 2)*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ .
- ตอง มีสุข. (2555, 19 กรกฎาคม). สัมภาษณ์.
- เต็ม วิภาคย์พจนกิจ. (2530). *ประวัติศาสตร์อีสาน (พิมพ์ครั้งที่ 2)*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ถนอม คงยิ้มละมัย. (2555, 5 มกราคม). สัมภาษณ์.
- ถนอม คงยิ้มละมัย. (2555, 10 มีนาคม). สัมภาษณ์.
- ถวิล เกษราช. (2512). *ประวัติผู้ไทย*. พระนคร: กรุงสยามการพิมพ์.
- ทองดี ทิศวงค์. (2555, 2 มีนาคม). สัมภาษณ์.
- ทองพูน ยอดหอม. (2555, 10 มกราคม). สัมภาษณ์.
- ทองหล่อ อิมอก. (2555, 13 กุมภาพันธ์). สัมภาษณ์.
- ทอน แป้นโก้. (2555, 2 มีนาคม). สัมภาษณ์.
- ทอน แป้นโก้. (2555, 10 มิถุนายน). สัมภาษณ์.
- ทิพวรรณ คำมา. (2546). *การดำรงอยู่ของความเชื่อเรื่องผีของกระเหรี่ยงคริสต์*. วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตร์มหาบัณฑิต, สาขาวิชาการศึกษานอกระบบ, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ทิพากรวงศ์, เจ้าพระยา. (2503). *พระราชพงศาวดารรัชกาลที่ 1*. กรุงเทพฯ: คุรุสภา.
- ทิพากรวงศ์, เจ้าพระยา. (2504). *พระราชพงศาวดารรัชกาลที่ 3 เล่ม 1*. กรุงเทพฯ: คุรุสภา.
- ทิพากรวงศ์, เจ้าพระยา. (2504). *พระราชพงศาวดารรัชกาลที่ 3 เล่ม 2*. กรุงเทพฯ: คุรุสภา.

- ที่ระลึกงานฉลองอายุ 95 ปี พระครูโสภณพัชรธรรม (เย็น) หัตถชาติ จนฺทโชติ. (2554). เพชรบุรี:
 เพชรภูมิการพิมพ์ จำกัด.
- ทวีโรจน์ กล้ากล่อมจิตต์. (2553). *ตำนานโขงตักน้ำเข้าวัด*. เพชรบุรี: เพชรภูมิการพิมพ์ จำกัด.
- ทัน ลีมกลีน. (2554, 3 ธันวาคม). สัมภาษณ์.
- ทูลเรียน เจือจวน. (2555, 10 มกราคม). สัมภาษณ์.
- เทศ พิมพ์งาม. (2557, 3 มีนาคม). สัมภาษณ์.
- เทศ พิมพ์งาม. (2555, 3 มีนาคม). สัมภาษณ์.
- เทา แจ่มจำ. (2556, 25 มิถุนายน). สัมภาษณ์.
- เที่ยง โกลาวัลย์. (2555, 2 กุมภาพันธ์). สัมภาษณ์.
- ธวัช ปุณโณทก. (2525). *วรรณกรรมท้องถิ่น = Regional literature*. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.
- ธวัช ปุณโณทก. (2536). *วัฒนธรรมพื้นบ้าน: คติความเชื่อ*. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ธวัช ปุณโณทก และวิมล เขตตะ. (2528). *ประวัติศาสตร์ไทยพอลุ่มนราวมคำแห่งและการแพร่กระจาย
 สู่อณาจักรล้านนา – ล้านช้าง*. นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- ธวัชชัย ไพไหล. (2534). *ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับอาณาจักรหลวงพระบาง เวียงจันทน์ และ
 จำปาสัก ตั้งแต่สมัย รัชกาลที่ 1 – รัชกาลที่ 5 (พ.ศ.2325 - 2446)*. ปรินิพนธ์
 การศึกษามหาบัณฑิต, สาขาวิชาประวัติศาสตร์, มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ-
 ประสานมิตร.
- นิเทศ ดินณะกุล. (2544). *การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม*. กรุงเทพฯ: โครงการผลิต
 ตำราและเอกสารการสอน คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- นิพนธ์ เสนาพิทักษ์. (2521). *ประวัติผู้ไทยโขงดำ*. ม.ป.ท.
- นิพนธ์ เสนาพิทักษ์. (2523). *ผู้ไทยโขง ใน สารานุกรมผู้ไทย*. กรุงเทพฯ: อักษรพิทยา.
- นิพนธ์ เสนาพิทักษ์. (2526). *ประวัติผู้ไทยโขง ใน สารานุกรมผู้ไทย*. กรุงเทพฯ: อักษรพิทยา.
- นียบวรรณ วรรณศิริ. (2540). *มานุษยวิทยาสังคมและวัฒนธรรม*. กรุงเทพฯ:
 มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- นิเทศ ดินณะกุล. (2544). *การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม*. กรุงเทพฯ: ภาควิชาสังคม
 วิทยาและมานุษยวิทยา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- นำพวัลย์ ปิจักร์กุล. (2532). *การศึกษารูปแบบการตั้งถิ่นฐาน ประชากร เศรษฐกิจและวัฒนธรรม
 ของลาวโขง ในจังหวัดนครปฐม*. สถาบันวิจัยและพัฒนา, มหาวิทยาลัยศิลปากร.

- น้ำทิพย์ ภูธนชัย. (2550). *การปรับตัวทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยในชื่อบ้านตลาดควาย อำเภอจอมบึง จังหวัดราชบุรี*. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาไทยศึกษา, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี.
- นุกูล ชมภูนิช. (2530). *วัฒนธรรมไทยในชื่อบ้านเกาะแรด ตำบลบางปลา อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม*. นครปฐม: ศูนย์ศิลปวัฒนธรรมวิทยาลัยครูนครปฐม.
- นุกูล ชมภูนิช. (2538). *ไทยในชื่อบ้านเกาะแรด*. นครปฐม: ศูนย์ศิลปวัฒนธรรมวิทยาลัยครูนครปฐม.
- นุชชา จำปาทอง. (2556, 9 มกราคม). สัมภาษณ์.
- บังอร ปิยะพันธุ์. (2529). *ประวัติศาสตร์ของชุมชนชาวลาวในหัวเมืองชั้นในสมัยรัตนโกสินทร์ ตอนต้น*. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตร์มหาบัณฑิต, สาขาวิชาประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- บังอร ปิยะพันธุ์. (2541). *ลาวในกรุงรัตนโกสินทร์*. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- บาน แซ่มซ้อย. (2555, 1 มีนาคม). สัมภาษณ์.
- บำเพ็ญ ฌ อุบล และคะเนิงนิตย์ จันทบุตร. (2535). *อุบลราชธานี 200 ปี*. ม.ป.ท.
- บุญชู ทองเชื้อ. (2555, 15 กรกฎาคม). สัมภาษณ์.
- บุญช่วย ทับไฉ. (2554, 14 พฤศจิกายน). สัมภาษณ์.
- บุญช่วย แยกกรัง. (2555, 2 มีนาคม). สัมภาษณ์.
- บุญมี ปารีชาติธนกุล. (2546). *ความเชื่อเรื่องผีในพิธีกรรมของชาวไทยในชื่อบ้านไผ่หูช้าง อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม*. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาไทยศึกษา, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- บุญยงค์ เกศเทศ. (2554). *ไทดำ เมืองแกลง ทรงดำ ถิ่นสยาม จากหนองแสดถึงหนองปรัง*. กรุงเทพฯ: อินทนิล.
- บุญรวม จันทร์แดง. (2557, 6 มิถุนายน). สัมภาษณ์.
- บุญล้วน ยอดแก้ว. (2555, 10 มกราคม). สัมภาษณ์.
- บุญเลื่อง จรรยางาม. (2557, 12 กันยายน). สัมภาษณ์.
- บุญส่ง จำปีหอม. (2555, 10 มกราคม). สัมภาษณ์.
- เบอร์นี่ เฮนรี่. (2515). *เอกสารของเฮนรี่ เบอร์นี่*. (สาวิตรี สุวรรณสถิต, แปล). กรุงเทพฯ: คุรุสภา.

- ประจวบ จันทรหมื่น. (2552). *ความสัมพันธ์ระหว่างวัฒนธรรมทางการเมืองกับบทบาทของประชาสังคมในระบบการเมืองท้องถิ่น: กรณีศึกษาตำบลเสียว อำเภอโพธิ์ศรีสุวรรณ จังหวัดศรีสะเกษ*. วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี.
- ประจักษ์ พนาลัย, พระมหา. (2551). *การถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านประเพณีความเชื่อ และพิธีกรรมของ หมอเสนเรื่อน ในชุมชนชาวไทยทรงดำ อำเภอเมือง จังหวัดชุมพร*. วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาพัฒนศึกษา, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยศิลปากร..
- ประชุมพงสาวดาร เล่ม 2. พงสาวดารเมืองล้านช้าง*. (2506). กรุงเทพฯ: องค์การค้าของคุรุสภา.
- ประชุมพงสาวดาร เล่ม 6 ภาคที่ 6*. (2506). กรุงเทพฯ: คุรุสภา.
- ประชุมพงสาวดาร เล่ม 10. พงสาวดารเมืองหลวงพระบาง*. (2507). กรุงเทพฯ: องค์การค้าของคุรุสภา.
- ประชุมพงสาวดาร เล่ม 41*. (2512). กรุงเทพฯ: คุรุสภา.
- ประชุมพงสาวดาร เล่ม 44. นิทานเรื่องขุนบรมราชา พงสาวดารเมืองล้านช้าง*. (2512). กรุงเทพฯ: องค์การค้าของคุรุสภา.
- ประทีน ห้อยมาลา. (2555, 25 กรกฎาคม). สัมภาษณ์.
- ประทุม ปี่แก้ว. (2555, 15 กรกฎาคม). สัมภาษณ์.
- ประพัฒน์ คำโพ. (2555, 3 มีนาคม). สัมภาษณ์.
- ประยุทธ์ สืบอารีพงศ์. (2552). *โขงดอนมะนาว วิถีชีวิตชุมชนไทยทรงดำบ้านดอนมะนาว อำเภอสองพี่น้อง จังหวัดสุพรรณบุรี* (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: เพชรเกษม พรินติ้ง กรุ๊ป.
- ประสิทธิ์ นิลนวล. (2555, 11 กุมภาพันธ์). สัมภาษณ์.
- ประสิทธิ์ นิลนวล. (2557, 6 มิถุนายน). สัมภาษณ์.
- ประเสริฐ ณ นคร. (2526). *ลายสือไทย*. กรุงเทพฯ: โครงการส่งเสริมหนังสือตามแนวพระราชดำริ.
- ประเสริฐ นิลนวล. (2557, 6 มิถุนายน). สัมภาษณ์.
- ประเสริฐอักษรนิติ์, หลวง. (2483). *พงสาวดารกรุงเก่า*. พระนคร: กรมศิลปากร.
- ปราณี แฉวงค์. (2555, 15 กุมภาพันธ์). สัมภาษณ์.
- ปานทิพย์ คงยิ้มละมัย. (2546). *พิธีแสนเฮือนในวิถีชีวิตลาวโซ่ง กรณีศึกษาตำบลหนองปรัง อำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี*. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาประชากรศึกษา, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหิดล.
- ปิ่น พันเชื้อ. (2555, 3 มีนาคม). สัมภาษณ์.

- เปรมวิทย์ วิวัฒน์เศรษฐ์. (2529). *อาหารพื้นบ้านไทยทรงดำ บางระกำ*. พิษณุโลก: การวิเคราะห์ตามแนวหน้าที่นิยมและสังคมวิทยา. เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยพายัพ.
- เปรมวิทย์ วิวัฒน์เศรษฐ์. (2533). *หรรษาวรรณกรรมไทยทรงดำพิษณุโลก*. เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยพายัพ.
- แปง เพชรพราย. (2557, 17 กรกฎาคม). สัมภาษณ์.
- ผวน ยอดแก้ว. (2555, 14 กรกฎาคม). สัมภาษณ์.
- ผจญจิตต์ อธิคมนันทะ. (2520). *การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- ผ่องพันธุ์ มณีรัตน์. (2521). *การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- พจนีย์ กงตาล. (2545). *นาฏการบนลานขวง การฟ้อนแคนของชายไทยไซ่งในจังหวัดนครปฐม*. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขา วิชาไทยคดีศึกษา, บัณฑิตวิทยาลัย, สถาบันราชภัฏนครปฐม.
- พร รัตนสุวรรณ. (2539). *วิญญาณ คืออะไร*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์วิญญาน.
- พรพิมล ชันแสง. (2541). *อินก่อน ประเพณีการเล่นของลาวไซ่ง อำเภอย้อย จังหวัดเพชรบุรี*. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาวัฒนธรรมศึกษา, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหิดล.
- พรหม ภูธรานนท์. (2555, 19 สิงหาคม). สัมภาษณ์. (92-100)
- พนิดา เย็นสมุทร. (2524). *คำและความหมายในภาษาลาวไซ่ง*. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาจารึกภาษาไทย, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- พัชรินทร์ คงคาสุริฉาย. (2546). *วิเคราะห์บทบาททำขวัญของชาวไทไซ่ง อำเภอย้อย จังหวัดเพชรบุรี*. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาภาษาไทย, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- พัฒนปกรณ์ ลีลาพฤทธิ. (2555). *ศรัทธาวิวัฒน์ การปรับตัวเชิงนิเวศวิทยาวัฒนธรรมกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำ*. กรุงเทพฯ: อูษาคเนย์.
- พัทธา สายหนู. (2540). *กลไกทางสังคม*. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พัน สุขอยู่. (2557, 6 มิถุนายน). สัมภาษณ์.
- พา เพชรพราย. (2557, 17 กรกฎาคม). สัมภาษณ์.

- พิรมลาลัย บุญธรรม. (2544). *ความคิดเห็นของชาวไทยทรงดำเกี่ยวกับเครื่องแต่งกายในพิธีกรรม
กรณีศึกษาจังหวัดเพชรบุรี และจังหวัดนครปฐม*. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต,
สาขา วิชาคหกรรมศาสตร์ศึกษา, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- พิสมัย เอี่ยมกิจ. (2550). *การศึกษาสภาพการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตทางด้านเศรษฐกิจและสังคม
ของชุมชนลาวไซ่ง เขตตำบลคอนคลัง จังหวัดราชบุรี*. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหา
บัณฑิต, สาขา วิชาสังคมศาสตร์เพื่อการพัฒนา, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยราชภัฏ-
หมู่บ้านจอมบึง.
- พิเชษฐ สายพันธ์. (2553). *ดำ บ้าน เมือง คำสอนบทสวดท้ายจาก ไชทอง. ใน ฉัตรทิพย์ นาถสุภา,
ทฤษฎีบ้านเมือง ศาสตราจารย์คำจองกับการศึกษาชนชาติไทย (หน้า 55). กรุงเทพฯ:
สร้างสรรค์*.
- พิเชษฐ สายพันธ์ และวิมล เขตตะ. (2554). *เขตแดนเวียดนาม จีน กัมพูชา ลาว. กรุงเทพฯ: มูลนิธิ
โครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์*.
- โพธิ์ แซ่มลำเจียก. (2537). *ตำนานไทยพวน*. กรุงเทพฯ: ก.พลพิมพ์ ปรินต์ติ้ง.
- เพชรตะบอง ไพศุณย์. (2553). *การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมของไทดำในกระแสการ
เปลี่ยนแปลง กรณีศึกษาเปรียบเทียบกับไทดำในประเทศไทยและสาธารณรัฐ
ประชาธิปไตยประชาชนลาว*. ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต, สาขาวิชายุทธศาสตร์การ
พัฒนาภูมิภาค, มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย.
- เพ็ญนิภา อินทรตระกูล. (2535). *การนับถือผีของชาวไทยดำบ้านนาป่าหนาด ตำบลเขาแก้ว อำเภอ
เชียงคาน จังหวัดเลย*. วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตร์, สาขาไทยศึกษา, มหาวิทยาลัย
ศรีนครินทรวิโรฒมหาสารคาม.
- ภัททียา ยิมเรวัต. (2544). *ประวัติศาสตร์สิบสองจุไทย*. กรุงเทพฯ: สร้างสรรค์.
- ภิญโญ จิตต์ธรรม. (2522). *ความเชื่อ*. กรุงเทพฯ: มงคลการพิมพ์.
- มณฑา เต็มทวี. (2556, 28 กุมภาพันธ์). *สัมภาษณ์*. (92-100)
- มนตรี ศรีบุษรา. (2522). *ไทยดำรำพัน*. กรุงเทพฯ: บรรณกิจ.
- ม่วง เกษมสงคราม. (2557, 20 กรกฎาคม). *สัมภาษณ์*
- มนู สิงห์เรือง. (2550). *การศึกษาความเปลี่ยนแปลงประเพณีไทยทรงดำ กรณีศึกษาประเพณี
เสนเรื่อนของชาวไทยทรงดำบ้านหนองเต่าดำ หมู่ที่ 4 ตำบลวังอิทก อำเภอบางระกำ
จังหวัดพิษณุโลก*.

- มนู อุคตมเวช. (2547). *ประวัติศาสตร์ไทดำในประเทศไทย*. เพชรบุรี: คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี.
- มยุรี วัดแก้ว. (2521). *การศึกษาโครงสร้างสังคมของลาวไซ่ง*. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขา วิชาพัฒนาสังคม, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- มหาคำ จำปาแก้วมณี และคณะ. (1971). *ประวัติศาสตร์ลาว*. เวียงจันทน์: กระทรวงศึกษาธิการลาว,
- มหาคำ จำปาแก้วมณี และคณะ. (2539). *ประวัติศาสตร์ลาว*. (สุวิทย์ ธีรศาสตร์, แปล). ขอนแก่น: ภาควิชาประวัติศาสตร์และโบราณคดี คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น. มหาสีลา วีรวงศ์. (2500). *พงศาวดารลาว*. เวียงจันทน์: ม.ป.พ.
- มหาสีลา วีรวงศ์. (2535). *ประวัติศาสตร์ลาว*. เชียงใหม่: สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- มหาอำมาตยาธิบดี, พระยา. (2512). *ตำนานเมืองนครจำปาสัก ประชุมพงศาวดาร เล่ม 43*. กรุงเทพฯ: องค์การค้าของคุรุสภา.
- ไมตรี ลิมปิชาติ. (2540). *เบิ่งลาว*. (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ: ต้นอ่อน.
- เมัย อาจเอื้อม. (2555, 5 มิถุนายน). สัมภาษณ์.
- ยง พยายาม. (2555, 10 มีนาคม). สัมภาษณ์.
- ยนต์ ห่อมล้อม. (2557, 2 มีนาคม). สัมภาษณ์.
- ยนต์ ห่อมล้อม. (2557, 5 มิถุนายน). สัมภาษณ์.
- ยศ สันตสมบัติ. (2540). *มนุษย์กับวัฒนธรรม*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- รณี เลิศเลื่อมใส. (2544). *ฟ้าขวัญ เมือง จักรวาลทัศน์ดั้งเดิมของไทย: ศึกษาจากคัมภีร์โบราณไทยอาหม*. กรุงเทพฯ: โครงการวิจัยวรรณคดี.
- รัชนี้ คุ่มสวัสดิ์. (2554). *วิถีชีวิตของชาวไทยทรงดำในเขตตำบลหนองชุมพล อำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี*. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาพัฒนสังคมศาสตร์, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- รัชพล บัจจุบันย์. (2538). *กระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมการทอผ้าของชาวไทยทรงดำ*. วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาการศึกษานอกกระบบ, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- รัตนปัญญาเถระ, พระ. (2510). *ชินกาลมาลีปกรณ์* (พิมพ์ครั้งที่ 2). (แสง มนวิฑูร, แปล). กรุงเทพฯ : มิตรนภาการพิมพ์.

ราชบัณฑิตยสถาน. (2554). พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน. กรุงเทพฯ: นานมีบุ๊คส์
พับลิเคชันส์.

เรณู เหมือนจันทร์เชย. (2541). การศึกษาอิทธิพลของความเชื่อ ประเพณี และพิธีกรรมของชาว
ไทยโซ่งที่มีผลต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต กรณีศึกษาหมู่บ้านแหลมกะเจา 2 ตำบล
ลำลูกบัว อำเภอคอนตูม จังหวัดนครปฐม. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต,
สาขาวิชาพัฒนาชนบทศึกษา, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหิดล.

เรณู เหมือนจันทร์เชย. (2542). โลกทัศน์ของกลุ่มชาติพันธุ์ในประเทศไทย ความเชื่อเรื่องผีของ
ไทยโซ่ง. นครปฐม: สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาชนบท
มหาวิทยาลัยมหิดล.

เรียน ปี่แก้ว. (2555, 21 มกราคม). สัมภาษณ์.

เรียม เงินเจือ. (2557, 9 กรกฎาคม). สัมภาษณ์.

ลอ วันเบียน. (2555, 7 พฤษภาคม). สัมภาษณ์.

ลอย เสียงจ้อย. (2555, 25 มกราคม). สัมภาษณ์.

ลิ ย้อมสี. (2557, 6 มิถุนายน). สัมภาษณ์.

เลียบ แห่งหน. (2555, 10 มกราคม). สัมภาษณ์.

ไล้ะ ชุ่นเป็นนิจย์. (2555, 28 กุมภาพันธ์). สัมภาษณ์.

ไล้ะ ชุ่นเป็นนิจย์. (2556, 2 มีนาคม). สัมภาษณ์.

วงเดือน สังข์สีเงิน. (2556, 25 กรกฎาคม). สัมภาษณ์.

วงศาทิราชสนิท, กรมหลวง. (2516) พระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา เล่ม 1. กรุงเทพฯ:
คลังวิทยา.

วงศาทิราชสนิท, กรมหลวง. (2516). พระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา เล่ม 2. กรุงเทพฯ:
คลังวิทยา.

วัน จันทร์หอม. (2557, 15 มกราคม). สัมภาษณ์.

วาสนา อรุณกิจ. (2529). พิธีกรรมและโครงสร้างสังคมของลาวโซ่ง. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตร
มหาบัณฑิต สาขาวิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา, บัณฑิตวิทยาลัย,
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

วิฑูพันธุ์ ไทยโพธิ์ศรี. (2553). การปรับตัวและการดำรงอยู่ของชุมชนลาวโซ่งกรณีศึกษา บ้านเกาะ
แรวต อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชา
พัฒนศึกษา, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยศิลปากร.

- วิน จ่าราช. (2555, 1 มีนาคม). สัมภาษณ์.
- ศรีศักร วัลลิโภดม. (2538). *แอ่งอารยธรรมอีสาน* (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ: มติชน.
- ศรีศักร วัลลิโภดม และสุจิตต์ วงษ์เทศ. (2534). *ไทยน้อย ไทยใหญ่ ไทยสยาม*. กรุงเทพฯ: มติชน.
- ศิราพร จีตะฐาน. (2528). *แนวคิดเกี่ยวกับความเชื่อและศาสนาในสังคม*. นนทบุรี: สำนักพิมพ์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช .
- ศิราพร ณ ถลาง. (2539). *การวิเคราะห์ตำนานสร้างโลกของคนไทย*. นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช .
- ศิราพร ณ ถลาง. (2548) *ทฤษฎีคติชนวิทยา วิธีวิทยาในการวิเคราะห์ตำนาน-นิทานพื้นบ้าน*. กรุงเทพฯ: โครงการเผยแพร่ผลงานทางวิชาการคณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สนธยา พลศรี. (2529). *ทฤษฎีและหลักการพัฒนาชุมชน*. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.
- สมคิด ศรีสิงห์. (2529). *โครงการศึกษาวิจัยประวัติศาสตร์วัฒนธรรมลาวโซ่ง ในเขตจังหวัดพิจิตร และพิษณุโลก*. พิษณุโลก: คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒพิษณุโลก.
- สมคิด ศรีสิงห์. (2536). *รายงานการวิจัยเรื่อง วัฒนธรรมของไทโซ่งดำ (ลาวโซ่ง) ในจังหวัดพิษณุโลกและ พิจิตร*. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ.
- สมทรง บุรุษพัฒน์. (2524). *การเล่นคอนของลาวโซ่งที่บางกุ่ม*. กรุงเทพฯ: สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาชนบท มหาวิทยาลัยมหิดล.
- สมทรง บุรุษพัฒน์. (2540). *สารานุกรมกลุ่มชาติพันธุ์: ไทยโซ่ง*. นครปฐม: สำนักงานวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเอเชียอาคเนย์ สถาบันวิจัยและวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาชนบท มหาวิทยาลัยมหิดล.
- สมรภัท ทองเชื้อ. (2555, 11 มกราคม). สัมภาษณ์.
- สมศักดิ์ ศรีสันติสุข, สุวิทย์ ธีรศาสตร์, ดารารัตน์ เมตตาริกานนท์ และดุขฎิ กาท่ออนศรี. (2530). *รายงานการวิจัยเรื่อง การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ การเมือง สังคม และวัฒนธรรม ในชุมชนบ้านเยอ บ้านไทยดำและบ้านไทยลาว การศึกษาเปรียบเทียบเฉพาะกรณี*. ขอนแก่น: คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- สมฤทัย แผงศรี, (2550). *เสนตั้งบั้งหน่อ: ดนตรีพิธีกรรมของลาวโซ่ง*. ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชา ดนตรีชาติพันธุ์วิทยา, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- สมุดราชบุรี. (2468). กรุงเทพฯ: สมาคมมิตรภาพญี่ปุ่น-ไทย.
- สถิต วงศ์สุวรรณ. (2541). *ปรัชญาตะวันออก*. กรุงเทพฯ: รวมสาสน์.

สนธิ สมัครการ. (2538). การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมกับพัฒนาการของสังคม. กรุงเทพฯ:

โครงการส่งเสริมเอกสารวิชาการ สถาบันบัณฑิตบริหารศาสตร์.

สนธิ อุปมา. (2555, 11 มกราคม). สัมภาษณ์.

สนั่น โภคัย. (2555, 2 มีนาคม). สัมภาษณ์.

สมัย จรรยางาม. (2555, 2 มีนาคม). สัมภาษณ์.

สร้อยดี อ่องสกุล. (2544). ประวัติศาสตร์ล้านนา (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ: อมรินทร์.

สวรรค์ จำปาจิต. (2555, 7 มิถุนายน). สัมภาษณ์.

สังวร หอมเย็น. (2555, 17 กรกฎาคม). สัมภาษณ์.

สัญญา สัญญาวิวัฒน์. (2534). *ทฤษฎีสังคมวิทยา*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ลำรวย จันผ่อง. (2557, 8 มิถุนายน). สัมภาษณ์.

ลำรวย อยู่สูง. (2555, 6 มีนาคม). สัมภาษณ์.

ลำเรือง หน่อพันธุ์. (2555, 2 มีนาคม). สัมภาษณ์.

สวิง จำปาจิต. (2555, 6 มิถุนายน). สัมภาษณ์.

สิริ พึ่งเดช. (2519). *ประวัติ - ลัทธิของผู้ไต่เชิงดำ*. พระนคร: ครูสภา.

สุก มีโชค. (2555, 1 มีนาคม). สัมภาษณ์.

สุก มีโชค. (2557, 20 กรกฎาคม). สัมภาษณ์.

สุชีพ ปุณฺณานุกาพ. (2532). *ประวัติศาสตร์ศาสนา*. กรุงเทพฯ: รวมสาส์น.

สุดถนอม แทนนิล. (2539). *ประเพณีของชาวไทยซึ่งอำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี*.

ปริญญาานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาไทยคดีศึกษา, บัณฑิตวิทยาลัย,
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

สุเทพ สุนทรภัสส์. (2540). *ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น: การศึกษาประวัติศาสตร์ระดับจุลภาค*.

กรุงเทพฯ : สุทธการพิมพ์.

สุธาทิพย์ สว่างผล. (2543). *ความเชื่อ กรณีศึกษาชาวไทยทรงดำ ตำบลประชาสุขสันต์*

อำเภอลานกระบือ จังหวัดกำแพงเพชร. กำแพงเพชร: สำนักงานสภาสถาบันราชภัฏ
ราชภัฏกำแพงเพชร.

สุนัด โปธิสาน. (2544). *ความสัมพันธ์ระหว่างล้านนา ล้านช้าง: กรณีศึกษาศิลปกรรมในเมือง
เชียงใหม่และเมืองหลวงพระบาง*. เชียงใหม่: สถาบันวิจัยสังคม.

สุเมธ เมธาวิทยกุล. (2532). *สังกับพิธีกรรม*. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช.

- สุมิตร ปิติพัฒน์. (2540). *ลาวโซ่ง: พลวัตของระบบวัฒนธรรมในรอบสองศตวรรษ*. กรุงเทพฯ: คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- สุรศักดิ์มนตรี, จอมพลเจ้าพระยา. (2504). *ประวัติการของจอมพลเจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรี*. พระนคร: องค์การค้าของคุรุสภา.
- สุรัตน์ วรารัตน์. (2524). *การศึกษาเชิงเปรียบเทียบ ประเพณีวัฒนธรรม ของชาวผู้ไทย – ลาวโซ่ง*. สกลนคร: วิทยาลัยครูสกลนคร.
- สุวิทย์ ธีรศาสตร์. (2543). *ประวัติศาสตร์ลาว 1779 – 1975*. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย,
- สุวิทย์ ธีรศาสตร์ และณรงค์ อุปัญญา. (2540). *รายงานการวิจัยเรื่อง การเปลี่ยนแปลงวิถีครอบครัว และชุมชนอีสาน : กรณีกะเลิง จังหวัดมุกดาหาร*. ขอนแก่น: คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น,
- เสฐียรโกเศศ (นามแฝง). (2552). *ประเพณีเนื่องในการเกิด*. นนทบุรี: โครงการเลือกสรรหนังสือสำนักพิมพ์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมธิราช .
- แสง ฐปทอง. (2555, 10 มกราคม). สัมภาษณ์.
- ไสว เพชรอรุณ. (2555, 7 พฤษภาคม). สัมภาษณ์.
- หยด จอกถม. (2555, 10 มกราคม). สัมภาษณ์.
- หอม มีสุข. (2555, 15 กุมภาพันธ์). สัมภาษณ์.
- หอสมุดแห่งชาติ. (จ.ศ.1168). *จดหมายเหตุรัชกาลที่ 1*. เลขที่ 5. สมุดไทยดำ เส้นดินสอขาว.
- หอสมุดแห่งชาติ. (จ.ศ.1184). *จดหมายเหตุรัชกาลที่ 2*. เลขที่ 7. สมุดไทยดำ เส้นดินสอขาว.
- หอสมุดแห่งชาติ. (จ.ศ.1171). *จดหมายเหตุรัชกาลที่ 2*. เลขที่ 11. สมุดไทยดำ เส้นดินสอขาว.
- หอสมุดแห่งชาติ. (จ.ศ.1177). *จดหมายเหตุรัชกาลที่ 2*. เลขที่ 14. สมุดไทยดำ เส้นดินสอขาว.
- หอสมุดแห่งชาติ. (จ.ศ.1189). *จดหมายเหตุรัชกาลที่ 3*. เลขที่ 4. สมุดไทยดำ เส้นดินสอขาว.
- หอสมุดแห่งชาติ. (จ.ศ.1206). *จดหมายเหตุรัชกาลที่ 3*. เลขที่ 147. สมุดไทยดำ เส้นดินสอขาว.
- หอสมุดแห่งชาติ. (จ.ศ.1223). *จดหมายเหตุรัชกาลที่ 4*. เลขที่ 6. สมุดไทยดำ เส้นดินสอขาว.
- หอสมุดแห่งชาติ. (จ.ศ.1197). *จดหมายเหตุรัชกาลที่ 4*. เลขที่ 73. สมุดไทยดำ เส้นดินสอขาว.
- หล่าย ชุ่มเชื้อ. (2555, 18 กรกฎาคม). สัมภาษณ์.
- นุ่น เพชรพราย. (2557, 17 กรกฎาคม). สัมภาษณ์.
- ห้อย เกษมสงคราม. (2555, 18 กรกฎาคม). สัมภาษณ์.
- หัด มั่งมี. (2557, 28 กุมภาพันธ์). สัมภาษณ์.

- อรศิริ ปาณินท์. (2553). *การศึกษาแบบองค์รวมของการปรับตัวในบริบทใหญ่ที่แตกต่างของกลุ่มชาติพันธุ์ไท* - ลาวในพื้นที่ลุ่มน้ำภาคกลางของประเทศไทย. กรุงเทพฯ : คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- อวยพร ชื่นกลิ่นรูป. (2517). *ประเพณีการทำศพของลาวโซ่ง*. กรุงเทพฯ: แผนกสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- อ้น เผ่าพงศ์. (2557, 18 กรกฎาคม). สัมภาษณ์.
- อมรวงศ์วิจิตร, หม่อม. (2506). *พงศาวดารหัวเมืองมณฑลอีสาน ใน ประชุมพงศาวดาร เล่ม 3*. (หน้า 199) กรุงเทพฯ: องค์การค้าของคุรุสภา.
- อมรา พงศาพิชญ์. (2541). *วัฒนธรรม ศาสนา และชาติพันธุ์: วิเคราะห์สังคมไทยแนวมานุษยวิทยา*. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อนูมานราชธน, พระยา. (2516). *วัฒนธรรมและประเพณีต่าง ๆ ของไทย*. กรุงเทพฯ: คลังวิทยา.
- อภิญวัฒน์ โพธิ์सान. (2552). *สารัตถะคติความเชื่อและพิธีกรรมลาวโซ่ง*. มหาสารคาม: หจก. อภิชาติการพิมพ์.
- อภิญวัฒน์ โพธิ์सान. (2551). *ปรัชญาศาสนา*. มหาสารคาม: คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์.
- อรุณ ไพเราะ. (2555, 23 มิถุนายน). สัมภาษณ์. อานนท์ อภาภิรม. (2525). *สังคม วัฒนธรรมและประเพณีไทย*. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์
- อัศม์เดช จารุโสภณ. (2551). *เพลงขับสายแปงของลาวโซ่งบ้านดอนมะนาว อำเภอสองพี่น้อง จังหวัดสุพรรณบุรี*. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวัฒนธรรมศึกษา, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหิดล.
- อุดม บัวศรี. (2543). *ปรัชญาศาสนา*. ขอนแก่น: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
- อุไร แซ่ม้าชัย. (2555, 3 มีนาคม). สัมภาษณ์.
- เอกวิทย์ ณ ถกลาง. (2540). *ภูมิปัญญาชาวบ้านสี่ภูมิภาค วิถีชีวิตและกระบวนการเรียนรู้ของชาวบ้านไทย*. นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช.
- แฉ ฉื่อจัน. (2555, 1 มีนาคม). สัมภาษณ์.
- Brown, R. (1967). *The Andaman islanders*. New York: Free Press.
- Cooley, Charles H. (1962). *Social process*. New York: Scribner's.
- Durkeim, E. (1915). *The elementary forms of religious life*. New York: Free Press.
- Eshleman, J. (2000). *The family*. Boston: Allyn and Bacon.
- Genep, B. (1960). *The rites of passage*. Chicago: University of Chicago Press.

Horton, C. (1962). *Social organization*. New York: Schocken.

Spiro, M. (1967). *Burmese supernaturalism*. New Jersey: Prentice-Hall.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก
รายชื่อผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

รายชื่อผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่มีอายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไป จำนวน 50 คน

ชื่อ - สกุล	อายุ (ปี)	บ้านเลขที่	หมู่ที่	ตำบล
1. นางสาวหุ่ น เพชรพราย	88	50	1	หนองปร่ง
2. นางสาวนุชชา จำปาทอง	60	17/3	1	หนองปร่ง
3. นางสาวหยด จอกถม	69	48	1	หนองปร่ง
4. นางสาวแปง เพชรพราย	89	20	1	หนองปร่ง
5. นางสาวดารณี เอี่ยมเอิบ	60	29/2	1	หนองปร่ง
6. นางสาวหล่าย ชุ่มเชื้อ	65	33	1	หนองปร่ง
7. นายบุญล้น ยอดแก้ว	66	7	1	หนองปร่ง
8. นายอรุณ ไพเราะ	60	7	1	หนองปร่ง
9. นางผวน ยอดแก้ว	66	7	1	หนองปร่ง
10. นางเที่ยง โกลาวัลย์	67	10	1	หนองปร่ง
11. นายชู แป้นโก	68	80/1	1	หนองปร่ง
12. นายลิ ย้อมสี	66	9	1	หนองปร่ง
13. นายสวิง จำปาจิต	62	9	1	หนองปร่ง
14. นางสาววรรค์ จำปาจิต	60	9	1	หนองปร่ง
15. นางสาวรอย อยู่สูง	75	19	1	หนองปร่ง
16. นางช่วย อุ่นดิน	76	1/1	1	หนองปร่ง
17. นางปราณี แอวงค์	60	1/12	1	หนองปร่ง
18. นายสำเรือง หน่อพันธุ์	61	19/2	1	หนองปร่ง
19. นางสาวทองพูน ยอดหอม	60	1	1	หนองปร่ง
20. นายหัด มั่งมี	76	58	2	หนองปร่ง
21. นางมณฑา เต็มทวี	62	63/1	2	หนองปร่ง
22. นางแสง ฐปทอง	67	1	2	หนองปร่ง
23. นางวงเดือน สังข์สีเงิน	64	7	2	หนองปร่ง
24. นางทุเรียน เลือจาน	60	83/1	2	หนองปร่ง
25. นายสังวร หอมเย็น	62	58/1	2	หนองปร่ง
26. นางจำปี แหวนวนงค์	77	57	3	หนองปร่ง

27. นายเลียบ แห่งหน	67	36/2	4	หนองปรุง
28. นายเมี้ย อัจเอี่ยม	78	28	4	หนองปรุง
29. นางบุญเลื่อง จรรยางาม	70	53	5	หนองปรุง
30. นางสมัย จรรยางาม	60	11/2	5	หนองปรุง
31. นางบุญช่วย แยกวัง	61	56	5	หนองปรุง
32. นางเฉลา อัจเอี่ยม	76	135	5	หนองปรุง
33. นายสุก มีโชค	70	61/2	5	หนองปรุง
34. นายเรียน ปี่แก้ว	62	85	5	หนองปรุง
35. นางม้วน เกษมสงคราม	82	85	5	หนองปรุง
36. นางห้อย เกษมสงคราม	70	85	5	หนองปรุง
37. นายสมรับ ทองเชื้อ	64	44	5	หนองปรุง
38. นางบุญชู ทองเชื้อ	62	44	5	หนองปรุง
39. ร.อ.ทอน แป้นโก	60	178	5	หนองปรุง
40. นางผง พรหมเยี่ยม	65	7	5	หนองปรุง
41. นางทองหล่อ อิมอก	64	18	5	หนองปรุง
42. นายประทุม ปี่แก้ว	60	79	5	หนองปรุง
43. นายบุญช่วย ทับไว	85	92	5	หนองปรุง
44. นายพรหม ภูธรานนท์	60	163	6	หนองปรุง
45. นายทองดี ทิศาวงค์	70	66/2	6	หนองปรุง
46. นางยง พายยาม	79	44	6	หนองปรุง
47. นางหอม มีสุข	73	6	6	หนองปรุง
48. นางอุไร แซ่มซ้าย	60	47	6	หนองปรุง
49. นายบาน แซ่มซ้าย	60	47	6	หนองปรุง
50. นายวิน จำราช	60	1	6	หนองปรุง

พ่อมดและแม่มด จำนวน 4 คน

ชื่อ - สกุล อายุ (ปี)		บ้านเลขที่	หมู่ที่	ตำบล
1. นายยนต์ ห้อมล้อม	71	143	3	หนองชุมพล
2. นายแฉะ เจือจาน	65	38/1	2	เขาย้อย
3. นางเรียม เงินเจือ	66	29/1	3	หนองปรุง

4.นางเทศ พิมพังาม 63 34 2 ห้วยท่าช้าง

หมอสะ จำนวน 4 คน

ชื่อ - สกุล	อายุ (ปี)	บ้านเลขที่	หมู่ที่	ตำบล
1. นายสนั่น โภคัย	60	27	2	หนองปรัง
2. นายประพัฒน์ คำโพ	61	18/1	6	หนองปรัง
3. นายบุญธรรม จันทร์แดง	65	19	1	ห้วยยางโทน
4. นายพัน สุขอยู่	73	55	1	ห้วยยางโทน

เยื้อง จำนวน 4 คน

ชื่อ - สกุล	อายุ (ปี)	บ้านเลขที่	หมู่ที่	ตำบล
1. นางปิ่น พันเชื้อ	82	76	6	วังไคร้
2. นางขวัญเมือง ชื่นฤทัย	66	3	6	วังไคร้
3. นางลอย เสียงจ้อย	75	71	2	หนองปรัง
4. นางโสภา ตันติเตชะกุล	67	48	5	หนองปรัง

จางและหมอเสน จำนวน 4 คน

ชื่อ - สกุล	อายุ (ปี)	บ้านเลขที่	หมู่ที่	ตำบล
1. นายไธ้ ชุ่นเป็นนิจย์	76	54	5	ห้วยท่าช้าง
2. นายสนธิท อุปมา	60	32	6	ท่าตะคร้อ
3. นายสำรวย จันทร์ผ่อง	69	25	3	หนองปรัง
4. นายพา เพชรพราย	70	19/1	4	หนองปรัง

กลุ่มผู้อาวุโสและปราชญ์ชุมชน จำนวน 6 คน

ชื่อ - สกุล	อายุ (ปี)	บ้านเลขที่	หมู่ที่	ตำบล
1. นางถนอม คงยิ้มละมัย	69	8/1	1	หนองปรัง
2. นางอ้น เผ่าพงศ์	85	44	1	หนองปรัง
3. นายดำ โกลาวัลย์	84	9	1	หนองปรัง
4. นายชวิต อารยุดิธรรม	75	3/1	2	ดอนตูม
5. นายไสว เพชรอรุณ	65	793	-	บางแค

6. นายชาญ จรรย์างาม	60	11/2	5	หนองปรัง
---------------------	----	------	---	----------

เขย จำนวน 8 คน

ชื่อ - สกุล อายุ (ปี) บ้านเลขที่ หมู่ที่ ตำบล

1. นายประสิทธิ์ นิลนวล	62	13	3	หนองชุมพล
2. นายประเสริฐ นิลนวล	60	13	3	หนองชุมพล
3. นายชาญณรงค์ พูนนาม	60	49	4	ทับคาง
4. นายบุญส่ง จำปีหอม	61	9	5	หนองปรัง
5. นายวัน จันทร์หอม	66	10	3	หนองปรัง
6. นายประทีน ห้อยมาลา	64	62	6	หนองปรัง
7. นายตอง มีสุข	76	69	2	หนองปรัง
8. นายชบ เต่าทอง	76	23	2	หนองปรัง

ภาคผนวก ข

กรอบแนวทางการสัมภาษณ์ของผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

กรอบการสัมภาษณ์ชุดที่ 1

กรอบการสัมภาษณ์นี้ ใช้สัมภาษณ์ผู้ประกอบการพิธีกรรมในเขตตำบลหนองปรือ ได้แก่ พ่อมด แม่มด จาง หมอเสนา เยื้อง หมอขวัญ เขย และอื่นๆ

ตอนที่ 1 ข้อมูลเกี่ยวกับวิทยากร

- 1.1 ชื่อ.....นามสกุล..... ลिंग.....อายุ.....
- 1.2 สถานภาพ.....มีสามี/ภรรยา.....คน บุตรชาย.....คน บุตรสาว.....คน
- 1.3 จำนวนสมาชิกในบ้านทั้งหมด.....คน ใครบ้าง.....
- 1.4 สมาชิกในบ้านนับถือศาสนาใดบ้าง.....
- 1.5 ที่อยู่ปัจจุบัน
บ้านเลขที่.....หมู่.....ตำบล.....อำเภอ.....จังหวัด.....
- 1.6 ภูมิลำเนาเดิม
บ้านเลขที่.....หมู่.....ตำบล.....อำเภอ.....จังหวัด.....
- 1.7 การศึกษา.....
- 1.8 อาชีพ.....
- 1.9 เรื่องที่ให้ข้อมูล.....
- 1.10 วันที่เก็บข้อมูล วันที่.....เดือน.....ปี พ.ศ.

ตอนที่ 2 ข้อมูลเกี่ยวกับหมู่บ้านเป้าหมายที่ศึกษา

- 2.1 ประวัติความเป็นมาของไทยทรงดำก่อนที่จะมาตั้งถิ่นฐานในเขตตำบลหนองปรือ
- 2.2 ประวัติการอพยพของไทยทรงดำมาอยู่ในเขตตำบลหนองปรือ
- 2.3 ประวัติหมู่บ้าน
- 2.4 ประชากรไทยทรงดำในหมู่บ้าน
- 2.5 คติความเชื่อเรื่องผีและขวัญ (อดีต ปัจจุบัน) และพิธีกรรมที่เกี่ยวข้อง (อดีต ปัจจุบัน)

ตอนที่ 3 ข้อมูลเกี่ยวกับการประกอบพิธีกรรม

3.1 เป็นผู้ประกอบพิธีกรรมเกี่ยวกับอะไร

.....

.....

.....

3.2 สาเหตุที่เป็นผู้ประกอบพิธีกรรม

.....

.....

.....

3.3 ประสบการณ์ในการเป็นผู้ประกอบพิธีกรรม

.....

.....

.....

3.4 พิธีเสนต่างๆ ที่ท่านรู้จักและเคยประกอบพิธีกรรม

.....

.....

.....

ตอนที่ 4 ข้อมูลเกี่ยวกับคติความเชื่อเรื่องผี ขวัญ และพิธีกรรม

4.1 คติความเชื่อเกี่ยวกับผี

ก. ผีแถน (จำนวน 12 ข้อ)

1. คนในรุ่นพ่อแม่ของท่านและคนในรุ่นของท่านมีความเชื่อต่อแถนอย่างไร

.....

.....

.....

2. คนในรุ่นพ่อแม่ของท่านและคนในรุ่นของท่านมีพิธีกรรมอะไรที่เกี่ยวข้องกับ

แถน

.....

.....

.....

3. พิธีกรรมต่อเถนของคนในรุ่นพ่อแม่ของท่านและคนในรุ่นของท่าน มีองค์ประกอบอะไรบ้าง

.....

.....

.....

4. พิธีกรรมต่อเถนของคนในรุ่นพ่อแม่ของท่านและคนในรุ่นของท่าน มีขั้นตอนปฏิบัติอย่างไร

.....

.....

.....

5. พิธีกรรมต่อเถนของคนในรุ่นพ่อแม่ของท่านและคนในรุ่นของท่าน มีจุดประสงค์ และความหมายอย่างไร

.....

.....

.....

6. ปัจจุบันความเชื่อและพิธีกรรมเกี่ยวกับเรื่องเถนเป็นอย่างไร

.....

.....

.....

7. พิธีกรรมอะไรบ้างที่ยังคงอยู่เหมือนเดิมทุกประการ

.....

.....

.....

8. พิธีกรรมอะไรบ้างที่ยังคงอยู่ในปัจจุบัน แต่เปลี่ยนรูปแบบการปฏิบัติไปจากเดิม

.....

.....

.....

9. พิธีกรรมที่เปลี่ยนแปลงไปจากเดิมในเรื่องอะไรบ้าง

.....

.....

.....

10. สาเหตุอะไรที่ทำให้พิธีกรรมเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม

.....

.....

.....

11. ความเชื่อเรื่องผีในพิธีเสนรับมดของคนในรุ่นพ่อแม่ของท่านและคนในรุ่นของท่านเป็นอย่างไร ทำไมต้องเสน ถ้าไม่ทำแล้วเกิดอะไร

.....

.....

.....

12. ความเชื่อเรื่องผีในพิธีเสนตั้งบังหนอของคนในรุ่นพ่อแม่ของท่านและคนในรุ่นของท่านเป็นอย่างไร ทำไมต้องเสน ถ้าไม่ทำแล้วเกิดอะไร

.....

.....

.....

ข. ผีประจำหมู่บ้าน (จำนวน 6 ข้อ)

1. คนในรุ่นพ่อแม่ของท่านและคนในรุ่นของท่าน มีความเชื่อต่อผีประจำหมู่บ้านอย่างไร

.....

.....

.....

2. คนในรุ่นพ่อแม่ของท่านและคนในรุ่นของท่านมีพิธีกรรมอะไรบ้าง
ที่เกี่ยวข้องกับผีประจำหมู่บ้าน

.....

.....

.....

3. พิธีกรรมต่อผีประจำหมู่บ้านของคนในรุ่นพ่อแม่ของท่านและคนในรุ่นของท่าน
มีองค์ประกอบอะไรบ้าง

.....

.....

.....

4. พิธีกรรมต่อผีประจำหมู่บ้านของคนในรุ่นพ่อแม่ของท่านและคนในรุ่นของท่าน
มีขั้นตอนปฏิบัติอย่างไร

.....

.....

.....

5. พิธีกรรมต่อผีประจำหมู่บ้านของคนในรุ่นพ่อแม่ของท่านและคนในรุ่นของท่าน
มีจุดประสงค์ และความหมายอย่างไร

.....

.....

.....

6. ปัจจุบันความเชื่อและพิธีกรรมเกี่ยวกับผีประจำหมู่บ้านเป็นอย่างไร

.....

.....

.....

ค. ฝึบรพบุรุษ (จำนวน 10 ข้อ)

1. คนในรุ่นพ่อแม่ของท่านและคนในรุ่นของท่านมีความเชื่อต่อฝึบรพบุรุษ
อย่างไร

.....

.....

.....

2. คนในรุ่นพ่อแม่ของท่านและคนในรุ่นของท่าน มีพิธีกรรมอะไรที่เกี่ยวข้องกับ
ฝึบรพบุรุษ

.....

.....

.....

3. คนในรุ่นพ่อแม่ของท่านและคนในรุ่นของท่านพิธีกรรมต่อฝึบรพบุรุษมี
องค์ประกอบอะไรบ้าง

.....

.....

.....

4. พิธีกรรมต่อฝึบรพบุรุษของคนในรุ่นพ่อแม่ของท่านและคนในรุ่นของท่าน
มีขั้นตอนปฏิบัติอย่างไร

.....

.....

.....

5. พิธีกรรมต่อฝึบรพบุรุษของคนในรุ่นพ่อแม่ของท่านและคนในรุ่นของท่าน
มีจุดประสงค์ และความหมายอย่างไร

.....

.....

.....

6. ความเชื่อเรื่องผีในพิธีเสนเรือนของคนในรุ่นพ่อแม่ของท่านและคนในรุ่นของท่าน เป็นอย่างไร ทำไมต้องเสน ถ้าไม่ทำจะเป็นอย่างไร

.....

.....

.....

7. ความเชื่อเรื่องผีในการปาดตงของคนในรุ่นพ่อแม่ของท่านและคนในรุ่นของท่าน เป็นอย่างไร ทำไมต้องปาดตง ถ้าไม่ทำจะเป็นอย่างไร

.....

.....

.....

8. ความเชื่อเรื่องผีในพิธีขึ้นบ้านใหม่ของคนในรุ่นพ่อแม่ของท่านและคนในรุ่นของท่าน เป็นอย่างไร ทำไมต้องทำพิธี ถ้าไม่ทำจะเป็นอย่างไร

.....

.....

.....

9. ความเชื่อเรื่องผีในพิธีเสนเตียงของคนในรุ่นพ่อแม่ของท่านและคนในรุ่นของท่าน เป็นอย่างไร ทำไมต้องเสน ถ้าไม่ทำแล้วเกิดอะไร

.....

.....

.....

10. ปัจจุบันความเชื่อเกี่ยวกับผีบรรพบุรุษและพิธีกรรมเป็นอย่างไร

.....

.....

.....

ง. ฝึ้อื่น ๆ (จำนวน 6 ข้อ)

1. ฝึ้อื่น ๆ มีอะไรบ้าง และคนในรุ่นพ่อแม่ของท่านและคนในรุ่นของท่านมีความเชื่อต่อฝึเหล่านี้ได้อย่างไร

.....

.....

.....

2. คนในรุ่นพ่อแม่ของท่านและคนในรุ่นของท่านมีพิธีกรรมอะไรที่เกี่ยวข้องกับฝึอื่น ๆ

.....

.....

.....

3. พิธีกรรมต่อฝึอื่น ๆ ของคนในรุ่นพ่อแม่ของท่านและคนในรุ่นของท่านมีองค์ประกอบอะไรบ้าง

.....

.....

.....

4. พิธีกรรมต่อฝึอื่น ๆ ของคนในรุ่นพ่อแม่ของท่านและคนในรุ่นของท่านมีขั้นตอนอย่างไร

.....

.....

.....

5. พิธีกรรมฝึอื่น ๆ ของคนในรุ่นพ่อแม่ของท่านและคนในรุ่นของท่านมีจุดประสงค์และความหมายอย่างไร

.....

.....

.....

6. ปัจจุบัน ความเชื่อเรื่องผีอื่นๆ และพิธีกรรมเป็นอย่างไร

.....

.....

.....

4.2 คติความเชื่อเกี่ยวกับขวัญ (จำนวน 5 ข้อ)

1. คนในรุ่นพ่อแม่ของท่านและคนในรุ่นของท่าน มีความเชื่อต่อเรื่องขวัญอย่างไร

.....

.....

.....

2. คนในรุ่นพ่อแม่ของท่านและคนในรุ่นของท่าน มีพิธีกรรมอะไรที่เกี่ยวข้องกับขวัญ

.....

.....

.....

3. พิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับขวัญของคนในรุ่นพ่อแม่ของท่านและคนในรุ่นของท่าน มีองค์ประกอบอย่างไร

.....

.....

.....

4. พิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับขวัญของคนในรุ่นพ่อแม่ของท่านและคนในรุ่นของท่าน มีขั้นตอนการปฏิบัติอย่างไร

.....

.....

.....

5. พิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับขวัญของคนในรุ่นพ่อแม่ของท่านและคนในรุ่นของท่าน
มีจุดประสงค์ และความหมายอย่างไร

.....

.....

.....

4.3 พิธีกรรม

ก. พิธีกรรมเกี่ยวกับการเกิด (จำนวน 4 ข้อ)

1. การเกิดในความคิดของไทยทรงดำ

.....

.....

.....

2. พิธีกรรมเกี่ยวกับการเกิดของคนในรุ่นพ่อแม่ของท่านและคนในรุ่นของท่าน
มีอะไรบ้าง และทำอย่างไร

- ตั้งครรภ์

.....

.....

.....

- คลอด

.....

.....

.....

- เกี่ยวกับตัวเด็ก

.....

.....

.....

- เกี่ยวกับผู้เป็นแม่

.....

.....

.....

3. พิธีกรรมแต่ละขั้นตอนที่ปฏิบัติของคนในรุ่นพ่อแม่ของท่านและคนในรุ่นของท่าน มีจุดประสงค์และความหมายอย่างไร

.....

.....

.....

4. ปัจจุบัน คติความเชื่อและพิธีกรรมเกี่ยวกับการเกิดเป็นอย่างไร

.....

.....

.....

ข. พิธีกรรมเกี่ยวกับการแต่งงาน (จำนวน 4 ข้อ)

1. ทักษะคติเกี่ยวกับเรื่องการแต่งงานของหนุ่ม-สาวของไทยทรงดำ (การลงข่วง) ของคนในรุ่นพ่อแม่ของท่านและคนในรุ่นของท่าน เป็นอย่างไร

.....

.....

.....

2. ขั้นตอนและวิธีการปฏิบัติในพิธีกรรมแต่งงานไทยทรงดำตำบลหนองปรือ ของคนในรุ่นพ่อแม่ของท่านและคนในรุ่นของท่าน เป็นอย่างไร

.....

.....

.....

3. ขั้นตอนและวิธีการปฏิบัติแต่ละอย่างมีจุดประสงค์และความหมายอย่างไร

.....

.....

.....

4. ปัจจุบัน การแต่งงานของไทยทรงดำในหมู่บ้านเป็นอย่างไร

.....

.....

.....

ค. พิธีกรรมเกี่ยวกับการตายของไทยทรงดำ (จำนวน 7 ข้อ)

1. สาเหตุเกี่ยวกับการตาย

.....

.....

.....

2. ขั้นตอนและวิธีปฏิบัติเกี่ยวกับการตายของคนในรุ่นพ่อแม่ของท่าน
และคนในรุ่นของท่าน เป็นอย่างไร

.....

.....

.....

3. ขั้นตอนและวิธีปฏิบัติเกี่ยวกับการตายแต่ละอย่างของคนในรุ่นพ่อแม่ของท่าน
และคนในรุ่นของท่าน มีจุดประสงค์และความหมายอย่างไร

.....

.....

.....

4. ความเชื่อเรื่องผีในพิธีบอกทางไปเมืองแก่นของคนในรุ่นพ่อแม่ของท่าน และคนในรุ่นของท่าน เป็นอย่างไร ทำไมต้องบอกทาง ถ้าไม่ทำแล้วจะเกิดอะไร

.....

.....

.....

5. ปัจจุบัน พิธีกรรมเกี่ยวกับการตายของไทยทรงดำเป็นอย่างไร

.....

.....

.....

6. ความเชื่อเรื่องผีในการเชิญผีขึ้นเรือนเป็นอย่างไร ทำไมต้องเชิญ ถ้าไม่ทำจะเกิดอะไร

.....

.....

.....

7. ความเชื่อเรื่องผีในพิธีเสนกวดก้วย เป็นอย่างไร ทำไมต้องเสน ถ้าไม่ทำจะเกิดอะไร

.....

.....

.....

ง. พิธีกรรมเกี่ยวกับการเจ็บป่วยและการรักษาของไทยทรงดำ (จำนวน 5 ข้อ)

1. สาเหตุเกี่ยวกับการเจ็บป่วย

.....

.....

.....

2. คนในรุ่นพ่อแม่ของท่านและคนในรุ่นของท่าน มีขั้นตอนและวิธีปฏิบัติเกี่ยวกับการรักษาความเจ็บป่วยอย่างไร รวมทั้งขั้นตอนวิธีการปฏิบัติแต่ละอย่าง มีจุดประสงค์และความหมายอย่างไร

.....

.....

.....

3. ความเชื่อเรื่องผีในพิธีเสนฆ่าเกิดของคนในรุ่นพ่อแม่ของท่านและคนในรุ่นของท่านเป็นอย่างไร ทำไมต้องทำพิธี ถ้าไม่ทำจะเป็นอย่างไร

.....

.....

.....

4. ความเชื่อเรื่องผีในพิธีเสนตัวของคนในรุ่นพ่อแม่ของท่านและคนในรุ่นของท่านเป็นอย่างไร ทำไมต้องทำพิธี ถ้าไม่ทำจะเป็นอย่างไร

.....

.....

.....

5. ปัจจุบัน การรักษาความเจ็บป่วยของไทยทรงดำในหมู่บ้านเป็นอย่างไร

.....

.....

.....

ภาคผนวก ค

กรอบแนวทางการสัมภาษณ์ของผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

กรอบการสัมภาษณ์ชุดที่ 2

กลุ่มชาวบ้านผู้มีความเชื่อเกี่ยวกับประเพณีและการนับถือผีบรรพบุรุษของไทยทรงดำ
ที่มีอายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไป

ตอนที่ 1 ข้อมูลเกี่ยวกับวิทยากร

- 1.1 ชื่อ.....นามสกุล..... สิ่ง.....อายุ.....
- 1.2 สถานภาพ.....มีสามี/ภรรยา.....คน บุตรชาย.....คน บุตรสาว.....คน
- 1.3 จำนวนสมาชิกในบ้านทั้งหมด.....คน ใครบ้าง.....
- 1.4 สมาชิกในบ้านนับถือศาสนาใดบ้าง.....
- 1.5 ที่อยู่ปัจจุบัน
บ้านเลขที่.....หมู่.....ตำบล.....อำเภอ.....จังหวัด.....
- 1.6 ภูมิลำเนาเดิม
บ้านเลขที่.....หมู่.....ตำบล.....อำเภอ.....จังหวัด.....
- 1.7 การศึกษา.....
- 1.8 อาชีพ.....
- 1.9 เรื่องที่ให้ข้อมูล.....
- 1.10 วันที่เก็บข้อมูล วันที่.....เดือน.....ปี พ.ศ.

ตอนที่ 2 ข้อมูลเกี่ยวกับหมู่บ้านเป้าหมายที่ศึกษา

- 2.1 ประวัติความเป็นมาของไทยทรงดำก่อนที่จะมาตั้งถิ่นฐานในเขตตำบลหนองปรัง
- 2.2 ประวัติการอพยพของไทยทรงดำมาอยู่ในเขตตำบลหนองปรัง
- 2.3 ประวัติหมู่บ้าน
- 2.4 ประชากรไทยทรงดำในหมู่บ้าน
- 2.5 คติความเชื่อเรื่องผีและขวัญ (อดีต ปัจจุบัน) และพิธีกรรมที่เกี่ยวข้อง (อดีต ปัจจุบัน)

ตอนที่ 3 ข้อมูลเกี่ยวกับคติความเชื่อเรื่องผี ขวัญ และพิธีกรรม**3.1 คติความเชื่อเรื่องผี (จำนวน 12 ข้อ)**

1. ประวัติการนับถือผีและแนวคิดเกี่ยวกับการนับถือผี ของคนในรุ่นพ่อแม่ของท่าน และคนในรุ่นของท่านเป็นอย่างไร

.....

.....

.....

2. ประเภทของผี ที่ไทยทรงดำนับถือของคนในรุ่นพ่อแม่ของท่านและคนในรุ่นของท่าน มีอะไรบ้าง และมีชื่อเรียกว่าอะไรบ้าง

.....

.....

.....

3. ผีแต่ละประเภทให้คุณและโทษอย่างไร

.....

.....

.....

4. การติดต่อกับผีมีวิธีการอย่างไร และต้องทำผ่านพิธีกรรมหรือไม่

.....

.....

.....

5. ความเชื่อเรื่องผีมีอยู่ในพิธีกรรมใดบ้าง

.....

.....

.....

6. พิธีกรรมในการติดต่อผีแต่ละประเภททำอย่างไร

.....

.....

.....

7. เหตุและที่มา รวมทั้งช่วงเวลาในการประกอบพิธีกรรม

.....

.....

.....

8. จุดมุ่งหมายและความหมายในแต่ละขั้นตอนของพิธีกรรม

.....

.....

.....

9. ผู้ประกอบพิธีกรรม ซึ่งเกี่ยวข้องกับคติความเชื่อเรื่องผีที่ท่านเคยเห็นมีใครบ้าง

.....

.....

.....

10. ผู้ร่วมพิธีกรรม ซึ่งเกี่ยวข้องกับคติความเชื่อเรื่องผีที่ท่านเคยเห็นมีใครบ้าง

.....

.....

.....

11. บรรยากาศในพิธีกรรม ซึ่งเกี่ยวข้องกับคติความเชื่อเรื่องผี เป็นอย่างไร

.....

.....

.....

12. สภาพการณ์ของการประกอบพิธีกรรมของคนในรุ่นพ่อแม่ของท่านและคนในรุ่น
ของท่านและแนวโน้มในอนาคตเป็นอย่างไร

.....

.....

.....

3.2 คติความเชื่อเรื่องขวัญ (จำนวน 10 ข้อ)

1. ทักษะต่อความเชื่อเรื่องขวัญของของคนในรุ่นพ่อแม่ของท่านและคนในรุ่นของท่านเป็นอย่างไร

.....

.....

.....

2. ขวัญดีและขวัญเสียก่อให้เกิดคุณและโทษอย่างไร

.....

.....

.....

3. ประเภทของพิธีกรรมเกี่ยวกับขวัญที่รู้จักมีอะไรบ้าง (แบ่งขวัญ ช้อนขวัญ)

.....

.....

.....

4. พิธีกรรมเกี่ยวกับขวัญของคนในรุ่นพ่อแม่ของท่านและคนในรุ่นของท่านที่ท่านรู้จักมีวิธีการทำอย่างไร และต้องมีหมอขวัญเป็นผู้ทำให้หรือไม่

.....

.....

.....

5. เหตุและที่มา รวมทั้งช่วงเวลาในการประกอบพิธีกรรมเกี่ยวกับขวัญ

.....

.....

.....

6. จุดมุ่งหมายและความหมายในแต่ละขั้นตอนของพิธีกรรมที่ประกอบเกี่ยวกับขวัญ

.....

.....

.....

7. ผู้ประกอบพิธีกรรม ซึ่งเกี่ยวข้องกับคติความเชื่อเรื่องขวัญที่ท่านเคยเห็นมีใครบ้าง

.....

.....

.....

8. ผู้ร่วมพิธีกรรม ซึ่งเกี่ยวข้องกับคติความเชื่อเรื่องขวัญ ที่ท่านเคยเห็นมีใครบ้าง

.....

.....

.....

9. บรรยากาศในพิธีกรรม ซึ่งเกี่ยวข้องกับคติความเชื่อเรื่องขวัญ เป็นอย่างไรบ้าง

.....

.....

.....

10. สภาพของการประกอบพิธีกรรมในปัจจุบัน และแนวโน้มของความเป็นไปใน

อนาคต

.....

.....

.....

3.3 พิธีกรรม

ก. พิธีกรรมเกี่ยวกับการเกิด (จำนวน 4 ข้อ)

1. การเกิดในความคิดของไทยทรงดำของคนในรุ่นพ่อแม่ของท่านและคนในรุ่นของท่านเป็นอย่างไร

.....

.....

.....

2. พิธีกรรมเกี่ยวกับการเกิดของคนในรุ่นพ่อแม่ของท่านและคนในรุ่นของท่าน มีอะไรบ้าง และทำอย่างไร

- ตั้งครรภ์

.....

.....

.....

- คลอด

.....

.....

.....

- เกี่ยวกับตัวเด็ก

.....

.....

.....

- เกี่ยวกับผู้เป็นแม่

.....

.....

.....

3. พิธีกรรมแต่ละขั้นตอนที่ปฏิบัติมีจุดประสงค์และความหมายอย่างไร

.....

.....

.....

4. ปัจจุบัน คติความเชื่อและพิธีกรรมเกี่ยวกับการเกิดเป็นอย่างไร

.....

.....

.....

ข. พิธีกรรมเกี่ยวกับการแต่งงาน (จำนวน 4 ข้อ)

1. ทักษะคติเกี่ยวกับเรื่องการแต่งงานของหนุ่ม-สาวของไทยทรงดำ (การลงขวง) ของคนในรุ่นพ่อแม่ของท่านและคนในรุ่นของท่าน เป็นอย่างไร

.....

.....

.....

2. ขั้นตอนและวิธีการปฏิบัติของการแต่งงานไทยทรงดำของคนในรุ่นพ่อแม่ของท่านและคนในรุ่นของท่าน เป็นอย่างไร

.....

.....

.....

3. ขั้นตอนและวิธีการปฏิบัติแต่ละอย่างมีจุดประสงค์และความหมายอย่างไร

.....

.....

.....

4. ปัจจุบัน การแต่งงานของไทยทรงดำในหมู่บ้านเป็นอย่างไร

.....

.....

.....

ค. พิธีกรรมเกี่ยวกับการตายของไทยทรงดำ (จำนวน 7 ข้อ)

1. สาเหตุเกี่ยวกับการตาย

.....

.....

.....

2. ขั้นตอนและวิธีปฏิบัติเกี่ยวกับการตาย เป็นอย่างไร

.....

.....

.....

3. ขั้นตอนและวิธีปฏิบัติเกี่ยวกับการตายแต่ละอย่างมีจุดประสงค์และ
ความหมายอย่างไร

.....

.....

.....

4. ความเชื่อเรื่องผีในพิธีบอกทางไปเมืองแถนเป็นอย่างไร ทำไมต้องบอกทาง
ถ้าไม่ทำแล้วจะเกิดอะไร

.....

.....

.....

5. ปัจจุบัน พิธีกรรมเกี่ยวกับการตายของไทยทรงดำเป็นอย่างไร

.....

.....

.....

6. ความเชื่อเรื่องผีในการเชิญผีขึ้นเรือนของคนในรุ่นพ่อแม่ของท่านและคนในรุ่น
ของท่าน เป็นอย่างไร ทำไมต้องเชิญ ถ้าไม่ทำจะเกิดอะไร

.....

.....

.....

7. ความเชื่อเรื่องผีในพิธีเสนกวัดก้วย ของคนในรุ่นพ่อแม่ของท่านและคนในรุ่น
ของท่าน เป็นอย่างไร ทำไมต้องเสน ถ้าไม่ทำแล้วเกิดอะไร

.....

.....

.....

ง. พิธีกรรมเกี่ยวกับการเจ็บป่วยและการรักษาของไทยทรงดำของคนในรุ่นพ่อแม่ของท่านและคนในรุ่นของท่าน (จำนวน 6 ข้อ)

1. สาเหตุเกี่ยวกับการเจ็บป่วย

.....

.....

.....

2. ขั้นตอนและวิธีปฏิบัติเกี่ยวกับการรักษาความเจ็บป่วย

.....

.....

.....

3. ขั้นตอนและวิธีการปฏิบัติแต่ละอย่างมีจุดประสงค์และความหมายอย่างไร

.....

.....

.....

4. ความเชื่อเรื่องผีในพิธีเสนฆ่าเกิดเป็นอย่างไร ทำไมต้องทำพิธี ถ้าไม่ทำจะเป็นอย่างไร

.....

.....

.....

5. ความเชื่อเรื่องผีในพิธีเสนตัวเป็นอย่างไร ทำไมต้องทำพิธี ถ้าไม่ทำจะเป็นอย่างไร

.....

.....

.....

6. ปัจจุบัน การรักษาความเจ็บป่วยของไทยทรงดำในหมู่บ้านเป็นอย่างไร

.....

.....

.....